

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**REŞAT NURİ GÜNTEKİN’İN ROMANLARINDA HALK
KÜLTÜRÜ UNSURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşen AKMERCAN

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

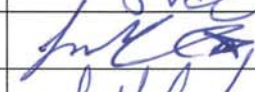
REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA HALK
KÜLTÜRÜ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülşen AKMERCAN

Enstitü Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

“Bu tez/01/082019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. M. Mehdi ERGÜZEL	Basarılı	
Doç. Dr. Serdar UĞUR	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN	Basarılı	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Gülşen AKMERCAN
Öğrenci Numarası	:	0360Y11031
Enstitü Anabilim Dalı	:	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı	:	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI
Benzerlik Oranı	:	%35

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

10 / 05 / 2019
Öğrenci İmza
Gülşen AKMERCAN

☐ Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi. Yavuz KÖKTAN

Tarih: 10/05/2019

İmza:

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Toplumların varlıklarını devam ettirmelerini sağlayan ve onları öteki toplumlardan ayıran en önemli unsur kültürdür. Pek çok tanımı olan kültürün bir tanımı da milletleri millet yapan maddi, manevi ortak değer ve müesseselerin hepsi, şeklindedir. Halk Kültürü ise “üretilen, yaşatılan, sözlü veya yazılı olarak gelecek kuşaklara aktarılan, örgün olmayan ve geleneksel alanlarda yoğunlaşan ortak değer, davranışlarla yaşayış kalıplarının bütünüdür.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kültürün en güzel mekânı edebiyattır ve her edebi eserde hayat ve kültürün bir parçası görünür. Mehmet Kaplan Kültür ve Dil kitabında yer alan “Türk Edebiyatı ve Türk Milletinin Kültürel Değerleri” başlıklı makalesinde yer alan bu değerlendirmesinin yanında edebiyatı kültürün aynadaki yansımaya benzetmekte; kültür sahasında ne varsa onların hepsinin akislerini edebiyatta bulmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Kaplan, aynı makalede çağdaş romancıların eserlerinde umumiyetle hayatı aksettirmeyi gaye edindiklerini ve hatta bir romanın güzelliğinin aksettirdiği hayatın zenginliği ile ölçüldüğünü söylemektedir (Kaplan,1988:11).

Türk Edebiyatında da Tanzimat döneminden itibaren görülen roman türü ile yazarlar dönemlerine ayna tutmuşlardır. Giderek gelişen roman türü ile halkın yaşantısını, gelenek ve göreneklerini eserlerine yansıtan yazarlardan birisi hiç şüphesiz görevi gereği Anadolu’nun birçok yerini gezen Reşat Nuri Güntekin’dir. Edebiyatımızın usta kalemlerinden Reşat Nuri romanlarıyla döneminin toplumsal yaşamına ayna tutmuştur. Onun eserlerinde halk kültürümüzün zenginliğini ve renkliliğini bulmak mümkündür.

Tezimde Reşat Nuri’nin sahip olduğu kültürel birikimini eserlerine nasıl yansıttığını tespit etmek istedim. Bu çalışmada Reşat Nuri Güntekin’in on romanında bulunan halk kültürü unsurları araştırılmıştır. Giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşan tez çalışmamın hazırlanma sürecinde bana yol gösterip destek olan değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yine çalışmam boyunca dostluğu ile bana destek olan Güler Kırım ve Duygu Hazar’a teşekkür ederim.

Gülşen Akmercan

30.06.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI, SANATI.....	6
--	---

1.1. Hayatı	6
-------------------	---

1.2. Sanatı (Edebi Kişiliği).....	7
-----------------------------------	---

2. BÖLÜM: HALK EDEBİYATI UNSURLARI	16
--	----

2.1. Anonim Halk Edebiyatı	16
----------------------------------	----

2.1.1. Masal	16
--------------------	----

2.1.2. Tekerleme	19
------------------------	----

2.1.3. Mani	20
-------------------	----

2.1.4. Türkü	21
--------------------	----

2.1.5. Ninni	23
--------------------	----

2.1.6. Bilmece	23
----------------------	----

2.1.7. Halk Hikâyesi.....	24
---------------------------	----

2.2. Dini Tasavvufî Halk Edebiyatı	24
--	----

2.2.1. Menkıbe	24
----------------------	----

2.2.2. İlâhi	26
--------------------	----

2.2.3. Ebcet Hesabı ile Tarih Yazma	27
---	----

2.3. Geleneksel Türk Tiyatrosu.....	27
-------------------------------------	----

2.3.1. Ortaoyunu	28
------------------------	----

2.3.2. Karagöz Oyunu	29
----------------------------	----

2.3.3. Meddahlık	31
------------------------	----

2.3.4. Tuluat	31
---------------------	----

2.4. Söz Varlığı (Kalıplaşmış İfadeler)	33
---	----

2.4.1. Deyimler	33
-----------------------	----

2.4.2. Atasözleri	210
-------------------------	-----

2.4.3. Kalıp Sözler	212
---------------------------	-----

2.4.3.1.Toplumumuza Ait Töre, Gelenek, Kültürel Değer, Düşünce ve Davranış Biçimini Yansıtanlar:	213
2.4.3.2.Duygusal tepkileri dile getirenler	225
2.4.3.3.Genel bir davranış veya düşünce bildirenler	226
2.4.4.Alkışlar (Dua) ve Kargışlar (Beddua).....	228
2.4.5.Küfür, Hakaret İfadeleri ve Argolar.....	240
2.4.6.Hitap ve Seslenmeler	257
2.4.7.Lakaplar	266
2.4.8.Vedalaşma.....	267
2.4.9.Karşılama	268
2.4.10.Yemin İfadeleri	269
3. BÖLÜM: HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI	272
3.1.Geçiş Dönemleri.....	272
3.1.1.Evlenme	272
3.1.1.1.Evlenme Öncesi	273
3.1.1.1.1.Evlilik Çağı, Evliliğe Bakış	273
3.1.1.1.2.Gençlik Sevdası	273
3.1.1.1.3.Görücülük-Kız İsteme	274
3.1.1.1.4.Kız Kaçırma.....	275
3.1.1.1.5.Nişan	275
3.1.1.1.6.Çeyiz	276
3.1.1.2.Evlenme Anı (Düğün Merasimi)	276
3.1.1.2.1.Düğün Davetiyesi	277
3.1.1.2.2.Düğün Daveti.....	277
3.1.1.2.3.Düğünde Gelinlik Giyme.....	279
3.1.1.2.4. Düğünde Para Serpme	279
3.1.1.2.5.Gelin Kemerini Bağlama (Gelin Kuşağı)	280
3.1.1.2.6.Düğünde Vekâlet Alma	280
3.1.1.2.6.Gelin Arabası	281
3.1.1.3.Evlenme Sonrası	281
3.1.1.3.1.Nikâhtan Sonra Kabir Ziyareti.....	281
3.1.1.3.2.Balayı.....	282

3.1.1.3.3.Boşanma	282
3.1.2. Ölüm.....	283
3.1.2.1.Ölüm Sırasında Yapılanlar	283
3.1.2.2.Ölüm Sonrasında Yapılanlar	285
3.2.İnanç ve İnanışlar	289
3.2.1. Ruhsal Kişiliklerle İlgili İnanışlar.....	289
3.2.1.1.Ermiş Kişi (Veli).....	289
3.2.1.2.Türbeden Dilek Dileme	291
3.2.1.3.Enbiya Kıssalarına Telmih.....	292
3.2.2. İnanç Gelenekleri	293
3.2.2.1.Cerre Çıkmak	293
3.2.2.2.Çile Doldurmak.....	294
3.2.2.3.Devir Hatmi ve Kırk Lokması	294
3.2.2.4.Yağmur Duası	295
3.2.2.5.Adakta Bulunmak	295
3.2.2.6.Sağ Ayakla Girme.....	295
3.2.2.7.İstihareye Yatmak	296
3.2.2.8.Taşlama Cezası	296
3.2.3. İslamiyet İnancı İle İlgili Diğer İnanışlar	296
3.2.4. Hristiyanlık İnancına Ait İnanışlar	304
3.2.5. Doğaüstü Kudretlerle (Cin, Peri) İlgili İnanışlar	304
3.2.6. Tabiat Bilgisi-Tabiat Yasalarını Etkileme	305
3.2.6.1.Güneş Tutulması İle İlgili İnanış	305
3.2.6.2.Niyet Tutma	306
3.2.7. Diğer İnanışlar	306
3.3. Halk Adet ve Gelenekleri.....	307
3.3.1. Boş Kâğıdı Yazmak	308
3.3.2. Çocuklara Ölüm Haberi Verme Âdeti.....	308
3.3.3. Evlere Evlatlık Alma.....	309
3.3.4. Hayvanlara İsim Verme	310
3.3.5. Vasilik (Vasi Olma) Geleneği	310

3.3.6. Hayır Yapma (Sosyal Sorumluluk).....	311
3.3.7. Gemi Karşılama Havai Fişek Atılması.....	312
3.3.8. Kuma Âdeti	313
3.3.9. Yetim Gözetme Âdeti	313
3.3.10. Tereke.....	313
3.3.11. Sütannelik-Süt Kardeşlik	314
3.3.12. İç güveyisi	314
3.3.13. El Öpme Âdeti.....	315
3.3.14. Uğurlama Adetleri.....	315
3.3.15. Başlık Parası.....	316
3.3.16. Becayış Yapma.....	316
3.3.17. Misafir Ağır lama.....	316
3.3.18. Nasihat Verme.....	317
3.3.19. Sır Verme	317
3.3.20. Kandil Gecesi Kutlaması	318
3.3.21. Çöpçatanlık Yapma.....	318
3.3.22. Vasiyetname.....	319
3.3.23. Namus Lekesi Temizleme.....	319
3.3.24. Çatki Çatmak.....	319
3.3.25. Hediye Verme	320
3.3.26. Peştemaliye Almak.....	320
3.3.27. Çarşafa Girme	321
3.3.28. Bahşiş Vermek	321
3.3.29. Bayramda Şeker Dağıtma	322
3.3.30. Hamama Gitmek	322
3.3.31. Bayram Ziyareti Yapma.....	322
3.3.32. Hafız Cemiyeti	322
3.3.33. Yas Tutma (Bayrağın Yarıya İnmesi).....	323
3.3.34. Parmağa İplik Bağlama	323
3.3.35. Kına Yakmak	323
3.3.36. Ziyafet Verme	323
3.3.37. Sıra Dayağı.....	324
3.3.38. Yerel Kurallar.....	324

3.4. Hayatın Muhtelif Safhalarına Bağlı Merasimler	325
3.4.1. Âmin Alayı (Bed’-i Besmele Cemiyeti)	325
3.4.2. Sünnet Düğünü	327
3.4.3. İsim Günü (Doğum Günü).....	327
3.4.4. Askerlik.....	328
3.4.5. Bayramlar	328
3.4.6. Çeşitli Şenlik ve Törenler	329
3.5. Giyim Kuşam, Süslenme.....	330
3.5.1. Bayan Giyimi.....	330
3.5.2. Erkek Giyimi	334
3.5.3. Çocuk Giyimi.....	338
3.6. Halk Eğlence ve Oyunları	341
3.6.1. Büyüklere Özgü Oyun ve Eğlenceler	341
3.6.1.1. Şans ve Kumar Oyunları.....	341
3.6.1.2. Kanto.....	342
3.6.1.3. Diğer Eğlenceler	343
3.6.2. Halk Dansları	351
3.6.3. Spor	352
3.6.4. Çocuk Özgü Oyun ve Eğlenceler.....	353
3.6.5. Müzik Aletleri	356
3.7. Halk Zanaatları ve Gündelik Eşyalar	357
3.7.1. Meslekler	357
3.7.2. Gündelik Eşyalar	368
3.8. Halk Mimarisi	379
3.8.1. Konutlar ve Hayata Yardımcı Yapılar	380
3.8.2. Konutlarda ve Hayata Yardımcı Yapılarda Bölümler.....	381
3.8.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Döşeme	383
3.8.4. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma.....	383
3.8.5. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Isınma	386
3.9. Halk Mutfağı	386
3.9.1. Yiyecek Türleri	387
3.9.2. İçecek Türleri	389

3.9.3. Alkollü İçecek ve Tütün Mamülleri	390
3.10. Halk Bilgisi	390
3.10.1. Halk Hekimliği	390
3.10.1.1. Üfürükçülük	391
3.10.2. Halk Ekonomisi	392
3.10.3. Yardım Kampanyası	394
3.11. Günlük Yaşam	395
3.11.1. Gündelik Yaşamdan Kesitler	395
3.11.1.1. Ev İşleri (Dikiş, Temizlik vb.)	399
3.11.1.2. El İşleri	400
3.11.2. Konaklarda Gündelik Hayat	401
3.11.2.1. Konak Halkı	401
3.11.2.2. Konak İşleri	403
3.11.3. Günlük Yaşamda Kadın	404
3.12. Ulaşım-Haberleşme	406
3.12.1. Ulaşım Araçları	406
3.12.2. Haberleşme	410
 SONUÇ	 412
KAYNAKÇA	424
ÖZGEÇMİŞ	431

KISALTMALAR

KD	: Kızılıcık Dalları
AG	: Akşam Güneşi
YG	: Yeşil Gece
DK	: Dudaktan Kalbe
EH	: Eski Hastalık
D	: Damga
A	: Acımak
YD	: Yaprak Dökümü
DĞR	: Değirmen
GE	: Gizli El
Bknz.	: Bakınız
BS	: Büyük Sözlük
BSTS	: Bilim Sanat Terimleri Sözlüğü
C	: Cilt numarası
ET	: Erişim Tarihi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
GS	: Güncel Sözlük
S	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayını, Yayınları

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans		Doktora	
Tezin Başlığı: Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Halk Kültürü Unsurları			
Tezin Yazarı: Gülşen Akmercan		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN	
Kabul Tarihi: 10 Haziran 2019		Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 431 (tez)	
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı:			
Kültür, edebiyatın beslendiği ana kaynaktır. Edebiyat ürünleri de kültürün tanıtılmasına, benimsenmesine aracılık eden önemli araçlardır. Bir edebî metin, içindeki kültürel unsurlarla zenginlik kazanır ve ait olduğu kültüre dair değerlerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Hayatının büyük bir kısmını eğitim-öğretim hizmetlerinde Anadolu'da geçirmiş olan Reşat Nuri Güntekin, Anadolu insanını tanıma fırsatı bulmuş; Anadolu insanının yaşam tarzını, değerlerini, gelenek ve göreneklerini yakından gözlemlemiştir. Büyük bir imparatorluğun son dönemlerine tanıklık eden yazar, imparatorluktan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş dönemindeki toplumsal değişimleri kültürel unsurlarla harmanlayarak eserlerinde yansıtmıştır. Bu çalışmada Reşat Nuri Güntekin'in on romanı halk kültürü unsurları açısından incelenmiştir. Çalışma giriş bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde halk bilimi, halk bilimi-halk kültürü ilişkisi açıklanmış; çeşitli kaynaklardan faydalanılarak oluşturulan "halk kültürü unsurlarının sınıflandırılmasına" yer verilmiştir. İlk bölümde Reşat Nuri Güntekin'in hayatı, sanatı yer almıştır. İkinci bölümde yazarın eserlerindeki halk edebiyatı unsurları, üçüncü bölümde ise halk kültürü unsurları ele alınmıştır. Çalışmada romanlardan alınan pasajlar romanlardaki sayfa numaraları ile verilmiştir. Sonuç bölümünde Reşat Nuri Güntekin'in sahip olduğu zengin kültür birikimi hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynakçada tezimde kullanılan, alıntı yapılmış ya da kavram ve görüşlerinden yararlanılmış kitap, süreli yayın, internet adreslerine yer verilmiştir.			
Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Roman, Halk Bilimi, Halk Kültürü			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree		Ph.D.		
Title of Thesis: Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Halk Kültürü Unsurları				
Author of Thesis: Gülşen Akmercan Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz KÖKTAN				
Accepted Date: 10 Haziran 2019 Number of Pages: ix (pre text) + 431 (main body)				
Department: Türk Dili ve Edebiyatı Subfield: Türk Dili ve Edebiyatı				
Culture is the main source of literature. Literary products are important tools that mediate the promotion and adoption of culture. A literary text gains value with the cultural elements in it and ensures that the values of the culture to which it belongs to reach wide audiences. Reşat Nuri Güntekin, who spent most of his life in Anatolia dealing with education and training services, had the opportunity to get to know the people of Anatolia and closely observe their life style, values, traditions and customs. Bearing witness to the later times of a great empire, the writer, has reflected in his works the social changes that emerged from the transition of Empire to the Republic of Turkey alongside with a blend of cultural elements. In this study, ten novels of Reşat Nuri Güntekin have been examined in terms of folk culture elements. The study consists of three chapters excluding the introductory chapter. In the introductory chapter, folklore and the relationship between folklore and folk culture is explained. "The classification of elements of folk culture" is included by having used a wide variety of sources. In the first chapter, Reşat Nuri Güntekin's life, his writerly skills are presented. In the second chapter, the elements of folk literature in Güntekin's works and in the third chapter, elements of folk culture are discussed. In this study, the extracts taken from these novels are given with the accompanying page numbers from the novels. In the concluding chapter, an evaluation is presented about Reşat Nuri Güntekin's rich cultural background. The books, periodicals and internet sources being directly quoted or benefited from are stated in the reference section of this thesis.				
Keywords: Reşat Nuri Güntekin, Novel, Folklore, Folk Culture				

GİRİŞ

Halk Bilimi

Halk bilimi, doğumdan ölüme kadar insanın yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, sınıflandıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak halk kültürünün genel gelişme ve değişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde elde ettiği sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran ve birtakım uygulamalar öneren bir bilim dalıdır (MEB,2006:4). Boratav’a göre, halkbiliminin en önemli niteliği belli bir ülkede yaşayan “halk”a özgü kültür yaratmalarını, gelenekleri, ayrıntılarıyla ve derinliğine incelemeyi üzerine almış olmasıdır (Boratav,1969:11).

Halk biliminin ilgi alanına giren konular Amerikalı halk bilimci Alan Dundes’in “Folklor Nedir?” adlı makalesinde belirttiklerinden hareketle şöyle somutlaştırılabilir: Halk bilimi kültürün; mitler, efsaneler, masallar, halk hikayeleri, tekerlemeler, atasözleri, bilmece, deyimler, argo sözler, alkışlar, kargışlar, şakalar, incitmeler, atışmalar, alaylar, selamlar, vedalaşma sözleri; kişi, hayvan ve yer adları ile mani, ninni, ağıt gibi halk şiiri ürünlerinden oluşan sözlü anlatımlarını; doğum, evlenme, ölüm, bayram, kutlama, şenlik ve anma günleri, yıl dönümleri gibi toplumsal uygulamalarını; halk müziği ve çalgıları, çocuk oyunları ve sportif etkinliklerle, seyirlik oyunlar, meddah, karagöz, orta oyunu, kukla gibi gösteri sanatlarını; halk hekimliği, halk mimarisi, halk hukuku, halk mutfağı, halk takvimi, halk botanigi, halk matematiği, halk veterinerliği gibi halk bilgisini; giyim kuşam, süslenme ile eğercilik, semercilik, keçecilik, çitçilik, urgancılık, bakırcılık, kalaycılık, yemenicilik, yazmacılık, dokumacılık, oyacılık gibi geleneksel el sanatlarını, bunların günümüze gelen değişim ve dönüşümlerini konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflayan, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir bireşime vardırmayı amaçlayan bilim dalıdır (MEB,2006:4).

Halk Bilimi ve Halk Kültürü İlişkisi

Toplumların varlıklarını devam ettirmelerini sağlayan ve onları öteki toplumlardan ayıran en önemli unsur kültürdür. Pek çok tanımı olan kültürün bir tanımı da milletleri

millet yapan maddi, manevi ortak değer ve müesseselerin hepsi, şeklindedir (Kaplan,1988:24). Halk Kültürü ise: “üretilen, yaşatılan, sözlü veya yazılı olarak gelecek kuşaklara aktarılan, örgün olmayan ve geleneksel alanlarda yoğunlaşan ortak değer, davranışlarla yaşayış kalıplarının bütünüdür.” şeklinde tanımlanmaktadır (MEB,2006:5). Bu bağlamda halk biliminin halk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir görev üstlendiği ortadadır.

Kültürün en güzel mekânı edebiyattır ve her edebi eserde hayat ve kültürün bir parçası görünür (Kaplan,1988:11). Mehmet Kaplan Kültür ve Dil kitabında yer alan “Türk Edebiyatı ve Türk Milletinin Kültürel Değerleri” başlıklı makalesinde, edebiyatı kültürün aynadaki yansımasına benzetmekte; kültür sahasında ne varsa onların hepsinin akislerini edebiyatta bulmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Kaplan, aynı makalede çağdaş romancıların eserlerinde umumiyetle hayatı aksettirmeyi gaye edindiklerini ve hatta bir romanın güzelliğinin aksettirdiği hayatın zenginliği ile ölçüldüğünü söylemektedir (Kaplan,1988:11). Türk Edebiyatında da Tanzimat döneminden itibaren görülen roman türü ile yazarlar dönemlerine ayna tutmuşlardır. Giderek gelişen roman türü ile halkın yaşantısını, gelenek ve göreneklerini eserlerine yansıtan yazarlardan birisi hiç şüphesiz görevi gereği Anadolu’nun birçok yerini gezen Reşat Nuri Güntekin’dir.

Reşat Nuri Güntekin, büyük bir imparatorluğun son dönemlerinde yaşamış ve imparatorluktan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş dönemine yakından tanıklık etmiştir. Eserlerinde bu geçiş döneminin sancılarını ortaya koymuştur. Anadolu’yu, Anadolu insanını yakından tanıması, dönemin sosyal yaşamını ve değerlerini bilmesi, Reşat Nuri’nin eserlerine bir malzeme bolluğu olarak yansımıştır. Behçet Necatigil de “Reşat Nuri’nin hemen bütün romanlarında dekor olarak taşra kasaba ve şehirleri, çevre, tip, çeşitli problem ve görüşleri ile Anadolu atmosferi görülür” (Necatigil,1985:153) tespiti ile yazarın bu yönüne vurgu yapmıştır.

Araştırmanın Konusu

Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında halk kültürü unsurlarının tespiti bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı son dönem Osmanlı toplumundan Cumhuriyet dönemine geçişte tanıklık eden ve zengin bir kültürel birikime sahip olan Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yer alan halk kültürü unsurlarının tespiti ve bu unsurların sınıflandırılmasıdır.

Araştırmanın Halk Kültürü Unsurları Sınıflandırması

İncelemelerimiz sonucunda halk kültürü unsurlarının sınıflandırılması ile ilgili pek çok deneme yapılmış olduğunu gördük. Biz çalışmamızda, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı İlköğretim Halk Kültürü (6. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (MEB,2006:14) yapılan sınıflandırma ile yine aynı kaynakta yer alan Alain Dundes'e ait "Folklör Nedir?" adlı makalede yer alan sınıflandırmayı temel alıp yaptığımız literatür taramasından elde ettiğimiz bilgilerden de yola çıkarak bir tasnif oluşturduk. İncelenen on romanda tespit edilen kültürel unsurlar oluşturduğumuz bu başlıklara göre sınıflandırıldı. Kültür kavramının geniş bir tanımı olması dolayısıyla yaptığımız tasnifin, farklı bir bakış açısından yapılacak bir değerlendirmeye, üst ve alt başlıkların yerlerinin değişmesinin mümkün olduğunu belirtmek isteriz.

Oluşturduğumuz ve çalışmamızda kullandığımız halk kültürü unsurları sınıflandırması:

A) Halk Edebiyatı Unsurları

a) Anonim Halk Edebiyatı

Masal, Ninni, Mani, Bilmece, Tekerleme, Halk Hikâyesi vb.

b) Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı

İlahi, Menkıbe vb.

c) Geleneksel Türk Tiyatrosu

Ortaoyunu, Karagöz, Meddahlık, Tuluat, Kanto,

c) Söz Varlığı (Kalıplaşmış İfadeler)

Atasözü, Deyim, Kalıp Sözler, Alkış ve Kargışlar,

Küfür, Hakaret ve Argolar, Hitap ve Seslenmeler,

Yemin, Karşılama, Vedalaşma

B) Halk Kültürü Unsurları

1) Hayatın Geçiş Dönemleri

Doğum, Evlilik, Ölüm

2) İnanç ve İnanışlar

3) Halk Adet ve Gelenekleri

4) Hayatın Muhtelif Safhalarına Bağlı Merasimler

Eğitim, Sünnet, Askerlik,

Bayramlar, Çeşitli Şenlik ve Kutlamalar

5) Giyim-Kuşam, Süslenme

6) Halk Eğlence ve Oyunları

7) Halk Zanaatları ve Gündelik Eşyalar

8) Halk Mimarisi

9) Halk Mutfağı

10) Halk Bilgisi

Halk Hekimliği, Halk Ekonomisi

11) Günlük Yaşam

12) Ulaşım-Haberleşme

Araştırmanın Önemi

Reşat Nuri Güntekin İkinci Meşrutiyet dönemini, Cumhuriyetin kuruluş yıllarını ve 1956'ya kadar süren dönemin koşullarını bizatihi yaşamış ve bu uzun birikimini tüm zenginliği ile eserlerine yansıtmıştır. Çalışmada eserlerden yola çıkılarak bahsi geçen dönemde geleneksel yaşamımızla ilgili kültürel öğeler, töreler, davranış kalıpları, dil ve anlatım özellikleri vb. gibi pek çok malzeme hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışma edebi eserlerin kültür taşıyıcılığı rolü üstlendiğini göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir.

Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamın Reşat Nuri Güntekin'in on romanı oluşturmaktadır. Bu romanlar Kızılıcak Dalları, Akşam Güneşi, Yeşil Gece, Dudaktan Kalbe, Eski Hastalık, Damga, Acımak, Yaprak Dökümü, Değirmen ve Gizli El'dir.

Araştırmada Takip Edilen Metot

Çalışmanızda Reşat Nuri Güntekin'in on romanı incelenmiştir. İlk olarak söz konusu on roman taranmış, elde edilen bulgular tasnif edilerek halk edebiyatı ve halk kùltürü açısından değerlendirilmiştir.

Eserlerdeki malzeme bolluğu ve çeşitliliğinden dolayı bazı durumlarda tekrarlar olmuştur. Bir metinde birkaç halk bilgisi unsuruna rastlanması durumunda metin ilgili bölümlere yinelenerek yazılmıştır.

Çalışmamızda yapılan alıntılar, alıntının yapıldığı kitap adı kısaltması ve sayfa numarası verilerek gösterilmiştir. Romanlardan alıntı yapılan cùmlelerin uzun olması durumunda cùmle anlamlı olacak şekilde bölünerek çalışmaya alınmıştır. Alıntılarda cùmlelerin kitaplardaki yazımı esas alınmış; yazım yanlışları düzeltilmemiştir. Bir unsurun aynı eserde veya başka eserde tekrarı durumunda, gereken sayıda alıntı yapılmış, alınmayan kısımlar ilgili metnin sonunda "Ayrıca Bknz" ifadesiyle eser adı ve sayfa numarası verilerek gösterilmiştir.

Çalışmamızın giriş bölümünde tezimizin içeriği hakkında bilgi verilmiş, birinci bölümünde yazarın hayatı, sanatı yer almıştır. Halk edebiyatı unsurlarının incelendiği ikinci bölüm ve halk kùltürü unsurlarının incelendiği üçüncü bölümlerde önce tespit edilen halk bilgisi unsuru hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından bu unsurların Reşat Nuri'nin romanlarında nasıl yer aldığı örneklerle gösterilmiştir. Sonuç bölümünde Reşat Nuri Güntekin'in sahip olduğu zengin kùltür birikimi hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

1. BÖLÜM: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI, SANATI

1.1.Hayatı

Reşat Nuri Güntekin, kendi ifadesine göre “1893’te İstanbul’da Üsküdar’ın Selimiye semtinde” doğmuştur. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı’ndaki kayıtlarda, 1305 (1889) tarihinde doğduğu belirtilmektedir. Teyzesinin oğlu Ruşen Eşref Ünaydın da bir yazısında (Vatan Gazetesi,18.2.1957) Reşat Nuri’nin 13 Teşrinisani 1305 tarihinde doğduğunu belirtir; bu tarih 25 Kasım 1889’a tekabül eder (Yücel,2003:13).

Asıl adı Mehmet Reşat olan Güntekin, kendi ismi ile birlikte ailesinin soy kütüğünü de şu şekilde özetlemektedir: “İsmim Mehmed Reşad, pederim Daire-i Umur-u Sıhhiye üçüncü şubesine memur tabip binbaşılardan İbrahim Nuri Bey olup elyevm Çatalca Ordu-yu Hümayun’u sıhhiye müfettişliğinde bulunmaktadır. Pederim ve ben İstanbulluyuz, ailemiz serasker-i esbak Yaver Paşa sülalesine mensubdur, tabiiyetimiz Osmanlıdır.” Reşat Nuri’nin babası Nuri Bey, askeri bir doktordur. Annesi Lutfiye Hanım Yaver Paşa’nın üçüncü kızıdır. Reşat Nuri’nin bir de Reşide isimli bir kız kardeşi vardır. Fakat o, genç yaşta yakalandığı hastalığa yenik düşerek gözlerini hayata kapamıştır.

Reşat Nuri, babasının memur olması dolayısıyla eğitimini çok çeşitli okullarda devam ettirmek zorunda kalmıştır. İlk olarak Üsküdar’daki Selimiye Mahalle Mektebi’ne giden Reşat Nuri, kısa bir süre sonra babasının tayini nedeniyle Çanakkale’ye gider. Burada bir yıl babası onu okula göndermez. Ardından Çanakkale’de bir mahalle mektebi olan Mekteb-i İptidaiye’ye devam ederek 1900 yılında ilköğrenimini tamamlar. İptidaiye’ye Tıflı Camii yanında halk arasındaki tabiriyle “Tahtalı Hoca Mektebi”nde başlamış, daha sonra “Kal’a-i Sultaniye Mekteb-i İdadisi”nde devam etmiştir. Orta öğreniminin ilk bir buçuk yılını Mekteb-i İdadi’de okuduktan sonra bir yıl Galatasaray Sultanisine devam eder ve ardından İzmir’deki Saint Joseph Frerler Fransız Mektebi’ne girer. Bu yıllarda İstanbul Darülfünun Edebiyat Şubesinin müsabakasını kazanır ve Frerler Mektebinden 1324 (1908) yılında tasdikname alarak buraya başlar. 1912 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesinden mezun olur.

1913 yılında Bursa Sultanisi Orta Kısım Fransızca Öğretmenliği görevine atanır. Daha sonra İstanbul'a gelerek sırasıyla Beşiktaş İttihat ve Terakki Mektebi Fransızca ve Türkçe Kitabet Muallimliği (1915), Fatih Vakfıkebir Mektebi Müdür ve Birinci Muallimlik (1915-1917), Akşemsettin Mektebi Müdürlüğü (1917-1918) Feneryolu Murad-ı Hamis Mektebi Müdürlüğü (1918), Gazi OsmanPaşa Mektebi Müdürlüğü ve Baş Muallimliği(1918-1919), Vefa Sultanisi Türkçe Muallimliği (1919-1923), İstanbul Erkek Lisesi Türkçe Muallimliği (1923), Çamlıca Kız Lisesi Fen Terbiyesi Muallimliği (1923-1924), Erenköy Kız Lisesi Edebiyat Muallimliği (1924-1929) görevlerinde bulunmuştur.

İstanbul'daki öğretmenlik yıllarının ardından 1929 yılında Dil Heyeti azalığı görevine getirilen Reşat Nuri, 1931 yılında Maarif Vekâleti Müfettişliğine tayin edilir. Maarif müfettişi olarak yurdun çeşitli bölgelerindeki okulları teftişe çıkan Reşat Nuri 1939 yılında Çanakkale mebusu olarak meclise girer. 5 Ağustos 1946 tarihinde milletvekilliğinden emekli olan Reşat Nuri, 1947 yılında Milli Eğitim Vekâleti Başmüfettişliği görevine getirilir. Bu yıllarda aynı zamanda hem Fransa bölgesi Milli Eğitim Ataşesi hem de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) Yönetim kurulu üyesidir.

Kırk yılı aşkın bir süre devletin çeşitli kademelerinde görev yapan ve aynı zamanda yazın hayatını başarılı bir şekilde yürüten Reşat Nuri Güntekin'in sağlığı giderek bozulur ve 1954 yılında Maarif Vekâleti'nden emekli olur. Emekliliğinden vefatına kadar geçen sürede İstanbul Şehir Tiyatroları Edebi Kurul üyeliği görevini yürütür. Erenköy Kız Lisesi'nde öğretmenlik yaptığı yıllarda öğrencisi olan Hadiye Hanım ile daha sonra evlenir. İlk çocuğu vefat eden yazarın tek çocuğu Ela Güntekin 1941 yılında dünyaya gelmiştir. Emekli olduktan sonra hastalığı ilerleyen Reşat Nuri, tedavi için gittiği Londra'da 07.12.1956 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir (Kanter,2006:14-23).

1.2.Sanatı (Edebi Kişiliği)

Türk ediyatının roman, öykü ve tiyatro alanında en verimli yazarlarından olan Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu romanının geniş kitleleri etkilemesi yönüyle roman yazarı

olarak ün kazanmıştır. Eserlerinde insan sevgisi ağır basan yazar, Cumhuriyet dönemindeki Anadolu'yu, Anadolu insanını çeşitli yönleriyle ele almıştır.

Reşat Nuri'nin yazarlığındaki kuvvetle ilgili Yusuf Ziya Ortaç'ın Portreler adlı eserinde söyledikleri dikkat çekicidir: “Darülfünun Edebiyat Fakültesi Hikmet-i Bedayi muallimi Hamdullah Suphi Bey, kendisini soluk almadan dinleyen sınıfın karşısında talebesinden birini ayağa kaldırmış konuşuyordu: Size haber veriyorum: Doğduğunuz gün, talihin eli beşiğinizin üstüne bir yıldız asmıştır. Yazınızın, gözlerimin önüne serdiği manzarada ne kadar feyiz var. Eğer isterseniz, eğer hilkatin size cömertçe verdiği değere sırt çevirmezseniz, emin olunuz, şöhretiniz bir gün memleket hudutlarını da aşacak, dış âlemde tanınacaksınız. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in heyecanla övdüğü bu derisi yapışık, bu hareketsiz genç, Reşat Nuri idi.” (Yücel,2003:15)

Kendisindeki değere sırt çevirmeyen ve yazınımıza romanları, öyküleri, oyunları, eleştirileri, gezi notları, makaleleri ve çevirileri ile katkıda bulunan Reşat Nuri, genel olarak toplumcu yanı ağır basan, özellikle Anadolu'nun sorunlarına eğilen, bu sorunlara çözüm getirmeye çalışan bir yazarımızdır. Onun yazınla ilgisi, daha okul çağına gelmediği yaşlarda başlar. Reşat Nuri'yi genel olarak yazınla ilgilenmeye yönelten etken babasının kitaplığıdır. Bu kitaplık öyle rastgele kitaplardan oluşan bir kitaplık değildir. Aslında babasının böyle bir kitaplığı oluşunu yazar, şaşkınlıkla karşılar: “Babam için bana yine muamma kalmış bir ikinci şey, bu kütüphanenin pek rastgele bir kütüphane olmaması idi. Türkçe, Farsça divanlara, bizim divanların en iyilerine, kalın Mesnevi, Hafız şerhlerine, bütün Edebiyat-ı Cedide'ye ve daha evvelkilere haydi bir dereceye kadar bir menşe tasavvur edebilirsin; fakat Voltaire'leri, Rousseau'ları, Montesquieu'leri ile eski Bibliotheque Nationale'nin mavi kaplı, ucuz klasikler edisyonunun hemen tamamını, Balzac'lar, Flaubert'ler, Zola ve Dante'lerle Fransız realist ve natüralistlerini; Taine'i, Renan'ı, Felis Alcan kütüphanesinin en ağır başlı fikir ve felsefe neşriyatını...” Evde böylesine zengin bir kitaplığın bulunması, yazarın küçük yaşta Doğu ve Batı yazınına tanınmasına yol açmıştır (Önertoy,1983:9).

Reşat Nuri'yi babasının kütüphanesi kadar yazmaya yönlendiren sebeplerden biri de lalası Şakir Ağa'nın anlattığı masaldır. Güntekin kendisine sorulan “Edebiyata merakınız eski midir?” sorusuna şöyle cevap vermiştir: “Bunu tayin edemeyeceğim. Galiba ilk heyecanı ben Şakir Ağa'nın bir masalında duydum. Üç kardeş geyik avına

çıkmişlar, çocuklar bir geyiğe tesadüf etmişler ki yavrusunu emziriyormuş. Büyük kardeşler dokunmayalım, tekin değildir demişlerse de küçük kulak asmamış. Geyik bir taşın üstüne çıkmış, o yine takip etmiş, fakat taş birdenbire yükselmeye başlamış, yüксеle yüксеle tepesi görünmez bir kule olmuş (ki lalanın teminine göre bilmem nerede harabesi hala dururmuş). İki kardeş bulutlar üzerine yükselen küçüklerini bir daha görememişler. Bunun bir de manzum parçası da vardır. Şöyle bir parçasını hatırlıyorum:

“Üç kardeş çıktık geyik avına

Geyik çekti bizi kendi vavına (Ne demek bilmiyorum)

Üçüncüsünün göğsü mavi düğmeliydi.

Bu üçüncüsünün göğsü mavi düğmeli olmasına bilmem neden ağlaşırdık. Galiba lala da ağlardı (Yücebaş,1957:41).

Masal ve hikâyeyi o vakitten beri seviyorum diyen Güntekin, Çanakkale’de geçirdiği çocukluk yıllarında okuryazar kadınların kış gecelerinde roman okumaları ile edebiyat zevkinin daha da geliştiğini söyler: “Çanakkale’de kış gecelerinde komşu hanımların okuryazarları toplanarak roman okurlardı. Fatma Aliye Hanım’ın (Udi) diye bir romanını okumuşlardı. O kitabı o vakitten beri görmediğim halde hala bütün teessüratiyle ve hayatımda tanıdığım en büyük bir zevk heyecanı ile hatırlarım ki buna nazaran bu da bende büyük bir tesir yapmış. Fakat asıl hikâye zevkini ve hikâye yazmak emelini Halit Ziya Beyi okurken duydum. Bugün eser denmeye layık bir şey vücuda getirebilirim onu Halit Ziya Bey’e medyun olacağım (Yücebaş,1957:41).

Kendi söylediğine göre yazmaya başlaması da okumaya başlaması gibi rastgeledir. Darülbeyde’de bir oyunu izlerken, perde arasında sahneye konulan oyun konusunda söylediklerinin Zaman gazetesi başyazarınca duyulması, yazar olmasına yol açar. Bu gazeteye iki yıl boyunca tiyatro değerlendirmeleri yazar. Sonra kendisi oyun yazmaya heveslenir, yazdığı oyunlar beğenilir, kendi deyişi ile “artık yolunu bulmuştur” (Önertoy,1983:10).

İlk yazılarını 1911 yılında Birinci Dünya Savaşı yıllarında Le Prese Turque dergisinde yayımlar. Türk edebiyatı üzerine genel değerlendirmeler yapan Reşat Nuri aynı yıllarda Zaman gazetesinde 1918 yılında “Temaşa Haftaları” başlığı altında tiyatro ile ilgili

makaleler yazmıştır. İlk hikâyesi Eski Ahbap 1937 yılında Diken dergisinde yayımlanmıştır. Bu hikâyeden sonra yine Zaman gazetesinde Cemil Nimet müstear adıyla “Harabelerin Çiçeği” adlı romanını 1918’de tefrika etmiştir. İlk piyesi Hakiki Kahramanlık ise Zaman gazetesinde 1919 yılında yayımlanmıştır. Yayımcıları arasında kendisinin de bulunduğu Kelebek adlı mizahi dergisinde Ateşböceği, Ağustos Böceği, Yıldız Böceği, Çiğdem, Saksagan gibi müstear isimlerle ve çeşitli sembollerle, mizahi hikâyeler kaleme alır. Bu yıllarda roman yazmaya devam eden Güntekin’in, Dersaadet gazetesinde tefrika ettiği Gizli El adlı romanı sansüre uğrar (Kanter,2006:27). Bu ilk romanını nasıl yazdığını şöyle anlatmaktadır: “Gizli El, benim ilk romanımdır. Mütarekenin ilk yıllarında Dersaadet isminde bir gündelik gazete çıkarmaya hazırlanan Sedat Simavi arkadaşım benden bir roman istedi. O zaman tiyatro piyesleriyle uğraşıyor ve roman yazmayı hiç aklımdan geçirmiyordum. Yapamam, dedim. Yaparsın, dedi, roman ile tiyatro zaten kardeş sanatlardır.” (Önertoy,1983:11).

Yine bu yıllarda yazdığı “İstanbul Kızı” adlı piyesi romanlaştırıp “Çalikuşu” adıyla yayımlar. Çalikuşu’nun yayınlandığı dönemde ne kadar büyük bir başarı kaydettiği ve Atatürk’ün Reşat Nuri’ye söylediği şu sözler kayda değerdir: “Cephede attan düşüp sakatlandığımda, sizin Çalikuşu romanınızı okuyarak zaman geçirdim. Romanın sayfaları ilerledikçe çektiğim acıyı unuttum.” Roman dünyasına bu eseriyle sağlam bir adım atan Güntekin, verimli bir yazarlık dönemine girmiş olur. Bu dönem sürecinde 19 adet telif roman, 150’den fazla hikâye -ki bunlar kendi sağlığında 7 hikâye kitabı, ölümünden sonra 1 hikâye kitabı olarak toplanmıştır- yazar. Buna rağmen yazarın dergilerde kalmış ve yayınlanmış birçok hikâyesi bulunmaktadır. 23 adet telif, 24 adet uyarlama ve tercüme tiyatro eseri, 9 adet çeviri kitabı, 1 adet çeviri tefrika romanı (Ripka İfşa Ediyor) ve 4 adet çeşitli kitabı ile edebiyat dünyasını dolu dolu yaşamıştır (Kanter,2006:28).

Eserlerinde idealleri için mücadele veren bireyleri anlatan Güntekin kendisine sorulan “Nasıl yazarsınız?” sorusuna şöyle cevap vermektedir: “Roman ve hikâye yazarken, mevzuun evvela asıl canlı noktası amudu-fikarisi gelir. Bu amudu-fikaridir ki bana yazmak arzusunu verir. Bu bana bir vak’a olur, beni alakadar eden bir vak’a... Fakat çok kere alakadar olduğum insan tipi (şu vakayı veya şu insanı, şu tipi yazayım) derim. Bu suretle eserin ilk adımı atılmış olur. Mevzu pek iptidai bir şekilde fikrime gelir. Hiçbir zaman hemen derhal bu mevzuun planını yapıp da yazmaya başladığım vaki

değildir. Bulduğum mevzuu zihnimde bir köşeye atarım. Onun francala hamuru gibi kendi kendine kabarması için uzun müddet bırakırım. Çok defa aradan birçok senelerin de geçtiği vakidir. Bu müddet zarfında mevzua bazı ilaveler yaparım. Vak'aları retuş ederim. Tipleri developpe ederim.” (Yücebaş,1957:13).

Reşat Nuri'nin yıllardır ilgiyle okunmasının “Halkın ahlaki değerlerine sahip çıkması ve Türk romanında eleştirel gerçekliğin öncüsü olması.” olduğunu söyleyen Fethi Naci, yazarın bir yandan halkın değerlerine sahip çıkarken bir yandan da başta bürokrasi olmak üzere, toplumda aksayan, yolunda gitmeyen her şeyi kıyasıya eleştirdiğini, halkı ezenlere karşı halkın yanında yer aldığını belirtmiştir (Naci,2011:3,5). II. Meşrutiyet yıllarında yazı hayatına başlayan Reşat Nuri, Batı Edebiyatı'ndan öğrenilmiş bir roman ve tiyatro tekniğiyle çeşitli hayat sahnelerini, Türk insanının sosyolojik ve psikolojik vaziyetini, Türkiye coğrafyasını edebi esere mekân yaparak işler. Türk köylüsü, Reşat Nuri'nin kalemiyle kendi tabii realitesi içerisinde sevimli çehresiyle edebi eserin bünyesine girer. Bu tavrıyla yazar, aydın zümre içerisinde Anadolu'ya, burada yaşayan insanı severek giden bir zihniyetin temsilcisidir (Yücel,2003:19).

Onun romanları her ne kadar hissi ve fikri olmak üzere iki gruba ayrılrsa da acıma ve sevmeye duyguları bu eserlerin tamamını birbirinden ayrılmaz bir bütün haline getirir. Reşat Nuri hayatının ilk döneminde olayı, fertlerin hissi ilişkileri üzerine kurar. Bu eserler Çalıkuşu etrafında toplanarak ele alınabilecek cinstendir. Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi, Bir Kadın Düşmanı bu çerçevede içerisinde düşünülen romanlardır. Sanat hayatının ikinci dönemi, Atatürk İnkılâpları'nın Türk insanına tanıtılmaya başlandığı zamanı konu alır. Bu döneme ait eserlerde, olay fikri bir muhteva üzerine inşa edilmiştir. Bu roman dairesini meydana getiren eserlere örnek olarak Yeşil Gece, Yaprak Dökümü, Miskinler Tekkesi adlı kitapları saymak yerinde olur. Reşat Nuri, Tanzimat'tan itibaren romanımızın ele aldığı temalara da ilgisiz kalmamıştır. Onun Yaprak Dökümü adlı eseri batılılaşmayı yanlış anlama; Damga adlı romanı da aşk sebebiyle katlanılan fedakârlık temaları üzerine kurulmuştur. II. Meşrutiyet döneminde hikâye sahasında Anadolu'ya açılan Türk Edebiyatı, roman vadisinde kesin olarak Reşat Nuri ile İstanbul'dan memleket coğrafyasına açılma imkânı bulur (Yücel,2003:18,19).

Romanlarının genelinde aşk, sevgi, acıma, yalnızlık, kaçış, karamsarlık gibi bireysel sorunlar ile yozlaşma, kültür bunalımı, nesil çatışması, idealizm, vurgunculuk gibi

toplumsal sorunları bir arada işlemiştir. Hikâyelerinde ise romanlarında görmeye alışık olduğumuz duygu yoğunlunun yerini ince mizah alır. Yine de toplumsal ve bireysel sorunları işleyen yazar, bu sorunları kaba bir realite yerine dünya hali dedirtecek nitelikte işler. Uzun yıllar Şair, Nedim, İnci, Kelebek gibi dergilerde yayınladığı hikâyelerin ise ancak bir kısmını kitaplaştırmıştır. Hikâyelerini oluştururken genelde “tekellümi” (karşılıklı konuşma) tarzı benimseyen yazarın bu tutkusu aslında tiyatro tutkusu ile özdeştir (Kanter,2006:30,31).

Reşat Nuri’nin asıl edebiyat tutkusu tiyatro hevesinden kaynaklanmaktadır. Olcay Öner toy yazarın tiyatro ile ilgisini şöyle anlatmaktadır: Reşat Nuri, önce tiyatro ile ilgilenmesine, ilk yapıtını tiyatro türünde vermesine karşılık bir roman yazarı olarak ün kazanmıştır. Romanla ilgili pek yazısı bulunmamasına karşın, tiyatro türüyle ilgili çok sayıda makale yazmıştır. Üzerinde durduğu önemli bir nokta, bir oyunda, oyunun türüne göre, gerçek ve hayalin belli oranda bir arada bulunması gerektiğidir. Tiyatro yazarının amacı, tam bir yaşama süreci içinde insanları ve bütün özellikleriyle çevremizdeki yaşamı yansıtmaktır. Tiyatro yapıtının bir yararı da yaşamı, bütün renkleri ve güzellikleriyle görmeye alıştırmak, bir ölçüde ahlak üzerinde etkili olmaktır. Reşat Nuri’ye göre yazınımızda bu koşullara uygun oyunlar yazılmamaktadır. Reşat Nuri, tiyatrodaki başarılı olamayışını şöyle açıklar: Tiyatro eseri romana, şiire benzemiyor. Bir roman, bir şiir kusurlarla dolu olabilir. Bu onun kitap halinde çıkmasına engel değildir. Fakat tiyatro bütün meziyetleri bir arada ister. O öyle bir iştir ki yeni başlayanlar için hiçbir hak tanımaz (Öner toy,1983:32).

Reşat Nuri’nin roman, öykü ve oyunlarının dışında bir de Anadolu Notları adlı gezi-hatıra kitabı bulunmaktadır. Müfettişliği sırasında Anadolu’nun birçok ilini dolaşan Güntekin, bu illerde, kasabalarda, yollarda yaşadıklarını, romanlarında görmeye alıştığımız sıcak üslubuyla kaleme alır. Yazın hayatının önemli bir kısmını dolduran bu kitaplar haricinde birçok tercüme eseri bulunmaktadır (Kanter,2006:32).

Edebiyat kütüphanemizi eserleri ile zenginleştiren Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde halkın dilini kullanması dolayısıyla çok okunan bir yazar olmuştur. Geniş halk kitlelerine ulaşan eserlerinde Anadolu insanına hümanist bir anlayışla yaklaşmış; Anadolu’yu rengârenk unsurları ile yansıtmıştır. Yapıtlarında döneminin yaşantısını,

anlayışını ve kültürel zenginliğini başarıyla işleyen Reşat Nuri'nin eserlerinin kültürel birikimimizin kayıt altına alınmasında ve geleceğe aktarılmasında önemli bir rol üstlendiği açıktır.

ESERLERİ:

A.Romanları:

1. Çalığışu (1922)
2. Gizli El (1924)
3. Damga (1924)
4. Dudaktan Kalbe (1924)
5. Akşam Güneşi (1926)
6. Bir Kadın Düşmanı-Çirkinin Romanı (1927)
7. Yeşil Gece (1928)
8. Acımak (1928)
9. Yaprak Dökümü (1930)
10. Kızılıcık Dalları (1932)
11. Gökyüzü (1935)
12. Eski Hastalık (1938)
13. Ateş Gecesi (1942)
14. Değirmen (1944)
15. Miskinler Tekkesi (1946)
16. Harabelerin Çiçeği (1953)
17. Kavak Yelleri (1961)
18. Kan Davası (1962)
19. Son Sığınak (Tarih yok)

B.Hikâyeleri:

1. Recm, Gençlik ve Güzellik (1919)
2. Roçild Bey (1919)
3. Eski Ahbap (Tarih yok)

4. Tanrı Misafiri (1927)
5. Sönmüş Yıldızlar (1928)
6. Leyla ile Mecnun (1928)
7. Olağan İşler (1930)

C.Tiyatro Eserleri

1. Haçer (1920)
2. Eski Rüya (1922)
3. Ümidin Güneşi (1924)
4. Gazeteci Düşmanı, Şemsiye Hırsızı, İhtiyar Serseri (1925)
5. Taş Parçası (1926)
6. Bir Köy Hocası (1928)
7. Babur Şah'ın Seccadesi (1931)
8. Bir Kır Eğlencesi (1931)
9. Ümit Mektebinde (1931)
10. Felâket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç (1931)
11. İstiklâl (1933)
12. Vergi Hırsızı (1933)
13. Hüllecî (1933)
14. Bir Yağmur Gecesi (1943)
15. Yaprak Dökümü (1953)
16. Eski Şarkı (1951)
17. Balıkesir Muhasebecisi (1953)
18. Tanrıdağı Ziyafeti (1955)
19. Bu Gece Başka Gece (1956)

D.Gezi Yazıları

1. Anadolu Notları, C I-II (1936)

E. Çeşitli Kitapları

- 1.Dil ve Edebiyat (Tarih yok)
- 2.Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Klavuzu (1935)
- 3.Türk Kıraati (1930)

F.eviri ve Uyarlamaları (Kanter,2006:37-46)

2. BÖLÜM: HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. Anonim Halk Edebiyatı

2.1.1. Masal

Pertev Naili Boratav “nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” şeklinde tanımladığı masalların bir kısmının olağanüstü olayları ve kişileri konu edindiğini ama bir bölüm masalların da, tamamıyla hayal ürünü, uydurma olmakla beraber olağanüstü olmadığını belirtmiştir (Boratav,1969:80). Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan masallar halkın zengin hayal gücünü gösterir. Reşat Nuri’nin incelediğimiz romanlarında masalın düşsel unsurlarından ziyade anlatılan olay, insan ve mekân bütünlüğünü sağlamak amacıyla öne çıktığı görülmüştür. Masal, Reşat Nuri Güntekin’in eserlerinde bazen bir masal bütünlüğü içerisinde, bazen kahramanlarıyla ve bazen de sadece benzetme unsuru olarak geçmektedir.

Başarılı bir gözlemci olan Reşat Nuri, romanlarındaki kurgularda masal unsurlarından yararlanmışır. İncelediğimiz on roman içerisinde masal, Kızılıık Dallar, Damga ve Dudaktan Kalbe romanlarında bir masal bütünlüğü içerisinde karşımıza çıkmıştır. Yazar Kızılıık Dallar’nda evlatlık bir kızın kardeş acısını, içinde kardeş acısı olan bir masalla bütünlüştürmüş; Damga romanında ise aşk için fedakârlık duygusunu bir masal etrafında anlatmıştır. Dudaktan Kalbe romanında aşk için yapılan fedakârlık bir şark masalıyla dile getirilmiştir.

Kızılıık Dallar romanında Gülsüm’ün İsmail’e olan hasreti ve konakta geçirdiğı ilk zamanları bir masal etrafında anlatılmışır. Masal şöyledir:

“Bu vaziyet karşısında Gülsüm, artık kardeşinin adını anmaya korkar oldu. Fakat bu defa da başka bir şey çıktı. Nevnihal Kalfa bir gece bir masal söylemişti: Fakir bir oduncu - anlaşılan Yorganlı vaziyetinde bir biçare- iki çocuğunu beslemekten âciz kalmış. Bir gün onları peşine takarak bir dağ başına götürmüş: “Siz burada kardeş kardeş oturun; ben şu tepenin ardında odun keseyim!” demiş. Çocuklar babalarını bekleye dursun, o, bir ağaca iki kuru kabak asmış ve baltasını omuzuna vurduğu gibi kaçıp gitmiş... Rüzgâr estikçe kabaklar “tın... tın” diye birbirine vurur; çocuklar bunu balta sesi sanırlarmış... Nihayet ortalık iyice kararmış; çocuklar sesin geldiğı tarafa gitmişler. Bir de ne görsünler? Babaları kendilerini bırakıp kaçmış... Çocuklar, sabaha kadar dağda: “Tın tın eden kabacığım; bizi bırakıp giden babacığım” diye bağırmaya başlamışlar... Gülsüm, besbelli Yorganlı’yı oduncuya, kardeşıyla kendisini de kabak sesine aldanan çocuklara benzettiğı için bu masalı kelimesi kelimesine bellemişti. Çocuklar, ne vakit masal isteseler “Tın tın eden kabacığım” hikâyesine başlar, onlar “bıktık, bu kabak masalından”

diye bağırsırlar, “Haminne, bak bu terbiyesiz yine oduncu masalını söylüyor” diye şikâyet ederlerdi.” (KD/29)

Romanda bütünlük içinde geçen diğer masalda padişah, şehzade, çoban gibi masal kahramanları yer almaktadır. Ayrıca bu masalda tekerleme unsuru da bulunmaktadır.

Masal şöyledir:

“Ah, çoban, vah çoban. Dağda, kırdan ne gördün!
Bir kurulu çadır gördüm.
Bir kız yârinden ayrılmış;
Ah eder, ağlar gördüm.
Bu, bir masal tekerlemesiydi ki bütün bir bahar, yeni çıkmış bir piyasa türküsü gibi, çocukların ağzından düşmemişti. Bir şehzade, bir fakir kızına âşık olmuş. Padişah da bu rezaleti haber alınca kızı sürdürmüş. Şehzade, kahrından atına binip kızı aramaya başlamış. Yolda çobanlara rastgeldikçe:
Ah, çoban, vah çoban, dağda, kırdan ne gördün? diye sorarmış. Onlar da ağız birliği etmiş gibi:
Bir kurulu çadır gördüm,
Bir kız yârinden ayrılmış,
Ah eder, ağlar gördüm, derlermiş.
Gülsüm tarafından lanse edilen masalın asıl ve esası buydu.” (KD/141,142)

Damga romanının temelini yaşanmış bir aşk masalı oluşturmaktadır. Reşat Nuri, bu anlatıyı “bir aşk masalı” şeklinde nitelese de daha çok bir halk hikâyesini anımsatan bu anlatıda karakterler gerçek şahıslardır. Masal unsurlarından uzak olan ve roman kahramanı İffet’in “Bu masal bana aşkı, sevilen kadın için kendini feda etmek diye öğretti.” (D/25) şeklinde tarif ettiği bu aşk masalı yaşanmış bir hadisenin halk tarafından sözlü anlatıma dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Yaşanılan hadiseye duyulan üzüntüyü gösteren bu masal şöyledir:

“Pek sevdiğim bu masalı halam bana birkaç defa anlatmıştı: Vaktiyle şu karşıkı tepedeki ‘Kemerli’ köyünde saçı topuklarına kadar inen bir güzel kız varmış... Nişanlısı İsmail'i asker edip Yemen'e göndermişler... Kız öksüzmüş... Yiyecek ekmeği yokmuş... Çok güzel olduğu için delikanlılar onu dağa kaldırmak istiyorlarmış... Köyün ihtiyarları baş başa vererek düşünmüşler, bu değirmenin sahibi olan ihtiyar Gaffar Ağa'ya vermeyi münasip görmüşler... Kız, “benim nişanlım var; bu ihtiyarı istemem!” diye ağlamış. “Yemen'e gidenin geri geldiğini işittin mi kızım... O çoktan ölmüştür!” demişler; çocuğu ağlata ağlata Gaffar Ağa'ya vermişler... Aradan iki sene geçmiş. Kız evine, ehline almış, güzel güzel oturuyormuş. Günün birinde İsmail Yemen'den gelivermiş. Köylüler “biz senden ümit kesip onu Gaffar Ağa'ya verdik. Ne yapalım, Allah sana da başka kısmet versin!” demişler... İsmail evvelâ razı olmuş... Fakat sonradan dayanamamış... Bazı akşamüstleri yanık türküler söyleyerek değirmenin öte yanındaki yoldan geçer, kadıncağızı ağlatırmış. Epeyce zaman sonra İsmail bir gün yolda Ayşe'ye rast gelmiş : “Ne olur, Gaffar Ağa'nın köye gittiği bir gece beni değirmene al!” diye yalvarmış. Kadıncağız, “etme İsmail... Duyulsak namusum bir para olur... Gaffar Ağa zalim bir adamdır... Hem sana, hem bana kıyar,” demişse de dinletememiş... Nihayet iki nişanlı bir gece değirmende birleşmişler. Ağlaşa ağlaşa başlarından geçeni birbirlerine anlatırken dışarıda köpekler havlamaya, kapı vurulmağa başlamış. Gaffar Ağa'nın ansızın köyden döndüğünü anlamışlar. Değirmende saklanacak bir yer yokmuş. İsmail “korkma Ayşe, ben öyle de öldüm böyle de... Senin namusunu kurtarıyorum. Kimsenin haberi olmaz!” demiş. Değirmenin yüksek taş oyuğundan kendini çaya atmış... Zavallının ölüsü bile meydana çıkmamış... Besbelli, sevdiği kadının

namusuna söz gelir diye ölürken bataklıktaki sazlara sarılmış... Bana sevda hakkında ilk hayali bu masal verdi. Evvelâ korkmuştum, değirmenin etrafındaki cevizler bana bir mezarlık gibi görünmüştü. Fakat her sene biraz daha büyümüş olarak geldikçe bu sade masal zihnimde süsleniyor; mana ve tesiri değişiyordu.” (D/24)

Dudaktan Kalbe romanında Hüseyin Kenan’ın hazırladığı opera, konusunu bir şark masalından almaktadır. Bu masalda da padişah, şehzade, çoban gibi masal kahramanlarından bahsedilmiştir. Bunun yanında Hint, İran gibi masal diyarlarına ve yine masala ait bir unsur olan gözlere mil çekmeye değinilmiştir.

İncelediğimiz eserlerde terim olarak geçen masal ifadeleri de şöyle tespit edilmiştir:

“Sadi yanıma oturdu, kitabını açtı. Minimini bir hikâyeyi tercümeğe başladık. İsmi ‘Hırsız Kedi’ idi. Ben masalı tercüme ederken küçüğün kızardığını hissediyordum.” (D/89)

“Bir masal bu cevizleri çocukların elinden kurtarırdı.” (D/23)

“Ona Damlacık’taki su değirmenin masalını anlattım.” (D/60)

“Değirmenin masalındaki İsmail’i taklit etmem fena mı olmuştur?” (D/87)

“Sana Fransızca bir masaldan aklımda kalmış bir beyit okuyorum teyze...” (AG/218)

“Harb sonu nesli dediğimiz yeni insanlarda artık bu gülünç masala tesadüf etmiyoruz...” (EH/125)

“Sonra denizde kaybolan insanların şişelere mektup koyarak suya salıverdiklerine dair masalları hatırladı.” (EH/223)

“Kâh çocukları kırdan oynamaya götürüyor, kâh onlara ocak başında masallar söylüyor.” (YD/43)

“Büyük hanım, yine tecrübeleriyle bildirdi: Ahretliklerin martı da - kedilerinki gibi - birtakım acayip firaklı seslerle başladılar... Yahut da kendilerinden geçerek masallar, tekerlemeler anlatırlardı.” (KD/144)

“Biraz geç olmakla beraber daima havadisın en doğrusunu alan Ohannes eczanesine göre ise, meselenin şekli büsbütün değişiyordu: Uygunsuz kadınlar rivayeti de masaldı, bu kadınları almak isteyen deveciler ve atılan silâhlar da.” (DĞR/120)

“Yolda uzun zaman Seniha’ya söylediğim cephe masalına benzer bir masalla kendimi eğlendirir ve bu, Demirtaş istasyonuna yaklaşınca kadar devam ederdi.” (GE/106)

Kızılıcak Dallar romanında masal anlatma geleneğinden bahsedilmiştir:

“Karamusallı sütüne, konağa gelince, çocuklar âdeta bayram gelmiş gibi sevinirlerdi. Bu ele, avuca sığmaz cıva gibi mahlûklar onun karşısında talimli maymun gibi otururlar, söylediği masalları, tekerlemeleri, bilmeceleri göz kırpmadan dinlerlerdi.” (KD/78)

Romanların ikisinde Binbir Gece masalından bahsedilmiştir:

“Bu yakanın icat ettiği modeli garip bir binbir gece masalıydı...” (DK/112)

“İçlerinde elektrik lambaları yanıyormuş gibi parlak çiniler ve buna benzer daha birçok şeyler... Bu binbir gece masalları dekorunu mateessüf sana İstanbul’da gösteremeyeceğim.” (AG/65)

Gizli El romanında masal, kahramanları ile anlatılmış ve bu kahramanlar benzetme unsuru olarak kullanılmıştır:

“Masalda peri padişahının sarayına misafir gelen adam gibiyim.” (GE/114)

“Masallardaki çobana âşık olan köylü kızı gibi bir zaman için gözü benden başka bir şey görmemek isteyebilir.” (GE/122)

2.1.2.Tekerleme

Saim Sakaoğlu tekerlemeyi şöyle tanımlamaktadır: Çok değişik görevleri olan tekerleme söz cambazlığı, dinleyicinin dikkatini toplama, biraz da üstünde durulan konu hakkında bilgi verme amacı taşıyan ve daha ziyade çocuk geleneklerinde varlığını devam ettiren bir türdür (Sakaoğlu,1997:348). Tekerlemenin beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek, keyiflendirmek için başvuru bir söz canbazlığı olduğunu belirten Pertev Naili Boratav tekerlemeleri ‘masal, oyun, tören ve bağımsız söz cambazlığı değerinde tekerlemeler’ olmak üzere dörde ayırmaktadır (Boratav,1969:145,146).

İncelediğimiz eserlerden Kızılıcak Dalları romanında tekerlemesi ile öne çıkan bir masal Gülsüm’ün ağzından şöyle anlatılır:

“Ah, çoban, vah çoban. Dağda, kırdan ne gördün!
Bir kurulu çadır gördüm.
Bir kız yârinden ayrılmış;
Ah eder, ağlar gördüm.
Bu, bir masal tekerlemesiydi ki bütün bir bahar, yeni çıkmış bir piyasa türküsü gibi, çocukların ağzından düşmemişti.” (KD/141)

Boratav’ın sınıflandırmasına göre ‘bağımsız söz cambazlığı değerinde olan’ tekerlemeler grubuna giren bir tekerleme Değirmen romanında geçmektedir:

“Biçare adamın pir aşkına başkalarının narına yandığı zamanlar için bir tekerlemesi vardı: “Evriliküm, çevriliküm, Gafarih Halil Hilmi’nin başına devriliküm”derdi. Şimdi de Doktor Arif Bey’e aynı şeyi tekrar ediyor, onun tesellilerine kulak asmıyordu.” (DĞR/ 94)

Oyun tekerlemesi türüne girebilecek diğer tekerleme de Değirmen romanında şöyle geçmektedir:

“Nihayet akşam... Pazar bozulmuş... Eşek ve katır kabileleri çoktan dağın yolunu tutmuş... Meydan bomboş... Hacı Hafız, tükenmez bir can sıkıntısına benzeyen sesiyle her akşamki ezanını okuyor... Kadın sesleri çocukları çağırıyor. Birkaç çocuk bir ağızdan” evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine” tekerlemesini tekrar ediyor.” (DĞR/49)

Kızılıçık Dalları’nda terim olarak geçen tekerleme ifadeleri mevcuttur:

“Yahut da kendilerinden geçerek masallar, tekerlemeler anlatırlardı.” (KD/144)

“Karamusallı sütüne, konağa gelince, çocuklar âdeta bayram gelmiş gibi sevinirlerdi. Bu ele, avuca sığmaz cıva gibi mahlûklar onun karşısında talimli maymun gibi otururlar, söylediği masalları, tekerlemeleri, bilmeceleri göz kırpmadan dinlerlerdi” (KD/78).

2.1.3.Mani

Pertev Naili Boratav anonim halk şiirinin en küçük nazım biçimi olan maniyi’ “gerek dil, gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış olan, en çoğu 7 heceli ve a a b a düzeninde uyaklı bir dörtlük olarak gösterir kendini” şeklinde tanımlar ve manileri sekiz grupta inceler. Bunlardan “Niyet, fal (yorum) mânileri” Hıdrellez’de veya başka bahar bayramlarında, ya da kış geceleri yapılan sohbet toplantılarında söylenir. Toplantıda bulunan kişilerden her biri adına niyet tutularak söylenen mâniler iyiye veya kötüye yorulur: veyahut mâni kimin için söylenmişse, dörtlükte geçen sözlerden o kişinin bir gizlisi bulunup çıkarılmaya, açığa vurulmaya çalışılır. Bu

törenler çoğu kez genç kızlarca düzenlendiği için yorumların, niyetlerin evlenme ile gönül işleri ile ilişkisi vardır (Boratav,1969:185-191). Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz. Mani söyleme, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmış bir gelenektir (Artun,2006:1).

Reşat Nuri, Akşam Güneşi romanında Âşık İsmail isimli bir meczup üzerinden mani söyleme geleneğini tüm yönleriyle yansıtmıştır. Halkın meczupların uğur getirdiğine dair bir inancı vardır ve Âşık İsmail, mani söylerken dinleyenler niyet tutmaktadır:

“Kapının önüne gelmiştik. Gördüğümüz kalabalık Âşık İsmail isminde bir meczubun etrafına toplanmış bir çoluk çocuk alayı idi. Âşık İsmail üç beş sene evvel bir balıkçı kayığıyla Bayındır’dan gelmiş, adayı vatan edinmişti. Kışın kasabadaki evliyadan birinin türbesinde yatar, yaz aylarını köyleri, çiftlikleri birer birer dolaşmakla geçirirdi. Köylüler her meczup gibi onun da uğur getirdiğine inandıkları için onu aç bırakmazlardı. Âşık İsmail’in bir sanatı vardı: Çok mani bilirdi. Kim bilir belki bunlardan bir kısmını da kendi uydururdu. Köy kadınları onu karşılarına oturtarak niyet tutarlar, söylediği manileri en doğru fal addederlerdi. Meşhur bir vakası da vardı. İki sene evvel bir Hızır İlyas gecesi bir rakı âleminde zengin bir çiftçiye ertesi sabaha yetişemeyeceğine dair bir mani söylemişti. O vakit herkes gülmüştü. Fakat meclis sonunda bir kavga çıkmış, çiftçi bir serseri tarafından yedi yerinden hançerlenip öldürülmüştü. İşçi kızlar bu akşam yine Âşık İsmail’e mani söyletiyorlardı. Onun kısık fakat tatlı sesiyle okuduğu beyitleri bağrısmalarla karşılıyorlar, meczup şuh, çapkın maniler söyledikçe birbirini iterek gülüşüyorlardı. İşçi kızlar bizi zorla aralarına aldılar. Jülide ile benim için de niyet tutmak istiyorlardı. Âşık İsmail’in benim için söylediği aklımda kalmadı. Fakat Jülide için şu maniye okudu:

Yer beni, yer beni
Yüreğime bir kurt düştü
Gece gündüz yer beni
Ben bu dertten ölürsem
Kabul etmez yer beni” (AG/361)

2.1.4.Türkü

Pertev Naili Boratav türküyü “düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler” diye tanımlamaktadır (Boratav,1969:163).

İncelediğimiz romanlarda türkü metin olarak Dudaktan Kalbe romanında tespit edilmiştir. Romanda metni geçen türkü, çocukların söylediği ve romanın kurgusuna göre düzenlenmiş bir türküdür. Romanın kurgusundan hareketle oluşturulan bu türkü şöyledir:

“Genç kız ertesi gün türküyü on üç on dört yaşlarında iki çocuğun ağzından işitti.

Kolcu başının sırtındadır abası
Küçük hanımın karnındadır dadası
Kolcubaşı bu çocuğun babası
Aman küçük hanım nasıl kıydın zabite
Şanlı zabıt benzer miydi o ite” (DK/195)

Bunun dışında eserlerde geçen türkü ifadesi ile karakterlerin türkü söylediği belirtilmiştir:

“Sana ne... Herkes türkü söylemek için senden izin alacak değil ya...” (DK/194)

“Fazla söylemem kayınpeder, dedi, bir daha geçtikleri zaman söyledikleri türküye dikkat edersiniz...” (D K/194)

“Gizli bir dedikodu halinde aylardan beri dillerde dolaşan bu vak’a nihayet bu adi ayaktakımı türküsüyle açığa vurmuş oluyordu.” (DK/195)

“Büyük hanım, yine tecrübeleriyle bildirdi: Ahretliklerin martı da - kedilerinki gibi - birtakım acayip firaklı seslerle başlardı: İş görürken miyavlar, hırlar, öter gibi sesler çıkararak türküler, şarkılar söylerler, gazeller okurlardı.” (KD/144)

“Çiftlikte işler durdu... İşçi kızlar şimdi geceye kadar türkü söyleyerek Jülide’ye dikiş dikiyorlar.” (AG/390)

“Vallahi de söylemem, billahi de söylemem, diye uydurma bir türkü tutturarak oynamaya başladı.” (AG/229)

“...hattâ bir dere kenarında bağlama çalan bir köylüden yanık Anadolu türküleri dinledi.” (DĞR/55)

“Bir aralık tiz bir sesle türkü söylemeye başladı.” (D/170)

“Fakat niçin böyle sessiz gidiyorlar... Bunlar ekseriya türkü filan söylerler, gürültü ederler...” (DK/18)

“Bozyaka asıl bu son günlerde neşelenirdi. Her tarafta ahenk, kahkaha ve türküden başka bir şey duyulmazdı.” (DK/39)

“Öteki usta bize türküler, kantolar çalardı... Siz neye çalmıyorsunuz?” (DK/49)

“Bir Çerkez dadımız vardı. Güzel sesiyle bana ninniler, türküler söylerdi...” (DK/80)

“...beyaz, pembe, mor yeldirmeler, çocuk haykırışmaları, kahkahalar, türküler bağları şenlendirmeye başlıyordu.” (DK/110)

“Bir aralık yine gramofona başladılar “Konyalı”, “Adanalı” türkülerini üst üste belki yirmi defa çaldılar.” (DK/190)

“...çocuklar bir türkü söyleyecek olsalar, o dangır dungur dili, o bozuk köylü sesiyle o da karışıyordu.” (KD/34)

2.1.5.Ninni

Ninni sözlükte “bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü” (TDK, GS, ET:20.05.2018) şeklinde tanımlanmaktadır. İncelediğimiz eserlerde ninni isim olarak geçmektedir; herhangi bir ninni metnine rastlanmamıştır.

“Gülsüm, kendine verilen ehemmiyetten memnun: “Peki hanımefendiciğim. Siz hiç merak etmeyin” diye, beşiğin yanında bir büyük şilteye diz çökmüş, uyku akan gözlerini parmaklarıyla açıyor, bir gürültü, bir ses olsun da, uyumayım diye ninni söylüyordu.” (KD/65)

“...karmaşık sesler ağır bir kemanın refakatiyle bir ninni havası söylüyordu.” (DK/18)

“Bir Çerkez dadımız vardı. Güzel sesiyle bana ninniler, türküler söylerdi...” (DK/80)

“Genç bestekâr bu gece alaturka çalıyordu. Uzun, ağır bir taksimden eski bir ninniye geçti.” (DK/80)

“Bu gece o ninniye çalmasını rica et...” (DK/88)

2.1.6.Bilmece

İlk bakışta bir oyun sanılan bilmecelerin oyunlardan ayrılan kısmının “soru” bölümünün olduğu gibi söylenmesi gereken bir söz kalıbı, karşılığının da tartışılmadan önceden kabul edilmiş belli bir şey olduğunu söyleyen Pertev Naili Boratav’a göre bilmeceelerde sorular hem biçim, hem de deyişleriyle özenilerek meydana gelmiş, özleştirilmiş söz yaratmalarıdır. Şiire özgü çağrışımlı anlatımlar onların oldukları gibi, bozulmadan saklanmasını gerektirir; herhangi bir sanat yaratması için duyulan bir türlü saygı onları rastgele yozlaştırılmaktan korur. İşte bilmece bu nitelikleriyle bir halkedebiyatı türü değeri taşır (Boratav,1969:118).

İncelediğimiz eserlerde bilmece ifadesi terim olarak geçmektedir. Herhangi bir bilmeceye rastlanmamıştır.

“Karamusallı sütüne, konağa gelince, çocuklar âdeta bayram gelmiş gibi sevinirlerdi. Bu ele, avuca sığmaz cıva gibi mahlûklar onun karşısında talimli maymun gibi otururlar, söylediği masalları, tekerlemeleri, bilmeceleri göz kırpmadan dinlerlerdi.” (KD/78)

“Hâmit Bey, Ebcet hesabıyla tarihler yazmaya ve bilmece halletmeye çok meraklı idi.” (DĞR/91)

2.1.7.Halk Hikâyesi

Destanlarla modern roman arasındaki geçiş döneminde ortaya çıkan halk hikâyeleri mutlaka tarihi bir olaya dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır. Konularına göre 1. Kahramanlık hikâyeleri, 2. Dini-hamasi hikâyeler,3. Dini, içtimai, ahlaki hikâyeler, 4. Aşk hikâyeleri şeklinde tasnif edilebilecek olan halk hikâyeleri destanla roman arasında geçişi sağlayan bir tür olmuştur (Türkmen,1998: 488-489).

Kızılıcak Dalları romanında meşhur aşk hikâyeleri Ferhat ile Şirin, Şah İsmail ile Gülizar hikâyelerine atıf yapılmıştır:

“Kız, bu sahneleri kâh Ferhat ile Şirin’in mülakatına, kâh Şah İsmail’in gül bahçesinde Gülizar’ın dizinde yatmasına benzetir. ‘Yarabbim, Ya Resulallah! Sen onları ayırma. Büyük hanım ve akrabaları aralarına girmezler inşallah...’ diye gözleri yaşararak dualar edirdi.” (K D/148)

2.2.Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı

2.2.1.Menkıbe

Kelime anlamı olarak “övülecek iş, hareket ve meziyet” anlamlarına gelen menkıbeler; tarikat kurucuları, dinî ve millî şahsiyetlerin yaşamları ve olağanüstü halleri üzerine kurulu yarı kutsal metinlerdir (Güzel, 2006: 121). Tasavvufun IX. yüzyıldan sonra İslam dünyasında yaygınlık kazanmasıyla birlikte menkıbe kelimesi sufilerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. XI. yüzyıldan itibaren Kadiriye ve Rifaiyye gibi ilk büyük tarikatların teşekkül etmesiyle birlikte menkıbenin muhtevasına “keramet” kavramı da eklenmiş, Abdülkadir-i Geylani, Ahmed er-Rıfai gibi tarikat pirleri veliler için vefatlarının ardından yazılan eserlerde gösterdikleri kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla menkıbe kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılır olmuş, böylece bir tasavvufî tür olarak menakıb metinleri (menakıbname) ve menakıb yazma geleneği ortaya çıkmıştır (Şahin,2004:112).

Dinî Tasavvufî Türk halk edebiyatı ürünlerinden olan menkıbe “gerçek olayın, inanç ve gerçek dışı öğelerle örüldüğü kısa anlatı türü” şeklinde de tanımlanabilir. Her halk anlatısı gibi, menkıbeler de halkın kolektif duygu ve düşüncelerini ihtiva ettiğinden, menkıbenin içeriği ile onu oluşturanlar arasında yakın ilişki vardır. Menkıbeleri anlatan da dinleyen de anlatıda yer alan olağanüstü unsurların gerçek olduğuna inanır. İslâm tarihinde çok önemli yeri olan ve etkisi günümüze kadar süren Kerbela Olayı zengin menkıbelerin oluşmasına zemin hazırlamış bir vakadır (Güngör, t.y.). Türk edebiyatında bu konuda müstakil eserler, çeşitli manzumeler ve bilhassa mersiyeler yazılmıştır. Olayı anlatan eserlerin çoğu manzumdur; manzum-mensur ya da sadece mensur olanlar da vardır. Türk edebiyatında Kerbela Vakası’nı anlatan "Maktel"ler yazılmış ve edebiyatımızda maktel türü oluşmuştur (Yıldız,2010:96).

İncelenen romanlardan Yeşil Gece’de Kerbela Olayı’na dair bir anlatı tespit edilmiştir. Bu anlatı bir maktel şeklinde değil, bir menkıbe şeklindedir. Yeşil Gece romanında “peygamberler ve İslam tarihinden kalma masal döküntüleri (YG/20)” şeklinde tarif edilen ve medresedeki hocalardan Hacı Fettah Efendi’nin talebelerine anlattığı bu menkıbede yüzyıllardır yazılı ve sözlü edebiyat ürünleriyle hafızalarda canlılığını koruyan “Kerbela’da Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi” Hz. Hacer, Hz. İsmail ile bütünleştirilerek anlatılmaktadır. Menkıbe şu şekildedir:

“Mesela Kerbela’da sürüklenip gidenlerin başında, gözyaşından sıırıslıksam saçları, çıplak ayaklarına kadar inen siyah burgulu, uzun ve zayıf bir kadın-Fatma Ana-belirir; çocuğunu kucığına alarak gece vakti köye döner; kâh gökte, kâh toprakların altında ne dünyalar dolaşır; sonra önlerinde yalnız meşalesinin beyaz ışığı görünen bir meleğin kılavuzluğuyla bir kuyu başına varırlar. Burada bir başka kadın İsmail Peygamber’in anası Hacer, onları beklemektedir; vaktiyle İsmail’e su içiren avuçlarıyla Hüseyin’in dudaklarına da su dökmeye, onu canlandırmaya başlar...” (YG/20)

Kerbela Olayı’na Eski Hastalık romanında da şöyle telmih yapılmıştır:

“Cazbandın gürültüleri içinde bazı kimselerin: Kerbela’da mıyız yahu?.. Su bu. Verin içelim Allah aşkınıza, diye bağırarak işitiliyordu.” (EH/60)

Menkıbe kelimesinin kerametle aynı anlamda kullanıldığını belirtmiştik. Reşat Nuri, romanlarda detayına girmeden keramet hikâyesi ifadesini kullanmıştır:

“Sonra, yavaş yavaş tarihe geçilerek takımı ile yerin dibine batmış bazı eski şehirlere ait korkunç zelzele vakaları anlatılıyor ve keramet hikâyelerinde karar kılınıyordu.” (YG/45)

“Ben terasada Kısas-ı Embiya parçaları, keramet hikâyeleri anlatarak yaşlı misafirlerimi eğlendirmeye gayret ediyorum Jülide...” (AG/268)

“Gevezeliğiyle meşhur bir ihtiyar alay müftüsü yemek ağırlığından kıpırdanmaya mecali kalmamış misafirlere bitip tükenmez cin, cadı, keramet hikâyeleri dinletiyordu.” (DK/126)

“...sonra bir zaman İsmail’den bahsederler; nihayet söz ahret ve keramet masallarına dökülürdü.” (KD/100)

2.2.2.İlahi

Genellikle sûfî şairler tarafından dîni ve ilâhî fikirleri taşımak üzere yazılmış olan şiirlere, ilâhî denir. İlâhî Arapça bir kelime olarak, Allah'a ait manasına gelir. Başlıca İlâhî çeşitleri şunlardır: Ayin, durak, cumhur, tâbuğ, nefes. Ayinler, mevlevî tekkelerinde; tabuğlar ise Gülşenî tekkelerinde; nefesler, Bektaşî tekkelerinde; duraklar, Halveti tekkelerinde okunurdu (Cebecioğlu,1997:173).

Yeşil Gece’de medresedeki softalardan biri öldükten sonra başka bir softa cenneti tasvir eden bir ilahi okur:

“Sonra da sakil, ahenksiz sesiyle ona ağır ağır, Cenneti tasvir eden şu ilahiyi okumuştı:
‘Cennet bahçesinde üç dere akar,
Biri yağ, biri kaymak, biri şeker
Oturmuş Muhammed köşkünden bakar’ (YG/30)”

Romanlarda geçen diğer ilahi ifadeleri de şunlardır:

“Tekbirler alarak, ilahiler okuyarak fırka merkezine gittiler.” (YG/73)

“O aynı mahzun tebessümle odayı gösterdi:-İlahi ya da mevlit okumasını bilseydim ne iyi olacaktı.” (AG/268)

“Ramazan geceleri sofada cemaatle namaz kılınır; Kur'anlar, ilâhiler okunurdu.” (D/9)

2.2.3.Ebcet Hesabı ile Tarih Yazma

Cefr ve ebced, harflerin rakamsal değerleriyle tarih düşürmede kullanılan yönteme adını veren kelimelerdir. Cefr ve ebced, bir söz sanatı olduğu gibi aynı zamanda ilâhî metinleri yorumlamada kendisine başvurulmuş bir metot olarak görülür. Harflerin sayısal değerleriyle tarih düşürmede kullanılan bu yöntem, aslında söz-harf ve sayı bütünlüğünden doğan bir sanattır (Yazıcıoğlu,2005:75,78).

İncelenen eserlerde ebcet kelimesi terim anlamı ile Değirmen romanında şöyle kullanılmıştır:

“Hâmit Bey, Ebcet hesabıyla tarihler yazmaya ve bilmece halletmeye çok meraklı idi. Onun için şifrelerini kendi açar, hattâ arasına, bazı meşhur beyitleri şifre ile yazarak vakit geçirirdi.” (DĞR/91)

Ebcet ifadesinin benzetme unsuru olarak kullanıldığı yerler ise şunlardır:

“Bir kısmı da ‘Ebcet’ gibi ne ölüye ne diriye yaramayacak öyle şeyler belleyeceklerdi ki...” (YG/43)

“Fakat Mutasarrıfın Ebcet gibi ne ölüye ne diriye hayrı olmayan kokmaz, bulaşmaz bir Babîlî efendisi olduğunu söyleye söyleye dilinde tüy bitmişti.” (DĞR/131)

“Allah’ın kafalarına koyduğu izanı ‘ebcet’gibi ölüye diriye yaramaz şeylere sarf edeceklerine yerine sarf etmişler, yüklerini tutmuşlar...” (YD/6)

2.3.Geleneksel Türk Tiyatrosu

Dilaver Düzgün Geleneksel Türk Tiyatrosunu “Batılı anlamdaki modern tiyatronun dışında kalan, Türk toplumunun geleneksel yapısı içinde ortaya çıkarak bu temel üzerinde süreklilik arz eden gösterim türlerinin tümü geleneksel Türk tiyatrosu terimiyle karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra halk tiyatrosu, seyirlik halk oyunları ve Türk seyirlik sanatları biçimindeki kullanımlara da rastlamak mümkündür.” şeklinde tanımlamakta ve geleneksel tiyatronun meddahlık, karagöz, ortaoyunu, tuluat, kukla ve köy seyirlik oyunları ile diğer seyirlik oyunlardan oluştuğunu belirtmektedir (Düzgün,2014:144).

İncelediğimiz romanlarda Reşat Nuri Güntekin'in Geleneksel Türk Tiyatrosuna dair pek çok detayı başarılı gözlemleri ile ortaya koyduğu görülmüştür. Özellikle Kızılıcak Dalları romanında Zuhuri Kolu yani Ortaoyunu, Tuluat ve buna bağlı olarak Kanto türlerine dair bilgiler mevcuttur. Yazar okuyucuyu bu sayfalarda adeta izleyici haline sokmuştur. Yazar eserlerinde karagöz ve meddahlık türlerine de detayına girmeden yer vermiştir.

2.3.1.Ortaoyunu

Ortaoyunu en yaygın anlamıyla, orta yerde, seyircinin ortasında oynanan bir oyun anlamına gelir. Oyunun iki önemli kişisi vardır: Pişekâr ve Kavuklu. Oyun tümüyle bu iki kişinin ekseninde döner. Ortaoyununda “Yeni Dünya” diye bilinen kafesler dekor olarak kullanılmaktadır. Ortaoyunu, perde arkasında deriden görüntülerle oynanan Karagöz’e karşı canlı oyuncularla oynanırdı. Ortaoyunu ile eş anlamda başka deyimler vardır: Kol oyunu, Meydan Oyunu, Taklit Oyunu, Zuhuri gibi (And,1985: 337-386).

Reşat Nuri, Kızılıcak Dalları’nda ortaoyununa ait pek çok kareyi canlı bir şekilde ortaya koymuştur. Ortaoyununun bilgi yönünden ziyade uygulamasının anlatıldığı bu sahneler oyunu, dönemin bir izleyicisinin gözünden görmemizi sağlamaktadır. Romanda “ortaoyunu” ilk olarak bir terim şeklinde karşımıza çıkar:

“Onlar, orta oyunu aktörleri gibi etraflarını saran, sırita sırita kendilerini seyreden insanlara hiç aldırış etmeden yavaş yavaş yol hazırlıklarını yaptılar.” (KD/9)

Reşat Nuri, Gülsüm’ün kardeşinin ölüm haberinin eğlenceli bir ortamda, ortaoyununda, verildiğini anlattığı bölümde oynanan oyundan kesitler sunar:

“Gülsüm, kardeşinin öldüğünü ortaoyununda öğrendi. Sütünenin işittiği havadisın şaka mı, sahi mi olduğunu anlayamayarak: ‘Aaa, aaa.. sen beni aldatıyorsun... Doğru mu diyorsun Allahaşkına?’ diye söylenirken, davul zurna başlıyor, pişekâr, kırmızı cüppesiyle ağır ağır yeni dünyanın önünden geçiyordu.” (KD/86)

“Fakat, Karmusallı sütüneyi kırmamak için, mutlaka başını kaldırmak lazım olduğunu anlıyor, kavuğunu hoplata hoplata pişekarın karşısında Çırpan oynayan kavukluya, yahut ellerinde fenerle zennelerin yenedünyaya aldığı zamparayı basmaya gelen mahalleliye, etraftan, bağırان, gülen, el çırpan ahaliye ürkmüş bir hayvan bakışı ile bakıyordu.” (KD/87)

Reşat Nuri ortaoyunu oyuncularının kıyafetleri ve karakterlerinden de örnekler verir:

“Evet, kız, ilkinden bir parça acı duyar, lakin çocuk olduğu için, biraz sonra kavuklunun tuhaflıklarına, mantim feraceli, bürümcek yaşmaklı zennelere dalıp kederini unuttur.” (KD/86)

Orta oyununun diğer bir ismi Zuhuri Kolu’dur. Bu ifade romanda şöyle kullanılmıştır:

“Tek korkusu, evlatlığın Zuhuri Kolu’nda kendisini tutamayarak bir gürültü çıkarmasıydı.” (KD/87)

Reşat Nuri’nin “ortaoyununua benzer bir oyun” olarak nitelediği diğer bir gösteri oyunu Yeşil Gece romanında geçmektedir. Bu oyun Nurhan Karadağ’ın yaptığı sınıflandırmaya göre “sadece eğlence amaçlı olan oyunlar” grubuna girmektedir. Nurhan Karadağ, seyirlik oyunları dört grupta inceler. Bunlardan “Sadece eğlence amacıyla oynanan oyunlar: Kökeni itibariyle büyüsel, törensel ve töresel olmakla birlikte zamanla işlevselliğinin azalması ve giderek oyunlara komik öğelerin girmesi ve oynama zamanlarının da değişerek, düğünlerde, bayramlarda, özel günlerde, sadece eğlence için oynanan oyunlardır” (Karadağ,1978:17,18) şeklinde tarif ettiği oyun, romanda softaların bir düğün eğlencesinde görülmektedir:

“O akşam, tamamıyla kendi hallerine bırakılan çömezler, pilavdan sonra bir de eğlenti tertip etmişlerdi. Nedim Hoca ismindeki bir de softa-ki şimdi şeriat mahkemelerinde yalancı şahitlikle geçindiğini işitiyordu-başka birkaç arkadaşıyla beraber orta oyununa benzer bir oyun tertip etmişti. Nedim Hoca, cüppeden ferace, sarıktan yaşmak yaparak kadın kıyafetine giriyor, ötekide kocası oluyordu. Kadın kıyafetindeki softa türlü cilvelerle erkeği kudurtuktan sonra kaçıyor, erkek yalvarmalar, tehditlerle onu kovalıyordu. Bu sahne öyle kelimeler ve tabirler, öyle hareketlerle oynanıyordu ki, Şahin Hoca tüylerinin diken diken olduğunu hissediyordu.” (YG/24)

2.3.2.Karagöz Oyunu

Karagöz, cansız aktörlerle oynatılan bir “oyun”dur. Aktörleri ile dekorları ve kimi hallerde sahnede görülen hayvan, bitki, olağan-üstü yaratıklar, vb. deriden kesilmiş boyalı şekiller (suretler) dir. Karagözcü, gerilmiş ve arkadan ışıklandırılmış bir beyaz perdenin gerisinde bu suretleri perdeyi yapıştırarak seyircilere gösterir. Aktör yerini tutan suretlerle hayvanları ve cin, ejderha... gibi olağanüstü varlıkları her birine özgü hareketlerle kımıldatır, konuşturur. Konuşmanın bir aktörden ötekine geçişi, başların oynatılmasıyla belirtilir. Çeşitli gürültüleri, ses ve şive taklitlerini karagözcü tek başına

yapar. Böylece karagöz hem ‘görünmeyen tek aktörlü’ hem de ‘görünen cansız çok aktörlü’ bir oyun özelliğini taşır; tıpkı kukla gibi. Kukladan farkı üç boyutlu yerine iki boyutlu suretler kullanması ve bunların perdeye vuran gölgelerini oynatmasıdır. Birçok başka milletlerdeki gölge oyunlarından farklı olarak Karagöz’ün bütün suretleri renklidir (Boratav,1969:210).

Geleneksel Türk Tiyatrosunun bir diğer bölümü olan Karagöz oyunu romanlarda isim olarak ve benzetme unsuru olarak geçmektedir:

“Adamcağız, nihayet mevlûtçuyu susturarak küçük bir nutuk vermeğe mecbur oldu: Çocuklar, günahtır... Burası cami... Karagöz oynamıyor, Mevlid-i Nebevi okunuyor... Kim gürültü ederse şeker yok ha... Bak haberiniz olsun...” (KD/109)

“Şimdi beni iyi dinle İffet Bey. “Muzaffer Baki Nakliyat Şirketi”ni bilirsin... Muzaffer Baki karagöz göstermeliği kabilinden pis bir heriftir.” (D/118)

“Çocukluğunun büyük kısmını Karagöz oynatmakla geçirmiş bir eski İstanbul paşazadesi olarak bunu becerebilirdi de.” (DĞR/96)

“Pek eğlendim vallahi, karagöze gitmiş gibi oldum, diyordu.” (DK/190)

“Halil Hilmi Efendi, telin önünde gittikçe kalabalıklaşan ahaliyi kovmaya giden ve

“yahu işiniz yok mu, Karagöz mü oynuyor burada!” diye bağırان Hurşit’i çağırdı...” (DĞR/33)

Dudaktan Kalbe romanında Karagöz oyunlarından bazılarının isimleri de geçmektedir:

“Efendimiz, emredin de Vedat Bey kulunuz Karagöz oynatsın... Pek eğlenirsiniz... Kendi kendime “Karagöz mü istiyorsun? Sana bir ders vereyim de öğren” dedim... Kendi kendime “Ey Vedat... Karagöz iyi gitti ama nazır gibi sana da pahalıya mal olacak...”dedim. Arkadaşlardan biri benim bu halime ‘Karagözün Kütahya Sefası’ diyor...” (DK/245,246)

“Bir akşam davetli olduğum bir yerde Karagöz oynattım... Karagöz mü oynattın... Sen mi... Koskoca doktor... O marifetin de mi var? dedi.” (DK/243)

“O gece orada olanları gülmekten kırıp geçirdim... Öyle Kınalı Kavak, Yalova Sefası filan oynatmıyordum...” (DK/244)

2.3.3.Meddahlık

Geleneksel Türk Tiyatrosunun bir diğer bölümü olan Meddahlık romanlarda sadece isim olarak geçmektedir:

“Sami Belig Bey bir zaman daha böyle karmakarışık şeyler söyledi. Kâh bana hitap ediyor, kâh meddah gibi nazırların ağzından konuşuyordu.” (D/114)

2.3.4.Tuluat

Tuluat, Türk Dil Kurumu’nda “Metin dışı, içe doğduğu ve akla geldiği gibi hareket etmek, söz söylemek. Hazırlıklı olmadan konuşmak, yanıtlamak ve gülünç hareketler yapmak.” (TDK, BSTS, ET: 03.04.2018) şeklinde tanımlanmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul’un Direkterarası adı verilen tiyatro semti yeni bir arayışa sahne oldu. Bu semtte Ramazan ayı "şenlik" ayıydı. "Tuluat" tiyatrosu adını taşıyan topluluklar bu ortamda yeşerdi. Bu topluluklar, Batı oyunlarının konularını genel bir senaryo olarak ele alıp, oyunları doğaçlama yoluyla ve geleneksel halk tiyatrosunun oyunculuk üslubuyla, ana çerçeve sahne üstünde dile getiriyorlardı. Batı komedi geleneğindeki efendi-uşak ikilisi Tuluat tiyatrosunun en tutulan iki tipi olmuş, "uşak" tipi Osmanlılaştırılmış ve "İbiş" adını almıştı. Böylece Karagöz-Hacivat, Kavuklu Pişekâr tiplerinde görülen "komik ikili" geleneği Tuluat tiyatrosunda İbiş ve Efendisi ile sürdürülüyordu (Yüksel,1995:126). Dilaver Düzgün, önceleri Kavuklu Hamdi’nin Aksaray’da oyunlar sergileyen Zuhuri Kolu ile başlayan bu Tuluat akımının giderek yaygınlaştığını ve zamanla Kavuklu Hamdi Efendi, Kel Hasan, Naşit (Özcan), İsmail Dümbüllü, Şevki Şakrak gibi ünlü temsilcilerini yetiştirdiğini söyler (Düzgün,2014:155).

Kızılçık Dallar romanında Tuluat sanatçısı Kel Hasan Tiyatrosu şöyle geçmektedir:

“Nadide Hanım, zeki bir kadın olmasına rağmen şakadan, nükteden hiç anlamazdı... Hele arasıra çocuklarının hatırı için ‘Kel Hasan’ın tiyatrosuna gittiği zaman, herkes gülmekten kırıırken, o, sakın sakın bakar.’Bu adamın nesine para veriyorlar, şaşıyorum. Söylediklerinin içinde kaleme gelir bir lâkırdı yok... Abuk sabuk bir şeyler söylüyor... Delinin biri... Dinlerken içim şişiyor..’ derdi.” (KD/80)

Yazar Kızılıcık Dalları romanında konaktaki çocukların tiyatroya merak sardırıldıklarını anlatırken Kel Hasan Kumpanyasını, onun İbiş tiptemesini, dönemin eğlence zevk ve anlayışını göz önüne sermiştir:

“Çocuklar, bu defa tiyatroya merak sardırılmışlardı. Cuma geceleri bir alay halinde Direklerarası’nda Kel Hasan’ın tiyatrosuna gidiyor, sonra orada ne görüldü ise, bir hafta konakta tekrar ediliyordu. Yukarı kattaki harem sofası tiyatro salonu haline gelmişti. Her sabah konakta ne kadar yatak çarşafı, eski pencere perdesi, keçe, kilim varsa toplanıyor, perdeler kuruluyor, komşudan seyirci çocuklar, aşağıdan büyükler davet ediliyor, düdükler, dümbelekler, zilli maşalarla tiyatro oynanıyordu. Bu, gürültülü olmakla beraber, nisbeten kazasız bir eğlence olduğu için, hanımefendi, kumpanyayı dağıtmağa teşebbüs etmiyordu.” (KD/110,111)

Romanda konak çocuklarının düzenlediği bir gösteride dönemin Tuluat tiyatrosunun birçok detayı verilmiştir. Reşat Nuri, başarılı gözlemleri ve tasvirleri ile Tuluat tiyatrosunu okuyucuya adeta izlettirmektedir:

“Bir cuma günü, harem sofasında fevkalâde bir gala müsamesesi tertip edilmişti. Oyuna konak halkından başka mahalleden de birçok kimseler davetliydi. Hele neyse biraz sonra perde kalktı. Gülsüm’ü İbiş kıyafetine sokmuşlardı. Arkasında lalanın tersine çevrilmiş bir eski yeleği, başında yine onun kulaklarına kadar geçmiş bir yağlı fesi vardı. Kaşlarını siyaha, burnunu kırmızıya boyamışlar, mor mürekkepten bir de bıyık çekmişlerdi. Kız, biraz evvelki münakaşa esnasında ağlamış olduğu için boyalar birbirine karışmıştı.

Karamusallı sütünün en arkada: -Ay anam... Safi köpeğine dönmüş! diye söylendiği işitildi. Bütün gözlerin kendine dikildiğini gören Gülsüm, sahnenin ortasında bir kat daha odun kesilmişti. Lâkırdı söyleyeyim diyor, olmuyor, gülümseyeyim diyor olmuyor, olduğu yerde put gibi duruyordu. Nihayet, seyircilere büsbütün arkasını döndü. İçerden öteki sanatkârların: -Ulan eşek, öyle durmasana... Gülecek bir şey söylesene! diye onu azarladıkları duyuluyordu. Baktılar ki, Gülsüm’den hayır yok, öteki çocuklar kimi lalanın pöstekisinden kesilmiş bir sakalla baba, kimi annesinin kolları kıvrılmış bir eski bluzu ile genç kız kıyafetinde sahneye döküldüler. Oyun biraz kızırsı gibi oldu. Fakat Gülsüm, hâlâ bir şey bulup söyleyemiyor, çocukların içerden, dışardan:

-Ulan, bir tuhafılık yapsana, diye sıkıştırdıkları işitiliyordu. Güldürecek şeyin küfürden ve pislikten başka bir şey olacağını tasavvur edemeyen Gülsüm, nihayet canlandı: Öteki aktörler -İbiş saat kaç? derlerse Gülsüm nükteli bir cevap vermiş olmak için: -Gözün kör mü? Saat bir tane, diyor.

Bu ahretlik parçasının oyunda da olsa, evin çocuklarına böyle çirkin, terbiyesiz sözler söylemesi caiz değildi. Hanımefendi, bir defasında oturduğu yerden: -Çüş tabanı yarık ayı... Bakınız şu mahlûkun hiç insanlıktan nasibi var mı? diye titizlenivermişti. Mesele belki de büyüyecek, oyuna dışardan şiddetli bir müdahale olacaktı. Fakat, bu esnada Karamusallı sütünün bir nüktesi ortalığı neşeye garketti. Sütüne, yavaş, fakat bütün seyircilerin işitebileceği bir sesle:

-Direklerarasındaki oyuna ‘Kel Hasan’ın kumpanyası derler ya... Buna da ‘Kör Gülsüm’ün kumpanyası’ demeli, dedi. Büyük hanım oturduğu yerde dizlerini döverek, gözünden yaşlar gelerek: “İlâhi kadın! Kör olma inşallah!” diye gülmeğe başladı.

Nükte, ağızdan ağza yayılıyor, sofada bir kahkaha, bir kıyamettir gidiyordu. Aktörler, bu gülmeyi kendilerine sanarak daha ziyade iştahlanmışlardı. Biraz sonra Gülsüm’ün yine bir münasebetsizliği oldu; İbişe: -Sofra hazır mı? Yemek ne var? diye sormuştu. Kız, uzun uzadıya düşündükten sonra aklınca fevkalâde bir tuhafılık icadetti: -Âlâ sinek çorbası, sıçan dolması pişirdim, dedi. Öteki terbiyesiz sözler neyse de, fakat buna hakikaten tahammül edilemezdi. Sofada bir isyan vaveylâsıdır koptu; sinirli küçük hanımlar, öğürmeye başladılar. Seniye Hanım: -Aman midem döndü; şimdi kusacağım, diye kaçtı ve ikinci perdeye kadar gelmedi.” (KD/111-114)

2.4.Söz Varlığı (Kalıplaşmış İfadeler)

Doğan Aksan bir dilin söz varlığını “yalnızca, o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz” şeklinde ifade etmiştir (Aksan,1996;7). Zengin bir kültürel birikime sahip olan Reşat Nuri Güntekin’in eserlerinde Türkçe’nin geniş sözvarlığı birikimini görmek mümkündür.

İncelediğimiz on romanda birçok deyim, atasözü, kalıp söz, alkış ve kargış, hitap ve seslenme, selam, veda vb. kalıplaşmış dil birimleri tespit edilmiştir.

2.4.1.Deyimler

Ömer Asım Aksoy, deyimler ile ilgili şunları söylemektedir: Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce. Deyimler de atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimın sözdizimi bozulamaz. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atalarsözünden ayıran en önemli özellik budur. Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir (Aksoy,1998:38-52). Deyimler halkın ifade zenginliğini gösterir. Anlatıma akıcılık katan deyimler sayesinde günlük hayatımızda uzun cümleler kullanmak yerine birkaç kelime ile söylemek istediklerimizi anlatabiliriz.

Başarılı bir gözlemci olan Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde deyimleri sıkça kullanmıştır. Onun dili kullanmadaki gücünü de ortaya koyan bu deyimler, yazarın üslubuna da ayrı bir renk katmıştır. İncelenen romanlarda günlük hayatta bugün de sıklıkla kullandığımız pek çok deyim tespit edilmiştir. Romanlarda çokça deyim geçmesi ve aynı deyimın tekrar edilmesi dolayısıyla bir sınırlandırmaya gidilmiş ve tekrarlanan deyimlerin her romandan en az bir defa yazılmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanında bazı durumlarda birden fazla yazılan deyimler de olmuştur. Romanlardan alıntı yapılan cümlelerin uzun olması durumunda cümle deyimın anlamını verecek şekilde anlamlı şekilde bölünerek çalışmaya alınmıştır.

Çalışmaya alınan deyimlerin hepsi Türk Dil Kurumu Atasözü ve Deyimler sözlüğünde (www.tdk.gov.tr) taranmıştır. Türk Dil Kurumu Atasözü ve Deyimler Sözlüğünde iki türlü tarama yapılmaktadır. İlki “atasözü/deyimde” seçeneğinde; ikincisi “anlam” seçeneğinde yapılan bu taramada atasözü ve deyimlerde çekimli hâlde bulunan fiiller -mak/-mek eklerinin getirildiği biçimleriyle aranabilmektedir. Ayrıca yapılan bu aramada sözcük farklı ek almış biçimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Atasözü veya deyimler belirli bir anlamda veya konuda aranıyorsa arama kutusuna bu anlam veya konu ile ilgili bir ya da birkaç sözcük yazılarak "anlamda" seçeneğiyle taranmaktadır. Bu durumda “anlamında” aranan sözcükler bulunan bütün atasözleri ve deyimler sıralanmaktadır. Taramada bulunan deyimler sözlükte belirtilen metinleriyle -varsa- metinlerin açıklayıcı ifadeleriyle çalışmaya alınmıştır. Sözlüğün iki türlü taramasında bulunamayan deyimler çalışmaya alınmamıştır.

Romanlarda geçen deyimler alfabetik sıra halinde aşağıda yazılmıştır:

A

Abayı Yakmak (birine)

“...biz galiba birbirimize abayı yakacağız beyefendi, dedi...” (EH/188)

“Sizin eve gelip gidenlerden bir Ermeni karısına abayı yakmış...” (A/83)

Acele Etmek

“Acele etmek, lokmayı başka açığözlere kaptırmadan akşama kadar şiiri tamamlamak ve ...” (DĞR/44)

“Bir gün daha acele edemez miydin kızım?” (A/50)

Acısını Çekmek

“Sonra bu acıyı da 'O'nun için çektiğini düşündü.” (DK/188)

“Biz bile sancakta acısını çekeriz bunun.” (DĞR/98)

Acı Gelmek

“Hele maarif başkâtibinin sözleri bana çok acı geldi.” (A/68)

Acısını Çıkarmak

“Konaktaki bir senenin acısını çiftlikte bir ayda çıkarırdım.” (D/20)

“Galiba çocukluğumun acısını çıkarıyorum...” (DK/65)

“O, hava tebdili aylarında Pendik yahut Çamlıca’da çektiği sıkıntıların acısını bu mektep bahçesinde çıkarırdı.” (KD/40)

Aciz Kalmak

“Bu dünyanın kötülerıyla peygamberler bile başa çıkmaktan âciz kalmış.” (KD/117)

Aç Bırakmak

“Ne de olsa kasabanın münevver bir çocuğu olan bu adamı boş ve aç bırakmanın doğru olmayacağını...” (DĞR/37)

“...memuriyetinden bile çıkarsalar boynuma torba takar, dilenir, onu aç bırakmazdım.” (A/106)

Aç Kalmak

“Bu memuriyeti kabul edip bir haftaya kadar harcırah almadığım takdirde aç kalacaktım.” (A/60)

Açığa Vurmak (bir durumu)

“Paşa, onun dilinin altındakini çekinmeden açığa vurdu...” (GE/31)

“O zaman kadar surat asmalar, gizli ayılıp bayılmalar, sessiz gözyaşlarıyla devam eden kavga, böylece açığa vurmuş oldu.” (YD/57)

“...birbirlerine karşı duydukları zaafi açığa vurmaktan çekinir gibi konuşuyorlardı.” (EH/74)

Açık Açık

“Seniha'ya her şeyi ilk önce açık açık anlatıyordum.” (GE/124)

Açık Açık Söylemek

“Leyla ile Necla asıl istediklerini artık açık açık söylüyorlardı.” (YD/59)

“Açıkgözlük edeyim derken yine de mantara bastın Halil Hilmi!” (DĞR/58)

Açık Konuşmak

“Ayıpların en büyüğüdür. Ben açık konuşurum.” (DĞR/ 126)

“Açık konuşalım baba, dedi.” (YD/85)

Açık Söylemek

“Açık söyleyeyim. Buna imkân yoktur.” (YD/23)

“Görüyorsunuz ya ne kadar açık söylüyorum.” (DK/281)

“Kendisi bu mesele hakkında tahkikata başlarken ilk akla gelen isim benim ismim olmuş.” (D/30)

Açıkgöz

“Fakat aynı zamanda da, şeytana külahı ters giydirir denecek kadar açıkgöz ve kurnazdı.” (KD/78)

Açıkta Bırakmak(birini)

“Kim dedi böyle bir alay eşkıya içinde pendentifi açıkta bırak diye...” (KD/139)

Açıkta Kalmak (olmak)

“Birdenbire açıkta kalırsam ne yapardım?” (A/114)

Açıktan Açığa

“...buna karşılık benim bir isteğim varsa, olacağını açıktan açığa hissettiriyordu.” (GE/13)

“...sonra yenilik cereyanı adamakıllı kuvvetlendiği için, memleket kendisine pek açıktan açığa ses çıkaramıyor.” (DĞR/26)

“Binaenaleyh her şeyi açıktan açığa itiraf edeceğim.” (AG/158)

“Bunları bu saatte size böyle açıktan açığa söylemek belki münasebetsiz oldu...” (AG/176)

“Büyük hanım, nedense Seniye'nin tarafını tutuyor; fakat onu açıktan açığa müdafaa edemediği için...” (KD/151)

Açlıktan Ölmek

“O olmasaydı açlıktan ölecektin...” (AG/191)

“O olmasaydı kızımın torunlarım açlıktan ölecekti, diyor.” (AG/15)

Adam Aldatmak

“Sanki bacak kadar boyu ile köylü akli ile adam aldatacak.” (KD/118)

Adam Etmek (birini, bir şeyi)

“Besbelli bu çocuk piç olmalı hanımefendi, dedi, sütü bozuk bir insanı adam etmek için ne etsen nafi edersin...” (KD/19)

“Ona göre nicelerini adam ettim... Yalnız müsaadenizle bir gözdağı vereceğim, dedi.” (KD/59)

Adam Yerine (hesabına) Koymak (birini)

“Başınız darda kalmayınca beni adam yerine koyduğunuz var mı ki?” (YD/97)

Adam Yerine Saymak

“...elinde sarf edilecek para bulundukça Ali Rıza Bey'i adam yerine saymayan Hayriye Hanım...” (YD/71)

Adet Etmek

“Bir zamandan beri, ‘Mesut değil miyiz?’ şarkısına başlamak istediğim zaman da bu aynı jesti yapmayı âdet etmişti.” (GE/126)

“Sabah akşam vapur saatlerinde sokak kapısına çıkmayı âdet edinmişti.” (YD/46)

Adet Olmak

“Doğrudur Paşam, fakat, ne çare ki, âdet olmuş.” (GE/45)

“Ne yazık ki kan kocular arasında böyle bir şey âdet olmamıştır...” (DĞR/22)

Adım Adım

“Etraftaki köylerden başlayarak kasabayı adım adım gezmişti.” (DĞR/56)

Adımı Ağzına Almak

“Bir daha adımı ağzına almayacaktı.” (AG/79)

“Hani artık Nail Bey'in adını ağzına almayacaktın...” (DK/255)

Affını Dilemek (istemek)

“Mektupla sizden af dileyecektim, olmadı. Beni affediniz.” (D/40)

“Zannedersem artık ne sizden, ne Şükran ablamdan af istemeye hacet kalmıyor. Allah'a ısmarladık enişte.” (AG/380)

Ağır Almak

“Yusuf, çekingendi; bu tip davetlerde daima ağır alırdı...” (EH/103)

“Kaymakam, bu tehdide rağmen Hurşit'in ağır alacağını ve kumandanın araya girerek Rıfat'a şefaet edeceğini umuyordu.” (DĞR/30)

Ağır Basmak

“Şayet hocalar ağır basarlar da beni attırırlarsa hakkımı ararım.” (YG/127)

Ağır Gelmek

“İlk zamanlarda çok sevdiğim yalnızlık, bana gittikçe ağır gelmeye başladı.” (A/81)

“Olmasa da böyle haller insanın nefesine ağır gelir.” (DK/168)

Ağız (ağzını) Açmak

“Ona ağız açmaya meydan bırakmadan...” (GE/71)

Ağız Aramak (yoklamak)

“Yani benimkisi, ağzını arar gibi bir lâkırdıydı... Allah vere de bir pislik çıkmasa altından...” (GE/55)

Ağız Birliği Etmek

“Bunların çoğu ağız birliği etmiş gibi evlenmekten korkuyor veyahut alay ile bahsediyorlar...” (YD/42)

“Fakat bu nankörler, aralarında ağız birliği etmişler gibi bu şiirleri sükût içinde dinlerler...” (DĞR/42)

Ağız Değiştirmek

“...ve sarılı kol ve bacağını görünce ağzını değiştirdi...” (DĞR/35)

“O kadar ki, Paşa, evvelâ bunlarla alay ederken, sonra ağız değiştirmeye...” (GE/98)

“Çünkü söylediği söze derhal pişman oldu ve ağız değiştirdi.” (AG/303)

Ağız Kalabalığına Getirmek

“...ve romatizma tedavisinin iyi gittiğini söylüyor, öte tarafını ağız kalabalığına getiriyordum.” (GE/104)

Ağız Tadı

“Yapma hanım, Allah’ın verdiği nimeti ağız tadı ile yiyelim.” (KD/186)

Ağız Yapmak

“Bana ağız yapmaya lüzum var mı çocuğum? dedi.” (DK/59)

Ağızdan Ağza Dolaşmak (geçmek)

“Ağızdan ağza gezen maceraları, yüzünün harikulade güzelliği için miydi?” (AG/373)

“Nükte, ağızdan ağza yayılıyor, sofada bir kahkaha, bir kıyamettir gidiyordu.” (KD/114)

Ağzı Kulaklarına Varmak

“...hazzından ağzı kulaklarına varıyordu.” (YG/100)

“Meğer sen ne emsalsiz bir ev kadını imişsin!, dedikçe ihtiyar kadının ağzı kulaklarına varıyor, hele o anda damatları da bulunacak olursa okşanmış bir kedi gibi âdeta keyfinden hırıldıyordu.” (KD/181)

Ağzı Sıkı Ağzını Sıkı (pek) Tutmak

“Namusuna tevdi ediyorum. Bilirim ağzı sıkı adamsın.” (DĞR/113)

Ağzı Var Dili Yok

“Beni ağzı var, dili yok çalışkan, bir çocuk buldular ya...” (A/68)

“Vaktiyle benim için "ağzı var dili yok bir gençtir" diye terfiime mâni olanlar ağızlarının payını almamış olsaydılar...” (A/81)

Ağzına Almak

“...beni vahşi bir gururla inkâr etmesi, adımlı ağzına almaması mümkün değil miydi?” (EH/200)

“Artık bir daha mektep adını ağzına almayacaksın.” (D/20)

“Ne bileyim ben, herhalde hoşlanmış olacağım, demiş ve sevmek kelimesini uzun seneler ağzına almamıştır.” (GE/95)

“Oyunumu Doktor’dan saklamaya son derece dikkat ediyor, Seniha’nın adını asla ağzıma almıyordum.” (GE/50)

“Yaşarken en üzerine titrediği bir insan ezkaza ölecek oldu mu yarımıyamalak bir ağızlar, ondan sonra bir daha ağzına almazdı.” (KD/11)

Ağzına Geleni Söylemek

“Ertesi sabah ceza reisini çarşıda yakaladım. Ağzıma geleni söyledim.” (A/114)

Ağzından Lakırtı (laf) Almak (çekmek)

“Muzaffer Bey sözü Ali Rıza Bey'in ağzından aldı.” (YD/77)

Ağzından Bal Damlamak (akmak)

“O günlerde son derece sevimli ve vergili bir hanımefendi olur, ağzından bal, masum yeşil gözlerinden muhabbet akardı.” (KD/25)

Ağzından Kaçırarak

“Sakın müstantiğin yanında ağzından bir şey kaçırmayaydın? Diye sordum...” (D/71)

Ağzından Çıkmak

“Bilmiyorum vallahi anne, dedi, boş bulundum işte... ağzımdan çıkıverdi...” (KD/150)

Ağzından Düşmemek (düşürmemek)

“Bu bir masal tekerlemesiydi ki bütün bir bahar, yeni çıkmış bir piyasa türküsü gibi, çocukların ağzından düşmemişti.” (KD/141)

“İsmail'in adını ağzından düşürmemesi, önüne gelene ondan bahsetmesi.” (KD/28)

Ağzından Kaçırarak

“Jülide gayriihtiyarî ağzından kaçırmış gibi: Zavallı eniştem, dedi.” (AG/267)

“Ya kız, can acısı ile ağzından bir şey kaçırır, lala vasıtasıyla giden posta paketlerini, konakta yapılan gizli ticareti haber verirse...” (KD/62)

“Bir gece birdenbire ağzımdan kaçıyor...” (GE/121)

Ağzından Kapmak (birinin)

“...ve bazı heyecanlı münakaşalar edip lâkırdıyı birbirimizin ağzından kaptığımız halde, çok kere de uzun uzun susar ve ...” (GE/24)

Ağız (ağzını) Açmak

“Bir karı ki sırf kavgaya ve beddua etmek, para istemek için ağzını açar...” (A/67)

“Hep o söylemiş ve ben, hemen hemen ağzımı açmamış olduğum halde, ona birçok şeyler söylemişim gibi...” (GE/22)

“Fakat, kimse ağzını açmaya cesaret edemiyor.” (KD/129)

“Tabiatını bildiğim için ağzımı açmaya cesaret edemiyordum.” (AG/88)

“Vak’a esnasında kimse ağzını açmaya cesaret edememişti.” (AG/23)

“Fakat, hiçbiri ağzını açmadı.” (GE/60)

“Binaenaleyh, artık ağzını açmayacaktı” (YG/97)

“Çabucak bana alışmıştı. Fakat hiç ağzını açmıyordu.” (DK/374)

Ağzını Aramak (yoklamak)

“Ali Rıza Bey bir gün onun ağzını aradı...” (YD/54)

“Doktor'un müjdesi acaba benim ağzımı aramak için uydurulmuş bir yalan mıydı?” (GE/51)

“Ben sizin ağzınız aradım... Teyzemi aldatmaya niyetiniz olmasaydı razı olur muydunuz?” (AG/351)

“Büyük hanım, bu sıkı dostluğun sebebini merak ediyor, sütনেরin ağzını aramak için münasip fırsat arıyordu.” (KD/192)

“Sütne, bu kadarla kalmadı: ‘Hanım, bu kız bana aksilik ediyor, kızdırıyor, kızıp döversem bana hatırın kalmasın ha...’ diye ağız arıyordu.” (KD/67)

“Kuzum Lamia Ablacığım... Sen onun ağzını arayiver...” (DK/258)

Ağzını Bıçak Açmamak (birinin)

“Karısı Huriye Hanım'ın ise Şükrü Bey'in mektubu geldiği günden beri çenesini bıçak açmıyordu.” (DK/180)

Ağzını Kapamak

“Bu sebeplerden dolayı Nadide Hanım, istemeye istemeye Salih Hoca'nın tarafını tutmuş, otuz seneden beri hocalar ve kalfalarla düşe kalka maarif hakkında birçok fikirler edinmiş olan lala da bir taraftan var kuvvetiyle dayanınca damat beyler, çaresiz, ağızlarını kapamışlardı.” (KD/43)

Ağzının İçine Girmek (birinin)

“Adamcağızlar, onu bir iş için yanlarına çağırdıkları vakit, ağızlarının içine girer, şaşı gözleriyle baygın baygın gözlerine bakar.” (KD/158)

Ağzının Payını (ölçüsünü) Almak

“Softalardan ağzının payını almıştı.” (YG/46)

“Vaktiyle benim için ‘ağzı var dili yok bir gençtir’ diye terfiime mâni olanlar ağızlarının payını almamış olsaydılar...” (A/81)

Ağzının Suyu Akmak

“Nedir o Mimar Kasım mektebi efendim... Ağzının suyu akıyor...” (DK/47)

Ağzının Tadını Bilmek

“Malûm ya keyif ehlidir... Ağzının tadını bilir köftehor...” (A/83)

Ahbap Olmak

“Bizimkilerle fazla sıkı fıkı ahbap olmaları...” (A/143)

Aile Kurmak

“Bir aile kurmak onun gözünde yeni bir devlet kurmak kadar ehemmiyetli bir işti.”
(YD/12)

Akan Sular Durmak

“Cavidan için bu, öyle bir sebepti ki akan suları durdururdu.” (DK/322)

“Akan suları durduracak bir söz sarf ettiğine kaniydi...” (YG/169)

Akıl Danışmak

“Kendisine bir hürmet göstermesine, her meselede akıl danışmasına ve hele durmadan Sarıpınar’dan şikâyet ederek...” (DĞR/29)

“...sigara kutuları hakkında ona akıl danıştıklarını gördükçe iftiharından kolları kabarırdı.” (EH/35)

“Ailenin eski doktoru kendisine akıl danışan büyük hanıma: Belki yarın ölür, belki yüz yaşına kadar yaşar... ne bileyim ben?” (KD/205)

Akıl Erdirmek

“Herhalde bir türlü akıl erdiremediği liman ve pratika muamelelerinden biri için olacaktı.” (EH/206)

“Bu Nazan meselesine bir türlü akıl erdiremiyordum.” (AG/95)

“Evet, bir ayaküstünde kırk yalanın belini büktüğü halde para hesabına bir türlü akıl erdiremez.” (KD/118)

“Hanımefendi, bilhassa onların hesaplarına, muamelelerine akıl erdiremiyor, bu bataktan kendini kurtarmaya çalıştıkça büsbütün saplandığını dehşetle görüyordu.”
(KD/25)

“Ah niçin bu ince hesaplara daha evvel akıl erdirememişti.” (YD/28)

Akıl Ermek

“...bu kadın denen mahlûklara akıl ermez...” (YG/148)

“ Oyuna gelince aklın erer, lâkin eline bir süpürge al da şu odayı süpür dedik mi ota, suyu suya katarsın ha!” (KD/116)

“Reşit Beye gelince, o, idare işlerine çok akli eren, fakat konuşmasını ve hele yazı yazmasını beceremeyen bir adamdı.” (DĞR/37)

“Ali Osman'ın senin gibi iyice yetişmiş bir kızın Silifke'de ne yapacağına aklım ermiyor.” (EH/38)

“Bunu o Ermeni dudusu mu söyledi? Sen onun Müslümanlığına bakma... Onun öyle şeylere akli ermez.” (KD/99)

“Kız kardeşlerimin hiç bir şeye akli ermezmiş.” (D/10)

“Hem o geceki toplantıya da aklım ermiyor benim beyefendi.” (DĞR/109)

“Senin aklın ermez hanım! Çocukları eve kapıyoruz...” (YD/56)

Akıl Etmek

“Başka bir zamanda belki akıl edemezdim.” (GE/77)

“Fakat ne kendisi ne Nalân Kalfa, bunu akıl edememişlerdi.” (DĞR/110)

“İkisine birden mi? diye bir sual sormayı akıl etmedi.” (GE/73)

“Seniha biçaresi yanımda olsa ve akıl etse yine aynı sualleri soracak...” (GE/114)

“İnsan akıl edip de iki teneke su getirmeli imiş.” (EH/60)

“Yusuf, hiç olmazsa mehtaba karşı bir tente kurmayı akıl etmemiş olmalarına şaşı...”
(EH/183)

“Gülsüm, bunu hakikaten iyi akıl etmişti.” (KD/9)

“Gemlik'teki bu küçük kâtiplikte hangi saadeti arkada bırakmaktan korkacağını akıl edemedim.” (GE/84)

Akıl Öğretmek

“Karşısındaki çiftçilerden birkaçını şiddetle karikatürize ederek akıl öğretti.” (GE/60)

Akıl Sormak (akıl danışmak)

“Fakat bazı müşkül zamanlarda ondan akıl, tedbir sorar.” (KD/133)

Akılda Kalmak (bir şey)

“Dört kere mi, beş kere mi... akılda kalmaz ki... Yemen'e kadar gittik...” (KD/13)

Akıntıya (akıntıya karşı) Kürek Çekmek

“Sonra büyük kabine zamanında da - yine sırf akıntının tersine kürek çekmiş olmak için - olanca aksiliğiyle İttihatçıları tutmuştu.” (DĞR/46)

Akıp Gitmek

“Sıcak bir dalgaya kapılmış gibi akıp gidiyoruz...” (AG/310)

Akla Gelmek

“Genç yaver açık söylememekle beraber, mektubu benim yazmamdan şüphe ediyordu.”
(D/30)

“Bu kadar serbest ve yüz­süz olmasına göre adi bir eğlence kadını olması da akla gelebilirdi.” (YG/151)

“Akla gelen bu münasebetsiz şeye kendim de güldüm.” (DK/290)

“Bunların akla geldiği gib yeni yetişmiş mahalle çocukları namesi olmadığını göreceksiniz... Yüreğiniz rahat edecek...” (AG/207)

“Fakat o esnada Abdülvehhap Bey'in teklifinden daha az akla gelecek bir şey oldu.” (YD/130)

“Hudutlarda hiç akla gelmeyen yerlerden topraklarımıza çete şeklinde ordu parçaları giriyor.” (AG/83)

“O akşam, konakta akla gelmez bir fırtına koptu.” (KD/206)

“Fakat yavaş yavaş ihtiyarım elimden gitti, akla gelmeyecek münasebetsizlikler, taşkınlıklar yapmaya başladım.” (AG/57)

“Çocukların türlü yaramazlıklarından başka akla gelmez hainlikleri de vardı.” (KD/31)

Aklına getirmek

“Amma, bu sillerin asıl şiddetli tarafı başkalarına iniyormuş, o Allahın, sorulması değil, akla bile getirilmesi caiz olmayan bir hikmetidir.” (KD/93)

Akla Karayı Seçmek

“...fikrinden döndürtünceye kadar akla karayı seçmişti.” (YG/214)

“Büyük hanım sabaha kadar nöbet bekliyor, çocuğun annesi teyzelerini odalarında biraz uyumağa göndermek için akla karayı seçiyordu.” (KD/125)

“Hele dayımı kandırıncaya kadar akla karayı seçtim.” (DK/340)

“İhtiyar adam, etli sütlü bir hasta yemeği tedarik edinceye kadar akla karayı seçiyordu.”

“Kendimi ellerinden kurtarıncaya kadar akla karayı seçtim.” (A/95)

Akla Sığmak

“Bu yaşta bir çocukta bu kadar mel'anet ve habaset akla sığar mı?” (A/24)

Aklı Başına Gelmek

“Beş, on gün delikte yatarsan aklın başına gelir.” (D/158)

“Fakat yolda biraz aklı başına gelince bunun doğru bir şey olmadığını düşündü.” “Hala aklım başıma gelmedi sanıyorsunuz, yanıyorsunuz enişte.” (AG/381)

Aklı Başında Olmamak

“Ali Rıza Bey, seninle konuşacak çok ehemmiyetli bir şeyim var, dedi, aklım başımda yok.” (YD/63)

Aklı Başından Gitmek

“Nadide Hanımın aklı birkaç kere başından gitti, gitti, yine geldi.” (KD/168)

“Zaten yarım aklım vardı... O da başımdan gitti...” (DK/258)

Aklı Başka Yerde Olmak

“Fakat şaşı gözlerinin bakışından belli ki, aklı başka yerlerde.” (KD/35)

“Gözün, aklın başka yerde...” (DK/59)

“Karamusallı sütüne, hanımın misafirlerle konuşurken aklı başka yerlerde olduğunu gayet iyi anlamıştı.” (KD/76)

Aklı Çıkmak

“Gülsüm'ün bahçede torunları ile boğuştuğunu görünce ihtiyar kadının aklı çıkacak gibi oldu ve başörtüsüz, terliksiz dışarı fırladı.” (KD/37)

Aklı Kesmek

“Benim burada memuriyet kabul edeceğimi aklın keser mi?” (DK/240)

Aklı Yatmak

“Kız hırsızlığa aklın yatar da, neye bu okumaya yatmaz? diye söyleniyordu.” (KD/63)

Aklına Gelmek

“Demin beyefendiyle konuşurken aklıma gelmemişti. Fakat şimdi gayet iyi hatırlıyorum...” (A/20)

“O vakit aklıma gelmeliydi.” (A/86)

“O vakit babamın ölürken parmaklarıma koyduğu bu minnet busesi aklıma gelir.” (D/46)

“Ömer, benim aklıma bir şey geliyor... Paşababama yalvarayım...” (D/18)

“Ara sıra aklıma geldikçe yüzünü gözlerimin önüne getirmek için güçlük çekiyordum.” (AG/103)

“Benim yine aklıma bir şey gelmedi.” (DK/166)

“Bu saatte Halil Hilmi Efendi'nin aklına, tek çare olarak, şu geldi...” (DĞR/76)

“Evde, sokakta, mektepte her akıllarına geldikçe: ‘Gülsüm! Hani sen hırsızlık edip, dayak yediğin gece lala ne yaptıydı?’ diyorlar.” (KD/63)

“Fakat, aklıma birdenbire şimşek gibi bir şey geldi.” (GE/69)

“Kendi aklına gelen şeyden kendi utandı...” (DK/92)

“Müdürün birdenbire aklına bir şey geldi.” (GE/11)

“Hiç... Başkası aklıma gelmedi de...” (EH/239)

Aklına Getirmek

“Bulunduğumuz yerlerde bu uzun konuşmalar kendimiz gibi, kimsenin de aklına bir şey getirmezdi.” (GE/142)

“Evdekilerden hiç çekinmiyor, bir gün bu oyunun meydana çıkacağını aklına bile getirmiyordu.” (DK/137)

“Geçen sonbahardan beri Lamia'yı ikinci defa aklına getiriyordu.” (DK/109)

“İyi ki, aklıma getirdiniz beyefendi, dedi. Bendeniz de bir telgrafla vazifeye başladığımı bildirmeliyim.” (DĞR/77)

Aklına Koymak (bir şeyi)

“Köylülere bu gece sofra artıkları ile mükemmel bir ziyafet çekmeyi aklına koymuştu.” (KD/13)

“Mamafih, Gülsüm’ün gözü o kadar uzaklarda değildi. O, bu para ile İsmail’e bir mevlütçük okutmayı aklına koymuştu.” (KD/106)

Aklına Sığdırmak

“Bazen muhabbetle onun ellerini öpüyor, bazan şefkatin bu derecesini aklına sığdıramıyormuş gibi, derin bir dikkatle ona gözlerini dikiyordu.” (KD/198)

“Bir masada yemek yiyor, el ele tutuşup kırlarda geziyorsunuz ki işte bunu aklıma sığdıramıyorum.” (EH/25)

“Lamia bu güzel sevdanın zevalini hiç aklına sığdıramıyordu.” (DK/84)

“Seyrek, kara sakallarını çekiştiriyor, bu kadar nankörlüğü bir türlü aklına sığdıramıyordu.” (KD/19)

Aklına Yatmak

“Nihat Efendi’nin türbeye kundak sokmasına benim de aklıma yatmıyor.” (YG/168)

“Kızı hanımefendiye evlatlık vermeye Yorganlı’nın akli iyiden iyiye yatıyordu.” (KD/21)

“...kocasına karşı suçlu mevkiinde bulunduğu, bir türlü aklını yatıramamıştı.” (EH/199)

Aklından Çıkmak

“Bu sözler hiç aklımdan çıkmamıştı.” (GE/150)

“Doktorun bir sözü daha aklımdan çıkmamıştır, dedi.” (GE/150)

“Hele Leyla ablam hiç aklımdan çıkmıyor.” (YD/138)

Aklından Geçirmek

“...Bir daha böyle şeyleri aklından geçirme! diye bağırdı” (YG/35)

“Aradan sekiz, on sene geçtiği halde bu hemşehri, Hicaz’dan dönmüyor, fakat nedense onun o mübarek topraklarda ölmüş olma ihtimalini kimse aklından geçirmiyordu.” (KD/52)

“Fakat onarla böyle kavga etmeyi hiç aklımdan geçirmemiştım.” (D/38)

“Seniye Hanım, bir fakir ile evlenmeyi aklından bile geçirmezdi.” (KD/146)

Aklından Geçmek

“O esnada kaymakamın aklından daha başka bir şey de geçti...” (DĞR/15)

“O zaman, ‘Şeref Beyle evlenme galiba hoş bir şey olacak!’ diye bir şey aklımdan geçer gibi oldu.” (GE/95)

“Aklından fena bir ihtimal geçti.” (YD/18)

Aklından Zoru Olmak

“Bu kadının acaba biraz aklından mı zoru vardı?” (YG/147)

Aklını Başına Almak (toplamak, devşirmek)

“Kaltak sana büyü mü yaptı nedir? Ne çare, aklını başına alıncaya kadar çekeceksin!” (KD/167)

“Öyle şaşkın şaşkın yatmak olmaz... Aklını başına al...” (KD/23)

“Aferin size... Yumurcağı teşvik edin de, her zaman saklansın... Aklımızı başımızdan alsın, diye söyleniyordu.” (KD/131)

“Öyle haykırılır mı be... Aklımızı başımızdan aldın.” (DK/238)

Aksi Gibi

“Fakat, aksi gibi o tam da onların üstünde durmuştu.” (GE/44)

“Aksi gibi asıl onlar doluydu.” (GE/73)

“Aksi gibi hava bozuktu, hafif, ince yağmur yağıyordu.” (DK/160)

“Aksi gibi onlar da kocalarının peşinde mütemadiyen gurbette gezerler, biri gelir, biri giderdi.” (KD/6)

“Aksi gibi son günlerde sıcaklar sivrisinekleri de ziyadece azdırdıklarından, adamcağız kalın soğukbezi cibinliğinin içinde...” (DĞR/60)

“Saklanıyordum fakat olmadı... Aksi gibi buradan geçtin...” (AG/105)

Aksi Şeytan

“Hay aksi şeytan! Nereye koydum acaba?” (EH/41)

Alaka Göstermek

“Paşababam evinin işlerine hiç alâka göstermezmiş.” (D/10)

Alakasını (alakayı) Kesmek

“Halbuki şimdi dünya ile alâkamı hemen hemen kesiyorum.” (A/99)

Alay Etmek

“...yahut doğrudan doğruya metresleri olan bazı kadınların bana kur yapmaya kalktıklarını bile alay ederek anlatmayı vazife bildim.” (GE/124)

“O kadar ki, Paşa, evvelâ bunlarla alay ederken, sonra ağız değiştirmeye...” (GE/98)

“Hatta kardeşiyle hafifçe alay etmekten geri kalmadı.” (YD/132)

“Baba”, tahsildarla alay etmeye başladı...” (D/77)

“Artık sükûn bulmuştum, olanca çapkınlığımla alay ediyor, ara sıra perdenin arasından dışarı bakıyordum...” (DK/245)

“Bir gün birisi lâtife tarzında alay etti.” (A/70)

Alaya Almak

“Onu alaya almaya başladım.” (DK/244)

Alaya Vurmak

“Namiye kızdı. Fakat verecek cevap bulamadığı için işi alaya vurdu.” (D/168)

Aldırış Etmemek

“...halktan ayrılmak isteyen kocasına aldırış etmeyerek kalabalığın ta ortasına girdi.” (EH/182)

“Züleyha, kocasının etrafına bakanlara aldırış etmeden kendisiyle meşgul olduğunu...” (EH/19)

“...kendilerini seyreden insanlara hiç aldırış etmeden yavaş yavaş yol hazırlıkları yaptılar.” (KD/9)

“Çiftlikte Aziz Paşa'nın bu habere pek de fazla aldırış etmemesine mukabil, Seniha da işi ciddiye aldı.” (GE/100)

Alet etmek (birini bir şeye)

“Bu fen adamı ise mesleğini onların entrikalarına alet ediyor.” (YG/137)

“Sonra seni kendi bitip tükenmez dedikodularına, pisliklerine alet etti.” (A/127)

Alet Olmak

“... bir suikast hazırlayan Mutasarrıf, Mutasarrıfa âlet olan Vali; hülâsa uzun zulüm ve suikast zinciri ki...” (DĞR/76)

“Bir vazifeyi suiistimal cürmüne alet oldum.” (A/116)

“Nasıl bir komedyaya alet olduğunu fark edemeyen zavallı Jülide... hayran hayran yüzüme bakıyordu.” (AG/76)

“Şirketin vesika, vagon entrikalarına âlet oldum.” (D/133)

Allah Aşkına

“Son bir defa öpmek için attan iniyorum. ‘Olmaz, yapma Allah aşkına görürler!’ diye elleriyle mâni olmaya çalışıyor.” (GE/105)

Allah Yarattı Dememek

“Birbirimize kıyasıya vururduk... Allah yarattı demezdik...” (EH/168)

Allak Bullak Olmak

“Halil Hilmi Efendinin zihni yeniden allak bullak olmuştu.” (DĞR/50)

Alnını Karışlamak (birinin)

“Onun gününü, saatini tayin edecek ihtisas erbabının alnını karışlarım.” (DĞR/100)

Alt Etmek

“Fikret eskiden ağırlığı, usluluğu ve malumatıyla kardeşlerini alt etmişti.” (YD/60)

Altüst Etmek

“Fakat aksi bir tesadüf yine her şeyi bir anda altüst etti.” (DĞR/46)

“Büsbütün her şeyi altüst ediyor...” (GE/68)

Altında Kalmamak

“Edepsiz ve şirretti: hiçbir lâkırdının altında kalmaz; hanımlara karşılık verir; evin çocuklarıyla baş koşardı.” (KD/157)

Altından Girip Üstünden Çıkmak

“Babasından kalan büyükçe servetin, iki sene içinde altından girip üstünden çıkmıştı.” (KD/22)

Altından Kalkmak

“Nerede Mutasarrıf Bey, dedi. Bu bilmecenin olsa olsa o altından kalkar...” (DĞR/127)

“Burnunun dibindeki bir kazada, pek de bir inceliği olmayan böyle bir işin altından kalkacağını zannetmek benim bir hata mı olmuştur.” (DĞR/119)

“Ben ise, çiçeği burnunda genç bir avukat olarak onun bıraktığı işlerin altından kolayca kalkacağımı zannediyordum.” (GE/91)

Altını Üstüne Getirmek

“Yatağı pencerenin önüne dayamayacak olduktan sonra, ne diye odanın altını üstüne getirmişti.” (EH/17)

Analık Etmek

“Çocuklarıma analık etmeye razı iyi bir kızcağız bulursam evleneceğim, demiş.” (YD/87)

Apar Topar

“Herifi apar topar aşırıdılar... Eh, biz de öcümüzü aldık, yanma bırakmadık.” (GE/19)

Arasını (aralarını) Açmak (bozmak)

“...münafıklar ulema sınıf ile devlet mekteplerinden yetişme münevverlerin aralarını açmışlardı.” (YG/100)

Arasını (aralarını) Bulmak

“...Hayriye Hanım, ağlaya ağlaya ondan ona koşarak ara bulmaya çalışıyordu.” (YD/107)

Aradan Çıkmak

“Ben aranızdan çıkarım.” (YD/152)

Aralarından Su Sızmamak

“Bu günlerde Hanımefendi ile evlâtlığın arasından su sızmaz.” (KD/133)

“Artık aralarından su sızmaz iki kafadar, "Bücür" e karşı iki yeminli müttefik.” (GE/107)

Arapsaçı

“Fakat daha ilk günlerde bunların bir arapsaçı olduğunu gördüm.” (GE/91)

Arasını (aralarını) Açmak (bozmak)

“...bir zaman sonra Hanımefendi ile tekrar arası bozulmaya başlar.” (KD/134)

“Bu kadar doğruculuk Seniha'yı yok yere üzmekten başka bir şeye yaramaz, üstelik Aziz Paşa ile aramızı da bozardı.” (GE/104)

Araya Girmek

“Aziz Paşa'nın kızı, aylardan beri gözümün önüne getirmeye cesaret edemediğim çehresiyle birdenbire aramıza girdi.” (GE/146)

“Kaymakam, bu tehdide rağmen Hurşit'in ağır alacağını ve kumandanın araya girerek Rifat'a şefaateceğini umuyordu.” (DĞR/30)

“Neyse biz araya girdik, bir bahçe eğlencesiyle meseleyi hallettik.” (EH/51)

“Kızları, damatları araya girdi. Ne de olsa emanetullahtı.” (KD/58)

“Yarabbim, ya Resulallah! Sen onları ayırma. Büyük hanım ve akrabaları aralarına girmezler inşallah..., diye gözleri yaşararak dualar ederdi.” (KD/148)

Araya Koymak (birini)

“Fakat Nikolaki Beyin Mutasarrıf üzerindeki nüfuzunu anlamış olanlar onu araya koydular.” (DĞR/98)

Ardı Arası Kesilmemek

“Balkan muharebesinden sonra Sarıpınar'a ardı arası kesilmeyen muhacir akınları gelmişti.” (DĞR/66)

Arkada Bırakmak (bir şeyi)

“Gemlik'teki bu küçük kâtiplikte hangi saadeti arkada bırakmaktan korkacağını akıl edemedim.” (GE/84)

Arkadan Vurmak

“Elimdeki silahımı aldıkları bir zamanda beni arkamdan vurmak doğru mu?” (YD/45)

Arkadaşlık Etmek

“... ve hafiften zillerini öttürmeye başlayan Bulgar kızı da ona uyurken belki bir parça arkadaşlık edecektir.” (DĞR/49)

Arkası Gelmek (bir şeyin)

“Hala gülüyor... Eğer bu gülmenin arkası gelirse geri döneceğim vallahi...” (AG/252)

“...ve bunun haftalarca arkası gelmeyeceğini biliyordum.” (GE/60)

Arkası Kesilmek (bir şeyin)

“Varidatın arkası kesilince evde en kara sefalet baş gösterdi.” (A/133)

Arkası Kuvvetli

“Paşam, arkanız kuvvetli bu gece. Sizi iyi finanse ediyorlar, diye şaka etti.” (GE/107)

Arz Etmek

“Maarifle alâkadar bir mesele olsaydı arzetmekte tereddüt etmezdim.” (A/33)

Aşağı Kalmamak (birinden, bir şeyden)

“Küskün; çünkü ötekilerden aşağı kalır bir yeri olmadığı halde tutmamıştı.” (DĞR/41)

“Tapu ve sıhhiye daireleri de angarya yüklemekte onlardan aşağı kalmıyor.” (A/69)

Alttan Almak

“Fakat şu vardı ki onları karı koca ne kadar aşağıdan alırlarsa Ferhunde o kadar kafa tutuyor...” (YD/118)

At Oynatmak

“Kani Bey’in boş olduğu bu meydanda dilediği gibi at oynatabilmek için hükümete de ihtiyacı vardır.” (YG/138)

Ateş Almak

“Ara sıra ateş almağa gelir gibi Narlı Çiftliğine uğruyorum.” (GE/119)

Ateş Gibi

“Ateş gibi bir gençsin.” (A/73)

Ateş Kesilmek

“Ali Rıza Bey, bu sözler üzerine ateş kesildi.” (YD/37)

Ateş Püskürmek

“Fakat Hayriye Hanım... dakikadan dakikaya artan bir heyecanla ateş püskürüyordu.” (YD/39)

“Sarıova gazetesi ateş püskürüyor.” (YG/182)

“Kardeşine ve yeğenine karşı ateş püskürüyordu...” (DK/15)

Atıp (atmak) Tutmak

“Jimnastik muallimi kızdı, medrese mantığı aleyhinde şiddetle atıp tutmaya başladı.” (YG/105)

Avaz Avaz Bağırarak

“...bir başka hedef bulmuş olmaktan memnun, avaz avaz bağırarak başladı.” (DĞR/30)

“Küçük bir çocuk koşarken ağaca takılıp düştü, avaz avaz bağırarak başladı.” (AG/183)

“Dur meret... birer birer okumazsan, ben söylemeden söylersen kafanı patlatırım!” diye avaz avaz bağırıp çırpınıyor, kan tere batırıyordu.” (KD/45)

Avazı Çıktığı Kadar

“...köylü nihayet avazı çıktığı kadar bağırdı...” (KD/8)

“Bir yandan da avazı çıktığı kadar ‘İsmail, İsmail’ diye bağırıp ağlıyordu.” (KD/26)

“Nevnihal Kalfa, delikanlıyı görünce avazı çıktığı kadar: Amanın yetişin! diye bağırdı.” (KD/150)

Avucunu Yalamak

“Sonra bu âlemlere avucunu yalarsın, dedi.” (GE/19)

Avucunun İçine Almak

“Garip bir hayatıyeti olan bu köylü kadın, Gölyüzü çiftliği gibi, bizi de avucunun içine aldı.” (EH/98)

Ayağa Düşmek (bir şey)

“O, aile babası vazifelerini ihmal etmeseydi, evini kuvvetli bir erkeğe yakışacak bir metanetle idare etseydi söz, böylece ayağa düşer miydi?” (YD/75)

Ayağa Kaldırmak

“Çünkü hem bilmiyoruz, hem de ortalığı ayağa kaldırdık, imdat heyeti geliyor; para geldi.” (DĞR/51)

Ayağa Kalkmak

“Altıncı ayın sonunda Bülent iyi olup ayağa kalktı.” (KD/127)

“Fakat bu gece büyük hanımın kerem ve ihsan damarı ayağa kalkmıştı...” (KD/14)

“İyice dalmadan evvel salıncağa yahut yatağa aldılar mı gece yarısı evin içi ayağa kalkıyor.” (KD/121)

Ayağına Dolanmak (dolaşmak)

“Talebenin başından çıkarmak istediği sarık, korkarım ki Şahin Efendi’nin kendi ayağına dolanmasın, dediğini işitti.” (YG/102)

Ayağına Gelmek

“Fakat ben seni nasıl bırakırım düşünsene? En kıymetli bir mazi ayaklarıma kadar geliyor...” (AG/63)

Ayağını Denk Almak

“Günahı üstüne, o kadın için pek sağlam ayakkabı değildir, derler... Ayağını denk al...” (DK/187)

“Ona göre ayağını denk al... Gözünü aç...” (A/84)

Ayağını Kaydırmak

“Onun ayağını kaydırmak için karıyı başkaları gönderiyor...” (YG/156)

Ayağını Kesmek (bir yerden)

“Geri kalan birkaç kişi de Ali Rıza Bey'in mütemadi istiskalleri karşısında birer birer evden ayaklarını kesmişlerdi.” (YD/123)

Ayağının Altına Almak (birini)

“Zaten canıma yetmişti. Ayağımın altına aldım.” (D/80)

Ayağının Bağını Çözmek

“Bir insanlık eder de kolayca ayağımın bağını çözerse minnettar olur ve başımın çaresine bakarım, diyordu.” (YD/119)

Ayağı alışmak (bir yere)

“Daha ayak alışmadığı için kimseler gelmiyor...” (DK/372)

Ayak Atmak

“Kasabada bir Müslüman kadının bir gaziinoya ayak atması tasavvura sığar şey değildi.” (AG/295)

“Sen bu gidişle kuru hasır üzerinde can vereceksin! diye bağırırır ve bir daha evlerine ayak atmamıştı.” (KD/23)

Ayak Bağı Olmak

“Hele genç bir çocuğa ayak bağı olmak...” (EH/104)

“Hiçbir sevgimiz bizi mukadderatımızın yolundan alıkoyacak bir ayak bağı olmamalıdır.” (EH/28)

Ayak Basmak

“Benim gibi bir adam nasıl oraya ayak basar?” (GE/150)

“...ilk defa kendi evlerine ayak basmasını bir imtiyaz sayıyor ve gururlanıyordu.” (EH/195)

“Nasıl ki uğursuz ayağını bastığı günden beri konaktan aksilik ve felâket eksik olmamıştır.” (KD/118)

“Bir daha oraya ayak basmamaya azmetmiştim...” (AG/148)

Ayak Diremek

“Gitmek için mutlaka ayak direyecektim.” (GE/69)

Ayak Uydurmak

“...geçit resimlerinde mızıkaya ayak uyduran genç süvari atları gibi ayaklarımla bu ıslığa tempo tutarak geriye döndüm.” (GE/54)

“Dansta yalnız tempoya kulak vermek, ayak uydurmak kafi değildir.” (EH/35)

“...yağmurun tenekelerde çıkardığı seslere ayak uydurmaya çalışıyorlardı.” (YD/103)

Ayak Üstünde Kırk Yalan Söylemek

“Yalancıydı: Bir ayaküstünde kırk yalanın belini büküyor.” (KD/157)

“Büyük hanım: ‘Kız, yine nerede kaldın?’ diye üstüne yürüdüğü zaman ayaküstünde kırk yalan: Vallahi hanımefendiciğim; bakkal kalabalıktı, bekle, işim var, dedi.” (KD/118)

Ayak Üstü

“Ne zaman çoluk çocuğumla sıcak bir odada güzel bir sofrada yemek yesem onun soğuk mutfaklarda ayaküstü soğan ekmek yediğini göreceğim.” (A/59)

Ayakları Geri Geri Gitmek

“Karının suratını gözümün önüne getirdiğim zaman ayaklarım geri geri gidiyor...” (A/71)

Ayağı (ayakları) Suya Ermek

“Geçici bir ümitten sonra ayakları tekrar suya ermeye başlayan Halil Hilmi Efendi, hafifçe içini çekti ve...” (DĞR/75)

“Züleyha'nın şimdi ayakları suya eriyordu.” (EH/236)

Ayağına (ayaklarına) Kapanmak

“...heyecanından ayaklarına kapanır gibi bir hareket yaptı.” (YG/37)

“Ayaklarıma kapanarak beni zorla kürsüye oturttu.” (A/94)

“Birkaç defa Paşababamın ayaklarına kapanmak kararıyla onun oda kapısına kadar gittim...” (D/18)

Ayakta Durmak

“Hastaydım o gün ayakta duracak halde değildim.” (GE/88)

Ayıkla Pirincin Taşını

“... bu akşam da belediye mührü ile damgalanarak ve bir resmî tahrirat şekli alarak merkeze gidecek. Ayıkla bakalım pirincin taşını.” (DĞR/51)

Ayıp Düşmek (rezil rüsva olmak)

“Fakat şimdilik civarda daha güzel bir sevgili tedarikine imkân olmadığı gibi kızı birdenbire boşlamak da ayıp düşeceğinden çarnâçar bu zahmetsiz ve bedava macerayı devam ettirdi.” (KD/148)

Aynı Kapıya Çıkmak

“Hep aynı kapıya çıkar... Niçin bu kadar sinirlisiniz?” (EH/167)

Aynı Yolun Yolcusu (olmak)

“Zat-ı fadılaneniz bu makalenizle sarıklılar ile feslilerin aynı yolun yolcuları oldukların...” (YG/100)

Ayrı Düşmek

“Bu gurbette Nalân kalfasından bile ayrı düşmüş altmışlık İstanbul çocuğu bunu yapabilse...” (DĞR/116)

Ayyuka Çıkmak

“...çalgı çalar, defter döver, ‘yaşa Hafız’ nidaları ayyuka çıkar, hatta bazen eşek bile nevmid feryatlarla bu ahenge iştirak ederdi.” (DK/127)

Az Buçuk

“Bir kısmı az buçuk bir şeyler duymuştu.” (DĞR/54)

“Bu kız az buçuk delidir... Eline geçeni İsmail’in ağzına tıkmazsa canı rahatlamaz...” (KD/15)

Azap Çekmek

“Ben buradaki sakın rüyasız hayata alışıncaya kadar çok azap çekmişim.” (AG/179)

Azap Duymak

“...fakat Kaymakam, suçu kendi ağzı ile ikrar etmiş olduğu için duyacağı azap yüzde telli eksilecekti.” (DĞR/107)

Azar İşitmek

“Bana bu yaştan sonra azar işittirdin, dedi.” (D/20)

Azizlik Etmek

“Kızın sinirli sinirli kaşını, gözünü oynattığını, kavalıye çıkıştığını gören bir çalgıcı, bir azizlik etmek istedi.” (KD/214)

B

Baş Başa Vermek

“Seninle baş başa verip konuşalım.” (YD/97)

Babasının Hayrına

“Herif buraya babasının hayrına mı geliyor? O çoktan bunu tasarladı.” (DĞR/95)

“Tren, adamı Haydarpaşayacak babasının hayrına götürmez.” (KD/9)

Bacak Kadar

“Sanki bacak kadar boyu ile, köylü akıllı ile adam aldatacak.” (KD/118)

“Sütnine, hanımefendinin kendine emniyet etmeyip de, bacak kadar çocuğa emniyet etmesine zaten tutluyordu.” (KD/66)

Bağırıp Çağırarak

“Bir daha bu lâkırdıyı işitmeyeceğim benim evimde, diye bağırıp çağırdı.” (GE/80)

Bağırına Basmak

“Bu kimsesiz çocuğu bir evlat gibi bağırına basacak, on beş aylıkken ölen küçüğümün kalbimde boş bıraktığı yeri ona verecektim.” (AG/157)

“Seni kendime evlat edeyim, bağırına basayım...” (KD/19)

“Saniye Hanımı Murat Beye verirsek, çocukları biz alıp bağırımıza basarız.” (KD/195)

“Seni ‘evlat’ diye göğsüne basan hanımefendinin ötesini berisini çalarsın ha, diye bağırıldı...” (KD/61)

Bahane Aramak

“Beni başından savmak için bir bahane aradı.” (GE/106)

“Suallerime canı sıkıldığını, bahane aramak için üzülüğünü, asabileştiğini görüyordum.” (AG/29)

Bahane Bulmak

“Fakat o belli etmediği halde, yalnız bu mesele ile meşgul oluyor, bahaneler buluyor, sözü döndürüp dolaştırıp oraya getiriyordu.” (GE/13)

“...biraz da bana söylettiği zoraki yalanlarla bana takılmak için yeni bahaneler buldu.” (GE/108)

Bahis Açmak

“Gölge ve çiçekle dolu bir bahçeden geçilen küçük bir odada öğle yemeğini yedikleri esnada bu Zehra Hanım bahsi açılmıştı.” (A/9)

Bahse Girişmek

“Ne gezer bizde o talih, dedi. Meşrutiyet hükümeti beni burada öldürmek için bahse girişti.” (DĞR/91)

Bahse Girmek (tutuşmak)

“Bu sanatkârları kaçırsınız kaçıramazsınız diye arkadaşlarla bir bahse girişmiştik...” (AG/23)

“Seninle bahse giriyorum Jülide... Bir gece mutlaka...” (AG/269)

Bahsi Kazanmak

“Böylece ben de bahsi kazanmış olacağım...” (AG/270)

Bal Gibi

“Etrafindakilerin baygınlık sandıkları yahut da sanmadıkları şey bal gibi sarhoşluktu.” (DĞR/17)

“Eşraf arasında mütevazı diye şöhreti vardır, ama bal gibi dalkavuktur.” (YG/137)

Baltayı Asmak

“Erkekler de adamı hiç rahat bırakmazlar ki... Azıcık şık gördüler mi baltayı asarlar...” (D/163)

Baltayı taşa vurmak

“Aman, sakın baltayı taşa vurmayalım... Beybabanız filan olmasın.” (DK/177)

Barış Görüş Olmak

“...her defasında kavga yatışıyor, ağlaşmalar, öpüşmeler içinde barış görüş olunuyordu.” (YD/107)

Basıp Gitmek

“Hadi bas git prenses, memnun olurum, dedim.” (GE/53)

Baskın Çıkmak (gelmek)

“Sütনেরin tesellileri büyük hanımınkinden daha baskın çıktı.” (KD/179)

Baskın Yapmak

“Onda uyandırdığım nahoş duyguyu gidermek için birdenbire bir baskın yapıyor, onu kucaklıyorum.” (GE/121)

“Sonra, şımarık bir bebek kaprisi yapar gibi ayağını yere vurarak bir baskın yaptı...” (GE/150)

“İhtiyar kadın, ne zaman torunlarından birinin evlâtlık veya lala ile yalnızken bağırıldığını, ağladığını işitse hemen baskın yapar, çocuğu uzun uzun istintak ederdi.” (KD/166)

Baskına Uğramak

“Birdenbire baskına uğrayan Belediye Reisi, çehresindeki memnun ifadeyi süratle değiştiremediği için...” (DĞR/125)

“Bazı hasta ve nöbetli gecelerimde onun baskınlarına uğradıkça...” (GE/148)

“Bir kandil gecesi Gülsüm, aşırılmış birkaç kandil çöreği ile akide şekerlerini bohçaya yerleştirirken tepeden inme bir baskına uğradı.” (KD/58)

“Burada bir baskına uğramak tehlikesi olmamasına rağmen Gülsüm, onların kırk, elli adım ötesinde gözcülük ederdi.” (KD/148)

Bastığı Yeri Bilmemek

“Doktor, nihayet bir haftalık ömrü kaldı diyor... Pek perişanım, bastığım yeri bilmiyorum, diye ağlıyordu.” (KD/201)

Baş Almak

“Bursa'da ondan uzak geçirdiğim günlerde ara sıra işten baş aldıkça Seniha'yı kaybettiğimi sandığım zamanlardaki heyecanlarımla özlüyordum.” (GE/92)

Başbaşa Kalmak (biriyle, bir şeyle)

“Baş başa kaldıkları zaman kızına şüphesiz her şeyi anlatacaktı.” (YD/154)

“Mamafih, bu bizi geçenlerde ecel-i kazaya uğramış bir alacaklının veresesine para vermemek çarelerini baş başa müzakereden menetmiyordu.” (D/94)

Başbaşa Vermek

“Birader, biz yine seninle baş başa verelim, diyor, evvelâ senin telgrafa cevap vermek lâzım.” (DĞR/51)

“Şimdi bize düşen, baş başa verip bir çıkar yol aramaktır.” (DĞR/69)

“Kaymakam, doktorla baş başa vererek müdafaa tezini hazırlamıştı.” (DĞR/99)

“Evin bir köşesinde başbaşa verecekler...” (DK/113)

Baş Döndürmek

“Meselenin asıl baş döndürücü tarafı hangi cins muhtaçlara yardım edileceğini belediyedeki komisyonun da pek iyi kestirememesi idi.” (DĞR/66)

Baş Düşmanı

“Ali Rıza Bey öteden beri kahvelerin, gazinoların baş düşmanı idi.” (YD/46)

Baş Eğmek

“...daima Züleyha'nın arzusuna baş eğmekle bitirdiği müzakereleri uzun sükûtlar takip ediyordu.” (EH/115)

“Fakat onun olur olma arzularına baş eğmek de zamanın politikasına hiç muvafık değildir sanırım.” (YG/126)

Baş Göstermek

“Varidatın arkası kesilince evde en kara sefalet baş gösterdi.” (A/133)

Başkaldırmak

“...ve bu ağır örtü altından uzun zaman hiçbir isyanın başkaldıramayacağını hissediyordu.” (EH/160)

Baş Koşmak

“Edepsiz ve şirretti: hiçbir lâkırdının altında kalmaz; hanımlara karşılık verir; evin çocuklarıyla baş koşardı.” (KD/157)

Başa Çıkmak (biriyle)

“Fakat Aziz Paşa canavarıyla nasıl başa çıkacaksın? diyordu.” (GE/90)

“Çocuktur ne yapalım... Başa çıkılmıyor.” (YG/131)

“Bu dünyanın kötülerıyla peygamberler bile başa çıkmaktan âciz kalmış.” (KD/117)

“Fakat öte taraftan da, Gülsüm inanılır, başa çıkılır bir mahlûk değildi.” (KD/66)

“İşte o zaman kimse benimle başa çıkamazdı.” (AG/33)

“Rıfat, Hukuk tahsilini başa çıkaramamış olmasına mukabil Meserret kıraathanesindeki muhbir toplantılarında...” (DĞR/37)

“Bazen, pek başa çıkılamayacak hale geldikleri zaman ise onlara gözdağı vermek için başka çocukları döverdi.” (KD/44)

Başa Gelmek

“Fakat bir şeydir başa geldi...” (DK/240)

Başa Kakılmak

“...affedilmez bir kabahat gibi başına kakılacağını hiç aklına getirmemişti.” (YD/71)

Başı Belaya Girmek (uğramak)

“Nitekim evinde bet bereketin kaçmasına, başının türlü türlü belalara uğramasına sebep onun şom ağzı idi.” (KD/94)

Başı Darda Kalmak

“Başınız darda kalmayınca beni adam yerine koyduğunuz var mı ki?” (YD/97)

“Başımız darda kalırsa elbet yine sen yardım edeceksin, diye onun gönlünü aldı.” (DK/34)

Başı Derde Girmek

“...kız bir türlü iki lakırdıyı bir araya getirip kendini müdafaa edemediği, etse de sözlerine, yeminlerine kulak asılmadığı için lalanın başı derde girmemiş oluyordu.” (KD/48)

Başı Sıkılmak (sıkışmak)

“Başımız sıkıldıkça cankurtaran simidi gibi sarılacağız. Ne çare, kader!..” (DĞR/72)

“Nasıl tanımam? Başı sıkıldığı zaman benden para almaya gelir.” (KD/183)

Başını Yemek (birinin)

“Hattâ Nusret adındaki bu haşarı oğlanın başının yenmesine bir parça da bu dedikodu sebepti...” (DĞR/19)

Başına Gelmek (bir yerin, bir işin)

“Ya! İşte o iş başına geldiği, meram ettiği zaman etrafındakilere böyle tahakküm ederdi!” (KD/60)

Başıboş Dolaşmak

“...ve biz, ailelerinden habersiz evlerinden kaçmış iki âşık gibi başıboş dolaşıyor...” (GE/105)

Başına dünyanın belasını sarmak

“Yalnız unutmayalım ki, belâyı ben değil, Mutasarrıf Bey sardı başınıza...” (DĞR/68)

Başına Çıkarmak

“Ayşe’nin erkek kardeşi beş seneden beri Darüşşafaka’daydı. Binaenaleyh çiftlikte Ayşe’den başka çocuk yok gibiydi. Onu şımartıp başımıza çıkarmıştık.” (AG/153)

Başına Devlet (talih) Kuşu Konmak

“Onun nüfuz ve yardımı sayesinde yalnız cezadan kurtulmakla kalmıyordum, fazla olarak başıma hiç ummadığım bir devlet kuşu konuyordu.” (AG/67)

Başına Ekşimek (birinin)

“...üç, dört, beş hafta da vur patlasın, çal oynasın bu paraların hepsini erittikten sonra Hurşit’in başına ekşirdi.” (DĞR/13)

Başına Geçmek (birinin)

“Dünya, o dakika döndü döndü de büyük hanımın başına geçiverdi.” (KD/150)

Başına Gelmek

“Hepimizin başına gelen şey... Fakat bunlar ne acaba, izah eder misin?” (GE/88)

“Başına gelen şeylerden sonra çok düşündüm; uzun uzun düşündüm.” (GE/150)

“Bu gece başıma gelene de şaşıyorum.” (D/164)

“Nihayet korktuğum başıma geldi...” (DK/275)

“O korktuğunuz başınıza gelmeyecek Kenan Bey...” (DK/156)

Başına İş Açmak

“Gel bakalım, dedi, gel de başımıza açtığın işleri gör.” (DĞR/136)

“Geçtim, gelir gelmez kaçtığıma filan zahir olurlar da başıma iş açılır...” (DK/246)

“Ah! Kınalı Yaprıncak, dedi, başına iş açtın...” (DK/110)

“Anne, sen de durup dururken başına iş açarsın...” (KD/26)

“Bu işi başına onlar açtılar.” (DĞR/50)

Başına İş Gelmek

“Lalanın teessürden guatırı şişiyor, kâh gözlerini havaya kaldırarak: Hasbinallah venilmelvekil. Nereden geldi bu iş başımıza? diye söyleniyor...” (KD/140)

Başına Kakmak (kakinç etmek)

“O günden sonra Gülsüm ne vakit bir yolsuzluk, bir beceriksizlik etse büyük hanım, bu tiyatro eğlencesini onun başına kakmaya başladı.” (KD/116)

Başına Üşüşmek

“Ya oraya gidince bir alay aç “Sen misin soyunu sopunu göresi gelen... aç bakalım kesenini ağzını!” diye başına üşüşüp beş on parasını yiyiverirlerse hali ne olurdu?” (KD/47)

Başında Kavak Yeli Esmek

“Fakat ne çare ki başında esen kavak yelleri hiç dineceğe benzemiyor...” (AG/44)

Başına Yıkmak

“Mürşit Efendi bunu haber alsa evi mutlaka başlarına yıkardı.” (A/43)

Başından Atmak

“Bu dargınlık sırf Leyla'yı baştan atıp Necla'yı almak için icat edilmiş bir bahane idi. (YD/129)

Seni başımızdan atmış gibi olmayalım...” (DK/211)

“Vakit geçirmeden Leyla ile Necla'ya hayırlı birer kısmet bulup başından atmak.” (YD/88)

Başından Geçmek

“Bunlar pek çok kızın başından geçmiştir...” (DK/171)

Başından Korkmak

“Seni bana ısmarlayıp gittiler, başımdan korkarım, diyordu.” (DĞR/11)

“Ben başımdan korkarım küçük hanım...” (AG/201)

Başından Savmak

“Beni başından savmak için bir bahane aradı.” (GE/106)

Başını Alıp Gitmek

“Ben bir daha hiçbirinizle yüz yüze gelmemek üzere başımı alır, giderim.” (YD/65)

Başını Belaya Sokmak

“Bu külhanbeyleri başımı belaya sokacaklar, diye bağırdı.” (DK/194)

Başını Bırakmak

“Başını bırakmaya gelmeyecek, diyordu.” (GE/90)

Başını Dinlemek

“Biraz da başını dinlemek, gönlünü eğlendirmek ister.” (A/64)

Başını Kaldırmamak (kaldıramamak)

“Kitaplarından başını kaldırmıyor, kimse ile ahbap olmuyordu.” (A/47)

Başını Kaşımaya (kaşıyacak) Vakti Olmamak

“Büyükbabanın artık başını kaşımaya vakti yoktur.” (YD/43)

“...onun intihabat hazırlıklarından başını kaşımaya vakti yoktu.” (YG/202)

Başını Kurtarmak

“Fakat o daima bir yolunu bulup başını kurtarıyordu.” (AG/24)

Başını Sokmak (bir yere)

“Kuşları bunları bellerler; bütün gün şurada, burada uçtuktan sonra geceleri oraya başlarını sokmağa gelirler.” (GE/57)

“...Halil Hilmi Efendi, Şehzade'nin Padişaha vereceği rapordan hiç değilse, çoluk çocuğu ile başını sokacak bir küçük ev parası umuyordu.” (DĞR/144)

Başını Yemek (birinin)

“Biliyorum be herif, yiyeceksin başımı... Ye de kurtul...” (DĞR/114)

“Siz, Ömer Beyin yemeğini yemezseniz sonra o Belediye Reisi Reşit Beyin başını yer.” (DĞR/98)

Başının Altından Çıkmak

“Hâsılı, konakta ne pislik çıkarsa onun başı altından çıkar.” (KD/118)

“İlahi kör gözlü, bunlar, hep senin başının altından çıktı.” (KD/110)

“Nadide Hanım, Karamusallı sütineye fena halde kızgındı. Bu iş, onun başının altından çıkmıştı.” (KD/196)

Başının Çaresine Bakmak

“...herkes kendi başının çaresine bakıyordu.” (YG/210)

“Ben, gayrı memlekete gidiyorum... Siz gayrı başınızın çaresine bakın... diye söylenir...” (KD/47)

Başının Etini Yemek (birinin)

“Ali Rıza Bey ile Hayriye Hanım tam bir hafta, ‘fena hareket ettin, nişanlını gücendirdin’ diye Leyla'nın başının etini yemişlerdi.” (YD/129)

Başsız Kalmak

“Anladın mı efendim, başsız kalır mı ya bu memleket?” (DĞR/29)

Baştan Aşağı

“Sıkı zamanlarda hepimiz feryat ediyoruz, bütün dama tahtası baştan aşağı feryat kesiliyor.” (GE/134)

Baştan Başa

“Odaya girdiğim zaman vücudum baştan başa titriyordu.” (A/95)

“Şark vilayetlerinde geçirdiğim iki buçuk seneyi bana baştan başa anlattırdı.” (AG/150)

Baştan Çıkarmak

“Öyle meydancıklar ki, insana zorla olmayacak şeyler düşündürüyor ve baştan çıkarıyor.” (GE/28)

“Aradan bu kadar yıl geçtiği halde ne polis, ne de mahkeme bu kızı kimin baştan çıkardığını anlayamamış...” (DĞR/25)

“Şeref, arkadaşların seni baştan çıkaracaklar...” (GE/14)

“Bu çocuğu baştan çıkaran alçağı behemehâl bulmaya azmetmişim.” (DK/167)

“Burada olursam Makbule beni baştan çıkarır...” (DK/247)

“Müdür Muzaffer Bey, baştan çıkarmış...” (YD/19)

Baştan Çıkmak

“Senesine kalmaz baştan çıkar, kötü olur...” (DK/212)

Baştan Savmak/Savulmak

“Metelik veren olmamış yahut yarasına yalapşap bir şey sürülerek baştan savulmuş...” (DĞR/63)

Başvurmak

“Vilâyete, belediyeye, hâsılı dört yana başvurdum.” (A/89)

Bayram Etmek (yapmak)

“Çocuk gibi seviniyorum, ‘Artık kurtuldum, iyi oluyorum’ diye bayram ediyorum.” (AG/152)

“Ev günlerce bayram yaptı.” (YD/125)

Belasını Aramak

“Ben zaten belamı arıyorum..” (DK/218)

Belaya Çatmak (girmek, uğramak)

“Peki, öyleyse ama Allah aşkına basarlar filân ederlerse... Bir belâdan kurtulup bir belâya çatmayalım.” (D/163)

Belini Bükme (bir şey birinin)

“Yalancıydı: Bir ayak üstünde kırk yalanın belini büküyor.” (KD/157)

Belini Doğrultmak

“Oğlunun hapisten çıktıktan sonra pek kolay belini doğrultamayacağı muhakkaktı.” (YD/116)

Belini Kırmak

“Dırıltı, gürültü edenin belini kırarım... İşte bu kadar...” (DĞR/44)

Belli Etmemek

“Fakat o belli etmediği halde, yalnız bu mesele ile meşgul oluyor, bahaneler buluyor, sözü döndürüp dolaştırıp oraya getiriyordu.” (GE/13)

Benden Paso

“O da olmadı mı, gayrı benden paso.” (EH/54)

Benzinde Kan Kalmamak

“Nihayet çehresinde bir damla kan kalmıyor... Keman elinden düşüyor...” (AG/209)

Berbat Etmek

“...üstelik namusunu berbat ettikten sonra kaçmışlardı.” (YD/91)

Bereket Versin

“Bereket versin o, dehşetli iştahsız çıktı.” (GE/29)

“Bereket versin ev sahibi ve misafirler birbirleriyle anlaşmışlar gibi, hep bir ağızdan gürültü edip gülmeye başladılar...” (DĞR/97)

“Cebimden bir mendil çıkardım. Bereket versin ki, Adnan...” (GE/73)

Beyni Atmak

“Birdenbire beynim attı.” (DK/245)

Bıçak Sırtı Kalmak

“...sofada sıra bekleyen bir kocakarının kafasına bir kerpiç düşmüş, bir kaza çıkarmasına bıçak sırtı kalmıştı.” (DĞR/14)

“Otuz Bir Mart’ta şeriat uğruna şahadet şarabını içmesine bıçak sırtı kalmıştı.” (YG/17)

Bıyık Altından Gülmek

“Fakat Hâmit Bey, herkesin kendine baktığı ve bıyık altından güldüğünü zannediordu.” (DĞR/127)

“Şimdi düşüp bayılacağım, diye haykırdıkça, Gülsüm, istifini bozmadan bıyık altından gülümser, başını bir yandan bir yana çevirirdi.” (KD/162)

Bildiği Gibi

“Hâsılı bildiği gibi hareket eder.” (A/8)

Bin Dereden Su Getirmek

“Kendi içkisine, çapkınlığına dünya kadar para sarfettiği halde ona bir çift çorap almamak için bin dereden su getirirdi.” (A/43)

Bin Kat

“Korkarım ki İstanbul'da buradakinden bin kat daha zelil ve sefil olacaksın Mürşit...” (A/128)

Bir Ben Bir De Allah Bilir

“Ruhsar ile Meveddet’ini yetiştirip bu boya getirinceye kadar nelere tahammül ettiğini bir kendi bir Allah bilirdi.” (A/105)

Bir An Evvel

“Fakat ben bir an evvel bir hakikati sana anlatmak istedim...” (A/128)

Bir Bardak Suda Fırtına Koparmak

“Hâsılı bir bardak suda bir fırtına ki, demeyin gitsin...” (DĞR/106)

Bir Çuval İnciri Berbat Etmek

“Berbad ettin bir çuval inciri kumandan bey... Ne diye böyle işlere karışırsın be birader.” (DĞR/29)

Bir Eli Yağda Bir Eli Balda (olmak)

“Gülsüm, yiyecek cihetinden hakikaten hemşerilerinin en talihlisi çıkmıştı. Bir eli yağda, bir eli balda idi.” (KD/124)

Bir Kaşık Suda Boğmak (elinden gelse, bıraksalar)

“Onların hepsi evin hanımlarını ellerinden gelse bir kaşık suda boğmaya hazır oldukları halde erkeklerin ayaklarının dibinden ayrılmazlar.” (KD/143)

“Bizi bir kaşık suda boğarlar.” (YG/185)

“Kadının Gülsüm’ü, elinden gelse, bir kaşık suda boğacağı muhakkaktı.” (KD/66)

Bir Köşeye Oturmak

“Vazifesini bitirmiş bir insan sükûnetiyle bir köşeye oturacağı...” (YD/72)

Bir Para Olmak

“Duyulursak namusum bir para olur... Gaffar Ağa zalim bir adamdır...” (D/24)

Bir Paralık Etmek

“...iri boy doktordan temiz bir dayak yediğini ve hükümet namusunu bir paralık ettiğini tasavvur ediyordu.” (DĞR/121)

Bir Yaşına Daha Girmek

“Fesuphanallah... Bir yaşına daha girdim.” (YG/11)

Bir Yolunu Bulmak

“Zaten onun gözü bir yolunu bulup Hariciyeye atlamaktı.” (DĞR/75)

“Belki bir yolunu bulur, babanı kandırırsın.” (EH/38)

“Fakat o daima bir yolunu bulup başını kurtarıyordu.” (AG/24)

“Mademki İsmail’e arasıra posta paketleri göndermenin yolunu bulmuştu.” (KD/ 58)

Birbirine Düşürmek

“Kimi hırsızlık eder, kimi hiç yoktan dedikodular çıkararak konak halkını birbirine düşürürdü.” (KD/131)

Birbirine Girmek

“Sabaha karşı yalnız o değil, şehir de birbirine girdi.” (DĞR/91)

“Kızlar gramafon sesini işittikçe kuduruyorlar, evin içi birbirine giriyordu.” (YD/59)

“Telâşınız beyhude olmuş doktor bey, dedi. Boş yere ortalık birbirine girdi.” (DĞR/35)

“Evin içi birbirine girmiş...” (AG/119)

“Hâsılı dünden beri Kütahya birbirine girdi.” (DK/274)

Birbirine Katmak

“Gayet fitne ve dedikoducu idi: Konağın içinde ondan ona, ondan ona lâkırdı götürür; küçük hanımları, damatları birbirine katardı.” (KD/157)

Birbirini Yemek

“Yesinler birbirlerini de biz de bir parça onları karşıdan seyredelim, diyordu.” (GE/98)

“Burada ben olmasam yer ahali birbirini...” (DĞR/32)

“Sofa dolduğu halde perde bir türlü açılmıyor, çocuklar içeride birbirlerini yiyorlardı.” (KD/112)

Bire Bin Katmak

“Bunların çoğu bire bin katmak suretiyle şişirilmiş masallardı.” (YD/8)

Bir Yana Dünya Bir Yana (biri, bir şey)

“Gözünde Gülsüm bir yana, dünya bir yana idi.” (KD/164)

Bitap Düşmek

“Nihayet gün ağarırken mücadeleden bitap düştü.” (DK/130)

“Vücudum gibi zihnim de bitap düşüyordu.” (A/132)

Bizden Geçti

“Ne çare ki bizden geçti, diye söyleniyor...” (YD/8)

Boca Etmek

“...bu muayenede doktor nerede bir çizgi, kana benzer bir şey gördü ise tentürdiyotu boca etmiş...” (DĞR/12)

Boğaz Boğaza

“...ve bu, Halil Hilmi Efendi için boğaz boğaza kavgalardan daha fena bir alâmetti.” (DĞR/61)

Boğazı Tıkanmak

“...bu cenazeleri gördükçe boğazım tıkanıyor, yumrukla göğsüme vurarak...” (A/89)

Boğazına Dizilmek

“Lokmalar boğazıma dizilecek. Evet dünyada tam saadet olmuyor.” (A/59)

Boğazına Kadar

“Damatları ipin ucunu kaçırmışlar, onu boğazına kadar borca sokmuşlardı.” (D/83)

Boğazından kesmek

“...elindeki beş on kuruşu boğazından keserek kitaba veriyordu.” (YG/36)

Borca Batmak

“Paşa oradan daima borca batmış ve üstelik uykusuz gecelerden harap hasta dönerdi.” (GE/90)

“Ben Diyarbakır'da haberim olmadan boğazıma kadar borca batmışım.” (A/121)

“Yoksa çocukcağız, borca mı batıyordu?” (YD/81)

Borca Girmek

“Bütün bu şeyler için biraz fazla para gitti, hatta biraz da borca girdim...” (A/108)

Borç Etmek (yapmak)

“Mesela bugün hayatında borç etmekten delicesine ürkmüş eski bir kalem müdürü vardı ki...” (YD/49)

Borcunu Kapatmak

“Fakat o vakit işler iyi gittiği için çiftliğin fazla varidatıyla o borçları bir iki sene içinde kapattım.” (AG/44)

Borçlu Olmak (birine)

“Çünkü yeni nişanlılara bir iyilik ettiğime kaniyim... Bu gecenin saadetini bana borçlu olacaklar...” (AG/272)

Boş Bırakmak

“Ne de olsa kasabanın münevver bir çocuğu olan bu adamı boş ve aç bırakmanın doğru olmayacağını...” (DĞR/37)

“Hazırladığım sert sözleri söylemekten vazgeçtim. Mamafih büsbütün boş da bırakamazdım.” (AG/196)

Boş Yere

“Ne halde olduklarını görüp boş yere dertlenmemek için o taraflara da uğramazsın... olur, gider.” (DĞR/69)

Boşa Çıkarmak

“Korkma baba... Ben hiç bir zaman ümitlerini boşa çıkarmayacağım...” (YD/54)

Boşa Çıkmak

“Hanımefendinin bu son tecrübesi de boşa çıkmıştı.” (KD/117)

“...kâh taşlıkta gamlı ve ümitsiz bir tavırla yere çömelen Gülsüm, Tahir Ağayı görünce çılgın bir ümide kapılıyor, fakat her defasında bu ümit boşa çıkıyordu.” (KD/139)

“Hâlbuki zavallı çocuğun bu ümidi boşa çıkmıştı.” (YD/156)

Boşa Gitmek

“Yalnız şu var ki, çektiğim sıkıntılar boşa gidiyor değildi.” (GE/92)

“Hâsılı Zehra Hanım'ı fikrinden döndürmek için sarfettiğim emek boşa gitti.” (A/16)

“Fakat bütün bunlar boşa gitti.” (A/120)

“Fakat bütün emeğim, bütün üzüntüm boşa gitti.” (DK/345)

“O kadar inadım, gayretim boşa gitti.” (DK/50)

“On senelik emeğim ve mihnetim boşa gitmişti.” (AG/214)

Boşu Boşuna

“Bu, zavallı kayınbabamı satmak olurdu. Hem de boşu boşuna.” (GE/104)

Boylu Boyunca

“Kanepenin önüne serilmiş bir ayı postunun üstüne boylu boyunca uzandım.” (AG/212)

Boynu kıldan ince olmak

“Hükümete karşı boynumuz kıldan ince...” (YG/81)

Boyun Bükmek

“Ali Rıza Bey uzun uzun düşündükten sonra boynunu bükte.” (YD/64)

“Bozun, diye boynunu büktü.” (EH/187)

“ahin Efendi hafifçe kızarak boynunu büktü.” (YG/143)

“Azar iittiğim, ceza gördüğüm vakit boynumu büker, derin derin içimi çekerek...”
(AG/37)

Boyun Eğmek

“Açık hakaretlere boyun eğiyorum.” (A/121)

Boyunun lsn Almak

“Mühendislikten herhalde boyunun lsn almısındır.” (DK/51)

Bucak Bucak Kaçmak

“...abaı belinde araf gibi bir petemalla onları almaya geldiğ zaman gözlerini kapayarak bucak bucak kaçardı.” (KD/85)

“ocuklar, doktordan korkarlar, konağa gelen misafir doktorlardan bile bucak bucak kaçarlardı.” (KD/125)

“Fakat o mübarekler de ‘Selamün aleyküm, aleyküm selam ‘demeden, ‘Aman hemehri... sen bilirsin... bize be on kuru!’ diye el açıyorlar, lalay bucak bucak kaçmaya mecbur ediyorlardı.” (KD/47)

Buhran Geçirmek

“Maamafih sen imdi bir buhran geçiriyorsun... Zamanla bu yara da tabii kapanır.”
(D/95)

Bulunmaz Hint Kumaı

“Kütahya'daki memuriyetin bulunmaz Hint kumaı değl ya...” (DK/51)

Burnu (bile) Kanamamak

“Fakat Sarıpınar burnu bile kanamamı turp gibi ayakta...” (DğR/94)

Burnundan (fitil fitil) Getirmek

“... ve hamur tatlılarını nasıl fitil fitil birbirlerinin burunlarından getireceklerini Halil Hilmi Efendi tecrübeleri ile biliyordu.” (DğR/96)

Burnundan Gelmek

“Yusuf ile Züleyha'yı karısında görünce, bütün bu eğlencelerin burnundan gelmesinden korktu.” (EH/193)

Burnundan Getirmek

“...ve yaptığını iyice burnundan getirdikten sonra politikayı değtirirdi.” (YD/ 36)

Burnundan Solumak

“Lala, burnundan soluyarak içeri girerken çocukların yukarı sofada ‘kişniş şekeri isteriz’ diye bağırdıkları; büyükannelerinin ‘yumurcaklar biraz sabredin... Lala, neredeyse gelir... aldırırım’ dediğini işitirdi.” (KD/53)

Burnunu Sokmak (bir işe)

“Muzaffer kendine ait işlere başkalarının burnunu sokmasına müsaade edecek, ...adamlardan değildi.” (YD/ 23)

“...Sarıpınar’da ikamete memur olduğunu hatırlatarak başından büyük işlere burnunu sokmamasını ihtar etmiş...” (DĞR/20)

“...vapurun içinde oradan oraya dolaşıyor, her yere her işe burnunu sokuyordu.” (EH/218)

Burun Buruna Gelmek

“...sonra çavuşum Ebe Adile Hanım'ın oğlu Memduh ile burun buruna gelmesin mi?” (DK/199)

Burun Buruna

“Gitmezsek böyle burun buruna otururuz.” (EH/96)

Buyurun Cenaze Namazına

“Buyurun cenaze namazına, diye bağırmıştı. İlk korkusu Sarıpmar'dan başka bir yere atılmaktı.” (DĞR/94)

Buz Gibi

“Vedia'nın avucumda sıkıttığım ellerinin buz gibi kesildiğini hissettim.” (D/60)

Buz Kesilmek

“Mamafih, büyük hanım, artık gülemiyor, nefretten elleri, ayakları buz gibi kesilerek fena fena sırtıyordu.” (KD/115)

Bülbül Gibi Konuşmak (okumak)

“Hanımefendi kızımız, bakın maşallah bülbül gibi konuşuyor, dedi, ne gönlü var, ne kibir...” (EH/53)

“Çocuk, o vakit dördüne, yani tam bülbül gibi dillendiği bir yaşa girmiş, yüzünün çizgileri artık seçilir bir hale gelmiş...” (KD/164)

Büyümüş De Küçülmüş

“Feriha büyümüş de küçülmüş gibi bir çocuktı.” (A/42)

Büyük Yemin Etmek

“Karıma bile, hattâ yemin ederim, kendi kendime bile...” (GE/114)

C

Can Atmak

“Mektep hocalığını adi bir geçim vasıtası sayıyor, daha karlı bir iş bularak meslek değiştirmeye can atıyorlardı.” (YG/47)

Can Cana Baş Başa

“Gecenin karanlığında bütün bir mahalle donanma fişekleri gibi parlıyor... Sokaklarda herkes can cana, baş başa...” (AG/39)

Can Çekişmek

“Adamcağız... feci bir surette can çekişmişti.” (YG/233)

“Bütün rengini, süsünü, yaldızını kaybetmiş, topraklar içinde sürünerek can çekişen harap böcekler...” (AG/70)

“Gerçi bir yanda karısı can çekişirken, öbür yanda onun rakı içmesi doğru bir hareket değildi...” (KD/185)

“Son nesil okuma çağına eriştiği zaman mahalle mektepleri can çekişiyordu.” (KD/42)

Can Feda

“Beyefendi de buyursun Allah aşkına... Senin gibi arkadaşlara can feda, diye sırnaşmağa başladı.” (D/179)

Can Vermek

“İlle kuru ağaçlara can veren Allah ona da can verdi.” (KD/15)

“Sen bu gidişle kuru hasır üzerinde can vereceksin! diye bağırmış ve bir daha evlerine ayak atmamıştı.” (KD/23)

“Zavallı adam ıstırap çekiyor... Can veremiyor...” (A/50)

Cana (canına) Can Katmak

“Ya Bülent’e, bu günden güne büyüyüp güzelleşen, bu gülücüğü cana can katan bebeğe karşı nasıl hissiz kalabiliyor?” (KD/71)

Cana Yakın

“...sol yanağının kenarında sevimli bir çukur açarak daima gülümseyen büyük, müşfik ağızıyla çok cana yakın bir mahlûktu.” (AG/54)

Cancığer Olmak

“Birbirinizin yüzüne karşı cancığer olursunuz fakat...” (D/175)

“Rıza Bey ailesi iki gün içinde yeni komşularla cancığer ahabap oldu.” (DK/190)

Canı Cana Ölçmek

“Canı cana ölç! O zavallı da senin Fikret gibi, Leyla ve Necla gibi tecrübesiz bir çocuktur...” (YD/68)

Canı Çekmek

“Canımın çektiği bir kadını bir kere koynuma almayayım?” (YD/6)

Canı İstemek

“Eve girmeyi canım istemiyor evlât.” (A/71)

Canı Sıkılmak

“Doktorun akşamki muamelesine canı sıkılmış olan Ohannes, birkaç adım geride ayakta duruyor...” (DĞR/35)

“...softaların son isyanına fena halde canı sıkılmıştı.” (YG/95)

“...işinin kaldığına canı sıkılan Lamia kapının yanındaki sandalyelerden birine ilişti...” (DK/169)

“Bazı dedikodulara canım sıkıldı da oğlum...” (A/110)

“Büyük hanımın bu havadise canı sıkıldı.” (KD/13)

Canı Yanmak

“Bir yandan kat’iyyen canının yanmadığını temin ederken...” (EH/216)

“Şimdiye kadar körü körüne kavl-i mücerrede itimat etmekten o kadar canım yandı ki...” (YG/49)

“Fakat canı yanınca o da kızdı, o da Selim’i dövmeye başladı.” (KD/35)

Canına Minnet (olmak)

“Bu diyardan gitmek canıma minnet...” (A/65)

Canına Yetmek

“O da kocasını pek severmiş ama ne yapsın fakirlik canına yetmiş.” (AG/145)

Canından Bezmek (bıkmak veya usanmak)

“Ne biliyorsunuz? Belki ben o vakit canımdan bezmiştim, dedim.” (AG/196)

Canını Çıkarmak

“O bahçe kapısının önünde senin canını çıkaracağım, diye boğazına sarılmak istedi.” (DK/200)

“Çabuk gel... vallahi haminne söyler, senin canını çıkartırız, diye bağırırlardı.” (KD/172)

Canını Sıkamak

“Benim canımı sıkıdığı için senin canını da sıkacağını tasavvur ettim.” (GE/84)

Canını Vermek

“...ama böyle bir aile için insan para değil canını verse az...” (A/108)

Canını Yakmak

“...fakat bu yüzden birkaç kere canını yakmış oldukları gibi, kendi de tembel ve tabansız bir adam olduğundan...” (EH/51)

“Onların sözleri sokakta atıla taşlarda ziyade canımı yaktı.” (YG/179)

“Yapma Makbule... Canımı yakıyorsun...” (DK/257)

Canının Dişine Takmak

“Kaymakam canını dişine takarak Ahmet Masumun bu sözünü... yolunda vakur bir formül ile karşıladı...” (DĞR/60)

Cebinden Çıkarmak (birini)

“Ben, öyle zibidilerin kırk tanesini cebimden çıkarırım...” (D/167)

“Hoca diye Maarif Mekteplerine tayin edilen o düdük züppeleri on kere cebimden çıkarırım, diye kıyametleri koparmıştı.” (KD/42)

Cefa Çekmek (görmek)

“...sırf iyilik etmek ve cefa çekmek için yeryüzüne inen bu beyaz saçlı meleğin ellerini ağlayarak öptüm.” (A/106)

Cehenneme Kadar Yolu Var

“İsabet oldu. Cehenneme kadar yolu var, dediler.” (YD/119)

Cesaret Almak (birinden veya bir şeyden)

“Akşam ve yalnızlıktan cesaret alarak odanın karanlık köşelerinde dolaşmaya ve hafiften zillerini öttürmeye başlayan Bulgar kızı da...” (DĞR/49)

Cesaret Etmek

“...birdenbire ağırlar içinde kalmaktan korkarak kımıldanmağa cesaret edemiyordu.” (DĞR/9)

“Aziz Paşa'nın kızı, aylardan beri gözümün önüne getirmeğe cesaret edemediğim çehresiyle birdenbire aramıza girdi.” (GE/146)

“Fakat, cesaret edemedi, birdenbire durdu.” (GE/13)

“...ince eldivenleri arasında belirmiş bir mendil ile gözlerini silmesinden istifade ederek o gün buna da cesaret etti.” (DĞR/21)

“Bir şey söylemeye cesaret edemedim.” (D/17)

“Aman beyim... O etti, sen etme... yeter gayrı, diye yalvarmayı düşünüyor, fakat buna bir türlü cesaret edemiyordu.” (KD/62)

“Fakat, kimse ağzını açmaya cesaret edemiyor.” (KD/129)

“Nimet Hanım'ın yüzüne bakmaya cesaret edemiyordu.” (DK/114)

“Tabiatını bildiğim için ağzımı açmaya cesaret edemiyordum.” (AG/88)

“Fakat buna cesaret edemedi.” (YD/28)

Cesaret Vermek (birine)

“Halinden ve sözünden safça bir adam olduğunu anladım. Bu, bana daha fazla cesaret verdi.” (D/157)

Cevap Vermek

“Birader, biz yine seninle baş başa verelim, diyor, evvelâ senin telgrafa cevap vermek lâzım.” (DĞR/51)

Ceza Çekmek

“Azizim doktorum... Cezamı ağır surette çektim...” (AG/108)

“Fakat şaşı gözlerinin bakışından belli ki, aklı başka yerlerde. Ne yapalım, cezasını kendi çeker.” (KD/35)

“Ben sadece ihmalimin, ahlâksızlığımın cezasını çekiyordum.” (A/147)

Cıvığı Çıkmak

“Ancak şu var ki, sekiz dokuz saatten beri, yolda cıvığı çıkmış olması lazım gelen cazbantçılar, ayaklarının tozuyla işe giriştikleri...” (EH/58)

Cılk Çıkmak

“Bir sepet yumurta içinde iki tanesinin cılk çıkmasını tabii görmeli...” (YG/145)

Ciddiye Almak

“Fakat doktor işi fazla ciddiye aldı...” (DĞR/81)

“O, ‘nümayiş’ kelimesini bilmiyor, işi ciddiye alıyordu.” (GE/100)

“Yorganlı ile Gülsüm, nedense Nadide Hanımın bu sözlerini ciddiye almıyorlar, gülümsüyorlardı.” (KD/19)

Ciğerine İşlemek

“Karanlık kış akşamları, delik tabanımdan giren çamurun soğuğu ciğerime işlemiş...” (YD/6)

Ciğerinin İçini Bilmek (birinin)

“Ben bilirim bu yumurcakların ciğerlerinin içini... Seniha çamaşırlarını güya rehin bıraktı...” (GE/58)

“Ben bu ahretlik ilminde artık yekta oldum, diyordu, bunların ciğerlerinin içini bilirim.” (KD/74)

Cin Çarpmak

“Cin çarpmasından korkmadın mı? Fakat çarpar azizim çarpar.” (DĞR/132)

Cin Gibi

“Halil cin gibi bir çocuktur.” (EH/24)

“Bir an içinde uykusu dağılmış, gözleri cin gibi açılmıştı.” (KD/50)

Cinleri Başına Toplanmak (üşüşmek)

“O vakit Makbule'nin cinleri başına toplanıyor, âşıkane bir tarzda başlayan bu sahneyi...” (DK/259)

Ç

Çakı Gibi

“Maarif idadilerinden yeni ilimlerin her nevini okumuş gibi çakı gibi çocuklarla imtihan olmaya nasıl cesaret ederdi?” (YG/45)

Çakılıp Kalmak

“Oyuna o kadar dalmıştık ki trenin bir saatten beri Edirne istasyonuna çakılıp kaldığını o zaman fark edebildim.” (AG/77)

Çalıp Çırpma

“Sanki başkaları gibi çalıp çırpıydın bizim de elimizde beş on paramız olurdu.” (A/119)

Çanak Tutmak (açmak)

“Kabahat bende. Çanak tuttum...” (YG/189)

“O bu âkibete çanak tutmuştu.” (DĞR/17)

Çanına Ot Tıkmak (tıkamak)

“Bu ise Şahin Efendi'nin çanına ebediyen ot tıkmak demektir.” (YG/97)

Çare Bulmak

“Lala gürültüyü bastırmak için evde ne kadar çamaşır ipi varsa toplayarak dört ayrı salıncak kurmaktan başka çare bulamadı.” (KD/35)

“Fakat onlar da şöyle böyle işlerini uyduruyorlar, geçinmenin çaresini buluyorlardı.” (GE/104)

Çare Düşünmek

“Pek canını sıkacak ama, ben şöyle bir çare düşündüm...” (YD/98)

“Nasuhi Bey, gayet iyi bir çare düşünmüş...” (A/83)

“...ve lâkırdıyı başka mecraya sürüklemek için başka çare düşünememişti.” (DĞR/64)

Çaresine Bakmak (bir şeyin)

“Hemen bir çaresine bakalım.” (DĞR/122)

“Beğenmezlerse ne yapalım, biz bir çaresine bakacağız.” (EH/23)

“Ben İsmail’in çaresine bakarım, dediğini işitince hırçınlaştı.” (KD/20)

“Hadi odanıza gidelim de bir çaresine bakayım.” (DĞR/64)

Çek Arabanı

“Haydi bakalım çek arabanı... Seni efendine şikâyet edip kovduracağım.” (AG/14)

Çekip Çevirmek

“Harbiye’de iken beni çekip çeviren o idi.” (AG/62)

Çene Çalmak

“Gündüzleri dairede bazen uyukluyorum, bazen beni ziyarete gelen ahbablarla çene çalıyorum.” (A/98)

Çene Yormak

“Beyhude çeneni yoracaktın.” (YG/136)

“Anladım küçük hanım anladım... Beyhude çeneni yorma...” (AG/199)

Çenesi Durmamak

“Bir türlü çenesi durmayan Azize’nin bu esnada ağlaya ağlaya söylediği sözler de yabana atılacak gibi değildi...” (KD/136)

Çenesini Bağlamak

“Bizim fenne göre artık çenesini bağlamaya hazırlanmak lâzım gelen hastaların anlaşılmaz hava değişmesiyle...” (GE/131)

Çıglık Atmak (koparmak, basmak)

“Jülide bir çıglık kopararak yerinden fırladı.” (AG/284)

“Sokakta, yırtıcı bir çıglık koptu.” (A/101)

Çıkmaza Sokmak

“...bazen kuvvetli bir mantıkla bazen mahirane mugalâtalar ve safsatalarla onu çıkmaza sokarak asabiyet ve hiddetiyle eğlenirdi.” (A/27)

Çıtı Çıkmamak

“O zamana kadar Ömer Beyin korkusundan çıt çıkmadığı halde şimdi...” (DĞR/6)

Çiçeği Burnunda

“Ben ise, çiçeği burnunda genç bir avukat olarak onun bıraktığı işlerin altından kolayca kalkacağımı zannediyordum.” (GE/91)

Çil Yavrusu Gibi Dağılmak

“...en yakın dostları bir gün içinde çil yavrusu gibi dört bir tarafa dağıtan bu vahim iskandalı bu mahdut dışarlık çocuğu niçin bu kadar geniş karşılıyordu?” (EH/150)

Çile Çekmek

“Biliyorsunuz ki çok çile çektim...” (DK/159)

Çile Çıkarmak (doldurmak)

“...istedikleri insanlarla gezip eğlenirken, kendileri niye bu cehennemde çile dolduruyorlardı?” (YD/59)

Çileden Çıkarmak (birini)

“Bir tayyare vakası onu çileden çıkardı.” (EH/88)

“Bu ses beni büsbütün çileden çıkardı...” (DK/360)

Çileden Çıkmak

“O vakit, en ehemmiyetsiz bir söz ve hareket onu çileden çıkarmaya kâfi gelirdi.” (KD/25)

“Yalnız son rica beni çileden çıkardı.” (A/127)

Çivi Gibi

“Zavallı saf kaynanam çocuk gibi seviniyor...” (A/107)

Çocuk Olmak

“Çocuk olma birader, dedi. Allah esirgesin.” (DĞR/135)

“Evlât kendine gel, çocuk olma, dünyadır bu...” (A/85)

Çocuk Oyuncağı

“...geçirilen tehlikenin büyüklüğüne karşı, çocuk oyuncacağı demektir.” (EH/7)

Çocukluk Etmek

“Ah Mahmure neye böyle çocukluk ettin, diyordu.” (DK/200)

“Çocuktur efendim. Bilinmez ki, belki bir çocukluk etti. Merak etmeyin, karakolda biraz sıkıştırıyım.” (KD/137)

“İrma çocukluk etme, diye darılıyordu...” (AG/19)

Çoluk Çocuğa Karışmak

“Çoluğa çocuğa karış, dünyayı unutursun, diyordu.” (D/174)

Çulu Düzmek (düzeltmek)

“Çulu derhal düzelttim değil mi?” (YD/7)

D

Dağa Kaldırmak

“Çok güzel olduğu için delikanlılar onu dağa kaldırmak istiyorlarmış...” (D/23)

Dağdan Gelip Bağdakini Kovmak

“Kuzum Allah aşkına bu ne iş? Dağdaki gelmiş, bağdakini kovuyor, diye masum, yeşil gözlerini açıyordu.” (KD/112)

Daldan Dala (konmak)

“Bu daldan dala atlayan, bir sözü ötekini tutmayan, şen, cahil, sadedil kızla dertleşmeye imkân yoktu.” (DK/224)

Dalına Basmak

“İnsanla ‘kardeşim şeker ağabeyciğim’ diye konuşan bu adamların, dallarına basıldığı zaman ne yaptıklarını Hâmit Bey gayet iyi bilirdi.” (DĞR/91)

Dalıp Çıkmak

“Keşki ekmekle yoğurt yemeseydik, diye hayıflanıyordu, fakat buna rağmen büyük bir gayretle sahanlara dalıp çıkıyordu.” (KD/14)

Dalıp Gitmek

“...ağaç kümeleri arasından bütün memleketi seyrediyormuş gibi, gözleri uzaklara dalıp gitmişti...” (GE/53)

“...gözleri Arapdere Boğazı'nın derinliklerine doğru dalıp gidiyordu.” (DK/65)

Dallanıp Budaklanmak

“Senin anlayacağın, iş bir kaymakamın mesuliyetini aşacak derecede dallanıp budaklandı Kaymakam...” (DĞR/136)

Damarı (damarları) Kabarmak

“..ve bu rolü öyle tabî oynuyormuş ki adamcağızın merhamet damarları kabarmış...” (A/23)

Damarı Tutmak

“Fakat nedense bu gece inat damarım tutmuştu.” (AG/173)

Damarına Basmak

“Zayıf damarlarıma bastınız kumandanım, dedi...” (EH/88)

Damarını Bulmak (birinin)

“Biçarenin zayıf damarını keşfetmiştim.” (AG/37)

Dar Kaçmak

“...belediye meydanı ziyaretlerini bazen bitirmeden vapurlarına dar kaçıyorlardı.” (EH/202)

Dara Gelmek

“Kim bilir ne kadar başın dara geldi de, o münasebetsizliği yaptın...” (D/120)

Darda Kalmak

“Mamafih, küçük kızın Tahir Ağaya ettiği hizmetlerin en büyüğü gibi lala da pek darda kaldığı zaman kabahati Gülsüm'ün üstüne yıkıyor...” (KD/49)

Davet Etmek

“... bu zelzele meselesinde de karar vermeye, otoritesini kullanmaya davet ediyorlardı.” (DĞR/7)

“Tahir Efendi şerefime daha başka arkadaşlar da davet etmişti.” (A/64)

Dehşete Kapılmak (düşmek)

“... Halil Hilmi Efendi, karşı dağlarda kızarmaya başlayan güneşe bakarak dehşete düşüyor...” (DĞR/55)

Deli Divane Olmak (biri, birine)

“Çocuk, o zamanlar Gülsüm için deli divane oluyordu.” (KD/164)

Deli Etmek

“Şüphe ateşi beni deli edecek...” (YG/38)

“Dediğim gibi, esasen bozuk olan baldızımı bu sözler büsbütün deli etti.” (A/135)

Deli Gibi

“Bunu öğrenmeden penceredeki ışığın sönmesinden deli gibi korkuyordum.” (GE/72)

“Zavallı çocuk deli gibiydi.” (A/101)

Büyük hanım, karşıki odada, uykusunun arasında, onun sesini işitmiş, ‘Çocuğa mı bir şey oldu acaba?’ diye deli gibi koşup gelmişti.” (KD/67)

Deli Olmak (bir şey için veya bir şeye)

“Şahin Efendi, âdeta deli oldu.” (YG/240)

“...o kadar sevdiğim mavi gözlerinizi kapanmış görüyor, deli gibi oluyordum.” (DK/157)

“Anneme yavaş yavaş hakikati söyledik. Çocuğumu görmezsem deli olurum.” (D/150)

“Fakat buna mukabil çocuklarım için deli oluyordum.” (A/133)

“Muhammed bir zaman deli gibi olmuş.” (AG/145)

Deli Divane Âşık Olmak (biri, birine)

“Fakat ehrenin başka teferruatını seçemediği için genç kızı hemen âşık oldu.”
(KD/147)

Deliğe Tıkmak

“Yazık mı? Böylesini deliğe tıktırmak sevaptır. Belki başkasının canım yakmaya tövbe eder.” (D/157)

Delik Deşik Etmek

“...duvardaki Asya haritasını, ‘Ah minel aşk’levhasını delik deşik ediyor...” (DR/21)

Deliye Dönmek

“Onun için kumandanın bu havadisi adamcağız deliye döndürdü.” (DR/28)

“Vali İstanbul'dan yeni bir şifre telgrafi almış, deliye dönmüştü.” (DR/135)

Demir Gibi

“Sayende demir gibiyim beyefendi.” (DR/123)

Derdine Yanmak

“Derdimize yanacağız bu gece. Sıkıntıdan tütün tiryakisi olacağım bu meselede ben...”
(DR/136)

Derdini Anlatmak

“şimdi artık üç kişi olduk. Nasıl olsa derdimizi anlatırız.” (YD/74)

Derdini Dökmek

“Böyle olduğu halde o vелеv ki pek kapalı bir surette derdini dökmekten hafif bir teselli duyuyordu.” (AG/290)

“Dertli insan için derdini dökecek bir arkadaş aramak dehşetli bir ihtiyaç....” (A/81)

Derdini Söylemek

“Hissettim ki derdini söylemek ihtiyacına mukavemet edemiyor.” (D/149)

“Derdimi sana söylemeyeyim de kime söyleyeyim?” (YD/97)

Ders Olmak

“Bırakın... Onlara iyi bir ders olur, dedi.” (KD/60)

Ders Vermek

“Sonra da bana ibret dersi vermek için İstanbullu bir memurun hikâyesini anlattı...”
(GE/19)

“Binaenaleyh bu efendilere güzel bir ders vermeyi ...” (A/80)

Dert Anlatmak

“...fakat bir türlü kimseye dert anlatamıyordu.” (YG/76)

“Yunan polislerine dert anlatmaya muvaffak oluyordu.” (YG/234)

“Fakat kime dert anlatırsın?” (A/66)

Dert Olmak

“Sonra içime dert olur diye korkmadın mı, dediniz...” (AG/244)

Dert Yanmak

“...gördüğü erkeklerden birini uzaktan uzağa sevmeye kalkar, Lamia’ya dert yanar...” (DK/255)

“Biraz evvel bu ihtiyar kadın Zehra’ya epeyce dert yanmıştı.” (A/37)

“Vâsıf Efendi ekseri kalem adamları gibi uyuşuk ve vehhamdı. Arasına bana dert yanarken...” (D/80)

Deruhte Etmek

“Jülide’yi evlat edinmekle ağır bir vazife deruhte etmiş oluyordunuz.” (AG/158)

Deve Yapmak (Etmek)

“Kendinden ümidi keserse, hizmetçiye, komşunun uşağına başvuracak, hâsılı, mutlaka birini bulup elindeki üç beş kuruşu deve yaptıracaktı.” (KD/51)

Devede Kulak (Kulak Gibi) Kalmak

“Tekaüt aylıkları, günün ihtiyaçları karşısında devede kulak gibi kalıyordu.” (YD/48)

Didik Didik Etmek

“Onların yalnız idareleri, işleri değil, hususî hayatları da didik didik ediliyor.” (A/67)

Dik Dik Bakmak

“Dik dik yüzüme bakarak...” (A/125)

“Niçin öyle dik dik yüzüme bakıyorsun?” (YD/99)

Dikilip Durmak (kalmak)

“Kim bilir kaç seneden beri burada böylece dikilip durur...” (EH/66)

Dikkat Etmek

“Oyunumu Doktor’dan saklamaya son derece dikkat ediyor, Seniha’nın adını asla ağzıma almıyordum.” (GE/50)

“Sözlerinize ne kadar alâka gösterildiğine dikkat etmediniz mi?” (A/29)

“Kaymakam bu noktaya pek dikkat etmemişti.” (DĞR/57)

Dikkatini Celbetmek

“Bu saatte sokakta dolaşmaları dikkatimi celbetti.” (A/14)

Dikte Etmek

“...o sefil kıyafetli hukuk mezunu, ehemmiyetli bir adam oluyor, bu masanın başında şartlar dikte etmeğe kalkıyor...” (GE/12)

Dil Ağzı Vermemek

“Kırk beş gün dil, ağız vermeden yattı.” (YD/134)

Dil Dökmek

“Bu dakikada Jülide Halim Ağa’ya kim bilir ne diller döküyordu.” (AG/237)

“Burada işim vardı da işte onun için geldim, diye diller dökmeye başlayacaksın...” (AG/123)

“Fâzıl Bey benden hayır kalmadığını anladı, sarhoşu kandırmak için dil dökmeye başladı.” (D/180)

“Kalfa, önüne renk renk yeni elbiseler seriyor; büyük hanım, türlü dil dökerek onu kandırmaya çalışıyordu.” (KD/26)

“Nadide Hanım, Gülsüm’le beraber, çaresiz, gece nöbeti bekliyor, kızı gayrete getirmek için, diller döküyordu...” (KD/65)

Dil Uzatmak

“Size nasıl dil uzatılabilir? Merak buyurmayın. Bendenizin azlım her şeyi yoluna koyar.” (DĞR/109)

“Memur Efendi... Namusuma dil uzatıyorlar... Şahit ol... Namus dâvası edeceğim, diye tekrar bağırmağa başladı.” (KD/136)

“Sizin gibi mücessem-i fazilet bir insana dil uzatmak için insan ne olmalı?” (DĞR/60)

Dile (Dillere) Düşmek

“Her erkek başında böyle bir kaza geçmiş, dile düşmüş bir kadın almaya cesaret edemez...” (DK/212)

Dile Düşürmek

“Sevdiğini tehlikeye atmamak, dile düşürmemek için, kendini bataklığa gömen bir biçareden korkmak, haksızlık değil miydi?” (D/24)

Dile Gelmek

“İkimiz de Allah esirgesin dile geliriz.” (YG/149)

Dilencilik Etmek

“Âdeta dilencilik ettim.” (A/120)

Dili Damağına Yapışmak (dili damağı kurumak)

“Dili, damağı kuruyarak izahat verdi...” (DĞR/29)

“Yahu, sıcak sudan birkaç yudum ver, dilim, damağıma yapıştı.” (DĞR/11)

Dili Tutulmak

“Keşke dilim tutulsaydı da söylemez olsaydım.” (A/115)

Dili Varmak

“Bunu bana teklif etmeye dilin nasıl vardı?” (YD/99)

“Bunu söylemeye nasıl dilin varıyor baba?” (YD/34)

“Birkaç kere seninle açık konuşmak, tehlikeli bir oyun oynadığını anlatmak istedim. Dilim varmadı.” (D/71)

“İnsanın ölüm döşeğine yatmış bir can düşmanından bile böyle bahsetmeye dili varmaz.” (KD/187)

Dili Yok

“Zavallı masumların dili yok ki, şikâyet etsin!” (KD/166)

Diline Dolamak (takmak)

“Seniha'yla beraber yaşamak bahsinde o, ‘hiç olmazsa birkaç sene’sözünü diline dolamış olması da bunu anlatmaktaydı.” (GE/93)

Dilinin Altı

“Fakat Vali, onun dilinin altındakini anlamıştı.” (DĞR/139)

“Paşa, onun dilinin altındakini çekinmeden açığa vurdu...” (GE/31)

“Dilinin altında bir şey vardı. Fakat söylemeye cesaret edemiyordu.” (AG/203)

Dilinin Ucuna Gelmek

“...Telefon edelim yahut birini göndererek randevu isteyelim, demek dilinin ucuna geldi.” (EH/194)

Dillerde Dolaşmak (gezmek)

“Gizli bir dedikodu halinde aylardan beri dillerde dolaşan bu vak'a nihayet bu adi ayakta kimî türküsüyle açığa vurmuş oluyordu.” (DK/195)

Dişe Dokunmak

“Telgraf havalesiyle biraz para gönderirsek akşama kadar mutlaka dişe dokunacak bir şeyler gönderir.” (DĞR/40)

Dişini Sıkma

“Aman Hayriye... Göreyim seni, dişini sık...” (YD/119)

“Çocukları telaşlandırmayalım diye dişimi sıkıyorum amma, bu seferki hastalığımı hiç beğenmiyorum.” (KD/201)

“Hiddetimi zapt etmek, bağırmmamak için dişlerimi sıkıyordum.” (AG/190)

Dize Getirmek

“Ben, alacağımı almış, ehemmiyetli bir insanı karşımda âdeta dize getirmek zevkini derin derin tatmış bulunuyordum.” (GE/13)

Dizlerinin Bağı Çözölmek

“...bir basamak daha çıkarsa dizlerinin çözüleceğini, yere yuvarlanacağını hissediyordu.” (DK/217)

Dizleri Kesilmek (tutmamak)

“Yerimden kalkmak ister gibi bir hareket yaptım. Dizlerim tutmadı.” (AG/112)

Doğru Bulmak

“Vasıta ile konuşmayı doğru bulmuyorum... Esasen gizleyecek bir şeyim de yok...” (AG/205)

Dolup Taşmak

“...kalbim on beş yaşındaki mektep çocukları gibi sebepsiz sevinçlerle ve heyecanlarla dolup taşıyordu.” (AG/255)

Donakalmak

“...bir araba gördü ve hayretinden olduğı yerde donakaldı.” (YG/225)

“Lamia olduğı yerde donakaldı.” (DK/217)

Donup Kalmak

“Fakat sonradan bütün ümidini kaybetti ve durduğı yerde taş gibi donup kaldı.” (DĞR/108)

“Ali Rıza Bey olduğı yerde donup kaldı.” (YD/39)

“Birdenbire dondum kaldım. Ne olmuşuk biz?” (GE/126)

“Şahin Efendi elinde cetvel ile donup kalmıştı.” (YG/116)

“Jermen son bir vedaya bile lüzum görmeden istasyondan kaçışıma hayret etti, acı bir inkısar-ı hayal ile donup kaldı.” (AG/64)

“Olduğum yerde donmuş kalmıştım. Hakikati artık bütün acılığıyla anlıyordum.” (D/33)

Dört Dönmek

“Eve bir erkek misafir gelecek olsa etrafında dört dönüyorlardı.” (KD/143)

Dönüşü Olmayan Yola Girmek

“Bir kere bu yola girildi mi, tabii çorap söküşü gibi gider...” (A/132)

Dört Elle Sarılmak (yapışmak)

“Murat, aile canlı bir adamdı, akraba diye kendilerine dört elle sarılmıştı.” (KD/182)

“Hanımefendisine dört elle sarılıysaydı, o, onu izzetiyle, itibariyle bir iyi kocaya verseydi ne olurdu?” (KD/76)

“Sen, bize dört elle sarılırsan zarar etmezsin...” (KD/35)

Dört Gözle Beklemek (bakmak)

“...ve hele durmadan Sarıpınar'dan şikâyet ederek buradan kurtuluş emrini dört gözle beklediğini söylemesine göre, zeki ve iyi çocuktu.” (DĞR/83)

Dudak Isırmak

“Ana kız, lakırdıları konuşurken, yan gözle Gülsüm’e bakıyorlar, onun hiç oralarda olmadığını görerek dudaklarını ısıırıyorlardı.” (KD/84)

Dudak Ucuyla Söylemek

“Ne olduysa sizin hastalığınızda oldu. Halil Hilmi Efendi, dudak ucu ile...” (DĞR/72)

Duman Attırmak

“...Makedonya dağlarında geçirdiği geceleri, Bulgar, Sırp ve Malisor çetelerine yıllarca nasıl duman attırdığını anlatmaya başladı.” (DĞR/32)

Dünya Başına Yıkılmak

“Bedesten, başıma yıkılmış gibiydi. Kulaklarım uğulduyor, ellerim titriyordu.” (D/110)

Dünyadan El Etek (elini eteğini) Çekmek

“Artık ihtiyarlık yaşına girmiş, saçları ağarmış, dünyadan elini eteğini çekmiş olduğum için söyleyebilirim.” (AG/75)

“Ben ihtiyar bir adam, dünyadan elini eteğini çekmiş bir çiftçiyim.” (AG/173)

Dünya Gözü İle Görmek

“Kız da perdenin deliğinden dışarısını seyrederken onları görüp tanımış, hanımefendisini dünya gözüyle bir kere daha görmek istemişti.” (KD/216)

Dünya Kadar

“Elimizde dünya kadar para birikti, daha da geleceğinden başka...” (DĞR/133)

Dünya Varmış

“Kız, Tahir Ağanın önünde eve dönerken fino köpeği gibi oradan oraya zıplıyor: ‘Oh, dünya varmış!’ diyordu.” (KD/141)

Dünyaya Gelmek

“Ben, asıl bugün dünyaya geldim.” (A/63)

“Bu iki çocuk dünyaya gelmiş...” (AG/145)

Dünyaya Gözlerini Kapamak (yummak)

“Bu dünyaya gözlerini yumduğu dakikada ötekinde yaşamaya başlayacağına inandıktan sonra ne ehemmiyeti olurdu ölümün?” (YG/22)

Dünyadan Haberi Olmamak

“Daha garibi Hurşit'in asıl zelzeleden de doğrudan doğruya haberi yoktu.” (DĞR/13)

Dünyayı Zindan (zehir) Etmek (dünyayı başına dar etmek)

“En güzel zamanında hiç olmayacak bir şey çıkarır, dünyayı kendine zehir edersin, diye darılıyordu.” (KD/10)

Düşman (düşmanı) Kesilmek

“Ben bu adaya geldikten sonra müthiş bir kitap düşmanı kesilmiştim.” (AG/223)

Düşman Olmak

“Fakat Şükran teyzeme hakikatte değil hayalinizde bile hıyanet ettiğinizi hissedersen, en müthiş düşmanınız olurum...” (AG/325)

Düşüp Kalkmak (biriyle)

“Benim için kumarbazlarla düşüp kalkıyor diyorlar ya, göreceksin bu düşüp kalkmanın şeklini...” (GE/107)

“İstanbul'da da daima ecnebilerle düşüp kalktığı için kibar hayat şartlarını bütün inceliğiyle biliyordu.” (EH/34)

“Önüne gelenle düşüp kalkıyordu.” (YD/24)

E**Edebiyat Yapmak**

“Sen, şimdiden facianın edebiyatını yapmaya başlamalısın.” (DĞR/40)

Ekmeğinden Olmak

“Başımda bir koca aile var, ekmekten olmayayım diye tahammül ederdim.” (D/80)

Ekmeğini Kazanmak

“...bir zaman da bir yerde ufak bir iş bulmak ve ekmeğini kazanmakla kabil olacağını düşünmüştü.” (EH/111)

“Tekrar bir işe girerek namusumla ekmeğimi kazanmama imkân kalmamıştı.” (A/150)

El Açmak

“Fakat o mübarekler de ‘Selamün aleyküm, aleyküm selam’ demeden, ‘Aman hemşehri... sen bilirsin... bize beş on kuruş!’ diye el açıyorlar, lalayı bucak bucak kaçmaya mecbur ediyorlardı.” (KD/47)

El Atmak

“..ötekiler hemen oldukları gibi duruyorlar ve nereye el atsa don çıkıyordu.” (DĞR/110)

El Ayak Çekilmek

“Yemekten biraz sonra, el ayak çekiliyor, havuzun yanındaki masanın etrafında...”
(EH/79)

“Evet biraz daha el ayak çekilsin.” (A/138)

“Konakta el ayak çekilince Gülsüm, usulca lalanın odasına girerdi.” (KD/48)

El Birliğı Etmek

“...çocuğı el birliğıyle biz öldürdük.” (YG/112)

“Senin gibi ders şeriklerimizin ve ulemamızın el birliğıyle onu katledip toprağı gömdük.” (YG/41)

El Çekmek

“Mademki zelzele bu bedbaht topraktan kıyamete kadar el çekmeyecek bir gök zulmüdür.” (DĞR/43)

El Çektirmek

“Bana hemen işten el çektirdiler ve istintaka başladılar.” (A/89)

El Çırmak

“Bazıları bu pek açık şakayı el çırparak alkışlıyorlardı.” (GE/75)

El Elde Baş Başta

“Balya'da beş on lira kazanmıştık... onları da yedik, el elde baş başta.” (KD/18)

El Ele vermek

“El ele verip çalışmaya yemin etmişler.” (YG/63)

“İster misin biz halef selef el ele vererek bir ağızdan...” (DĞR/121)

El Etek Öpmek

“Tekrar iş aramak için oradan oraya koşmak, el etek öpmek, en ağır hakaretlere boyun eğmek lâzım gelecek...” (A/130)

El Etmek

“Doktor, bana karşıdan el etti; oturmamak niyetiyle yanlarına gittiğim zaman...”
(GE/108)

“Baktık olmayacak... herife el ettim.” (KD/16)

El Kaldırmak

“Akrabalarından bir genç, üstünde silah aramak isteyen bir Fransız polisine el kaldırmaya cesaret etmişti.” (EH/27)

El Uzatmak

“Gayrin malına el uzatırsın!..” (YG/28)

El Üstünde Tutmak (birini)

“Hasan Dayı: "Sen hiç kasavet çekme hanımefendi... Ben onu el üstünde köye götürürüm." diyordu.” (KD/205)

“Babasını Adana'da öldürmeye çalışan Fransızlar, dayısını burada el üstünde tutuyorlar...” (EH/27)

“Konak, taş mektebin belki elli senelik bir müşterisi olduğu için talim heyeti bu grubu el üstünde tutar, ufak tefek kusurlarını görmemezlikten gelirdi.” (KD/44)

Elçiye Zeval Yok Malum Ya!

“Elçiye zeval yok değil mi efendim?” (A/125)

Elde Avuçta (bir şey) Kalmamak

“Böyle olmasa da ne ile elbise ve düğün yapacaklardı? Elde, avuçta bir şey kalmamıştı.” (YD/ 70)

Elde Etmek

“Hırsızları bir türlü elde etmek kabil olmuyordu.” (A/22)

“Zabıtaya müracaat etsem belki bir iz, bir ipucu elde edeceğim.” (DK/167)

Elden Bırakmamak (düşürmemek)

“Mamafih, ihtiyatı elden bırakmamak lâzım...” (DĞR/35)

Elden Ele Geçmek

“Bilhassa davulun, başlar üzerinden elden ele geçmesi âdeti bir mesele oldu.” (KD/213)

Elden Geldiği Kadar

“Ne yapalım? Elden geldiği kadar uğraşırız, dedim.” (AG/89)

Elinden Geleni Yapmak

“...ve muhterem misafirleri ağırlamak için elden gelen yapılıyordu.” (DĞR/85)

Elden Gitmek (bir şey)

“Ev de elden giderse halimiz ne olur, dedim.” (YD/100)

Elden Kaçırarak (fevt etmek)

“Bu, yüzlerini hakkıyla ağartacak talebeyi elden kaçırarak istemiyorlardı.” (YG/44)

Ele Almak

“Büyük hanım, bu vaziyet karşısında, çaresiz, Nevnihal Kalfayı ele aldı...” (KD/151)

Ele Avuca Sığmamak

“Bu ele avuca sığmaz cıva gibi mahlûklar onun karşısında talimli maymun gibi otururlar, söylediği masalları, tekerlemeleri, bilmeceyi göz kırpmadan dinlerlerdi.” (KD/78)

Ele Geçirmek

“Ele geçirdik ya vefasız çapkını; kulaklarından asalım, diye şaka etti.” (D/91)

“...nihayet akşam gazetelerinden biri onun evlendiği gün alınmış bir resmini ele geçirmek suretiyle...” (EH/9)

“Eyüp Hoca nihayet beklediği fırsatı ele geçirmişti.” (YG/120)

“Melun seni nasıl ele geçirdi...” (DK/205)

“Zaten küçük kızı ele geçiren şey bekçinin anlattığı bu vaka olmuştu.” (A/23)

Ele Geçmek

“Ele geçmiş olsaydı cezası büyüktü.” (EH/142)

“Ele geçmesin diye onu cebime koydum.” (DK/156)

Ele Vermek

“Çünkü o zaman kendimi ele vermiş olurum.” (GE/64)

El Ense Etmek

“Ve bir pehlivan el ense eder gibi avucu ile onun kırıksık ensesinin, traşlı başını sarsıp şapırdatmaya başladı...” (DĞR/123)

Eli Ayağı Titremek

“...genç âşık, bazan Seniye Hanımı ellerinden tutarak yüzünü yüzüne yaklaştırdığı zaman heyecanından eli, ayağı titriyordu.” (KD/149)

“Hanımefendinin bir köşede eli ayağı titremeye başlamıştı.” (KD/62)

Eli Ekmek Tutmak

“Hepsine sabretti: Mürşit, inşallah bir gün adam olursun. Elin ekmek tutar...” (A/58)

Eli Ermek

“Elin ereceği, gözün göreceği yerlerde olanları...” (GE/133)

Eli Genişlemek

“İleride elimiz genişlerse borcumuzu öderiz...” (YD/108)

Eli Kalem Tutmak

“...kendisi gibi eli kalem tutan bir adam için nihayet iki, üç saatlik bir meseleydi.” (DĞR/56)

Eli Yatmak (bir işe)

“Ev işlerinde annesine yardım eder, hatta onun örgülerine, gergeflerine biraz eli yatardı.” (DK/35)

Elde (elinde) Olmamak

“Evet, bu merakların çok kere boş olduğunu kendi de biliyordu amma, ne yapsın elinde değildi?” (KD/5)

“Elinizde olsa bu çocuğa bir iftihar nişanı verecekmişsiniz.” (A/27)

“Elimde olsa seferleri tatil ederim...” (DK/371)

Elinde Tutmak (tekeline olmak)

“Onun için Halil Hilmi Efendi hem bu işi az çok elinde tutmak, hem de icabında ‘sayım, suyum yok’ diyebilmek üzere...” (DĞR/52)

Elinden Almak

“...ve memnun görünse mutlaka bir şey icat edip zehirlemeli, vermek istemediğini zorla yahut hile ile elinden almalıydı.” (A/134)

Elinden Bir Kaza (sakatlık) Çıkmak

“Ya hiddetle elinden bir kaza çıksaydı, ya valiye karşı gelseydin.” (A/115)

Elinden Geleni Yapmak

“Fakat elimden geleni yapacağım.” (YD/19)

“Bir an evvel işlerin düzelmesi için elimden geleni yapacağım...” (AG/313)

“Bu acıyı hazmetmek için elimden geleni yapacağım... Hadi git kardeşim.” (AG/115)

Elinden Gelmek

“Elinden geliyorsa bana o şimdiki hayalsiz, boş ve dargın, muhakkak ki, dargın gözlerle baksın...” (GE/131)

“Yukarı kata bir haftadan beri üç, beş süpürge attırmak, birkaç kova su döktürmekte mi elinden gelmezdi?” (DĞR/79)

“Onların hepsi evin hanımlarını ellerinden gelse bir kaşık suda boğmaya hazır oldukları halde erkeklerin ayaklarının dibinden ayrılmazlar.” (KD/143)

“Zaten elinden gelmeyen iş yok gibidir...” (A/10)

“Ellerinden gelecek tek şey bohçalarını bağlarken biraz ağlayıp sızlanmaktan ibarettir.” (KD/24)

“Keşki elimizden gelse de onları evin içinde daha fazla memnun etmenin yolunu bulsak, derdi.” (YD/56)

“Tahir Ağa da bunu elinden geldiği kadar ciddiyet ve gayretle yapıyordu.” (KD/50)

“Onun, yalnız bir nasihatini tutmak elimden gelmedi.” (D/174)

Elinden Tutmak

“En müşkül bir zamanda elimden tuttunuz.” (YD/26)

“Elinden tutacak kimsesi yoktu.” (A/46)

Eline Almak (dizginleri ele almak)

“Ne cins şeyler olduğunu söylemeğe hacet yok tabii... Bakın, aman eline geçmesin...”

(GE/42)

“Fakat ne çare ki, mektup bahçeye atılmış, Nevnihal Kalfanın eline geçmiş bulunuyordu.” (KD/150)

Eline Düşmek

“...adamcağız nihayet o kadar korktuğu düşmanların eline düştü.” (YG/139)

Eline Para Geçmek (eli para görmek)

“Az zaman içinde elime epeyce para geçti.” (A/132)

El Etek Öpmek

“Kusura bakmayın hanımefendi... kapının yanında yine sıkıştırdı, elimizi eteğimizi öptü, diye gülüyorlardı.” (KD/72)

Elini Kana Bulamak (bulaştırmak)

“Belki elini nahak yere kana bulaştırır, seni zindanlarda çürütürdü.” (DK/165)

Elini Sıcak Sudan Soğuk Suya Sokmamak

“Elini sıcak sudan soğuk suya sokturmuyoruz. Şu halde bu buhranların sebebi, manası ne?” (A/117)

Elinden Tutmak

“Elimi tutmayacak mısınız Efendi Hazretleri?” (YG/39)

“Fena günlerde elimi tuttunuz.” (A/104)

Elini Uzatmak

“...zannettiğiniz kadar müşkül değil, elimi uzatsam onların bir ikisini kulağından yakalarım.” (GE/132)

Emanet Bırakmak (etmek, vermek)

“Tahsin Efendi sepetini bakkala emanet ettikten sonra koluma girdi...” (A/71)

Emir Almak

“Bir emir aldım. Beni başka bir yere tayin etmişler, hemen gitmem lâzım...” (GE/83)

“Belediye çavuşları ve bekçiler birçok kimseleri evlerinden getirmek için emir almışlardı.” (DĞR/135)

Emniyet Etmek

“Bir iş de tutamayacaktım. Artık bana kim emniyet ederdi.” (D/87)

“Sütnine, hanımefendinin kendine emniyet etmeyip de, bacak kadar çocuğa emniyet etmesine zaten tutuluyordu.” (KD/66)

Entrika çevirmek

“Şahin Efendi, Eyüp Hoca’nın bir entrika çevirmek istediğini daha o gün hissetmişti.” (YG/97)

Esamesi Okunmamak

“Herhalde bunların yanında Lamia’nın esamesi okunmaz.” (DK/168)

Eser Kalmamak

“Fakat yüz yüze gelince bu infialden eser kalmadı.” (AG/79)

“Kendi yaşında çocuklara mahsus olan neşelerden, hüznlerden hoppalıklarından onda eser yoktu, yaşlı başlı bir insan gibiydi.” (A/47)

Etek Öpmek

“Azize, Nadide Hanımın eteğini öperek: Hanımefendiciğim, sayenizde hem karnım doyar, hem namusum emniyette olur, diyordu.” (KD/134)

Etekleri Zil (ıslık veya çalpara) Çalmak

“İlk mektebe gittiği gün Gülsüm’ün sevincinden etekleri zil çalıyordu; bir ayda okuma yazma öğrecek, ‘İsmail’e mektup yazacaktı.” (KD/43)

Etliye Sütlüye Karışmamak

“Artık etliye sütlüye karışmıyorum.” (A/98)

“Gündüzleri yalnız dersleri ile uğraşır, etliye sütlüye karışmazdı.” (YG/164)

“Şevket Bey, artık etliye sütlüye karışmamaya kara vermiş olmakla beraber...” (EH/33)

Ettiğini Bulmak (çekmek)

“Mamafih ona acımdan ziyade ona gülerler;"ettiğini çekiyor!" derlerdi.” (YD/50)

Evirip Çevirmek

“Bazı şeyleri söylemek imkânını bulamayarak kafasının içinde evirip çevirmek daha üzücü bir şeydir...” (EH/105)

“Çiçekleri ne yapacağını bilmeyerek elinde evirip çeviriyordu.” (DK/102)

Evlat Edinmek

“Jülide’yi evlat edinmekle ağır bir vazife deruhte etmiş oluyordunuz.” (AG/158)

Ezilip Büzülmek

“Etraftakiler hanımefendiye karşı bir suç işlemiş gibi, ezilip büzülüyorlar.” (KD/129)

Eziyet Etmek

“Sen üzülme lalacığım... hakkın var... Sana çok eziyet ediyorlar...” (KD/53)

Falso Yapmak

“Mahcupluğu biraz da gururundan, bir falso yaparak dışarlıklığını belli etmek, istihzaya uğramak korkusundan ileri gelmekte idi.” (EH/131)

“O da yaptığı falsoyu fark etmemiş değildi.” (YG/73)

Fark Etmek

“Amcası ile yengesi ondaki tebeddülü fark etmişlerdi.” (DK/112)

“...Seniha'da da bana karşı bir meyil uyandığını fark etmişti.” (GE/94)

Farkında Olmak

“...çalgıcıların ayakları dibinde iki büküm oturan Arap Ziver hiç bir şeyin farkında olmadı...” (DĞR/5)

“Gülsüm'e gelince, o, bunların hiçbirinin farkında değildi.” (KD/129)

Fasıla Vermek (ara vermek)

“...ve fikirlerimle de bu adamın kızı mıyım?, diye düşündü ve bir zaman okumasına ara verdi.” (A/92)

Feda Etmek

“Bunu böyle bilirken beni feda edemezsiniz.” (YG/127)

“Fena ettin kızım, dedim. Bunlar terbiyesiz adamlardır.” (D/169)

Fena Olmak (biri)

“Çocuklar, fenayım... Beni bugün mutlaka İstanbul'a indirin, burada kalırsam daha fena olacağım, dedi.” (KD/200)

“Evde bir parça işim vardı ama... Bilmem ki... Mamafih biraz dolaşmak fena olmayacak...” (AG/258)

“Fakat ne de olsa bunlarla biraz meşgul olmam fena olmayacak...” (GE/125)

Fenalık Etmek

“Onlara bu fenalığı etmek için kesesinden mektep parası vermekten bile çekinmemişti.” (A/45)

Feragat Etmek (göstermek)

“Çocukluğun bütün haklarından kendi ihtiyarıyla feragat etmişti.” (DK/31)

Ferah Tutmak

“Bana mutlaka teşekkür etmek istiyorsanız gönlünüzü ferah tutarsınız, artık ağlamazsınız, dedim.” (D/148)

Ferahlık Duymak

“...bu kız dolaştıkça güneşli bir yerde, rahatsız bir vaziyette kalmışım da üstüme serin bir gölge iniyormuş gibi ferahlık duyuyordum, derdi.” (AG/54)

“Hesapça büyük bir ferahlık duyacaktım.” (A/96)

Ferahlık Vermek

“Bu saatte oradan geçmek bana bir sevdiğimin mezarını ziyaret etmek kadar ferahlık verecekti.” (D/156)

Feryat Etmek

“Sıkı zamanlarda hepimiz feryat ediyoruz, bütün dama tahtası baştan aşağı feryat kesiliyor.” (GE/134)

“Beni buralarda bırakıp gideceksiniz, diye tepinip feryat etmeye başladı.” (A/118)

“Birisi Makbule Hanım’ın boynuna sarıldı, diye feryat etmeye başladı.” (DK/237)

“Bu İbrahim Makedonya’da çetelerle çarpıştığımız zamanki kıyafet ve huşuneti ile eskaza rüyama girse feryat ederek uykudan uyanırdım.” (AG/98)

“Ölüm korkusu çeken bir çocuk gibi feryat etmemek için elleriyle ağzını kapadı.” (AG/227)

Feryat Kesilmek

“Sıkı zamanlarda hepimiz feryat ediyoruz, bütün dama tahtası baştan aşağı feryat kesiliyor.” (GE/134)

Feryat Koparmak

“Jandarmaya dikkatle bakınca hafif bir feryat kopardım.” (AG/135)

Fırıldak Çevirmek (döndürmek)

“Gizliden gizliye öyle fırladıklar çevirdi, bana öyle fenalıklar etti ki...” (A/86)

Fırsat Bilmek

“O, kardeşiyle meşgul olmamı fırsat biliyor, odanın bir köşesinde...” (GE/43)

Fırsatı Ganimet Bilmek

“Sizin için bu çocuk gayet iyi şeyler söyledi... Tesadüfü ganimet bildik...” (AG/82)

Fırsat Bulmak

“Nihayet o yaz bu arzuyu yerine getirmeye fırsat bulmuş...” (DK/12)

Fırsat Kollamak (gözlemek)

“Ben ne uyur yılanlar bilirim ki fırsat gözlerler...” (DK/186)

Fırtına Kopmak (patlamak)

“Bu haber duyulunca kasabada bir fırtınadır kopmuş...” (DĞR/25)

Fikir Vermek

“Bu söz kaymakama yaralarının cinsi ve derecesi hakkında bir fikir veremezdi.” (DĞR/9)

Filiz Vermek

“Yoksa o kırmızı kaplı küçük ihtilâl kitapları filiz vermeye mi başlıyordu?” (D/38)

Fire Vermek

“Bu hizmetçinin on, on beş gün içinde bir yanından fire vereceğini bilir...” (KD/134)

Fitne Fesat çıkarmak

“Ayıp değildir onlara ada diyorsunuz? gibi sözlerle vapurda adeta fitne çıkarıyordu.” (EH/220)

Fol Yok Yumurta Yok

“Hattâ, bazan ortada fol yok, yumurta yokken: Hanımefendi, ya bu gece sütçü gelmezse ne yaparız?” (KD/154)

Fora Etmek

“Havadaki bunaltıcı sığağa karşı, pencereler fora edilmiş...” (DĞR/23)

G**Gafil Avlanmak**

“Buna bir parça çaresizliği ve mecburi tevekkülü de katınca hiçbir vakanın kendini gafil avlayamayacağını kuvvetle hissediyordu.” (EH/11)

Gam Yememek

“...evlâdımın saadeti için bu yaşında ocak başlarında kavrulmak, değil ateşlerde yansam gam yemem...” (A/110)

Gark Etmek (birini bir şeye)

“...hala gençliğini muhafaza eden süzgün yüzünü buselere gark ediyordu.” (DK/23)

Gayret Etmek (özen göstermek)

“...hatta iddialarının tam tersine bana cahil bir adam olmadığını anlatmaya gayret ederek gösteriş yapıyordu.” (GE/38)

“Böyle yerlerde, böyle âlemlerde bulunmamağa gayret edeceğim.” (A/68)

Gazaba Uğramak

“Bir gün bunlardan birini "domuz oğlu domuz" diye azarladığı için gazaba uğramış ve 1908 inkılâbına kadar Bağdat'ta sürgün kalmıştı.” (DĞR/46)

Gelip Çatmak (dayanmak)

“...eskilerle karşılaşmak günü gelip çatınca, sözlerine ve bakışlarına hâkim olmak itiyadını ona yeniden kazandıracaklardı.” (EH/19)

Gemi Azıya Almak

“Artık gemi azıya almış olan Kaymakam, bağırarak cevap verdi...” (DĞR/134)

“Bu gidişle yaşı biraz daha büyünce büsbütün gemi azıya alacağı ve....” (YG/20)

“Çünkü onlar adamakıllı gemi azıya almışlar, cüret ve cesareti delilik derecesine getirmişlerdi.” (DK/88)

Gerdan kırmak

“...hayvan da başını, açık, titrek dudakları arasında bir garip iştah gülümsemesiyle iki yana sallayarak ‘gerdan kırar’dı.” (DK/127)

Geri Çevirmek

“Fakat müdire zavallıyı ‘babasının tembihi var, kimse ile görüştüremeyiz!’ diye geri çevirmişti.” (A/46)

Gevezelik Etmek (çene çalmak)

“Mutasarrıf ötekiyle berikiyle konuşurken gevezelik etmişti.” (DĞR/112)

Gezip Tozmak (bir şeyde, gözü olmamak)

“Hâsılı Leyla, istediği gibi gezip tozmakta devam etti.” (YD/137)

Gına Gelmek

“Kız, sus! Gına geldi artık bu İsmail lakırdısından, diye bağırıyor, sinirli küçük hanımlar, ‘İsmail sözünü duyunca gönlümüz bulanıyor’ diye şikâyet ediyorlardı.” (KD/28)

Gırtlığına Sarılmak (birinin)

“Mutlaka o aşâğılık herifin gırtlığına sarılacağım...” (DK/205)

Göbek Atmak

“...böyle hayırlı ve haklı bir iş için göbek atarak darağacına çıkarım.” (DĞR/64)

Göğsünü Kabartmak

“...kuvvetli bir tırat söylemiş bir aktör gibi iftihar ile göğsünü kabartıyordu.” (YG/169)

Göğüs Geçirmek

“Kaymakam hazin hazin göğüs geçirdi...” (DĞR/9)

“Kaymakam, yine göğüs geçirdi ve gözlerini daldırarak okudu...” (DĞR/103)

“Vagondaki küçük öksüz ara sıra göğüs geçirerek uyuyor; tren sarp bir kayalığın içinde yoluna, devam ediyordu.” (A/44)

Göğüs Vermek

“...bu saatte ne olacağını tahminden aciz bulunduğu bir hayatın sergüzeştlerine göğüs vermek lazım gelecekti.” (EH/220)

Göklere Çıkarmak (birini veya bir şeyi)

“Ömer Beyi göklere çıkarıyor: Sapına kadar kibar adam doğrusu! diyordu.” (DĞR/86)

“O, her yerde her vesile ile göklere çıkardığı, yeni yetişme gençlere karşı söz ve yazı ile müdafaa ettiği...” (DĞR/42)

“...iki gün sonra Zühtü Efendi’yi muallimler cemiyetinde yakaladı, makaleyi ve muharriri göklere çıkardı.” (YG/100)

Gönlü Olmak

“Nihayet, gönlü olarak sıçraya sıçraya ortaya atıldı.” (KD/215)

Gönlü Rahat Etmek

“Gönlün rahat etmeyecek.” (A/66)

Gönlü Rahat Olmak

“Haydi, baba gönlün rahat olarak eve dön.” (YD/122)

Gönlü Razi Olmak (dili varmak)

“Lakin gönlüm bir türlü razi olamıyor, o da senin, benim gibi insan...” (KD/83)

“...torununu bu sefil, sarhoş babanın yanma bırakmaya gönlü razi olmamış.” (A/37)

Gönlüne Göre

“Bu yaşlı başlı Muhlis Efendi'den daha gölüme göre bir şey olmaz...” (DK/211)

Gönül (gönlünü) Almak

“Ara sıra bir mektupla gönlümüzü alırdın.” (YD/108)

“Hafif hafif omuzlarını okşuyor, gönlünü almaya çalışıyordu.” (YD/25)

“Hem kaynanamın gönlünü aldım.” (A/117)

Gönlünü Etmek (yapmak)

“Kızım bin dereden su getirerek gönlümü etmeye muvaffak oldu.” (AG/283)

Gönlünü Kaptırmak

“...tecrübesiz gönlünü, babasının kâtiplerinden İstanbullu bir gence kaptırmıştı.” (DK/24)

Gönül Almak (gönlünü)

“Halil Hilmi Efendi, Belediye Reisinin omuzunu okşayarak gönlünü aldı...” (DĞR/69)

“...söyleyerek gönül almasına mukabil o açıkça...” (YG/103)

“Hem pek olmazsa eline biraz yemiş, üç beş şeker sıkıştırıp gönlünü alıvermek güç değil ya...” (KD/49)

Gönül Bağlamak

“Bir insana, bir hayvana, bir fikre gönül bağlamak bir derin ihtiyaçtır Şükran...” (AG/211)

“Yüksek bir insanın zavallı sade bir Kınalı Yapıncak'a gönül bağlaması, hayatını vakfetmesi mümkün müydü?” (DK/330)

Gönül Eğlendirmek

“...hem de belki başka tazeler gibi güzel gençlerle uzaktan uzağa gönül eğlendirir, böylece hayattan da bir dereceye kadar nasibini almış olur.” (KD/146)

“...ondan istenecek bir şeyleri olmadan da, sırf gönül eğlendirmek için, bu tehdidi yapıyorlar, kızı yalvartıp ağlatıyorlardı.” (KD/73)

“Biraz da başını dinlemek, gönlünü eğlendirmek ister.” (A/65)

Gönül Kırma (yıkma)

“Kimsenin gönlünü kıramıyor, yüze duramıyordu.” (DK/50)

Gönül Rızası İle

“İnsanın ölümü gönül rızasıyla kabul etmesini aklıma sığdıramıyordum...” (DK/352)

Görünüşe Aldanmak (her gördüğü sakallıyı babası sanmak)

“Ben de etrafınızdaki saf insanlar gibi görünüşe aldanmıştım.” (AG/376)

Gösteriş Yapmak (caka satmak)

“... hatta iddialarının tam tersine bana cahil bir adam olmadığını anlatmaya gayret ederek gösteriş yapıyordu.” (GE/38)

“Bana gösteriş yapmak istedi.” (A/94)

Gözünü (bir şeye) Dikmek

“Bazen muhabbetle onun ellerini öpüyor, bazan şefkatin bu derecesini aklıma sığdıramıyormuş gibi, derin bir dikkatle ona gözlerini dikiyordu.” (KD/198)

Göz Göze Gelme

“Aziz Paşa'nın kızıyla bir lâhza göz göze geldim.” (GE/30)

“...ve bütün gayreti bu adamla göz göze gelmemeye ve konuşmak mecburiyetinde kalmamaya...” (EH/199)

“Bir aralık, Yusuf da aynaya bakınca, göz göze geldiler...” (EH/124)

“Zevcemle göz göze geldik.” (DK/358)

“...her tarafa bakıyor görünmekle beraber kimse ile göz göze gelmemeye çalışıyordu.” (DĞR/7)

Gözü Dünyayı Görmemek

“Ah gençlik! İhsan saçlarını tozdan muhafaza etmek için başına bir şey sarmıştı. Dünyayı gözleri görmüyordu.” (AG/426)

Gözlerini Fal Taşı Gibi Açmak

“...işleri biraz astın mı gözleri fal taşı gibi açılıyor...” (A/73)

Gözleri Fıldır Fıldır Olmak

“Kaymakamın umulmaz ziyaretinden fena bir netice çıkacağını hissediyor, korkuyor, küçük gözleri fıldır fıldır dönüyordu.” (A/94)

Göz Gözü Görmemek

“Karanlıkta, karda, tipide göz gözü görmeden boğuşmalar...” (AG/42)

“Salon sigara dumanı bulutuyla dolmuştu. Göz gözü görmüyordu.” (AG/161)

“Tipiden göz gözü görmüyor, yollar karla örtülüyordu.” (D/139)

Göz Kırmak

“Nihayet, büyük hanım etrafındakilere gizlice göz kırparak sert bir sesle...” (KD/26)

Göz Önüne Getirmek (bir durumu)

“Fakat ben, kara kara yandım. Rezaleti bir gözünün önüne getir.” (DĞR/94)

“Evvela büyük kızı Fikret'i gözünün önüne getirdi.” (YD/40)

Göz (gözünün) Ucuyla Bakmak

“Uzun boylu, kara sakallı, zayıf bir adamın, bir zaman gölge gibi peşimizden koştüğünü göz ucuyla gördüm.” (GE/13)

Göz Yummak (bir şeye)

“Büyük işleri yoğuranların arasına karışıldı mı, bunlara çaresiz göz yumulacaktı.” (GE/132)

“Fakat birtakım hatırlı insanlarla akrabalık alâkalan sebebiyle bazı ufak tefek münasebetsizliklerine göz yumuluyordu.” (GE/77)

“Göre göre göz yumacaksın bazı işine yarayan adamların böyle hallerine, dedi.” (GE/117)

“Şahin Efendi onların en küçük kabahatlerine bile göz yumuyor...” (YG/103)

“Hatice halam beni çok sever, bütün yaramazlıklarına göz yumardı.” (D/21)

Gözdağı Vermek

“...Dolmacı Hoca'nın çocuklarına müthiş bir gözdağı vererek Emin Dede önünden dağıttı.” (YG/131)

“Bazen, pek başa çıkılamayacak hale geldikleri zaman ise onlara gözdağı vermek için başka çocukları döverdi.” (KD/44)

“Ona göre nicelerini adam ettim... Yalnız müsaadenizle bir gözdağı vereceğim, dedi.” (KD/59)

Gözden Çıkarmak

“En doğrusu kasabayı birbirine katmaktansa babalığının, baş göz sadakası, daha bir beş on lirayı gözden çıkarması...” (DĞR/26)

Gözden (gözünden) Düşmek

“Gözlerinde yaşlarla ‘İffet beni mahvetti... Kendi evlâdımın bile gözünden düştüm...’ diye tazallumlarda bulundu.” (D/46)

“Gülsüm, hizmetçiye edilen bu itibarın geçici olduğunu, onun ergeç gözden düşeceğini tecrübeleriyle bilir...” (KD/132)

Gözlerine Mil Çekmek (birinin)

“...hükümdarı çarmıha geriyorlar, on bir erkek çocuğunun gözlerine mil çekiyorlardı.” (DK/104)

Gözden Geçirmek

“Genç kadın, kocasının bu icatlarını evcilik oyunu oynamaya hazırlanan bir çocuğun hevesiyle gözden geçirdikten sonra, tekrar yukarı çıktı.” (EH/22)

Gözden Kaybetmek

“Mektepten çıktıktan sonra birbirimizi gözden kaybetmiştik.” (A/155)

Gözden Uzak Tutmak

“...keşke Kaymakam Beyefendi memleketin büyüğü sıfatıyla komisyonun çalışmalarını da pek gözden uzak tutmasalar!” (DĞR/58)

Göze Almak

“...yerine çocukları için her fedakârlığı göze almış bir gayretli aile babası çıktı.” (YD/13)

“Fakat hangi baskın planı düşünülebilir ki, yüzde üç beş nispetinde bir tehlike ihtimalini göze alınmış olmasın!” (YD/151)

“Kasabada işlerin bu derece Allah'a kaldığını tasavvur etseydi Mutasarrıf Bey mutlaka büyük bir rahatsızlığı göze alarak...” (DĞR/132)

“O’nun için gözüne aldığı fedakârlıklar da bir ayrı tesellisi idi.” (DK/183)

“...annesinin böyle bir gezintiyi yalvarsalar da göze alamayacağını kendi de gayet iyi biliyordu.” (EH/74)

“Halim Kâmiyab Kalfa'ya çok dokunmuş olacak ki her şeyi göze aldı...” (D/14)

“Sakin bir tebessümle verdiğim bu emir onu çıldırttı, artık her şeyi göze alarak...” (AG/269)

“Sizinle kalacağım... İcap ederse askerlikten istifayı da göze aldım...” (AG/86)

Gözleri Dolmak (dolu dolu olmak)

“Lamia bu vakayı teyzesine anlatırken nefretinden titriyor, gözleri dolu dolu oluyordu.” (DK/174)

Gözleri Parlamak (parıldamak)

“Züleyha'nın çantasında kıymetlice olduğu zannedilen bir hediye tesbih bulunduğunu öğrenince gözleri parladı...” (EH/186)

“Ben senin gözlerinin hiçbir zaman böyle parladığını görmedim.” (DK/344)

Gözleri Yaşarmak

“...bu heybetli insanlar arasında babasını göreceği günlerin de yaklaştığını düşünerek gözleri yaşarıyordu.” (EH/30)

“...artık zabitin yüzüne korkmadan bakıyor, söz söylerken gözleri yaşarıyordu.” (KD/61)

“...hâkimin ilk sualine Lamia diye cevap verdiği zaman ömründe ilk defa gözleri yaşarmıştı.” (DK/234)

“İznimi bir ay daha temdit ettirdiğimi söylediğim gün Şükran'ın gözleri yaşardı.” (AG/72)

“Vapurda son defa kucaklaşırken gayriihtiyarî gözlerimiz yaşarmıştı.” (AG/28)

“Yarabbim, ya Resulallah! Sen onları ayırma. Büyük hanım ve akrabaları aralarına girmezler inşallah, diye gözleri yaşararak dualar ederdi.” (KD/148)

Gözlerine İnanamamak

“Gözlerine inanamayarak çehresine, kıyafetine bakıyordum.” (AG/79)

“Telgrafi elimde evirip çeviriyor, gözlerime inanmıyordum.” (D/172)

Gözünü (gözlerini) Kapamak

“...bekâr çamaşırı yıkamakla yaşayan anası da birkaç yıl sonra gözlerini kapayınca Naciye, büsbütün sokakta kalmış...” (DĞR/25)

Gözü Açık Olmak

“Ey herkes biz değil. Dünyada gözü açıklar çok...” (KD/193)

“Fakat yolcular içinde bizden çok daha fazla gözü açıklar varmış.” (AG/78)

Gözü Arkada Kalmak

“Bin türlü cefa ve mihnet içinde sönüp gitti. Gözleri arkada kaldı.” (A/58)

Gözü Doymamak

“Şu var, ki bu bolluk, kızın gözünü bir türlü doyuramıyordu.” (KD/124)

Gözü Dönmek (gözleri) Kararmak

“Delinin gözleri büsbütün döndü...” (DĞR/63)

Gözü Gönlü Açılmak

“Burada hem birkaç sene gözün gönlün açılır...” (DK/51)

Gözü Görmemek

“İstemem artık gözüm görmesin, soğudum, iğrendim.” (KD/58)

“Selim, kızdığı zaman dünyayı gözü görmeyen huysuz, sinirli bir çocuktı.” (KD/35)

Gözü Isırmak (birini)

“Sonra, yine aynı oyunu oynamalarından korkarak Cemile'nin arkasında duran genç bir adamı gözü ısırdığını...” (GE/63)

“Sizi gözüm ısırtıyor gibi...” (DK/49)

Gözü İlişmek

“Fakat gözü masanın üstünde duran paralara ilişince tekrar yalan söylemeye başladı.” (A/23)

“Fakat Valinin gözü, sokağın kenarındaki çukurlardan birine ilişmişti.” (DĞR/125)

Gözü (gözleri) Kamaşmak

“...müdiri umumiye yaldızlı diplomamı göstersem gözü kamaşacak, ‘buyursunlar efendim’ diye derhal baş köşede bana yer gösterecek.” (A/59)

Gözü (gözleri) Kararmak

“Kaymakamın onların odaya girdiklerini görünce, gözleri kararmıştı.” (DĞR/47)

“...kalbi garip ir heyecan ile çarparak gözleri kararıyordu.” (EH/220)

“Mektebe döndüğü zaman başı ateş içinde yanıyor, gözleri kararıyordu.” (YG/224)

Gözü Korkmak

“Zehra'nın daha o vakit erkeklerden gözü korkmuştu.” (A/39)

Gözü Olmamak (bir şeyde)

“...artık idare ve politika işlerinde gözü olmadığı hakkındaki müdafaaları acemice idi.” (EH/81)

“Mamafih cesaretimi, ümidimi kaybetmiyordum. Parada büyüklükte gözüm yoktu.” (D/47)

“Mamafih müezzinlikte de gözüm yok değil...” (AG/40)

Gözü Uyku Tutmamak

“...çok sevindiği zamanlarda da gözü uyku tutmayan büyük hanım başta olduğu halde kimsede daha uyku alameti yoktu.” (KD/22)

Gözünü Üstünden Ayırmamak

“Bütün halkın gözü senin üstünde.” (DK/222)

Gözü Yok (bir şeyde, olmamak)

“Debdebede, saltanatta, süste gözü yoktu.” (DK/26)

“Evet, Gülsümde adam olacak bir insan gözü yoktu.” (KD/117)

Gözünde Tutmek

“Annem, kardeşim gözümde tutuyor.” (YD/138)

Gözüne Batmak

“Ben bu kimsesi çocuğu hiç anlamaya çalışmamıştım. En masum kusurları, hafiflikleri gözüme batmıştı.” (AG/229)

Gözüne Çarpmak

“Daha sonra Durmuş, onun gözüne çarpmayan bazı viran evler için bu işi kendiliğinden de yaptı.” (DĞR/55)

“... Nida-yı Hak'ta gözüne çarpan bu havadis, birdenbire kanını beynine çıkarmış...” (DĞR/39)

Gözüne Girmek (birinin)

“Ahalinin gözüne girmek için türlü türlü nümayişer yapıyor...” (YG/130)

Gözüne İlişmek (bir şey)

“...salondaki Acem halısı, onun ortasındaki kübik masa, biraz evvel güvertede gözüne ilişen hasır koltuk takımı ve radyo da onlardandı.” (EH/22)

“...programımın bir başka maddesi gözüme ilişmişti.” (A/91)

“Çitlembiklerin arasından gözüme bir pembe yeldirme ilişti.” (DK/324)

“Kapının yanında sefil kıyafetli iki çocuk gözüme ilişti.” (AG/143)

Gözüne Kestirmek

“Gözüne kestirdiği kimseleri birer birer arayıp buluyor ve her akşam ortalık kararınca Kaymakama rapor vermeye geliyordu.” (DĞR/84)

“Nihayet abani sarıklı, kır sakallı bir ihtiyar tellâlî gözüme kestirdim.” (D/109)

“Ortaya çık, ben bu komiserin bakışını beğenmedim... O aşifte karıyı gözüne kestirdi.” (KD/139)

Gözüne Sokmak

“... fakat, bir yandan da, her ihtimale karşı, Aziz Paşa'nın gözüne sokmaya uğraşmaktan geri durmamıştı.” (GE/93)

“Hâsılı bütün bu tehlikelere karşı Bülent'i ne yapıp yapıp kızın gözüne sokmaktan başka çare yoktu.” (KD/72)

Gözüne Uyku Girmemek

“Geceleri bir türlü gözüne uyku girmiyor, yatağında bir yandan bir yana dönüyordu.” (KD/196)

“Evet bir haftadan beri ailemin gözüne uyku girmiyor.” (A/120)

“O gece sevincimden gözüme uyku girmedi.” (D/25)

Gözünü (gözlerini) Açmak

“Gözünü iyi aç, diye tembihler verirdi.” (YD/56)

“Kaymakam, gözlerini açtığı zaman kendini Hükümet konağının arka bahçesinde portatif bir asker karyolasında yatıyor gördü.” (DĞR/8)

“Pekâlâ, yaptım, gözünü açaydın da sıkı tutaydın...” (YD/132)

“Gözünüzü açın. Biz İstanbul kızıyız.” (EH/59)

“Memleketin artık gözünü açtığını...” (YG/107)

“Eğer gözünü açmaz, bu kör dövüşüne bir nihayet vermezsen muhakkak okkanın altına gidersin...” (KD/23)

“Fakat, onlar, çamaşırını bırakarak koşup gelen alık hizmetçiye meram anlatncaya kadar kadın da gözlerini açtı.” (KD/178)

“Gençsin oğlum ama gözünü açarsan çabuk öğrenirsin.” (D/104)

“Jülide fena bir muhitte büyüdü... Sefahate benzeyen eğlencelerin içinde gözünü açtı...” (AG/209)

“Namık gözlerini açıyor bu saadete bir türlü inanamıyordu...” (DK/337)

“Ona göre ayağını denk al... Gözünü aç...” (A/84)

Gözünü Alamamak

“Nasıl oluyor da, gözünü o çöplükten alamıyor, o hep Yorganlı kılığında erkekler, ondan besbeter kadınlarla dolu köye, o toprak kulübelere, tezek kokusuna hasret çekiyor...” (KD/71)

Gözünü (gözlerini) Kan Bürümek

“Ben zaten çok vahşi tabiatlı adamım... Gözümü kan bürümüştü.” (A/136)

Gözünü Daldan Budaktan (çöpten) Esirgememek (sakınmamak)

“...bakıyorsunuz; ürkütücü bir macera adamı, gözünü daldan, budaktan sakınmayan bir çeteci ve komiteci...” (GE/111)

Gözünü Üstünden Ayırmamak

“Gülsüm, tavuk yumurtası üstünde kuluçka yatırılmış bir alık hindi gibi çocuğu benimsiyor, bir dakika gözünü üstünden ayırmıyordu.” (KD/128)

Gözünü Yıldırma

“Zannederim ki, annem ölümü senin gözünü yıldırıldı...” (EH/93)

Gözünün (gözlerinin) İçine Bakmak

“Hâsılı hepimiz Meveddetin gözünün içine bakıyoruz.” (A/117)

“Yabanın yangın yerlerinde yatan aç, çıplak çocukların yanağından kan damlıyor, üstlerine titrenilen, gözlerinin içine bakılan kibar çocukları; hiç sebepsiz sararıp soluyorlardı.” (KD/126)

Gözünün Önüne Gelme

“Fakat o anda gözünün önüne annesi, genç yaşta bin cevr ü cefa içinde ölen annesi geldi.” (A/103)

“... Bozburun sırtlarına bakarken, tekrar benim kendi küskünlüğüm gözümün önüne geliyor.” (GE/134)

Gözünün Önü

“...bu yaramazlığın cezasını çekmekten korkuyor gibi görünen suçlu tavrıyla gözümün önüne geldi.” (AG/157)

“Evlâdımı gözümün önünden ayırmak istemiyordum.” (D/155)

“Hele bu manzarayı, bu zevki bir gözünün önüne getir.” (AG/40)

“Şimdi bunları gözünün önüne al da öyle dinle...” (DK/38)

“Şimdi ‘Sör’ kıyafeti ile gözümün önüne geliverdin...” (AG/56)

Gözünün Önünden Geçme

“...ve siyah haile süratle gözlerinin önünden geçti.” (DK/220)

Gurbete Çıkmak

“Suriye'de bir kaza kaymakamlığı olarak gurbete çıkmasına sebep olmuştu.” (YD/11)

“Fakat İstanbul'da hemen hemen kimsesiz kaldığı için, çaresiz onlarla beraber gurbete çıkmaya razı olmuştu.” (KD/211)

Gurur Vermek (hava basmak)

“Bu kadar zarif ve güzel bir genç kızın babası olmak bana garip bir gurur ve saadet veriyordu.” (AG/288)

“Sırf kendi gayreti, kendi doğruluğu sayesinde kazandığı bu muvaffakiyet, ona sonsuz bir gurur veriyordu.” (A/49)

Gururunu Okşamak

“Bu söz Züleyha'nın gururunu okşamıştı.” (EH/124)

“Çünkü arasına mektebe uğrayan çocuk babaları Tahir Ağayı (bevrap) sanıyorlar ve böyle kelli felli bir kapıcıya malik görünmek, hocanın da gururunu okşuyordu.” (KD/41)

Gücüne Gitmek (bir şey birinin)

“Böyle olduğu halde bu tekdir Ali Rıza Bey'in pek gücüne gitmiş...” (YD/108)

“...bir zaman kendisinin olmuş bir insanı başkasının kucağında yatıyor düşünmek belki biraz gücüne gider...” (EH/164)

Güç Gelme

“Lamia Hanım'ı İskenderun'a göndermek belki size güç gelir.” (DK/164)

Güçlük Çekmek

“Kalanlar da onu tanımakta adeta güçlük çektiler.” (YD/76)

“...bende görmeye alıştıkları biraz mahzun vakar ve sükûneti muhafaza için adeta güçlük çekiyordum.” (AG/255)

“Ara sıra aklıma geldikçe yüzünü gözlerimin önüne getirmek için güçlük çekiyordum.” (AG/103)

Gülmekten Kırılmak (katılmak, yarılmak)

“Jülide gülmekten katılıyor, kahkahaları etrafımızı saran sessiz kayalıklarda billur akisleriyle titriyordu.” (AG/262)

Gün Gibi

“Hâlbuki bu su işinde kanuna hiç ehemmiyet vermemiş, olduğum gün gibi aşikârdı.” (A/91)

Gün Görmüş

“Peki, siz kızmayınız... Evet, siz ki yaşlı başlı, gün görmüş bir eniştesiniz...” (AG/297)

“Siz gün görmüş, büyük mevkiler işgal etmiş bir adamdınız...” (YD/155)

Günah İşlemek

“Senin ne suçun var Jülide, diyordum, ne ablana ne enişten karşı hiçbir günah işlemedin.” (AG/379)

Günaha Girmek

“Dünyada ne vicdansız analar var. Maahaza kimsenin günahına girmemeli.” (D/136)

“Beyhude onun günahına girmeyiniz...” (DK/204)

Günaha Sokmak

“Onu sen karakolda anlat! Haydi diyorum günaha sokma, dedi.” (D/157)

Günahı (günahı vebali) Boynuna

“Bu sözlerde bir yalan varsa günahı söyleyenlerin boynunaydı.” (YD/142)

Günahına Girmek (birinin)

“Ben doktorların günahına girmiştım.” (YG/139)

“Birdenbire günahına girmeyelim. Belki dediği gibi çocuk almıştır... dedi.” (KD/136)

“Kimsenin içyüzü bilinmez amma biz, galiba Murat'ın boş yere günahına girdik.” (KD/177)

Günden Güne (geri gitmek)

“Kalem kavgaları günden güne şiddetleniyor...” (DĞR/88)

“Çocuğun günden güne süzüldüğü ve eridiği görülüyordu.” (YD/80)

“Gülsüm'ün şefaatçileri günden güne çoğalıyordu.” (KD/72)

“Günden güne borçlarım arttı. Bütün gün iş başında yoruluyordum.” (A/132)

Gününü Görmek

“Haydi, ben öyle terbiyesizlik istemem... Şimdi, Gülsüm'ün yanma gelirsem görür gününü, dedi.” (KD/112)

“Hele ben, hanımefendiye iki çift lakırdı söyleyeyim... Sen görürsün gününü...” (KD/73)

H

Haber Almak

“Onun zelzeleyi sonradan komşulardan haber almış olmasına göre bu az terbiyenin ...” (DĞR/14)

“Ara sıra bu hanımın kızlarıma ufak tefek hediyeler verdiğini de haber alıyorum.” (A/143)

“Belediye Reisi, Kaymakamın Rıfat’a kızdığını haber almıştı” (DĞR/ 36)

“Ertesi gün, Paşa'nın Bursa'ya gittiğini haber aldık.” (GE/56)

“Ya evvelki hafta o balıkçı kızlarıyla orya gittiğimizi, gâvurun, çıftın içinde gazinoya oturduğumuzu bey haber alsaydı...” (AG/201)

Haber Vermek

“İyi ki haber verdiniz kumandan bey...” (DĞR/30)

“Merhum Abdüssamet nasıl bir aileye düştüğümü, bu gidişle nasıl mahvolacağımı haber vermişti.” (A/131)

Hacet Kalmamak

“Muhakkak yapacaktı. Fakat hacet kalmadı.” (GE/108)

“Beyhude üzülmenize hacet kalmadı...” (DK/154)

Hacet Yok (olmamak)

“Hacet yok, söyleyeceklerinizi biliyorum.” (YD/ 27)

“Teşekkür ederim... Hacet yok, gitmeyeceğim.” (A/32)

“Ne cins şeyler olduğunu söylemeğe hacet yok tabii... Bakın, aman eline geçmesin...” (GE/42)

“Fakat hiç böyle bahanelere hacet yok.” (AG/123)

Haddini Bildirmek (birine)

“Birbirimizi aldatmayalım rica ederim. Niçin cevap vermediniz... Neye ona haddini bildirmediğiniz?” (D/58)

“Edepsiz eşeğe haddini bildirecektim. Ama öyle köpeğe tenezzül etmem.” (D/164)

Hafiflik Etmek

“Kızlar biraz hafiflik edecek, bir parça fazla gülüp söyleyecek olurlarsa kaş göz işaretlerine başladılar.” (YD/126)

“Kızlardan bazıları ya aile terbiyesinin tesiriyle ya görenek neticesi olarak hafiflik ederler.” (A/16)

Hak Etmek

“Bu benim hak ettiğim cevapların en ağırıdır.” (GE/121)

“Hâlbuki ben o kadar ‘âmin’ diye bağırış, bu parayı hak etmişim.” (D/14)

Hak Kazanmak

“Ailenin bütün yükünü üstüne aldığı, en acı titizliklere hak kazanacak kadar yorulup asabileştiği halde, terbiyesini bozmuyor...” (YD/53)

“O halde fena adamlar gibi hareket etmeye hak kazandım, diye muhakemeler yapıyordum.” (D/131)

Hak Vermek (birine)

“... bazen makam odası kapısında en şiddetli ceza tehditlerini hiçe sayarak bağırarlara hak veriyordu.” (DĞR/75)

“Burasını çiftlikten ziyade koruya benzetenlere hak verdim...” (GE/28)

“Düşünürseniz bana hak vereceksiniz.” (YD/ 9)

“Fakat sözlerine hak veriyordu.” (YD/48)

“Şimdi ara sıra aynaya baktıkça ona hak veriyorum.” (EH/50)

“Demek muvaffakiyet her şeye hak veriyor.” (DK/67)

“Gülsüm, bu sözleri dinliyor, arasıra büyük hanıma hak veriyor gibi görünüyor.” (KD/35)

“Herkes tabî hak veriyordu.” (D/37)

“İlk acılar, ilk tesirler geçtikten sonra bana hak vereceksiniz, gençsiniz.” (AG/114)

“Muhasebeciyi iğrenerek dinlemekle beraber, içimden ona hak vermiyor değildim.” (GE/64)

Hak (hakkını) Yemek

“Hak yemek, kanuna mugayir bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi.” (YD/12)

Hakaret Etmek

“Herkesin bana şüphe ile bakmaya, hakaret etmeye hakkı olacaktı.” (D/107)

“Kaynanası gibi ona da türlü hakaretler ediyor yahut terbiyesiz terbiyesiz eğleniyordu.” (YD/118)

“Necip Bey onun kendisine hakaret eden ahlâksız adamın kızı olduğunu hatırına getirmez...” (A/42)

Hakaret Görmek

“Artık sokaklarda sürünmeye, âdi adamlardan hakaret görmeye mecbur olmayacaksın.” (D/167)

Hakir Görmek

“...arkadaşça konuşmalarına alışmaya başladığı için kaptan köprüsü altındaki çilingir sofrasını hakir görmemesine...” (EH/147)

Hakkı Geçmek

“Çok memnun oldum... Hemen hanım teyzemin elini öpmeye gideyim, dedim... Az hakkınız mı geçmiştir bana efendim?” (KD/174)

Hakkı Olmak

“Hakkınız var, dedim. Talebelerime karşıcı çıkmam vazifemdir.” (GE/60)

“Elime geçen ben barda, baloda yiyip sizi bu halde bıraksam bana bir şey demeğe hakkınız olur.” (YD/5)

“Ayşe... Kardeşim... Eniştemin hakkı var... Sen onun ekmeğiyle büyüdün.” (AG/191)

“Hakkın var amca, derdim, anasız babasız bir çocuğa zulüm yapmaktan kolay bir şey olmaz.” (AG/37)

“Herkesin bana şüphe ile bakmaya, hakaret etmeye hakkı olacaktı.” (D/107)

Hakkı Olmamak (yok)

“Fakat gücenmeye de hakkım yoktu.” (GE/45)

“Bunun asıl manasını belki anlamadın. Ayıplamağa hakkım yok demek istedim.” (D/167)

Hakkı Var

“Elde yok, avuçta yok, çocuklar bu gidişle koca bulamamaktan korkuyorlar, hakları var, diyordu.” (YD/60)

“Fevkalâde bir şeyler var mutlaka... Doktorun hakkı vardı.” (DĞR/135)

“Hayriye Hanım kendini müdafaa için Leyla ile Necla’yı da müdafaaya mecbur oldu: onların da hakkı var...” (YD/57)

Hakkını Aramak

“Şayet hocalar ağır basarlar da beni attırırlarsa hakkımı ararım.” (YG/127)

Haklı Görmek

“Sonra, babasıyla olan münakaşalarımızda, o daima benim tarafımdaydı, beni haklı görüyordu.” (GE/92)

“Tanımamakta da kendimi haklı görüyorum...” (A/35)

Hali Kalmamak

“...bu halet-i ruhiyyeyi altmışı geçmiş parmağını kımıldatmaya hali kalmamış alil zabitlerde de gördüm...” (AG/113)

“Yağmurdan oturulacak hali kalmamış ki...” (DK/366)

Hali Vakti Yerinde

“Büyük kızı Ruhsarın kocası tüccardı. Hali vakti yerinde bir adamdı.” (A/39)

“...vakti ve hali yerinde bazı insanların fenalığı, terbiyesizliği gibi az çok perde arkasında gizlenirdi.” (YG/52)

Halt Etmek

“Hangi beyinsiz halt etti onu beyim, dedi.” (DĞR/35)

“Eğer böyle bir halt ettiğini sezersem defolsun gitsin...” (GE/80)

“Amma sakın kafaları çekmeyelim. Gene bir halt ederiz.” (D/77)

Halt Yemek

“Demek bunu o Rifat teresi yaptı ha... Bak keratanın yediği halta.” (DĞR/30)

“Kasabada önüne gelenle yemediği halt kalmaz.” (YG/156)

“Nasıl çocuklar... bu kız, her haltı yiyecek bir insandır, dediğim zaman: Anne, senin için kötü... parmak kadar çocuktan böyle şey beklenir mi? derdiniz.” (KD/150)

“Zübeyde midir, ne karın ağrısıdır, bu kız bu ağızdan bal akan melek gibi hanımefendiden bu kadar iyilik görsün de sonra bu haltları yesin!” (KD/19)

Halvet Olmak

“Reşit Bey, mutasarrıfın kaymakamla halvet olduğunu bildiği ve...” (DĞR/105)

“Senin odada halvet oluyolar...” (A/84)

Hapis Yatmak

“Beş kâğıt için bu biçareyi karakola vermek günah değil mi? Belki hapis yatacak, belki siciline hırsız diye kayıt düşecekler.” (D/159)

Haraca Kesmek (birini)

“Elbette bu donanma ve bu kuvvetle dünyayı haraca kesecek...” (EH/87)

Hâli Harap Olmak

“Geceleri ihtiyar Ermeni kadının harap evindeki kasvetli odamda can sıkıntısından harap oluyordum.” (A/81)

Hasret Çekmek

“Kırk sene sonra hâlâ yüzünü gördüğü, sesini, işittiği ve hasretini çektiği kendi lalası...” (DĞR/116)

“Böyle gizli gizli ıstırap ve hasret çektiğinizi bilmiyordum...” (AG/234)

Hasta Düşmek

“Nazan Hanım sizin tarafınızdan sevildiğini biliyor... Günün birinde hasta düşüyorsunuz...” (AG/325)

Hastalığa Tutulmak (kapmak)

“Benim anladığıma göre yavrucuğum o hastalığa tutuldu.” (A/118)

Haşır Neşir Olmak

“...ve hastalık içinde haşır neşir olan bunca, yer yurt garibinin ne suçları vardı?” (DĞR/66)

“Kamıyab Kalfa ile orada haşır neşir olur, hatta bazen yemeklerimizi bile orada yerdik.” (D/11)

Hata Etmek (eylemek, işlemek)

“Oğlum sen bu ailenin kızıyla evlenmekte çok hata ettin...” (A/126)

Hatır İçin (birinin)

“Onların hatırı için dilenciliği etmeye daha üç beş sene çalışmaya mecburdu.” (YD/15)

“Benim hatırım için bakkala kadar zahmet edersen...” (KD/53)

“Onların hatırı için birçok vakalarda nüfuzunu siper etti.” (AG/52)

Hatırını Kırmak (birinin)

“...ihtiyar halalarının hatırını kırıyorlar, diye sözünü bitirdi.” (DK/356)

“Hatırımı kıracak sözler söylemeye başladı.” (A/72)

Hatır Saymak

“Oralardaki hocalar hatır saymayacaklar, konağın nazlı çocuklarını öteki haşarat yığınının arasına karıştıracaklardı.” (KD/42)

Hatır Sormak

“Bir kaza geçirdiğini bildiği halde yarım ağızla olsun, hatırını sormamış bulunması manalı değil miydi?” (DĞR/97)

“...şehzade, arabadan inerek büyük bir nezaket ve şefkatle hareketzedelerin hatırını soruyordu.” (DĞR/141)

“Kaptan saygılı adamdı, Züleyha’yı ayak üstü görüp hatırını sorduktan sonra...” (EH/230)

“Bazen de bir iki kelime ile hatırımı sorardı.” (A/144)

“Hastalığımda hiç hatırımı sormaya gelmediniz.” (DK/153)

Hatırı Kalmak (birinin)

“Hatırınız kalmasın, hal-i tabiînizde değildiniz.” (DĞR/81)

“Yani, sizi bırakmayacağız. Paşa babamın da hatırı kalır.” (GE/69)

“Darılma, hatırın kalmasın... Seni de çok seviyorum.” (YD/67)

“Burada hatırları kalır diye başkalarına söylemiyorum...” (DK/95)

“Sütnine, bu kadarla kalmadı ‘Hanım, bu kız bana aksilik ediyor, kızdırıyor, kızıp döversem bana hatırın kalmasın ha...’ diye ağız arıyordu.” (KD/67)

“Hatırın kalmasın ama toysun evlât...” (A/64)

“İleri doğru yürüdüler... Biliyor musunuz size çok hatırım kaldı...” (AG/296)

“Hatırınız kalmasın, mekteplerinizde çocuklar çok avare yetişiyor.” (YG/117)

Hatırı Sayılır

“Senede bir iki defa değişen mutasarrıflardan fazla hatırı sayılırdı.” (AG/9)

Hatırına Gelmek

“Oradaki av partileri hatırıma geldi ve içim öyle bir yandı ki, anlatılamaz.” (GE/52)

Hatırına Getirmek

“Necip Bey onun kendisine hakaret eden ahlâksız adamın kızı olduğunu hatırına getirmez...” (A/42)

Hatırını Kırma (birinin)

“Fakat Ali Rıza Bey, ona hala bir hasta gözüyle baktığı için hatırını kıracak bir şey söylemeye bir türlü dili varmıyordu.” (YD/136)

Hatır (hatırını) Saymak

“Herkes hatırını sayıyor iyiler onu seviyor.” (A/49)

Hava Almak (biri)

“Ben bir parça hava almak istiyorum.” (AG/138)

Havale Etmek

“İyi yere havale ettin Şeref, dedi, teşekkür ederim.” (GE/75)

“Gülsüm'e havale edilen vazife çocuklara verilen bu kazalı, yahut lüzumlu şeyleri el çabukluğu ile aşımıdır.” (KD/57)

Havlu Atmak

“...biraz sonra sofraya hazır olduğu zaman bir lokma yemek yemeden havlusunu atıyor, ‘iştahım yok. Uykum var’ diye odasına kaçıyor.” (AG/195)

Hayale Kapılmak

“Beyhude hayale kapılacaktım.” (A/88)

“Çocuğum sen yine hayale kapılıyorsun, diyordu.” (AG/42)

Hayat Memat Meselesi (yapmak, olmak)

“Bu dava genç sofra için bir fikir ve ilim meselesi olmaktan çıkmış, bir hayat ve memat meselesi haline gelmişti.” (YG/35)

Hayata Küsmek

“Adi günlerde size öyle gelir ki bunlar hayata küsmüş bezgin insanlardır.” (AG/18)

Hayır Kalmamak (bir şeyde)

“Nihayet Gülsüm, yüz üstü ve hemen hemen tepe aşağı çalışmaktan yüzü kızarmış, bir zafer ve sevinç feryadı ile saati çıkardı. Çıkardı amma, üstünden, başından da hayır kalmamıştı.” (KD/122)

Hayrı Olmamak

“Şevket'ten de hayır yoktu.” (YD/70)

“Baktılar ki Gülsüm'den hayır yok..” (KD/113)

“Ondan hayır yoktur...” (EH/65)

Hayra Yormak

“Ali Rıza Bey bu iltifatları hayra yormadı.” (YD/63)

Hayran Olmak (kalmak)

“Hemen her gece, kahramanın duvara asılı bir resmini indirerek ayna karşısında kendi çehresiyle karşılaştırır, Allah'ın hikmetine hayran olurdu.” (DĞR/28)

Hayret Etmek

“...kendileri için bir şey düşünülüp hazırlanmamış olmasına hayret eder gibi görünüyordu.” (DĞR/74)

“...Nimet Hanım onun hafızasına hayret ediyor ara sıra gülerek...” (DK/116)

“Doğrusu aranırsa buna o kadar hayret etmemeli.” (GE/14)

“Fakat şimdi oralarda nasıl yaşayabildiğime hayret ediyordum.” (D/107)

“Makine gibi mütemadiyen işlemene hayret ediyorlar...” (A/73)

“Jermen son bir vedaya bile lüzum görmeden istasyondan kaçışıma hayret etti, acı bir inkısar-ı hayal ile donup kaldı.” (AG/64)

“Nadide Hanım, sütineye hayret etmekte haklıydı...” (KD/65)

Hayrı Dokunmak

“Hoş sağlığında da onun bir hayrı dokunmuyordu ya, neyse...” (KD/193)

Haysiyetine Dokunmak

“Gülsüm tarafından himaye edilmek, büyük hanımın büsbütün haysiyetine dokunuyor, kadıncağız, haklı bir hiddetle...” (KD/129)

Helak Etmek

“...her gün bir sıkıntı içinde kendini helak etmesi çok acı bir akıbeti.” (YD/72)

Hesaba Katmak

“Kaynanamın da mükemmel bir ev kadını olduğunu hesaba katarsak...” (A/117)

Hesap Etmek

“Sırlar planı anlayacağımız, bu tepeye sığınacağımızı hesap etmemişlerdi.” (AG/90)

Hesap Görmek

“Fakat onunla hesabını görmek için daha çok zaman vardı.” (DĞR/31)

Hesap Vermek (hesabını vermek)

“Şu lambayı yak da yanıma gel Nazmi, dedi, birkaç saatlik bir işimiz var... Sana hesap vereceğim...” (AG/44)

Hesap Kitap Yapmak (etmek)

“Fakat buradan alâkamı kesebilmek için bir hesap yapmak lâzım geldi.” (A/121)

Heves Etmek

“Çocuklar, şaka derken sahiden birinizin bir yerini yaralayacaksınız... Hem nedir öyle adam öldürmeğe heves ediyorsunuz?” (KD/112)

“Şimdiye kadar şairlikten hokkabazlığa kadar heves etmediğin hiçbir meslek kalmamıştı.” (AG/41)

Hevesini Almak

“Heveslerini aldılar mı çevirirler yelkeni...” (DK/213)

Heyecana Kapılmak

“Karısının bazı sözlerini umulmayacak kadar güzel bularak heyecana kapılıyor...” (EH/124)

“Bunları söylerken heyecana kapılıyor, bütün vücudumda zevkli, müfrit bir ürpermelerle titriyordum.” (AG/42)

Hiçe Saymak (indirgemek)

“... bazen makam odası kapısında en şiddetli ceza tehditlerini hiçe sayarak bağırarlara hak veriyordu.” (DĞR/75)

“İstanbul'daki hamisini hiçe sayarım vallahi.” (DĞR/30)

“Şimdi hak verdiniz ya... Keşke böyle birçok muallimimiz olsa da bizi hiçe saysalar...” (A/11)

Himaye Etmek (birine kanat açmak)

“Akşam beni yıkık çeşmenin siperi altında bu nöbetlerden biri içinde buldunuz, himaye ettiniz.” (AG/430)

Himayesine Almak

“Vecdi'yi bunlara karşı kuvvetli yumruğunun himayesi altına aldığım için aramızda samimi bir dostluk hâsıl olmuştu.” (AG/47)

Hisse Almak

“Bütün bu saydığım insanlar ve daha niceleri gayet muteber, maruf, haysiyet ve mevki sahibi insanlardır.” (D/94)

“Peygamberlerin o muhteşem sükûn-ı ruhundan belki bir hisse alırsınız.” (AG/58)

Hor Görmek (birini, bir şeyi)

“Tenezzül etmediniz... Canım, arabacıyız diye, bizi o kadar hor görmek olur mu?” (D/180)

Hoşnut Etmek (birinin gönlünü etmek)

“Amirlerimi hoşnut etmek vazifem değil mi?” (A/70)

Hoşuna Gitmek (birinin)

“Seniha'nın bu korkusu hoşuma gitti...” (GE/100)

“Bu vefa, Nadide Hanım'ın çok hoşuna gitmişti.” (KD/17)

“Neşeli, uysal tabiatım herkesin hoşuna gidiyordu.” (D/26)

Hükümünü İcra Etmek

“Zehra Hanım da dediğini, tehdidini icra etmiş...” (A/15)

Hükümü Kalmamak (hızını kaybetmek, yitirmek)

“Şimdi artık bu tehdidin hükümü kalmamıştı.” (KD/175)

Hüküm Sürmek

“Aramızda uzunca bir sükût hüküm sürdü.” (AG/337)

“Bir defa yalnız çocuklar için değil, hizmetçiler ve büyükler arasında bir loğusa şerbeti salgını hüküm sürmeye başlamıştı.” (KD/54)

“Salonda sıkıntılı, ağır bir sükût hüküm sürüyordu.” (D/38)

“Taş mektep konağın bir şubesi gibiydi; Nadide Hanım orada istediği gibi hüküm sürüyordu.” (KD/42)

Hüküm Vermek

“...halkta hiç bir korku kalmadığını anlıyor, artık kapıları çalmaya da lüzum görmeden hükümünü veriyordu.” (DĞR/55)

“Bu adam hakkında şimdiden bir hüküm veremezdim.” (GE/111)

“Fakat kim bilir nasıl bir ihtiyaçla daima tevil yollarına sapsmış, açık düşünmekten ve hüküm vermekten kendimi menetmişim.” (A/128)

Hüzün Duymak

“Mahkeme, rezalet, mahkûmiyet onlar için küçük şeylerdir. Geçici bir hüzün bile duymazlar.” (D/94)

Hüzün Çökmek

“Böyle olduğu halde içime gayri ihtiyari bir hüznün çöküyor, su çiçeklerine benzeyen bu narin, pürhaysal çocuğu zorla çalıştırıyormuşum gibi...” (AG/257)

I

Israr Etmek

“Bunları Seniha'ya anlattım. Hak verdi; yine de ısrar etti...” (GE/125)

“Mazeretini anlattım, ısrar ettim.” (A/16)

“Otomobilden inerken bu iş üzerinde ısrar etmemek lâzım geleceğini nazik, fakat kati bir lisanla anlattım.” (GE/13)

“Fakat arkadaşlar yalvarırcasına ısrar ettiler.” (A/64)

İstirap Çekmek (ızdırıp çekmek)

“Bunların arasında ıstırap çekenler, buhrana düşenler; hallerini bilmeyen...” (GE/39)

“Halbuki o, bu dakikada pek fazla ıstırap çekmiyor, hatta biraz da ferahlık duyuyordu.”

“Zavallı adam ıstırap çekiyor... Can veremiyor...” (A/50)

İ

İbret Almak

“Bak da ibret al, asıl hasta o... Hiç metelik veriyor mu?” (GE/71)

“Balkan hezimetinden de mi ibret almadık?” (DĞR/63)

İcabına Bakmak

“Sonra hayat, birer birer onların icaplarına bakar.” (GE/17)

İcap Etmek (gerekli görmek)

“Hatta icap ederse kaçacaktım.” (GE/69)

“Öyle icap ediyor... Başmuallimin çehresi kapalı, küçük gözleri karanlıktı.” (A/32)

İcat Etmek

“Onlarla konuşma bahaneleri icat etti.” (YD/91)

“Kendimi avutmak için türlü delilikler icat ediyorum.” (AG/68)

İçini Çekmek

“...Yazık etti kendine de, çoluk çocuğuna da, diye derin derin içini çekmişti.” (EH/26)

“Rasim, derin derin içini çekiyor...” (YG/86)

“...gözleri yarı açık yatıyor, ara sıra derin derin içini çekiyor”yalnızlık... Yalnızlık ..." diye sayıklıyordu.” (AG/34)

“Gayet yüksek sesle konuşan, sırası geldikçe saygısız denecek kadar gürültülü bir kahkaha ile gülen Murat Bey, büyük hanımın bu son sözleri üzerine derin derin içini çekti...” (KD/176)

“Kuru, titrek parmakları ile yüzümü, saçlarımı okşuyor, çocuk gibi içini çeke çeke ağlıyordu.” (D/155)

“Üç günlük ömrümüz var... Ne olurdu şu dünyada ayrılık olmasaydı, diye içini çekiyordu.” (KD/ 11)

İçi Burkulmak (içi ezilmek)

“İçimde bir şey burkuldu. Bir hayalimin daha yıkıldığını hissediyordum.” (D/91)

İçi İçine Sığmamak

“...biraz da memnun olması lazım geldiği halde oturduğu yerde içi içine sığmıyor, ona delicesine acıyordu.” (EH/200)

“İçim içime sığmıyor.” (YG/241)

“Bayramı bekleyen çocuklara döndüm içim içime sığmıyor.” (DK/343)

İçi İçini Yemek

“...onlarla ne kadar başka türlü konuştuğunu ve âdeta koketleştğini gördükçe içim içimi yiyordu.” (GE/122)

İçi Parçalanmak

“Benim için yorulduğunu görünce içim parçalanıyor Fikret, dedi...” (YD/156)

İçi Sızlamak (içi cız etmek)

“Böyle olduğu halde bugün bu çocuğa içinin sızladığını duydu...” (DK/79)

İçi Titremek (birinin) Gözünün (gözlerinin) İçine Bakmak

“Bugün gezmek için öyle içim titriyor ki...” (AG/202)

İçi Yanmak

“Oradaki av partileri hatırıma geldi ve içim öyle bir yandı ki, anlatılamaz.” (GE/52)

“Seniha'nın çehresi gözümün önüne her gelişte, içim şimdiye kadar bilmediğim bir acıyla yanarak hemen kovduğum bir çehredir.” (GE/148)

“Bu kocaman adam, hakikaten içi yanarak ağlıyorsa, bu mateme hürmet etmek lâzım.” (KD/176)

“...ve büyük hanım, o vakit onun ağladığını tasavvur ederek içi yanıyordu.” (KD/199)

İçim anlatılmaz bir acı ile yanıyor...” (DK/351)

İçin İçin kaynamak

“İçin için kaynıyorsun.” (EH/80)

İçine Fenalık Gelmek (basmak)

“İki hafta evvel bir gün dairede üzerine fenalık geldi.” (A/99)

İçin İçin Yanmak

“Muallimliğe yeni bir din gibi inanan, onun mukaddes aşkına için için yanan ateşli bir havari çehresi...” (YG/48)

“Saadetinle için için yanıyorum.” (DK/24)

İçinden Çıkamamak (çarşafa dolanmak)

“...ve mukavelelerden çıkan meseleler, usta avukatların bile içinden çıkamayacakları şeylerdi.” (GE/91)

İşin İçinden Çıkamamak

“Şimdi de kendi telgrafını yazmaya başlasa meselenin içinden çıkamayacağını anladı ve...” (DĞR/53)

“Bu, kendi kendisine işin içinden çıkamayacağını bildiği Belediye Reisine karşı bir nevi tehdittir.” (DĞR/50)

“En basit bir hesap içinden çıkamıyorlar.” (A/69)

“Gülsüm, bu davanın içinden çıkamıyor, çocukların hangisine itaat lazım geldiğini kestiremeyerek alık alık bakınıyordu.” (KD/35)

“Hâsılı, içinden çıkılmaz bir dâva.” (KD/205)

İçinden Çıkmak (işin içinden çıkmak, sıyrılmak)

“...bu hususlara bakmakla mükellef devlet dairelerinin kapılarını göstermekle işin içinden çıkmak kolay.” (DĞR/67)

“Bu meselelerin münakaşasına girersek çıkamayız işin içinden.” (DĞR/69)

“Ne olsa sıkılıyor burada kız... Bakalım nasıl çıkacağız bu işin içinden?” (GE/53)

“Bu, kendi kendisine işin içinden çıkamayacağını bildiği Belediye Reisine karşı bir nevi tehdittir.” (DĞR/50)

“Nitekim kendisi de bunu anladığı için kolayca işin içinden sıyrılacakım zannetti.” (A/85)

İçinden Gelmek

“Fakat nedense fazla arayıp sormak içinden gelmemişti.” (YD/18)

“Saçıma bir tarak vurmak, gömleğimin kopuk düğmesini dikmek içinden gelmiyor...” (EH/49)

“Bu, uyumak, su içmek gibi bir tuhaf ihtiyaçtı ki, içinden gelirdi.” (DK/30)

İçine Ateş Düşmek

“...Acaba bir felaket, bir hastalık mı var?.. diye içime bir ateştir düşer...” (YG/135)

İçine Çekilmek (kendi içine çekilmek)

“Bu odada, dünyadan alakasını kesmiş ve kendi içine çekilmiş bir halde durmadan düşünmekle geçirdiği günler...” (EH/11)

İçine Dert Olmak

“Bir gece olsun kal. Ölürüm de içine dert olur, diye yalvarıyor, âdeta ağlamaklı oluyordu.” (D/97)

“Halim Ağa belki ben ölürüm... Arkamdan acırsın... İçine dert olur.” (AG/202)

İçine Dokunmak

“Ağlarken hafifçe sarsılan nahif omuzları zebun hali içime dokunmuştu.” (D/157)

İçine İşlemek

“Fakat bu vaka gittikçe içime işliyordu.” (D/17)

İçine Kurt Düşmek

“Bir türlü devam edemiyordum. İçime bir kurt düşmüştü.” (D/105)

İçi İçine sığmamak

“...yoksa içime sığmayan neşemle farkında olamadan fazla ileri mi gitmişim; bilemiyorum.” (GE/132)

İçine Sinmek (yüreğine sinmek)

“Maamafih bu saadet tamamıyla içime siniyor dersem yalan.” (A/58)

“Sensiz içime sinmez.” (DK/142)

“Sizi bu halde bırakıp gitmek içime sinmeyecek...” (AG/68)

“Söz vermezseniz gönlüm rahat etmeyecek... Bugünkü sevincim hiç içime sinmeyecek...” (AG/322)

İçini Çekmek

“Geçici bir ümitten sonra ayakları tekrar suya ermeye başlayan Halil Hilmi Efendi, hafifçe içini çekti ve...” (DĞR/75)

“Vali içini çekerek güldü: -Gözleri seçen okuyamaz, okuyabileceğin gözleri seçmez.” (DĞR/128)

“ Halil Hilmi Efendi derin derin içini çekti.” (DĞR/109)

“ İçini çekerek: Daha nelerden çekinilir o mekteplerde? dedi ve yürüdü.” (GE/45)

“İhtiyar imam derin derin içini çekti.” (YG/116)

İçini Kurt Yemek (kemirmek)

“Fakat bu zoraki fütursuzluğa rağmen, bir kurt, içini derinden derine kemiriyordu.” (KD/75)

“...Gülsüm'ün nüfus kâğıdı büyük hanıma teslim edildikten sonra Yorganlı, bir kurdun için için yüreğini kemirmeye başladığını duydu.” (KD/21)

İdare Etmek

“Kendimi elbette idare edebilirdim.” (GE/127)

“Benim gibi hesaplı bir politikası olmadığı için vaziyeti iyi idare edemiyordu.” (GE/47)

“Bir şey gelinceye kadar da idare edin.” (DĞR/89)

“Sancak merkezinde ve kazada nüfuzlu hamiler buluyor, onları aralarında hır çıkmadan idare ediyor.” (DĞR/26)

“...bu suretle yetişmiş bir genç kızı idare etmenin kolay olmayacağını tahmin ederim.” (AG/159)

“Beni başkalarının merhameti, inayeti yahut keyif ve hevesi idare ediyordu.” (A/63)

İdrak Etmek

“...sırf kendi büyüklerinden böyle gördükleri için yaptıklarını fena bir fikir ve maksatları olup olmadığını idrak edemiyordum.” (A/139)

İfa Etmek (bir şey söylemek)

“Bu onun fikrinde mutlaka ifa edilmesi lâzım gelen dinî bir vazifeydi.” (A/55)

İflas Etmek

“...Hurşit'e iki kova dolu su koruk şerbeti yaptırmamış olsaydı Kaymakam o gün mutlaka iflâs ederdi.” (DĞR/45)

“Açıkkası mesleği değiştirdim. Benim ideal iflâs etti.” (D/133)

“Fakat olmadı. Bu gece iflas ettim.” (AG/34)

İfşa Etmek (reklam etmek)

“Bu genç çoban onlardan birinde sevdiğini tanımış olsaydı mutlaka sırrını ifşa edecekti.” (DK/107)

İftihar Etmek (övünç duymak)

“Eniştem Muzaffer'i uzun uzun methetti, ailemizin onunla iftihar ettiğini söyledi.” (D/37)

İftira Etmek

“Kara ağızlıların bana ne kadar iftira ettiklerini anla... Sus, sus...” (GE/106)

“Hain karı bir de "tabanca çekti" diye bana iftira etmez mi?” (D/79)

İftiraya Uğramak

“Kılıç kuşanmasına üç ay kala iftiraya uğramış.” (D/18)

İhmal Etmek (bir şeyi rafa koymak, kaldırmak)

“Âşıkların emniyeti için hiçbir tedbir ihmal edilmemişti.” (KD/148)

“Bu sözlerimden 'Jülide'yi ihmal ettim' gibi bir mana çıkarmayınız.” (AG/158)

İhtar Etmek (ihtarda bulunmak)

“... "Sarıpınar" da ikamete memur olduğunu hatırlatarak başından büyük işlere burnunu sokmamasını ihtar etmiş...” (DĞR/20)

İhtiyatlı Olmak (ihtiyatlı davranmak)

“Zatîâliniz gibi nazik vücutlular biraz ihtiyatlı olmalı.” (DĞR/101)

İki Eli (birinin) Yakasında Olmak

“Yokluk yüzünden evlatlarım birer birer dökülmeye başlarsa iki elim, on parmağım yakandadır.” (YD/39)

İkna Etmek (beynine girmek)

“Ben her şeye razıyım, diyordum. Birbirimizi ikna edemedik ayrıldık.” (D/73)

“Jülide baş kaptanı güçlkle ikna etti ve hazırlanmak için kamerasına çıktı.” (AG/163)

İler Tutar Yeri Kalmamak

“İler tutar yerim kaldı mı ki benim?” (DĞR/116)

İleri Gelmek (bir şeyden)

“Çiftçinin, işçinin fukaralığı, hamalın, arabacının çektiği eziyet hep “cehaletlikler” inden, hep “ellerinde iki satır yazı olmamasından” ileri geliyordu.” (KD/38)

İleri Gitmek

“...yoksa içime sığmayan neşemle farkında olamadan fazla ileri mi gitmişim; bilemiyorum.” (GE/132)

İlham Etmek

“Demin düşük, eski redingotuyla kapıda bıraktığımız adamcağızın telâşını ben de şimdi, yanımdaki büyük adama ilham ediyordum.” (GE/13)

“Ona bu güzel kararı anlaşılan biz ilham ettik...” (AG/177)

İlham Gelmek (ilham etmek, vermek)

“...evvelâ deniz tutmasına benzer bir bunaltı geçirdi, fakat kendisine birdenbire bir ilham geldi.” (DĞR/56)

İlişgi kalmamak

“Gülnar belediyesi'ne ‘İstanbul'da artık bir ilişiğim kalmadı...’ diye mektup yazmış.”
(EH/23)

İltifat Etmek (gönül okşamak)

“...umum müdürün otomobilini kapısında gördüğü vakit kim bilir nasıl şaşırmış, ne kadar iltifat etmiştir.” (GE/14)

“Liyakatimin fevkinde iltifat ediyorlar.” (A/70)

İman Etmek (iman getirmek)

“Ali Rıza Bey bu geçimsizliklerin hep aynı sebepten "şerait-i iktisadiye"den melun kuvvetten ileri geldiğine artık iman etmişti.” (YD/49)

İmdada (imdadına) Koşmak (yetişmek)

“Fakat bir şey imdadıma yetişti... Milli gurur...” (AG/49)

İn Cin Yok

“Kasaba, hâlâ uykuda idi; sokaklarda in, cin yoktu.” (DĐR/ 16)

“Pencereden sokaklara, karşıki meydana baktı, in cin yok.” (YG/224)

İnadı Tutmak

“Halim Ağa'nın inadı tutmuştu.'Olmaz. Ben başımdan korkarım' dan başka cevap vermiyordu.” (AG/202)

İnat Etmek (keilik etmek)

“Ne diyeyim Beyefendi, dedi. Hastasınız diyorum, doktordan iyi bilirmişsiniz gibi ‘hayır’ diye inat ediyorsunuz.” (DĐR/64)

“Zaten havalar da açmamakta inat ettiği için, ilk vapurla Gemlik'e geldik.” (GE/90)

İnk r Etmek

“Fakat burada kalarak Eşref'le aşağıdan g reşmenin de faydaları inkâr edilemezdi.”
(DĐR/ 83)

“Evvelâ inkâr ediyordu... Üzerini aradılar...” (A/22)

“Bunları aldın değil mi? İnk r edersen alimallah beynini parçalarım...” (KD/61)

“Onu ben de inkâr etmiyorum.” (YD/38)

İnme İnmek (fel gelmek)

“Onu müteakip büyükannesine inme inmişti.” (A/46)

İnsafa Gelmek

“Vallahi bu sana ettiğim ricaların onda birini enişteme etsem, edebilsem o bile insafa gelir, izin verirdi.” (AG/202)

İnsaflı Olmak (insaflı çıkmak)

“Ali Rıza Bey, biraz insafli ol, dedi.” (YD/97)

İnsafsızlık Etmek

“Bunları şimdiden sana anlatmakta belki insafsızlık ettim.” (GE/50)

İnsan Gibi

“Söyledim ya, perişanlığımıza acıdı, dedi, bari sen de bu defa insan gibi çalış.” (A/143)

İnsan İçine Çıkmak

“Son rezaletten sonra insan içine çıkacak yüzüm kalmamıştı.” (D/126)

İnsanlıktan Çıkmak

“Acı onu insanlıktan çıkarmış...” (A/101)

İntikam Almak

“Çiftlikte de yapacak mısın o marifeti? diye kızı utandırdı, intikam aldı.” (GE/63)

“...ve hakaretli bir bakışla kendisini muayene eden bu kadından intikam alacağı zamanın uzak olmadığını düşünerek müteselli olur.” (KD/134)

“Sütnine, Gülsüm’den intikam almak için: Hanımefendi! Bu kız benim yiyeceklerimi alıyor.” (KD/66)

“Yahut Acemce’ye çalışır, Farisi muallimi olur, çocuklardan zavallı Farisi hocalarının intikamını alırım.” (AG/38)

İpini Çekmek (birinin)

“Ne yazık ki, onun da ipini eliyle çekmeye mecburdu. Fakat elden ne gelir?” (DĞR/107)

İpliği Pazara Çıkmak

“Kendi tabiri üzere, ipliği pazara çıktıktan sonra kayınbabam o geceden itibaren beni yanında gezdirmeye başladı.” (GE/107)

İpucu vermek

“Hükümet... ele ehemmiyetli bir ipucu geçirmiş.” (YG/162)

“Nihayet polis bir ipucu ele geçirdi.” (A/22)

“Zabıtaya müracaat etsem belki bir iz, bir ipucu elde edeceğim.” (DK/167)

İskandil Etmek

“...bana yaptığına benzer oyunlarla Seniha'yı iskandil etmiş, bu saf çocuğu ustalıkla tuzaklara düşürmüş ve...” (GE/94)

İspat Etmek (rüştünü ispat etmek)

“...ve bu defa artık toy olmadığımı, kemale ermiş bir insan olduğumu ispat edeceğim.” (GE/147)

İstifade Etmek

“Paşa babamın ne iyi aklına geldi efendim. Derslerinizden çok istifade edeceğim...”

(GE/41)

“...ince eldivenleri arasında belirmiş bir mendil ile gözlerini silmesinden istifade ederek o gün buna da cesaret etti.” (DĞR/21)

“Maarif müdürü, Zehra Hanım'ın bir aralık dışarı çıkmasından istifade etti...” (A/21)

İsyan Bayrağı (bayrağını) Açmak (çekmek)

“...Tahir Ağa, artık isyan bayrağını açmış, hastalıktan kısılmış sesiyle :Amanın derim... amanın derim... hele utanmadan söylediğine bakın.” (KD/32)

İsyan Etmek (ayağa kalkmak)

“Fakat, muallim, doğrudan doğruya Seniha'nın aleyhinde söylemeğe başlayınca isyan ettim.” (GE/64)

“Acıdan çıldıran büyük anne ile anne artık bir zalim adama karşı isyan ediyorlar...” (A/45)

“Şevket babasının bu tereddüdüne adeta isyan etti.” (YD/34)

“Derin bir muhabbet ve emniyetle bağlandığı başmuallimin bu sözüne isyan etti...” (YG/67)

“...beyhude yere çırpındım, isyan ettim...” (DK/151)

“Şükran böyle sözlere daima isyan ederdi.” (AG/56)

“Yeisten, heycandan tıkanacak gibiydim. İnsanlığım isyan ediyordu.” (AG/84)

İş Bitirmek (nokta koymak)

“Tabîi o esnada da hırsızlar rahat rahat işlerini bitirmişler...” (A/23)

İş Bulmak (rast getirmek)

“Şansım yardım eder de iş bulursam aynı hal...” (A/130)

İş Değişmek (işin rengi değişmek)

“Şevket bana itaat etmezse; “bu evi ben besliyorum... Senin ne demeğe hakkın var” derse iş değişir.” (YD/65)

İş Çığırından Çıkmak

“...fakat ne çare ki iş çığırından çıkmış, karısına olan zaafı yüzünden... kendini bir kere bu korkunç akıntıya kaptırmıştır...” (YD/80)

İş Görmek (işini görmek)

“Bir doktorun yalapşap iş görmesi kabul edilir mi?” (DĞR/63)

“Hiçbir zaman kanun haricinde iş görmeyeceğim...” (A/63)

İş İştten Geçmek

“Fakat ne çare ki iş işten geçmişti.” (YD/108)

“Hileyi sonradan çakacaklar, ama iş işten geçer.” (YG/79)

“Değirmenciler yetişip kurtarmışlar ama iş işten geçtikten sonra...” (DK/98)

“Farkındayım ama iş işten geçti kızım, dedim, sonra daha ciddi bir tavırla ilave ettim.” (AG/263)

“Yaptığına pişman olacaksın. Fakat ne çare ki iş işten geçmiş bulunacak...” (AG/43)

İş Meydana Çıkmak (Meydana çıkmak)

“Nihayet iş meydana çıkmış...” (YD/64)

“İnsan ne söylese iş yine olacağına varıyordu.” (YD/137)

İş Tutmak

“Hüseyin'in balıkçılıktan başka iş tutmasını isterdim...” (AG/190)

İşaret Etmek (İşaret vermek)

“... Hurşit makam kapısının siperine bir sandalye atarak elindeki değnekle karşıdan halka, geçecekleri yolları işaret ediyor...” (DĞR/15)

İşaret Etmek

“Acele etmem için işaret ediyor, el sallıyordu...” (GE/52)

İşi Bozmak

“Fakat o esnada orkestranın başlaması işi bozdu.” (D/182)

İşin içinde iş var

“Var bu işin içinde bir iş... Anlat bana, dedi.” (GE/89)

İşin İçinden Çıkamamak

“...bu sarsıntının bir aynını duyduğunu hatırlıyor, bir türlü işin içinden çıkamıyordu.” (DĞR/6)

“Büyük hanım bir sütnineye, bir Gülsüm'e bakıyor, bir türlü işin içinden çıkamıyordu.” (KD/66)

İşine Gelmek

“...ve milli bayramlarda söylenecek nutukları yazacak bir gazeteci başkâtip kendisinin de işine geliyordu.” (DĞR/37)

“Daha doğrusu anlamak işine gelecek mi?” (DĞR/58)

“Ancak bunu itiraf etmek işine gelmiyordu.” (KD/42)

“Sen yaşta çocuklar ihtiyarlardan pek hoşlanmazlar” (GE/22)

“Fakat bu gece kavga çıkarmak kat'iyen işine gelmiyor olmalı idi...” (YD/97)

İşini bitirmek (birinin)

“Zaten öldürmekten başka bir hassası olmayan ilaçlarıyla hemen işini bitirmek...” (YG/139)

İşi yolunda (tıkırında) gitmek (olmak)

“Hulâsa her şey yolunda gidiyordu ve gidecekti.” (DĞR/46)

İşkence Etmek (canını almak)

“Sual sorsa... Cevap alamasa... İşkence etse... Yine sükût ile mukabele görse...” (A/28)

İştahı kapanmak (kesilmek)

“...iştittiği şeyler iştahını kesmiş gibi çatalını bırakarak başını kaldırmıştı.” (YD/9)

İşten (bile) değil

“...eniştemin insafsız istihzalarına alıştıktan sonra çuval dikmek, etiket yapıştırmak işten değildir...” (AG/257)

İtiraz Etmek (çıkıntılık etmek)

“...aynı zamanda da Seniha'nın fakir halli bir insan olduğumu düşünerek buna itiraz etmesinden korktum.” (GE/36)

“Dağılma teklifine yalnız Deli Kâzım itiraz etti.” (DĞR/67)

İzah Etmek (izahatta bulunmak)

“Yoksa Halil Hilmi Efendinin uzun baygınlığından hatırında kalan uğultu ve karanlığa hâkim olan bu zil sesi başka nasıl izah edilirdi?” (DĞR/17)

“...gözyaşlarından sırlıklam olmuş yanaklarını göstermesini anlatan parçayı izah ederken, o, heyecana geliyor...” (GE/48)

“Haydi, bunu bir dereceye kadar izah edelim...” (A/29)

İzahat Vermek

“...ve aradaki farkı anlatmak için daha birçok izahat verdi.” (DĞR/11)

İzale Etmek (yok etmek)

“Nihayet bunlardan daha mühim olarak kendi şahıslarına karşı besledikleri hüsnüteveccühü izale ediyorsun...” (A/74)

İzin Çıkmak

“Nihayet babamın yanına girmemize izin çıktı.” (D/43)

İzin Koparmak

“Belki izin koparmak için mübalâğa ediyorlar ama bir şey yapmak mümkünse...” (A/7)

İzin Vermek (icazet vermek)

“Aman birader, zatiâliniz bana izin verin, dedi.” (DĞR/122)

“İzin ver... Bir kere çocuğumu göreyim!” (YD/149)

İzini Kaybetmek

“Sonra bir gün izini kaybetmişler, kara sevdaya düştü, boğazına taş bağlayıp kendini denize attı, demişler...” (AG/145)

K

Kabak (birinin) Başına (başında) Patlamak

“..paranın sarfında bir karışıklık ve şikâyet olursa, kabak döner dolaşır yine Kaymakamın başında patlardı...” (DĞR/52)

“...ve kabak tabiatıyla Halil Hilmi'nin sahipsiz kafasına patlayacak.” (DĞR/94)

Kabil Olmak (meydana çıkmak)

“O zaman beni ölüme kadar götüren çaresiz ümitsizliğin içinden böyle bir netice çıkmışsa, bugün yine aynı şey neden kabil olmasın?” (GE/130)

“Sualimi mazur görünüz... Alâkadar olmamak kabil olmuyor...” (A/21)

Kabul Etmek (birinin sözüne gelmek)

“Vakaların gerçekten baş döndürücü bir hal almaya başladığını kabul etmek lâzımdır.” (GE/135)

“...onun kabul ettiğini görünce de şaşırılmıştı.” (DĞR/23)

“Hulasa, bu saatte Seniha'yı belki olduğundan da daha kuvvetli sevdiğimi kabul ediyor...” (GE/41)

“Mutasarrıf, evvelâ kabul etmek istememişti.” (DĞR/97)

“Beni neşeli bir tavırla kabul etti.” (D/101)

“Hafif bir mukavemetten sonra ricamı kabul etti.” (A/116)

Kaçacak Delik Aramak

“Valinin adını işitince zaten kaçacak delik arayan Hâmit Bey, buradan çıkıp gitmek lüzumundan başka hiçbir şeyi takdir buyuracak halde değildi.” (DĞR/122)

Kaçamak Yapmak

“Aziz Paşa, geceleri eski tanıdıklarından bahsederek kaçamaklar yapıyor ve ...” (GE/106)

“Size Çanakkale'yi iyice gösterdikten sonra ben müsaadenizle bir kaçamak yapacağım.” (EH/148)

Kadir Bilmek

“Kadrimi bilmezsiniz, yoksa benim.” (DĞR/71)

Kafa Kalmamak

“Geçirdiğimiz patırtıdan sonra öyle ince işlerle uğraşmaya kafa mı kaldı?” (EH/85)

Kafa Tutmak

“Ben, hatta bazen en küçüklere kafa tutamayacak kadar zayıf olduğum için başımdan büyük işler yapıyorum.” (GE/136)

“...cesaret rolünü burada on misli kuvvetle kocasına karşı oynamak, ona kafa tutmak elzemdi.” (EH/232)

“Üç beş kişi bu meselede bütün kasabaya kafa tuttuk...” (YG/91)

“Fakat ben selamete çıktıktan sonra kafa tutmaya başlamıştım.” (AG/79)

“Hanımlara daima kafa tuttuğu halde, onların karşısında pervane kesilir.” (KD/158)

“İki okka çürük elma koymuş dükkânına adama kafa tutar!..” (D/164)

“Vazifeni yapmadığını, kafa tuttuğunu gördü.” (A/76)

Kafası Almamak

“...kızın kafası belki Arapçayı daha kolay alır diye (Amme) cüzü okutmaya başladı.” (KD/45)

Kafası Kızmak

“Fakat bu defa Cabir Bey’in kafası iyiden iyiye kızmıştı.” (YG/81)

Kafasına Koymak

“Karısı karşı durmaya kalkarsa onu feda etmeyi kafasına koymuştu.” (YD/89)

Kafasının Etini Yemek (başının etini yemek)

“O, keski sıhhatli olaydı da her gün kafamın etini yiyeydi.” (KD/186)

Kafayı Çekmek

“Amma sakın kafaları çekmeyelim. Gene bir halt ederiz.” (D/77)

“Çekmiş kafayı anlaşılan... Ya denize gidecek, ya haberi olmadan soğuktan sırtıp kalacak...” (D/128)

Kâfi Gelmek

“...ve onu çılgın bir visal gecesinden çıkmış kadar harap, koltuğuna çöktürmeye kâfi gelmişti.” (DĞR/22)

“...Gülsüm’ü hayatın bir çağından başka bir çağına, çocukluktan kadınlığa, hatta analığa geçirmeye kâfi gelmiş gibiydi.” (KD/69)

Kahr Çekmek

“On dört seneden beri bu dairenin kahrını çekiyorum. Maaş bin belâ ile yedi yüze çıktı.”
(D/80)

Kahkaha Kopmak

“Odada bir kahkaha koptu. Hanımefendi, kendi şaşkınlığına kendi de gülüyor...”
(KD/130)

Kâhya Kesilmek

“Birkaç gün içinde Taşucu halkını başına bir kel kâhya kesilmişti.” (EH/219)

Kalbini Kazanmak

“Hâsılı iki günde ikisinin de kalbini kazandın...” (DK/59)

Kalıbını Basmak

“Ve Allah'a karşı da, fenne karşı da yüzümün kara çıkmayacağından emin olarak altına kalıbımı basayım.” (DĞR/139)

Kalibının Adamı

“Murat Bey, kalibının adamı değildi; gecenin birinde hastaya tekrar fenalık gelecek olursa, adamcağızın hali haraptı.” (KD/189)

Kalp Kırmak

“Böyle olduğu halde Tahir Efendi'nin kalbini kırmak istemedim.” (A/64)

“Eskiden yaramazlığıyla bizar ettiği, huşunetiyle kalplerini kırdığı hizmetçiler ve işçilerin şimdi dertlerini dinliyor...” (AG/288)

Kan (Revan) İçinde Kalmak

“Ellerim yanıyor, yüzüm, gözüm kan içinde kalıyor...” (AG/39)

Kan Ağlamak

“...onun zannettiği kadar kan ağlamadığını, etrafında küçük küçük birtakım şeylerle alakadar olduğunu ve sevindiğini görüyordu.” (EH/186)

“Çocuklarının günden güne avareleştiğini gördükçe evliya-yı etfalın yürekleri kan ağlıyordu.” (YG/123)

Kan Beynine Çıkmak

“... Nida-yı Hak'ta gözüne çarpan bu havadis, birdenbire kanını beynine çıkarmış...”
(DĞR/39)

“Kan beynime çıktı. Şiddetle mukabele edecektim.” (A/114)

Kan Damlamak

“Yabanın yangın yerlerinde yatan aç, çıplak çocukların yanağından kan damlıyor...”
(KD/126)

Kan Dökmek

“...halkın menfaati için kan dökmüştü.” (YG/121)

Kan Gövdeyi Götürmek

“Evvelâ, cephelerde kan gövdeyi götürürken bu ateş gibi macera adamının aramızda ne aradığını...” (GE/109)

“Çünkü bir yanda kan gövdeyi götürür, Ahmet Samim, Şehrahcı Zeki gibi muharrirler sokak ortalarında öldürülürlerken...” (DĞR/41)

“Takım takım insanlar boğazlanıyor, kan gövdeyi götürüyordu.” (EH/160)

Kan Kalmamak

“Fakat eskilere bunların hepsi vız gelirdi, velâkin şimdikilerde kan kalmadı.” (GE/ 65)

Kan Kaybetmek

“Yaralısın... Yaran ağır değil. Fakat çok kan kaybettin...” (AG/93)

Kan Kusturmak

“Zaten anası bana bu ihtiyar halimle kan kusturuyor.” (YG/118)

Kan Revan İçinde

“...ve daha birçok kimselerin kan revan içinde Çinili Medrese avlusuna taşındığını görünce şaşırılmıştı.” (DĞR/29)

Kan Ter İçinde

“Züleyha'yı yalnız kan ter içinde otomobile döndüğü zaman hatırlamış gibi görünüyor.” (EH/152)

Kan Tere Batmak

“Bu sıkıntı ve bu pencereleri kapalı odanın boğucu sıcaklığı Mutasarrıfı da kan tere batırmıştı.” (DĞR/108)

Kanaat Etmek (oluruyla yetinmek)

“Neticede şuna kanaat getirdim ki memuriyet almak için sade diploma kifayet etmiyor.” (A/60)

“Sırrını bildiğime, fedakârlığını anladığıma kanaat ettin de ondan...” (D/72)

Kanaat Getirmek

“...ve hattâ cümlelerden açık mâna çıkmadığına kanaat getirdikten sonra postaya gönderdiler.” (DĞR/52)

“Mutasarrıfın artık zincirle bağlansa burada durmayacağına kanaat getiren Belediye Reisi riyakâr bir üzüntü ile okumaya başladı...” (DĞR/122)

Kancayı Takmak

“Vali bu teftişinde nedense kancayı en ziyade Halil Hilmi Efendi'ye takmıştı.” (DĞR/131)

“Eskiden benimle uğraşırdı, şimdi kızlarıma kancayı taktı.” (KD/151)

Kan (kanı) Başına Çıkmak (sıçramak veya toplanmak)

“Adamcağızın bütün kanı başına çıkıyormuş gibi boynunun damarları şişiyor...” (YG/198)

Kanına Girmek

“Kanıma girersiniz, dedi.” (DK/208)

Kapağı Atmak

“...hiç olmazsa İstanbul Üniversitesi'ne kapağı atmaya muvaffak olacağına, hâlâ bir parça ümidi vardı.” (EH/44)

“Hemen kırıp buraya kapağı at.” (DK/51)

Kapanın Elinde Kalmak

“Hâsılı kapanın elinde kalacağım. Fakat maateessüf evdeki pazar çarşısıya uymadı.” (A/60)

Kapı Açık

“O halde ne bekliyor? dedi. Kapı açık... Onu zorla tutan yok.” (YD/120)

Kapı Dışarı Atmak

“Fakat mademki hakikati öğrenir öğrenmez onu kapı dışarı etmiş ve bir daha adını anmamıştı.” (YD/148)

Kapı Dışarı Etmek (atmak)

“Hanımefendi kadınlardan yalnız emektar Nevnihal Kalfa'yı, erkeklerden de çocukların lalası Tahir Ağayı alıkoyarak ötekileri kapı dışarı etmişti.” (KD/24)

“Hizmetçi yahut aşçı rezaletle kapı dışarı edilirken Gülsüm, keyfinden ve iftiharından âdeta sarhoş olur.” (KD/133)

Kapı Kapı Dolaşmak

“Kaynanam kapı kapı dolaşarak ağlıyordu.” (A/133)

Kapı Yapmak

“Mahmure şimdiden kapı yapıyor.” (DK/182)

Kapısını Çalmak

“Artık Hurşit'ten başka kapısını çalan yok gibiydi.” (DĞR/112)

“Kumandan kapılarını çaldığı zaman bu hissiz herifler horul horul uyuyorlardı.” (DĞR/31)

Kapıya Dayanmak

“Bir gün kapına dayanır, kocama el karılarını peşkeş çekip odanda halvet ediyorsun namussuz herif !..” (A/84)

Kar Bırakmak

“...bunlar bakkal ve aktardaki perakende piyasası üzerinden satılınca tabiatıyla lalaya az çok bir kar bırakıyordu.” (KD/54)

Kar Etmek

“Tehditler, işkenceler kar etmiyor...” (DK/106)

Kar Saymak

“...büsbütün zihnini alt üst edecek şeyler duyacağını bildiği için lâkırdıyı neresinden kesse kâr sayıyordu.” (DĞR/59)

Karar Kılmak

“...bazı eski şehirlere ait korkunç zelzele vakaları anlatılıyor ve keramet hikâyelerinde karar kılınıyordu.” (DĞR/45)

“...kendi kendine dolaştıktan sonra, daima onların masasında karar kılıyordu.” (EH/147)

“Söz, dönmüş, dolaşmış, biraz sonra yine Gülsüm bahsinde karar kılmıştı.” (KD/21)

Karar Vermek

“ Ben, dışarıda beklemeye karar verdiğimden biraz açıkta durmuştum.” (GE/61)

“... bu zelzele meselesinde de karar vermeye, otoritesini kullanmaya davet ediyorlardı.” (DĞR/7)

“Neylüfer açık denizde görüldüğü zaman daha kararımız verilmemişti...” (GE/53)

“Büyük hanım, kararını vermişti; tatlı bir sesle...” (KD/199)

“Her defasında, artık ölünceye kadar konakta kalmaya karar verdiğini söylediği için odalar verilir, entariler, pamuklu hırkalar biçilirdi.” (KD/78)

“Hodgam, iradesiz Kenan bir türlü karar veremiyor...” (DK/159)

“Kati kararımı vermiştim.” (D/44)

Karış Karış Bilmek

“Hacı İsmail’den iyisini bulamazsınız. Ada’yı karış karış bilir, insanların teker teker tanır, demişti.” (AG/9)

Karşı Karşıya Gelmek

“Zehra, Eyüpsultan İskelesi'nde Vehbi Efendi'nin evini nasıl arayacağını düşünürken onunla karşı karşıya gelmişti.” (A/51)

Karşı Koymak

“Fakat ben, buna karşı koyacak kadar kuvvetli adam değilim.” (GE/135)

“Kaymakama karşı koymamakla beraber, daha ileri gidilmesine tahammül edemeyeceğini anlatan donuk bir resmiyetle...” (DĞR/29)

“Onun bu düzenbazlığına başak bir düzenle karşı koymak artık vacip olmuştu.” (KD/77)

Karşılık Vermek

“Edepsiz ve şıretti: hiçbir lâkırdının altında kalmaz; hanımlara karşılık verir; evin çocuklarıyla baş koşardı.” (KD/157)

Karşısına Dikilmek

“Züleyha'nın savuşturulduğunu zannettiği tehlike İzmir'de birdenbire karşısına dikiliyordu.” (EH/192)

Kasavet Çekmek

“Hasan Dayı: Sen hiç kasavet çekme hanımefendi... Ben onu el üstünde köye götürürüm, diyordu.” (KD/205)

“Sen hiç kasavet çekme hanımefendiciğim. İş bana bırak, dedi.” (KD/77)

“Sen kasavet çekme arkadaş... Yağmurluğunu giy...” (AG/25)

Kasıp kavurmak

“Kavga bu fakir tekaütlerin evini bir salgın gibi kasıp kavuruyordu.” (YD/49)

Kasvet Çökmek

“Yüreklere bir kasvettir çöküyor.” (A/65)

Kaşık Kadar

“Fakat kaşık kadar kalan yüzü iri rengi bağlamış, dişleri dökülmüş bir melek.” (DĞR/18)

“...en küçükleri ise hırçınlıktan yüzü kaşık kadar kalmış, kuru, bücür, geveze, fettane bir şeydi.” (DK/182)

“...kocaman bir çocuk başı altında kaşık kadar kalmış buruşuk bir ihtiyar yüzü...” (KD/16)

Kaşını Çatmak

“Seniha, hafifçe kaşlarını çatı...” (GE/79)

“Emir Dede başmuallimini görünce kaşlarını çatı.” (YG/122)

“Bunu söylerken kaşlarını çatıyor...” (DK/154)

“Kalfa, kaşlarını çatarak, dudakların arasından mırıl mırıl bedduaya başlar.” (KD/99)

“Muallim "peder" sözünü işitince vaziyetini değiştirdi, kaşlarını çattı; yüzü sert bir mana aldı.” (A/19)

“Paşababamın gür kaşları çatılıyor, yüzü her zamanki korkunç halini alıyordu.” (D/19)

“Yorganlı, kaşlarını çatmıştı.” (KD/19)

Kavga Etmek

“Onların yüzünden önüne gelenle kavga ettin.” (A/127)

Kavgaya Tutuşmak

“...musahhih ve gece sekreteri Ali Ferdi ile uzun bir kavgaya tutuştu.” (DĞR/39)

Kavuk Sallamak (birine)

“Neyse iki gün ardı arkası kesilmeyen bir sürü ziyaretçiye kavuk salladık.” (DK/312)

Kayıt Düşmek

“Fakat buna rağmen tercüme-i hâlime geçimsizliğime, uygunsuzluğuma dair kayıtlar düşüldü.” (A/87)

Kazın Ayağı Öyle Değil (olmamak)

“Babamın konağında oturur, kalan paraları yer, keyfederim! demiş... Lakin kazın ayağı öyle değil...” (KD/39)

Kedi Köpek Gibi

“Kalem kavgaları günden güne şiddetleniyor, hele Nida-yı Hak ile Millet Sesi, kedi ile köpek gibi birbirlerini yiyorlardı.” (DĞR/88)

Kefeni Yırtmak

“Gelen cevaplar güzeldi. Neyyir Bey kefeni yırtmıştı.” (AG/69)

Kefil Olmak

“Bazı perakende borçlarım için de kefil olmayı vaadetti.” (A/124)

Kehanette Bulunmak

“Amcam o akşam başka bir kehanette bulunmuş: ‘Göreceksin ki bu hevesin de çabucak geçecek...’ demişti.” (AG/43)

Kelepir Yakalamak

“Nihayet, bir kelepir yakaladığını zanneden büyük hanım, yeni hizmetçiye yine Gülsüm’ü çekiştirmeye, ona yüz vermemesini tembih etmeğe başlar.” (KD/134)

Kelle Götürmek

“Herifin işi besbelli acele imiş....bir koşturur ki, sanırsın kelle götürüyor.” (KD/16)

Kelle Koltukta Gezmek

“Herif varını yoğunu sarfetmiş, fazla olarak da kellesini koltuğa almış, neticede yaptığı donanma ile kendini dünyanın baş korsanı ilan etmiş...” (EH/87)

Kelli Felli

“Çünkü arasıra mektebe uğrayan çocuk babaları Tahir Ağayı (bev vap) sanıyorlar ve böyle kelli felli bir kapıcıya malik görünmek, hocanın da gururunu okşuyordu.” (KD/42)

“Meydanlığa mütemadiyen yeni otomobiller gelip duruyor, içlerinden kelli felli insanlar çıkıyordu.” (KD/212)

Kendi Halinde

“Kendi halimizde insanlarız. Kime necik yapıyoruz?” (A/113)

Kendini Ateşe Atmak

“Göz göre gör kendini ateşe atacaksın.” (YG/175)

Kendi Haline Bırakmak

“Sözüme kulak asmadı, onu kendi haline bıraktı.” (DK/165)

Kendi Kendime

“Kendi kendime, ‘Küskünler çoğalıyor’ dedim, “herkes bana küskün” (GE/133)

“İşte küçük Jülide, kendi kendine bu şeyleri düşündükten sonra, sesin daha iyi gelmesi için, karşıdaki serviliğe bakan pencerelerden birini aralayacaksın...” (AG/270)

Kendini Naza Çekmek

“...evlenme lakırdısı olduğu gibi ya kendini naza çekiyor ya bir daha görünmemek üzere savuşuyordu.” (YD/117)

Kendi Kendini Yemek

“Hep kabahat benim... Ne diye böyle soysuzları evlat etmeye kalkarsın, diye kendi kendini yiyordu.” (KD/62)

Kendi Derdine Düşmek

“Herkes kendi derdine düştüğü için dedikodu azalmıştı.” (YG/207)

Kendinden Geçmek (ayılıp bayılmak)

“...onu hodkâm merhametin tadı ve gururuyla adeta kendinden geçirirdi.” (EH/43)

Kendini Dar Atmak (bir yerden)

“Zavallı ihtiyarlar sabah oldu mu bir yangından kaçır gibi, kendilerini evden dar atıyorlar...” (YD/49)

“Lamia yandaki odadan birine kendini dar attı...” (DK/238)

Kendi Kendine Gelin Güveyi Olmak

“Yahut da Yusuf’un hiçbir şeyden haberi olmadığı halde, bu kız, kendi kendine gelin güvey olmuştu.” (EH/164)

Kendi Gölgesinden Korkmak

“Gölgesinden korkan bir adamdır...” (YG/190)

Kendinden Geçmek

“...ağızlarını, burunlarını, namahreme gösterdiklerini unutacak kadar kendilerinden geçiyorlardı.” (EH/57)

“Fukara kızını seven şehzadeyi anlatırken başı iki tarafa gelip gidiyor, ağız, şap şap ötüyor, şaşı gözler süzülüyor, âdeta kendinden geçiyor.” (KD/143)

“Onları ne yaptın? diye bağırınca ihtiyar adam, dayanamadı, kendinden geçmiş bir halde ortaya atıldı...” (KD/63)

Kendine Gelmek

“Ali Rıza Bey, kendine gel... Yalan, iftira...” (YD/144)

“Halil Hilmi Efendi, bir türlü kendine gelemiyordu.” (DĞR/104)

“Biraz kendine gelmişti. Merdivenin basamağına oturdu...” (D/68)

“İlle çok zayıf... Biraz yer içerse kendine gelir.” (KD/15)

“Kenan kendine geldikten sonra mektubu çok aramış...” (DK/156)

“Ne yapayım, daha olmazsa birkaç aylığına misafir giderim, diye düşünürken birdenbire kendine geliyor...” (KD/196)

“Yavaş yavaş kendime gelmiştim.” (D/110)

Kendine Hâkim Olmak

“Mamafih en bitkin görüldüğü bir dakikada birdenbire toplanıyor, umulmaz bir cebr-i nefis ile kendine hâkim oluyordu.” (A/34)

Kendine Uydurmak

“Deli Kâzım, Meşrutiyet mektebi başmuallimi Ahmet Masum'u da kendine uydurmuştu.” (DĞR/47)

Kendini Alamamak

“Çocuk gibi ağlamaktan kendimi alamadım.” (GE/151)

“Halil Hilmi Efendi, acı acı gülümseyerek: Ne demezsiniz? demekten kendini alamadı.” (DĞR/79)

“Fakat bir cihetten de ona karşı garip bir muhabbet duymaktan kendimi alamıyordum.” (A/76)

“...hırsından gösterdiği inat ve sebatı bir erkek için güzel bulmaktan kendini alamıyordu.” (EH/81)

“Hatta hafifçe gülümsemekten de kendini alamadı.” (DK/243)

“Kenan onun bu donuk aydınlık içinde adeta beyaz görünen açık sarı saçlarını okşamaktan kendini alamadı...” (DK/93)

“Köylü, fukaralığın ne demek olduğunu bilmeyen bu İstanbul kızının cehaletine gülümsemekten kendini alamadı.” (KD/16)

“Sertlik ve ciddiyetle meşhur olan Reis Paşa birkaç yerde hafifçe gülmekten kendini alamadı...” (AG/67)

“Böylelikle kendimi avutuyorum...” (DK/187)

Kendini Belli Etmek (köşe tutmak)

“Derken aradan bir hafta on gün geçer, aşçı veya hizmetçinin zayıf ve fena tarafı kendini belli etmeğe başladılar.” (KD/132)

Kendini Bırakmak

“...ve kılık kıyafeti için kuyruğundan tutulup atılmak korkusu olmasa belki daha da kendini bırakırdı.” (DĞR/18)

“...o vakit birdenbire kendini bıraktı, korkusunu saklamaya sebep kalmadığı için...” (KD/7)

“Hastalığın verdiği zaaf ve rikkatle kendini bırakıyor, ona sevdami bütün incelikleriyle anlatıyordum.” (AG/102)

“Tekrar kendini bıraktı.” (YD/113)

Kendini Bilmek

“Kendini bilmiyordu.” (DK/152)

“Odaya girdiğim zaman kızım karyolasının üstünde bitap yatıyor, kendini bilmiyordu.” (AG/365)

“On sekiz gün kendini bilmeden bu yatakta yattın...” (AG/94)

Kendini Dinlemek

“Şimdilik biraz kendimi dinlemeğe muhtacım. İlerde belki, diye cevap verdim.” (D/174)

Kendini Kaptırmak

“Yahut daha fenası, aşırı bir heyecana kendimi kaptırarak bir taşkınlık yapabilirdim.” (GE/72)

“...bir yığın kâğıdı acele acele imza ederken kendimi hüznü bir mazi hayaline kaptırmaktan kurtulamadım.” (GE/12)

“Fakat bu şekilde kendini ona fena halde kaptırmıştı.” (EH/185)

“...bu karanlık hislere kendimi kaptırmaktan korktum.” (DK/294)

“Makinenin dişlerine kendimi kaptırmıştım. Sana açık söyleyeyim İffet.” (D/134)

“Sakin kendini yeni yeise kaptırma Nazmi, dedi.” (AG/53)

Kendini Kaybetmek

“...arkasından sonra komşumun zorla içirdiği şaraplar, bana âdeta kendimi kaybettiriyordu.” (GE/75)

“Yorgunluktan, yeisten kendimi kaybediyordum.” (A/132)

“...bazı geceler ateşin şiddetinden kendini kaybetmişti.” (EH/227)

“Araba bağın kapısına geldiği vakit hasta misafir kendini kaybetmiş gibiydi.” (AG/34)

“Biraz sonra bunu şiddetli bir ateş takip etti ve artık kendimi kaybettim.” (AG/94)

“Geçmiş günlerin bütün füsün ve cazibesi-ağır bir bulut gibi-üstüme çöktü, kendimi kaybettim.” (AG/63)

“Merhum vefatından üç dört saat evvel kendini kaybetti.” (A/50)

“Onlar konuşurken ben tekrar kendimi kaybettim.” (D/19)

Kendini Kurtarmak

“Ben bari kendimi kurtarayım, dedim.” (YD/86)

“Bu küçük vakanın tesirinden günlerce kendimi kurtaramadım.” (D/105)

“Fakat o bir keçi yavrusu çevikliğiyle kendini kurtardı.” (AG/143)

“Jülide bu vaziyetten kendini kurtarmak için taarruza geçmekten başak çare görmedi.” (AG/253)

Kendini Temize Çıkarmak

“Ben ne edeyim be hanımefendi? Bu deli kız önlerine düşüyor, diye Gülsüm'ü öne sürüyor ve kendini temize çıkarıyordu.” (KD/34)

Kendini Toparlamak (toplamak)

“Ali Rıza Bey hemen kendini toparladı.” (YD/140)

“Hemen kendimi toparlayarak biraz acı bir gülümseme ile...” (GE/45)

“Maamafih kendimi çabuk toparladım.” (D/54)

“Züleyha, kendini toplamak için vakit kazanmak, bunun için de Yusufunkinden daha tabii bir meşgale bulmak istedi.” (EH/232)

“Yavaş yavaş kendini topladı.” (DK/117)

Kendini Tutamamak

“Kendimi tutamam olarak ağlamağa başladım.” (GE/73)

“Halil Hilmi Efendi, kendini tutamadı...” (DĞR/101)

“... başında sargı bezlerinden bir de acayip Yeniçeri kavuğu farkedince kendini tutamam olarak "aman" diye bağırdı.” (DĞR/8)

“...Şahin Efendi kendini tutamamış, ağlamaya başlamıştı.” (YG/29)

“Şaka gibi başlayan dayak, gitgide kızışıyor, zabıt, artık durmak lazım geldiğini hissettiği halde, bir türlü kendini tutamıyordu.” (KD/62)

“Tek korkusu, evlatlığın Zuhuri Kolu’nda kendisini tutamam olarak bir gürültü çıkarmasıydı.” (KD/87)

Kendini Tutmak

“...kendi saflığıyla eğlenir gibi bir gülüş ve tavrından kuşkulananak kendini tutuyordu.” (EH/124)

“Bir fenalık yaptığımı hissediyor, fakat kendimi tutamıyordum.” (DK/353)

“Fakat rezaleti düşündüm kendimi tuttum.” (AG/50)

“Leyla kendini tutamıyor, mendilini yüzüne kapayarak ağlıyordu.” (DK/43)

“Sevgilisini gördüğü zaman mutlaka kendini tutamayacak...” (DK/106)

“Şükran artık kendini tutamam olarak hıçkırıyor...” (AG/100)

“...Şahin Efendi'ye sokakta rasgelirse kendini tutamayacağını, istemediği halde bir vaka çıkaracağını...” (YG/249)

Kendini Vermek

“Toprak altında define arayan insan da ancak bu kadar ihtirasla kendini işe verebilirdi.” (EH/157)

Kendini Yoklamak

“Ara sıra kendimi yokladığım zaman kalbimde, ahlâkımda bozulup değişmiş hiçbir şey bulamıyordum.” (GE/120)

“Uzun zamandan beri kendimi yokluyor, düşünüyor, tereddüt ediyordum.” (AG/41)

Kendini Zorlamak

“Neşesizliğimi belli etmemek için mütemadiyen kendimi zorluyordum.” (D/56)

Kendini Beğenmek

“...hele bir tane kendini çok beğenen, kendine çok güvenen bir şövalye gördüm ki pek ehemmiyetli bir yere gitmek için allı pullu elbiseler giydi.” (AG/253)

Kepaze Olmak

“Bütün şehre kepaze oldum.” (A/121)

Kesenin Ağzını Açmak

“Ya oraya gidince bir alay aç ‘Sen misin soyunu sopunu göresi gelen... aç bakalım kesenini ağzını!’ diye başına üşüşüp beş on parasını yiyiverirlerse hali ne olurdu?” (KD/47)

Keyfi Kaçmak

“Bir alay maskara, etrafında dalkavukluk ediyor... Keyfim kaçmıştı.” (DK/245)

Keyfi Yerinde Olmak

“Oldukça zarif ve şakacı bir adam olan Halil Hilmi Efendi -Keyfi yerinde olsaydı- ayaklarında dolaklar, omuzlarında mataralar ile...” (DĞR/72)

Keyfine Bakmak

“Keyfinize bakın Beyefendi, sofada hazırlanan kahvaltıyı da yerseniz daha iyi olur.” (DĞR/98)

Keyfine Bakmak

“Kurtuldun. Rahat rahat uyu. Keyfine bak.” (A/154)

Keyif Çatmak

“Yol devam ettiği müddetçe lala, burada keyif çatacak, her istediği zaman vapurun mutfağında onun çay ibriği kaynayacaktı.” (KD/206)

Kılı Kırk Yarmak

“Hele bazılarının, bazılarının değil, hemen bütün idare adamlarının yaptığı gibi her meselede kılı kırka yarmıya kalkar...” (DĞR/130)

Kılıçtan Geçirmek

“...kasabada kalan Müslümanları baştanbaşa kılıçtan geçirirlerdi.” (YG/220)

Kılını Kıpırdatmamak

“Şimdi babasıyla annesinin lüzumsuz kavgalarını, kılını kıpırdatmaya lüzum görmeden masal gibi dinliyor...” (YD/131)

Kıpkırmızı Kesilmek

“Genç kız kıpkırmızı kesilerek ellerini yüzüne kapadı, gayet yavaş bir sesle...” (AG/265)

Kırıp Geçirmek

“Yaşa kızım... Ölme de sürün... canlar yakıcı şehlâ gözlerini bir süzüver bakayım, diye etrafı kırıp geçiriyordu.” (KD/115)

Kıs Kıs Gülmek

“Sen mesuliyeti Belediye Reisine hebennakasının üstüne yıkıp karşıdan kıs kıs gülmek istedin öyle mi?” (DĞR/58)

“Aziz Paşa ile konuşmalarda çok kere doktor da hazır bulunuyor, karşıdan kıs kıs gülerek...” (GE/91)

Kısa Kesmek

“Bakardım ki söz fazla uzuyor, konferansı kısa kesmek için fikrimi değiştirdim...” (AG/38)

Kısmet (kısmeti) Çıkmak

“Tam o günlerde Seniha'ya gerçekten parlak görünen bir kısmet çıkmıştı.” (GE/ 93)

“Bakalım sana da zengin bir kısmet çıkar belki...” (GE/30)

“Böyle kısmet zor çıkar, dedi...” (GE/80)

“Elbet yine bir kısmetin çıkacak...” (DK/222)

“Şükran ara sıra çıkan kısmetleri inat ile reddediyordu.” (AG/55)

Kısmet Etmek

“Ne çare ki Allah onu serseri, çapkın, sarhoş, kaba bir adama kısmet etmişti.” (A/40)

Kıtır Kıtır Kesmek

“Şekip Paşa denilen tabansız namerdin ailesine hanemiz halkından her kim selâm verirse, Allahla ahdim olsun, dönüşte kıtır kıtır keserim, demişti.” (KD/175)

Kıyametler Koparmak

“...bir yerde biraz gecikecek olsalar kıyametler koparıyordu.” (YD/123)

“...ölürüm de onu hafız etmem, diye kıyametleri koparıyor.” (YG/118)

“Hoca diye Maarif Mekteplerine tayin edilen o düdük züppeleri on kere cebimden çıkarırım, diye kıyametleri koparmıştı.” (KD/42)

“... Hacı Fikri malûm şiddetiyle derhal azacak ve makam odasında bir kızılca kıyamettir kopacaktı.” (DĞR/48)

“... öte yanda şairler pekâlâ hazan ve akşam şiirleri yazıyorlar ve bunların etrafında kıyametler kopuyordu.” (DĞR/42)

Kıyamet Kopmak

“Fakat bunca yıllık imsakten sonra o da "felekten bir gece" çalarsa kıyamet mi kopacaktı?” (DĞR/23)

“Gülsüm, amcasının İsmail ile beraber kaçtığı haber alınca köşkte bir kıyamettir koptu.” (KD/25)

“İki partilik bir alafranga şan yapılıyormuş gibi ud başka havadan çalıyor, Gülsüm, başka havadan okuyor, dışarda yine kıyamet kopuyordu.” (KD/115)

Kıyamete Kadar

“Sen kendinden kork ağabey... Millet kıyamete kadar uyuyacak mı sanıyorsun?” (D/38)

Kıymet Vermek (birine, bir şeye)

“Gülsüm, vasıtaların en hakirine, ümitlerin en zayıfına bile bir kıymet verdiği için aşçıya zerzevat ayıklıyor...” (KD/73)

Kızılca Kıyamet

“O vakit Leyla büsbütün çıldırdı ve evde bir kızılca kıyamettir koptu.” (YD/132)

Kibrine Dokunmak

“Gülsümün emriyle aşağı kovulmak!.. Bu, nedense hanımefendinin kibrine dokundu.” (KD/112)

Kilit Kürek Olmak

“Gülsüm, temiz, sâf, atik, tetik bir kız olarak yetişecek, hanımefendisinin anahtarlarını beline takacak, konağa kilit kürek olacaktı.” (KD/156)

Kim Vurduya Gitmek

“Zabıta katili meydana çıkaramadı. Adamcağız kim vurduya gitti.” (D/94)

Kin Bağlamak

“Babasına ölüm konduranlara adeta kin bağlardı.” (AG/56)

“Hâlbuki ben bugün etrafımda gördüğüm bütün çehrelere kin bağladım.” (AG/397)

Kin Duymak

“...genç kadına karşı müphem bir kin duymaya başlıyordu.” (DK/115)

Kiraya Vermek

“Yalnız Servi'deki köşkü kiraya vererek şehre inmek üzereyim.” (AG/96)

Kirişi Kırma

“Hemen kirişi kırıp buraya kapağı at.” (DK/51)

Kitaba Uydurmak

“Ucunda ölüm yok ya... Herif kitaba uydurur alır çuval ile...” (D/77)

Klavuzluk Etmek

“Evet, oniki yaşına bile girmemiş bir çocuk ki yetmiş beş kuruş gibi bir para için hırsız klavuzluğu etti...” (A/26)

Koku Almak

“Fakat çok geçmeden Büyük Hanım, yine havadan bir koku aldı.” (KD/134)

“Maceraya dair küçücük bir koku almış olsa bana başka türlü muamele edecekti.”
(DK/320)

Koku Vermek

“Öyle arızalar olur ki, yirmi dört saat geçmeden koku vermez.” (DĞR/35)

Kokusu Çıkmak

“Bilinmez ki, İstanbul'da bir peylediği de vardır belki... Bakalım, çıkar kokusu...”
(GE/56)

“Görüyorsunuz, yarın, öbür gün bir kokusu çıkar...” (YG/185)

“Bu kız, fena bir şeyler kuruyor... Yakında kokusu çıkar... Beni “dediydi” dersiniz.”
(KD/74)

Kol Vermek

“Biraz ötede birbirine kol vermiş çınarlar...” (EH/43)

Kolayını Bulmak

“Hele şimdi dur bakalım... Bir iki gün geçsin de kolayını buluruz...” (KD/51)

“Korkma, oralarda da geçinmenin kolayını buluruz...” (A/108)

Kollarını Açmak

“Evlat diye kollarımı açtığım, sevmeye hazırlandığım bu çocuk, beni çıban gibi zehirlemişti.” (AG/214)

“O beni bekliyormuş gibi kollarını açtı.” (AG/27)

Kontrol Etmek

“Reşit Bey bunları söylerken göz ucu ile de Mutasarrıfı kontrol ediyor...” (DĞR/122)

“Lütfen şu hesapları bir kontrol ederseniz...” (A/69)

Korktuğu Başına Gelmek

“Fakat acelemize rağmen korktuğumuz başımıza geldi.” (GE/37)

“Artık şüphem kalmıyordu. Korktuğum başıma gelmişti.” (D/106)

“Korktuklarımın başıma geleceğinden, mantık ve muhakemenin hafif serseri ruhumla başa çıkamayacağından emindim.” (AG/49)

Koynuna Almak

“Canımın çektiği bir kadını bir kere koynuma almayayım?” (YD/6)

Koynunda Yılan Beslemek

“Ah, o Rıfat melunu, koyunlarında besledikleri yılan...” (DĞR/51)

“Bilmeden koynumuzda bir yılan beslemiştiz...” (DK/164)

Koyun Gibi

“Uğranılan haksızlıklar ve hakaretlere koyun gibi tahammül etmek insanlığın başlangıcıdır evlât...” (A/72)

Kökünü kurutmak

“...köylerde karılarını, çocuklarını bile esirgemeyerek köklerini kurutmaya çalışmıştı.” (YG/121)

Köpek Gibi

“Ana kız ikisi de köpek gibi ayaklarıma kapanarak ağlıyorlar...” (A/158)

Kös Kös

“Ceketimi giyerek onun arkasından kös kös paraşol arabaya yürüdüm.” (GE/60)

“...yine bohçası kolunda, kös kös evinin yolunu tutardı.” (YD/50)

“Aslıhan hiç kulak vermeden kös kös benim atımı takip ediyordu.” (AG/252)

Köşeye Çekilmek

“Bir köşeye çekilip kendi kendine ölebilirdi...” (A/35)

Kötek Atmak

“Sanpınar'da bir şey yoksa tahdiş-i ezhanı mucip yazı yazan "Nidayı Hak"a güzel bir kötek atmalıyız.” (DĞR/40)

Kucak Kucağa

“Böyle olduğu halde kollar, göğüsler açık, erkeklerle kucak kucağa dolaşıyorlar.” (GE/65)

Kucak Kucak

“Müfettişlerden kucak kucak rapor geldi.” (A/69)

Kul Köle Olmak

“Bilemem amma, ben sizin yerinizde olsam, burada yerleşirim, dedi, bütün memleket size kul köle oluyor.” (EH/102)

Kulağı Kirişte Olmak

“Kulağın kirişte olsun. Beni bırakma, diye yalvarıyor, fakat gariptir ki, Hâmit Bey, hiçbir rahatsızlık duymuyor ve buna hayret ediyor.” (DĞR/93)

Kulağına Çalınmak

“...münakaşanın mevzuu hakkında kulağına bir parça bir şeyler çalındığı ve galiba birkaç kere...” (DĞR/65)

Kulağına Gelmek

“Kocasının kendi menfaatleri için onu ötekine, berikine, peşkeş çektiği hakkında dedikodular kulağıma gelmişti.” (GE/145)

“Senin de kulağına geldi elbette...” (GE/32)

Kulağına Gitmek

“Daha fenası mesele çocukların da kulağına gitmişti.” (KD/198)

Kulağına Küpe Olmak

“İyi yaşamak temiz ve sade bir hayat geçirmekten ibarettir kızım...” (AG/190)

Kulağında Kalmak

“Belki bu isim kulağında kalmıştı. Gazetelerin teşhir ettiği sicilli hırsızın bu insaniyetinden şüphe edebilirdi.” (D/138)

Kulağını Bükme (birinin)

“...doktoru beraber görelim, şimdiden kulağını bükelim, dedi.” (YG/130)

Kulağını Çekmek (birinin)

“Çocuk değilsiniz ki kulağınızı çekeyim.” (DĞR/64)

Kulak Asmak

“Bizim emirlerimize, nehiyelerimize hiç kulak asmaz...” (A/8)

“Sözüme kulak asmadı, onu kendi haline bıraktı.” (DK/165)

“Ben vicdanımın sesinden gayri hiç bir sese kulak asmayan bir idare adamıyım...” (DĞR/60)

“Yapma, etme, dedikse de kulak asmadı.” (GE/19)

“Şimdi de Doktor Arif Beye aynı şeyi tekrar ediyor, onun tesellilerine kulak asmıyordu.” (DĞR/ 94)

“Aklı başında kimseler tabiatıyla kulak asmadı.” (YG/214)

“Yusuf, karısındaki rahatsızlığa pek kulak asmıyor görünmesine ve...” (EH/171)

“Fakat ihtiyar adam bu yalvarmalara kulak asmamış...” (YD/138)

“Hanımefendi, bu sözlere kulak asmayabilirdi.” (KD/23)

Kulak Misafiri Olmak

“Bir aralık gazeteyi bırakarak kulak misafiri oldum.” (AG/172)

Kulak Tutmak

“Fakat, Züleyha’ya işinden başka hiçbir şeyle meşgul olmaya, hiçbir dedikoduya kulak tutmaya vakti bulunmayan bir meslek ve ilim adamı ciddiyetiyle muamele ediyor...” (EH/11)

Kulak Vermek

“Dansta yalnız tempoya kulak vermek, ayak uydurmak kafi değildir.” (EH/35)

“Aslıhan hiç kulak vermeden kös kös benim atımı takip ediyordu.” (AG/252)

Kulaklarını Dikmek

“Öteden beriden konuşurken birdenbire kulağıma buralarda hiç işitilmemiş bir ses, bir keman sesi geldi. Müftü Efendi kulaklarını dikerek: Bu ne? dedi.” (AG/178)

Kur Yapmak

“...yahut doğrudan doğruya metresleri olan bazı kadınların bana kur yapmaya kalktıklarını bile alay ederek anlatmayı vazife bildim.” (GE/124)

“...İstanbul'da bulunduğu dört aydan beri de Züleyha'ya kur yapmaktadır.” (EH/6)

Kurban Gitmek

“Yaşarsam senin de kardeşin gibi kurban gittiğini görecektim.” (A/154)

Kurban Olmak

“Hatta arkadaşlardan biri latife tarzında reisin bu defa vehme kurban olduğunu söyledi.” (AG/90)

Kurşuna Dismek

“...gün ağarırken kurşuna dizmişlerdi.” (YG/233)

Kuru Başına Kalmak

“Hıfza çalıştırırsanız o da elimden gider, ben kuru başıma kalırım.” (YG/118)

Kuru gürültüye pabuç bırakmamak

“Böyle olmakla beraber çektiğim sıkıntılardan ders aldığım için artık kuru gürültüye pabuç bırakmıyorum.” (A/144)

Kusur Etmek

“Kaymakam, dibi kırmızı mühür mumu ile davet edilmiş misafirlerine ikramda kusur eden bir ev sahibi gibi ellerini oğuşturuyor.” (DĞR/74)

“...misafirlerin bulunduğu Meşrutiyet ve Gündoğdu otellerine cibinlik, yatak takımları, yemek tepsileri göndermekte kusur etmiyorlardı.” (DĞR/85)

Kuş Gibi

“Hiçbir sefahati olmayan gayretli bir erkeğin kuş gibi iki kadını mesut edememesine imkân olamaz mı?” (A/109)

Kuyusunu Kazmak

“Mütemadiyen sizin kuyunuzu kazanlara karşı, bu ne rahim ve şefkat? Söylemek istemedim.” (DĞR/59)

Kuzu Gibi

“Küçükken kuzu gibi usluydun...” (DK/65)

Küçük Düşmek

“Kimsenin yanında küçük düşmeni istemem...” (A/107)

Küçük Düşürmek

“Beni küçük düşürecek akli sıra...” (GE/56)

“...bunu da başaramadığını gören biri gibi kendini kendine karşı küçük düşürmekten başka bir netice elde edemediğini görünce...” (DĞR/43)

Küçük Görmek

“Fakat sözlerinizden, bakışınızdan onu biraz istihfaf ettiğinizi, küçük gördüğünüzü hissediyordum.” (AG/335)

Külahları Değişmek

“Sakın onu ayartayım filan deme... Külahları değiştiriz...” (DK/376)

Küp Gibi

“Kaymakamınız küp gibi sarhoştur, desem daha mı iyi kaçardı?” (DĞR/ 81)

“Fakat sonradan, ayrılmaya vakit bulamadan derin bir uyku haline geçtiği, daha açıkçası küp gibi sızdığı aynı derecede şüphesizdi.” (DĞR/17)

Küplere Binmek

“Saip Paşa, Kenan’ın keman çaldığını duyduğu vakit küplere binmişti.” (DK/40)

L

Laf Anlamak

“...daireesindeki odasına bir vekil uğramış bir belediye reisi gibi laf anlamaz bir halde idi.” (EH/144)

“Lâf anlamaz ki, mübarek...” (GE/109)

“Üçüncü gün kaymakam, birikmiş işlerden göz açamadı ve bu arada lâf anlamaz iki kişi ile bir hayli uğraştı.” (DĞR/57)

Laf Anlatmak

“Fakat yumurcıklara laf anlatmak kabil mi?” (KD/57)

Lafı (sözü) Döndürüp Dolaştırmak

“Fakat o belli etmediği halde, yalnız bu mesele ile meşgul oluyor, bahaneler buluyor, sözü döndürüp dolaştırıp oraya getiriyordu.” (GE/13)

Lafı Ağzında Gevelemek

“...münasip bir cevap veremeyerek geveleyip kızıyorlardı.” (YG/106)

Lafı Ağzına Tıkamak

“...ve Reisin, "oh, oh, maşallah," diye başladığı bir cümleyi ağzına tıkayarak...”
(DĞR/36)

Laf Etmek

“Bugün bir garip lâf ettin sen. Neydi tâbirin bakayım?” (DĞR/136)

Laf Olsun Âdet Yerini Bulsun

“Lala, ağır ağır Nadide Hanımın yanına geldi; laf olsun diye ...” (KD/5)

Lafa Tutmak

“Fakat, onun benimle yürürken sık sık arkasına göz attığı, eğer gelen varsa geçinceye kadar beni lâfa tutup oyaladığı gözümünden kaçmamıştır.” (GE/105)

Lafı Uzatmak

“Lafı uzattım, başka mecraya sapıyorum.” (DK/73)

Lanet Etmek

“...Hâmit Bey, Kalamış koyunu, Fenerbahçe'yi gözyaşları ile hatırlayarak kendini buraya atanlara nasıl lanet ediyorsa...” (DĞR/90)

“...sefalet içinde inleyen kaynanama, karıma, çocuklarıma acıyorlar, bize lanet ediyorlardı.” (A/133)

“Kendi kendime ne lanetler ediyordum, bilemezsin...” (YD/114)

“Ben ne vicdansız insanmışım yarabbi! Bu, olacak şey mi? Bende ar haya kalmadı mı?, diye kendi kendine lanet ediyor.” (KD/196)

Leke Sürmek

“Can düşmanım da olsa bir insanın suçu, günahı yokken namusuna leke sürülmesine razı olamam.” (YG/156)

M

Maceraya Atılmak

“Bir zaruri maceraya atılıyoruz, bir zaman sonra açılacak büyük muharebeye biz şimdiden girişmiş bulunuyoruz...” (AG/83)

Madik (atmak) Oynamak (birine)

“Ağalarım kendilerine madik oynadığımı itiraftan çekinirler sanırım.” (YG/79)

Mağlup Olmak (yenik düşmek)

“Zehra Hanım düşündüklerinin doğruluğuna inanmakla beraber bir yabancıнын yanında mağlûp olmaktan korkuyor, ağzını açmıyordu.” (A/27)

Mahal Yok

“Bu meselede zerre kadar tereddüde mahal yoktu.” (A/95)

Mahcup Olmak (mahcup kalmak)

“Aman efendim, ne zahmet... Cidden mahcup olmaya başladım.” (DĞR/105)

Mahkûm Olmak (hapis kalmak)

“Bey de kavga meselesinden mi mahkûm olmuştu? diye sordu.” (D/86)

Makbule Geçmek

“Bilakis kimse rahatsız olmasın, kimse darılıp şikâyet etmesin diye evinizde nefes almaktan çekiniyorum. Eğer bu makbule geçmiyorsa...” (AG/219)

Mal Etmek

“Bu muvaffakiyet bana mal edildi.” (A/97)

Mana Çıkarmak

“Sözünden bir mana çıkaramayarak yüzüne bakmaya devam ediyordum.” (GE/150)

Mana Vermek

“Kızım bu sözlerime mana veremiyor: Niçin... Ne var enişte? diyordu.” (AG/320)

Mantara Basmak

“Açık gözlülük edeyim derken yine de mantara bastın Halil Hilmi!” (DĞR/ 58)

Maraza Çıkarmak

“Kayınbirader, o gece domuz gibi içtikten sonra eve gelmiş, ablasıyla maraza çıkarmış.” (DĞR/14)

Marmara Çırası Gibi Yanmak

“Ben, o saat anladım ki, bu çapkından ümidini kesmedikçe Marmara çırası gibi yanacaktır...” (KD/82)

Mart Kedisi Gibi

“Hâlbuki bu evlâtlıklar daha böyle parmak kadarken mart kedileri gibi kızıyorlar, erkek kokusuna saldırıyorlardı.” (KD/143)

Martaval atmak (okumak)

“Kim bilir kıza ne martavallar okudu?” (GE/ 80)

Matem Tutmak

“Öyle sanıyorum ki onda; müebbeden kaybettiğim sevilme ümidinin matemini tuttum.” (D/154)

Mazur Görmek

“Şevket gibi bu biçareyi de mazur görmek lazım geldi.” (YD/118)

“Sualimi mazur görünüz... Alâkadar olmamak kabil olmuyor...” (A/21)

Mecbur (tutmak) Etmek (birini)

“...onu, fesini ve bastonunu kaparak güverteye fırlamaya mecbur etmişti.” (DĞR/39)

Mecbur Kalmak (olmak)

“Hattâ muhatap olabileceğim bazı suallere karşı sizden bunun aksini ricaya mecbur olacağım.” (DĞR/82)

“Eksik olmayın, demeye mecbur oldu.” (DĞR/71)

Medet Ummak (beklemek)

“Ben de, durmuş da senden medet umuyorum. Münasebetsiz bir lâkırdı söyleyip büsbütün işleri karıştırma ha...” (KD/139)

Mekik Dokumak

“Doktor Arif Bey, bütün gece Çinili Mescit avlusunda yatan öteki yaralılarla kendisi arasında mekik dokumuştı.” (DĞR/10)

Melek Gibi

“Evet, yer, gök razı olsun. Melek gibi kadın...” (DĞR/18)

“Melek gibi bir ihtiyar kadın ne yapsın?” (KD/117)

Memnun Etmek (hatırını hoş etmek)

“Bütün bunları evde yine kimseyi memnun etmiyor...” (YD/71)

Memnun Olmak (hoşnutluk duymak)

“Yolunuz düşer de uğrarsanız memnun olurum...” (YD/77)

“Hadi bas git prenses, memnun olurum, dedim.” (GE/53)

“Kızımın ahlakından, tabiatından memnun olmadığımı söyleyemem.” (AG/158)

Merak Etmek

“Elbette bu vakitsiz ziyaretlerin sebebini merak ediyor...” (A/84)

“Politika işlerini artık merak etmiyordum.” (D/112)

“Sen üzülme Hanımefendi... Şimdi gidiyorum ha, merak etme, diye cevap verdiği halde o, Tahir Ağanın bir iş becerememesi ihtimalini düşünerek hiddetleniyor...” (KD/139)

Merak Sarmak (duymak, salmak)

“Babasının da tavsiyesi üzerine Namık Kemal'in Cezmi'sini okumaya başlamış ve buna merak sarmıştı.” (GE/48)

“Beni bir merak sardı. Bu Edirne'de fevkalade şeyler geçtiğini hissediyordum.” (AG/80)

“Bir zamandan beri beni bir okuma merakı sarmıştı.” (AG/41)

Meram (meramını) Anlatmak

“Fakat onlar, amaşıırını bırakarak koşup gelen alık hizmetçiye meram anlatıncaya kadar kadın da gözlerini açtı.” (KD/178)

Mercimeği Fırına Vermek

“Mercimeği fırına vermişler... Vermişler ama nerede buluşacaklar?..” (A/83)

Merhamet Etmek

“Beni sokağa attılar... Merhamet ediniz, diye sadaka istediğini haber aldım.” (A/96)

Mesele çıkarmak

“...hangi mürteci kuvvetlerin engel olmaya cesaret ettiklerini soruyor, mesele çıkarıyordu.” (DĞR/ 89)

“Seniha, Paşa'nın yine bir mesele çıkarmasından korkarak sustu ve başını önüne eğdi.” (GE/33)

“Öyle yapacağınıza güzel güzel türkü söyleyin. Diye mesele çıkarırdı.” (KD/112)

Mesul Tutmak

“Evvelleri felâketimden yalnız kendimi mesul tutuyordum.” (D/126)

Meşgul Etmek (lafa tutmak)

“Geceleri onlar sizi meşgul etmez mi efendim?” (A/64)

Meydan Bırakmamak

“Ona ağız açmağa meydan bırakmadan...” (GE/71)

“Fakat zelzele, bu sefer artık hiç bir şüpheye meydan bırakmayacak bir şiddetle evi bir kere daha zorladı.” (DĞR/7)

Meydana ıkarmak

“Kardeşlerimi nasıl olsa meydana çıkarınız! Diyordu...” (YD/34)

“ünkü hakikati meydana çıkarmak lâzım gelecek.” (D/71)

“Talihin varmış ki bu yere bakan, müfsid mahlûk zamirindekini şimdiden meydana çıkardı.” (DK/165)

Meydana ıkmak

“Gerçi bundan Hanımefendinin: Daha demin tertemizdi, demesinin de yalan olduğu meydana çıkar...” (KD/120)

“Ayol anne... ıldırдың mı? Baksana kızın kabahati olmadığı meydana çıktı, diye bağırdı.” (KD/130)

“Hakikat sonradan meydana ıktı. Vecdi Bey'i jurnal eden onun yerine göz diken bir muallimmiş...” (D/40)

“Hakikat er geç meydana çıkacaktı. Her gün ekmeğimi kaybetmek, rezilâne kovulmak korkusu ile titreyecektim.” (D/102)

“Nihayet bir gün, hiç beklemediğim bir saatte, yaptığım hırsızlıklar meydana çıktı.”

Meydan Okumak

“Elimden ne gelebileceğini sorarak meydan okudu.” (A/79)

“Fakat onun sevineceği yerde meydan okur gibi bir tavırla yatağında doğrulduğunu ve...” (DĞR/35)

“Cevap versene... Meydan okumaya ne lüzum vardı?” (D/35)

“Fakat, kız onun yumruğundan korkmuyor, meydan okumaktan ziyade, lütuf ister gibi sesle...” (KD/68)

Meydan Vermemek

“Zelzeleden sonra, şehir zabıtası hiç bir intizamsızlığa meydan vermemişti.” (DĞR/56)

“Heyet, kasabada kaldığı müddetçe komite azalarından başka hiçbir kimsenin misafirlere yaklaşımlarına asla meydan verilmeyecekti.” (DĞR/140)

“Demek bu tür baskınların tekerrürüne meydan vermemek için artık ihtiyatlı uyumak lazım gelecekti.” (EH/141)

“Kabahatliyi mümkünse iş üstünde bastırmak, bağırıp çağırmasına meydan vermemek lâzımdır.” (KD/133)

“Marifet insanların çalmasına meydan vermemekte imiş.” (D/104)

Meydana Vurmak

“İnsan içindeki inciye, yahut da kiri, pisliği bu dakikalarda, meydana vurur.” (EH/35)

Mışıl Mışıl Uyumak

“...ve adamcağız gittikçe bozulan yolun dayanılmaz sarsıntıları içinde beşikte bir süt çocuğu gibi mışıl mışıl uyuyor.” (DĞR/92)

Mide Bulandırmak

“İhtiyar adamın kulağına bazı mide bulandıracak şeyler çalınıyordu.” (YD/137)

Midesi Bulanmak

“Yalnız öteden beri bir nokta midemi bulandırır.” (A/143)

“Fakat, Gülsüm’ün hanımefendiye geldiğini söylediği gizli bir mektup biraz midesini bulandırdı, sonra süt ninenin bunu kıza bir sır olarak saklamasındaki hikmeti de şüpheli buldu.” (KD/88)

“Ne münasebet amca? Ben Çamlıca’ya gelmek için köprüden Üsküdar’a geçerken midem bulanıyor...” (AG/39)

“Sonra, mutasarrıfın ‘Sütnine hanıma da söyledim ya!’ sözü de büyük hanımın midesini bulandırmıştı.” (KD/187)

Mihnet Çekmek

“İnsan olsun hayvan olsun bütün sefillere, düşkünlere, bütün ıstırap ve mihnet çekenlere acımak, onları sevmek, ellerinden tutmak...” (AG/147)

Minnettar Kalmak

“Bana bu kadar ehemmiyet verdiğiniz için, daima minnettar kalacağım.” (D/58)

Muallakta (olmak) Kalmak (bir şey)

“Bu suretle makam koltuğu şimdilik iki arada, muallâkta kalıyordu.” (DĞR/ 78)

Muamele Etmek

“...ona arkadaşlarından başka türlü muamele ettiklerini görüyordu.” (YD/116)

Muayene Etmek (gözden geçirmek)

“Belediye doktoru onu uzun uzadıya muayene etti.” (A/117)

Mukavemet Etmek (göstermek)

“Mutlaka evin içindedir. Haydi arayalım. Şükran biraz mukavemet etti.” (AG/133)

Mukavemeti Kırılmak

“Artık mukavemeti kırılmıştı. Kesik kesik söylenmeye başladı.” (A/33)

Mum Gibi

“Babası, kamçısının ucuyla parlak çizmelerine vurarak mağazanın içinde dolaşırken, kendisi şöyle dirseğini tezgâha dayayacak, Ermeni satıcıları mum gibi karşısına dikecekti.” (EH/31)

Muradına (murada) Ermek

“Leyla ile Necla artık muratlarına ermişlerdi.” (YD/78)

“Nihayet muradına erdi; bir hemşehrisine katılarak köyüne gitti; fakat memnun oldu mu?” (KD/76)

Musallat Etmek (birini, bir şeyi)

“...ve teşebbüssüz bir Babıâli efendisini başına musallat ettiğimiz için bize...” (DĞR/119)

“İyi amma, onu da musallat eden ben değilim başınıza...” (DĞR/68)

Musallat Olmak

“Başka dairelerin müdürleri de fena halde musallat oldular.” (A/68)

“Birisi benim tütünlere musallat oldu amma kim?” (KD/57)

“Bu adam nedense Kenan'a musallat olmuştu.” (DK/46)

Muziplik Etmek (azizlik etmek)

“...bu azimkâr cesur fakat mahdut arkadaşa muziplik etmek için açtığı bu münakaşalarda bazen kuvvetli bir mantıkla bazen mahirane...” (A/27)

Müdahale Etmek (el atmak)

“İki kişi olursak Adnan, daha iyi anlayacakmış gibi derse müdahale etti.” (GE/ 68)

Müjde Vermek (götürmek)

“...Züleyha'ya müjde vermeye koştuğunu söylediği zaman ise şaşırdı...” (EH/193)

“Utanmış, fakat aynı zamanda memnun, önüne gelene müjdeyi veriyor...” (KD/69)

Münasip Görmek

“Köyün ihtiyarları baş başa vererek düşünmüşler, bu değirmenin sahibi olan ihtiyar Gaffar Ağa'ya vermeyi münasip görmüşler...” (D/23)

Müracaat Etmek (müracaatta bulunmak)

“Bu adam valiye müracaat etmiş.” (A/80)

“Çıktığım söylediler. Kardeşine müracaat ettim. Adresini bilmiyor.” (D/132)

Müsaade Almak (rızasını almak)

“Karamürsel'den gelmiş bir hanımın beni görmek için müsaade aldığını söyledi.” (D/82)

Müsaade Etmek (buyurmak)

“Müsaade edin, hoca nasıl oturur talebesinin karşısına?” (GE/33)

“Halil Hilmi Efendi, birkaç kere: "Müsaade edin Kumandan bey, müsaade edin!" diye söylenip...” (DĞR/32)

“Yahut da ailesi bin zahmetle aldığı potini her gün giyip çabucak eskitmesine müsaade etmiyordu.” (A/16)

“Müsaade ederseniz ben gideyim hanımefendi, dedim.” (D/58)

“Büyük kızınızın pek fazla dolaşmasına müsaade etmeseniz...” (YD/140)

Müsterih Olmak

“Zaten daha ilk geldiğim gün bu yadigârın başka bir vakasını haber almıştım. Siz müsterih olun...” (AG/13)

Namusunu Temizlemek

“...hattâ havadis vermekte geri kalmış bir iki gazete, namuslarını temizlemek için...”
(DĞR/88)

Nasibini Almak

“...hem de belki başka tazeler gibi güzel gençlerle uzaktan uzağa gönül eğlendirir, böylece hayattan da bir dereceye kadar nasibini almış olur.” (KD/146)

“...başka yerlerde milyonlarla insan ışıkla, çalgıyla, içki ve sevda ile sarhoş eğleniyor, yaşıyor, hayattan nasibini alıyordu.” (AG/213)

Nasihat Etmek (nasihatte bulunmak)

“...ve bu adamlarla kol kola hora tepecek, yeni gelenlere nasihat edecektim.” (GE/20)

Nasip Olmamak (kısmeti kesilmek)

“Anlaşıyor ki dünyada tam manası ile temiz bir ekmek yemek insana nasip olmuyor.”
(D/121)

Nazını Çekmek (birinin)

“Lamia Hanım'a tabii “Kınalı Yapıncak” kadar nazım geçmez...” (DK/120)

Ne Çare

“Doğrudur Paşam, fakat, ne çare ki, âdet olmuş.” (GE/45)

“Fakat, ne çare ki, doğru izah budur ve başkası yoktur.” (GE/121)

“Ancak ne çare ki, bundan başkaları can düşmanı Nida-yı Hak faydalanıyordu.”
(DĞR/39)

“Fakat ne çare ki çocukları vardı.” (YD/ 15)

“Bu kız, pek öyle okuyup yazacağı benzemiyordu amma ne çare, emanetullah...”
(KD/43)

“Ne çare ki bizden geçti, diye söyleniyor...” (YD/8)

Ne Mal Olduğunu Bilmek (anlamak)

“Ben bu kadınların ne mal olduğunu artık anlamıştım.” (A/132)

“Etrafındakiler ne mal olduğunu belki biliyorlardı.” (GE/77)

Ne Oldum Delisi Olmak

“Sırtına iki paralık bir manto giymekle ne oldum delisi oldun değil mi?” (YD/132)

Nefes Almak

“Biçare Anadolu'nun rahat bir nefes alacağı sırada da bu zelzele âfeti.” (DĞR/41)

“Çünkü o, ancak çocuklar mektepteyken biraz rahat nefes alırdı.” (KD/ 40)

Nefes Nefese (nefes nefese kalmak)

“...arkamızdan nefes nefese yokuşlara tırmanır; yol kenarındaki çalılarda ellerini, eteklerini yırtardı.” (D/22)

Nefesi Kesilmek (daralmak veya tutulmak)

“Bağa vardığım vakit yorgunluktan nefesim kesilmiş, vücudum ter içinde kalmıştı.” (DK/324)

Neşesi Kaçmak

“Maamafih "misafir" sözü biraz neşemi kaçırmıştı.” (D/13)

“Fena halde neşem kaçmıştı.” (AG/78)

“Pek teessüf ettim, âdeta neşem kaçtı.” (DK/340)

Neşesini Kaçırarak (canını sıkmak)

“...bir içki meclisinde sarhoş arkadaşlarının neşesini kaçırmamak için yalandan su içen ve sallanan insanlar gibi.” (GE/138)

Neyin Nesi (kimin fesi)

“...dev mekanizmanın içine kendimi, neyin nesi olduğunu fark edemediğim bir mesuliyetin mesulü...” (GE/139)

Nihayet Vermek

“...bu faciaya mutlaka nihayet vermek için karşı odaya yürüdüm.” (AG/214)

Nuh Deyip Peygamber Dememek

“İnatçı yumurcak Nuh diyor, peygamber demiyor, hırsızları himayede devam ediyor.” (A/25)

Nutku Tutulmak

“Fâzıl Beyin de, benim de nutkumuz tutulmuş gibiydi.” (D/180)

Nüfuzu Altına Almak

“Eşraf, elbirliğiyle hükümeti kendi nüfuzu altına almış, elini kolunu kısıktırak bağlamış.” (A/87)

O

Ocağına İncir (darı) Dikmek (birinin)

“Bu fotoğraf makineli sarı oğlanın ihtiyar ve kimsesiz Halil Hilmi Efendinin ocağına incir dikmeye geldiğine şüphe mi var?” (DĞR/73)

Ok Yaydan (yayından) Çıkmak

“Ne yapsın ki ok yaydan çıkmıştı.” (YD/80)

“Fakat ne çare, ok yaydan çıkmıştı.” (YG/73)

Okkanın Altına Gitmek

“Eğer gözünü açmaz, bu kör dövüşüne bir nihayet vermezsen muhakkak okkanın altına gidersin...” (KD/23)

Omuz Kaldırmak

“O yine gülerek omuzlarını kaldırdı: Ne kabahatim var? Taklidimi yap diye ısrar ettiniz.” (AG/281)

Omuz Silkmek

“Bu sözlere hafifçe omuz silkerek mukabele ettim.” (A/90)

“O istihfaf ile omuzlarını silktilti.” (D/95)

“Yorganlı ümitsiz bir tavırla omuzlarını silktilti.” (KD/18)

Ortadan Kaldırmak

“...Kaymakam Nusret'i ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırmayı kurmuşlardı.” (AG/88)

Ortadan Kalkmak

“Yüz göz oluruz... Aile saygısı ve hürmeti ortadan kalkar...” (AG/46)

Ortadan Kaybolmak (biri veya bir şey)

“Birinci Yunan muharebesi zamanlarında bu serseri, birkaç sene ortadan kaybolmuş...” (DĞR/24)

Ortaya Atılmak

“Bu nazik dakikada patavatsız Gülsüm, ortaya atılıyor, çocuk üzerindeki nüfuzundan istifade etmek isteyerek...” (KD/129)

“Onları ne yaptın? diye bağırınca ihtiyar adam, dayanamadı, kendinden geçmiş bir halde ortaya atıldı...” (KD/63)

“...amma ağzı karanın biri bir pislik ortaya atar, insanı aylarca uğraştırırdı.” (DĞR/54)

“Büyük hanım, o gece kızı teskin için, böyle bir söz ortaya attığına son derece pişman olmuştu.” (KD/70)

Ortaya Dökmek

“Hayriye Hanım, sandığında, sepetinde ne varsa ortaya dökmüş...” (YD/71)

Oyun Etmek (birine)

“Bak, şimdi ne oyun ettiğimi anlatayım hanımefendiciğim...” (KD/82)

Oyun Oynamak

“Bakın şunların oynadıkları oyuna! diyordu.” (GE/ 62)

“Bu vali olacak herif bir oyun oynayacak mı dersin?” (DĞR/113)

“...kalbinin uykuda olduğu bu anı gözleyerek üstüne çullanmışlar, ona bu sefil oyunu oynamışlardı.” (EH/140)

Oyunbozanlık Etmek (kelek yapmak)

“Fakat, o da kim bilir hangi mecburiyetle benim gibi oyunbozanlık etmekten kaçınıyor...” (GE/140)

“Bir maksatla olmasa da oyunbozanlık etmeye başlıyordu.” (GE/ 49)

Öç (öcünü) Almak (çıkarmak)

“Gülsüm hizmetçiye edilen bu itibarın geçici olduğunu, onun ergeç gözden düşeceğini tecrübeleriyle bilir, günü gelince öcünü alacağından emin, sakın ve sinsi, beklemeyi tercih ederdi.” (KD/132)

“...yahut o adamdan öc almaya kalkmasına bir mani var mıydı?” (EH/200)

“Konağın büyüklerine kızdığı zaman, o masumdan öcünü almaya kalkması olmayacak şey değildi.” (KD/72)

“Ölümle öç alınmaz değil mi kızım?” (A/55)

“Herifi apar topar aşırıdılar... Eh, biz de öcümüzü aldık, yanma bırakmadık.” (GE/ 19)

Ödünü Koparmak (birinin)

“Baba ödümü kopardın, diye bağırması onun doyulmaz bir eğlencesiydi.” (YD/112)

Ölçüyü Kaçırarak

“Halil Hilmi Efendinin gönlünü alacak birkaç söz söylemeye kalktı ve elinde olmadan ölçüyü kaçırdı.” (DĞR/111)

Ölüm Döşğinde Olmak

“Altı sene hiç şikâyet etmeden tahammül etmiş, fakat nihayet dayanamamış. Ölüm döşğine düşmüş.” (A/37)

Ömür Çürütmek

“Tahsili olan ve lisan bilen bir genç ne diye böyle yerlerde ömür çürütecekti?” (DĞR/75)

Öne Sürmek

“Ben ne edeyim be hanımefendi? Bu deli kız önlerine düşüyor, diye Gülsüm'ü öne sürüyor ve kendini temize çıkarıyordu.” (KD/ 34)

Önüne Dikilmek

“Sert bir rüzgâr darbesi gibi oda kapımı açtı, acayip bir vakar ile masamın önüne dikildi.” (AG/13)

Önüne Düşmek

“Şahin Efendi ile Deli Necip kadını önüne düşerek daha başka doktorlara da müracaat ettiler.” (YG/140)

“Ben ne edeyim be hanımefendi? Bu deli kız önlerine düşüyor, diye Gülsüm'ü öne sürüyor ve kendini temize çıkarıyordu.” (KD/34)

“Haydi düş önümüze... Sosyeteye dansa gidiyoruz, diye zorlayan yok.” (YD/115)

Önüne Geçmek

“Lalanın her gidişinde peşine takılmaya kalkmışlar, hanımnineleri, bin müşkülâtla önlerine geçmişti.” (KD/140)

“...ikide birde Adana'ya gitmeye kalkıyor, Enise Hanım, zorla önüne geçiyordu.” (EH/100)

“Ben gidiyorum, diye yataktan kalktığı zaman ben de, Naciye de önüne geçtik.” (KD/200)

Önüne Gelen

“...bir çocuk inadıyla önüne geleni haşladığı oluyordu.” (YD/90)

“Hanımefendiden aşçıya kadar, konakta herkes, bu hikâyeyi önüne gelene anlatıyordu.” (KD/63)

Önüne Katmak

“...bu iş için Kıbrıs'tan getirttiği zağarları önüne katarak kasabadan çıkıyor...” (EH/229)

“Birazı da kadınları, çocukları önüne katıp Karadeniz taraflarına indi...” (KD/18)

Önünü Almak (bir şeyin)

“Yalnız bu gidişin önünü almak da kifayet etmez.” (GE/90)

“Bereket versin, kuvvetli bir genç tayfa, onu tam vaktinde belinden kavrayarak tehlikenin önünü aldı.” (EH/210)

“Bu Lamia bu tehlikenin önünü almış oluyordu.” (DK/182)

Öpüp Başına Koymak

“Ancak ne çare ki, bundan başkaları (sade başkaları olsa öpüp başına koysun) can düşmanı Nida-yı Hak faydalanıyordu.” (DĞR/39)

Örtbas Etmek (hasıraltı etmek)

“İhtiyar kadın, bu rezaletin Seniye'ye ait olduğunu tahmin etmiş bulunsaydı işi çabucak örtbas ederdi.” (KD/150)

Özür Dilemek

“Fakat, işin daha fazla karıştığını görerek özür dileyip başımızdan çekildi.” (GE/68)

P

Pabucu Dama Atılmak

“Bunun "Verin Zavallılara" nın pabucunu dama attıracağına şüphe var mı?” (DĞR/43)

Pabucunu Eline Vermek

“...emin ol padişahların, softaların da pabuçlarını ellerine verir.” (YG/237)

Paçaları Sıvamak

“Ötesini sonra düşünürüz. Biz artık paçaları sıvayıp iş aramalıyız.” (D/96)

Pahalıya Patlamak (mal olmak, oturmak)

“Kendi kendime ‘Ey Vedat... Karagöz iyi gitti ama nazır gibi sana da pahalıya mal olacak’ dedim...” (DK/245)

Para Dökmek

“...o, benim başımın tacıydı, yaptığım fedakârlıklar, uğruna döktüğüm paralar helâl ve hoş olsun.” (KD/186)

Para Etmek

“(M...S)deki çiftlik epeyce para eder mi ?” (AG/48)

“Adam olmadıktan sonra doktor olmuş kaç para eder?” (YG/137)

“Takdir-i ilâhîye karşı tedbir para eder mi? Ne yapalım, yürüyelim bari...” (DĞR/128)

Para Yemek

“Kendi gibi birkaç zengin çiftçi ile otomobilleri sıralar yollarda tabanca ata ata Mersin barında para yemeye gidermiş.” (EH/47)

Parmağına Dolamak

“Dürdane, hanımefendinin huyunu bilirdi. Asıl kabahatliyi bırakarak kendini parmağına dolayacağını hissettiği için, annesine fena halde çıkıştı.” (KD/151)

Parmak Isırmak

“Tahir Ağanın atılmış oyuncakları tamir etmek, boyamak, yaldızlamak, yepyeni şekillere sokmak hususundaki mahareti bir Eyüp oyuncakçısına parmak ısırtacak dereceyi bulmuştu.” (KD/56)

“Vallahi hazırladığım çeyizleri görenler parmak ısırırlardı.” (KD/19)

Parmak Kadar

“Aman baba, ben parmak kadar çocuktum o zaman...” (GE/32)

“...günün birinde Mürşit Efendi diye parmak kadar bir çocuk ortaya çıkıyor...” (A/74)

“Kendisinin de ikide birde tekrar ettiği gibi, o ailenin erkek çocuğunu parmak kadar da olsa, evin efendisi, amiri sayan bir köylü kadınından başka bir şey değildi.” (EH/135)

“Hâlbuki bu evlâtlıklar daha böyle parmak kadarken mart kedileri gibi kızıyorlar, erkek kokusuna saldırıyorlardı.” (KD/143)

“Hem parmak kadar çocuklar...” (DK/202)

“İlahi Hanımefendiciğim... Gayrı parmak kadar çocuğun da ağzını arayamazsam, kendimi insandan mı sayarım ya?” (KD/82)

Parmakla Göstermek

“Komşular beni tanımayanlara uzaktan parmakla gösteriyorlardı.” (A/154)

Partiyi Vurmak

“Bu kız mutlaka bir parti vurmak, benimle evlenmek istiyordu.” (YD/ 25)

Patlak Vermek

“İçlerindeki ufunet bütün dehşetiyle oralarda patlak verir...” (YG/52)

“Fakat, buna zaman kalmadan mesele bir başka taraftan patlak verdi.” (KD/149)

Payını Almak

“Bununla beraber Mutasarrıf, Halil Hilmi Bey ve Belediye Reisi de arasıra bu tenkitlerden pay almıyor değillerdi.” (DĞR/132)

Pay Çıkarmak

“Hemşehrileri Fettah Efendi’nin eski şeref ve şöhretinden kendilerine de bir pay çıkarmak için onu...” (YG/20)

Paydos Borusu Çalmak

“Nadide Hanımın umumi bir paydos borusu çalmaya iradesi ve yumuşak yüzlülüğü mani idi.” (KD/24)

Paydos Demek

“Ali Rıza Bey bunu söyledikten sonra davetlere eğlencelere paydos diyecek, kapısını tekrar kapayacaktı.” (YD/ 89)

Paye Vermek

“Hoca; talebenin karşısına oturamaz, diye bana güya bir paye veriyordu...” (GE/40)

Pençesine Düşmek (bir şeyin)

“Fakat aradan bir ay geçmeden sen bu zalimlerin pençesine düştün...” (A/127)

Perişan Etmek (perişanlık vermek)

“Bu çocuk ailemizi perişan edecek... Bunda hain bir Jön Türk ruhu var, diye köpürüyordu.” (D/38)

“Yirmi beş yıla yaklaşan idarecilik hayatında onu perişan eden bu idi.” (DĞR/6)

Perva Etmek

“... yarın ne olacağı bilinmeyen Gümölcineli İsmail'lerinden ve Şaban ağalarından perva edecek adam değildi.” (DĞR/30)

“Şimdiye kadar düşündüğümü söylemekten perva etmedim.” (D/120)

Pervane Gibi Dönmek

“Nadide Hanım, şimdi hastanın etrafında pervane gibi dönüyor, onun bir dediğini iki etmiyordu.” (KD/ 107)

Pervane Kesilmek

“Hanımlara daima kafa tuttuğu halde, onların karşısında pervane kesilir.” (KD/158)

Pes Demek

“Doğrusu pes dedim!” (YG/139)

Peşinde Dolaşmak (birinin)

“Aylarca peşinde dolaşan zengin bir Rum delikanlısı ile Şıra Adası'na kaçmış.” (AG/145)

Peşinde (peşinden) Koşmak

“Bizim zamanımızda erkekler kadının peşinde koşarlardı.” (KD/ 193)

Peşine Düşmek (gitmek)

“Gülsüm, bir polis hafıyesi gibi kadının peşine düşer.” (KD/133)

Peşine Takılmak

“Lalanın her gidişinde peşine takılmaya kalkmışlar, hanımnineleri, bin müşkülâtla önlerine geçmişti.” (KD/140)

Peşine Takmak

“Bir gün bir gezme yerinde peşimize birini taktığımızı gördün mü?” (KD/151)

“...bir bahane ile Züleyha'yı peşine takarak yeni yapılan binaları, sokakları, çarşıları, mezbahaları gezmişti.” (EH/180)

Peşkeş Çekmek

“Kocasının kendi menfaatleri için onu ötekine, berikine, peşkeş çektiği hakkında dedikodular kulağıma gelmişti.” (GE/145)

“...kocama el karılarını peşkeş çekip odanda halvet ediyorsun namussuz herif!” (A/84)

Pişkin Pişkin (pişkinliğe vurmak)

“...hatta bazen evin hali ve kendi kıyafetleriyle pişkin pişkin eğleniyorlardı. (YD/ 103)

Pişkinliğe vurmak

“Seyirciler arasında bir dehşet kasırgası esiyor, nazır, işi pişkinliğe vurarak gülüyordu.” (DK/245)

Pişman Olmak (bin pişman olmak)

“Bu fedakârlığı seve seve yaptım. Hiçbir zaman pişman da olmayacağım.” (D/71)

“Bu son sözü söyler söylemez pişman olmuşum.” (AG/83)

“Büyük hanım, o gece kızı teskin için, böyle bir söz ortaya attığına son derece pişman olmuştu.” (KD/70)

“Büyük hanım: Sakın burada da bir gürültü çıkarsa ne yaparız? diyor, geldiğine, geleceğine pişman oluyordu.” (KD/ 214)

“Evet, hanımefendi, Gülsüm’ü dövdüğüne pişman olmuştu amma, bu dayak da onu hayli yola getirmişti.” (KD/38)

Piyango Vurmak (çıkmaq)

“Nitekim, bu uğursuz zelzele vakasında piyango Halil Hilmi Efendiye vurmuştu.” (DĞR/37)

Piyasa Etmek

“Gülsüm’ü bir akran gibi koluna takarak gencin geçtiği yerlerde piyasa etti.” (KD/147)

“Adamcağıza hiç rahat vermiyor... İstasyonda yolunu bekler... Akşamları böyle kapı önünde piyasa eder...” (KD/193)

“Bu serin, karanlık havanın içinde bir aşağı bir yukarı piyasa etmek ne hoş olacak...” (DK/371)

“Erkek yolcular piyasa etmek için rıhtıma iniyorlar...” (DK/177)

Postu Kurtarmak

“Artık postu kurtardın İffet... Kızını iyi bir kocaya vermiş babalar gibi gönlüm rahat etti, diyordu..” (D/173)

Pot kırmak

“Fakat birdenbire bir pot kırmış gibi utandı.” (DK/396)

Pusu Kurmak

“...bu ağzın üstünde zaman zaman ne kadar şeni iki burun deliğinin açıldığını görmek için âdeta pusu kurmak lâzımdı.” (DĞR/47)

Pusuya Yatmak (pusu kurmak)

“...büyük kalabalıkların içinde yürüyor, tepelere tırmanıyor; derelerin sazları arasında pusuya yatıyor görüyordum.” (GE/100)

R**Rağbet Etmek (göstermek)**

“Uzakça olduğu için rağbet eden yok.” (DĞR/102)

Rahat Bırakmak

“Yüzüme baktı; “Beni rahat bırak... Yoluna git” dedi.” (A/52)

“Sonra Seniha'nın akrabaları bizi rahat bırakmıyorlardı.” (GE/ 89)

“...çılğıncasına eğlendiği bu tek sefahat gecesinde de onu rahat bırakmıyorlar...” (DĞR/7)

Rahat Durmak

“Fakat, resim, rahat durmuyordu.” (GE/48)

Rahat Etmek

“Fakat ben bir türlü rahat edemiyordum.” (D/47)

Rahatsız Etmek (huzurunu kaçırmak)

“...bu Nevnihal Kalfa gibi insanlar da mütemadiyen Allahı pis beddualarla rahatsız ede ede ona dediklerini yaptırırlardı.” (KD/94)

Rahmet Okutmak

“Fakat ihtiyarlığına tesadüf eden bu son nesil kan kırmızı çıkmış, ötekilere rahmet okutmuştu.” (KD/30)

Rapor Vermek

“Gözüne kestirdiği kimseleri birer birer arayıp buluyor ve her akşam ortalık kararınca Kaymakama rapor vermeye geliyordu.” (DĞR/84)

Rast gelmek

“Allah'tan evi bilen birine rast geldim...” (DK/239)

Razı Etmek

“Çocuklar, ‘Zehra Abla’ dedikleri bu kıza yalvarıp yakarmışlar, onu o günkü oyunda ut çalmağa razı etmişlerdi.” (KD/112)

“Mamafih bir türlü içeriye girmeye kendimi razı edemedim.” (DK/342)

Razı Gelmek (olmak)

“Biliyorsun ya ben zaten pek razı gelmiyorum...” (DK/210)

“Kızın bunlara ses çıkarmadan razı olacağına, hattâ tehlikeyi bu kadar kolay geçiştirdiğine sevineceğine şüphe mi vardı?” (DĞR/22)

“Onun bir türlü yerine oturmaya razı olmayarak tavanları dinlemeye devam etmesine karşı...” (DĞR/6)

“İsmail evvelâ razı olmuş... Fakat sonradan dayanamamış...” (D/23)

“...fakat yataktan çıkmasına kat'iiyen razı olmadı.” (EH/13)

“Çocukların salınacağı nöbetleşe kullanmaya razı olmamalarının sebebi biraz da bu idi.” (KD/ 36)

“İsmail'e yazılacak mektupların hatırı için buna razı oluyordu.” (KD/ 44)

“O köşkte hasta yatarken nasıl İzmir'e inmeye gönlü razı olmuştu?” (DK/183)

Rengi Atmak (kaçmak, uçmak)

“Yavaşça yerimden kalktığımı görünce arkadaşlarımın rengi attı.” (AG/51)

“Lamia hafif bir feryat kopardı, birden bire rengi uçarak...” (DK/264)

Rengi Değişmek

“İzmir'in sözü bile hemen rengini değiştirdi.” (DK/305)

Renk Vermemek

“Bazılarındaki şaşkınlıktan da bunu anlar gibi oldum. Fakat renk vermedim.” (GE/132)

“...fakat zevcemın renk vermemekle beraber derin derin içlerlediğini hissediyorum.” (DK/304)

Rezil Olmak

“Evet... Dehşetli rezil olmuşum o gün, dedi.” (EH/144)

“Allah esirgesin! Birşey hissederse hepimiz rezil oluruz...” (DK/257)

“...amma yabancıların yanında rezil olmamak için öyle söyleyivermek lâzım gelmiştir.” (KD/120)

Rica Etmek (birinden)

“...reddetmeyeceğini bilsek zat-ı âlinizden de rica ederdik Huzurunuz bize şeref verirdi, diye eğlenmiş...” (DĞR/23)

“Onlar nasıl sözler paşa baba?... Rica ederim, diyordu.” (GE/32)

“Bir dakikanızı rica edeceğim Kaymakam Bey...” (DĞR/57)

Ruhu (bile) Duymamak

“Billahi bu evde kimsenin ruhu duymaz.” (DK/208)

Ruhunu Teslim Etmek

“Kızının bir şeyini bulup versek de ferah ferah ruhunu teslim etse, dedi.” (A/50)

Rüşvet Almak

“Rüşvet almayacağım.” (A/63)

S

Saçını Başını Yolmak

“Halil Hilmi Efendi, Mutasarrıfın Ömer Beyin evine gideceğini haber alınca tekrar saçını başını yolmaya başladı.” (DĞR/99)

“...bu saatte de yine kendi derdini bırakıp bayılanlar, saçını başını yolanlarla uğraşmaya mecbur oluyordu.” (YD/110)

Sadık Kalmak

“...kızını bir daha dünya gözüyle görmemek için ettiği yemine sadık kalmak istiyor gibi bir türlü gözlerini açmıyordu.” (YD/151)

“Bir daha evin içine ahretlik ayağı sokmamak için ettiği yemine neye sadık kalmamıştı?” (KD/ 37)

Etrafımdakiler ne tıynette insanlar olurlarsa olsunlar ben umdelerime sadık kalacağım... (A/77)

Sağlam Ayakkabı Değil (olmamak)

“Günahı üstüne, o kadın için pek sağlam ayakkabı değildir, derler...” (DK/187)

“Telgraf'ın sahibi Ali Rüsuhi Bey sağlam ayakkabı değildi.” (D/121)

“Bu adam esasen pek sağlam ayakkabı değildir.” (YG/204)

“Söylenildiğine göre bu adamın kızları sağlam ayakkabı değildi.” (YD/51)

Saltanat Sürmek

“Böyle yaparsam kazada mesuliyetsiz meşrutiyet hükümdarları gibi bir nevi fuzuli saltanat sürecektim.” (A/88)

Sandık Düzmek

“İlerde yine ona gönderilmek üzere bir de sandık düzmesine ne mani vardı?” (KD/58)

Sapına Kadar

“Sapına kadar adam doğrusu; can feda böylesine demeğe başladı.” (DĞR/129)

“Beni arkadaşlarına takdim ediyor, ‘Sapına kadar kibar çocuktur!’ diyordu.” (D/129)

Sapsarı kesilmek

“Zayıflıktan yüzünün elmacık kemikleri çıkmış, gözlerinin akı sapsarı kesilmişti.” (EH/31)

“Naciye, birdenbire annesini dürterek hafif bir feryat kopardı: -Anne... Bu, bizim Gülsüm... Büyük hanım, sapsarı kesilmişti...” (KD/ 215)

Sararıp Solmak

“...ve her gün bir parça daha sararıp solmaktan başka bir yapamıyordu.” (YD/66)

“Yabanın yangın yerlerinde yatan aç, çıplak çocukların yanağından kan damlıyor, üstlerine titrenilen, gözlerinin içine bakılan kibar çocukları; hiç sebepsiz sararıp soluyorlardı.” (KD/126)

Sarf Etmek

“Evde su gibi para sarf ediliyordu.” (YD/80)

“Ben, kuru gramercilikten çıkmamak için olanca gayretimi sarf ediyordum.” (GE/47)

Sarkıntılık Etmek

“... ve genç muallimelere sarkıntılık ettiği defaatla makamınıza haber verilmiş olmasına rağmen, vesaire... Vesaire...” (DĞR/115)

Sarpa Sarmak

“...ben araya girsem, sanırım iş daha sarpa sarar...” (EH/38)

Sebat Etmek

“...ve bütün fena itiyatlardan korunmak hakkındaki kararında da sebat edemedim.” (A/81)

“Bu kararında işe başladığım günden yani üç aydan beri sebat ediyordum, müebbeden de edeceğim.” (A/144)

“Evlenmemek için küçük yaşta verdiği kararda hâlâ sebat ediyordu.” (A/39)

Sebat Göstermek

“Fakat, şu var ki, çocuklar arzularında sebat göstermiyorlar.” (KD/69)

“O da bir vatan hizmetidir çocuğum, diyordu. Elverir ki sen bu güzel kararında sebat göster.” (AG/68)

Selam Vermek

“Başka vakit selâm vermeye bile tereddüt edeceğim ne insanlara yüz suyu döktüm.” (A/120)

Selamete Çıkmak

“Fakat ben selamete çıktıktan sonra kafa tutmaya başlamıştım.” (AG/79)

Semtine Uğramamak

“Başkaları olsa bir daha semtlerine uğramazlardı.” (A/41)

Sermayeyi Kediye Yükleme

“Gerçi senin başın mühim bir dertten kurtulur ama ben derhal sermayeyi kediye yüklerim...” (AG/46)

Ses Çıkarmamak

“... sonra yenilik cereyanı adamakıllı kuvvetlendiği için, memleket kendisine pek açıktan açığa ses çıkaramıyor.” (DĞR/26)

“Fakat Deli Kâzım'dan çekinerek ses çıkarmadı.” (DĞR/65)

“Seniha pek ses çıkaramamaktaydı.” (GE/103)

“Ali Rıza Bey ilk zamanlarda, bu gezintilere ses çıkarmıyordu.” (YD/136)

“Biz neleri biliyorduk amma ses çıkarmıyorduk.” (YD/119)

“Gülsüm, bu fena muamelelere ses çıkarmazdı.” (KD/132)

“Mamañih, küçük kız da lala gibi sopasız ilim olmayacağına şahsen inanmış olduğu için ilk zamanlarda ses çıkarmıyordu.” (KD/ 44)

“Sesimi çıkaramıyorum. Çünkü şehirde valiyi bile yıldırmiş derebeylerinden birinin adamı...” (A/66)

Ses Seda Çıkarmamak

“Ve bunun üzerine oradan da ses çıkmaz oldu.” (DĞR/141)

“...bu adamdan ses seda çıkmıyor ve bu habersizlik, yakın dostları nedense çok ürkütüyordu.” (EH/10)

Ses Seda Yok

“Fakat hala heriflerden ses seda yok...” (EH/55)

Ses Soluk Kesilmek

“Sabah'a karşı İsmail'de ses soluk kesilmiş.” (KD/15)

Sesi Çıkarmamak

“İşitilmeyecek kadar yavaş bir sesle: Hastayım. Göğsüm tıkanık... Sesim çıkmıyor... dedi.” (A/51)

“İtiraz etmek, birşeyler söylemek istiyor, sesi çıkmıyordu.” (AG/174)

Sesi Kesilmek

“Biraz sonra sesleri kesilmişti.” (DK/366)

“Nihayet, sarıklı bir adam, pencereden kırık ağızlı bir toprak testi uzattı; kızın sesi kesildi.” (KD/ 8)

Sesi Soluğu Kesilmek

“Çabucak sesi soluğu kesildi; yalvarmaya başladı.” (A/86)

“Vedat, Lamia’yı karlara, çamurlara batmış, heyecandan sesi soluğu kesilmiş bir halde görünce şaşırdı...” (DK/266)

Sesini Çıkarmamak

“Kaymakam artık sesini çıkarmıyordu.” (DĞR/1)

“Fakat mesele nazik olduğu için hiç sesini çıkarmıyor...” (KD/149)

“Yanlış bir şey söyleyerek onu ürkütmek korkusuyla sesimi çıkarmıyor, fazla hareketten çekiniyordum.” (AG/34)

Sesini Kesmek

“Muhacirler de biraz bağırıp çağırdıktan sonra bakarlar ki, aldırın yok; onlar da seslerini keserler çaresiz.” (DĞR/69)

“Kız, sesini kes.Çocuğu uyandıracaksın!, diye onu tartaklıyor.” (KD/ 67)

“Yoksa sesini kesersin.” (DĞR/69)

Sessiz Sedasız

“Halil Hilmi Efendi, Ömer Bey’in evine kadar kafiye sessiz, sedasız takip etmişti.” (DĞR/129)

“Biçareler ümitlerini kestikleri için sessiz sedasız oturuyorlardı.” (DĞR/69)

“...az evvel yanımızda, dizlerinin üzerinde kitabıyla sessiz sedasız oturan ve ara sıra bize bakan kız...” (GE/38)

“Fakat benim gibi sessiz sedasız bir adamdan çıkması -bir balığın feryat etmesi gibi- herkesi şaşırttı.” (A/79)

“Meselenin nezaket peyda ettiğini gören damatlar, hizmetçiler çocukları ellerinden tutarak sessiz sedasız dağıldılar.” (KD/ 150)

“Onun için fazla bir şey söylemeyerek olduğu yerde sessiz, sedasız ağlamaya başladı.” (YD/65)

“Bir enişte ki annen bir bahçe köşesinde sessiz sedasız ölürken seni bağrına bastı, göğsünde uyuttu...” (AG/207)

Sevk Etmek

“...her saat değişen heveslerim beni hangi yola sevk ederse gitmeye mahkûmdum.” (AG/37)

“Fakat ne çare ki vakalar, tesadüfler beni daima onu üzmeye, darıltmaya sevk ediyordu.” (AG/225)

Sıfıra İnmek

“Mutasarrıfın kızı hikâyesinin uydurma olduğunu öğrendikten sonra Halil Hilmi Efendinin Ohanes'e olan itimadı sıfıra inmişti.” (DĞR/121)

Sıkı Fıkı

“Bir sabıkalının seninle pek sıkı fıkı konuşması kredini bozarsa karışmam.” (D/ 93)

“Gerçi babasıyla pek sıkı fıkı bir ahablığı yoktu...” (YD/17)

“Bizimkilerle fazla sıkı fıkı ahab olmaları...” (A/143)

Sıkıntı Çekmek

“Aylık sahipleri, memurlar biraz sıkıntı çekiyorlardı.” (GE/ 104)

“Geçinmek için çok sıkıntı çekmişlerdi.” (YD/17)

“Az sonra soluğu kesildi. Ölürken sıkıntı çekmedi kızım.” (A/51)

“İhtiyar adam bu kocaman aileyi beslemek için sıkıntı çekiyor...” (DK/180)

“İlk zamanlarda çok sıkıntı çekmiş... Fakat meysus olmamış...” (A/9)

Sıkıntıya Sokmak

“Niye tatlı canını sıkıntıya sokarsın? diye bana çatıyordu.” (GE/91)

“Hâsılı, tatlı canını sıkıntıya sokma doktorcuğum.” (DĞR/94)

Sıkıya Gelmek

“Pek sıkıya gelirse bunun yarısı kadar bir zaman da ona yetebilirdi.” (YD/14)

“Pek sıkıya gelersen uzaktan işaret edersin...” (DK/257)

Sırtından Geçinmek

“Ben, buraya başkalarının sırtından geçinmek için girmiş bir tufeyli olmadığımı teslim ettirmekte gecikmeyeceğim, diyor...” (GE/90)

“Bu sırtınızdan geçinen serseri alayı o vakit çanağınıza on para atmaz...” (KD/23)

Silip Süpürmek

“Umumi harbin bunca zararlarına mukabil bir faydası, bu aşkı yeryüzünden silip süpürmek oldu.” (EH/125)

“Yangın, Kelami Baba'nın kemikleriyle beraber bütün bu mübarek eşyayı da silip süpürmüştü.” (YG/161)

Sineye Çekmek

“Aç kaldım, rezil oldum, türlü hakarete uğradım. Hepsini sineye çektim.” (YD/141)

Sinirini Bozmak

“Bu vaziyet, o kadar sinirlerini bozmuştu ki o gün akşama kadar kimseyi yanına yaklaştırmadı.” (KD/139)

Sinsi Sinsi

“Karısının bu geceki sinsi sinsi etrafında dolaşması... beyhude olmayacaktı.” (YD/ 63)

Siper Etmek

“...sade vücudumu pencereye siper ederek biraz arkada ağzında kırmızı bir köpükle kaskatı yatan ölüyü göstermemeye çalışıyordum.” (A/100)

“Başını bazen kitaba çok yaklaştırıyor, şamdanı siper ediyordu.” (AG/227)

“Feridun Bey, kaynanasıyla karısını ihtiyaten bir kenara götürmüş, bir yemişçi arabasının arkasına siper etmişti.” (KD/ 212)

“Onların hatırı için birçok vakalarda nüfuzunu siper etti.” (AG/52)

Siper Olmak

“Ben İbrahim'le beraber bir kaya kovuğuna siper olmuşum.” (AG/91)

Sirayet Etmek

“...oda kapılarının budak deliklerinden sofayı seyreden kadınlara da sirayet etmişti.” (DĞR/5)

“...sırf kendi kalbinin ve sevgisinin bir ihtiyacı olarak ona sirayet ettirmişti.” (GE/ 93)

“Dedikodu ve entrika zevki buna da sirayet ediyordu.” (A/81)

“Küçük, büyük evin bütün insanlarına arız olan titizlik ve hırçınlık Ali Rıza Bey'e de sirayet ediyor gibiydi.” (YD/79)

“Mutasarrıf, bunun etrafa da sirayet ederek bunaltıcı bir hava meydana getirdiğini fark ediyor ve...” (DĞR/96)

“...hâlâ kapının arasından onları seyreden Lamia'ya da sirayet etmişti.” (DK/241)

Sitem Etmek

“Ancak müsaade ederseniz size başka bir cihetten sitem edeceğim.” (YD/9)

“Artık muradına erdin, diye sitem bile etti.” (D/42)

“Sitem etmiyorum kızım... Hakikati söylüyorum...” (AG/302)

Sizlere Ömür

“İki ay evvel çocukların anası da sizlere ömür, öldü.” (KD/18)

Soğuk Almak

“Sizin elbiseleriniz ıslak. Soğuk alacaksınız...” (AG/30)

Sokağa Atmak

“Sonra o hızla kendini sokağa attın. Bastığın yeri görmedin...” (GE/88)

“Annemi, kardeşimi, büyük annemi türlü eza cefa içinde öldüren, beni küçük yaşında sokağa atan bu adama nasıl baba dememi istersiniz.” (A/55)

“Konağın kırk senelik bir emektarını bu halde sokaya atmağa Allah razı olmazdı.” (KD/205)

“Onu gece yarısı sokağın ortasına atıvermek yakışık almazdı.” (KD/58)

Sokağa Dökülmek

“Fakat akşama doğru onlar, âdeta isyan ederek kendiliklerinden sokağa döküldüler.” (KD/140)

Sokakta Kalmak

“... bekâr çamaşırı yıkamakla yaşıyan anası da birkaç yıl sonra gözlerini kapayınca Naciye, büsbütün sokakta kalmış...” (DĞR/25)

Solda Sıfır

“Gerçi iş âleminin canavarları yanında ben, bugün de solda sıfır sayılırım.” (GE/14)

Soluğu Kesilmek

“Az sonra soluğu kesildi. Öürken sıkıntı çekmedi kızım.” (A/51)

Soluk Almak

“Gazeteciler tanrısının onlara bir soluk aldirmek için Sarıpınar'ı bir parça hırpalamış olmasından daha tabî bir şey olamazdı.” (DĞR/39)

Soluk Soluğa

“...kapı açıldı ve Eşref, elinde bir telgrafla soluk soluğa içeri girdi...” (DĞR/87)

“...şimdi onu geçiyor ve kasırğa gibi dönmelerle soluk soluğa kucağıma düşürünceye kadar çeviriyordum.” (GE/97)

“Çünkü soluk soluğa kahveye geldiği zaman binbaşı da kalkmak üzere idi.” (YD/141)

Son Nefesini Vermek

“Fadıl Efendi'nin yakın dostlarından değildim, fakat son nefesini tesadüfen kucağımda vermişti.” (A/103)

Sopa Çekmek

“Sağlam ban mükemmel bir sopa çekerdi ya... Hakkı da yok mu?” (AG/201)

Soyup Soğana Çevirmek

“Yoksa kumarcılar fıkaraı soyup soğana çevireceklerdi...” (GE/59)

“Hâsılı haklarını aramaya gelen zavallı köylüleri soyup soğana çevirirler.” (YG/191)

“O esnada konu komşudan ve memurlardan yine bazı hatır sorucular sökün etmeye başlamıştı.” (DĞR/54)

Söküp Atmak

“Onların sevgisini de yüreğimden söküp atabilseydim...” (A/151)

“Fakat Őu var ki bu vehmi bir tűrlű zihninden sűkűp atamıyordum.” (AG/217)

Sűvűp Saymak

“PaŐa, tabii yine sűvűp saydı.” (GE/80)

Sűz Atmak (laf atmak)

“Yolda peŐime apkınlar takıldı... 'Kűűk hanım, iek isteriz' diye sűz atmaya baŐladılar.” (DK/227)

“...fakat bunlardan biri yaklaŐarak sűz atmaya, yılıŐmaya kalkacak olursa kızıyor, azarlayarak yanından kovuyordu.” (KD/147)

“Ellerinde dolu mendillerle karŐıdan gelen iŐçi, esnaf kılıklı adamlar, ona sűz atıyorlar, dirsek vuruyorlardı.” (D/160)

Sűz DűŐmemek (ayıp kaçmak)

“O halde, ben, kasabanın birçok binalarında sakatlık olduėunu, fen namına sűyledikten sonra baŐkalarına sűz dűŐer mi?” (DR/100)

“Fakat iyi takdir edersin ki bűyle bir meselede bana sűz dűŐmezdi...” (A/127)

Sűz Sűylemek

“Kendiliėinden bize sűz sűylemeye lűzum gűrmeyen, sorulan sűzlere istihfafa benzeyen bir lakayt ile cevap veren Jűlide onlardan bahsedilince dayanamıyor...” (AG/169)

Sűz Vermek

“Bana sűz veriyorsun deėil mi evlâdım, diye yalvarmaya baŐladı.” (A/114)

“Bir daha deniz kenarındaki kayalıėınız gibi buraya da ayak basmayacaėıma, kitaplarınıza elimi sűrmeyeceėime sűz veririm...” (AG/229)

“Yeni Harbiye Nazırı beni ataŐemiliter olarak Fransa'ya gűndermeye sűz vermiŐti.” (AG/67)

Sűze BaŐlamak

“Bűyűk geçmiŐ olsun, diye sűze baŐlamıŐtı.” (DR/35)

“O evvela uzun zaman konuŐulmamıŐ lisanlara mahsus bir aėırlıkla, tereddűtle sűze baŐlamıŐtı.” (AG/22)

“ŐaŐkınlık ve teessűrle hiçbir noktayı unutmamak için bűtűn takatini sarfederek sűze baŐladı.” (DK/273)

Sűze KarıŐmak

“...yahut sokakta ahaliden birinin ūkâyetini dinlerken Niyazi Efendi sűze karıŐır, havada kamçısını ūaklatarak...” (DR/32)

“Doktor, evvela onları yalnız bırakıp gitmekle söze karışmak arasında tereddüt ediyor gibiydi.” (EH/15)

“...bir ölü gibi soğuk görünen yüzüyle ayakta duruyor, söze karışmıyordu.” (DK/31)

“Belki başka bir Zehra olacak... Maarif Müdürü söze karıştı.” (A/20)

Sözü Ağzında Bırakmak

“Adamcağızın sözünü ağzında bıraktım.” (YD/141)

Sözü Değiştirmek

“Sözü değiştirdiler, başka şeyler konuşmaya başladılar.” (YD/54)

“Üzülme Şevket, dedi, insan olanın başına her şey gelir. Sözü değiştirdiler.” (YD/114)

“Muhtelif numunelere dair izahat istedi. Sonra yavaş yavaş sözü değiştirdi.” (D/32)

Sözü Kesmek

“Müdür Bey biraz daha bekledikten sonra sözü rastgele bir yerinden kesti.” (YD/23)

“... ve şiddetle, onunkinden daha belirli bir acılıkla sözünü kestim...” (GE/56)

Sözü Uzatmak

“Nimet Ablası’nı nasıl gördüğünü anlatırken mahsus sözü uzatıyor...” (DK/87)

Sözünden Çıkmamak

“Seni adam sandım, otuz sene sözünden çıkmadım.” (YD/152)

“Sözünden çıkmaz, bir sözünü iki etmezmiş...” (A/116)

Sözünü Kesmek

“Acele acele onun sözünü keserek...” (DĞR/104)

“...eski elbiseleriyle hepsinin en fukarası görünen kıranta bir ihtiyar, benim sözümü kesti.” (GE/132)

“İhtiyar adam sinirli bir tavırla onun sözünü kesti...” (YD/98)

“İbrahim orada yaramı nasıl sardığını, beni bu köye nasıl naklettirdiğini anlatırken sözünü kestim.” (AG/93)

“Lamia gayriihtiyarî gülerek onun sözünü kesti...” (DK/257)

“Sermuharrir sözümü kesti: -Böyle saçma çare olur mu canım?” (D/118)

Sözünü Tutmak

“Vak'anın hakikatini mümkün olduğu kadar saklayacağım... dedi ve sözünü tuttu.” (A/136)

“Adamcağız sözünü tutmak için beyhude yorulup çırpınıyordu.” (AG/37)

“Bana verdiğin sözü mutlaka tutacaksın ya Şükran?” (AG/126)

Su Gibi

“Ve kitabeyi başından sonuna kadar su gibi okudu.” (DĞR/128)

“Evde su gibi para sarf ediliyordu.” (YD/80)

“Yakarlardı çiftlikleri, asarlardı ağaçlara delikanlıları, alırlardı su gibi kızlarımızı kucaklarına...” (YG/63)

Su Sızmamak

“...usul meseleleri üzerinde çatışmaları mümkün olan Evkaf ve Malmüdürlerini su sızmaz şekilde birbirine yaklaştıracaktı.” (DĞR/53)

“Bir zaman, Gülsüm ile hanımefendi arasında su sızmadı. Artık her gece kıza elbiseler, potinler, çoraplar vadediliyordu.” (KD/ 66)

Sululuk Etmek

“Sabaha kadar eğlenecektik ama iki Trabzonlu takacı sululuk etti.” (D/169)

Surat Asmak

“Şevket babana itaatsizlik etmeni ben de istemem, ama hiç olmazsa biraz surat as, diye nasihat veriyordu.” (YD/67)

“Yok, yok, böyle surat asacaksan istemem...” (KD/53)

Surat Bir Karış

“Fakat ezkaza iki paralık bir iş istediniz mi surat bir karış...” (KD/ 117)

“O, çıktığı zaman, büyük hanım: Kuzum Allahaşkına buna ne oluyor böyle? Dedi, surat bir karış.” (KD/203)

Susta Durdurmak

“...ve ondan çok daha büyük birçok devletleri susta durduran bir şirketin en nüfuzlu bir idarecisiyim.” (GE/121)

Suya Düşmek

“Bu son ümit de böyle suya düşmüş oluyordu.” (YD/77)

“...belki de zamanla asıl teşebbüsü suya düşeceğini gören Şahin Efendi oradan oraya koşuyor...” (YG/76)

“Kolejdeki son senesinin son aylarında, onun Amerika ümitleri, birdenbire suya düşürmüştü.” (EH/38)

Süklüm Püklüm

“Hayriye Hanım, süklüm püklüm kocasının yanına geldi...” (YD/108)

Sükse Yapmak

“...delikanlının bu hareketi dehşetli sükse yapıyor.” (EH/7)

Sükûn bulmak (sükûnet bulmak)

“Artık sükûn bulmuştum, olanca çapkınlığımla alay ediyor, ara sıra perdenin arasından dışarı bakıyordum...” (DK/245)

“Biraz sükûn bulunca kendi hareketime kendim de şaştım.” (D/38)

“Fakat, anladıktan sonra da sükun bulamıyorlar.” (KD/ 68)

“Kudûs dünya hırslarının sükûn bulduğu bir yerdir.” (AG/58)

Sütliman Olmak

“Nihat Efendi mektepten çıkınca ortalık sütliman oldu.” (YG/166)

Sütten Kesilmek

“Çocuk, yakında sütten kesilecek, Gülsüm’ün eline kalacaktı.” (KD/72)

Ş

Şafak Sökmek

“Uyuduğu zaman şafak söküyordu.” (A/50)

Şahit Olmak

“Bu sahneye yıldızların gözlerinden başka kimse şahit olamazmış.” (AG/266)

Şaka Etmek

“Paşam, arkanız kuvvetli bu gece. Sizi iyi finanse ediyorlar, diye şaka etti.” (GE/107)

“Ben sana hesabı öğretemeyeceğim ama sen galiba onu bana unutturacaksın, diye şaka ettim.” (GE/70)

“Gel bakalım... Sen de bunlardan mısın? diye şaka etti.” (GE/63)

“...şirketteki memurlara münasebetsiz şakalar ediyordu.” (YD/17)

“...ben gülüyor çilli yanaklarına hafif fiskelerle dokunarak şaka ediyorum...” (DK/331)

“Artık onunla eskisi gibi şaka etmeye nasıl cesaret edilir?” (DK/120)

“Handan onu ‘annem’ diye takdim ettiği vakit acaba şaka mı ediyor diye dikkatle yüzüne baktım.” (D/50)

“İhtiyar jandarma şaka ettiğimi anlamıştı.” (AG/11)

“Şükran’la şaka ediyor, ıslık çalıyordum.” (AG/106)

“Ufak bir baygınlık geçiren her adamın ölmesi lâzım gelse dünyada tek insan kalmazdı, diye şaka ettim.” (A/100)

Şaka Gibi

“Şaka gibi başlayan dayak, gitgide kızışıyor, zabıt, artık durmak lazım geldiğini hissettiği halde, bir türlü kendini tutamıyordu.” (KD/ 62)

Şakaya Gelmek

“...karşısındaki sabık ordu doktorunun şakaya gelmeyeceğini anladı.” (AG/14)

“Öyle zannedildiği gibi şakaya gelecek, kolay kolay tepesine çıkılacak bir adam olmadığını göstermek için bu, ne güzel bir fırsattı.” (KD/ 60)

Şantaj Yapmak

“... birkaç ay şantaj yaparak yeni bir memuriyet koparıp giderdi.” (DĞR/40)

“Şimdi anlarsınız. Şantaj yapmayı düşünüyorum.” (D/118)

Şaşırp Kalmak

“...eğer bana devir ve teslim muamelesi yaparsan boş kâğıdını almış beceriksiz ve kimsesiz bir kadıncağız gibi şaşırp kalacağım.” (AG/45)

Şeytan Tüyü

“Galiba şeytan tüyü var herifte, Allah belâsını versin!” (DĞR/114)

Şikâyet Etmek

“Ara sıra annem soğuktan, kardeşlerim yemekten şikâyet ederlerdi.” (YD/5)

“Ali Rıza Bey tekaüt arkadaşlarından hemen hepsinin evlerinden şikâyet ettiklerine dikkat etti.” (YD/49)

“Annesinin yanında daima şen ve kuvvetli görünmeye çalışan Rânâ yalnız kaldığımız zaman acı acı şikâyet ediyordu.” (D/151)

“Bilakis kimse rahatsız olmasın, kimse darılıp şikâyet etmesin diye evinizde nefes almaktan çekiniyorum.” (AG/219)

“Bir gün hiç yoktan bir mesele için beni müdüre şikâyet etti.” (D/80)

“Karasinek gibi yapıştı yarabbi... Bir türlü üstümden atamıyorum! diye şikâyet ediyordu.” (KD/70)

“Kız, sus! Gına geldi artık bu İsmail lakırdısından, diye bağılıyor, sinirli küçük hanımlar, ‘İsmail sözünü duyunca gönlümüz bulanıyor’ diye şikâyet ediyorlardı.” (KD/28)

“Kız, Bülent’in hiçbir kahrından şikâyet etmiyordu.” (KD/129)

Şunun Şurası

“Şunun şurası dört saatlik yer...” (GE/18)

“Allah nasip ettiyse şunun şurasında bir, iki sene kaldı.” (YG/41)

Şüphe Etmek

“Hiç olmazsa şüphe etmeliydim.” (GE/50)

“Biliyordum Şevket, dedi, senin ahlakından bir an şüphe etmedim.” (YD/ 114)

“Size olan hürmetimden, muhabbetimden şüphe etmezsiniz.” (YD/23)

“Ben kendimi sessizce akıntıya bırakırım, seni yalnız bulurlar... Şüphe edemezler.” (D/60)

“Çünkü, iki taraftan birinin mutlaka şüphe etmesi şartmış gibi, o zaman da kendinin itikadı sarsılıyor...” (KD/69)

“Gazetelerin teşhir ettiği sicilli hırsızın bu insaniyetinden şüphe edebilirdi.” (D/138)

“Polisler hapisten çıkmış sicilli bir hırsız olduğumu öğrendikleri vakit acaba benden şüphe etmeyecekler miydi.” (D/106)

“Zahiren çok faal ve işgüzar görünen insanlardan daima bir parça şüphe ediyorum...” (A/11)

“Fakat Hâmit Bey, onun bir ikinci defa, cibinlik demirinden daha sağlam bir yer bulup kendini öldüreceğine şüphe etmiyordu.” (DĞR/90)

Şüphe Olmamak (yok)

“...bu saatte Ahmet Masum'un himmetiyle nereye kadar gideceği belli olmayan dalgalarla etrafa yayılmakta olduğuna şüphe yoktur.” (DĞR/60)

“Nuh Peygamber zamanında da bu yerler, bu insanlar yine bundan başka türlü değillerdi, buna hiç şüphe yok.” (GE/53)

Şüphe Uyanmak

“Ben şaşkın şaşkın etrafıma bakıyordum. Sarhoşun aklından birdenbire bir şüphe uyandı.” (D/183)

T

Tabak Gibi

“Hakikat tabak gibi meydana çıkıyor... İş dallanıp budaklanıyor...” (A/84)

“...ben gece âlemlerinde öyle karılar gördüm ki, çıırılçıplak ve edep yerleri tabak gibi açık olduğu halde saçlarını örterler.” (GE/65)

Taban Tepmek

“Bunları aldığı fiyatta satıyor ve bütün karı boş yere çarşıya taban tepmemiş olmaktan ibaret kalıyordu.” (KD/54)

Tabana Kuvvet

“Çocuk, bu feryadı işitince tabana kuvvet kaçtı.” (KD/150)

Tabanı Kaldırmak

“Fakat öyle olsa beni görünce tabanı kaldırıp kaçmaları lâzım gelirdi...” (A/15)

Tadını Çıkarmak

“...kadınlarınız çalı çırpı yakıp duman dumana yemek pişirmeden eğlenenin ve manzaraların tadını çıkaramazsınız? derdi.” (EH/25)

Tahakkuk Ettirmek

“Fakat belediye hududu içindeki yerler için harcırah tahakkuk ettirmek kazalı bir iş olduğundan evvela...” (DĞR/54)

Tahammül Etmek

“Başımda bir koca aile var, ekmekten olmayayım diye tahammül ederdim.” (D/80)

“Tahammül edilmez buna, dedi, bu teres iyi bir dersi haketti.” (DĞR/127)

“İnsan, böyle şeyi bilir de nasıl tahammül eder?” (YD/51)

“Altı sene hiç şikâyet etmeden tahammül etmiş...” (A/37)

“Arkadaşların nezaketimi, uysallığımı ne gözle gördüklerini anladıktan sonra lâubaliliklerine tahammül edememeye başladım.” (A/79)

“Geceleri evinin bahçesinde buluşacak kadar cürmü artırmışlar... Ablam tahammül edememiş...” (AG/72)

Tahrik Etmek

“Fakat o, yalnız benim için yapılmış bir gizli davet gibi, beni tahrik etmeğe başladı.” (GE/142)

“O beni tahrik etmeseydi belki işi serseriliğe vuracak, kendimi tamamıyla kapıp koyverecektim.” (AG/51)

“Doğrusu onun bu şüphesi beni ihtiyar kadının gözyaşlarından ziyade tahrik etti.” (A/116)

Takati Kesilmek

“Zavallının bir yerde, heyecandan takati kesildi, titreyerek durdu.” (AG/131)

Takdir Etmek

“Müderrisin bu ziyaretindeki ehemmiyeti gayet iyi takdir eden Kaymakam, pek keyiflenmişti.” (DĞR/46)

“Sonra bu adi bar havalarına musiki denilmeyeceğini de pekâlâ takdir edersiniz.” (AG/215)

Takip Etmek

“Fakat birbirlerini iki can düşmanı gibi uzaktan takip ettiklerine şüphe mi vardı?” (DĞR/48)

“Başıma bir kaza gelmesinden korktuğu için uzaktan uzağa bizi takip eder...” (D/22)

“Ne istediğimi bilmeden ben de onu takip ediyordum.” (D/160)

“Sonra da bu kavgalar, dedikodular, bin çeşit boş mesele ve can sıkıntısı takip etmişti.” (A/77)

“Şükran böyle zamanlarda beni inadımdan döndürmeye çalışmanın beyhude olduğunu artık öğrenmişti, istemeye istemeye beni takip etti.” (AG/138)

“Değirmenin masalındaki İsmail’i taklit etmem fena mı olmuştu?” (D/87)

“Ses ve tavırlarıyla arasına Zehra Hanım’ı taklit etmek istediği anlaşılıyordu.” (A/26)

Taklit Yapmak

“... korkmuş taklidi yapıyor, fakat çok sevindiği yüzünden okunuyordu.” (GE/63)

“... ağzını alabildiğine açarak bağırma taklidi yapıyor, ne aşağıdan, ne de dışarıdan duyulmayacak bir sesle...” (DĞR/76)

Talih Yardım Etmek

“Daha çok genç olduğunu, hayattan ümit kesmenin doğru bir şey olmayacağım, talih yardım ederse pek güzel günler görebileceğini anlattım.” (D/85)

Talip Olmak

“Ağlamadan, üzülmeyen güler yüzle dayak yemeye talip oluşum hocayı şaşırtmıştı.” (D/16)

Taraf Tutmak

“Bu sebeplerden dolayı Nadide Hanım, istemeye istemeye Salih Hoca’nın tarafını tutmuş...” (KD/43)

“Büyük hanım, nedense Seniye’nin tarafını tutuyor; fakat onu açıktan açığa müdafaa edemediği için...” (KD/151)

Taraftar Olmak

“Bu izdivaca hiç taraftar olmadım.” (A/127)

Tarif Etmek

“Odadaki şaşkınlığı tarif edemeyeceğim.” (D/31)

Tarziye Vermek

“Ona tarziye veririm, istemediği şeyleri bir daha yapmam...” (DK/357)

Tası Tarağı Toplamak

“Aksi halde taşı tarağı toplar, Sarıova’dan çeker giderim...” (YG/192)

Taş Atmak

“Nihayet dayanamadı, babasıyla konuşurken ona taş atmaya başladı.” (YD/131)

Taş Gibi

“Fakat sonradan bütün ümidini kaybetti ve durduğu yerde taş gibi donup kaldı.” (DĞR/108)

“Fakat hain kız, bu meleğe karşı bir taş gibi hissiz kalıyor, o tatlı gülücüklere durgun, kara bir bakışla mukabele ediyordu.” (KD/117)

Tatil Etmek

“Celse tatil edilmiştir, dedi ve istidallardan bir kısmını çantasına koyarak kendisini dışarı attı.” (DĞR/68)

Tatmin Etmek

“...sırf orasını ağaç tepelerinden gözetleyenlerin yaptığını yapmak, içimdeki iğrenç merakı tatmin etmek için gittim.” (GE/66)

“Ben, kendim için demeyeceğim; fakat o yaşama tarzı seni tatmin etmiyordu.” (GE/16)

Tava Sapına Çevirmek

“Budalalık, münasebetsizlik yapanları tava sapma çevirir.” (GE/26)

Tavır Almak

“Abdüssamet Bey ‘kayınvalidem’ sözünü işitince kaşlarını çatmış, sert bir tavır almıştı.” (A/125)

“Niçin memleketinizde bir misafir, bir yabancı tavır alıyorsunuz?” (D/54)

“Bu zaman kadar en nefret ettiğim bir düşman karşısında bile bu kadar haşin bir tavır aldığımı bilmiyorum.” (AG/215)

“Lakayt ve sakın bir tavır alarak: Tesadüfümüz çok iyi oldu, dedim, sizi çiftliğinize bırakırım.” (AG/29)

Tavır Takınmak

“...derin ve düşünceli bir tavır takınıyor, kütüphaneden özene bezene seçtiği birtakım Fransız romanlarını yeğenine veriyordu.” (EH/36)

Tavsiye Etmek

“Rıfat’ı Belediye Reisine tavsiye eden oydu.” (DĞR/37)

“Birçok defalar bu korkusunu Şevket'e açmak, ona biraz daha sabır ve kuvvet tavsiye etmek istemişti.” (YD/111)

“Sana mesleklerin en ulvî ve şerefli olanını ben tavsiye edeyim.” (D/39)

Tecrübe Etmek

“Dilenci gibi boş yere sızlanacağına sen de talihini bir tecrübe et...” (YD/6)

Tedbir Almak

“...evde de bir ikinci mesele çıkarmam ihtimaline karşı güya tedbir almışlardı.” (A/149)

Teessüf Etmek

“Mamafih o kadar da teessüf etmeyiniz... Şimdi elinizde çatkın yüzünüzden, acı sözlerinizden daha kuvvetli bir silah var.” (AG/244)

“Rüsuhi Bey matbaadan ayrılmama çok teessüf etti. İşlenmiş sekiz on günlük paramı verdiler.” (D/125)

“Teessüf ederim İffet... Halis Paşa'nın oğlundan böyle çocukluklar beklemezdim, dedi.” (D/38)

Tefe Koyup Çalmak

“Kendilerinin yemedikleri halt kalmaz ve lakin yabancıların ufacık bir kusurunu gördüler mi tefe koyup çalarlar.” (AG/204)

Tehdit Etmek

“...köylü için söylese jandarmanın tehdit etmiş olması akla gelebilir.” (DĞR/25)

“Mütemadiyen koşuyor, yalvarıyor, hatta tehdit ediyordum.” (A/131)

“Bu cevap genç yaveri kızdırdı, asabiyetini zapta çalışarak beni tehdit etti.” (D/31)

Teklif Etmek

“Kaymakama çaydan sonra biraz da peynir, ekmek teklif eden Hurşit ...” (DĞR/16)

“Tekrar karşılarna geçmeyi teklif ettim.” (GE/33)

“...fakat yakın bir arkadaşı bir gece, akrabasından bir kızı teklif etmiş...” (YD/12)

“Bir kısmı yarım saat uzaktaki köye gitmeği teklif ediyordu.” (D/139)

“Biraz sonra Vehbi Efendi tekrar Zehra'yı cenazenin yanına götürmeyi teklif etti.” (A/55)

“Bu adam, lalanın emmioğlu olduğunu söylüyor ve onu memlekete götürmeyi teklif ediyordu.” (KD/205)

“Ömer'e yiyecekleri değiştirmemizi teklif ettim. Sevinerek razı oldu.” (D/17)

“Para teklif ettiler. Hırsızlardan aldığı paranın üç misli para gösterdiler.” (A/23)

“Maamafih ona yine büyük bir ciddiyetle evlenmemizi teklif ettim.” (D/187)

Tekme Yemek

“Hâlbuki en büyük tekmei benden yedin zavallı babacığım.” (YD/114)

Tekmeyi Vurmak

“Kim ağzını açarsa, beline vurduğunuz gibi tekmei, atardınız kapı dışarı...” (YD/155)

Telaş Etmek

“Elbette beyefendi, dedi, boş yere telâş etmem ben.” (DĞR/36)

“Yok, bir şey... Telaş etmeyin, diye teminat veriyor, buna kendimiz de inanmıyorduk.” (GE/99)

Telaşa Düşmek

“... aldığı bazı ufak tefek eşya karşısında telâşa düşüyordum...” (GE/128)

“Onun vapur işlemeyecek kadar fırtınalı zamanlarda bile bir gün işinden kalmadığını bilen Hayriye Hanım telaşa düştü.” (YD/33)

“Bizi telâşa düşürdünüz. Çok şükür, şimdi tehlikeyi atlattık.” (DĞR/35)

“... pencere arasına sıkışan bir perde ucunu bir türlü becerip çıkaramıyor, telaşa düşüyordu.” (DK/145)

“Maamafih bir gece bahçede kesik kesik uluyan köpek bizi hayli telâşa düşürdü.” (D/60)

“Şükran telaşa düşmüştü. Onu teskin etmeye çalışıyor, birden bire ne olduğunu soruyordu.” (AG/167)

Telaşa Düşürmek

“Kocasının endişesini hissederse inadına aksi bir şeyler söyler, onu büsbütün telaşa düşürürdü.” (YD/62)

Telaşa Vermek

“O halde yirmi dört saatten beri neden sustun, ortalığı telaşa verdin derlerse.” (DĞR/51)

Telleyip Pullamak

“İstanbul gazeteleri, bu havadisleri telleyip pulladılar.” (DĞR/106)

Temas Etmek

“Arkadaşlarımla vazife haricinde pek sık temas etmeyeceğim.” (A/68)

Temin Etmek

“...ve o gün meseleyi bana açacağını ve açtığını kendisinden sakladığını yeminle temin etmiş...” (GE/94)

“O hiç değil efendim... Şerefimle temin ederim.” (GE/23)

“...viranelerde yatıp kalktığı günlerde olmadığını kim temin edebilir?” (DĞR/26)

“Merak buyurmayın, Belediye Reisi Reşit Bey istirahatinizi temin eder, diyordu.” (DĞR/74)

“Rica ediyorlar, kendisine bir fenalık gelmeyeceğini temin ediyorlar.” (A/24)

“Aramızda kalacağını temin edersiniz değil mi? dedi.” (D/117)

“Bu Zehra Hanım için sizi o cihetten de temin edebilirim.” (A/11)

Temize Çekmek

“Fakat Eşreften geri kalmayı doğru bulmadığı için acele acele, müsveddesini temize çekti ve mühürledi.” (DĞR/77)

Temize Çıkarmak

“...kendimi temize çıkarmak için zihnimde bin türlü bahane icat edecek, bin mantık yapacaktım.” (DK/327)

“Sonra kendisini büsbütün temize çıkarmak için, üstünün ve eşyasının aranmasını istedi.” (KD/136)

Tempo Tutmak

“...geçit resimlerinde mızıkaya ayak uyduran genç süvari atları gibi ayaklarımla bu ışığa tempo tutarak geriye döndüm.” (GE/54)

Tepeden Bakmak

“Hâlbuki bilâkis o bana dağların tepesinden bakar gibi istihfafla baktı.” (A/86)

“Muvaffak olmak ihtirası, büyük adam olmak, gösteriş yapmak ihtirası, zengin olmak ve her şeye tepeden bakmak ihtirası...” (GE/40)

Tepesine Çıkmak

“Böyle kız gibi nazık bir zabiti askerler sayarlar mı? Askerleriniz tepenize mi çıkıyordur, nedir? diye izzetinefsini kırarlardı.” (KD/60)

Terk Etmek

“Fakat son dakikada azmim, kararım beni terk ediyordu.” (D/131)

Tertip Etmek

“Lütfen sicilleri tetkik ederek bir cetvel tertip edersiniz...” (A/69)

“Fakat ilâçlarını daima büyük insanlara göre tertip ettiklerinden onlar çocuklara ağır gelir ve biçareleri hiç yoktan ölüm tehlikesine bile atardı.” (KD/125)

Tesadüf Etmek

“Fakat bu, niçin bana tesadüf etmişti?” (GE/77)

“ O biraz geri çekildi. Gözlerimiz birbirine tesadüf etti.” (D/33)

“Sokakta bir bildiğe tesadüf ettiğim zaman yolumu değiştiriyordum.” (D/126)

Teselli Bulmak

“İnsan, mesela ibadet yahut çalgı ile meşgul olmakla; zerzevat, çiçek yahut çocuk yetiştirmekte de bir teselli bulabilir.” (YD/10)

“Tahir Ağa, arasıra hemşehrileriyle örüşse hayli teselli bulacaktı.” (KD/47)

Teselli Etmek

“Bir kaza ölümüne uğramazsam daha ferah ferah yirmi sene yaşar ve çalışırım, diye kendini teselli ederdi.” (YD/14)

“Düşmüş bir aile kızını teselli edecektim. Birbirimize dertlerimizi söyleyecektik.” (D/171)

“İhtiyar adam, biraz kendine geldikten sonra kadını teselli etti.” (YD/19)

“Celâl İstanbul'da olsa beni az çok teselli edecekti.” (D/126)

“Zehra onu derin bir teessürle dinleyip teselli etmiş ...” (A/37)

Teselli Vermek

“Kocasını epeyce üzüp yaptığına pişman etmedikçe beklediği teselliği vermezdi.” (YD/35)

Tesir Bırakmak

“Bu ziyafet bende hiç iyi bir tesir bırakmadı.” (A/68)

Teslim Etmek

“...cüzdanımı polise teslim etmişler, onlar da olduğu gibi Doktor'a vermişlerdi.” (GE/89)

“Bir gün babası onu, teli duvağı ile bir başkasına teslim ettiği zaman da, zaaf göstermeyeceğim.” (GE/40)

“Daha yirmi beş yaşına gelmeden başmuallim yapmışlar, eline kocaman bir kız mektebi teslim etmişler...” (A/9)

“Polis çağıracağım, hırsız diye seni karakola teslim edeceğim, diye bağıırıyordu.” (D/156)

Teslim Olmak

“Ben, kaçmaya çalışacağım... Olmazsa teslim olacağım...” (D/68)

Teşebbüs Etmek

“...Seniha'yı son bir defa görmeğe bile teşebbüs etmeden, çiftlikten ayrılışımı çocukça buluyordum...” (GE/86)

Teşekkür Etmek

“İyi yere havale ettin Şeref, dedi, teşekkür ederim.” (GE/75)

“Kadın mahcup bir tavırla bana teşekkür etti, sonra tramvay yolundan Beyazıd'a doğru çıkmaya başladı.” (D/160)

“Şimdi burada neler çektiğimi görse kendisini kurtardığım için muhakkak bana teşekkür ederdi.” (YD/138)

Teşvik Etmek

“Beni İstanbul'a getiren, hoşlanmadığını hissettiğim bir hayata teşvik eden sen değil misin? dedim.” (GE/16)

“Hatta ‘ben senin annenim... Sen bu evin çocuğusun!’ gibi sözlerle kızı buna teşvik bile etmiş sayılırdı.” (KD/38)

“Çocuklarını teşvik etmek şöyle dursun, belki onu böyle acı ve hırçın yapan bilakis çocuklarıdır.” (YD/53)

Tetikte Bulunmak

“Hasta karısının hiç yokken heyecanlanarak başına savurabileceği bir hokka veya bardağa karşı daima tetikte bulunmak...” (DĞR/113)

Tıkırında gitmek

“Baştaki kuvvetler birbirleriyle anlaştıkça işler gayet tıkırında gidiyor...” (YG/83)

Tok Evin Aç Kedisi

“O, işi gözü ile görmüş gibi biliyordu. ‘Bu gözünü toprak doyurasıca soysuz çingene, bu tok evin aç kedisi’ mutfakta talı filan uydurayım, diye herifin ayağı altında dolaşmış...” (KD/104)

Toprağa Vermek

“... Ferihayı toprağa verdik... Zehrayı'da elimizden alma! diye yalvarıyorlardı.” (A/158)

“Varsınlar gitsinler; sıрма gibi kaç evladını toprağa veren Nadide Hanım, elbette onların arkasından gözyaşı dökerek değil.” (KD/ 74)

Toprak Olmak

“Onun öldüğünü,"Seydiköy"ün ihtimal alametsiz taşsız bir mezarında çürüyüp toprak olduğunu biliyordum.” (DK/307)

“Zaten İstanbul'da toprak olmuş iki sevdiğinin hatırasından başka ne bırakıyordu ki?” (A/49)

Tozu Dumana Katmak

“Yoksa bu tozu dumana katarak yaralı yaban domuzu gibi kaçan canavara yetişmek tıknafes lalanın karı değildi.” (KD/26)

“Düşmemek için kısırağın yelesine sarılıyor, beyaz ve düz yolda tozu dumana katarak rüzgâr gibi uçuyordu.” (AG/255)

Tuhafına Gitmek

“Bazı günler de hava kapalı oluyor... Anlamıyorum. Bu mantık tuhafıma gitti.” (A/15)

“Bahusus feleğin kerem ve serdini görmüş bir yaşlı enişteye karşı... Biraz tuhafıma gidiyor...” (AG/279)

Turp Gibi

“Fakat Sarıpınar burnu bile kanamamış turp gibi ayakta...” (DĞR/94)

“...Arif Bey, gecenin heyecanlarından sonra herhalde turşu gibi yatıyor olmalıydı.” (DĞR/10)

Tutarağı Tutmak

“Zavallının böyle zaman zaman tutarağı tutardı.” (YG/214)

Tuttuğunu Koparmak

“Fakat Yusuf uttuğunu koparan bir erkekti.” (EH/166)

“Hasan Talat mükemmel avukattır. Tuttuğunu koparır...” (YG/188)

Tuz Ekmek Hakkı

“Bunca yıllık tuz ekmek hakkı var... Size ufak bir hizmette bulunmayı vazife bilirim...” (A/123)

Tuzağa Düşmek

“Bir tuzağa düştüğümü o zaman anladım.” (GE/51)

“Kızlar bu gidişle ya bu çapkınlardan birinin tuzağına düşecekler yahut namları çıkacak...” (YD/91)

“Gülsüm, tabii, göz göre göre bu tuzağa düşmedi.” (KD/61)

Tuzağa Düşürmek

“...bu saf çocuğu ustalıkla tuzaklara düşürmüş ve uzun, beyaz kirpiklerinin içinde nasıl parladığını bildiğim gözleriyle aradığı şeyi bulmuştu.” (GE/94)

Tuzak Kurmak

“Komiser, hâlâ bir kanaat edinememişti. İkide birde kıza mahirane tuzaklar kuruyor...” (KD/139)

Türkü Tutturmak

“Vallahi de söylemem, billahi de söylemem, diye uydurma bir türkü tutturarak oynamaya başladı.” (DK/229)

Tüyleri Diken Diken Olmak

“Bu sahne öyle kelimeler ve tabirler, öyle hareketlerle oynanıyordu ki, Şahin Hoca tüylerinin diken diken olduğunu hissediyordu.” (YG/24)

“Büyük hanım, daha fazla korkuyor, tüyleri diken diken oluyordu.” (KD/207)

“Dehşetten gözlerim büyür, tüylerim diken diken olurdu.” (AG/39)

Tüyleri Ürpermek

“Nitekim büyük hanım, bu hikâyeyi her defasında tüyleri ürpererek dinliyordu.” (KD/183)

“Sonbaharda bir gece, Sarıova’da tüyler ürperten bir olay oldu.” (YG/159)

“Bu sözler Namık Bey'e adeta dehşet verdi, tüylerini ürpertti.” (DK/337)

“Eniştemin bazı ne kadar... Ama ne kadar zalim tarafları vardır... Hatırladıkça tüylerim ürperir...” (AG/241)

U

Ucu Bucağı Olmamak (görünmemek)

“Ah, bu idare işi ne ucu bucağı olmayan bir derya idi.” (DĞR/77)

“Bu dünyada başka bir âlemde ucu bucağı olmayan bir bahçe...” (D/7)

Ucuz Atlatmak (kurtulmak)

“Geçmiş olsun Şeref, dedi, ucuz atlattın.” (GE/78)

Uğur Getirmek

“Mektebimize uğurlar getirdiniz...” (A/94)

Umut Kesmek

“Tövbe olsun muharebede düşman karşısında böyle gece geçirmedi, diyordu, gayri çocuktan umudumu kestim.” (KD/15)

Uyku Tutmamak

“Şimdi bütün ev uykuda... Yalnız benim gözlerim uyku tutmuyor...” (DK/306)

Uykusu Kaçmak

“Biraz da onların uykusu kaçsın bu gece...” (DĞR/137)

Uykuya Dalmak

“Allah'tan o da uykuya dalmıştı.” (GE/66)

“...biraz evvel bahsettiği mücevher gibi berrak aydınlığa gülümseyerek uykuya daldı.” (YG/70)

“...gece gözlerinde onların birbirlerine bakışan hayalleriyle uykuya dalıyordu.” (DK/82)

“Sonra üzerinden bir yük kalkmış gibi ilk defa sakin bir uykuya daldı.” (AG/72)

Uzak Durmak

“İhsan'a iyi muamele etmekle beraber çok uzak duruyordu.” (AG/425)

“Rânâ ile annesi beni melek gibi bir adam sanıyorlardı. Evvelâ mümkün olduğu kadar onlara uzak durmuştum.” (D/147)

“Vakar ve haysiyet sahibi insanların benimle görüşmekten çekineceklerini düşünür, daima biraz uzak dururum.” (A/144)

Ümide Kapılmak

“Bunları şimdiden sana anlatmakta belki insafsızlık ettim. Fazla ümide kapılma.” (GE/50)

“Ali Rıza Bey, her defasında büyük ümitlere kapılıyor...” (YD/93)

“... kâh taşlıkta gamlı ve ümitsiz bir tavırla yere çömelen Gülsüm, Tahir Ağayı görünce çılgın bir ümide kapılıyor...” (KD/139)

“... daha ortada bir şey yokken böyle ümitlere kapılma...” (DK/257)

“Belki kapıyı açtığımı işiterek beyhude bir ümide kapılırlar.” (A/138)

Ümidi Boşa Çıkmak

“Onların arasına karışacağım saati sabırsızlıkla bekliyordum. Fakat ümidim boşa çıkmıştı.” (D/12)

Ümidi Kesmek

“Ben sonradan görmelere benzedim... Baba olmaktan ümidi kesmiştim...” (AG/263)

Ümidi Kırılmak

“Bu ümidim kırıldı...” (DK/52)

Ümidi Sönmek

“Hiç sebepsiz benim içimdeki ümit de söndü.” (DK/348)

Ümidini Kırarak

“Bu sual, bütün ümidimi kırdı. Akşamdan beri yaptığım şeylerin gülünç, söylediğim sözlerin manasız olduğunu o vakit farkettim.” (D/167)

Ümit Etmek

“Yabancı bir yerde hiç olmazsa oraya giderken birkaç gün yeni birşeyler ümit etmesi bile kârdır.” (GE/84)

“...idare üzerindeki nüfuzumu kullanırsam, bu işin olacağını ümit ediyor...” (GE/13)

“Mamafih ne de olsa, beklediği imdadına bu kadar çabuk geleceğini ümit edemezdi.” (YD/31)

“Bu ordudan çapul ve bozgundan gayri ne ümit edebilirdi?” (YG/31)

“Civarda birisine tesadüf ederek havadis almayı ümit ediyordu.” (YG/220)

“Kovuklarda eskiden kalma bir iz ve alamet bulmayı ümit eder gibi birinden çıkıp ötekine girmeye başladı.” (EH/156)

“Çalışınız, operanızla büyük muvaffakiyet kazanacağınızı ümit ederim.” (DK/58)

“Daha doğrusu öyle ümit ediyordum.” (A/34)

“Elime geçen bu ümit etmediğim kadar çok para evvelâ beni şaşırttı.” (D/173)

“Herhalde size küçük bir faydam dokunacağını ümit ediyorum.” (AG/68)

“Nihayet istediğim olmuştu. Mamafih ümit ettiğim kadar sevinemiyordum.” (D/41)

“Yüzünün çizgilerinde ümit etmediğimiz gizli güzellikler beliriyor, dudakları canlanıyor...” (D/52)

“Bu benim için ümit edilemeyecek bir saadetti.” (D/25)

Ümit Kesmek

“Biçareler ümitlerini kestikleri için sessiz sedasız oturuyorlardı.” (DĞR/69)

“...hattâ ölümünden sonra bile olsa kendi gününün de nihayet gelmesinden ümidini kesmiş değildi.” (DĞR/42)

“...çeşit çeşit insanlar içinde aradığı kimyayı bulmaktan ümit kesince onların herhangi birine de razı oldu.” (YD/91)

“Fakat Hayriye Hanım, kocasını mağlup etmekten ümit kesmiyor...” (YD/66)

“Ümidini kesmesi için , ‘Bunlar kaldı Paşam’ diye eline usulca bozuk paraları tutuşturdu.” (GE/107)

“...biz senden ümidi kesip onu Gaffar Ağa'ya verdik.” (D/23)

“Biraz uğraştıktan sonra sudan ümidini kesince küçük Halil'in ocağından kalmış küllerle ellerini oğuşturdu.” (EH/165)

“Bu takdirde ruhun ebedi hayatından da ümit kesmek lazım gelmez miydi?” (YG/34)

“Amirlerimi memnun etmekten, arkadaşlarımla hoş geçinmekten ümidimi kesmeye başlıyorum.” (A/70)

“Artık bu sene gelmenizden ümidi kestim.” (DK/109)

“Gülsüm, İsmail'i uyandırmaktan ümidini kesmişti.” (KD/17)

“Hatta onu bir daha görmekten ümit kestiğim zamanlar oldu.” (AG/160)

“Hayır, fakat hastalığı artmış... Gerçi ümit kesilmez ama...” (A/31)

“Kendinden ümidi keserse, hizmetçiye, komşunun uşağına başvuracak, hâsılı, mutlaka birini bulup elindeki üç beş kuruşu deve yaptıracaktı.” (KD/51)

“O artık benden ümit kesmiş gibiydi.” (AG/40)

“Ümidini kessin diye, şimendifer çiğnediğini söylüyorum. Ona da kulak asmıyor.” (D/136)

“Meyus olmamak, ümit kesmemek gibi müphem teselli sözleri söylediler...” (GE/149)

Ümit Kırmak

“Beni gönderecektin değil mi büyük hanım? diye vızıldadığı zaman ümidini kıracak bir şey söylemiyordu.” (KD/72)

Ümit Vermek

“... bana Nazan için ümit verirken 'sen ordunun en güzel zabitisin kardeşim' dediği zaman görmüştüm.” (AG/132)

Ümitsizliğe Düşmek

“...bu netice karşısında ümitsizliğe düşmüyordu.” (YG/108)

“Evet, görünüşte ümitsizliğe düşmek için bir sebep yoktu.” (DK/382)

Ümitsizliğe Kapılmak

“Çabuk ümitsizliğe kapılır, fakat en küçük, en maskara şeyler için çabucak da sevinirsiniz...” (GE/131)

Üstün Tutmak

“Fakat nedense memurluğu gazeteciliğe üstün tutardı.” (DĞR/ 40)

“Mamafih, Gülsüm, Seniye Hanımın güzelliğini öteki meziyetlerinin hepsinden üstün tutardı.” (KD/145)

“Vazifemi daima hakkımdan üstün tutacağım.” (A/63)

Üstünde Durmak

“Fakat aksi gibi o tam da onların üstünde durmuştu.” (GE/44)

Üstünden Atmak

“Ne yapsam, ne kadar uğraşsam bu şüpheyi üstümden atamayacağımı hissediyordum.” (D/33)

“Karasinek gibi yapıştı yarabbi... Bir türlü üstümden atamıyorum! diye şikayet ediyordu.” (KD/70)

“Kenan iyi çocuktur... Fakat onda yeni zenginin bir ‘sonradan görme’ edası vardır kibir türlü üstünden atamıyor...” (DK/251)

Üstüne Atılmak

“Ulan dilenci köpek... sen babamın ekmeğini yiyorsun... kim oluyorsun bana itaat etmeyecek? diye kızın üstüne atıldı...” (KD/35)

Üstüne Atmak (birinin)

“Ya bu ahlâksız kız, aşçı, işçi makulesi bir adamdan gebe kalır da damatlarının üstüne atarsa!...” (KD/158)

Üstüne Çullanmak

“... kalbinin uykuda olduğu bu anı gözleyerek üstüne çullanmışlar, ona bu sefil oyunu oynamışlardı.” (EH/140)

“Ancak kardeşlerinin bir ahretlik parçasından dayak yemesi onların asil kanlarını coşturdu: Yetişin; ayı, Selim’i öldürüyor!” diye çığırarak Gülsüm’ün üstüne çullandılar.” (KD/36)

Üstüne Düşmek

“... yine anlattığım görülmez periler sarayındaki gibi istemeden, yahut pek üstüne düşmeden vagon müsaadeleri geliyordu.” (GE/120)

“...biçarenin bu kadar üstüne düşmek günah olduğunu söylemişti.” (DK/209)

“Fakat sütninenin üstüne düşmeyi kibrine yediremediği için, hiç merak etmiyormuş gibi...” (KD/194)

“...daha doğrusu kendi de bu işin pek üstüne düşmemiştir.” (YD/137)

Üstüne Kalmak (birinin)

“Sonra senin üstüne kalır...” (DK/187)

Üstüne Titremek

“Bir anne gibi üstüne titreyen, her an benimle gülüp ağlayan müşfik bir zevcem olmasına rağmen tesellisiz bir yalnızlığa düşmüştüm.” (AG/247)

“Yabanın yangın yerlerinde yatan aç, çıplak çocukların yanağından kan damlıyor, üstlerine titrenilen, gözlerinin içine bakılan kibar çocukları; hiç sebepsiz sararıp soluyorlardı.” (KD/126)

Üstüne Varmak (birinin)

“Fakat Naciye'nin gözüyle kaşıyla ettiği işaretler üzerine arkadaşının fazla üzerine varmaktan vazgeçti.” (DK/178)

Üstüne Yıkılmak (birinin)

“Ağzını açıp bir şey söylersen, bütün kabahat bizim üstümüze yıkılır, diyordu. (YD/119)

Bütün işler onun üstüne yıkılmıştı.” (YD/ 50)

Üstüne Yıkma (birinin)

“Sen mesuliyeti Belediye Reisine hebennakasının üstüne yıkıp karşıdan kıs kıs gülmek istedin öyle mi?” (DĞR/59)

Üstüne Yürümek (birinin)

“...karısını parçalayacak gibi tavırlarla üstüne yürüyerek bağırmaya başladı...” (YD/109)

“İdare adamı için yapılacak şey, bilakis düşünmeden meselenin üstüne yürümektir.” (DĞR/130)

“İhtiyar adam korkunç bir hiddetle kızın üstüne yürüyerek bütün bildiklerini bağıra bağıra söylemeye başladı.” (YD/144)

“Döktükleri hakikat cevherlerini birdenbire idrak ve kabul etmeyenler olursa dövecek gibi üstüne yürürler.” (YG/104)

“Kadını kaçırıp beni yine kendine mi muhtaç edeceksin? diye üstüne yürüyeceği muhakkaktı”. (KD/132)

“Ya çocuklar ishal oldukları yahut gece ateşlenip sayıkladıkları vakit bile hanımefendi lalanın üstüne yürüyordu ya!” (KD/32)

Üzerinde Durmamak

“Kaymakam, işi anladığı için hastalığın üzerinde fazla durmadı...” (DĞR/104)

Üzerinden Atmak

“Nafile, biz bu hastalığı bir zaman üzerimizden atamayacağız, dedi.” (DĞR/72)

Üzerine Almak

“Nihayet bütün mesuliyeti üzerime alarak hemen işe başladım.” (A/89)

V

Vacip Olmak

“Böyle olunca Hurşit'in de serseriye ‘az bir terbiye’ vermesi vacip olmuştu.” (DĞR/14)

“Onun bu düzenbazlığına başak bir düzenle karşı koymak artık vacip olmuştu.” (KD/77)

“Şimdi, artık onun da hastayı ziyarete gitmesi vacip olmuştu.” (KD/177)

“Telgraf ismindeki eşkıya yatağının mahiyetini karilerimize tanıtmak artık vâcip oldu.” (D/123)

Vakit Geçirmek

“Vakit geçirmek için kütüphanenizden birkaç kitap istiyorum.” (AG/223)

Vaveyla Koparmak

“Tahir Ağa ile Gülsüm, biraz evvel sakın sakın konuşurlarken, aşçının bu sözü üzerine, bir vaveyladır kopardılar.” (KD/206)

“Tam bu dakikada yukarıda bir vaveyla koptu.” (A/154)

“Vapurun dalgaları daha rıhtımın kırık taşlarını ıslatmaya devam ederken yukarıda korkunç bir vaveyla kopmuştu.” (A/45)

Veda Etmek

“Evden çıkarken kardeşlerine veda etmedi...” (YD/88)

“İkisinin de söyleyecek bir şeyleri yoksa birbirine veda edip ayrılmaları lâzım gelirdi ki, bu olamazdı.” (DĞR/106)

“Arkadaşlarıma veda etmeye cesaret bulamayarak matbaadan çıktım.” (D/126)

“Fakat o ihtiyar kaptana ve bazı yol arkadaşlarına veda etmeden vapurdan ayrılmak istemedi.” (AG/164)

Voli Vurmak

“Sebebinin, o günlerde vurduğu büyük bir voli olduğu söyleniyordu.” (GE/140)

Vur Patlasın Çal Oynasın

“Onlar kadın, erkek bir arada vur patlasın gidiyor... Kaçgöç yok...” (GE/64)

Y

Yabana Atılmak

“Bu senin lâkırdın yabana atılacak bir lâkırdı değil, dedi, yanlış anlaşılmasın...” (GE/56)

“Genliğinde epeyce zaman ataşemiliterliklerde Avrupa'da dolaşmış olması da yabana atılacak bir adam olmadığını göstermekteydi.” (GE/37)

“Söylediği sözler yabana atılacak şeyler değildi.” (YD/40)

“Bir türlü çenesi durmayan Azize'nin bu esnada ağlaya ağlaya söylediği sözler de yabana atılacak gibi değildi...” (KD/136)

“Bununla beraber bu sözler pek de yabana atılır şeyler değildi.” (YG/182)

“Sen, benim öteki lakırdımı da yaban atma...” (YG/39)

Yabancı gibi durmak

“Niçin uzun zamanlar bana yabancı durduğunu söyler misin?” (AG/286)

Yabancı Görmek (yabancı saymak, tutmak)

“Şimdi artık kendini aramızda yabancı görmüyordu.” (AG/288)

Yağma Yok

“Bu devam edemez, yağma yok babalık...” (DK/275)

Yaka Paça

“Yahu, bu kızlar bizi günün birinde yaka paça dağa kaldıracaklar galiba, diye şikâyet edermiş.” (EH/54)

Yakasına Yapışmak (birinin)

“Mutasarrıf için, işin asıl güç tarafı, yakasına yapışmaya mecbur bulunduğu adama karşı duymaya başladığı muhabbeti.” (DĞR/107)

“Şimdi bir rezalet çıksa, ‘Sen eşekbaşı mıydın?’ diye yine senin yakana yapışmayacaklar mı dersin?” (DĞR/59)

“Seyrek sakallı mavi pardösülü, paytak bir ihtiyar sokakta iki eliyle Yusuf’un yakasına yapışmış...” (EH/238)

“Bir daha dönersem yakama yapışacaklar, saati nereden çaldığımı soracaklar, beni karakola gönderecekler gibi geliyordu.” (D/111)

“Sonra bu eşyaya bir zarar gelecek olursa Gülsüm’ün yakasına yapışılıyordu.” (KD/111)

“Yahut muhasebe müdürü yakama yapışıyor...” (A/69)

Yakasını Bırakmamak (birinin)

“Onlar yakasını bırakmıyorlardı.” (EH/130)

“Artık benim yakamı bırakın... Biliyorsunuz ki buna imkân yok...” (DK/214)

Yakayı (yakasını) Kurtarmak (sıyırmak)

“Bereket versin tam zamanında bir yolunu bulup İstanbul’dan kaçarak darağacından yakayı kurtarmıştı.” (YG/17)

“Fakat onun sert bir hareketle yakasını sakallı ahabın elinden kurtararak otomobile bindiğini görünce...” (EH/238)

“Softa yakasını onun elinden kurtararak...” (YG/30)

“Kalabalıktan, merasimden hiç hoşlanmadığım halde bir türlü yakamı kurtaramamıştım.” (AG/152)

“Bu kadından yakamızı sıyırmak bizim için en büyük bir bahtiyarlık olurdu.” (YD/121)

Yakayı Ele Vermek

“...İstanbul'dan getirilmiş bir Kuvayı İnzibatiye taburu efradına propaganda yaparken yakayı ele vermişti.” (YG/244)

“Derken komşular geldiler... Yakayı ele verdik...” (D/79)

Yalan Söylemek (Bir ayaküstünde bin yalan söylemek)

“Biraz ferahladığımı hissederek yalan söylemeğe başladım...” (GE/88)

“Zehra yalan söylemedi ya?” (A/29)

Yan Gözle Bakmak

“Ana kız, lakırdıları konuşurken, yan gözle Gülsüm’e bakıyorlar, onun hiç oralarda olmadığını görerek dudaklarını ısırıyorlardı.” (KD/84)

“Yan gözle Mahmut Efendi'ye baktım. O da utanmış bir vaziyette idi.” (D/89)

Yanına Bırakmamak (koymamak)

“Herifi apar topar aşırıdılar... Eh, biz de öcümüzü aldık, yanma bırakmadık.” (GE/19)

“Mamafih, Nevrihal Kalfanın rivayetine göre, o da dadının ettiğini pek yanına bırakmış sayılamazdı.” (KD/91)

Yanına Bırakmamak (koymamak)

“Bu sözün Nadide Hanıma karşı manası: Allah bana ettiklerini yanına koymuyor, başına gelenler hep benim yüzümdendir.” (KD/93)

Yanıp Tutuşmak

“Mamafih, rakı Murat'a pek tesir etmemiş olacak ki, ikide birde sözü yine karısına getiriyor: Ben şimdi elimde iki çocukla ne yapacağım?.. diye yanıp tutuşuyordu.” (KD/186)

Yanıp Yakılmak

“Evet, Gülsümün böyle: Bir kız yârinden ayrılmış, ah eder, ağlar gördüm, diye yanıp yakılması boş olmamalıydı.” (KD/144)

YanlıŞ Anlamak

“Bunların içinde haşin bir ahlâkçı olan Zehra Hanım'ın yanlış anladığı çocuklar da var...” (A/22)

“Bu senin lâkırdın yabana atılacak bir lâkırdı değil, dedi, yanlış anlaşılmasın...” (GE/56)

Yara Açmak

“Bir kere bu mektup gönlüme öyle bir yara açtı ki dünyada iyi olmaz...” (DK/156)

Yarından Tezi Yok

“Emredin, yarından tezi yok size hayat tehlikesinden dolayı derhal boşaltılması lâzım gelen yüzlerce binanın listesini, raporunu vereyim.” (DĞR/139)

“Bu, bir nevi ittifaktı ve yarından tezi yok, doktor paçaları sıvayarak kasabada bir Halil Hilmi Efendiciler Partisi meydana getirecekti.” (DĞR/82)

“Yarından tezi yok, beğendiğin gibi bir aşçı bul...” (A/111)

“Yarından tezi yok, seni İsmail'in yanına gönderirim, diyor.” (KD/68)

Yaşını Başını Almak

“Haydi diyelim ki, Ayşe, Hüsniye ve ötekiler oldukça yaşlarını almış kızlardı.” (KD/75)

Yatağa (yataklara) Düşmek

“Arasıra yeni bir çocuk doğurmak için bir parça davranır gibi olur, sonra tekrar yatağa düşer.” (DĞR/18)

“Kış ortalarına doğru Miralay, büsbütün yatağa düşmüştü.” (EH/99)

Yazık Etmek (bir şeye, kimseye)

“Ben asıl kendi kendime yazık ettim...” (DK/351)

“Ömrümün en güzel bir iki senesine yazık ettim.” (AG/429)

Yazık Olmak (bir şeye, bir kimseye)

“Yazık oldu bizim gezintiye, dedi. Fakat, vapur erken gelirse yine biraz vaktimiz kalır...” (GE/59)

“Bana yazık oldu. Ben babam yerinde adamı ne yapayım?” (YD/117)

“... kendi emeklerinden büyük bir kısmına yazık olacak demektir.” (YG/106)

“Beynime bir kurşun sıksam öksüzlere yazık olmaz mı? ...” (KD/188)

Yelkenleri Suya İndirmek

“Ben böyle çıkışınca ister istemez, yelkenleri suya indiriyorlardı.” (YD/5)

Yemeden İçmeden Kesilmek

“Yemeden içmeden kesildiğini gören Ali Osman Bey, ona bir belediye doktoru musallat etmişti.” (EH/46)

Yer Etmek

“Fakat çizgiler zihnimde öyle yer etmiş ki senelerden sonra onları gözümün önüne getirdim, Farisî mısraları âdeta heceledim.” (D/9)

Yer Tutmak

“Annemin hayatımda ve kalbimde bu kadar büyük bir yer tuttuğunu şimdiye kadar anlamamıştım.” (DK/307)

Yerden Göğe Kadar

“Malûm, malûm; Ahmet Masum, muhterem Kaymakam beyefendiye yerden göğe kadar hak vermektedir.” (DĞR/58)

“Sicilimi yazanların yerden göğe kadar haklı olduklarını teslim ederim.” (A/138)

“Hakları yok mu? Var. Hem de yerden göğe kadar var.” (D/114)

Yere Göğe Koymamak

“Yusuf, o gecelerde karısını-yere göğe koyamıyor denecek derecede-ağırlamakta idi.” (EH/229)

“Bunun için Necla ile Ayşe onu yere, göğe koymuyorlar, "enişte" diye pervane gibi etrafında dönüyorlardı.” (YD/126)

Yerin Dibine Geçmek (batmak veya girmek)

“Büyük hanım, şişiniyor, etraftakiler yerin dibine geçiyorlar.” (KD/128)

“Büyük hanım, yabancıların yanında yerin dibine girer; kaşını, gözünü oynatarak: Kız, o ne kıyafet? Daha demin üstün başın tertemizdi, der.” (KD/120)

“Utancımдан yerin dibine girerek kendimi dışarı atıyorum...” (GE/147)

“Ali Rıza Bey utancından yerin dibine girmiş, bir daha kimse ile çarşıya çıkmamaya tövbe etmişti.” (YD/49)

Yerinde Duramamak

“Ehemmiyetli bir kulak ameliyatından dolayı dört günden beri hastanede yatan Şahin Efendi, yerinde duramadı.” (YG/160)

“Jülide sevincinden çıldırdı. Yerinde duramıyor, bir taşkınlık yapmak ihtiyacıyla yanıyordu.” (AG/250)

“Yerinde duramıyor. İkide bir de kaptanın dürbününü yakalayarak güverteye koşuyor, uzun uzun engini seyrediyor.” (AG/352)

Yerinden Fırlamak

“O birdenbire ürkmüş gibi titreyerek yerinden fırladı, yanıma geldi...” (AG/93)

Yerini Tutmak (bir şeyin)

“Dünyada hiçbir şey anne terbiyesinin yerini tutamıyordu.” (AG/169)

Yerlere Geçmek

“İzmir’e çıktığım gün öyle bir şey öğrendim ki arımdan yerlere geçtim.” (DK/311)

Yersiz Yurtsuz Kalmak

“Fazla olarak biz buradan gittikten sonra yersiz, yurtsuz da kalacaklar...” (A/125)

Yeter De Artar

“Elbette bunca yıldır epeyce parası da olmuştur. Bir bu kadar daha yaşayacak değil ya; yeter de artar bile, diyordu.” (KD/205)

“İki top basma yeter de artar bile...” (A/107)

Yol Göstermek

“Zavallı Doktor, beni sıkıntıdan kurtarmak için bana âdeta yol gösteriyordu.” (GE/88)

“Hırsızlara yol göstermiş, onlar işlerini bitirinceye kadar sokakta gözcülük etmiş...”
(A/23)

Yol Tutmak

“Lakin sen de biraz adamlığın yolunu tutmalısın....” (KD/35)

“Nadide Hanımın ailesi çoktan köşkün yolunu tutmuştu..” (KD/10)

Yol Vermek

“Hoca son senelerde mektep bütçesinden tasarruf yaparak bevvaba yol vermiş olduğu için burası boştu.” (KD/41)

Yola Çıkmak

“Demek ki, bizi yola çıkarır, çıkarmaz Bursa'ya kaçmış...” (GE/90)

“Karanlığın, bizi ormana benzeyen koru içinde bastırmasından korkarak hemen yola çıktık.” (GE/36)

“... Zehra Hanımı'n babası Mürşit Efendinin ölmek üzere olduğunu, muallimin hemen yola çıkmasını bildiriyordu.” (A/30)

“...kasabanın nihayetindeki küçük bağımlı bırakıp yola çıkmıştım.” (AG/26)

“Haydi, seninle bahçeden yola çıkalım...” (AG/101)

“Öbür gün yola çıkmamız kararlaştı.” (DK/340)

Yola (yollara) Düşmek

“Artık Sarıova'da işim kalmadı, diye yola düşmüştü.” (YG/216)

“Âşık mehtapta ayakları çıplak, başı açık yârin yoluna düşüyor.” (DK/38)

“Şem'i Dede'yi beyaz entarisi, güveylik kırmızı mercan terlikleriyle eşeğe bindirmişler, kafilâye yeniden yola düzülmüştü.” (DK/19)

Yola Gelmek

“Zamanla elbette yola gelir.” (A/111)

“Artık yola gelmeyecek sandığı kızını bir ümit ve para ne kadar değiştirmişti.”
(YD/127)

Yola Getirmek

“Evet, hanımefendi, Gülsüm'ü dövdüğüne pişman olmuştu amma, bu dayak da onu hayli yola getirmişti.” (KD/38)

“Hayriye Hanım kocasını tatlılıkla yola getiremeyeceğini anladığı için birdenbire isyan bayrağını açtı...” (YD/152)

Yoldan Çevirmek

“Bu yolcuları yollarından çevirsek iyi olur mu Şükran?” (AG/147)

Yolu Düşmek (bir yere)

“Belki bir daha yolum düşmez...” (EH/152)

“Benim bir sene bu aylarda Romanya'ya yolum düşmüştü.” (DK/371)

“Geçen gün o taraflarda bir yere yolum düşmüştü.” (D/96)

“Nihayet bugün yolum düştü...” (DK/170)

“Yolunuz düşer de uğrarsanız memnun olurum...” (YD/77)

“Belki bir daha buralara yolumuz da düşmeyecek. Bir gece benden keman çalmamı istemişti” (AG/270)

Yoluna Koymak

“Bütün bu işleri yoluna koymayı kendime vazife bildim.” (GE/90)

“Şimdilik hiç değilse çiftliğin bozuk işlerini biraz yoluna koymak için bir parça uğraştım.” (GE/97)

“Her şeyi yoluna koymuş görünen bu celallenme sahnesinden sonra Kaymakama yumuşak yüz göstermenin doğru olmadığını...” (DĞR/111)

Yolunu Beklemek (gözlemek)

“Adamcağıza hiç rahat vermiyor... İstasyonda yolunu bekler... Akşamları böyle kapı önünde piyasa eder...” (KD/193)

“Kızımın bu saatte ne derin bir saadet rüyasına daldığını düşünün düşünün yolunuzu bekleyeceğim...” (AG/273)

“Kuvvetli bir Sırp çetesinin boğaz kestiğini, yolumuzu beklediğini haber verdi.” (AG/88)

“Tenha köşelerden birinde bir kanepeye oturup yolunu bekliyordum...” (DK/392)

“Zavallı kadın iki gün sonra Bebek İskelesi'nde kim bilir kaç saat yolunu beklemiş benim için ne fena şeyler düşünmüştür.” (AG/67)

Yolunu Değiştirmek

“Sokakta bir bildiğe tesadüf ettiğim zaman, yolumu değiştiriyordum.” (D/126)

Yolunu Kesmek

“Bir gün yine Kenan'a dar bir bağ yolunda tesadüf etmiş, şemsiyesiyle onun yolunu kesmişti.” (DK/42)

“Gülerek yolunu kesti.” (DK/120)

“Odadan çıkıp gitmek istiyordu. Yolunu kestim.” (AG/269)

Yolunu Tutmak

“...ve arasıra bastonuna dayanıp tutuk bacaklarını silkeleyerek hükümet konağının yolunu tutmuştu.” (DĞR/34)

“Geri kalanı, sırtlarında beş günlük yiyecekleri Kafkas, Çanakkale yollarını tuttular.” (YG/206)

Yorgan Döşek Yatmak

“Halil Hilmi Efendi, jandarma kumandanının dünden beri evinde yorgan döşek yattığını bildiği halde yüksek sesle...” (DĞR/54)

Yorgun Düşmek

“Jülide çok zayıf olduğu için çabucak yorgun düşer, kucağında uyuyakalırdı.” (AG/73)

Yuları ele vermek (kaptırmak)

“Şevket, fena çocuk değil. Ancak ne çare ki yularını o soysuz kadına kaptırmış.” (YD/86)

Yuları Takmak

“O da sana ergeç yuları takar, benden beter olursun, dedi.” (GE/106)

Yuva Kurmak

“Sonra İstanbul'da bir yuva kuracaktım.” (A/121)

Yuvarlanıp Gitmek

“Hiçbir şeye ihtiyacım yok... Yuvarlanıp gidiyoruz...” (A/157)

Yük Olmak

“Gerçi çocuklarından hiç birine yük olmak istemezdi ama ne yapsın; düşmez kalkmaz bir Allah'tı.” (YD/153)

“Hem olmasa bile parmak kadar çocuğun boynuna yük olmak günah değil mi?” (YD/37)

“Zevcem sakat vücuduma yük olmamak için kendini bir kuş kadar hafifletti.” (AG/131)

Yüksekten Atmak

“Hâlbuki bilakis gayet yüksekten atan, kendisinde tükenmez haklar gören küstah, hafif, şımarık bir mahlûk buldu.” (YD/71)

Yüreği Ağzına Gelmek

“Ara sıra ayağa kalktıkça, etrafında bir şey aradıkça yüreğim ağzıma geliyordu.” (DK/345)

Yüreği Burkulmak

“Birdenbire yüreğim burkuldu. Celâl'in bakışında bir tuhafılık vardı.” (D/33)

Yüreği Çarpmak

“Yüreğim şiddetle çarpıyor, yerimden kalkmaya kuvvet bulamıyordum.” (D/82)

“Kapıya yaklaştıkça aksi bir haber almak korkusu ile yüreği çarpıyor, gözleri kararıyor, bastığı yeri bilmiyordu.” (DK/265)

Yüreği Ferahlamak (hafiflemek)

“Eylül nihayetine doğru buraya yüreğin ferahlamış olarak gelirsin.” (AG/313)

Yüreği Hop Etmek (hoplamak veya oynamak)

“Ötekini Kenan'a benzetti, birdenbire yüreği hopladı.” (DK/116)

Yüreği Kabarmak

“Ne dersiniz, kız bayağı hasta oldu, deniz tutmuş gibi yüreği kabarmaya başladı.” (KD/14)

Yüreği Kan Ağlamak

“Sonra yüreği kan ağlayarak çıkıp gitti.” (YG/45)

Yüreği Parça Parça Olmak

“Onu mahzun ve sinirli gördükçe yüreğim parça parça oluyor.” (A/112)

“Yüreğim parça parça oluyor. Efendim, bu çocuk, galiba muhacir.” (D/ 136)

Yüreği Parçalanmak

“Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? Gayrin malına el uzatırsın! diye dayak attığını görmüş, yüreği parçalanmıştı.” (YG/28)

“Çocuklarımın haline yüreğim parçalanıyor...” (A/140)

“Hele o yavrucağa yüreğim parçalandı...” (KD/10)

Yüreği Rahatlamak

“Olmuş bir şey, diye teselli etmedikçe bir türlü yüreği rahatlamazdı.” (YD/35)

Yüreği Sızlamak

“...Huda bilir, yüreğim sızlıyor.” (YG/97)

“...Züleyha'ya masum bir çocuk jesti gibi göründü ve manasız yere yüreğini sızlattı.” (EH/134)

“Birdenbire yüreği sızladı.” (YD/128)

Yüreği Titremek

“...o bir şey sezecek diye yüreği titriyordu.” (DK/210)

Yüreği Yanmak

“Öteki de elinizde giderse yüreğiniz yanmaz mı?” (YG/118)

“Bazen her şeyi unutarak gülüyorlar, konuşuyorlar, şarkı söylüyorlar, fakat hasta akıllarına gelince, birdenbire yürekleri yanıyor, birbirlerinden fena halde utanıyorlardı.”

(KD/126)

“Bu kızı mezara bırakıp dönmüş olsaydım, böyle yüreğim yanmayacaktı, diyordu.”

(DK/175)

“Halam yüreği yandığı, gözleri yaşla dolduğu halde kendini zaptediyor...” (D/82)

Yüreğine Dert Olmak

“Ömer'in benim yüzümden haksız yere dayak yemesi yüreğime dert olmuştu.” (D/17)

“O, yüreğime dert oluyor, demişti.” (YG/29)

“Bunlar buna benzer küçük vak'alar yüreğine dert olup kalıyordu.” (DK/183)

“Sonradan yüreğine dert olmasından korkmuyor muydun?” (AG/234)

Yüreğine Dokunmak

“Merak ediyorum. Yalnızlığı yüreğime dokunuyor.” (GE/125)

“Bu hal Şahin Efendi'nin yüreğine dokundu.” (YG/175)

“Yaralı avuçlarını açarak , "çok acıyor enişte" demesi yüreğime dokunmuştu.” (AG/197)

“Zaten o bütün yüreğine dokunan şeylerle zahiren eğlenirdi.” (AG/46)

Yüreğine Od (ateş) Düşmek

“Böyle çılgın bir arzunun yangını yüreğime düşsün, sonra velev ki hayatın pahasına onu hemen fiil haline getirmeyeyim...” (AG/276)

Yüreğine İnme

“Halim Ağa benim geldiğimi görünce mutlaka yüreğine iner.” (AG/238)

“İhtiyar tüccar vak'ayı öğrendiği zaman yüreğine inmesine, ölmesine ramak kalmıştı.”

(DK/24)

Yüreğine İşlemek (birinin)

“Bu bakış hiçbir heyecanın veremediği bir lezzetle ta yüreğime işledi.” (AG/86)

Yüreğine Oturmak (birinin)

“Zavallı küçük hanımın hatırını kıracak şeyler söyledimdi... İçime dert oldu. Yüreğime taş gibi oturdu, kaldı.” (AG/407)

Yüreğini Kemirmek

“Hayır Nazmi... Bu sır onun yüreğini kemiriyordu.” (AG/72)

Yüreğini hoplatmak (oynatmak veya kaldırmak)

“İkide birde sana görücü göndermeye kalkıp yüreğimi oynatmazlar...” (GE/31)

“En ağır sözleri hiç yüreğini oynatmadan, o dişlek ağzı ile sırta sırta öyle bir dinleyişi vardı ki, karşısındakinin içini şişirirdi.” (KD/157)

Yüreğini Eritmek (sızlatmak)

“Böyle olduğu halde bu ihtiyarcık yüreğimin başını sızlattı.” (EH/211)

Yüz Ağartmak (birinin)

“... bu suretle fırka hükümetinin yüzünü ağartmaya çalışıyorum.” (YG/186)

Yüz Bulmak

“Mutasarrıf, kâtip-i mesulden yüz bulamayınca polis müdürü ihtiyar...” (YG/84)

“Züleyha'dan çok yüz bulduğu halde şımarmıyor...” (EH/219)

“Yüreğinin hicranla dolu olduğunu, benden biraz yüz bulsa üvey annesini çekiştireceğini hissediyordum.” (D/49)

Yüz Çevirmek

“...bu genç paşa kim bilir hangi münafıkların tezvirlerine kanarak ondan yüz çevirmişti.” (EH/32)

Yüz Suyu Hürmetine (birinin veya bir şeyin)

“Dünya böyle adamların yüzü suyu hürmetine durur...” (AG/8)

Yüz Tutmak (bir şey olmaya)

“Büyük amcasının evi, haraba yüz tutmuş, eski, ahşap bir bina idi.” (DK/183)

“O gece kapanmaya yüz tutmuş bir yarayı açtığımı bilmiyordum...” (AG/281)

Yüz Vermemek

“İyisi mi yüz vermemeli ve hatta danslara iştirak etmesine müsaade etmemeli...” (EH/60)

“Bunların yüz verilecek insanlar olmadığını pek iyi bildiği halde, yeni hizmetçiye kibar yüzünün en tatlı bir tebessümüyle karşısına alır...” (KD/131)

“Katil çocukları diye kimse yüz vermiyor.” (AG/145)

“Nihayet, bir kelepir yakaladığını zanneden büyük hanım, yeni hizmetçiye yine Gülsüm'ü çekiştirmeye, ona yüz vermemesini tembih etmeğe başlar.” (KD/ 134)

“Sakın yüz vermeye falan kalkma ha, diye cevap veriyordu.” (DK/186)

Yüz Yüze Gelmek

“Felaket şurada idi ki, dayısıyla yüz yüze gelmek istemediğini Yusuf'a anlatmasına da imkân yoktu.” (EH/191)

“Ali Rıza Bey, yüz yüze kavga etmeye cesaret ettiği tek insan karısı olduğu için, çocuk gibi hırçınlaşır...” (YD/36)

Yüz Yüze Yaşamak

“Aylarca en karanlık bir sefaletle yüzyüze yaşamıştı.” (DK/27)

“...aylarca her gün, her dakika ölümle yüz yüze yaşadı.” (AG/24)

“Onunla yüz yüze konuşarak her şeyi anlatmalı...” (DK/159)

Yüz Yüze Bakmak

“Biraz sonra karşılaşacaklar; yüz yüze bakmaya, konuşmaya mecbur olacaklar...” (EH/6)

Yüz Yüze Gelmek

“Fakat mutasarrıfla yüz yüze gelince!” (DĞR/114)

“Ben bir daha hiçbirinizle yüz yüze gelmemek üzere başımı alırsam, giderim.” (YD/65)

“...ve kocasının başka akrabaları ile yüz yüze gelmesini on beş gün geciktirmesi başlı başına bir saadetti.” (EH/19)

“Bundan sonra hiçbir kuvvet ihtiyar kadını hasta ile yüz yüze gelmeğe mecbur edemezdi.” (KD/ 200)

“Fakat Vedat’la yüz yüze geldiği vakit bir türlü cesaret edemiyordu.” (DK/250)

“Halbuki bu gece mazi ile ilk defa yüz yüze geliyordum.” (AG/309)

“Velev ki böyle bir dakikada biz yüz yüze gelemeyiz.” (A/35)

“Halbuki, bir daha yüz yüze gelmemesiye kanlı iki düşman gibi ayrıldılar.” (YD/133)

“Onu reddederdim, bir daha yüz yüze gelmezdim.” (YD/25)

Yüz Yüze Yaşamak

“Ben ki ölümle aylarca yüz yüze yaşamış hayatımla oyuncak gibi oynamıştım.” (AG/109)

Yüzsuyu Dökmek

“Mesela Zühtü Efendi’ye biraz yüzsuyu dökmekte hiçbir zarar yok.” (YG/71)

“...sefaletimin hiçbir noktasını gizlemiyor, aç yattığım geceleri, bir ekmek parası bulmak için nasıl çırpındığımı, kimlere yüzsuyu döktüğümü söylüyordum.” (D/132)

Yüzü Gülmek

“Allah onun bir gece evvel yüzünün güldüğünü görmüş:”Sen misin sevinen? Al sana bakalım!” diye bu aksiliği çıkarmıştı.” (KD/7)

“Annesi on sene evveline kadar sağlamış. Aile cihetinden hiç yüzü gülmemiş.” (KD/175)

“Zehra’nın Ruhsar teyzeden dört yaş küçük olan annesinin de yüzü gülmemişti.” (A/40)

Yüzü Kalmamak

“Son rezaletten sonra insan içine çıkacak yüzüm kalmamıştı.” (D/126)

“Benim de doğrusu öyle pek sefaletle yüzüm yok...” (AG/176)

Yüzü Solmak (benzi sararmak)

“Fakat yüzü solmuş, gözleri kızarmıştı.” (AG/154)

Yüzü Tutmamak (bir şeye)

“Yarısı yüzü tutmadığı, yarısı da kızın bir zaman böyle kendini oyalayıp gitmesinde şimdilik bir tehlike görmediği için.” (KD/72)

Yüzü Yok (olmamak)

“Ali Rıza Bey'in, oldum olası yola yüzü yoktu.” (YD/28)

Yüzünde Düşen Bin Parça Olmak

“Zavallı Şükran sesini çıkarmaya cesaret edemiyor. Kâhya Halim Ağa'nın yüzünden düşen bin parça oluyordu.” (AG/188)

“Kız baktı ki iş fena eli boş geldiği geceler kalfanın yüzünden düşen bin parça oluyor...” (KD/100)

Yüzünden Okumak

“Hayriye Hanım'ın yüzünden şaşkınlıktan başka bir şey okumak kabil değildi.” (YD/34)

Yüzüne Gözüne bulaştırmak

“Kanlı yüzü duvar gibi bembeyaz kesilen Cabir Bey, sönük bir sesle falsosunu tamire çalışıyor, fakat devam ettikçe büsbütün yüzüne gözüne bulaştırıyor...” (YG/73)

“Ne yapalım, biz beceremedik, yüzümüze, gözümüze bulaştırdık...” (EH/65)

Yüzüne Gülmek

“Onlar bir hafta, on gün adamın yüzüne gülerler...” (DK/213)

Yüzüne Söylemek (ayıbını yüzüne vurmak)

“Karım bende beğenmediği halleri de açıkça yüzüme söylüyor.” (A/112)

Yüzüne Vurmak (çarpmak)

“Hem görülüyordu ki, nereye gitsem günahımı yüzüme vuracaklardı.” (D/115)

Yüzünü Ağartmak (birinin)

“Bu, yüzlerini hakkıyla ağartacak talebeyi elden kaçırmak istemiyorlardı.” (YG/44)

Yüzünü Buruşturmak (ekşitmek)

“Fakat çocuk, iğrenir gibi yüzünü buruşturuyor...” (KD/128)

Yüzünü Buruşturmak (ekşitmek)

“...kendisi yeniden yüzünü ekşiterek vazife ile ahabplığın başka başka şeyler olduğunu söyleyecekti.” (DĞR/111)

Yüzünü Güldürmek (birinin)

“Kızın bu işi güler yüzle kabul etmesi büyük hanımın yüzünü güldürdü.” (KD/191)

Yüzünü Yere Getirmek (geçirmek)

“El adamına dilenci gibi el açıp Fikret'in yüzünü de yere getireceğiz, öyle mi?” (YD/109)

Yüzüstü Bırakmak

“...o halde ona ispat etmelidir ki bilakis oğlunun bu zavallı kadını yüzüstü bırakması en büyük bir namussuzluktur.” (YD/68)

“Oğlumuzun bu kadını yüzüstü bırakması doğru olmayacak.” (YD/68)

“Celâl kendi işlerini yüzüstü bırakıyor, bana iş bulmak için oradan oraya koşuyordu.” (D/100)

“Niçin ben sevdamı, saadetimi böyle yüzüstü bırakıp gitmişim?” (DK/343)

“Seni yüzüstü bırakamam...” (DK/221)

Yüzüstü Kalmak

“Uzun kalırsan ben de gelirim. İş, güç varsın yüzüstü kalsın, dedim.” (GE/127)

“Biz yüzüstü kalırız.” (YG/117)

“Ölüm bir cihette hayırlı oldu. Cenazesi de yüzüstü kalmıyor...” (EH/211)

“Ancak bir sene bile geçmeden küçük kardeşi Recep'e köyde Allah'ın emri vaki olmuş, hastalıklı karısı ile iki çocuğu yüzüstü kalmıştı.” (KD/18)

Yüzünden Düşen Bin Parça Olmak

“Zavallı Şükran sesini çıkarmaya cesaret edemiyor. Kâhya Halim Ağa'nın yüzünden düşen bin parça oluyordu.” (AG/188)

Z

Zaaf Göstermek

“Bir gün babası onu, teli duvağı ile bir başkasına teslim ettiği zaman da, zaaf göstermeyeceğim.” (GE/40)

Zahmet Çekmek

“Tipinin içinde yürümek için zahmet çekiyor, ara sıra soluğu kesilerek duruyordu.” (D/142)

Zahmet Etmek (zahmete girmek)

“Ali Rıza Bey kızarak: - İstemez hanım... Zahmet etme... dedi.” (YD/33)

“Zahmet etmeyin efendim, malûm, dedi, Zehra Hanım vilâyetin en maruf bir simasıdır.” (A/7)

“Zahmet etmişsiniz buraya kadar, dedi.” (DĞR/124)

Zahmet Vermek (zahmete sokmak)

“Size zahmet verdim Vedia Hanım. Artık konuşulacak bir şeyimiz kalmadı, dedim.” (D/189)

Zapt Etmek

“Nihayet, yine karışık içkilerle sarhoş olduğum bir gece kendimi zapt edemedim...” (GE/142)

“Fakat onu görünce içime zapt edilmez bir korku geliyor, cesaretim kırılıyordu.” (D/18)

“...küçük hafızın anasını zapt ettiler.” (YG/112)

“Artık kendimi zapt edemiyor, başımı dadımın çarşafına saklayarak ağlıyordum.” (D/13)

Zararlı Çıkmak

“Haydi, seni arkadaşına götürüyüm, demeye kalkarsanız zararlı çıkarsınız.” (AG/294)

Zehir Gibi

“O, zehir gibi kalemi olan bir şantaj ustası idi.” (DĞR/40)

Zembereği Boşalmak (boşanmak)

“Necip, boşanmış bir zemberek gibi yerinden fırladı...” (YG/239)

“En küçük bir hareket üzerine birdenbire boşanacak bir zemberek gibi gergindim.” (GE/70)

“Birdenbire içinde bir zemberek boşanır gibi oldu; gayriihtiyari bacakları ayrıldı; sofanın ortasına çeşme gibi işlemeye başladı.” (KD/63)

“Birdenbire vücudumun tayin edilmez bir yerinde bir zemberek boşanmış gibiydi.” (A/148)

Zerre Kadar

“Kadın, lapalaşmış vücuduyla üstüme de yıkılmış olsa beni artık zerre kadar sarsamayacak bir kuvvetle âdeta taş kesilmiştim.” (GE/77)

Zevahiri kurtarmak

“Etrafa karşı zevahiri kurtarmakla iktifa ediyoruz...” (DK/357)

Zevk Almak (bir şeyden)

“...mehtaplı gecelerde bağ aralarında dolaşmaktan, topraklarda yuvarlanmaktan zevk alırdı.” (DK/36)

“Siz de amma saçma şeyler söylüyorsunuz, mademki yumurcak o serserinin bitli kafasını koklamaktan zevk alıyor.” (KD/165)

“Zulmetmekten niçin bu kadar zevk alıyorsun?” (AG/127)

Zevk Duymak (bir şeyden)

“Daha da garibi, şimdi bu kapı dibinde vurulmak ve ölmekten bir zevk duyacağımı hissediyordum.” (GE/55)

“Bilâkis acı bir zevk duyuyor,"gaye-i hayal askerinin" ıstıraplarıyla iftihar ediyordum.” (D/39)

“Müdürün üzüldüğünü gördükçe, ince bir zulüm zevki duyuyordum.” (GE/13)

“... bunların arasında dolaşırken bir büyük bahçe tablosunun boyadan insanları arasına karışmak vehim ve zevkini duyuyordu.” (EH/182)

“Çünkü yaşamaktan bir zevk duymamıştı.” (DK/105)

“Gülsüm, bu egzersizlerden garip bir zevk duymaya başlıyor, çocuklar olmayacak bir şey için tutturdukları zaman büyük hanıma yaklaşıp gizlice...” (KD/57)

Ziyafet Çekmek (vermek)

“Mebus dizlerine tırmanan bir kediyi okşuyor, ona sofranın artıklarıyla ziyafet çekiyordu.” (A/11)

Ziyan Olmak

“Senin yüzünden evlatlarımın her biri bir türlü ziyan oldu.” (YD/152)

Ziyanı Yok!

“Olsa da ziyanı yok. Daha odun gibilerini de kullanır o...” (DĞR/119)

“Biraz acemisiniz ama ziyanı yok...” (AG/141)

“Verin hanımefendiciğim... Ziyanı yok... Ben, şimdi ellerinden çalar, size getiririm, diyordu.” (KD/57)

Ziyaret Etmek

“Bir eski arkadaşı ziyaret edeceğim de, diye müphem bir cevap verdi.” (YD/76)

Zorluk Çekmek

“Fakat bu yerler için iki gün o kadar eskimiş bir zamandı ki, âdeta hatırlamak için zorluk çekiyorlardı.” (DĞR/54)

Zorunda Kalmak (olmak)

“...ve orada da birçok ağır şeyler yemek zorunda kalmıştır.” (DĞR/93)

2.4.2. Atasözleri

Pertev Naili Boratav atasözlerini şu şekilde açıklar:

“... atalar sözünün halk edebiyatı türü olarak, düz konuşmadan bağımsız bir varlığı düşünülemez; yani atalar sözü, masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmez. “Bize bir masal anlat.” dediğiniz zaman masalcı masalını anlatır, kendisinden bir türkü söylemesi istenince güzel sesli bir kimse türküsünü söyler, başka bir vesile olmasa da. Bir atalar sözünün söylenmesi için ise belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir; bu bakıma atalar sözü “fıkra” ya benzer; fıkranın ondan farkı: fıkra, bir vesile düşünce anlatmakla beraber, anlatıldığı yerde düz konuşmadan bağımsızdır, ondan kopmuş haldedir; atalar sözü ise “hasbîhâlin içinde”, ondan ayrılmaz bir parça durumundadır.” (Boratav,1969:129).

Reşat Nuri, romanlarında atasözlerine deyimlerden çok daha az yer vermiştir. Eserlerde geçen atasözleri anlatılan olay ve kurguya göre kullanılmıştır. Romanlarda tespit edilen atasözleri şunlardır:

Atın ölümü arpadan olsun.

“Atmam olur mu? Atın ölümü arpadan olsun.” (DĞR/123)

Altta kalanın canı çıksın.

“Ah, azizim bu dünya garip bir kör dövüşüdür. Altta kalanın canı çıksın.” (D/114)

Akıl akıldan üstündür.

“Beyler, akıl akıldan üstündür, dedi.” (DĞR/67)

Acı patlıcanı kırağı çalmaz.

“Merak etmeyin, acı patlıcanı kırağı çalmaz.” (YG/135)

Ateş düştüğü yeri yakar.

“Ateş bir yere düşsün de yakmasın bu olmaz... Fakat gayret ederim.” (YD/140)

Arsızın yüzüne tükürmüşler yağmur yağıyor demiş.

“Fakat Karamusallı'nın dediği gibi: Onda surat mahkeme duvarı; tükürsen yağmur yağıyor sanacak.” (KD/161)

Başa gelen çekilir.

“Maamafih, çaresiz, başa gelen çekilecekti.” (EH/191,225)

“Söyleyin, başa gelen çekilir, diyor.” (DĞR/57)

“Bu çocuğa galiba ısınamayacağım... Fakat ne yapalım başa gelen çekilir...” (AG/170)

Denize düşen yılana sarılır.

“Denize düşen yılana sarılır... Hadi bakalım soyunun...” (EH/96)

Düşmez kalkmaz bir Allah.

“Gerçi çocuklarından hiçbirine yük olmak istemezdi ama ne yapsın, düşmez kalkmaz bir Allah’tı.” (YD/153)

Deveye sormuşlar: “Boynun neden eğri?” -“Nerem doğru ki” demiş.

“Deveye demişler ki: “Sırtın eğri”, “Yahu, zaten nerem doğru?” demiş. Onun gibi bu kasabanın da harab olmayan neresi var?” (DĞR/100)

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

“...çocuğa, “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar” hakikatini nasıl anlattırın. (A/112)

Eşeği düğüne çağırmışlar, ya odun eksik ya su demiş.

“Malum ya eşek düğüne bile gitse ya su çeker ya odun...” (YG/178)

Evli evine, köylü köyüne.

“Akşam ezanı okundu. Evli evine, köylü köyüne dağıldı.” (YG/200)

Evdeki pazar (hesap) çarşıya uymaz.

“Hâsılı kapanın elinde kalacağım. Fakat maateessüf evdeki pazar çarşıya uymadı.” (A/60)

Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna (veya kıcına) kabak bağlamış.

“Sıçan giremediği deliğe bir de kuyruğuna kabak bağlarmış, derler...” (YG/98,178)

Gemisini kurtaran kaptan.

“Gemisini kurtaran kaptan, diyebilecek bir adam olsaydım bu olanlar olmazdı.” (YD/122)

Günah benden gitti (gitsin).

“Maazalik günah benden gitsin, diyorum.” (DK/40)

“Biz söyleyelim de günah bizden gitmiş olsun.” (YG/139)

“Çocuklarımız için tehlike var. Benden günah gitti.” (YD/38)

Huylu huyundan vazgeçmez.

“Fakat huylu huyundan geçer mi?” (GE/105)

Hangi akla hizmet ediyor?

“Yusuf, ne akla hizmet ediyordu da onu durup dururken buhranların en şiddetlisine sürüklüyordu.” (EH/190)

Kambersiz düğün olmaz.

“Bozyakalılar “Kambersiz düğün olmaz” darbimeselini “Hafızsız eğlentinin çekiver kuyruğunu” şekline çevirmişlerdi.” (DK/127)

Kendi düşen ağlamaz.

“Hayriye Hanım bilakis çok hissiz bir bakış, kapalı bir çehre ile omuz silkti:-Ne yapalım?... Kendi düşen ağlamaz.” (YD/45)

Kırkından sonra azanı teneşir paklar.

“Ataların dediği gibi, ancak teneşir temizlerdi ihtiyarlıkta azanı...” (DĞR/17)

Kul sıkışmayınca (daralmayınca, bunalmayınca) Hızır yetişmez.

“... ‘Kul darda kalmadıkça Hızır yetişmez’ diye meşhur bir atasözü vardır...” (A/124)

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.

“Ne olacak beyim... Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.” (DK/20)

Ölmüş koyun (eşek) kurttan korkmaz.

“Ölmüş eşeğin kurttan korkusu olur mu? Vallahi, billahi bu sefer patlayacağım.” (DĞR/114,132)

Su testisi su yolunda kırılır.

“Su testisinin suyolunda kırılmasından sonra kaza merkezinde bekâr çamaşırı yıkamakla yaşayan anası...” (DĞR/25)

Son pişmanlık fayda vermez.

“Ona uyarsan sen de onunla beraber yanarsın... Son pişmanlık fayda vermez...” (DĞR/47)

Sütten ağzı yanan ayrıanı üfleyerek içermiş.

“...bu kadarı da fazla, âmâ ne yaparsın, sütten ağzı yanan ayrıanı üfleyerek içermiş, derdi.” (YG/49)

Ya devlet başa ya kuzgun leşe.

“Bakalım, netice ne olacak? Ya devlet başa, ya kuzgun leşe...” (DĞR/140)

“Onun için ‘ya devlet başa, ya kuzgun leşe’ dedim...” (YD/7)

2.4.3.Kalıp Sözler

Kalıp sözler veya ilişki sözleri adı verilen dil öğeleri tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan sözlerdir. Kalıp sözlerin kullanımında dikkati çeken bir konu, bu sözlerin kullanımı ile toplumun dünya görüşü arasındaki paralelliktir. Türk-Osmanlı toplumunun

dünya görüşünde dinî bir bakış açısı hâkimdir. Bu sebeple “Allah” sözcüğü çok büyük bir yere sahiptir. Ayrıca ölü gömme gelenekleri, misafire verilen değer, vefa kavramı (özellikle nankör kişiler için edilen beddualarda), ahlak anlayışı, çalışkanlık, görgü kuralları gibi toplumsal yaşamın biçimini belirleyen unsurlar da bu sözlerde yerini alır (Erol,2007:14).

Gökdayı, “Kalıp sözlerin, işlevleri açısından değerlendirildiğinde özellikle bir şey söylemenin zaruri hale geldiği belirli durumlarda doğru ve yerinde olan, yani dil kullanımını düzenleyen toplumsal kurallara uygun sözü söyleme imkânı verdiği, bu yolla konuşanların birbirlerini rahatlıkla anlamalarına ve aralarında uyumlu bir iletişim kurmalarına yardımcı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, kalıp sözlerin en önemli işlevinin, dil kullanıcılarına iletişim durumu ve bağlama göre kullanıma hazır ifadeler sunarak dilsel üretim ve anlamlandırma işini kolaylaştırmak olduğu söylenebilir. Fakat bu işlevler sadece kalıp sözlere özgü değildir. Atasözü, deyim ve ikilemeler de bu amaçla kullanılabilir.” demektedir. Ayrıca kalıp sözler ile ilgili yaptığı çalışmasında Türkçenin söz varlığının bir bölümünü, atasözü, deyim, ikileme ve kalıp sözleri içine alan kalıplaşmış dil birimlerinin oluşturduğunu; bu birimlerden atasözleri, deyimler ve ikilemeler üzerine yapılmış pek çok çalışma bulunurken, kalıp sözlerle ilgili ayrıntılı çalışmalar yapılmadığını belirtmiş ve kalıp sözleri anlamlarına göre şu başlıklar altında gruplandırmıştır: Hayırdüa ve iyi dilek, küfür, beddua-ilenç, duygusal tepki, selamlaşma, ayrılık, batıl inanç, istek, konuşan veya dinleyeni yüceltme, istenileni kabul veya ret, dinleyeni eleştiri-uyarma veya tehdit, genel bir davranış veya düşünce, töre-gelenek ve kültürel değerler, dini inanç, soru-cevap, özür dileme, ödüllendirme, minnet ve teşekkür bildiren kalıp sözler (Gökdayı, 2008: 101,106).

Toplumun kültürüne ışık tutan, onun inançlarını,insan ilişkilerindeki ayrıntıları,gelenek ve görenekleri yansıtan (Aksan,1996:190) ve incelediğimiz romanlarda tespit edilen kalıp sözler şu başlıklar altında toplanmıştır:

2.4.3.1.Toplumumuza Ait Töre, Gelenek, Kültürel Değer, Düşünce ve Davranış Biçimini Yansıtanlar:

“Üç günlük ömrümüz var... Ne olurdu şu dünyada ayrılık olmasaydı, diye içini çekiyordu.” (KD/11)

“Bu adamcağızlar helal para alıyorlardı doğrusu...” (KD/41)

“Besbelli kafasındaki tablanın ağırlığı boğazına vuruyor, sen bir ayak hizmeti bulsan iyi edersin; diyorlardı.” (KD/30)

“Haydi defolun başımdan... Daha pisliklerinizin kokusu parmaklarımdan gitmedi... Adam olmuşlar da insan azarlıyorlar! diye yanından kovuyordu.” (KD/32)

“Lala, gizli dükkânındaki malı bakkal piyasasından bir para fazlasına satmamayı bir namus meselesi addetmekle beraber...” (KD/55)

“Bak Gülsüm... Sen evin kızıydın... Bülent senin kardeşin.” (KD/65)

“Süleyman, memleketinde çift çubuk sahibi bir adamdı.” (KD/77)

“İlle kızımız edep, erkan görmemiştir... Ayı gibi dağlarda büyüdü... Size yaramaz.” (KD/20)

“Halayıklarla uşaklar için pek bir güçlük yoktur. Onlar küçük insanlardı; gel dersin gelirler, git dersin giderlerdi.” (KD/24)

“Fakat ihtiyarlığına tesadüf eden bu son nesil kan kırmızı çıkmış, ötekilere rahmet okutmuştu.” (KD/30)

“Zübeyde midir, ne karın ağrısıdır, bu kız bu ağızdan bal akan melek gibi hanımefendiden bu kadar iyilik görsün de sonra bu haltları yesin!” (KD/19)

“Yemiş toplamak için ağaca çıkardıkları zaman en iyilerini kendi kör boğazına tıkınıyor, çocuklar bir türkü söyleyecek olsalar, o dangır dungur dili, o bozuk köylü sesiyle o da karışıyordu.” (KD/34)

“Çiftçinin, işçinin fukaralığı, hamalın, arabacının çektiği eziyet hep “cehaletlikler”inden, hep “ellerinde iki satır yazı olmamasından” ileri geliyordu. Onun fikrinde okuyan mutlaka adam, yani kalem efendisi olur, oturduğu yerde maaş alırdı.” (KD/39)

“Aman lala... öyle şey olur mu? Sen bu evin direği gibisin... Ben böyle münasebetsizlik istemem...” (KD/47)

“Ya oraya gidince bir alay aç “Sen misin soyunu sopunu göresi gelen... aç bakalım kesenini ağzını!” diye...” (KD/47)

“Gerçi saçlı sakallı bir adam için bu pek namuslu bir hareket değildi.” (KD/49)

“Gerçi bu kibar ailede onun parası kalacak değildi amma, işlerin de hayli bozuk gitmekte olduğu lalaya herkesten ziyade malum...” (KD/54)

“Abilasından ne kötölük gördü? Ölüırken yanına gidemedi amma, ne yapsın, o emir kulu, el kapısında bir sığıntı!”, “Boğaz tokluğuna bir ahretlik parçası, elinde yok, avucunda yok” (KD/102)

“Gülsüm’ün konaktaki resmi ünvanı hala “Emanetullah” ve “Evin çocuğu’idi.” (KD/102)

“Böyle gecede elin garibine dayak yedirirsek, o rütbeden hayır görmeyiz, dedi.” (KD/105)

“Konağın karşısındaki belediye ebesinin güzel ud çalan bir gelinlik kızı vardı.” (KD/112)

“Adamcağız, bazen bu eziyete dayanamaz: “Ben gavur evladı mıyım?...” diye avaz avaz bağırdı.” (KD/53)

“Konakta Gülsüm’e el çabukluğu talimi yaptıranlar sade laladan ibaret değildi.” (KD/56)

“O da onun çanağını, çömleğini kırarsa bir dereceye kadar ödeşmiş olurlar; vicdanı rahatlardı.” (KD/89)

“Sanki bacak kadar boyu ile, köylü akli ile adam aldatacak.” (KD/118)

“Öyle zamanlar olurdu ki, lokma yemek yediremezler, hindiye cevizi yutturur gibi zorla ağzını açarak süt, yumurta dökerlerdi.” (KD/6)

“O, bu yaşta kızları devir devir yoklayan azgınlığın alâmetlerini, eski tecrübeleriyle, gayet iyi tanır, onlardan en beceriksizinin böyle sıkı zamanlarda taştan adam yaratmaya kadir olduğunu bilirdi.” (KD/149)

“Allahüâlem bu Azize ile aşçı Ali arasında bir şey vardı.” (KD/134)

“Büyük hanım, mikrop nazariyesini öğrenmişti. Fakat onu yalnız ince hastalığa münhasır zanneder, başka hastalıklara aldırmadığı halde veremliden son derece çekinirdi.” (KD/171)

“Nerede hanım teyze, nerede? Doktorun hiç ümidi yok. Kadıncağız yolcu...” (KD/176)

“Bir şeyden memnun olmaz, vara yoğa söylenirdi.” (KD/186)

“Korkarım ki, bir gece kadıncağıza birdenbire Allah emri oluverirse Gülsüm, ölünün kulağından küpesini, parmağından yüzüğünü çalmasın?” (KD/190)

“Bahusus Gülsüm, hizmetçi de değil, teyzesinin mânevi evlâdı idi.” (KD/191)

“Kullar ne derse desin; Allah onun bu biçareye nasıl analık ettiğini görüyor ya!” (KD/198)

“Tren yolculuklarını pek o kadar merak etmezdi. Ne de olsa ayakları karada demekti.” (KD/6)

“Köylü, fukaralığın ne demek olduğunu bilmeyen bu İstanbul kızının cehaletine gülümsemekten kendini alamadı.” (KD/16)

“İş görüyorum diye, otu ota, suyu suya katıyor; sigara iskemlelerini, oturakları deviriyor, bir yığın bardak, çanak kırıyordu.” (KD/88)

“Tazecik çocuğa ne olur be hanımefendiciğim... Üç beş gün fengi fengi ağlayıp sayıkladı.” (KD/82)

“Bu kıyafette bir kır adamından umulmayacak kadar güzel, ince çizgili bir çehre, iki munis siyah göz gördüm.” (AG/7)

“Bu okuyup yazmayan kaba saba adam, bazen Saray tarihinin hususiyetlerinden bahseder, Nabi’den Nedim’den beyitler okurdu.” (AG/9)

“İyi bir aile babası olmak lazım geliyordu. Hakikat bundan ibaret...” (AG/22)

“Bir gece kendi gibi ipten kazıktan kurtulmuş bir mahlûk ile Şam’ın en mutena bir çalgılı gazinosunu bastı...” (AG/23)

“Bu yaşta bir çocuk için aile ocağından uzaklaşmak gerçi pek acı bir şeydir, diyordu...” (AG/36)

“Bulgarlar, Sırlar zahiren çiftleri çubukları ile meşgul...” (AG/83)

“Beni çocuk gibi hüngür hüngür ağlattın... Gayret et de bir ayak evvel İstanbul’a dön.” (AG/95)

“Sonra bir gün izini kaybetmişler, ‘kara sevdaya düştü, boğazına taş bağlayıp kendini denize attı’ demişler...” (AG/145)

“İşte buranın o müşkülâtı vardır, dedi. Çocukları mektebe göndermeye imkân yok... (M...) buradan bir yıllık yol... Öyle değil mi, Nazmi Bey?” (AG/184)

“O belki salon adamları gibi nazik ve ince değildir.” (AG/190)

“Ayşe... Kardeşim... Eniştemin hakkı var... Sen onun ekmeğiyle büyüdün. O olmasaydı açlıktan ölecektin...” (AG/191)

“Bu adam galiba dini bütün bir adam çavuş? dedim.” (AG/10)

“Neyyir Bey’in üstüne iki el ateş etmiş.” (AG/72)

“Hiç... Bir parça atla dolaşacağım da...” (AG/105)

“Hava çok sakindi. Etrafta bir yaprak bile kımıldamıyordu.” (AG/136)

“Gündüz gözüyle görürsen umarım ki seversin Şükran, dedim...” (AG/138)

“Refikam Şükran Hanım... Çiftliğin yeni bacısı, diye takdim ettim.” (AG/142)

“Çiftlikte ne var ne yok Ayşe?.. İyilik sağlık... Hepimiz iyiyiz.” (AG/153)

“Artık ölünceye kadar bu toprak adamı kıyafetimi değiştirmeyecektim.” (AG/147)

“Sonra havailiği bırakması, temkinli, ağır başlı bir kız olması lazımdır...” (AG/171)

“Mamafih Müftü Efendi’yi kabahatli farz etsek o ihtiyar, saf bir dışarlık adamıdır.” (AG/187)

“Halim Ağa birdenbire kızdı: -Haydi işine be küçük hanım Allahını seversen...” (AG/200)

“Gel! Başımın cezası gel... Lakin bu sondur... İyi bil... Bir daha gözümün önünde ölsem nafile... Ben başımdan korkarım.” (AG/202)

“Ben sonradan görmelere benzedim... Baba olmaktan ümidi kesmiştim...” (AG/263)

“Necmiye elimizde büyüdü.” (AG/264)

“O insan için en emin, en iyi hayat arkadaşıdır enişte... Ben dünyada onun kadar iyi, temiz, şefkatli bir tek insan gördüm...” (AG/326)

“Bu saf, sakın dışarlık çocuğunu hiçbir vakit bu derece müteheyyiç ve perişan görmemiştim.” (AG/367)

“Yaşım daha on dokuz... Yirmi üç hatta yirmi beş yaşına gelen bir kız evde kalmış ihtiyar kız sayılmaz ki...” (AG/353)

“Artık hiçbir şey için darılmayacağım... El verir ki sen mesut ol...” (AG/230)

“Halim Ağa sen ne günü dünyaya geldiğini biliyor musun?” (AG/198)

“Çocuk esvapları giyip de çocuğum diye adam mı aldatıyorsun... Künyen kim bilir kaçtır?” (AG/199)

“Gülerseniz gülersiniz... Ne yapayım canım sağ olsun...” (AG/255)

“İstirham ederim beyefendi, ayaklarınızı öpeyim, bendeniz Aydın yollarına ait bir projeden bahsediyordum ki..” (AG/265)

“Zavallı amcam benden çok çekti.” (AG/37)

“Peki dönelim, dedi, ne yapalım... Sağlık olsun...” (AG/277)

“Çok vefasız bir kız imişsin Ayşe... Yazık sana...” (AG/370)

“Zevceniz hanımefendi afiyetteler ya inşallah efendim...” (AG/344)

“Fakat bir teselli de duymadım desem yalan olur.” (AG/391)

“Öyle sanıyorum ki dünyayı verseler kızımı bu dakikada bu derece memnun edemezlerdi.” (AG/309)

“Fakat çok geçmeden bundan da usanıyor, evvela bir hattat ihtimamıyla özene bezene yazılan adresler karışıyor...” (AG/258)

“Eniştem başa çıkılamayacak kadar zalim bir eniştedir, der ve şu güzel düz yolda atını dolu dizgin sürmesini rica ederim.” (AG/254)

“Karısını kaçıran Rum’u bulmuş, koyun boğazlar gibi öldürmüş... şimdi prangada yatıyormuş...” (AG/145)

“Halim Ağa arabayı koştur, dedim, bu akşam galiba kasabadan misafir getireceğim.” (AG/236)

“Eski göz yılgınlığının tesiri... Müsaade ederseniz size Türkçe bir beyit okuyayım...” (AG/243)

“Bende bu talih varken beni... Yine piyadeye ayırırlardı.” (AG/249)

“Burhan Bey ile şimdiye kadar ancak bir kere köprüde ayak üzeri görüştüm...” (AG/321)

“Onlar da softalar gibi amansız bir ekmek kavgasına tutuşuyorlar....” (YG/31)

“Onun için el altından tahkikat yaptı.” (YG/72)

“Maamafih eli kulağındadır.” (YG/168)

“Bendeniz fi tarihinde biraz vaizlik ettim de...” (YG/12)

“Fazla paragzldr.” (YG/188)

“İhtiyar adam, büyük oğlunun ölümünden sonra çok sulu göz olmuştu.” (YG/116)

“Gelgelelim daha kendileri gaflet uykuları içinde.” (YG/9)

“Canım, kur’ada talihin bir acayip cilvesine uğradım diyen...” (YG/11)

“Kim bilir? Kadın milleti bu... Eksik etek. Ne kabahat etti ki baban terbiyesini verdi.” (YG/27)

“Bu yanda yine bir boğaz kavgası.” (YG/28)

“Ne ağılıyorsun, emir büyük yerden geldi.” (YG/29)

“Fakat kafa cihetinden onlardan kıl kadar farkları olmayacaktı.” (YG/43)

“Burada yeni bir hayat gaailesi dünyası kuruldu.” (YG/51)

“Bu yenilik eskilik kavgası bir nevi danışıklı dövüş.” (YG/67)

“Fakat bizim şüpheli ilmimiz, bulanık aklımızdan bir türlü anlayamadığımız hakikati o, dertli ana yreğiyile bulup çıkardı.” (YG/115)

“Ne yapalım, geçim dünyası...” (YG/131)

“Ahalinin bazıları kirli ıkındır.” (YG/138)

“Tabii başta stat davet edilir ve yine tabii arslan payını o alır.” (YG/138)

“Din kardeşi değil miyiz?” (YG/152)

“Düşüncelerinin bu eski kafalı hocaya mülayim gelebilecek kısımlarını... uzun uzun anlattı.” (YG/159)

“Yahu, bana deli diyorlar, âmâ sen benden daha zır delisin, dedi.” (YG/176)

“Bütün dersler hep bir halli turhallıdır.” (YG/197)

“Sarıova bir mahşer, bir ana baba günü halini aldı.” (YG/209)

“Ve lakin beş, on baldırı çıplak heyecan kapıldı.” (YG/214)

“O takdirde Yunan'ı sittin sene burdan atamayız.” (YG/237)

“Şimdi elinde mektep hocalığından başka bir de altın bileziği vardı.” (YG/244)

“Evet, bu millet, yedi düvelin gayret ve entrikasına rağmen Yunan'ı buradan atmaya kadir olursa...” (YG/237)

“Kendimi saraya damat oldum sanıyorum, diye cevap verirdi.” (YG/46)

“Galiba artık Sarıova'da içecek suyumuz kalmadı.” (YG/201)

“Ben ona bakarım, ne yapar yapar bir lokma ekmek bulurum.” (YG/217)

“Halis kan bir prens olduğunu öğrendikten sonradır ki, diğer arkadaşlarının derecesine iner...” (DK/11)

“Kardeşimizi baba ocağına kabule hazırız. Ancak bize sizinle hiçbir alakası kalmadığına dair resmi ve şer'i talakname ibraz etmeniz lazımdır.” (DK/28)

“Mamafih, onun el ekmeği yemeğe tenezzül etmediği için böyle yaptığını söyleyenler de vardı.” (DK/37)

“Arsız bir ‘sonradan görme’ ye dönüyorum...” (DK/108)

“Biri Saip Paşa'nın hacıdan hocadan yaşlı ahabları için asıl meydana...” (DK/126)

“Sonra uzun müddet hakikati saklamak kabil olmayacaktı. Bu işler kırmızı gömleğe benzerdi. Er geç, ya kolundan yahut yakasından görünecektir.” (DK/180)

“Onların hepsi kız oğlan kız...” (DK/187)

“Bence Muhlis Efendi eli ekmekli adam... Burma bıyıklı delikanlılardan iyi ama senin de üstüne varmak istemedik...” (DK/211)

“...müsaade ediniz de vaktiyle ben de evimi barkımı bileyim...” (DK/211)

“Burma bıyıklılar adama kolay ekmek yedirmiyor kızım...” (DK/213)

“Zaten yarım aklım vardı... O da başımdan gitti...” (DK/258)

“Öyle olduğu halde onları bir ana kız gibi birbirine yakın zannediyordum.” (DK/309)

“Lamia belki evlenmiştir... Değilse bile sen artık evli barklı bir adamsın...” (DK/310)

“Eşimiz dostumuz eksik değil... Seni belediye reisi intihap ettirelim, diye inat ediyor...” (DK/312)

“Kara toprağın içinde sönüp gitmekte, mahvolmakta ayrıca bir zevk, bir lezzet de vardı.” (DK/352)

“Hakikati saklamaya lüzum yok... Evim, ocağım yıkılıyor...” (DK/361)

“Fakir fukara serinlesin... Billahi ne parka benzer, ne Göksu’ya, ne Çamlıca’ya...” (DK/371)

“Fakat bu biraz da zaruri... Hemen hemen bir vicdan meselesi...” (DK/390)

“Bu şişman, lakayt, yabancı dışarlık kadının kardeşimle ne alakası vardı?” (DK/396)

“Daha taş da yaptıramadık, dedi, ele güne karşı pek de ayıp oluyor ama...” (DK/397)

“Bir kış sabahı onu yatağından kaldırmışlar, uyku sersemi dayısının odasına götürmüşlerdi.” (DK/31)

“Elleri ceplerinde ıslık çalarak dere tepe dolaşıyor...” (DK/65)

“Ben o kadar müteessir olduğum halde o gün de beybabama analık ettim.” (DK/98)

“Gelen giden yoktu.” (DK/134)

“Kışın konağı, yazın kulesi tekke gibi işler, hacıdan hocadan birtakım tufeyliler, dalkavuklarla dolup taşardı.” (DK/29)

“Artık aklım kesti... Yeğenim çalgıcı olacak, düğünlerde çingenelerle beraber keriz havası çalacak.” (DK/40)

“Bunlar cahil dadı, sütüne masallarına mahsus yanlış, gülünç fikirler çocuğum...” (DK/138)

“...sonra yandaki misafir odasının kapısını açarak yarım ağızla...” (DK/169)

“Makbule ile Lamia kırk yıllık ahbaplar gibi senli benli konuşuyorlardı.” (DK/178)

“Hem de artık olan oldu...” (DK/276)

“Büyük bir sükûnetle ona kara haberi söyledim.” (DK/293)

“Harfi harfine aklımdadır.” (DK/299)

“Vah biçare Lamia’cık, dedi, kırk yılda benden bir şey isteyecek oldu...” (DK/101)

“Kayınpederi çağırın. Ona iki çift sözüm var, diye bağırıp çağırıyordu.” (DK/198)

“Pek hayal meyal efendim. Mamefih bir gün görsem, tanırım zannediyorum.” (AG/170)

“Öteden beriden konuşurken birdenbire kulağıma buralarda hiç işitilmemiş bir ses, bir keman sesi geldi.” (AG/178)

“Anlaşılmayacak bir şey yok... Ayşe ile sözüm ona tenis oynayacağız...” (AG/242)

“Muhammed ailesini beslemek için yaz kış denizlerde didinip kendini öldürürken kadın çiçek gibi günden güne açılıp güzelleşiyormuş...” (AG/145)

“Otuz Bir Mart’ta şeriat uğruna şahadet şarabını içmesine bıçak sırtı kalmıştı.” (YG/17)

“Onu yok yere mahkûm etmekle ellerine ne geçecek?” (YG/183)

“Kocalı bir kadına ne fena şeyler söylüyorsunuz...” (DK/75)

“Züleyha, evlendiği zaman kocasıyla yaptığı İstanbullu dışarıklı kavgasında...” (EH/25)

“Fakat bu sevgi, elinde sopa ve saban demirinden başka silah olmayan dört buçuk köylü ile, dünyanın en medeni ordularını memleketten kovmak gibi boş bir hayale inanmış bir insana deli demesine mani değildi.” (EH/26)

“... ta içerlerde bilinmez bir yerlere sürülüp gidecek ve adı sanı ortadan kalkacaktı.” (EH/27)

“... Züleyha, kendini hayata kolay altettirmeye niyetli olmayan gözü pek bir çocuktı.” (EH/28)

“Dereden tepeden birtakım dedikodular mı?” (EH/35)

“Aman hamfendi kızım... Fakirin bir hastalığı vardır...” (EH/52)

“Bana ikram ettikleri mor mürekkep renginde bir karadut dondurması ile bir yağlı çöreğin son kırıntısını zorla bitirinceye kadar havadan sudan bahsettiler.” (EH/53)

“Programın dört başı mamur olmasını isteyen komite...” (EH/61)

“İhtimal muharebelerden birinde babasına gönderilmek üzere ayaküstü bir sokak fotoğrafçısına çıkartılmıştı.” (EH/83)

“Bizden artık geçti.” (EH/85)

“Geçirdiğimiz patırtıdan sonra öyle ince işlerle uğraşmaya kafa mı kaldı?” (EH/85)

“Herif varını yoğunu sarf etmiş, fazla olarak da kellesini koltuğa almış, neticede yaptığı donanma ile kendini dünyanın baş korsanı ilan etmiş...” (EH/87)

“Gelinim diye hürmet etmek boynumun borcudur...” (EH/91)

“Karşınızda çocuk yok... Avamdan bir insan da yok... Okumuş yazmış bir kız var...” (EH/96)

“Yusuf ile Züleyha’nın ayrılmak için Ceyhan mahkemesine müracaat ettikleri neden sonra şehirde duyuldu.” (EH/135)

“...arkadaşça konuşmalarına alışmaya başladığı için kaptan köprüsü altındaki çilingir sofrasını hakir görmemesine...” (EH/147)

“...tavla oynarlarken duruyorlar öteden beriden konuşuyorlardı.” (EH/188)

“...zihnin çökmüş raflarında bulamadıklarımı el yordamıyla bu kutularda buluyorum.” (EH/188)

“Gece epey ilerlemişti. Muvaffakiyet yüzde yüzdü.” (EH/200)

“...sarmalı kasketiyle balıklama denize uçmasına bıçak sırtı kaldı.” (EH/210)

“Kendisinden yüksünmeyen arkadaşlar, helal hoş olsun, son vazifesini yapıyorlar...” (EH/211)

“Birkaç gün içinde Taşucu halkını başına bir kel kâhya kesilmişti.” (EH/219)

“Bir gün hiç yoktan bir şeye kızarak kamçısı ile kâhyaya vurmuştu.” (EH/227)

“Ne de olsa bu, bir ev bark yıkımı idi.” (EH/232)

“Bu kudretten sürmeli gözlü küçük kızı ben tahmin edemeyeceğiniz kadar beğendim.” (EH/239)

“Züleyha’nın ara sıra sorduğu suallere baştan savma birkaç kelime ile cevap veriyor ve dalıyordu.” (EH/240)

“Kâmiyab Kalfa derdimi pek iyi anlamıştı. Mahpeyker Kalfa isminde bir kapı yoldaşı vardı...” (D/12)

“Mektepte benim gibi üç beş kibar çocuğu daha vardı ki öteki çocukların arasına karışmaktan çekinirlerdi.” (D/25)

“Oldukça gün görmüş bir kibar çocuğu için bugünkü vaziyet hiç neşe verecek gibi bir şey değil...” (D/53)

“Derken efendim kocası öldü... Ne kadar olsa, dişi ehli...” (D/78)

“Elimde yüz lira kaldı. Bu para da yenecek diye korkuyorum... Halbuki insanın elinde ölümlük dirimlik yüz lira olsun bulunmazsa olur mu...” (D/98)

“Bize ne, diyordum. Anlaşıyor ki dünyada tam manası ile namuslu bir ekmek yemek insana nasip olmuyor.” (D/121)

“Hasta kırk beş yaşlarında kadar asabî nazik bir İstanbul hanımıydı.” (D/145)

“Bu düşmüş aile kızının kim bilir ne hicranları vardır?” (D/161)

“İyi bir kızcağız bul. Evlen. Sen iyi bir aile ocağı kurabilecek bir adamsın. Çoluğa çocuğa karışır, dünyayı unutursun, diyordu.” (D/174)

“Boynumuzda medeniyet yuları yok diye tenezzül etmezsiniz...” (D/181)

“Söylerse hem başını kurtaracak, hem bir hayır işleyerek Allah babayı memnun etmiş olacak...” (A/26)

“Fakat ne de olsa bu ölüm döşeğine yatmış bir babaydı.” (A/35)

“Büyük kızı Ruhsar’ın kocası tüccardı. Hali vakti yerinde bir adamdı.” (A/39)

“Böyle böyle belki de akşamcı olacaktım.” (A/82)

“İkide birde oyulgana oyulgana yanıma yaklaştıkça ürperiyor, eli dokunursa kirlenecekmişim gibi bir şey hissediyordum.” (A/94)

“İnşallah çok yakında İstanbul’u göreceksiniz... Gerçi bizim gibi orta hallilerin İstanbul’da yaşamaları güçtür...” (A/109)

“Ya edebinle otursun. Ya pııyı pırtıyı toplayıp buradan aşarsın.” (A/114)

“Ancak bu muvaffakiyeti elde edinceye kadar ne çektiğimi Allah’la ben bilirim.” (A/120)

“İşim hafif ve tehlikesiz, maaşım ümidimin fevkindeydi, Belki artık vakit saat gelmiştir.” (A/144)

“Demek ki çok uzak bir zamanda bir namus meselesi için amirini tokatlamış adam büsbütün ölmemiş...” (A/148)

“Hiç değilse kara haberi biraz daha mülayim kelimelerle söylerler.” (A/151)

“Evlatlarınız ahir ömrünüzde size bir feci yaprak dökümü manzarası seyrettirmekten gayri saadet vermezler.” (YD/10)

“Acaba yeni zamanların bu havası onları da sarsacak, ihtiyar babaya son deminde bir yaprak dökümü mü seyrettirecekti?” (YD/11)

“O zamandan itibaren eski gevşek ve emelsiz memur gitti, yerine çocukları için her fedakârlığı göze almış bir gayretli aile babası çıktı.” (YD/13)

“Bu şirket, benim için son bir ekmek kapısı idi...” (YD/34)

“Tekaüt olduğu zaman çocuklarına karşı bütün vazifesini bitirmiş, onların hepsini ev bark sahibi etmiş olacaktı.” (YD/43)

“Nasıl söyleyecek bir şey yok?... Evin erkeği sen değil misin?” (YD/96)

“El adamına dilenci gibi el açıp Fikret’in yüzünü de yere getireceğiz, öyle mi?” (YD/109)

“Bu, onun yalnız Şevket’i görmeye gideceği günlere mahsus yabanlık kıyafeti idi.” (YD/116)

“Senin bir lokma kuru ekmeğine razıyım.” (YD/138)

“Aman sen de baba. Amma ahret sualleri soruyorsun?” dedi (YD/149)

“Bereket versin ki kızı dilli dişli bir kadın olmuştu.” (YD/156)

“Hem kocamın ekmeğini yiyorlar, hem bana kafa tutuyorlar.” (YD/107)

“O, uzaktan insana bir hiç gibi görünen ve çok kere bir tek kelime ile kırtıpıl bir “evet” veya “hayır” a kadar inen hüküm, ne demir leblebiydi yarabbi!” (DĞR/6)

“Sen eşekbaşı mı idin? derlerse ben ne cevap veririm? Ben askerim. Bilmem ne der sizin karakaplı?” (DĞR/29)

“Bir gözlerimi kapasam yahut başıma başka bir hal gelse, düşünüyorum da...”
(DĞR/103)

“Mutasarrıf mızımız, hastalıklı bir kalem efendisidir.” (DĞR/119)

“Olsa da insan azmanı boyu ile kalabalığın önünde yürüyen Valiyi gördükten sonra ...”
(DĞR/127)

“Mutasarrıf Beyefendi dedi, kitabet ve inşa cihetinden hepimizin alaylı olduğumuz meydana çıktı. Aramızda mektepli bir siz varsınız çıkaramadık şu beyti de...”
(DĞR/127)

“Elbet biz de kenarından, köşesinden çimleniriz ha...” (GE/19)

“Alimallah seni mektepten alır, çoban Ali'nin yanma yanaşma veririm.” (GE/ 29)

“Senin de kulağına geldi elbette... Aklın sıra beni korumak istiyorsun değil mi?”
(GE/32)

“Benim gibi yarım pabuçlu bir adamla onun arasında nasıl bir münasebet akla gelebilir?” (GE/39)

“Şeref Bey, dedi, bu bana eski bir arkadaşın Avrupa'dan getirdiği hediye kravatlar arasından çıktı. Pek cicili bicili, genç işi bir şey...” (GE/45)

“Şimdi geniş muameleli bir başka şirketin ve ondan çok daha büyük birçok devletleri susta durduran bir şirketin en nüfuzlu bir idarecisiyim.” (GE/121)

“Bereket versin o, dehşetli iştahsız çıktı.” (GE/29)

“Bana bak prenses... Her kaprisine eyvallah...” (GE/32)

“O, benim gündelik hayatımda çoğu zaman, çok koklanmaktan kokusunu kaybetmiş bir çiçek gibi iyi, küçük bir kadın, en iyi bir “Hayat arkadaşı” olarak dolaşırdı.” (GE/126)

“Evet, bu zamanda kimdir o eski kafalı ki böyle bir harekette dedikodu yapılacak bir şey görür.” (EH/8)

“Bahçenin jandarma kordonu altında olmasına rağmen, duvarlardan aşan ayaktakımı da başka bir mesele.” (EH/56)

“Bu kadın, tabii kara cahil.” (EH/99)

“Kaynanam zaten mayası kötü olan bu cahil kadını zehirlemeye başladı...” (A/134)

“Binaberin müdürün haksız hakaretine eyvallah diyoruz... Bunu hazmetmek için iki kadeh rakı çok mu?” (A/66)

“Estağfurullah efendim. Teveccühünüzün minnettarıyım efendim. Emir buyurursunuz efendim...” (DĞR/127)

“Kezalik bir gaye-i emel arkadaşı olduğumuzu anlatmak suretiyle kulunuza dünyaları verdiniz.” (YG/125)

“Memurlara gelince, onlar şimdilik tam manasıyla mavi boncuk oyunu oynuyorlardı.” (DĞR/83)

“Onlar para ile tutulmuş hizmetkârlardır kızım... İşleri başkadır... Can tehlikesi olduğu zaman adet evin erkeği ,“Bey” i kim ise o gider kızım...” (EH/175)

Ayrıca Bknz:

AG/169, AG/187, AG/68, AG/319, YG/42, YG/59, DK/139, DK/213, DK/251, DK/363, DK/122, EH/141, EH/154, EH/197, D/10, D/88, D/144, D/155, A/109, YD/49, EH/86, YD/66, EH/19, EH/230, DĞR/9, AG/52, YG/109, DK/117, EH/58, D/166, D/186, YD/154, YD/160, YG/171, GE/37, GE/21, GE/23

2.4.3.2.Duygusal tepkileri dile getirenler

“Büyük hanım oturduğu yerde dizlerini döverek, gözünden yaşlar gelerek: “İlâhi kadın! Kôr olma inşallah!” diye gülmeye başladı.” (KD/114)

“Fesubhanallah, dedi, demek ki siz adeta gelin olacak bir sinne gelmişsiniz.” (AG/186)

“Dükkânım senindir Namiye Hanım, Allah aşkına ne istersen al” diye ayaklanma kapanır...” (D/164)

“Her kış, bir defa yatar, sağ dizkapağı kendi tabiri üzere “köpek kafası kadar”şişer; sabaha kadar “yandım anam!”çağırırdı.” (KD/31)

“Ne oluyor sütnine? Sen neler söylüyorsun Allahaşkına? diye sordu.” (KD/192)

“Güya Nezaret-i Celile iltimasların parmaklarına birer çift göz takıvermiş de onlar da torbalardaki kağıtları okuyup okuyup öyle seçmişler...Zehiy gaflet!..” (YG/10)

“Lamia, müjdemî isterim... Hazır ol! Bir aya kadar gelin oluyorsun.” (DK/165)

“Bazen kendi kendine düşünürdü: “Neme lazım... Bu muvaffakiyet bana çocukluğumun, son gençliğimin ilk zamanlarında gelmeliydi.” (DK/56)

“Kız, Tahir Ağanın önünde eve dönerken, fino köpeği gibi oradan oraya zıplıyor: “Oh, dünya varmış!” diyordu. (KD/141)

“Bu ne kepezelik, ne Allah’tan korkmazlık, diye bağırmaya başlayınca Halil Hilmi Efendi acı acı...” (DĞR/80)

Ayrıca Bknz:

AG/233, DK/118, DK/253, DK/271, A/100, GE/31, D/163, DK/92, AG/391, YD/125, EH/91, AG/182.

2.4.3.3.Genel bir davranış veya düşünce bildirenler

“Gülsüm’ün yaşı ile beraber, pisliği de artmıştı. Yattığı yerde köpek bağlasalar yatmazdı.” (KD/159)

“Cemil Kerim Bey’in daima tekrar ettiği bir söz vardı: Bir şeyin şüyu (duyulması) vukuundan (olması) beterdir.” (D/188)

“Hakikaten gün doğmadan neler doğuyordu?” (YD/131)

“Hiçbir yerden bir şey bekleyemezlerdi. Yer demir gök bakırdı.” (YD/131)

“Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle gibilerinden.” (EH/54)

“Gülüyorsun, ama olmaz şey değil, dedi, sen o gece hastanede olduğuna bir ye de bin şükret...” (YG/163)

“Allahtan ümit kesilmez... Belki inşallah iyi olur değil mi sütüne? dedi.” (KD/180)

“Gülsüm’ü göndeririz... Kız, zaten ‘Ebcet’ gibi evde ne ölüye yarar, ne diriye... varsın hasta ölünceye kadar Murat Beyin evinde otursun...” (KD/189)

“Hey gidi beyim hey... Parmak kadar çocukken büyüdün... Binbaşı oldun da tekaüt bile oldun ha... Sağ olana yıllar bir gün bile gelmiyor, diye söyleniyordu.” (AG/136)

“Seni tekrar ağlatmaktan korkuyorum ama... Söz ölüm getirmez... Ya amcama bir hal olursa?” (AG/56)

“Ricatların, bozgunların perişanlığı... Zaferlerin sarhoşluğu...” (AG/42)

“Hakkın var amca... Denizcilik hakikaten tehlikeli bir iş... Selamet kenardadır.” (AG/38)

“Sonra “ölürsem toprak beni kabul etmez” diye çırpınmaya başladı.” (AG/365)

“Ölüm gence ihtiyara bakmaz Ayşe... Şayet ben ölürsem içine dert olur, dedi.” (AG/369)

“Bahusus feleğin kerem ve serdini görmüş bir yaşlı enişteye karşı... Biraz tuhafıma gidiyor...” (AG/279)

“Necmiye’ye söyleyeceği şeyler öyle nazik öyle nazikmiş ki yar vü ağyar içinde mümkün değil söylenmezmiş...” (AG/266)

“Beyefendi, dedi, sana bir şey söyleyeceğim. Belki kızarsın ama. Sana gelen söz bana gelmiş demektir.” (AG/204)

“İnsan düştüğü yerden kalkar, dedi.” (YG/15)

“İptidai hocalığı ben gibi bir garibe çoktur bile... Zaten yek at yek mızrağım.” (YG/96)

“Ben feleğin çok germ ü serdini görmüş bir adamım.” (YG/127)

“Maazalik, yumurta kabuğundan çıkar, kabuğunu beğenmez fehvasınca Kenan “Nihayet talih bana da güldü...” (DK/24)

“Bir halk tabirince bir gören, bir daha görmek için başını çeviriyor; ona hayret bana hasetle bakıyordu.” (DK/300)

“Biraz itiyadın sevkiyle, biraz da böyle lazım geldiği için zevahiri muhafaza ediyorum.” (DK/301)

“Tabiatımda itidal yok... ‘Ya hep ya hiç’ diyorum...” (DK/108)

“Gayret yine dayıya düştü, dedim. Bu bir tabirdir. Hülasa-i meali biz oraya geleceğiz, demek...” (EH/224)

“Onlar para ile tutulmuş hizmetkârlardır kızım... İşleri başkadır... Can tehlikesi olduğu zaman adet evin erkeği, “Bey” i kim ise o gider kızım...” (EH/175)

“...Akdeniz kıyıları halkının dediği gibi Çoban yaylada akçıl koyunlarını güdüyordu.” (EH/139)

“... Sus... O, benim bileceğim şey. Kadınlar öyle her şeye karışmaz! diye çıkıştı. (EH/135)

“Gönül gence, ihtiyara bakar mı birader, dedi.” (D/78)

“Ne yapayım, insan dünyaya bir kere gelir. Canım sağ olsun...” (D/166)

“Bilirsin ya “baba gözlerini aç! Bunların hepsi serseri... Sakalını ellerine vermeye gelmez” diye ne kadar çırpındım.” (YD/155)

“Halk memura vediaullahtır, dedi, ölmeyince hizmetinden ayrılmamalıdır.” (DĞR/143)

“Meşahirden biri “Sokrat’ı severim. Fakat hakikati daha ziyade” demiş. Acizlerin, mingayri haddin, onu taklit ile diyeceğim ki Nihat Efendi bunca zamanlık arkadaşımıdır, kendisini severim, ancak hak ve hakikati daha ziyade severim .” (YG/197)

“Kendi âdem olmayan gayrı nasıl âdem eder?” (YG/9)

“İlin kâşanesinden kendi viran hanemiz yeğdir,” diyordu. Neme lâzım...” (DĞR/95)

“Anlıyorum Ali Rıza Bey, dedi, eskiden “babası oğluna bir bağ vermiş, oğlu babasından bir salkım üzüm esirgemiş” diye bir söz vardı. Şimdi dünya tersine döndü.” (YD/99)

“Gülüştüler. Allah ne verir de kul götürmezdi?” (YD/52)

“Kurdun çocuğu akıbet kurt olur kızım... Bu, kanun-ı tabiattır...” (DK/32)

“Kafkasyalıların bir darbimeseli vardır. ‘Ya eşek semeri, ya semer eşiği’ derler.” (YG/194)

“... ‘Ya gazi ya şehit,’ diye verdiği söze sonuna kadar sadık kalacaktı. Kısmette ne varsa kaşığında o çıkardı.” (YG/218)

“Müslüman mahallesinde salyangoz satılmaz mesele-i meşhurundan tegafül etti ve rık-ı maksumunu başak bir yerde aramak mecburiyetinde kaldı.” (YG/54)

“Şimdi anlat bakalım... Hangi rüzgâr seni buraya attı.” (DK/239)

“Yapılacak bir şey yok ki... Ya bu deveyi güder, ya bu diyardan gidersin.” (A/65)

“Bütün şehirden ne ister?... Kurunun yanında yaşı yakmak yakışır mı Tanrı adaletine...” (DĞR/ 48)

“Bırak doktor; ne ehemmiyeti var; üzme o kadar tatlı canını; değmez; iş olacağına varır!” (DĞR/84)

“Yer demir, gök bakır, diye şikâyet ediyordu.” (D/100)

“İnsan ne söylese iş yine olacağına varıyordu.” (YD/137)

“İş, başa düşmüştü. Vakit geçirmeden Muzaffer Bey’le görüşmek...” (YD/20)

“İnsan bir kere şaşkırmaya görsün... Hâsılı pis bir vaziyet oldu.” (YD/114)

“Allah sekizde verdiğini dokuzda almaz.” (YG/110)

“Fakat nereye çeksek oraya gidecek tabiatla.” (YG/70)

“Bendenizin yaralı bir tarafımdır da ondan, hem dört tane. Kimi eşikte, kimi beşikte.” (DĞR/103)

2.4.4. Alkışlar (Dua) ve Kargışlar (Beddua)

Türk Dil Kurumu, “Büyük Türkçe Sözlük”te “alkış” terimi için, “Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama, kargış karıştı”, “Hayır, dua, iyi dilek” açıklamaları yapılırken; “kargış” (TDK, BS, ET: 05.05.2018) karşılığı olarak ise, “Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karıştı”; “İlenç, beddua” açıklamaları verilir.

İnsanoğlunun duygu ve düşüncelerini başkalarına iletme ihtiyacının bir uzantısı olarak dile gelen alkış ve kargışlar bir nevi duygusal tepkiler olarak değerlendirilebilir. İyi, güzel, doğru olan her türlü varlık ve değer, övgü sözü olan alkışla taltif edilirken, kargış; kötünün, yanlışın, çirkinin yergisi ve bunlara maruz kalan insanın haykırışı

olarak algılanmalıdır. Alkış ve kargışlar aynı zamanda, kendinden güçlü olandan yardım isteyen kişinin yakarışının söze dökülmesidir (Meriç,2012:1).

Alkış ve kargışlar konuşmaya canlılık katan, duyguların ifadesini güçlendiren kalıp sözlerdir. Yüce Yaratıcı'ya yönelme anlamı taşıyan alkışlar ile insanlar iyi dilek ve dualarını dile getirirken; kargışlar ile beddua, ilenç vb. duygularını dile getirmiştir.

Reşat Nuri Güntekin'in eserlerinde alkış ve kargış (dua ve beddua) örnekleri oldukça fazladır. Yazarın eserlerindeki alkış ve kargışlar bir dil zenginliği olmasının ötesinde dönemin dua ve beddua anlayışını yansıtması, halkın psikolojik ve sosyal durumunu yansıtması bakımından önem arz etmektedir. Romanlardaki kahramanlar genellikle İslam dinine ait ifadelerle dua ve beddualarını dile getirmişlerdir. Bu ifadelerden bazıları kalıplaşmıştır ve halk kültürünün izlerini taşımaktadır.

Alkışlar (Dualar, İyi Dilekler)

“Allah’a şükür karnımız doyurduk.” (KD/13)

“Sağ ol hanımefendi... Allah razı olsun...” (KD/14)

“Ben Çerkes’ten Adapazarı’na evvel Allah üç günde gelirim...” (KD/14)

“Hamdolsun kalmadı... İlle çok zayıf... Biraz yer içerse kendine gelir.” (KD/15)

“Yorganlı ümitsiz bir tavırla omuzlarını silkti: -Hiç... Bakalım Allah nereye kısmet ederse...” (KD/18)

“Mademki kardeşinden ayrılmak istemiyorsun... amcanla gidersin... Allah birbirinizden ayırmasın.” (KD/20)

“Yeğenine “Başın sağ olsun!” bile demeye lüzum görmeden: -Nasıl, dediğim çıkmadı mı?” (KD/23)

“Yağmur yağar, ‘Allah vere İsmail sokakta olmasa’, gök gürler, ‘İsmail acaba korkuyor mu?..’ ...” (KD/28)

“Bu adamcağızlar helal para alıyorlardı doğrusu... Allah, iki tarafa da kuvvet versin.” (KD/41)

“Hey şu hocanın elleri dert görmesin!” (KD/41)

“Onu muayeneye gelen aile hekimi : “Maşallah, inek gibi sütü var!” demişti.” (KD//64)

“Allah esirgesin, bize birisi böyle bir şey yapsa Allah razı olsun der miyiz? diyordu.” (KD/83)

“Üzülme hanımefendi. Ne edelim, ölüm hak... O öldüyse Allah sana ömür versin, diyecek, onu teselli edecek gibi oldu.” (KD/90)

“Kız, dün gece, Allah hayırlar versin, yine senin İsmail’i gördük, dedi.” (KD/103)

“Ancak, onun bulaşık suyuna benzeyen kahvelerini içenlere Allah imdat eylesin.” (KD/120)

“Nadide Hanım: -Çocuklar, elhamdülillah Bülent kurtuldu artık... yüzde bir tehlike kalmadı.” (KD/127)

“Aferin Gülsüm kalfa... Büyü inşallah, beni bu nâkeslerden kurtar, evime kilit kürek ol!, diye onun sırtını okşar.” (KD/134)

“Annesine Allah uzun ömürler versin, onun sayesinde hem rahat bir genç kızlık devri geçirir, hem de...” (KD/146)

“Ah, yarabbi! Turşucu, murşucu bir herif çıksa da şunu başımdan alsa... Başım, gözüm sadakası üç beş parça eşya, beş, on kuruş para da veririm.” (KD/158)

“Fakat şimdi maazallah Nemrut gibi bir mahlûk olmuştu.” (KD/162)

“Siz de amma saçma şeyler söylüyorsunuz, mademki yumurcak o serserinin bitli kafasını koklamaktan zevk alıyor, Allah mübarek etsin!” (KD/165)

“Büyük hanım: -Ay, herif bize geliyor... Hayırdır inşallah, dedi.” (KD/173)

“Evet... burada, Allah muhtaç etmesin, hastamız oldukça onu çağırırız.” (KD/174)

“Biliyoruz oğlum... Tazeciğe bizimle beraber herkes acıyor. Allah şifasını versin, dedi.” (KD/176)

“Allahtan ümit kesilmez... Belki inşallah iyi olur değil mi sütüne? dedi.” (KD/180)

“Çok şükür çocuğum... Lâkin daha fazla kendini yorma... Bugünlük bu kadar yeter, dedi.” (KD/181)

“Onlar, Allah göstermesin bu adamcağızın çektiği sıkıntının onda birini çeksinler de o zaman seyret bakalım melek mi imişler, ifrit mi?” (KD/182)

“Allah benim ömrümü sana versin, seni başımızdan eksik etmesin, diye ağlaya ağlaya büyük hanımı öpmeğe başladı.” (KD/188)

“Ben işten korkmam. Lâkin - hıfazanallah - bana hastalık geçerse halim ne olur? Siz, o vakit bana bakar mısınız?” (KD/189)

“Canım hanımefendiciğim, öyle deyiverdim işte... Benim dememle ölecek değil ya... Allah versin de kıyamete kadar yaşasın, mirasını ben yiyecek değilim ya...” (KD/189)

“Murat: “Allaha emanet, teyzeciğim, Allaha emanet... Allah çok zaman seni başımızdan eksik etmez inşallah.” diye onun omuzlarını okşuyordu.” (KD/201)

“Allah kısmet ederse öyle olacak Gülsüm... Gece yarısı bunu sormaya mı geldin?” (KD/207)

“Allaha emanet çocuğum. Merak edilecek ne var? dedi.” (KD/213)

“Yanından geçerken selam verdik. Jandarma arkadaşım:-Keyifler iyidir inşallah bey, dedi.” (AG/7)

“Elhamdülillah çavuş... Sen de iyisin inşallah?” (AG/8)

“Toprağı kadar yaşasın, gâvur muydu çıft mıydı ben de bilmem ama nice Müslümanlardan iyi idi.” (AG/11)

“Beni unutmadığınız için teşekkür ederim, dedi.” (AG/27)

“Rahmetli kardeşim sağ olsaydı katiyyen müsaade etmezdi.” (AG/38)

“Evin içine çok faydan dokunuyor. Var ol, sağ ol.” (AG/73)

“Çaresiz döneceğiz, dedi, bu gece Allah muininiz olsun.” (AG/88)

“Kaymakam Nusret de sağ... Ala ala... Memnun oldum.” (AG/97)

“Burası uğurlu bir topraktır, diyordu, Allah bin bereket versin bizim emeğimiz boşa gitmedi. Yer yurt sahibi olduk...” (AG/141)

“Nur içinde yatsın... Rahmetli büyük peder yaptırdı, bey, dedi.” (AG/143)

“Başını iki yana sallayıp gülerek:

“Allah selamet versin! Yine de gelirsın inşallah. Ben başımdan korkarım.” (AG/202)

“Felaket enişte, dedi, yakalandık... Kim bilir ne kadar azar işiteceğiz... Ne yapalım Allah muinimiz olsun.” (AG/271)

“Ben olmasaydım bu saatte birbirlerine “Allah rahatlık versin” deyip odalarına çekilmiş olacaktı.” (AG/272)

“Geniş bir nefes aldık, Jülide yavaşça bana, ‘geçmiş olsun’ dedi.” (AG/287)

“Allah darda kalanların yardımcısı olsun... Size çok teşekkür ederim... Beni büyük sıkıntıdan kurtardınız...” (AG/301)

“Onu kaybederseniz belki hastalığınız artacak, belki Allah esirgesin öleceksiniz...” (AG/326)

“Halim Ağa: -Bir şey yok Allah’a emanet.” (AG/362)

“Üzülme hanımefendi. Ne edelim, ölüm hak... O öldüyse Allah sana ömür versin, diyecek, onu teselli edecek gibi oldu.” (KD/90)

“Talebenin inadı yüzünden hafazanallah bir mesele çıkacak diye ödüm kopuyordu.” (YG/95)

“Allah ömürler versin. Senin ismin ne Molla?” (YG/13)

“Hemen Allah iman selameti versin, diye onu teselli etmek istemişti.” (YG/29)

“Varol evladım, aziz ol.” (YG/117)

“Ne diyeyim, Allah tuttuğunuz kolay getirsin. Ne muradınız varsa versin.” (YG/128)

“Zabit Efendi, size teşekkür ediyor "Bravo" diyor.” (YG/226)

“Allah gözden esirgesin pek kıymetli bir muallimleri var...” (DK/47)

“Allah mübarek etsin Kenan, dedi, inşallah hayırlı dölün döşün, senin gibi san’atkar, zevcen gibi şık çocukların olur...” (DK/59)

“Mübarek olsun efendim...” (DK/85)

“...bir başka sarhoş ‘yaşayın bre... Topal Hafız’ın eşeğine taş çıkarttınız’ diye avaz avaz haykırıyordu.” (DK/143)

“Şimdi hamd olsun iyiyim.” (DK/163)

“Binaenaleyh Allah kısmet ederse bir aya kadar İzmir’deyim.” (DK/164)

“Fakat onu bilirsin ya, Allah selamet versin, pek fazla saf bir kadındır.” (DK/165)

“Berhudar ol çocuğum...” (DK/171)

“Allah rahatlık versin Lamia... Ben gidiyorum, dedi.” (DK/ 200)

“Gözün aydın kızım... Hamd olsun kurtuldun, dedi.” (DK/220)

“...Allah tekerrüründen muhafaza etsin... dedi.” (DK/220)

“Eksik olma doktorcuğum, diye teşekkür etti” (DK/221)

“Allah’tan evi bilen birine rast geldim...” (DK/239)

“Sürgüne değil, Allah muhafaza etsin, darağacına gönderseler yine böyle yaparım...” (DK/240)

“Vedat gürültülü bir kahkaha kopardı... Bu çok ala yenge...” (DK/249)

“İhtiyar kadın: “Allah daha uzun ayrılıklar göstermesin ”diye dua ederek odadan çıktı.” (DK/294)

“Elhamdülillah hastalarımın içinde bir gün beklemekle ölecek yok...” (DK/372)

“Vedat hemen yerinden fırladı: Yaşa Kenan, dedi...” (DK/387)

“Gayri kusuruna bakmayın...”Allah kabul etsin” deyip geçiverin.” (EH/183)

“Allah arkadakilere ömür versin... Ne yapalım ihtiyarladı, dedi.” (EH/209)

“Bravo Madam; görüyorum ki...” (EH/13)

“Züleyha: “Çok ala” demekle beraber, bir can sıkıntısı hareketini menedememişti.” (EH/14)

“Yaşasın petrol... İngilizlerin ehemmiyet verdikleri kadar var...” (EH/167)

“Züleyha da ayağa kalkmıştı: -Tekrar merisi, dedi.” (EH/168)

“Ne yapalım, Allah sana da başka kısmet versin! demişler.” (D/23)

“Tatsız tatsız söylenme Allah aşkına, dedi. Senin galiba cumalığın uygun...” (D/77)

“Bir nazlı canan ile yedinse helâl olsun...” (D/78)

“Efendim bu dul bir kadındı. Rahmetli bir arkadaşın karısıydı.” (D/78)

“...Allah bir daha kısmet etmesin!.. Nasipte bu da varmış... diye ağlıyordu.” (D/84)

“Gazan mübarek olsun, evlât! diye Vâsıfı tekrar tekrar alnından öptü.” (D/86)

“ Allah rahatlık versin, İffet Bey... Yarın sabaha...” diye kapıyı kapadı.” (D/92)

“Yavaş yavaş kendime gelmiştim: -Benim mesleğim bu değil birader... Allah muvaffakiyet versin, dedim, ayrıldım.” (D/111)

“Tebrik ederim. İnşallah muvaffak olursun, dedim.” (D/133)

“Havayı beğenmiyorum, galiba şiddetli bir kar fırtınasına tutulacağız, yolda kalacağız. Allah acısın, diyordu.” (D/139)

“Hayır değil ama... Allah vermesin, anneme bir hal olursa, onu burada bırakırsak...” (D/148)

“Ahbablarımıza ikram etmek için bizim de beş on kuruşumuz bulunur. Allah bereket versin.” (D/180)

“Fâzıl Bey şaşkınlığından : -Allah'a emanet! Allah'a emanet! İnşallah yarma çıkarsınız, dedi.” (D/181)

“Ne de olsa bir meslekdaşımın babası... Allah şifasını versin...” (A/21)

“Binaenaleyh mutlaka mesut olacağım. Allahaismarladık İstanbul! Sağ ol, var ol, fakat benden uzak ol!” (A/61)

“Ah evlât, zaman zaman derim ki burada başkâtip olacağıma Sultaniye çayırında başı boş bir at olup otlasam... Eğer bir gün Allah nasip eder de... İlah., ilah...” (A/76)

“Bana bugün devir teslim muamelesi yapan sabık kaymakam: ‘size muvaffakiyet temenni etmek bir nevi beddua olur... Allah bu dünya cehenneminden hayırlısıyla kurtarsın’ dedi.” (A/90)

“İyi kötü keşke merhum sağ olaydı, dedi. Kocam olduğu için her çevrine tahammül ederdim...” (A/106)

“Ah ev kurmak üzere olduğum mesut yuvanın üstüne kanatlarını açan, benim şeref ve menfaatimi kendi çocuğunun saadetinden ziyade koruyan siyanet meleği! Allah senin gölgeni çok vakit üstümüzden eksik etmesin.” (A/108)

“Ya hiddetle elinden bir kaza çıksaydı, ya valiye karşı gelseydin. Allah bizi korudu! diyor.” (A/115)

“Şayet Allah göstermesin işleriniz daha fena giderse o takdirde zaten sizi sıkıştırmam...” (A/124)

“İstanbul’da bellibaşlı bir iş bulamazsan hemen Allah sana acısın...” (A/128)

“Benden bu kadar. Allah yardımcın olsun...” (A/128)

“Eskisi gibi yüzüme gülüyor, "benim hayırlı oğlum. Allah seni başımızdan eksik etmesin!" diye sırtımı okşuyordu.” (A/132)

“Allah versin, Karun gibi zengin adam ama kızımın başına bir ev almadı.” (A/135)

“Kılığına, kıyafetine nazaran hayatta muvaffak olduğu aşikârdı. Allah versin!..” (A/155)

“Sen nasılsın?.. Hayatından memnunsun ya inşallah? Hamdolsun...” (A/157)

“Allah daha âlâ etsin...” (A/157)

“Ancak bazı dostlarının yardımıyla bir Marabet mektebine yerleştirdi ki buna da bin şükür...” (A/158)

“Başın sağ olsun kızım dünya hali bu... dedi.” (A/53)

“Fakat Allah bereket versin, gül gibi geçiniyorum...” (YD/8)

“Yarabbi sen çocuklarımı muhafaza et, diye ellerini açıyordu.” (YD/11)

“Ali Rıza Bey şaşırdı. Fakat pek fazla telaş göstermedi: - Öyle mi çocuğum? Allah mesut etsin, dedi.” (YD/85)

“Günü gelince hakkını ve kanaatini müdafaada eskisi kadar aciz kalmayacağımı gayet iyi anlıyordu. İş ki Allah o günleri gösterecek...” (YD/90)

“Yaşasın senin gibi baba. İnsan fazilet ve doğruluğu sayesinde çocuklarını bu derece mesut eder de nasıl gülmez? diye bağırırmıştı.” (YD/103)

“Yalnız karısı ara sıra çorba getiriyor. Maşallah bugün iyisin... Aman kendini üşütme... Bir şey değil, geçer...” (YD/104)

“Şaşkına dönen Hayriye Hanım, sadece: “Hayırdır inşallah, hayırdır inşallah” diye söyleniyor...” (YD/110)

“İhtiyar adam, sevinçli bir haber almış gibi heyecanla ağlıyor: “Çok şükür çocuğum sağ, Şevket yaşıyor!” diye bayram ediyordu.” (YD/110)

“Fakat buna rağmen kapıdan ilk adımını atarken, gayri ihtiyari elindeki anahtarı dudağına götürdü: “Allah yokluğunu göstermesin...” diye dua etti.” (YD/134)

“Dur bakalım... Bunun altından bir şey çıkacak” ama hemen “Allah hayırlara tebdil etsin” diye düşünüyordu.” (YD/150)

“Ben aranızdan çıkarım. Belki inşallah iyi olursunuz. Haydi, artık ferah uyu, rahatına bak.” (YD/152)

“Beni doktordan sen korudun yarabbi! diye mırıldandı.” (DĞR/13)

“Söyle Hurşit, kasaba ne halde? Çok yaralı var mı? - İyi, şükür... Eh, olmalı bir sekiz, on, on beş tane...” (DĞR/13)

“Halil Hilmi Efendi, Hurşit’i dinlerken düşünüyordu: “Hadi bakalım hayırlısı.” (DĞR/15)

“Böyle bir kadına fena demek için insanda Allah korkusu olmamalı. Evet, yer, gök razı olsun. Melek gibi kadın.” (DĞR/17)

“Hudanekerde, yeni bir sarsıntı olursa, bahçe iki adımlık yerdı.” (DĞR/34)

“Büyük geçmiş olsun, diye söze başlamıştı. Bizi telâşa düşürdünüz. Çok şükür, şimdi tehlikeyi atlattık.” (DĞR/35)

“Allah’a emanet beyefendi, Allah’a emanet... Değildir inşallah... Telâş buyurmayın.” (DĞR/48)

“Fakat bu, ona bir mevkiinden düşme hüznü verdiği için akşama tekrar minareye çıktıktan alıkoyamamışlardı. Allah kimseyi gördüğünden yadetmesin.” (DĞR/49)

“Bugün daha iyiyim maşallah. Yayan geldim ve hiçbir şey duymadım.” (DĞR/61)

“Aslandır maşallah kaymakamımız, diye onun sakalım okşamaya kalktı.” (DĞR/62)

“Hamamdan çıkmış gibi olduğunuza göre, size “sıhhatler olsun” demek lâzım.” (DĞR/68)

“Allah esirgesin Kaymakam Bey. Fakat ithamınız çok garip ve çok haksız. Yani bu işte benim ne suçum, günahım var Allah’ı severseniz?” (DĞR/81)

“Mutasarrıf, kapalı bir çehre ile: “Haydi Allaha emanet ol, üzülme. Ne yapalım vazife. Ne olacaksa olacağız. Mamafih, sağ salim dönerim yine inşallah! dedi.” (DĞR/92)

“Hâsılı, tatlı canını sıkıntıya sokma doktorcuğum. Allah razı olsun; sağ ol, var ol, beni düşünüyorsun.” (DĞR/94)

“Haydi, arkadaş, bahtın açık olsun... Sen sağ, ben selâmet. Üzülme doktor.” (DĞR/95)

“Geçmiş olsun efendimiz, neyiniz var? -Galiba biraz soğuk aldım.” (DĞR/101)

“Allah’a emanet efendimiz, dedi havamız hakikaten biraz acayıptır.” (DĞR/101)

“Allah esirgesin... Allah esirgesin. -Yeryüzünde dikili ağacımız yok. Dört çocuk ve hasta, alil bir kadın...” (DĞR/103)

“...dünyaya karşı muazzam bir rezalet olacaktı. Allah sakladı bizi...” (DĞR/119)

“Vali, babacan bir tavırla: -Merhaba hemşehriler, dedi, ne haldesiniz? Size “geçmiş olsun” demeye geldim. Ahaliden bazıları: -Hoş geldiniz Allah ömürler versin, diyorlar ve hayretle birbirlerine bakıyorlardı.” (DĞR/125)

“Başka bir kelime aklına geliyorsa söyle? “Hay babana rahmet” diye kabul edeyim. Nasıl, anlaştık mı?” (DĞR/130)

“Bir kanlı kelle atılmadan bu meselenin kapanmayacağını ben de anladım. Siz sağ olun!” (DĞR/132)

“Bunca asırdır Âli Osman’ın yüzünü ağartan sizin gibi gayretli ve dirayetli memurlar olmuştur; var olun! dedi.” (DĞR/143)

“Zahmetinize teşekkür ederim Şeref Bey, dedi...” (GE/289)

“Biz, babadan kalanı çok şükür yedik, temizledik.” (GE/29)

“Uslu filân bir çocuk, ama tembel mi tembel... Allah yardımcın olsun Şeref Bey.” (GE/29)

“Zaten rahmetli annenle de bunun için aramız bozuk gitmemiş miydi?” (GE/32)

“Süleyman ikide bir geliyor, bakkalda rakı, şarap ne bulursa arabaya doldurup götürüyor, Allah versin eğleniyorlar...” (GE/64)

“Paşa babamı biliyorsunuz. Adnan, daha çocuk, sağ olsun...” (GE/68)

“Geçmiş olsun Şeref, dedi, ucuz atlattın.” (GE/78)

“Rahmetli Pertev enişte alıştırılmış onu içkiye.” (GE/79)

“Sen, bayağı ev hanımı oldun Seniha, dedi. Aferin sana, hiç ummazdım senden.” (GE/79)

“Nusret Bey: -Allah yolunuzu açık etsin, diyor. Gençsiniz. İnşallah ecnebi memleketlerde de memuriyetler alırsınız.” (GE/86)

“Maazallah sıkı bir zamanıma rast gelir, sersemliğim tutar...” (AG/45)

“Nur içinde yatsın... Rahmetli büyük peder yaptırdı, bey, dedi.” (AG/143)

“Büyük hanım oturduğu yerde dizlerini döverek, gözünden yaşlar gelerek: “İlâhi kadın! Kör olma inşallah!” diye gülmeye başladı.” (KD/114)

“Şevket, evvelallah bu borcu altı ay, nihayet bir sene içinde temizler.” (YD/98)

Ayrıca Bknz:

KD/181, KD/185, KD/187, KD/190, AG/12, AG/41, AG/177, AG/184, AG/185, AG/196, AG/199, AG/370, AG/395, KD/134, DK/88, DK/115, DK/148, DK/244, DK/284, DK/338, DK/346, DK/397, D/148, D/150, A/105, A/138, YD/18, YD/157, YD/160, DĞR/51, DĞR/60, DĞR/109, DĞR/124, DĞR/135, GE/30, GE/33, GE/124, YG/118, GE/129, AG/326, YG/38, DK/157, DK/181, DK/224, DK/268, EH/210, D/77, D/85, YD/49, YD/74, YD/77, YD/77, YD/111, YD/121, DĞR/29, DĞR/48, DĞR/132, DĞR/141, AG/201, DK/372, D/147.

Kargışlar (Beddualar, İlençler)

“Bir yandan hayran hayran “Hey Yarabbi! Ne insanlar yaratırsın!” diye hanımefendiye kompliman yapıyor, bir yandan “Gözü dönesi, beni yerin dibine soktun...” diye kıza çıkışıyordu.” (KD/20)

“Ayın yirmi beşinden sonra konak halkı onun birçok defalar: “Of, Allah ya bu ay sonunu evden çıkarsın, ya beni!” diye avaz avaz bağırdığını işitir...” (KD/25)

“Allah sizin kafanızdan sopayı eksik etmesin... Allah tevekkeli sizin sırtınızda yorganınızla sokaklarda süründürmüyor!...” (KD/37)

“Ben hepinizin hocasıyım. Sizi fena mı yetiştirdim? Ekmeğimi elimden alırsanız hocalık hakkımı haram ederim...” (KD/42)

“...fakat bu sürat karşısında kafası karışan ihtiyar hoca “Dur kız bakalım... dur Allah belanı versin...” (KD/44)

“Caminin müezzini olan baş kalfa ise “Allah şu kızın gözlerini şaşı edeceğine büsbütün kör edeymiş, iyi bir kör hafız olurdu bari!” diyordu.” (KD/45)

“Tuu... Allah belanı versin... Çağırın aşağıdan Lala Efendiyi...” (KD/45)

“Hay Allah belanı versin... Salt benim elimde doksan üç kuruş on para var, dedi.” (KD/51)

“A, işte benim korsa lastiklerim... İşte benim atlas terliklerim... Taşlı tarağım, “hay gözü kör olasıca!” diye bağışıyorlar...” (KD/59)

“Allah’tan bulma yezit karı... Senden korkmayan, Allahtan korkmaz, sahiden bunu yaptın mı? diye soruyordu.” (KD/82)

“Şimşek nasıl mutlaka uzak bir yerde bir fırtına olduğuna alametse, onun fikrince, kulak kızarması da konakta birinin kendini çekiştirdiğine alametti. -Yine beni söylüyorlar...

Ne isterler bu garip Çerkezden Allahım? der ve ellerini açarak bedduaya başladılar.” (KD/92)

“Sen Nevnihal Kalfanın bez yıkarken şarkı söylediğine mi güldün, aşçıbaşı! Ben de senin memleketine öyle bir kar yağdırayım ki, birçok insanlar ve hayvanlar telef olsun. O arada senin de öküzünün teki ölsün, zarar gir...” (KD/93)

“Sen ne diye garip Çerkezin turşuya döndüğünü söylersin, Karamusallı sütüne. Senin faizle borç verdiği ihtiyar tekaüdü otomobille çiğneyetim de paran yansın.” (KD/93)

“Bu sözün Nadide Hanıma karşı manası: “Allah bana ettiklerini yanına koymuyor, başına gelenler hep benim yüzümdendir. Nitekim bundan sonra da, neler gelecektir.” (KD/93)

“Büyük hanım lakırdının ucu nereye değdiğini gayet iyi anlar, ellerini göğse kaldırarak:- Bu şom ağızlı kakavanı başımdan kaldırmadın, diye Allahla kavga ederdi.” (KD/93)

“Ne diyeyim... Ben onları Allaha havale ettim... O, yapacağını bilir. Kalfa, kaşlarını çatarak, dudakların arasından mırıl mırıl bedduaya başlar.” (KD/99)

“Bana öyle bir kelam etti ki... Ben bunu yutarsam yazık benim delikanlılığıma, tövbe olsun bu bıyıkları dibinden keser, süprüntü tenekesine atarım.” (KD/104)

“O, işi gözü ile görmüş gibi biliyordu. ‘Bu gözünü toprak doyurasıca soysuz çingene, bu tok evin aç kedisi’ mutfakta tatlı filan uydurayım, diye herifin ayağı altında dolaşmış...” (KD/104)

“İlahi kör gözlü, bunlar, hep senin başının altından çıktı... Allah kaldırmadı başımdan, diye beddua ediyordu.” (KD/110)

“Yoksa kardeşinden ayırdıkları için ah etmişti de, yavrucuk onu mu çekiyordu? Sonra, bu, ne anlaşılmaz işti yarabbi?” (KD/126)

“Nadide Hanım, yine beddualarına başlamıştı: -Sen, o biçareyi bekliyorsun amma, inşallah sen ondan evvel geberirsin.” (KD/172)

“Karı yine döndü... Çıkasıca gözleri köşkün penceresinde...” (KD/193)

“Fakat, ne yapsa nafi! Kuruyasıca kafa, kadıncağızın bir gaflet dakikasını yakaladı mı, sokağa kaçan bir yaramaz çocuk gibi, yine hayallere sapıyor.” (KD/196)

“Konağın kırk senelik bir emektarım bu halde sokağa atmağa Allah razı olmazdı.” (KD/205)

“Hanımefendi, hasta bana dedi ki: Ben anlıyorum... Ben öldükten sonra sizin küçük hanımı Murat Beye verecekler... Eğer bunu yaparlarsa büyük hanıma de ki: Hasta sana

ölüm döşeğinde beddua etti... Evlâtlarının hayrını görmesin.. Onlar da benim gibi birer birer gözünün önünde ölsünler.” (KD/207)

“Ya ailemin şerefi ne olacak? Ah yere batası Paris...” (AG/49)

“Ulular ulusu Yarabbim... Şunların üç beşini eksik yarataydın da kalan malzeme ile kafalarına biraz ızan, yüreklerine biraz insaf sokaydın. Tövbe tövbe Yarabbim. Bu adamlar insanı küfürbaz edip günaha sokuyorlar.” (YG/9)

“Lamia, Namık Bey Allah’tan korkmuyor mu diyor, kızı var diyor, deyiniz hanımefendi...” (DK/173)

“Allah cezanı versin... Öyle haykırılır mı be... Aklımızı başımızdan aldın.” (DK/238)

“Hay Allah belanızı versin!, dediğini işittim.” (EH/62)

“Bu, hesapta yoktu. Allah cezasını versin, dedi.” (EH/153)

“Yürüdüm, yürüdüm, ta bir köşe başına kadar, kahrolmalarını Allah’tan istediğimiz müstebitler içinde Halis Paşa’nın ismini işitinceye kadar...” (D/41)

“Artık uzaklaşan, ne dediği fark olunmayan sesler hâlâ: “Kahrolsun Halis Paşa” diye bağırıyor zannediyordum.” (D/41)

“Sonra büyüklerin sitemine, hücumuna, bedduasına dayanmak lâzım. Sarhoş olduğum zamanlar bunun o kadar ehemmiyeti yok. Ben de bağırıp çağırıyorum, ben de beddua ediyorum.” (A/138)

“Bizim evimizdeki dirlik düzenliği çekemediler... Gözü kör olasıcalar, güya aramızı bozacaklar...” (A/110)

“Zavallı daha doğru ve dürüst konuşmasını bilmediği halde zaman zaman ellerini açtığını, büyük annesinin öğrettiği lanetleri, bedduaları tekrar ettiğini görüyordum.” (A/141)

“Tehditler, beddualarla aşağı kovuldum.” (A/154)

“Bir üçüncüsü her akşam gelininden, damadından dayak yer, “bir daha bu eve dönersem bana lanet olsun!” diye elinde bir bohça ile kahveye gelirdi.” (YD/ 50)

“Daha beter olsun. O, bu âkibete çanak tutmuştu.” (DĞR/17)

“Fakat o, bu nezakete sadece “Allah belâsını versin keratanın!” diye mukabele etti. Kim bilir, belki Bulgar kızı da bulunacaktı; ay ışığı altında sedef gibi pırıldayan çıplak kolları ile yine oynayacaktı. Fakat onun da Allah belâsını versin.” (DĞR/85)

“Yalnız hangi yollarda yürüteceğiz? Allah cezasını versin!” (GE/ 32)

Ayrıca Bknz:

2.4.5.Küfür, Hakaret İfadeleri ve Argolar

Hakaret, sözlükte “Onur kırma, onura dokunma, küçültücü söz veya davranış” şeklinde tanımlanmaktadır. Küfür ise “sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, GS, ET:17.05.2018). Küfür ve hakaret içeren sözler insanların hoşlanmadıkları bazı davranışlar karşısında duydukları öfkelerin kelimelerle dile getirilmesidir. Bu ifadeler uzun uzun anlatılamayacak kızgınlıkları birkaç kelime ile anlatırlar. Argo ise yine sözlükte “Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı, jargon” (TDK, BS, ET:17.05.2018) şeklinde tanımlanmaktadır. Argo, özel bir kullanımdır. Bu ifadeler toplumda genellikle hoş karşılanmamakla birlikte varlığını her daim sürdürmektedir. Hakaret ve argo ifadeleri, kişilerin içinde bulunduğu sosyal yapıya ve ahlaki düzeye göre değişik şekillerde kendini gösterir.

Romanlarında hayatın içinden farklı sosyal gruplara ait insanları ustalıkla işleyen Reşat Nuri Güntekin, olumsuz davranışlar karşısında insanların duydukları öfkelerin bir yansıması olan küfür, hakaret ve argo sözlere eserlerinde sıkça yer vermiştir. Bu ifadeler görgü kurallarına ters düştüğü için genellikle hoş karşılanmaz. Dilin canlı bir varlık olması, gelişmesi gibi özellikleri düşünüldüğünde bu ifadelerin varlığı yadsınamaz. Halkın günlük yaşamına hâkim olan Reşat Nuri de olumsuz durumlarda insanların verdikleri tepkilerin bir yansıması olan küfür, hakaret ve argolara eserlerinde çokça yer vermiştir.

Romanlarda tespit edilen küfür, hakaret ve argo ifadeleri şunlardır:

“Merak edilecek ne var alık?” (KD/5)

“Büyük, yedi yaşlarında, mavi başörtülü, sarı entarili, ablak bir kızdı...” (KD/8)

“Meretler... Siz hiç adam görmediniz mi?” (KD/10)

“Gel gelelim soysuz çıktı... Yalancılık bunda; fitnelik bunda; hırsızlık, pislik, terbiyesizlik, hâsılı her kötülük bunda... Sonra, biraz büyüyünce de aşiftelik...” (KD/19)

“Besbelli bu çocuk piç olmalı hanımefendi, dedi, sütü bozuk bir insanı adam etmek için ne etsen nafiledir...” (KD/19)

“İlle kızımız edep, erkân görmemiştir... Ayı gibi dağlarda büyüdü... Size yaramaz.” (KD/20)

“En alık ve gafil insanların bile, büyük tehlikeler karşısında harikulade uyanıklık dakikaları olur.” (KD/23)

“Ne yapacaksın bu pisi? diye söylenmeye başladı.” (KD/26)

“Gülsüm bu ağır ağbani kundağı, altın (maşallah)lı melek yüzlü bebeği o paçavralar içinde kaybolmuş koca kafalı, sıska yüzlü bebeği, kirli kuklaya tercih etmiyor, “Ben İsmail’i isterim!” diye çakal gibi uluyordu.” (KD/26)

“O, İsmail der demez, onlar hep bir ağızdan : “Ulan ayı! Sen başka lakırdı bilmez misin?” diye bağrışmaya başlıyorlardı.” (KD/28)

“...bazı pek canını sıkarlarsa yüzlerine karşı “Meretler... beni siz dertli ettiniz!” diye bağırırdı.” (KD/30)

“Piçler, birbirlerini suya atarlar: Kabahat Tahir Ağa’da...” (KD/31)

“Bunak yine nerede uyuyordun bakayım?..” (KD/31)

“Gülsüm, çocukları idare etmek şöyle dursun, kendisi onlardan beş beter bir zırdeli idi.” (KD/34)

“Çocuklar ne emrederlerse mutlaka yapmak lazım olduğunu bin zahmetle kızın kalın kafasına sokabilmişlerdi.” (KD/35)

“Gülsüm, bu davanın içinden çıkamıyor, çocukların hangisine itaat lazım geldiğini kestiremeyerek alık alık bakınıyordu.” (KD/35)

“Selim, kızdığı zaman dünyayı gözü görmeyen huysuz, sinirli bir çocuktur. “Ulan dilenci köpek... sen babamın ekmeğini yiyorsun... kim oluyorsun bana itaat etmeyecek?” diye kızın üstüne atıldı...” (KD/35)

“Ancak kardeşlerinin bir ahretlik parçasından dayak yemesi onların asil kanlarını coşturdu: “Yetişin; ayı, Selim’i öldürüyor!” diye çığırarak Gülsüm’ün üstüne çullandılar.” (KD/36)

“Seni tabanı yarık dağ ayısı seni!.. Hangi elinle onlara vurdun bakayım?.. Seni izansız, nankör seni...” (KD/37)

“Oralardaki hocalar hatır saymayacaklar, konağın nazlı çocuklarını öteki haşarat yığınının arasına karıştıracaklardı.” (KD/42)

“Ulan muhannet... Sen, ömründe pilav da mı yemedin?” (KD/45)

“Büyük hanım bayılacak gibi oluyor: Eyvah, bu da ötekiler gibi soysuz çıktı.” (KD/58)

“...büyük hanım: ‘Gözün kör olsun, bunak!’ diye gülüyor, çocuklar: ‘Hürya, lala işiyor!’ diye avaz avaz bağırarak tepiniyorlar...” (KD/63)

“Şahsına bakarsan, çam yarması gibi iriyarı, alı alına moru moruna, dinç ablak bir insan...” (KD/64)

“Fakat ne çare ki, sütninenin ineğe benzeyen yalnız sütü değildi. Gayet tembel, izansız, ahmak bir kadındı.” (KD//64)

“Fakat karıncayı incitmekten korkan rikkatli, merhametli bir kadın için böyle sütsüz mahlûklarla uğraşmak ne uzak!” (KD/37)

“Binbaşı ‘Bir zamandan beri bu kızın üstünde nemrutluk var ama anlamıyorum’ dedi.” (DK/260)

“Bu şeytan kadın neyi murat eder de başaramazdı?” (KD/85)

“...aramızda mütemadiyen bir karaçalı demeyeyim, fakat bir sarı diken gibi...” (DK/76)

“Utanmadan bize ahretlik kız muamelesi ettin... Allah senin gibileri işte böyle tepetaklak yuvarlar...” (YD/132)

“Bu ahretlik parçasının oyunda da olsa evin çocuklarına böyle çirkin, terbiyesiz sözler söylemesi caiz değildi.” (KD/114)

“Yorganlı’nın peşinde koca koca dağlar aşmış bu yarık tabanlı serseri, Edirne yolundan korkacak değil ya...” (KD/74)

“Onun ne halde olduğunun bilinmemesine mukabil Mahbube’yi tanımayan yok, o da küçücük yaşında fingirdedi. Paris mahallesinin en meşhur kokotlarından biri oldu.” (KD/76)

“Çapkın, Karamusal’da bu çocukcağızla eğlenmiş, eğlenmiş, defolup gitmiş...” (KD/82)

“Allah’tan bulma yezit karı... Senden korkmayan, Allahtan korkmaz, sahiden bunu yaptın mı? diye soruyordu.” (KD/82)

“Baktı ki, kız fazla meraklanıyor yahut şirretlik ediyor, neşeli bir tavır alır...” (KD/87)

“Bir an kendi kendine ‘Acap bu işte bir domuzluk mu var ki?’ diye düşündü.” (KD/88)

“Evet, bu işte sütninenin bir şeytanlığı vardı.” (KD/88)

“Yoksa şimdiki aklım olsa, o fitne nogayı kolundan tuttuğum gibi sokağa atmak işten bile değildi... derdi.” (KD/91)

“Bu şom ağızlı kakavanı başımdan kaldırmadın, diye Allahla kavga ederdi.” (KD/93)

“Fazla olarak “kafasız” diye onun yanında kimse sözünü salınmaya lüzum görmezdi.” (KD/94)

“Dursun Ağa, birdenbire maskara bir tavırla: -Bir uyuz eşeğe ters binmiş, davul çala çala cehenneme gidiyordu, dedi. Kız, birdenbire “Tuu, kerata,” dedi ve aşçının kocaman kırmızı yüzüne bir tokat atarak kaçtı.” (KD/102)

“O, işi gözü ile görmüş gibi biliyordu. “Bu gözünü toprak doyurasıca soysuz çingene, bu tok evin aç kedisi” mutfakta tatlı filan uydurayım, diye herifin ayağı altında dolaşmış, kim bilir ne terbiyesizlikler etmiş, o ayı da bu münasebetsizliği yapmış olacaktı.” (KD/104)

“Karamusallı sütনের en arkada: Ay anam... Şafı köpeğine dönmüş! diye söylendiği işitildi.” (KD/113)

“Ulan eşek, öyle durmasana... Gülecek bir şey söylesene! diye onu azarladıkları duyuluyordu.” (KD/113)

“Koca kapı çalınır mı alıklar, aptallar, hayvanlar, diye mukabele ediyordu.” (KD/114)

“Hanımefendi, bir defasında oturduğu yerde: Çüş tabanı yarık ayı... Bakınız şu mahlûkun hiç insanlıktan nasibi var mı? diye titizlenivermişti.” (KD/114)

“Hâlbuki ya alık alık etrafı seyretti, ya boydan boya çarşayı gezdi yahut da kim bilir bakkal oğlanlarıyla fingirdedi.” (KD/118)

“...ve tepsiyi öyle bir halde misafir odasına getirir ki, Direklerarası oyunlarında kahve getiren aptal uşak, yanında haltetsin.” (KD/120)

“Şu vardı ki bu bolluk, kızın gözünü bir türlü doyuramıyordu. “Gık” deyinceye kadar yediği halde vakit ve saati geldi mi yine damarlarındaki soysuzluğu yapıyor, çocukların elinden yemiş, sahanların içinden kedi gibi kemik çalıyordu.” (KD/124)

“Çocuğa bu nefreti o Gülsüm habisinin öğrettiğine şüphe var mı?” (KD/129)

“Bu nazik dakikada patavatsız Gülsüm, ortaya atılıyor, çocuk üzerindeki nüfuzundan istifade etmek isteyerek...” (KD/129)

“Sen sus dilenci... Sen kim oluyorsun? diye evlâtlığı haşlıyor...” (KD/129)

“İhtiyarları pis ve pasaklı, tazeleri aşifteydi.” (KD/131)

“Yeter ki, hizmetçi, biraz iyi ahlâklı ve güler yüzlü olsun. Hattâ şu soysuz Gülsüme bile bir aile çocuğundan iyi muamele edilmiştir. Fakat ne çare ki, o adam değildir. Yalancıdır, pistir, tembeldir, fitnedir, hâsılı, ahlâksızdır.” (KD/132)

“Bu, otuz yaşlarında çenebaz ve oynak bir duldu.” (KD/134)

“Fakat Azize, derhal işi anlamıştı; birdenbire: -Vay siz bana hırsız mı diyorsunuz?
“Benim namusum var, diye şirret şirret bağırmaya başladı.” (KD/135)

“Tahir Ağa... Nerdesin ayol?... Ortaya çık, ben bu komiserin bakışını beğenmedim... O aşifte karıyı gözüne kestirdi. İster misin kaltakla bir olup kabahati o alık kızın üstüne yamasın...” (KD/139)

“Sen iki parça eşyana sahip olamaz mısın pasaklı karı?, diye bağırıyor...” (KD/139)

“Tabanındaki bir karış çamura, çit gibi olmuş bit yuvası saçlara bakmaz da işte böyle şeyler düşünür.” (KD/143)

“Ne kadar da pis mideli oluyorlardı yarabbim!..” (KD/143)

“Bari تنها bir yer bulup da kulağımı dinleyeyim, diye tarlalara kaçtığına, mektubu yazan o menhus çapkına bu yüzden tesadüf ettiğine şüphe mi var?” (KD/152)

“Seniye, iri boyuna rağmen, çocuk gibi bön bir kızdı.” (KD/152)

“Saçlarının taranışında, elbiselerinin giyilişinde âdetâ bir koketlik belirmişti.” (KD/153)

“Bu mühim vaka olacağı yahut bir yere gidileceği zaman her şeyden evvel Bülent’in ne yapacağını merak eder, bir havadis işittiği vakit çocuğa anlatmaya kalkar, etrafındakileri budalalığına güldürürdü.” (KD/153)

“Kız, sen ne lâf anlamaz mahlûksun?... O bit yuvası kel kafanı çocuğun başına neye dayıyorsun?” (KD/154)

“Yapma yavrum.... yapma cicim. Seni hamal şakaları yapmağa o ayı mı alıştıyor?” (KD/155)

“Gülsüm, Nevnihal’in kefeninden gömlek, yaşmağından başörtüleri yapmış da paralamış bile... Gördün mü soyzadeyi?..” (KD/157)

“Edepsiz ve şirretti: hiçbir lâkırdının altında kalmaz; hanımlara karşılık verir; evin çocuklarıyla baş koşardı. Orta hizmetçileriyle ellerini kalçalarına dayayarak, öyle bir kavga edişi vardı ki göçebe çingenelerine parmak ısırtırdı.” (KD/157)

“Nihayetsiz derecede yüz­süz ve haysiyetsizdi. Nasihatlere aldırılmaz, azardan utanmazdı.” (KD/157)

“Ya aşifteliği!.. Şimdi başlarına bir de bu çıkmıştı. Sokaktan bir erkek geçtiği zaman, yarı beline kadar pencerelerden sarkıyor, seyir yerine gidilecek olsa peşine sıra sıra neferler takıyor, alışveriş için kapıya gelen zibidi sokak satıcılarına sırnaşıyordu.” (KD/157)

“Hanımefendi, gecenin birinde eve zampara almasından korktuğu için onu kilit altında yatırıyordu.” (KD/158)

“Fakat onun büyük hanımı en ziyade kudurtan hali: Evdeki erkeklere sırnaşmasıydı.” (KD/158)

“A mundar kirli kukla! Onlar, senin elinden bir bardak su içmeye iğreniyorlar.” (KD/158)

“Fakat bu serserinin onları kendi gibi kokulu bir ahretlik parçasına tenezzül edecek ruhta insanlar sanması ihtiyar kadını çıldırtıyordu.” (KD/158)

“Gülsüm’ün bazı aşifteliklerini görüp duydukça da: -A kızgın pasaklı...” (KD/159)

“Darılmayacağım da çocuklarımın çamaşırını kendi pis paçavralarının suyuna sokacaksın ha... Seni pasaklı palyaço seni!.. Çamaşırını yıkamağa vakit yokmuş... Bir dikiş iğnesi, bir sap iplik alıp şu yırtıkları dikmeye de mi vaktin yok... Cumartesi Yahudisi gibi senin elin iğne iplik tutmaz mı?” (KD/160)

“Fakat bunları kullanmasını bilmediği için, kendini maskaraya çevirirdi.” (KD/161)

“Bizden utanmıyorsun, belki kendinden utanırsın!.. A paskal, a ibiş, a palyaço, sen bu kepezeliği kimden öğrendin? diye yüzüne tükürmüş, hattâ dövmüştü.” (KD/161)

“Ayol karı., azıcık canlanıversene... Ay, içim şişiyor...” (KD/162)

“Kız, yürüyüversene... Ermeni gelini gibi ne kırıyorsun? diye söylenir.” (KD/163)

“Anne, sen bu ayı ile uğraşabilir misin? Bırak Allah aşkına... Kalp hastalığına tutulacaksın.” (KD/163)

“Fakat gel gör ki, bu dilenci serseri sebebine çocuk, âdeta Nadide Hanımdan iğreniyordu.” (KD/164)

“Nadide Hanım, ahretlik parçasını kıskanmaya tenezzül edecek kadın mı?” (KD/165)

“Ne vakit Gülsüm’le arasında ihtilâf çıksa haminnesi, annesi araya giriyor: ‘Çocuğun, kuş kadar yüreğini yine ne üzüyorsun Nemrut?’ diye kızın üstüne yürüyorlar, hattâ bazan dövüyorlardı.” (KD/166)

“Vah yavrum, vah evlâdım... Ben biliyorum onun ne yılan olduğunu amma, sana söz anlatmak kabil değil... Kaltak sana büyü mü yaptı nedir?” (KD/167)

“Fakat çocuk, bir türlü rikkate gelmiyor: -Sen pissin... Ben seni sevmiyorum... Sen çingenesin, diyordu.” (KD/167)

“Çocuk, artık akıllanmaya, iyiyi kötüden ayırmağa başlamıştı. Gülsüm’ün hırsız, arsız, edepsiz, çingene, pis, hattâ aşifte olduğunu büyüklerden işite işite o da öğreniyor, kız, arasına dayak yediği zaman herkesten ziyade o, seviniyordu.” (KD/167)

“Çocuk: -Haminne gel diyorum, bu hınzırı öldür, diye ter ter tepiniyordu.” (KD/168)

“Bu vakadan sonra Gülsümle Bülent’i birbirinden ayırdılar. Hoyrat mahlûka çocuk emniyet etmek artık caiz olamazdı.” (KD/169)

“Mutasarrıfı uzaktan kızlarına göstererek: -Şu uşak kılıklı, manda herife dikkatli bakın, diyordu, böylelerinden insana hayır gelir mi? ...Anlaşılan zavallı taze de bu ayıyı bir adam sandı, içlene içlene verem oldu.” (KD/171)

“Aman, şu manda herifi yakından göreyim, diye pencereye koştu.” (KD/171)

“Herifi kıtır kıtır keseyim derken boynuna sarılıp öpersin ha, ah, benim fırıldak anneciğim...” (KD/177)

“Onun yediği süprüntüler yanında hasta artığı nedir ki?” (KD/190)

“Gördün mü açığöz şıllığı, dedi, sen o lokmayı zor kaparsın...” (KD/192)

“Kuzum hanımcığım, belli etmeden dön de bak... Karı yine döndü... Çıkasıca gözleri köşkün penceresinde...” (KD/193)

“Bu kadını Pendik’te herkes tanır... Üç kocadan boşanmış bir şıllıktır... Bizim Murat Beye göz koymuş...” (KD/193)

“Bu akşam o şıllık karının nasıl sokakta piyasa ettiğini gördün.” (KD/195)

“Büyük hanım, bu adamın hiçbir şey olmamış gibi, eve gelip gittiğini, ‘teyzeciğim’ diye yaltaklandığını gördükçe tarif edilmez bir soğukluk duyuyor...” (KD/197)

“Ah, bu hain Karamusallı sütnine! Nadide Hanım, Karamusallı sütnineye kat’î emirler vermişti.” (KD/198)

“Nihayet, aktris dayanamadı, çalgıcıya yüksek sesle: “Eşekliğe lüzum yok... adamakıllı çal!” dedi.” (KD/214)

“Biraz evvel sahneden ahali ile konuşan şımarık kantocu kim bilir hangi tesirler altında eski mütevazı, zelim ahretlik olmuştu.” (KD/216)

“Fakat Meşincizade şirretliği nispetinde de kurnaz, zeki bir adamdı.” (AG/14)

“Dünyada bundan daha küstah, sefil, serseri bir insana tesadüf etmedim...” (AG/23)

“...her defasında amcamı ağlatır, bana birkaç gün istediğim yezitliği yapmak imkânını verirdi.” (AG/37)

“Bir de sık sık çapkınlık vak’alarım, serseriliklerim, sefahatlerim hatta rezaletlerim oluyordu.” (AG/43)

“O halde sevgili amcacığım niye beyhude yalanlarla beni yalancı ve ahlaksız, kendini saf ve bön bir adam mevkiinde bırakırsın...” (AG/46)

“Eğlence yerleri varken Nazmi mektepte kapanacak kadar budala değildir...” (AG/50)

“...ben birkaç arkadaşımın gazinonun terasında idim. Yapmadıkları maskaralık yoktu.” (AG/50)

“Çocuklar küçük bir ağaca sarılarak duvardan atlamışlardı. Yemiş hırsızlığına çıkmış serseriler olacak, dedim.” (AG/139)

“Sizin hasretle hatırladığınız o eğlenceler bana öyle gülünç, öyle aptal, öyle adi ve iğrenç görünüyor ki...” (AG/173)

“Nazır, milyoner, dahi, peygamber gördüğümüz insanlar müflis, aptal, ahlaksız serseriler...” (AG/173)

“Onlar iğrenç, maskara medeniyet kuklalarıdır...” (AG/190)

“Sen yine oraya gidip gâvur karıları içinde gazinoya oturacaksın...” (AG/201)

Ya evvelki hafta o balıkçı kızlarıyla orya gittiğimizi, gâvurun, çıfıtın içinde gazinoya oturduğumuzu bey haber alsaydı...” (AG/201)

“Sonra bu adi bar havalara musiki denilmeyeceğini de pekâlâ takdir edersiniz.” (AG/215)

“Bu saatte hizmetçilerden biri oraya girmiş olamazdı. Acaba bir hırsız bir gece serserisi miydi?” (AG/226)

“Çok hafif ve hoppa idi. Fakat bu fikirsiz, sade, masum bir çocuk hafifliği değildi.” (AG/244)

“Sen yine şeytanlığa başladın...” (AG/253)

“Ara ara birbirimiz ince ince iğnelemekte devam ediyorduk.” (AG/258)

“Şeytan Jülide için bu tükenmez bir eğlence mevzuu idi.” (AG/266)

“Evvela devlete suzişli bir niyaz... İplemiyor musun? Pekâlâ, gel, yık...” (YG/87)

“...Sabah sabah zamparalığa mı gidiyorsun sakın?...” (YG/16)

“Ulan, bu kadar yıllık arkadaşız.” (YG/78)

“Eşkıya bozması bir eşek herif.” (YG/138)

“Hepinizi godoş yapıyor, diye kışkırtıyorlardı.” (YG/156)

“Seni gidi saçı buçuk mekkare...” (YG/157)

“Burada bir de evlenme eşekliğini yaptık.” (YG/178)

“...karmakarışık biraz fen dersi görmüş olmasına rağmen yobazların en bayağısı, en ‘embesil’i olan idadi müdürüne nasıl anlatırsın.” (YG/185)

“İstanbul’da başa çıkamadıkları bazı meşhur kahpeleri buraya sürerler.” (YG/156)

“Onlar pir aşkına size yordakçılık ettiler.” (YG/89)

“Maalesef bazı kuş beyinliler sarığa layık olduğu derecede hürmet etmiyorlar.” (YG/99)

“Ne hinoğlu hindir bu herif Yarabbi, dedi.” (YG/136)

“Eşraf arasında mütevazı diye şöhreti vardır, ama bal gibi dalkavuktur.” (YG/137)

“Sorarım sana Doğan Bey, fen adamlarına böyle maskaralık yaraşır mıydı?” (YG/139)

“...fen yakalarıyla telifi imkânsız şarlatanlıklar, münasebetsizlikler yapıyorlar.” (YG/140)

“Vay hinoğlu hin vay, dedi.” (YG/198)

“Saip Paşa ikide bir de belediye reisi intihab edilir, ikbal budalası bir adamdır...” (DK/15)

“Kışın konağı, yazın kulesi tekke gibi işler, hacıdan hocadan birtakım tufeyliler, dalkavuklarla dolup taşardı.” (DK/29)

“Bayram şekerinizi ayırdıktı... Alık hizmetçi yanlışıyla bekçiye vermiş...” (DK/49)

“Musikiyi sevenler mutlaka düşmeye, mutlaka kerizci olmağa mahkûmmuşlar...” (DK/50)

“Saip Paşa’nın istihzayı anlamadığını bilakis pek hoşlandığını gören ahabpları, dalkavukları o günden sonra...” (DK/64)

“Sizin kadar fevkalade bir kadının yanında uslu durursam evvela siz bana gülersiniz, ahmak diye yüzüme bakmazsınız...” (DK/75)

“Maskaralık eder beni güldürürsen sana bir şeker veririm, dedim.” (DK/96)

“Orada kepezeliği pek fazla arttırdılar.” (DK/148)

“Bu çocuğu baştan çıkararak alçağı behemehâl bulmaya azmetmişim.” (DK/167)

“...bu kız kimbilir ne ahlaksız ve düzenbaz bir İzmir aşüftesiydi.” (DK/180)

“Şükrü Bey’in mektubuna nazaran onu oynak, fettan, çapkın bir kız sanıyordu.” (DK/182)

“...en küçükleri ise hırçınlıktan yüzü kaşık kadar kalmış, kuru, bücür, geveze, fettane bir şeydi.” (DK/182)

“Pek şıllık bir şeye benziyor...” (DK/189)

“Bu külhanbeyleri başımı belaya sokacaklar, diye bağırdı.” (DK/194)

“O melun seni nasıl ele geçirdi...” (DK/205)

“Demek biz eşek gibi horul horul uyurken sen onun kollarında...” (DK/205)

“Mutlaka o aşağılık herifin gırtlığına sarılacağım...” (DK/205)

“...vicdansız, ahlaksız kadınlardan bahsediyor, böylelerini kör işkembeci bıçağıyla kesmek, taşla gömmek lazım geldiğini söylüyordu.” (DK/206)

“Elalemin ipsizleriyle başını derde sokacağına beni tercih et...” (DK/208)

“Makbule aynı zevzek tavırla...” (DK/226)

“Çok kuş beyinli kızsın Makbule... On yedi yaşına girdin... Hala adam olmaya niyetin yok, dedi.” (DK/227)

“Vallahi de yapardım ama serde kadınlık var.” (DK/228)

“Aklı başında, temkinli, ciddi bir adamdı.” (DK/235)

“Çaresiz işi maskaralığa döktüm...” (DK/240)

“Sonra bir kere de kendimi dışarı attım mı tımarhane kaçkınına dönüyorum...” (DK/243)

“Bir alay maskara, etrafında dalkavukluk ediyor...” (DK/245)

“Zevzeklerden biri: “Efendimiz, emredin de Vedat Bey kulunuz Karagöz oynatsın... Pek eğlenirsiniz” demesin mi?” (DK/245)

“Beni de etrafındaki kavuk sallayıcılardan sanıyor, ne hınzircasına mağrur bir adam olduğumu bilmiyordu...” (DK/245)

“Artık sükûn bulmuştum, olanca çapkınlığımla alay ediyor, ara sıra perdenin arasından dışarı bakıyordum...” (DK/245)

“Sonra bu kadar taze karısı olan ihtiyarların her şeyden pireleneceklerini düşünmüştü.” (DK/247)

“Adiliğini, ahlaksızlığını hafif bir terbiye yaldızıyla bile süslemesini bilmeyen, kuş beyinli, serseri bir mahlûk...” (DK/247)

“Sen zannettiğimden daha kurnaz ve aşüfte bir şeysin! diyordu.” (DK/248)

“Buldun buldun da o aşifeyi mi buldun...” (DK/259)

“Seni nemrut seni... dedi. Sana bir kötek atarsam görürsün gününü... Ne pis pis huylar peydahlandı canım... Koca mı istiyor nedir...” (DK/261)

“Bu devam edemez, yağma yok babalık...” (DK/275)

“Fakir evlerde rastıklı mahalle karılarına keman dersi verdiğim günleri arayacağım geliyor.” (DK/301)

“İstihfaf ile dudaklarımı büktüm: Budalalar, dedim.” (DK/304)

“Öyle ya sen opera çıkaran bir operatörsün... Çalgıcı diye kerizciye denir...” (DK/312)

“Bu hareketler yaşlı başlı bir adam sevdasından ziyade, okşanan bir çocuk rikkatine ve muhabbetine, bir kedi yavrusu yaltaklanmasına benziyordu.” (DK/344)

“Kulağımda dayımın ta çocukluğumdan, ilk gençliğimden gelen ağır sesi ihtizaz ediyordu: Kerizci... Nihayet kerizci oldun ha!” (DK/364)

“Bir alay zevzeğe kafa sallamak, çene çalmak lazım gelecek...” (DK/365)

“Hiddetle: “Ah maskara dedim. Her aksilik buna vergi...” (DK/366)

“Nasıl oluyor da bunları söylüyor... Bahusus Namık Behçet gibi bir budalaya...” (DK/367)

“Ben ne kadar kafasız oldum... Ayol siz birbirinizi tanıyorsunuz, dedi.” (DK/375)

“Haspa, ne çabuk alıştı, dedi... Sakın onu ayartayım filan deme...” (DK/376)

“...saydığım adamın beni en düşkün zamanımda kahpece vurması, bundan daha fenası, beni mağlup değil, küçük, sefil, hor, hakir görmesidir...” (EH/88)

“İspeç horozu gibi çapkın...” (EH/190)

“Ben gayri senin zevzekliklerinden bıktım, ne halin varsa gör!” (EH/203)

“Sonra, haspam yeniliği ve medeniliği de kimseye vermiyor.” (EH/47)

“Rahmetli büyük ağabeyimiz müsrif ve çapkınmış.” (D/10)

“Cahil bir sokak hatibi tantanasıyla söylediğim bu sözler eniştemi âdeta kudurttu.” (D/38)

“Yok, enayi gibi kumara filân verdinse yanarım.” (D/78)

“Derken efendim bu kadın fındırdemeğe başlar... Meğer fikri, beni soymakmış...” (D/79)

“Ama gel gör ki fındıkçı... Bana kendim namuslu satar...” (D/79)

“Uzatmayalım efendim bu kadının mahalleden bir züppe ile görüştüğünü haber alırız...” (D/79)

“Hain karı, bir de “tabanca çekti” diye bana iftira etmez mi?” (D/79)

“Hâsılı bir fındıkçı kaltağın uğruna başımız ateşe yandı.” (D/79)

“Yengem beni hiç bir şey olmamış gibi karşıladı. Babası her zamanki bön neşesi, laubali edası ile...” (D/91)

“Teres bizim gibi iş başına gelip, idare-i milleti eline alıp beş yüz binlerle lira çalmak varken beş yüz kuruşa neden tenezzül edersin?” (D/114)

“Bu heriflerin bin türlü dalaveresi vardır, bu defa da mukabil şantajla benim gagamı büsbütün kapamaya kalkarlar, anlıyorsun ya.” (D/119)

“Bu köpeğin rüfeka-yı habasetini bugün enzar-ı nâsta teşhir edeceğim. “Telgraf” paçavrasının nasıl bir eşkıya yatağı olduğunu takdir etmeği muhterem karilerin irfan ve vicdanına bırakıyorum...” (D/123)

“Rüsuhi domuzunun diğer rüfeka-ı habaseti gibi bu İffet’e isnat ettiğim şeyleri de bugün huzuru mahkemede ve yarın huzuru Rabbülâleminde ispata kadirim.” (D/124)

“Şu alçağa adamakıllı bir ders verelim, diye bağırmaya başladı.” (D/125)

“Gençliğimi avutmak için çapkınlık etmek, ufak ufak maceralarla gönlümü kırıklamaktan gayri çare yok” diyordum.” (D/155)

“Ne olacak... Tapon kaltağa eşek gibi kendimizi soydurduk, dedi.” (D/157)

“Biz de kılığına, kıyafetine bakıp insan gibi bir karı sandık.” (D/158)

“Kapa ağzını kaltak, dedi, tövbe olsun şimdi seni ayağımın altında ezerim.” (D/158)

“Zavallının bu kaba hayvan önünde hıçkırıklardan sarsılan nahif omuzlarıyla eski siyah çarşafıyla yürümesi hüznüme dokundu.” (D/158)

“Parayı kabul etmenin zamparalık kaidelerine uyup uymayacağında tereddüt ediyordu.” (D/160)

“Hinzır herif beni bu kıyafetle görünce o tapon karılardan birine mi benzetti nedir.

“Edepsiz eşeğe haddini bildirecektim. Ama öyle köpeğe tenezzül etmem... Saatimi çaldı diye bir de iftira... Öyle pise ben sadaka veririm...” (D/164)

“Kaldım kaldım da eşek manava mı kaldım?” (D/164)

“Beni uslu bir genç diye tanıyan Ligor Ağa, yanımda âdi bir sokak kadınıyla girdiğimi görünce şaşırdı.” (D/165)

“Ben öyle zibidilerin kırk tanesini cebimden çıkarırım.” (D/167)

“Namiye beni darıltmaktan korkuyor gibi çenemi okşadı, bayağı civelere yaltaklanmaya başladı...” (D/167)

“Sen başka türlü neşelenmeyeceksin. Haydi o patlıcan burunlu herife emret!..” (D/167)

“Ağam, o ne burun öyle... O bostan patlıcanını hangi gübrelikte yetiştirdin? dedi.” (D/168)

“Vay kaltak! Mutlaka bir şey vurdu... Ben onu bırakmazdım ya.” (D/172)

“Etrafına bakınarak sandalye arıyor : -Garson ne cehennemdesin be... Buraya bak, diye avaz avaz bağıırıyordu.” (D/182)

“Polis, tekrar emretti : -Lâkırdıya lüzum yok haydi arş...” (D/183)

“Belki polisi sen çağırttın ha... Öyle ya sen çağırttın... Bana çaktırmadan bir işaret... Vay namert kalpazan!” (D/183)

“Kodeste yattığını unutma... Nâmert alçak, diye bağırdığını işitiyordum.” (D/183)

“Adamcağızı uzaklaştırmak için bir şeytanlık düşünmüş...” (A/23)

“Ne çare ki Allah onu serseri, çapkın, sarhoş, kaba bir adama kısmet etmişti.” (A/40)

“Aldığını, bulduğunu sokak kadınlarına yediren bu adam çocuklarına karşı çok hasisti.” (A/43)

“Gece yarısına doğru eve dönülecek... Karının menhus suratı görülecek...” (A/67)

“Nasıl ki akşama kadar havyar kesen öteki arkadaşlarına evvelâ bağıırıp çağırılmışlar, sonra onların tembelliğine, sersemliğine, mendeburluğuna alışmışlar...” (A/73)

“Şu beğenmediğimiz, akılsızlığa misal olarak zikrettiğimiz eşeklerin içinde ne filozof kafalılar vardır bilir misin evlât?...” (A/73)

“Herifler ne kadar kudursalar hakları ya...” (A/74)

“Çünkü hasbalarım hallerini bilmezler, hakikaten içlerinde bir cevher var sanırlar, adam olduklarını bir halta yaradıklarını vehmederler...” (A/75)

“Amirlerinin emrini tuttuğun için sana “hulûskâr”, “müdahin”, “mütebasbıs” diyorlar. Çalışman hakkında rivayet muhtelif... Bir kısmı bunu gabavetine veriyor...” (A/75)

“...ve nasıl oldu bilmiyorum, ancak ayak takımının ağzından çıkacak fena kelimelerle onu tahkir ettim.” (A/79)

“Nasuhi Bey... Malûm ya ehli keyiftir... Ağzının tadını bilir köftehor...” (A/83)

“Fakat eskaza bir hovardalık edeyim dedin mi, vay efendim vay... Min-tarafı’r-rahman dört bir yana telefon gibi yayılır...” (A/83)

“Namert herifin seni ne mevkiye soktuğunu görüyor musun evlât? Herifin fazla olarak cadaloz, şirret bir karısı var...” (A/84)

“Bir gün kapına dayanır “kocama el karılarını peşkeş çekip odanda halvet ediyorsun namussuz herif!” diye bağırmaya başlarsa yandığın gündür...” (A/84)

“İşin bu derece vahamet alacağını, bu kadar kuduracağımı kestirememişti.” (A/85)

“Fakat halk ne kadar iyi ise eşraf o kadar küstah ve menfaatperest... Besbelli ahalideki yumuşaklık onları şımartmış...” (A/87)

“Son derece cahil, müseyyep ve bunak bir ihtiyarmış.” (A/92)

“Bu gürültü arasında hafakanı kabarmış kocakarıların sesine benzeyen iğrenç bir ihtiyar sesi haykırıyordu: -Yakaladınız mı külhaniyi?... Aferin çocuklar... Sen beni ihtiyar, arkamdan koşup tutamaz diye kaçarsın ha... Sen şimdi kızılıık reçelini ye de ağzın ballansın... Ay yine yezit ibni yezitler sopamı çalmışlar... Ulan değnek nerede? Hanginiz aldınıysa verin...” (A/93)

“Babamız, velinimetimizsiniz, gibi ipsiz sapsız sözlerle ellerimi eteklerimi öpmeye çalışıyor, gülüyor, öksürüyor, türlü maskaralıklar yapıyordu.” (A/94)

“Bu bunağın maskaralıklarına gülmek mi, acımak mı lâzım, geleceğini tayin edemiyor, derin bir istikrah duyuyordum.” (A/94)

“Hain kadın, seni bu kadar saf ve temiz görünce herifi eve almaya, sana besletmeye cesaret etti.” (A/127)

“Bu terbiyeye göre erkek daima zalim, sinsi, yalancı idi.” (A/134)

“Karım için ‘parasız, ahlâksız, serseri bir memur parçasına düştü!’ diye dert yanan kaynanam büyük kızı için ‘hali vakti yerinde fakat tabiatsız, kaba, zalim, hasis, ihtiyar bir adama düştü. Çocuğum bedbaht oldu!’ diye şikâyet ediyordu.” (A/134)

“Fakat annesi gibi sinsi ve hilekâr olduğu için ona ‘zeki, ince, yüksek’ derlerdi.” (A/134)

“Gül gibi taze, güzel kızım, bu kaba dilli, cahil yaşlı adama boğazı tokluğuna karılık ediyor...” (A/135)

“Kim bilir kaç tane kapatması var? Paralarını kim bilir ne sokak süprüntülerine yediriyor, kızımın ağzı var, dili yok... Kuzu gibi saf bir çocuk... O nankör, kızım gibi bir meleğe düşeceğine zamane kaltaklarından birine düşmeliydi; görürdü halini?” (A/135)

“Ruhsar adamcağızı kuşkulandırmak, için hafif perdeden oynaklığa başladı.” (A/135)

“Fahişeler görüyorsunuz ki aile muhabbetini hiç kaybetmemiş, katiller görüyorsunuz ki samimî surette seviyor, acıyor, yardım ediyor.” (A/137)

“Bu yorgun ve bezgin saatlerimde karşıma çıkan türlü hareketler ve manasızlıklarla beni kudurtan kaynanam ve karım bazen de sırf şirretliklerinden korkmuş gibi yaparlar, odalara kaçışarak kapıları sürmelerlerdi.” (A/141)

“Yalnız onun bazen rezalet halini alan hoppalıklarını gördükçe...” (YD/18)

“İş, o güne kadar bu temiz, fakat her genç gibi zayıf ve hoppa çocukları, etraftaki görünür görünmez kazalardan muhafaza etmekte idi.” (YD/42)

“Çünkü esnafla laubali olmak, onlara kâh aksilik, kâh dalkavukluk etmek lazım geliyordu.” (YD/48)

“O burada yine eskisi yüksek sesle ahlaktan, faziletten bahsederken evinde tüyler ürpertici kepezelikler oluyordu.” (YD/51)

“Bazılarına göre ise bu adam çoluk çocuk ağzına düşen bu rezaletleri sezinlemeyecek kadar ahmak, evde oluk gibi akan paranın membamı keşfedemeyecek derecede bunak değildi. Domuz gibi her şeyi biliyordu.” (YD/51)

“Kızlar gramafon sesini işittikçe kuduruyorlar, evin içi birbirine giriyordu.” (YD/59)

“...herhangi sertliğe, aksiliğe mukabil yaltaklanırcasına bir tatlılık göstermesi beyhude olmayacaktı.” (YD/63)

“Hâlbuki bilakis gayet yüksekten atan, kendisinde tükenmez haklar gören küstah, hafif, şımarık bir mahlûk buldu.” (YD/71)

“Demek çocukları hissiz, haysiyetsiz, çingene gibi bir şey olmuşlardı.” (YD/ 82)

“Şevket fena çocuk değil. Ancak ne çare ki yularını o soysuz kadına kaptırmış.” (YD/86)

“...fakat o, yordakçılarını kaybedip yalnız kalınca iş bir dereceye kadar daha kolaylaştırdı.” (YD/89)

“Kabahatini örtmek için ne söylerse yüz­süz bir yalancıya benzemesinden korkuyor, sert bir çehre ile önüne bakıyordu.” (YD/104)

“Genç kız kalın, yırtık bir mahalleli karısı sesiyle: Kaltak... Ahlaksız kaltak... Nişanlımı sen baştan çıkardın...” diye Necla'ya saldırıyor, o, korkup çekinmeye lüzum görmeden...” (YD/132)

“Çocuğun saflığından mı, yoksa hınzırlığından mı söylediği pek anlaşılmayan bu söz üzerine Hayriye Hanım...” (YD/148)

“Leyla'nın avukatı haftada ancak bir iki gece cadaloz karısından kurtulabildiği için zavallı çocuk koca apartmanda bir hizmetçi kızla hemen hemen yalnız yaşıyordu.” (YD/160)

“O vakit, on, on iki yaşlarında arsız bir kız çocuğu imiş.” (DĞR/25)

“İttihatçılar Müslüman kokotların pek kalburüstü olanlarını öteye beriye sürüyorlar...” (DĞR/26)

“Sen eşekbaşı mı idin?, derlerse ben ne cevap veririm?” (DĞR/29)

“Demek bunu, o Rıfat teresi yaptı ha... Bak keratanın yediği halta... Alimallah kuyruğunu tava sapma çeviririm o teresin... Hemen şimdi getirin o teresi bana... Ne öküz gibi yüzüme bakıyorsun Hurşit... O herifi getir diyorum sana...” (DĞR/30)

“Utanmaz mısınız kaymakam beyimizi rahatsız etmeye be haramzadeler.” (DĞR/32)

“Bre namertler!.. Allah'ın zulmü olur da siz nasıl farkında olmazsınız?” (DĞR/33)

“Hangi beyinsiz halt etti onu beyim, dedi.” (DĞR/35)

“Beğendiniz mi sizin o başkâtibin yediği herzeyi? dedi... Duydum beyefendi. Çapkın hakikaten edepsizlik etmiş.” (DĞR/36)

“Bir gün bunlardan birini “domuz oğlu domuz” diye azarladığı için gazaba uğramış.” (DĞR/45)

“Fakat ne yapalım ki tımarhanelik deli.” (DĞR/47)

“... kanaatine göre, asıl masum zavallı Deli Kâzım'ın kendisiydi ve bu bacaksız münafık oğlan, onun habis ruhu idi.” (DĞR/47)

“... hakikatte onu her türlü çılgınlığa ve pislığe sürükleyen bu frengi karhasına benzeyen Ahmet Masumdu.” (DĞR/47)

“İki dakika geçmeden Deli Kâzım bir şey yumurtlayacak, Hacı Fikri malûm şiddetiyle derhal azacak...” (DĞR/48)

“Ah, o Rıfat serserisi ile et kafalı Niyazi Efendi... Bu işi başına onlar açtılar.” (DĞR/50)

“Ah, o Rıfat melunu, koyunlarında besledikleri yılan...” (DĞR/51)

“Şu halde buradan çıkar çıkmaz kendisini yine o Rıfat habisinin kucağına atacak.” (DĞR/50)

“Etrafını alan bir alay herzevekil ona yaptığını, yapacağını şaşırtmıştır.” (DĞR/52)

“Bunlardan bir tanesi çiçekten bıyıklarının biri dökülmüş, Resmî adında, at hırsızı kılıklı, çopur bir herifti.” (DĞR/57)

“Halil Hilmi Efendi, bu adamı savdıktan biraz sonra Muallim Ahmet Masum münafıkı damladı.” (DĞR/57)

“Ne diye bir sicilli deliyi komisyona soktum? Sen mesuliyeti Belediye Reisine hebennekasının üstüne yıkıp karşıdan kıs kıs gülmek istedin öyle mi? Şimdi bir rezalet çıksa, ‘Sen eşek başı mıydın?’ diye yine senin yakana yapışmayacaklar mı dersin?” (DĞR/59)

“Kime hırsız, kimin karısına oynak derse evvelâ bağırılır, fakat sonunda yüzde doksan beş sözleri çıkar.” (DĞR/60)

“Kerata! Yaktın beni, danaburnu suratlı münafık cüce, diye bağırıyordu.” (DĞR/60)

“Deli Kâzım, muhacir meselesini bir kere daha parmakladı...” (DĞR/65)

“İhtiyarlık ve hastalıktan az buçuk sersemlemiş olmasına rağmen doktorun ara sıra uyanan hergele bir tarafı vardı.” (DĞR/65)

“O tımarhane kaçkını aramızda olmasaydı işi bu hale getirir miydin ben?” (DĞR/68)

“Şu Leh Yahudisi suratlı, çıyan gözlü oğlanı bir ayak evvel kasabadan atlatmak için behemehâl bir çare bulmalıyız.” (DĞR/81)

“...Halil Hilmi Efendinin ancak günlerce, haftalarca düşündükten sonra bir karara bağlayabildiği bazı işleri bir çırpıda çıkarmasına göre de yaman bir hergele!” (DĞR/83)

“Teresler günlerce yediler, içtiler, keyif çattılar. Şimdi de “Bizi buraya neye çağırdılar?” diye bağırıyorlar.” (DĞR/94)

“O, çoktan bunu tasarladı. Eşref’e: “Sen evvelâ git, lâzım gelen hazırlıkları yap, ben de arkadan gelirim. Herifi sepetlerimiz!” dedi.” (DĞR/95)

“Delinin münasebetsiz bir şeyler yumurtlaması pek mümkündü.” (DĞR/97)

“Vay sarhoş, edepsiz vay. İşte bu, aklıma gelmezdi.” (DĞR/99)

“Halil Hilmi Efendi, ilk temasta bir dalkavukluk fırsatı bulmaktan memnun.” (DĞR/101)

“Leh Yahudisi suratlı sarartma oğlanın, iri boy doktordan temiz bir dayak yediğini ve hükümet namusunu bir paralık ettiğini tasavvur ediyordu.” (DĞR/121)

“Keratayı adam diye aramıza aldık. Biz, ona, kardeşçe muamele ettik. Sen adamcağızı kaşık oyunu oynuyor diye fitle... Herifi apar topar aşırıdılar...” (GE/19)

“Züppelik yapma, dedi, senin de budala ve münasebetsiz tarafların var ama başka türlü... Her neyse göreceksin.” (GE/26)

“Ne anlar o eşek böyle şeylerden?! Defedersiniz; ilâçlarını. O eşek, baytar değil, doktor bile olamaz!.. (GE/26)

“Ulan bu ne pislik? Bulaşık bezi mi nedir bu? dedi.” (GE/27)

“Seniha, Adnan gibi mankafa çıkmadı... Pek iyi çalıştı doğrusu.” (GE/31)

“Demek ki, benim Seniha'ya karşı yapabildiğim züppelik bundan ibaretti.” (GE/47)

“Kalktım da bu başsız ve sonsuz çaresizliğin çaresini Babîâli'de bir hokkabaz masası etrafına oturmuş dört kılkuşuğa yükletiyor...” (GE/53)

“Oğlanın ehemmiyeti yok... O, tadı, tuzu olmayan haşerat gibi bir şey... Nerede olursa olsun...” (GE/55)

“Ulan ayı! Sen onları mutlaka para ile aldın, dedi, ben, bir şey vuramadım ya...” (GE/56)

“Kadınlar, beş, on kuruşa namuslarını pazara çıkarmış kahpelerdi.” (GE/65)

“Kodoş babaları, kocaları iftiharla onları seyrediyorlar...” (GE/65)

“Gözlerim parlak, sesim hiçbir zaman olmadığı kadar açık ve hattâ küstahtı.” (GE/71)

“Aziz Paşa'nın sofrasını eğlendirmiş, kendimi maskara etmiştim.” (GE/76)

“Bu hanımefendi, büyükler dediğimiz sınıfın süprütülerinden biriydi.” (GE/77)

“Eğer böyle bir halt ettiğini sezersem defolsun gitsin...” (GE/80)

“Paşa, bir ağırlığı dağıtmak ister gibi gramofonu göstererek: -Kurun şu cenabeti! diye bağırıyor.” (GE/86)

“Kim bilir, o melun köprü sana şose gibi mi göründü, nedir?” (GE/88)

“Fakat Aziz Paşa canavarıyla nasıl başa çıkacaksın? diyordu.” (GE/90)

“Mademki başladınız bir kere; devam edin kepazeliğinize!..” (GE/97)

“Yahu, belâ bir derken iki oldu. Bana bak! Ben değil o anası kılıkli bücürden, (Paşa, Seniha'ya kızdığı zaman böyle söylerdi) Allah'tan bile korkmam!..” (GE/106)

“Kara ağızlıların bana ne kadar iftira ettiklerini anla... Sus, sus... Beyhude konuşma...” (GE/106)

“...ezberlediğini unuttuğu zaman,”Yine domuzlandın!” diye yumrukla kafasına vururdu.” (GE/115)

“Peki, öyleyse bu ateş, bu heyecan, bu yepyeni manyerler, oynaklıklar nedir?, der gibi yüzüme bakıyor.” (GE/124)

“Sarhoş âşık, elinden uçanla kaçan kurtulamayan yüz­süz hovarda taklidi yapıyordum.” (GE/137)

“Kendimi birdenbire, etrafı kollaya kollaya bir randevu evine girmiş bir zampara gibi gördüm.” (GE/144)

Ayrıca Bknz:

AG/73, AG/211, AG/258, AG/280, AG/329, AG/347, KD/164, KD/168, KD/178, DĞR/63, KD/36, DK/32, DK/171, DK/167, DK/182, DK/242, DK/245, DK/245, DK/303, DK/312, DK/374, EH/39, EH/203, D/70, D/76, D/78, D/79, D/118, D/156, D/167, D/168, D/171, D/181, D/182, A/56, A/67, A/84, A/94, A/145, YD/55, YD/91, YD/106, DĞR/12, DĞR/20, DĞR/21, DĞR/27, DĞR/64, DĞR/69, DĞR/71, DĞR/111, DĞR/127, GE/25, GE/71, GE/80, GE/126, GE/138.

2.4.6.Hitap ve Seslenmeler

Günlük hayatta iletişim açısından son derece önemli olan hitaplar, genellikle bir konuşmayı, bir iletişimi başlatma işlevine sahiptir. Bir kişiye ismi yerine başka bir sözcük ya da söz öbeğiyle seslenme anlamına gelen hitaplar, samimiyetin derecesine göre sevgi, iltifat, nezaket, argo, küfür veya hakaret içerebilmektedir. Bireylerin günlük iletişimde tercih ettikleri hitaplar, karşıdaki kişiyle olan yakınlığının derecesine, toplumsal statüye, yaş ve mesleğe bağlı olarak farklılaşmaktadır (Aktaş E,Yılmaz İ,2017:578). Dil içerisinde önemli bir yere sahip olan hitap veya seslenme ifadelerinin kültürel bir yönü de vardır: mesela toplumumuzda insanlar hemşehri, amca, kardeş, dayı, teyze, abla, ağabey, efendi gibi hitapları sıkça kullanmaktadır. Çünkü Türk kültüründe büyüklere adlarıyla hitap etmemek ve adları hanım, bey gibi bir unvanla veya amca, teyze gibi bir akrabalık adıyla kullanmak bir gelenektir (Karahan,2009:22).

Konuşmalarda her zaman kullanılan hitaplar, zamana, mekâna, kültüre ve kişisel özelliklere göre farklılık gösterebilmektedir. Reşat Nuri Güntekin eserlerinde hitap veya seslenme ifadelerini kahramanlarının sosyal yapı içindeki statüsünü en iyi gösterir şekilde ve sıkça kullanmıştır.

Romanlarda Türkçe hitapların yanında Fransızca hitaplar da yer almaktadır. Bazı mesleklere ait seslenmeler, toplumsal statüyü gösteren ifadeler, yakıştırmalar, karşıdaki kişiye olan yakınlığa bağlı hitaplar incelenen romanlarda şöyle tespit edilmiştir:

“Sahi öyle... Asıl dövülecek bu afacan ya... Şaşırdım, diyordu.” (KD/130)

“Bu hastalık paşasının ölümüne kadar sürmüştü.” (KD/6)

“Köylü makasçılardan birine: Efendi, Göztepe’ye hangi yoldan gitsek ki? ... diye sormuştu.” (KD/8)

“Ağam, sen yanlış indin... Haydarpaşa’ya gidecektin...” (KD/8)

“Pelerin gibi omuzlarına attığı yorgan için köylünün adını “Yorganlı” koymuşlardı.” (KD/10)

“Haminne...Yorganlı ile Gülsüm oradalar...Sokakta yatıyorlar....” (KD/11)

“Ağa, bu gece bize komşu mu geldiniz? Hoş geldiniz, dedi.” (KD/12)

“Öyle ettik hanımefendi. Hani yolumuz çok uzakta da, dedi.” (KD/12)

“Bize göre bir landon arabasına rastlayamadık küçük hanım, dedi.” (KD/16)

“Büyük hanım, kararını vermişti; tatlı bir sesle...” (KD/19)

“Nihayet, bu muhabbet yarasını başka bir muhabbetle kapatmak için yukarıdaki sütnineye seslenerek çocuğu getirdiler.” (KD/26)

“...başını daima havaya kaldırarak konuşması, yürümesi, ona ricalden bir adam hali verir ve mahallede bazı kimseler bunun için ona “Lala Efendi” derlerdi.” (KD/30)

“Hoca o kadar yumurcak arasında bunu nasıl fark eder?” (KD/40)

“Ağa Efendi, dedi, hanımefendiye selam ederim, ellerinden öperim.” (KD/46)

“Mademki hoca efendi de söyledi. Ne yapalım ölecek hali yok ya...” (KD/46)

“Fakat o mübarekler de ‘Selamün aleyküm, aleyküm selam’ demeden, ‘Aman hemşehri... sen bilirsin... bize beş on kuruş!’ diye el açıyorlar, lalayı bucak bucak kaçmaya mecbur ediyorlardı.” (KD/47)

“Kuzum lala... hanımefendi iki kuruşluk üzerlikle, beş kuruşluk salep istiyor” (KD/53)

“Ayol lala, bu nasıl sabun? diyecek olursa...” (KD/55)

“Atılan eşyayı toplamak için elinin erişemediği yerlerde küçük evlatlıktan istifadeye başladı.” (KD/56)

“Ortanca damat Feridun Bey: “Valide hanımefendi... Siz hiç merak etmeyin, bendenize bırakın...” (KD/59)

“Aman beyim... Kulun, kurbanın olam... Çocuktur bana bağışla... Hanımının, çocuklarının üstünde bunca yıllık hakkım var!” (KD/63)

“İlahi Hanımefendiciğim... Gayrı parmak kadar çocuğun da ağzını arayamazsam, kendimi insandan mı sayarım ya?” (KD/82)

“Küçük hanımlar, kendisini teselli etmek istedikleri zaman ise büsbütün köpürüyor...” (KD/139)

“Dürdane Hanım, hemen zarfı kapıp yırttı ve düşünmeden ilk satın okuyuverdi: Enis-i ruhum Seniyeçim.” (KD/150)

“Kız: ‘Yapma cicim... etme kuzum!’ diye yalvardıkça çocuk, büsbütün aksileşirdi.” (KD/166)

“Şakir Beyle Feridun Bey: Etme birader bey. Siz metin bir erkeksiniz. Size yakışır mı?...” (KD/186)

“Büyük hanıma doğru yürüyüp elini tutarak: -Öpeyim hanım teyze, dedi. Bu hanım teyze sözünü ‘efendi baba’, ‘valide hanım’ tarzında teklifsiz bir hitap sanan büyük hanım, sert bir ‘estağfurullah’ ile elini çekerken o, izah etti...” (KD/173)

“İki gözüm Allahım, o tencereden bu tencereye, bu tencereden o tencereye döküyor, derdi.” (KD/93)

“Zatîâliniz Nazmi Bey’in adını hiç işitmedin mi?” (AG/8)

“Efendi oğullarım Allah peygamber rızası için bana da bir parça et verin...” (AG/13)

“...garsonları seyreden Madam İrma Ziya yanımıza geldi.” (AG/16)

“Evet evet... “Prens dö Bosfor”...Fakat imkân yok...” (AG/19)

“Yeni tanıştığımız için pek cesaret edemiyorum beyefendi fakat siz de küçük gönüllülük edip bizimle gelerseniz minnettar olurum.” (AG/23)

“Hanımlar, efendiler! Huzurunuzu ihlal ettiğimiz için affınızı temenni ederiz...” (AG/23)

“İsterseniz kalabilirsiniz azizim, dedi, biz derviş meşrep insanları...” (AG/85)

“İmkânı yok hemşire Şükran, dedim, bugün onu görmezsem üzülürüm.” (AG/106)

“Aslanım! Sıhhatiniz hakikaten düzelmiştir, dedi.” (AG/109)

“Beyefendi evdeler mi?, Hayır hanımefendi ile beraber İstanbul’a indiler.” (AG/115)

“Beybabanıza ve size teşekkürle geldim efendim, dedim...” (AG/117)

“Hanımefendi validenize, beybabanıza arz-ı hürmet ederim...” (AG/121)

“Şükran gülümseyerek çocuğun çenesini okşadı. Gelin abla benim cicim...” (AG/130)

“Velinimetzadem beni tanımadın mı? Hacı İsmail Çavuş...” (AG/135)

“Refikam Şükran Hanım... Çiftliğin yeni bacası, diye takdim ettim.” (AG/142)

“Niçin kaçtı? Efendi amcam döver diye korktu.” (AG/144)

“Halim Ağa yanımıza gelmişti.” (AG/144)

“Ben çocuk muyum hanım teyze... Bu bebeği ben küçükken anam dikti. Saçlarını kendi saçından kesti.” (AG/146)

“Müftü Efendi Jülide’ye bir şey söylemiş olmak için:-Mektebe gidiyor musunuz bakalım küçük hanım? dedi.” (AG/184)

“Zannederim ki efendi hazretleri, çarşaf giymek yaşını dört beş sene geçtim... Kerimeniz ablamın tam iki belki de üç yaş büyük bir ablasıyım...” (AG/186)

“Kuzum Halim Ağa... Güzelim Halim Ağa... Cicim Halim Ağa... Bugün gezmek için öyle içim titriyor ki...” (AG/202)

“Efendim bu senin yeğen hanım biraz çocukluk ediyor... Düzeler Çavuş çocuktur... Aman beyim kerem et... Koca gelinlik kız maşallah.” (AG/204)

“Muhterem eniştem benimle bir dereceye kadar istihza edebilir...” (AG/255)

“Enişte size çok yalvarırım... Biraz daha... Zaten siz de dönmek istemiyorsunuz... Ne biliyorsunuz küçük...” (AG/278)

“Bu defa da utanmak sırası bana gelmişti: -Yetişir yaramaz, dedim.” (AG/280)

“Bir şey değil küçüğüm, dedim, ben sadece vasilik ve eniştelik vazifemi yapmaya çalıştım.” (AG/428)

“Nur-i didem kardeşim.” (YG/9)

“Zat-ı âliniz mürüvveten istirhamımı kabul buyursanız.” (YG/13)

“Peki Molla, peki...” (YG/13)

“Efendi Hazretleri, diyordu, ben yanıyorum...” (YG/38)

“Nur-i aynım, senin fazl ve ilmine cidden hayret ediyorum demişti.” (YG/96)

“Bir şey mi istediniz hemşire hanım?” (YG/128)

“İki gözüm, bizi kimlere bırakıp gidiyorsun...” (YG/160)

“Yaeyyühennas!” diye bağırmaya başladı.” (YG/222)

“Öyle paragöz derviş gördün mü sen azizim?” (YG/137)

“Nur-i didesi, medar-ı iftihar, Kenan’ı pek göreceği gelmişti.” (DK/57)

“Saip Paşa “gözbebeği, medar-ı iftiharı “Kenan’a bu merasim dairesini vermişti.” (DK/64)

“Dilini koparırım yaramaz, dedi.” (DK/93)

“Bir kere beybabam bize cam kutular içinde süslü şekerler getirmişti...” (DK/96)

“Kenan’ı tanıyınca “vay nur-i aynım, sermayei iftiharım evladım... Sen mi geldin?” diye adeta bağırıp ağlamaya başladı.” (DK/118)

“Enise Hanım evde mi hanım kızım?” (DK/169)

“Gideceğiniz yer uzak mı hemşire?” (DK/176)

“Bunlar boyanmış gaz sandığı ayol...” (DK/188)

“Kuzum kardeşim... Eniştenin yemeğini götürür misin? dedi.” (DK/207)

“Efendimiz, emredin de Vedat Bey kulunuz Karagöz oynatsın...” (DK/245)

“Kuzum Lamia Ablacığım...” (DK/258)

“Mardıyan Dudu onları kendi misafir odasına aldı...” (DK/267)

“Annemin bir ihtiyar sütünesi vardır.” (DK/277)

“Beybaban sana oyuncak mı aldı küçük bey? dedim.” (DK/317)

“Fakat cennetten bir köşe azizim...” (DK/372)

“...bazen “Kır serdarı... Bostancı başı” gibi sözlerle ona takılır, fakat aynı zamanda bu kuvvetli erkeğin yanında yaşamaktan garip bir emniyet duyardı.” (EH/16)

“Hanım kız! Sen hala yatıyor musun?, diye bağırarak kapıdan girerdi.” (EH/46)

“Bu, size nasıl geldi kuzum? dedi.” (EH/84)

“Alelacele çizmelerini çekmiş, gocuğunu ve tüfeğini yüklenmiş olan Ömer Çavuş da işi Bey’e haber vermeye geliyordu.” (EH/174)

“Paşababam, evinin işlerine hiç alâka göstermezmiş.” (D/10)

“Mahmut Efendi isminde bir ihtiyar hemdemi vardı ki konaktan hiç eksik olmazdı.” (D/10)

“Çocuk ağlıyor Hoca Efendi... Arasına misafir gibi gelip gitsin, dediler.” (D/13)

“Halis Paşa Hazretlerinin mahdumlarıdır, dedi.” (D/14)

“Maşallah küçük bey... Neler okuyorsunuz bakalım? dedi.” (D/14)

“Çocukların hepsine bir isim vermişti. Bana “Abe dayı” diye hitap ederdi.” (D/14)

“Paşababama yalvarayım... Kardeşini Padişah Babamıza affettirsin, dedim.” (D/18)

“322 İffet Efendi'yi istiyorlar, dedi.” (D/28)

“Kıvırcık saçlı yaver, çatlak, cüretkâr bir sesle sordu:

- İffet Bey siz misiniz?
- Evet efendim.

- Halis Paşa Hazretleri pederiniz midir?
- Evet.
- Paşa pederiniz şevketmeap efendimizin en sadık bendegânındadır. Sizin de aynı sadakat hisleriyle mütihassıs olduğunuza, velinimet efendimizin selâmeti hümayunlarına müteallik hususta bezl-i mahasal edeceğinize...” (D/29)

“Biz, galiba yarın akşam hareket ediyoruz... Hüseyin Ağa ile gönderirsiniz...” (D/44)

“Beni ana gibi seviyor, ‘asilzadem’ diye çağırıyordu...” (D/48)

“Kuzum beyim, anlayıverir misiniz? diye emretti.” (D/56)

“Ev sahibi madam kapıyı açtı: -Karamürsel'den halanızın kızı gelmiş... Sizi görmek istiyor, dedi.” (D/62)

“Geçmiş olsun efendi ağabey... Ne kadar?” (D/76)

“Genç kâtip, köşeden içini çekti: -Gönül gence, ihtiyara bakar mı birader, dedi.” (D/78)

“Hakkın var evlât... Gönül gence kocaya bakmıyor.” (D/78)

“Dur bre Allah belânı versin! Gürültü etme.” (D/79)

“Beyim, günah değil mi? Beni ekmekten mi edeceksin!, dedim.” (D/80)

“Vay evlât! Kurtuldun mu? diye bağırmaya başladı.” (D/85)

“Kapının önündeki taş merdiveni yıkayan ev sahibi madama ne olduğunu sordum.” (D/105)

“Bana bir sandalye gösterdi: -Rica ederim efendi birader... Biraz şurada oturup bekleyin, dedi.” (D/107)

“Polisle sevki” diyorlar. Amma siz kendiniz gidersiniz İffet Bey birader...” (D/108)

“İffet Bey siz misiniz? dedi, pekâlâ aslanım...” (D/113)

“Azizim, sizi Celâl Bey methetti, dedi. Hemen işe başlarsınız.” (D/113)

“Beyhude uğraşırsınız. Eşek inadı vardır onda... Nuh der de Peygamber demez. Görmedim ben böyle yumurcak.” (D/135)

“Zatîâliniz buraya galiba yeni teşrif ettiniz.” (D/137)

“Valideniz fazla asabî, her zaman böyle buhranlar geçirdiğini siz söylüyorsunuz ya...” (D/147)

“Annemi beybabama, teyzeme teslim edebilsem odama kapanıp tam bir hafta ağlayacağım...” (D/148)

“Manav ters ters yüzüme baktı. “İşine git hemşeri... Sana ne...” yolunda aksi bir şey söyleyeceğini hissediyordum.” (D/159)

“Kuzum, Allah aşkına, sen sarhoş musun, dedi.” (D/167)

“O hayret etti : -Herkesin keyfine ne karışır lar gözüm! Amma da tuhaf iş ha...”
(D/168)

“Haydi, aslanım sen bir ut bul gel de bir iki tıngırdatalım.” (D/168)

“Hay aziz hay. Nasipte yine görüşmek varmış ha.” (D/180)

“Haydi, azizler siz bana rakı ısmarlayın bakalım...” (D/182)

“Hadi bakalım madamlar, mösyöler... Adamlar oturacak yer bulamıyor...” (D/182)

“Kasabanızda Zehra isminde bir başmuallim varmış...” (A/7)

“Mebus Şerif Halil Bey, cüzdanını yelek ceplerini karıştırıyordu.” (A/7)

“Ben de bu işde bir yanlışlık olacağını beyefendiye söylemişim, dedi.” (A/20)

“İhtiyarlık hanım kızım, dedi, insan ihtiyarlayınca sinirleri gevşiyor, vara yoğa acıyor.”
(A/52)

“Mübarek adamın böyle bir şeyi olsa derhal satıp parasını meyhaneye götürmez miydi?”
(A/56)

“Hatırın kalmasın ama toysun evlât... Dünyanın Hanyası’nı Konya’sını bilmiyorsun...”
(A/65)

“Of birader... Bu nuhuseti tasavvur edemezsin... diyordu.” (A/72)

“Amelenin başında toz toprak içinde uğraştığımı görenler bana ‘ırgat başı’ ismini verdiler. Kader beni bugün munassabların en yükseğine çıkarsa onun ünvanı bu halkın belki beni tezyif için verdiği ‘ırgat başı’ ismi kadar memnun etmeyecek...” (A/89)

“Kaymakam babamız... Bizi aç bırakma... Dedemizi işten çıkarma... diye bağışmaya başladılar.” (A/95)

“Kuzum Mürşit Efendi, dedi, kendimde bir fenalık hissediyorum. Beni yalnız bırakmayınız.” (A/99)

“Emin olunuz bey oğlum, ben burada sade merhumu bırakıp gittiğime yanmıyorum.”
(A/104)

“Evimizde hizmetçiden başka bir kadın, bir de, onun oğlu Hafız Recep isminde bir molla var.” (A/117)

“Beyefendi Hazretleri! Dedim, sizin kadar yüksek ruhlu insan dünyada nadir bulunur...”
(A/124)

“Bacanağımı hapishanede ilk evvel ben ziyarete gittim.” (A/136)

“Hanımlar, efendiler, bu otelin sofrasını beğenmiyorsanız akçeyi eksik verirsiniz.”
(YD/5)

“Ben kızlarınızın arkadaşı Leman’ım Bey amca, diye teklifsizce elini öpmüştü.”
(YD/16)

“Hoş geldiniz hemşire hanım, bir emriniz mi var?” (YD/18)

“Beyefendi oğlum... Günahtır... Leman ne de olsa parmak kadar bir kız çocuğu ki...”
(YD/23)

“Kuzum hanım... Çocuk olma... Bu cihazları ben de düşünmedim değil!” (YD/38)

“Oğulcuğum, ben kendimi faziletli bir insan sanır, budala gibi gururlanırdım...”
(YD/55)

“Gayet erkekçe bir söz kadını... Oğlum böyle bir şey yaparsa onu ölmüş farz ederim.”
(YD/65)

“Beyhude ağlıyorsun hanım dedi, tekrar ediyorum, ben, böyle bir kadını evime sokmam.” (YD/65)

“...Ali Rıza Bey'i adam yerine saymayan Hayriye Hanım, başı sıkıştığı zaman...”
(YD/71)

“Babacık... Cici küçük babacık, diye boynuna sarılarak bir koltuğa oturtuyorlar...”
(YD/83)

“Kuzum baba, bana acırsan bunların içinde bulunma! dedi ve cevap beklemeden kaçtı.”
(YD/84)

“Evvelce ona ‘Beyefendi Hazretleri’ diye hitap edenler, şimdi yanında açık saçık hikâyeler söylemekten çekinmiyorlardı. Bazı fazla yüz­süz kadınların “Beyefendi ille sizinle dans edelim” diye üstüne hücum ettikleri, ihtiyar adamı üzüp tartakladıkları bile oluyordu.” (YD/94)

“Şevket, biraz uyan. Ben geldim oğulcuğum, dedi.” (YD/113)

“Bunun için Necla ile Ayşe onu yere göğe koymuyorlar, “enişte” diye pervane gibi etrafında dönüyorlardı.” (YD/126)

“Kuzum evlâdım... Pek kaynamasını beklemeden çayı at.” (DĞR/11)

“...bunda Bulgar kızının da bulunacağını haber verdikten sonra reddetmiyeceğini bilsek zat-ı âlinizden de rica ederdik...” (DĞR/23)

“Kaymakam yaralı yerlerinden birine basılmış gibi yatağından hoplayarak: -Aman, be birader, ne yaptın? diye bağırdı.” (DĞR/28)

“Telâş buyurmayın beyefendi oğlum... Çok şükür, büyük bir felâket yok ortada.”
(DĞR/48)

“Aslandır maşallah kaymakamımız, diye onun sakalını okşamaya kalktı.” (DĞR/62)

“Beyler, akıl akıldan üstündür, dedi.” (DĞR/67)

“Aziz kardeşim... Biz, birbirine hürmeti olan iki ağır başlı insanız.” (DĞR/69)

“Delikanlı, hayretle gözlerini kaldırdı: -Hacet var mı? Zatiâliniz bunu kendi telgrafınızda yazdınız, tabii...” (DĞR/78)

“Yalan mı ya a iki gözüm? dedi. Herifler yalan mı söylüyorlar?” (DĞR/89)

“Gazetelerdeki ahenk bozulup zihinler tehlikeli bir surette karışınca dördüncü kuvvet birinciye başvurdu ve...” (DĞR/89)

“Nâlân kalfa: -Ayol, beyefendiciğim, Allah göstermesin, hanımefendi kendine bir şey yapsa sokaktan kapı çalarak mı haber verirler.” DĞR/90

“İnsanla “kardeşim, şeker ağabeyciğim” diye konuşan bu adamların, dallarına basıldığı zaman, ne yaptıklarını Hâmit Bey gayet iyi bilirdi.” (DĞR/91)

“Kuzum Nikolaki Bey, ben bu gece muhakkak öleceğim. Kulağın kirişte olsun. Beni bırakma!” (DĞR/93)

“Hayır, yalnız yetmiş bir kerimeniz yahut kerimeleriniz var, diye işittim de...” (DĞR/104)

“Aman birader, zatiâliniz bana izin verin, dedi. Ben sıkıntılı bir adamım.” (DĞR/122)

“Belediye Reisi Reşit Bey, Valinin bir aralık kendisine “gözüm kardeşim” diye iltifat etmesinden ve...” (DĞR/125)

“Cin çarpmasından korkmadın mı? Fakat çarpar azizim çarpar.” (DĞR/132)

“Af buyurun, dedi bir müstacel telgraf... Zat-ı devletlerinize...” (DĞR/133)

“Muhterem arkadaşlar... Telgraf Mabeyn-i Hümayûndan...” (DĞR/134)

“Civanbahta en ziyade tesir eden şeylerden biri de, Hükümet Konağı’nın hali idi.” (DĞR/142)

“Çok şayan-ı takdir fedakârlık doğrusu... Dönüşte şevketli amcama arz ederek taltifini istirham edeceğim.” (DĞR/143)

“Evet, azizim Şeref Bey... Memurlarımın içinde şüphesiz çok kıymetlileri var...” (GE/13)

“Şeref Bey kardeşim. İşte bu âlem, sizin İstanbul’da bulunmaz...” (GE/18)

“Şairin bundan âlâsı olur mu çocuğum? dedi.” (GE/23)

“Aziz Paşa diye eski bir saray paşasına aitti.” (GE/25)

“Şahsına taallûku yok canım... Ben mesleklerden bahsediyorum.” (GE/27)

“Kaçma Şeref Bey, yabancı değil, benim prenses. Pangaltı’daki Fransız mektebini bitirdi. Paşa baba, artık bu prenses sözünü bıraksanız...” (GE/30)

“Fakat kız başka! Biliyorum, yumurcağı bana bırakmazlar...” (GE/55)

“Kim bu güzel matmazel? dedi” (GE/63)

“Bey birader, diyordu. Allah seni inandırсын, ben gece âlemlerinde öyle karılar gördüm ki...” (GE/65)

“O, tamamıyla eski çehresiyle elimi sıktı: -Bizi unuttunuz Muallim Bey, dedi.” (GE/67)

“Seniha'nın: -Hanımefendi, müsaade etseniz. Muallim Bey, içkiye pek alışık değil, dediğini işittim.” (GE/76)

“Fakat Paşa baban, yakında kâhya kadınıni kaçıracağa benziyor, dedi...” (GE/79)

“Kırk yıl Gemlik'te muhasebe kâtibi, senin oğlunun ulûm-i diniye hocası kalacak değil ya... Nereye gidiyorsunuz aslanım?” (GE/84)

“Ne yapıyorsun kızıma, cellât?! Çal sevdiceğim, çal güzelim, çal meleğim çal...” (GE/97)

“Enver'e kaç defa söyledim. Lâf anlamaz ki, mübarek...” (GE/109)

“Beyefendi oğlum, mesulleri tutmak zannettiğiniz kadar müşkül değil...” (GE/132)

Ayrıca Bknz:

KD/29, KD/69, KD/72, KD/81, KD/112, KD/136, KD/141, KD/163, KD/167, /KD/168, KD/192, AG/12, AG/13, AG/14, AG/21, AG/22, AG/108, AG/112, AG/131, AG/146, AG/152, AG/179, AG/204, AG/225, AG/237, AG/279, AG/345, AG/368, YG/15, YG/124, DK/9, DK/120, DK/169, DK/173, DK/187, DK/296, DK/316, DK/352, DK/358, DK/359, DK/360, DK/371, D/19, D/44, D/25, D/31, D/51, D/53, D/141, D/159, D/165, D/178, D/189, D/180, A/7, A/19, A/72, YD/9, YD/16, DĞR/8, DĞR/71, DĞR/132, GE/22, GE/29.

2.4.7.Lakaplar

Sözlükte “bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad” (TDK, BT, ET:17.05.2018) şeklinde tanımlanmaktadır. Toplumumuzda yaygın olarak kullanılan lakaplar insanların çeşitli fiziksel özelliklerinden ya da farklı herhangi bir özelliğinden dolayı kendilerine yakıştırılan ifadelerdir. İncelediğimiz romanlarında Reşat Nuri'nin lakapları çokça kullanmadığı görülmüştür. Kahramanların çeşitli özelliklerinden yola çıkılarak kullanılan lakaplar incelenen eserlerde şöyle geçmektedir:

“Sınıfta “Sidikli Tahir” isminde bir çocuk vardı ki, sıra dayağından yalnız o muaf idi.” (D/14)

“İşin büyük yükü Deli Kazım’ın üzerindeydi.” (DĞR/140)

“Hatta siz, ona eskiden beri dilsizler kraliçesi diye, güzel bir ad takmışsınızdır.” (EH/49)

“Kınalı Yapıncak pek eğlenmişti: Bundan güzel şey olur mu efendim? Diye cevap verdi” (DK/128)

2.4.8. Vedalaşma

Veda Arapça asıllı Türkçe bir kelime olarak isim halinde kullanılmakla beraber, ayrılık anında gerçekleştirilen söyleme eylemine dayalıdır. Bu eylem, sözlü olarak veya davranış temelinde, farklı şekilde imalar yoluyla da gerçekleştirilebilir. Öte yandan farklı sözcükler de vedayı çağrıştıracak veya aktaracak şekilde kullanılabilir. Kültürümüz veda şekillerini ve ritüellerini belirlemiştir. Veda biçimleri geleneklerin içinden süzülerek günümüze gelmiş kalıplardır (Naskali E.G vd, 2011:7). Vedalaşmak, insanların birbirlerinden ayrılırken yaptıkları iyi niyet davranışları, selam, esenlik dileme olarak ifade edilebilir.

Romanlarda vedalaşma ile ilgili şu örnekler tespit edilmiştir:

“Ben, gayrı memlekete gidiyorum... Siz gayrı başınızın çaresine bakın... diye söylenir, hatta yalandan hazırlanır, hizmetçiler ve çocuklarla helallaşırdı.” (KD/47)

“Biraz sonra kabile sofadan hareket ederken Gülsüm, bir ikinci defa kaçtı. Uykuda olan Bülent’i öperek veda etmek istiyordu. Sonra, bir büyük sefere çıkıyormuş gibi, Hanımefendiden helâllik diledi, elini öptü.” (KD/138)

“Murat Bey, konakta yirmi beş gün misafir kaldıktan sonra, çocukları ve hizmetçisiyle beraber Anadolu’ya dönüyordu. Büyük hanım başta olduğu halde, bütün aile onu selametlemek için Haydarpaşa istasyonuna toplanmıştı.” (KD/204)

“Lala, sel gibi gözyaşı döküyor, Gülsüm, hıçkırıktan boğuluyordu. Tahir Ağa, kızı tekrar tekrar öperek: ‘Gülsüm, bana hakkını helâl et... Gayrı bizim görüşmemiz ahrete kaldı!’ diyordu.” (KD/206)

“Merak etme... İn tren yürüyo... Allahısmarladık... Yine görüşürüz....” (AG/65)

“Hafif dalgaların üstünde biraz yan yatarak uzaklaşan kayığı bir zaman mendilimizle selametledikten sonra geri döndük.” (AG/143)

“Ayrılık dakikaları yaklaştıkça mendilini yüzüne kapayarak hıçkırıyor...” (AG/315)

“Allah’a ısmarladık Jülide... İhsan’ın gözlerinden öperim... Ben de teyzemin gözlerinden öperim enişte...” (AG/410)

“Hocam affedersiniz! Acele bir işe gidiyorum, dedi. Yolunuz düşer de uğrarsanız memnun olurum... Allaha ısmarladık.” (YD/ 77)

“Gitmeden bana da Allahaismarladık desin diyor...” (DK/173)

“Hakkını helal et Lamia’cığım...” (DK/200)

“Allahaismarladık Lamia...” (DK/201)

“Şimdi artık size “Allahaismarladık ” diyeceğim Vedat Bey...” (DK/281)

“Kırkçamlar’a mı Kenan Bey...Uğurlar olsun...” (DK/349)

“Allahaismarladık beyefendi. Tekrar görüştüğümüze memnun oldum, dedi.” (DK/ 377)

“Başını çevirip baktı, “Allahaismarladık ” dediğini işittim.” (DK/384)

“Allahaismarladık Babaefendi, dedi.” (EH/217)

“Evlat... Ben gidiyorum... Bildiklere selam söyle... Haklarını helal etsinler.” (EH/218)

“Gideceğiniz gün seyahate çıkar gibi evdekilere sadece bir “Allahaismarladık” deyiverirsiniz.” (EH/234)

“Titreyerek ayağa kalktım : -Size zahmet verdim Vedia Hanımefendi. Artık konuşacak bir şeyimiz kalmadı, dedim. -Allahaismarladık!” (D/189)

“Binaenaleyh mutlaka mesut olacağım. Allahaismarladık İstanbul!”(A/61)

“Bunları söyledikten sonra maarif müdürüne başı ile hafif bir selam verdi, kapıyı vurarak çıkıp gitti.” (A/35)

“Allahaismarladık İstanbul! Sağ ol, var ol, fakat benden uzak ol!..” (A/61)

2.4.9.Karşılama

Sözlükte anlamı “Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek” (TDK, GS, ET: 06.06.2018) olarak verilen karşılama ifade ve davranışları ait olduğu toplumun kültürünü de yansıtır.

Romanlarda karşılama ile ilgili şu örnekler tespit edilmiştir:

“Ağa, bu gece bize komşu mu geldiniz? Hoş geldiniz, dedi.” (KD/12)

“Hoş geldiniz... Safalar getirdiniz sarayımız büyük... tavanlar yüksek...” (KD/12)

“Kenan Bey’e safa geldinize gelemedik... Kusura bakmasın...” (DK/319)

“Yavaşça: Sefa geldiniz ağabey... Elinizi öpeyim, dedi.” (DK/395)

“Vay efendim safalar geldiniz kaymakam beyefendi oğlumuz... Mektebimize uğurlar getirdiniz... Biz yaşlıyız, siz gençsiniz ama bizim amirimizsiniz. Babamız, velinimetimizsiniz, gibi ipsisiz sapsız sözlerle ellerimi eteklerimi öpmeye çalışıyor, gülüyor, öksürüyor, türlü maskaralıklar yapıyordu.” (A/94)

“Geçen gece karım beni güleryüzle karşıladı. Bu şaşılacak bir vak’aydı...” (A/143)

İki gün sonra Necip Bey’i dairesinde gördüm. Beni nazik ve vakur bir tebessümle karşıladı.” (A/144)

“Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Mutasarrıf beyefendinin hareketzedelerin yardımına koşmak üzere müstacelen yola çıkardığını müjdelediği heyet sizsiniz değil mi?” (DĞR/72)

“Eski arkadaşına bir "hoş geldin" de mi yok?” (DK/120)

“Refikam Şükran Hanım... Çiftliğin yeni bacısı, diye takdim ettim. İhtiyar Giritli ile oğlu ayağa kalktılar. Önlerine bakarak mahcubane temenna ettiler.” (AG/142)

“Dışarıklılar merasime çok riayet ederler. Lütfullah Efendi ailesi başata olduğu halde (M...S)’deki bütün ahabplarımız bize göz aydına ve Jülide’yi görmeye geldiler.” (AG/167)

2.4.10.Yemin İfadeleri

Sözlükte “sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket” anlamlarındaki yemin, terim olarak bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesini ifade eder (Boynukalın,2013:417). Söylemleri kuvvetlendirmek adına yapılan yeminler halk arasında kasem, and, şart vb.gibi isimlerle de adlandırılmıştır.

Romanlarda Allah adına yapılan yeminlerin dışında bazı kalıp ifadeler kullanılarak da yapılan yeminler şöyle tespit edilmiştir:

“Vallahi hazırladığım çeyizleri görenler parmak ısırırlardı.” (KD/19)

“Ben artık sizin gibi hayırsızlarla oturamam, konağa gidiyorum, bir daha semtinize, soluğunuza uğrarsam bana insan demesinler!” diye yara, bere içinde kendini İstanbul’a atardı.” (KD/78)

“Dinim hakkı için ben bu yumurcağı et doğrar gibi doğrarım ya, sizin güzel hatırnız için bir şey demiyorum yoksa...” (KD/104)

“Karamusallı sütüne, arasına alay çıkarmak için: -Kız, sakın bu paranın arasına hırsızlık bir şey karıştırdınsa günah olur, diye soruyor. “Allah çarpsın biriktirdim... Küçük hanım, hani siz, yemeni al diye on beş kuruş verdiniz ya... İşte onu da koydum... Beyefendi de bir defa beş kuruş verdi...” (KD/155)

“Böyle heriflere koca demek şöyle dursun, bu gibileri uşak diye kapımda kullanmam vallahi...” (KD/172)

“Fakat Cafer Bey fena halde kızmış, Yanya eşrafından birinin kızı olan karısına yazdığı mektupta: ‘Şekip Paşa denilen tabansız namerdin ailesine hanemiz halkından her kim selâm verirse, Allahla ahdim olsun, dönüşte ktır ktır keserim.’ demişti.” (KD/175)

“Amma, bunları şikâyet için mi söylüyorum? Vallahi değil, tallahi değil.” (KD/186)

“Yalanım varsa güneşe kör bakayım.” (AG/88)

“Billahi bu evde kimsenin ruhu duymaz.” (AG/208)

“...bundan sonra kendini yalnız toprak işlerine vereceğini şerefi üzerine yemin ediyordu.” (EH/81)

“Vallahi... Kardeşime kavuşamayayım yalan söylüyorsam...” (EH/207)

“Allah’a kasem ederim ki, ben... Hafıye değilim İffet...” (D/36)

“Cenab-ı Hakkın ism-i mukaddesine yemin ederim ki babanız; ‘Zehra, Zehra...’ diye inleyerek öldü.” (A/55)

“... Vallahi dövmem şart olsun dövmem bir aferin yazarım...” (A/93)

“Vallahi onu söylemekten maksadım yüzük istemek değildi oğlum. Sakın aklına bir şey gelmesin, diye yemin ediyor.” (A/107)

“Kızın evine dönebilir, dedim, kendisine hiçbir fenalık yapmayacağıma çocuklarının üzerine yemin ederim.” (A/150)

“İkide birde birbirlerinin ellerini tutuyorlar, bu Yuşa Tepesi’ne her zaman döneceklerine ağlayarak yemin ediyorlardı.” (DĞR/16)

“Kim oldukları gerçi şimdi bilinmiyor, fakat sözüne inanılır bir takım ihtiyarlar, bunu Murat’ın kendi ağzından işittiklerini yeminle söylemişlerdir.” (DĞR/27)

“Vallahi billahi karışmam, temizlersin yaptığını, diye söyleniyordu.” (DĞR/28)

“Ben razıyım mesuliyete efendim. Vallahi de billahi de razıyım.” (DĞR/64)

“Kurmuşlar gramofonu, vallahi billahi dans oynuyorlar.” (GE/65)

Ayrıca Bknz:

KD/165, KD/177, KD/183, KD/99, KD/102, KD/107, KD/144, KD/150, AG/65, AG/201, AG/202, AG/237, AG/155, AG/156, AG/190, AG/208, AG/229, D/92, D/125, YD/109, YD/125, DĞR/30, DĞR/114, DĞR/118, GE/95

3. BÖLÜM: HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1.Geçiş Dönemleri

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Böylece geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar (Örnek,2016:183).

Geçiş dönemi uygulamaları ait olduğu toplumun kültürünü yansıtır. Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında hayatın geçiş dönemlerinden evlenme ve ölüme ait pek çok bilgi, uygulama mevcuttur. Bunlar şöyle tespit edilmiştir:

3.1.1.Evlenme

Yaşamın ikinci geçiş dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay olarak görülmüştür. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, adet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir (Örnek,2016:255).

Romanlarda evlenme dönemi ile ilgili uygulamaların yanında kahramanların evliliğe dair görüşleri de yer almaktadır. Bu görüşler dönemin zihniyetini göstermesi bakımından önemlidir.

3.1.1.1.Evlenme Öncesi

3.1.1.1.1.Evlilik Çağı, Evliliğe Bakış

İnsan hayatında doğumla başlayıp ölüme kadar devam eden sürecin en önemli geçişlerinden biri olan evlilik, incelediğimiz romanlarda kahramanların hayata bakış açılarına göre farklı şekillerde yorumlanmıştır. Kahramanların evlilikle ilgili yorumları dönemin anlayışını açıkça göstermektedir:

“Zannederim ki efendi hazretleri, çarşaf giymek yaşını dört beş sene geçtim... Kerimeniz ablamın tam iki belki de üç yaş büyük bir ablasıyım... Onsekizi bitirdim. Ondokuza bastım... Başını iki yana sallayıp gülerек: -Fesuphanallah, dedi, demek ki siz adeta gelin olacak bir sinne gelmişsiniz. Jülide dudak bükerek cevap verdi: -Henüz onaltı yaşında olduğunı söylediğiniz kerimeniz hemşiremin evli bulunmasına nazaran üç dört sene hakkı yenmiş mağdur bir kız vaziyetindeyim. Ben yaşta kızlara bu memleketlerde zannederim evde kalmış kız derler.” (AG/186)

“Birçok genç kızlar için de Mısırlı, Suriyeli demek konduğu başı düşünölebilen bütün saadetlere sahip eden bir devlet kuşu demektir. Genç kız zengin bir Arabın kendisini istediğini duyunca sevinçten çıldırır gibi oldu. Demek binde bir insana nasip olmayan büyük ikramiye ona vurmuştu.” (YD/124)

“Rica ederim. Bir kere daha rica ettim sizden. Hoşlanmıyorum böyle konuşmalardan... Zannederim eski zamanlarda değiliz... Artık bir kızın evlenip evlenmeyeceğini ancak kendisi bilir.” (GE/80)

“Şimdi Mısırlı prensler dadandı beyaz kadın avcılığına... Bakalım sana da zengin bir kismet çıkar belki...” (GE/30)

3.1.1.1.2.Gençlik Sevdası

Kızılılık Dalları’nda konağın küçük kızı Seniye’nin başından geçen bir flört meselesini anlatılır. Yazar, “kapalı bir ailenin namuslu, titiz bir kızı”nın gözünden dönemin şartlarındaki kız erkek ilişkilerini ortaya koyar. Seniye, Kısıklıda hava tebdiline gittikleri bir yaz edebiyat ve kitap meraklısı bir gencin dikkatini çekmek için elinden geleni yapar:

“Seniye Hanım, biraz aptalca olduğu için, şiir ve hayal içinde yaşıyor gibi görünen bu gencin dikkatini celbetmek için, ne lazımsa yaptı; o da eline bir kitap alarak okuya okuya ıssız caddede dolaştı. Çocukların ortasında bir kat daha uzun ve sivri görünen boyu ile top ve koşmaca oynadı; şuh çığlıklar ve kahkahalar kopardı; ağaçlara tırmandı; Gülsüm’ü bir akran gibi koluna takarak gencin geçtiği yerlerde piyasa etti. Nihayet, bakışmaya başladılar.” (KD/147)

Önce bakışmaya başlayan gençler, sonra mektuplaşmaya ve sonra da buluşmaya başlarlar:

“Bu macera bir aydan fazla sürdü. Mehtaplı gecelerde genç âşık, köşkün etrafındaki tarlalarda dolaşıyor, fıstık diplerine oturuyor, Seniye Hanım, pencereleri açarak karanlıkta sokağa karşı kemanla şarkı söylüyor, karşı tepeleri çın çın öttürüyordu. Bir zaman bu böyle gittikten sonra âşıklar mektuplaşmaya başladılar. Nihayet, civardaki kuytu yollarda randevulara sıra geldi.” (KD/148)

“İki sevdalı, tepelerinden yağan ateşin altında zırıl zırıl ter dökerek ellerindeki kitaptan şiirler okurlar, sıra ile birbirinin dizine yatarak bahardan, mehtaptan bahsederlerdi.” (KD/148)

Seniye’nin bu gençlik macerası ailesinin meseleyi duymasıyla sona erer. Konak halkı bu durum karşısında çok sinirlenir ve Seniye’yi suçlarlar:

“Dürdane, kardeşine hücum ediyor: -Kaltak, namusumuzu bir paralık etti... Biz de kız olduk... Bir gün bir gezme yerinde peşimize birini taktığımızı gördün mü? Haydi, biz neyse... Ya damatların yüzüne nasıl bakacağız?.. diyordu.” (KD/151)

Dudaktan Kalbe romanında da gençlik sevdasından bahsedilmektedir:

“Dikenli yollarda, genç kızların kırmızı, beyaz, mavi yeldirmelerini artık gizleyemeyen ağaçlıklarda vefa yeminleri ayrılık buseleri, kordela uçlarına bağlanmış saçlar teati edilirdi.” (DK/39)

3.1.1.1.3.Görücülük-Kız İsteme

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvurulmuş bu âdete “görücülük”, “görücüye çıkam” gibi adlar verilir (Örnek,2016:263).

Romanlarda görücülük usulüne dair fazla detay verilmemiştir. Kullanılan ifadelerle görücülük usulünün uygulandığı, evlilik aşamasında kız istemenin bu yolla gerçekleştiği anlaşılmaktadır:

“Arasıra Seniye Hanıma görücüler geldikçe, konakta Gülsüm kadar koşuşan, çırpınan, heyecanlanan kimse yoktu.” (KD/145)

“Seniye Hanım, askıya çıkarıldıktan sonra bir zaman konağa takım takım görücüler gelip gitti; resimler alınıp verildi, sokaktan bastonlu, kılıçlı gençler geçti. Bazen pazarlık uyacak gibi

görünüyordu; fakat sonunda mutlaka bir aksilik çıkıp iş bozuluyordu. Nihayet, birçok üzüntülerden sonra malın değeri anlaşıldı: Seniye Hanım, istediği gibi genç, güzel, zengin, rütbeli bir erkekle evlenemeyecekti.” (KD/146)

“-Seni vasıta ile mi istedi? Fikret kesik bir sinir kahkahasıyla: -Tabii uzaktan methimizi işiterek “aman şu bulunmaz Hint kumaşını bana isteyin” diye görücü göndermedi.” (YD/87)

“Bir gün Leyla'yı Üsküdar vapurunda görüp beğenmiş, derhal onunla evlenmeye karar vermişti.” (YD/124)

3.1.1.1.4.Kız Kaçırmak

Ülkemizde görülen evlenme çeşitlerinden biri de ‘Düğünsüz Evlenme’ yani kız kaçırma olayı gündeme gelir. Bu durum, sosyo-ekonomik ve diğer sebeplerle en çok kız tarafının engellemesi ile ortaya çıkar. Bu engeller arasında kız tarafının başlık parası istemesi önemli bir yer tutmaktadır. Delikanlı kızla anlaşarak kızı kaçıtır (Sezen,2005:187).

“Kızı kaçırarak” evlenme Dudaktan Kalbe romanında geçmektedir:

“Melek, Nail ile beraber kaçmış, hatta bir köy imamının evinde nikâhları bile kıyılmıştı.” (DK/25)

3.1.1.1.5.Nişan

Nişan, evlenme aşamasında iki tarafın yakınları için genellikle kızın ailesi tarafından düzenlenen ikinci törendir. Kayınvalide ile oğlanın akrabaları kıza takılar takarlar. Kadınlarla kızlar bir tarafta, genç erkekler bir tarafta, çalgılı türkölü eğlenirler (Boratav,2016:199).

Evlilik aşamalarından biri olan nişan dönemine dair romanlarda ayrıntıya girilmemiştir. Nişan merasimi, sadece isim olarak geçmekte ve nişanda erkeğin evleneceği kıza hediye verdiği belirtilmektedir. Romanlarda nişan ile ilgili şu ifadeler geçmektedir:

“Bugün zevcemin akrabalarından bir genç kızın nişan merasiminde bulunduk.” (DK/355)

“Ali Rıza Bey'in evi artık ev denecek halde olmadığı için damadın misafir kaldığı köşkte sade bir nişan merasimi yapıldı. Abdülvehhap Bey bu münasebetle Leyla'ya güzel bir elbise ve bir pantantif hediye etti. Nişanlılar, eylöl sonunda kadar İstanbul'da kalacaklar, sonra yine sade bir nikâh yaparak Suriye'ye gideceklerdi.” (YD/125)

“Bazı akşamlar ortalık kararırken, yeni nişanlıların atla kırlardan döndüğünü, arasına yan yana durarak gurubu seyrettiklerini görenler...” (EH/114)

“Ağır bir tavırla: İsterseniz nişanlınızı öpebilirsiniz, dedi.” (EH/118)

“Zannederim ki nişanlıların evlenmeden evvel hiç olmazsa bir kere olsun birbirlerini öpmeleri usuldendir.” (EH/118)

“İlk nişanlı busesi... Bu, eskiden bir genç kız hayatının en büyük hadisesi idi.” (EH/118)

“Bunları daha evvel, nişanlı iken de konuşabilirdik amma, akıl edemedim...” (EH/126)

“Kenan operanın ilk oynandığı gece Prenses Cavidan’la nişanlanmışlardı.” (DK/103)

3.1.1.1.6.Çeyiz

Çeyiz, evlenen genç kızın yeni eve yaptığı katkı olarak değerlendirilebilir. Kültürümüzde önemli bir yeri olana çeyiz geleneğinde genellikle “el emeği göz nuru” şeklinde tarif edilen danteller, nakışlar, havlu kenarları, yorgan, yastık, işlemeler vb. birçok eşya bulunur. Geleneklerimizde kız çocuğu olan ailelerin kızlarının evlenme çağına kadar çeyiz hazırladıkları bilinmektedir.

Romanlarda çeyiz unsuru detayına girilmeden geçmektedir. İncelenen romanlarda çeyiz ile ilgili şunlar tespit edilmiştir:

“Gülsüm, sen bizimle kal, dedi; ben senin vefakârlığını çok beğendim. Seni kendime evlat edeyim, bağrıma basayım... Çeyizlerini elimle hazırlarım; seni elimle gelin ederim...” (KD/19)

“Nihayet on dördüne basmadan bir sütçü çırağı ile kaçtı. Vallahi hazırladığım çeyizleri görenler parmak ısırırlardı.” (KD/19)

“Düğün günü yaklaşıyor... Çiftlikte işler durdu... İşçi kızlar şimdi geceye kadar türkü söyleyerek Jülide’ye dikiş dikiyorlar. Ayşecik de Şükran’dan daha az yorulmuyor, eline işlenecek bir gömlek yahut bir mendil alarak bir köşeye çekiliyor...” (AG/390)

3.1.1.2.Evlenme Anı (Düğün Merasimi)

İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren; insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırıarak, gelenek göreneklerini,

inanişlarını, değer yargıları, törelerini canlandıran; eğlendiren; mutluluk veren fonksiyonları ile 'düğün', Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir. Toplumların geçmişleri, ekonomik durumları, yaşayış şekilleri, sosyal normları diye adlandırabileceğimiz kültürel yapıları, evlenme biçimlerini belirler. Her toplum, kendi kültür yapısına uygun evlenme şeklini seçerken, farklı ve aykın olan unsurlardan kaçınmaya çalışır. Toplumun kendine özgü nitelikleriyle, düğünlerde kullanılan adet ve uygulamalar, aslında, toplumdaki düzeni, paylaşmayı, beraber olmayı sağlayan son derece önemli kilit noktalarıdır. Böyle bir disiplin ve düzen bütünlüğüne sahip olan düğün, resmi yaptırım gücüne dayanmadan gönüllü ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen en güzel ve kuvvetli sosyal dayanışma örneğini teşkil eder (Öğüt. E,2001:92).

Reşat Nuri, döneminin düğün törenlerine dair çeşitli detayları başarılı gözlemleri ile yansıtmıştır. Romanlarında düğün merasimine ait şu uygulamalar tespit edilmiştir:

3.1.1.2.1.Düğün Davetiyesi

Düğüne çağrı Anadolu'nın birçok yerlerinde okuntu, okuma deyimleri ile gösterilir. Düğünün kimin oğlu, kızı için kutlandığını, yerini, zamanını bildirme, düğünün ilk önemli işlemi olarak başlı başına bir töre değeri taşır. (Boratav,2016:201). Davetiye göndermek Gizli El romanında geçmektedir:

“Efendim, bir akraba düğünü var... Yıldızlı davetiyeler göndermişler...” (GE/53)

3.1.1.2.2.Düğün Daveti

Evlenmenin en belirgin özelliği olan düğüne elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün, çağrılanların dışında, başkalarına da açıktır. Onlar da çağrılılar gibi ağırlandırlar (Örnek,2016:271). Düğün, bugün, evlenme törenleri dizisinin belli bir kesimini; gelin hamamı, kına, gelin alma, gerdek ve gerdek ertesi gösterilerini içine alan, en uzun bir haftalık, çoğu kez üç günlük bir süre için kullanılıyor; ama ilk anlamı bağlama demektir. Düğün toplumluk bir olaydır. Genç erkekle genç kızın -ve dolayısıyla onların ailelerinin- yeni bir bağla birbirine bağlanmalarının bütün toplulukça bilinmesi ve topluluğun da katıldığı törenlerle bu bağın pekiştirilmesi gerekir (Boratav,2016:191,201). Düğünlerin bir şenlik havasında yapılması hemen hemen bütün kültürlerde görülmektedir.

İncelenen romanlarda düğünler ile ilgili şunlar tespit edilmiştir:

“Evvela Enise Hanım, memlekete karşı parlak bir düğün istiyordu. Ekseri köylüler gibi düğün onun için mukaddes bir merasimdi. Gölyüzü çiftliğinin şeref ve namus meselesi idi. Para işlerinde hasis denecek kadar ihtiyatlı ve hesabi olduğu halde, bu işde hiçbir fedakârlıktan kaçınılmamasını istiyordu.” (EH/115)

“Resmi dairedaki nikâhtan sonra, Silifke’deki evde dostlara bir kabul yapılmış, sonra geceye doğru otomobille çiftliğe hareket edilmişti. Buna mukabil Züleyha kaynanasının Gölyüzü halkını alabildiğine yedirip içirmesine ve geç vakte kadar açıkta meşaleler ve çalgılarla eğlendirmesine mani olmamıştı.” (EH/120)

“Korkma Ayşe artık... Düğünün nasıl yapıldığını öğrendim... Ali altı aya kadar tezkere alıp gelecek... Sana o düğünün tıpkısını çiftlikte yapacağım... Davul, zurna, ince saz her şey tamam...” (AG/153)

“Yusuf annesinin Gölyüzü çiftliğini gecelerce çıra ve meşale alevleriyle, çalgı sesleriyle doldurmak arzusunu fazla eski, fazla köylü buluyor, Silifke’de danslı bir toplantı yapılmasını Züleyha’yı daha hoşlandıracak bir yenilik sanıyordu. Züleyha’ya gelince, onun için şehirdeki danslı toplantı, köydeki meşalesi ve pehlivanlı düğünden daha az gülünç değildi. Kendini bu nevi düğünlerden birinin gelini olarak hayalen bile görmek, onu tiksinti ve istihfaf ile doldurmaya kâfi geliyordu. Düğün diye bir şeye ne lüzum vardı?” (EH/115)

“Fakat bir şartım var Jülide... Düğün gecesi bir küçük davet yapacağız... Tabii ben dans eden genç misafirlerimizin arasına karışamam... Fakat bir aralık evin تنها bir yerinde buluşacağız... Uzaktan gelen çalgı sesine uyarak baba kız son bir defa dans edeceğiz...” (AG/332)

“Hem de alelade düğünlerin kuru kalabalığına hiç benzemeyen davetliler... En sevdiklerimiz... Aileye ait resim çerçevelerini bir gün evvel bir tahat sandığa doldurarak çiviletmıştık. Sandığı kırdım. Levhaları sıra ile etrafımıza dizdim. Sonra oradaki bütün lambaları, şamdanları yaktım. Jülide’nin suluboya bir resminden başka bütün resimler ölmüşlerimize aitti. Annem, babam, amcam, Naciye, bütün akrabamız, büyükbabalar, büyükanneler, teyzeler, amcalar,-mezarların ötesinden bakan gözleriyle-bizi seyrediyorlar, gülümsüyorlardı.” (AG/134)

Bir geçiş dönemi yazarı olan Reşat Nuri Güntekin’in Eski Hastalık romanında “asri bir düğün” davetinden şöyle bahseder:

“Geçen hafta belediye reisi bize geldi:

Perşembe akşamına bir asri düğünümüz var, dedi, güvey bir eşraf ailesinin oğlu, gelin bizim belediye meclisindeki aza arkadaşlardan birinin kızı... İki aile arasında bir ihtilaf çıktı... Güvey tarafı eski usul, alaturka düğün, gelin tarafı balo istiyor... Neyse biz araya girdik, bir bahçe eğlencesiyle meseleyi hallettik... Yani hem alaturka saz falan çalınacak, hem dansedilecek... -Alaturka sazlı mı?” (EH/50)

“Düğünlü balo, dün gece her dalına bir donanma feneri asılmış geniş bir bahçede verildi... Bereket versin, pistin kenarında cazbantçılar için yapılmış kameriye gibi bir yerde şimdilik bir

ince çalgı takımı çalıyor, halkın çok tuttuğu güzel sesli bir hafız durmadan gazel söylüyordu.” (EH/55)

Yeşil Gece’de bir şehzade düğünü vesilesiyle medrese talebelerine ziyafet verildiğinden şöyle bahsedilmektedir:

“Geldiğinin ikinci yahut üçüncü ayında, galiba bir şehzade düğünü vesilesiyle bu avluda softalara verilmiş bir zerde, pilav ziyafeti, şahin Efendi’nin bu hayret ve merhametini şiddetli bir tiksintiye çevirmişti.” (YG/24)

Akşam Güneşi romanında düğünde hediye vermekten bahsedilmektedir:

“Jülide Hanım iki saat evvel geldi... Beni misafirlerin yanına aldı... Odasına götürdü... ‘Ayşe sana bir düğün hediyesi bir yadigr vermek istiyorum’ dedi. ekmecesini açtı. Annesinden kalan güzel bir yüzüğü bana verdi.” (AG/368)

3.1.1.2.3.Düğünde Gelinlik Giyme

Gelinlerin düğünde giydiği elbise yani gelinlik, her toplumun ve hatta her kişinin kendi kültürüne göre şekillenmektedir. İncelediğimiz eserlerden Akşam Güneşi romanında dönemin gelinlik anlayışı hakkında şu bilgiler tespit edilmiştir:

“Biz düğüne geldik... Hani duvaklı gelin... Bana gelin ablamı gösterin, diyor.” (AD/130)

“Ne aksilik şükran... Sana beyaz bir gelin elbisesi yapamayacağız, diye üzülüyorum, hiç beyaz elbisen yok mu?” (AG/131)

“şükran’ı kendi elimle süsledim, bir tlden uydurma bir duvak yaptım.” (AG/133)

“Gelin olduğun gün seni ben giydireceğim... Gözümün önünde harikulade bir model var... Burhan Bey seni gördüğü zaman ıldıracak...” (AG/332)

3.1.1.2.4. Düğünde Para Serpme

Evlenme törenlerinde yaşayan birçok gelenek ve görenek vardır. Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri kısaca kültürleri evlenme biçimlerini de belirlemektedir (rnek,2016:255). Türk kültüründe de birçok evlenme, düğün ritüeli vardır. Bunlardan birisi bereket ve bolluk getirmesi için gelinin başına para, buğday vs. serpilmesidir.

Damga romanında düğün için gelen kalabalığın üstüne çil para serpilmesinden şöyle bahsedilmektedir:

“Rahmetli büyük ağabeyim evlendiği gün yengemle beraber buradan geçiyordu. Gelinin duvağı kapıya takılmıştı. Ağabeyim, sofadaki kalabalığın üstüne çil paralar serpmişti.” (D/9)

3.1.1.2.5.Gelin Kemerı Bağlama (Gelin Kuşağı)

Toplumumuzda düğünlerde gelinini beline “Kırmızı Kuşak Bağlama” geleneği yani “gelin kuşağı” genç kızlıktan kadınlığa geçiş anlamını taşımaktadır. Kırmızı kuşak, bekâret ve gayret sembolü olarak gelin evden ayrılmadan önce babası ve ağabeyi tarafından “salâvat ve tekbir” ile kızın beline bağlanır. Bağlanan kemer, ilk çocuk doğuncaya kadar saklanır. İlk çocuk oğlan olursa bir parçası çocuğun omzuna dikilir (Altunel,1995).

Gelin kuşağı bağlama Akşam Güneşi’nde geçmektedir:

“Ayşe’nin düğün günü... Çiftlikte bütün işler durdu. Ayşe öksüzlüğünü anlamasın diye hepimiz son derece çalıştık... Şükran mükellef bir köy düğünü hazırladı. Jülide gelin odasıyla süsüyle meşgul oldu. Ben mutasarrıf ile belediye reisinden başlamak üzere (M...S)en mühim şahsiyetlerini çiftliğe davet ettim. Hâsılı orta halli bir aile kızına bile bundan iyi düğün yapılamazdı. Misafirlerimle bahçede oturuyordum. Gülizar Kalfa uzaktan işaretle beni çağırdı: -Ayşe’yi giydirdik dedi, babası sensin... Kemerini sen bağlayacaksın... Ayşe’yi yerli gelinleri gibi giydirmişlerdi. Beni görünce ağlayarak ellerime kapandı, ben de onu okşadım. Alnından öptün. Sonra kemerini bağladım.” (AG/356)

3.1.1.2.6.Düğünde Vekâlet Alma

Sözlükte “birine güvenmek, bir işi güvenilir birine bırakmak” anlamındaki vekil kökünden türeyen vekâlet, fıkıhta bir kimsenin birine kendi adına hukukî işlem yapma yetkisi vermesini ve bu yetkiyi ifade eder (Aybakan,2013:1).

İslam hukukunda vekil vasıtasıyla yapılan dini nikâh uygulamasının nasıl yapıldığı Akşam Güneşi romanında ortaya konmuştur:

“Şükran beni nikâh için arıyormuş... Misafirler büyük salonda toplanmışlar. Jülide’nin vekâletini almam lazımmış. Jülide beni kütüphanede bekliyordu. Çehresi, beyaz elbiselerini süsleyen limon çiçekleri gibi soluktu. Şakaklarının cildini gören, ince sarı kaşlarının uçlarını

kaldıran siyah kordelasını çözdüler, saçlarını dağıttılar. Mendilimle ağrıyan dişimin üstüne basarak adet olan suali sordum:

-Vekilin olmama müsaade ediyor musun Jülide? Başını hafifçe omzuna eğdi, etrafları kızarmış yeşil gözlerini kısarak uzaklara bakıp düşündü. Sualimi güçlkle tekrar ettim:

-Vekilin olmama razı mısın küçük?

Jülide sönük bir sesle:

-Siz bilirsiniz! Dedi.

...Kur'anlar okundu, dualar edildi..." (AG/398,399)

3.1.1.2.6.Gelin Arabası

Evlenmek yeni bir hayata başlamaktır. Gelin ve damadın yaya olarak düğün mekânına gelmesi imkânsızdır. Geçmişimizden bu güne kadar gelin ve damadın her zaman ayakları yerden kesilmiştir. Hangi ırk ve dinden olursa olsun, bu olay tamamen padişahlık ve krallıklar dönemine kadar uzanmaktadır. Yeni evlenecek olan çiftlerin arabaları mutlaka süslenir. Gelinin güzelliği kadar gelin arabasının da güzelliği dikkatleri çekmektedir. Gelin ve damat en mutlu ve en güzel gününde gelin arabası seçimine çok özen gösterir. Çünkü gelin arabası süsleme işlemi düğünün vazgeçilmezlerindendir. Gelin arabası, gelin ve damadın o özel günde mutluluklarını en iyi anlatacak şekilde giydirilmelidir (MEB,2011:3).

Akşam Güneşi romanında süslenmiş bir gelin arabasından şöyle bahsedilmektedir:

"Yıllar gibi uzayan gün nihayet bitiyor. Ortalık kararıyordu. Davetliler kâğıt fenerlerle süslenen sakız ağaçlarının altında güle eğlene yemek yediler. Eğlence yemekten sonra da devam edecek, sonra misafirler dağılacaklardı. Çiftliğin sakız dallarıyla süslenmiş arabası dış kapıda bekliyordu. Jülide İhsan ile beraber gece yarısına doğru yeni evine gidecekti." (AG/400)

3.1.1.3.Evlenme Sonrası

3.1.1.3.1.Nikâhtan Sonra Kabir Ziyareti

Toplumumuzda düğünlerden sonra gelin ve damadın camii, türbe gibi kutsal mekânları ziyaret edip dua etme geleneği mevcuttur. Ayrıca gelin ve damadın anne ve babası hayatta değilse onların kabirlerini ziyaret etme geleneği de mevcuttur.

"Gündüz nikâhtan sonra misafirlerimizden bir iki saat müsaade istedik. Şükran'la beraber bir arabaya binerek Karacaahmet Kabristanı'na indik. Naciye'yle amcamın mezarlarına birer demet çiçek bıraktık." (AG/129)

3.1.1.3.2.Balayı

Kentlerde, özellikle son on-on beş yıldan bu yana, maddi olanakları elveren kimseler, gerdek gecesini ya evlerinin dışındaki bir otelde ya da ya da başka bir kentte geçirmektedirler. Buna yaygın adıyla “balayına çıkma” denmektedir (Örnek,2016:273).

Balayı romanlarda şöyle geçmektedir:

“Züleyha balaylarında, bu dışarlık çocuğundan kendi düşündüğü bir tipte bir sinema jön prömiyesi çıkarmak için yaptığı kavgaları hatırladı ve kendi toyluğuna gülümsedi.” (EH/25)

“Bu yaşama tarzı, Yusuf’un da zaten öteden beri istediği şeydi. Bir kış evvel çiftlikte geçirdiği korkunç balaylarına bu tarz, bin kere müreccahtı.” (EH/132)

“Evlenmemizden pek az sonra İstanbul’a küçük bir seyahat yaptık. Hesabımca bu, bir balayı seyahati olacaktı.” (GE/89)

“Ben de sana yeni gelin güveyden haber sorayım... Balayları nasıl geçiyor?” (AG/296)

“Hem sen zaten Avrupa adetlerini seversin... Bu sizin için küçük bir balayı seyahati olur.” (AG/411)

3.1.1.3.3.Boşanma

Evliliği ölüm dışında sona erdiren nedenlerin başında gelen boşanma, kanunda gösterilen bir sebebe dayanarak, eşlerden birinin açacağı dava sonucu, evlilik birliğine mahkeme kararıyla son verilmesidir (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,2014:25).

Yaprak Dökümü’nde Ferhunde’nin evden ayrıldıktan sonra gönderdiği mektupta Şevket’ten kendisini boşamasını istediği şöyle anlatılmaktadır:

“Nihayet onun yine Boğaziçi’ndeki akrabada geçirdiği birkaç geceden sonra bir mektubunu aldılar: ‘Senelerden beri sabrettim. Fakat artık sefaletle tahammülüm kalmadı. Bir daha evinize dönmek mecburiyetindeyim. Şevket’e söyleyin, beni mazur görsün. Bir insanlık eder de kolayca ayağımın bağını çözerse minnettar olur ve başımın çaresine bakarım’ diyordu” (YG/119)

Eski Hastalık’ta boşanma ile ilgili şu bilgiler tespit edilmiştir:

“Günün birinde Züleyha, pek de ehemmiyeti olmayan bir meselede Yusuf’a ayrılımlarını teklif etti. Bu da yine birçok ailelerde her gün rastgele ortaya atılan bir tehdit idi ve kocası aldırış

etmemiş olsaydı, Züleyha, onu çoktan unutmuş olacaktı. Fakat Yusuf birdenbire sarardı; kısa bir tereddütten sonra, ciddi ve sakin bir tavırla, Pekâlâ... Mademki öyle istiyorsunuz, öyle olsun! dedi.” (EH/133)

“Hâkim daha fazla ısrar etmedi. Taleplerini kabul ediyordu. Bugünden itibaren ayrılmış sayılabilirlerdi. Yalnız kanuni müddeti doldurmak için, bir sene beklemek lazımdı.” (EH/134)

“Cemiyet ve devlet Ceyhan’daki hâkim ağzıyla : “Nikâhınız feshedilmiştir. Aranızda bir şey kalmamıştır. Yalnız bir sene müddetle bekleyeceksiniz! “dememiş miydi?” (EH/199)

“Ceyhan mahkemesinden ilamı aldık, dedi. Mahkemenin verdiği mühlet evvelsi gün hitam bulmuştu.” (EH/231)

“Bu işte bir cürüm ve günah varsa size aittir. Kardeşimizi baba ocağına kabule hazırız. Ancak bize sizinle hiçbir alakası kalmadığına dair remi ve şer’i talakname ibraz etmeniz lazımdır.” (DK/28)

3.1.2.Ölüm

Sedat Veyis Örnek, ölüm ile ilgili şunları ifade etmektedir: Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar üç grupta toplanmaktadır: Ölüm Öncesi, Ölüm Sırası ve Ölüm Sonrası (Örnek,2016:285).

İncelediğimiz romanlarda hayatın geçiş dönemlerinden ölüm ile ilgili ‘ölüm sırasında ve ölüm sonrasında’ düzenlenen inanma, adet ve törenler tespit edilmiştir.

3.1.2.1.Ölüm Sırasında Yapılanlar

Pertev Naili Boratav ölüm olayında yapılan uygulamalardan şöyle bahsetmektedir: “Ölümden hemen sonra yapılan işlemler zaman sırası ile şunlardır: Ölü’nün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, yatağı değiştirilir, karnına bıçak (ya da makas, maşa, bakır, kayış...) konur, bulunduğu odanın pencereleri açılır, gece ise oda aydınlık tutulur, başucunda Kur’an okunur, yalnız bırakılmaz. Ölü elden geldiğince çabuk gömülmelidir; ancak ikindiden sonra ölenler ertesi güne kadar bekletilir. Gömülme hazırlıkları: Yıkanma, kefene sarılma, musalla taşında cenaze namazının kılınması; genel olarak, tabutun üstünde ölü’nün cinsiyetini, kimi hallerde mesleğini belirten bir eşyası konur;

genç yaşta ölenin tabutu süslenir: gelin teli, duvak... gibi.” (Borataş,2016:222). Pertev Naili Boratav’ın bahsettiği bu uygulamalardan bazıları romanlarda şöyle geçmektedir:

Ölü Yıkama

“Hasta, gece sabaha karşı ölmüş, gündüz ikindiden sonra Yakacık mezarlığına gömülmüştü. Konakta âdetti. Ölüm haberleri çocuklardan saklanır, ölen anaları ise Bursa’ya, babaları ise Mekke’de hacı olmaya gittiği söylenirdi. Murat’ın çocukları için bu masala hacet kalmadı. Çünkü o kargaşalıkta kimse onlarla meşgul olmadığı için her şeyi görmüşler, bahçede tabut yapılırken etrafında dolaşmışlar, kaynayan kazanın altına çalı çırpı atmışlar, belki hattâ bir yere saklanarak annelerinin yıkandığını seyretmişlerdi.” (KD/203)

Ölünün Çenesini Bağlama

“İhtiyar Hacı Fettah, öldüğü gece yatağının yanında bekleyenler arasında Şahin de vardı... Çenesini bağlayan sarığının içinde büsbütün ufalıp erimiş bir çehre, fakat gözleri buruşuk göz kapaklarının aralığından hala bakıyor...” (YG/21)

Cenaze Namazı

“Amcam karlı bir günde beni mektepten aldı, babamın cenazesini Eyüp’e götürdük. Hazret-i Halit’in türbesi kapısında namazı kılınırken biraz ağladım.” (AG/36)

Cenazede Kur’an-ı Kerim Okuma

“Komşu namaz bezini düzelterek, hafif bir dua mırıldanarak cenazenin yanına döndü.” (A/53)

“Sofada bir eski saat işliyor, cenazeyi bekleyen kadının yüksek sesle Kur’an okuduğu işitiliyordu...” (A/53)

Cenazede Helallik Alma

“Cenaze kapıdan çıkarılmış, cemaat küçük hafızı iyi bildiğini söylemiş, ona hakkını helal etmişti.” (YG/111)

Cenazede Tekbir Getirme

“Cenaze alayı köşeyi dönmüş, tekbir sesleri uzaklaşmaya başlamıştı.” (YG/112)

Tabut Süsleme

“Cenaze kapıdan çıkarılmış, cemaat küçük hafızı iyi bildiğini söylemiş, ona hakkını helal etmişti. Sırma işlemeli ipek örtüler, kıymetli şallar, sarmalı bir sarık ile süslenen tabut evden uzaklaşmaya başlayınca yukarı kat pencerelerden biri büyük bir şingirtı ile kırıldı, orta yaşlı bir kadın, sokaktaki heybetli tekbir gürültüsünü bastıran yırtıcı bir feryat ile haykırmaya başladı.” (YG/111)

3.1.2.2.Ölüm Sonrasında Yapılanlar

Boratav, ölü gömüldükten sonra uygulanan başlıca töre ve törenleri şöyle gruplandırmıştır: a) Başsağlığı dileme ziyaretleri, b) Ölüden kalan eşya ile ilgili işlemler, c) Belli günlerde Kur'an, mevlid okuma ve ölü aşı, d) Yas tutma ve yas kaldırma (Boratav,2016:226).

Sedat Veyis Örnek de ölüm sonrası yapılan uygulamalar ile ilgili şunları söylemektedir: Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün “kırkinci”, ‘elli ikinci’ günleriyle “yılı” gelmektedir. Bu günler içerisinde ölümden sonraki “kırkinci” gün en yaygın ve tipik olanıdır. “Kırkinci” günde ölünün yemeği verilir, helva, su, ‘kırklığı’ dağıtılır, mevlid okutulur, hatimi indirilir, yasin okunur, “kırk duası” okutulur. Ayrıca “değişik adlarla karşımıza çıkan ‘ölü yemeği’, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir” diyen Sedat Veyis Örnek, ölünün ardından okutulan mevlid ile ilgili de şunları söylemektedir: “kırkinci, elli ikinci günlerde okunan mevlidin dışında ölüm yıldönümünde, ölenin yakınları ekonomik durumlarına göre camilerde ya da evlerde “ölenin ruhu için” mevlid okutturmakta, şeker dağıttırmaktadırlar. Okutulacak mevlid, daha önceden ya “okuyucu” ya da gazeteye verilen ilan aracılığıyla duyurulur. Ölenin “üçüncü” ve “yedinci” günlerinde de mevlid okutulduğu, dua edildiği, yemek verildiği ve helva dağıtıldığı bilinmektedir. Ölen kişinin ardından başsağlığı dileme ve avutucu sözler söyleme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı hem de yası azaltmaya yönelik bir adettir (Örnek,2016:303-313).

Bu uygulamalardan bazıları romanlarda şöyle geçmektedir:

Kırk Gecesi ve Devir Hatmi

“Konakta kimsenin farkında bile olmadığı bu ölüm Nevnihal Kalfa için âdeta günün meselesi oldu. Geceleri kıza abdest aldırıp yanında namaza durduruyor; günlükler, ödağaçları yakarak dualar okuyordu. Gülsüm’ü kardeşinin hangi tarihte öldüğünü anlamaya teşvik etti. Kız, bu işin üstüne o kadar düştü ki Karamusallı sütnine rastgele bir gün söylemeden onu başından defedemedi. Nevnihal Kalfa bu uydurma tarih üzerine, parmaklarıyla uzun uzun hesaplar yaparak bir «kırk gecesi» tertip etti.” (KD/95)

“Kuzum hanım... Vallahi temiz... Kâseyi sabunla yıkadım. Bir tanecik, diye yalvarıyordu. Bu lokmadan hiç olmazsa bir taneciği, mutlaka yemeleri lâzımdı. Çünkü bu gece İsmail’in burnu düşecek, lokma ile ağzını tatlıyanlar ne kadar çok olursa İsmail, bu burun düşme acısını o kadar az duyacaktı!” (KD/95)

“Cenaze, kasabanın mezarlığına gömüldü. Gece, büyük camide devir hatimleri okundu. Hocalar, küçük hafızın kırk lokmasında tekrar birleşmek üzere evlerine dağıldılar.” (YG/113)

“Hanımın kıymetli paşası toprağa düşünce gece devir hatmi okutmak için konağına hafızlar çağırtmıştı.” (YG/26)

Ölü Yemeği

“Yine konağın eski âdetlerinden olarak büyük hanım, acele pirinç çorbası pişirtti. Fakat çocuklar çok yorgun oldukları için yemeği beklemeyerek Gülsümün dizinde uyudular.” (KD/203)

Mevlid

Reşat Nuri Güntekin, Kızılıcak Dalları romanında son dönem Osmanlı toplumunda fakir halkın katılımıyla gerçekleştirilen bir mevlid törenini tüm ayrıntısıyla anlatmıştır. Bu mevlid, Gülsüm’ün öldüğüne inandığı kardeşi İsmail için okuttuğu mevlittir. Romanda önce mevlid töreninin hazırlık aşaması anlatılmıştır:

“Mamafih, Gülsüm’ün gözü o kadar uzaklarda değildi. O, bu para ile İsmail’e bir mevlütçük okutmayı aklına koymuştu. Küsmüş ölülerin gönlünü almak için bundan başka çare yoktu!” (KD/106)

“Gülsüm’ün kumbarasından yüz kırk sekiz kuruş çıktı. Bu para İsmail’in okunacak mevlûduna yeter de artardı bile. Köşe başındaki şekerden birkaç okka akide şekeri alındı. Gülsüm, bunları kendi eliyle uçurtma kâğıdından yapılmış allı yeşilli külahlara yerleştirdi.” (KD/107)

Reşat Nuri, Mevlid törenini anlatırken birçok ayrıntıya yer vermiştir. Bu mevlid “Camilerde büyük hafızlara mevlût okutmaya kudreti yetmeyenlerin” (KD/106) mevlididir. Mescide toplananlar “civar sokak ve viranelerden gelen bir sürü çocuk, başörtülü, tesbihli büyük hanımların oluşturduğu” (KD/107) umulmaz bir kalabalıktır.

Yazar mevlid törenini başarılı gözlemleriyle şöyle anlatmıştır:

“Cemaatin hep çoluk çocuktan ibaret bulunması, adamcağızın neşesini kırmış olmakla beraber, yine mevlûtçuyu vecit ile dinliyor, arasıra derin derin ‘Allah, Allah’ sesleri çıkararak gözlerini kırpmıyor, başını iki yana sallıyordu. Kadının hakikaten güzel bir sesi vardı. Fakat usulden filân haberi olmadığı için tahammül edilemeyecek kadar haykırıyordu. Sonra, ezber okuduğu için, birçok yerleri atlıyor, karıştırıyor, tekrar ediyor, arkasını getiremediği vakit, kendinden bir şeyler uyduruyordu.

...Cemaat, mevlûdu evvelâ büyük adamlar gibi dinliyordu. Fakat kadın işi uzattıkça fena alâmetler belirmeye başladı. Çocuklar, ölü deniz dalgaları gibi için için kımıldanıyorlar, fısıfısı konuşmaya başlıyorlardı. Bir aralık ihtiyar kadınlar safının önünde dört, beş yaşında bir çocuk sesinin: ‘Abla, hani şeker dağıtacaklardı?’ diye düdük gibi öttüğü işitildi. İmam, gözlüğünü düzelterek: ‘Sus, sus!’ diye kuvvetli bir ıslık çaldı ve derin bir sükût... Fakat bir dakika sonra fısıltılar, gizli itişip kakışmalar tekrar başladı. İyiden iyiye hırslanan çocuklar şeker külahları etrafındaki çemberi gittikçe sıkıştırıyordu. İmamın birkaç defa tekrar ettiği ıslıklar artık cemaati yatıştırıramıyordu. Adamcağız, nihayet mevlûtçuyu susturarak küçük bir nutuk vermeye mecbur oldu: ‘Çocuklar, günahtır... Burası cami... Karagöz oynamıyor, Mevlûd-i Nebvi okunuyor... Kim gürültü ederse şeker yok ha... Bak haberiniz olsun...’

...Kısa bir müzakereden sonra mevlûdun hemen kesilmesine karar verildi ve imam: ‘Çocuklar, şekerden evvel dua olacak. Haydi, bakalım, açın ellerinizi... Sizin duanız inşallah makbuldür.’ dedi ve başladı... İsmail’in her halde gönlü olmuştu. O gece gül yüzünü rüyada göstereceği artık muhakkaktı.” (KD/108,109)

Mevlid, Eski Hastalık romanında da şöyle geçmektedir:

“Hele makam ile Rumca bir mevlut okuyuşu vardı ki bütün tayfalar gibi Yusuf’u da eğlendirdiği için hemen her gece tekrar ediliyordu.” (EH/219)

Başsağlığı Dileme ve Avutucu Sözler

“...Allah sekizde verdiğini dokuzda almaz... Üç gün sonra küçük hafız vefat etti. Mahallenin ve yerli zenginlerin yardımıyla bir muazzam cenaze alayı yapıldı. Kasabanın bütün uleması, eşrafı, büyük memurları ihtiyar imamın harap ve fakir evinin önünde toplandı. Bu şeref pek az insana

nasip olurdu. İhtiyar imam, evinin karşısındaki viranenin duvarı dibine çömelip sessiz sedasız ağlayacağına secde-i Rahmana kapanmalı, ellerini göğze kaldırıp Cenab-ı Hakk’a hamd ve şükretmeliydi. Küçük hafız bir cennet kuşuydu. Hıfzını dinlettiği gece bütün günahlarını affettirmiş, melekler sınıfına girmişti. Bu denî dünyanın measi ve seyyiatıyla tekrar kirlenmemesi için Cenab-ı Allah onu yanına çağırmıştı. O cennet kuşunun arkasından ağlamak... İsyan ve günahların en büyüğüydü. Küçük hafız, babasına, anasına, kardeşlerine cennet bağlarında köşkler hazırlamaya gitmişti. Onun şefaati sade anasına, babasına değil, şu mahallenin dar sokaklarını dolduran cemaat-i Müslimin umumuna şamil olacaktı. Küçük hafız, bir şehit, ihtiyar imam şehit babasıydı. Evet, saadetin, şerefın bu mertebesini Allah kaçta kaç kuluna nasip ederdi?” (YG/111)

Iskat

Ölen bir Müslüman’ın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi gerekmektedir. Bu işleme fıkıh dilinde “devir” ya da “ıskat” denilmektedir (Örnek,2017: 73).

Halk arasında yaygın olan bu gelenek Acımak romanında şöyle geçmektedir:

“Mürşit Efendinin metrukâtını yarın mezarlığa gelecek ıskatçılara verirsiniz.” (A/54)

Hilliyat

Boratav, ölünün gömülmesinden sonra kalan eşyaları ile ilgili uygulanan işlemlerden bahsederken şunları söyler: “Ölünün üst baş eşyası ile ilgili en yaygın görenek, bunları fakir fukaraya bağışlamaktır. Birçok yerlerde, ‘soyka’ denilen giysi, çamaşır, yatak çarşafı gibi bu eşya, bağışlanmadan önce bir arınma işleminden geçirilir.” (Boratav,2016:227).

Eski Hastalık romanında Hilliyat şöyle geçmektedir:

“Verdiğimiz para ile hilliyatı besbelli çok şahane buldu. Minnetini ifade için bizi sandala kadar teşyi edecek galiba... Hilliyat nedir?.. Doktordan miras kalan palto ile kasket... Entari ile gömlek de vardı amma, onları bir yere bırakmış olacak...” (EH/216)

3.2.İnanç ve İnanışlar

İnanç, sözlükte “Tanrı'ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat” şeklinde; inanış ise “İnanma işi, inanılan şey” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, GS, ET: 27.05.2017). İnanç kavramını “kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” şeklinde açıklayan Boratav, halkbiliminin, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilendiğini belirtmektedir. Halk biliminin konusu olarak inanışların bir niteliği din, ahlak kurallarındaki kesinlik ve katılığa karşılık bunların yerden yere, topluluktan topluluğa değişik biçimler ve içerikler göstermeleridir (Boratav,2016:13).

İncelenen eserlerde tespit edilen inanç ve inanışlar şöyledir:

3.2.1.Ruhsal Kişiliklerle İlgili İnanışlar

3.2.1.1.Ermiş Kişi (Veli)

Pertev Naili Boratav “tabiatüstü güçleri olan insanlar” olarak tanımladığı ve olağanüstü yaratıklardan tamamıyla farklı insan-kişilerin iki bölümde kümелendiğini söyler: “1)Büyük kutsal kitaplarda yaptıkları anlatılan peygamberlerle, tabiat dışı, olumlu veya olumsuz güçleri belirtilen başkaca kişiler, 2)Yazılı tarih ve menkıbe kaynaklarında anılmış olsun olmasın, gerçekte yaşamış olsun olmasın, kendilerine tarihlik bir değer verilen ve “ermiş” diye tanınan kişiler. İkinci bölükteki kişilerin birçoğunun yaşamış olduğunu, birçoğunun Kum Baba, Buğday Dede vb. şekilde adlandırıldığını, kimilerine ise sadece “Yatır”, “Dede” dendiğini belirtmiştir. Bu kişilerin önemli niteliklerinden birinin Anadolu toprağında yatmış olmaları olduğunu belirten Boratav, ermiş kişilerin gösterdiği kerametleri otuz beş tipte toplamıştır. Bu kerametlerden bazıları şunlardır: 1) Kâfirlerin hakkından gelebilme, 2) Olağanüstü uyarılarla dinsizlere, kendi kerametlerine inanmayanlara, saygısızlara, iddiacılara, suçlulara haddini bildirme; onları yaptıklarından utandırıp yola getirme; inançsızlıkta direnenleri cezalandırma, 3) Bir kişiyi ya da topluluğu tehlikeli bir durumdan, bir afetten kurtarma, 4) Öldükten sonra düşte ya da uyanık hallerinde yaşayanlara görünebilme, bu yoldan onlara buyruğunu bildirme...” (Boratav,2016:50-55).

Yeşil Gece romanında, türbede yattığı kabul edilen Kelami Baba'nın manevi gücü ile Sarıova kasabasını koruduğu düşünülmektedir:

“Kelami Baba artık Sarıova'dan elini eteğini çekmiş, kasabayı yetim bırakmıştı. Bakalım artık memleketi kim koruyacaktı?” (YG/162)

Yine Şahin Hoca'nın “nereden çıktığı belli olamayan bir şayia” diye nitelediği ve yeni mektep inşasında karşısına büyük bir engel olarak çıkan “himmeti hazır, nazır evliyadan büyük zat” (YG/80) Sarıova halkı için büyük bir önem arz etmektedir:

“Ortada nereden çıktığı belli olamayan bir şayia dolaşmaya başladı. Güya medresede himmeti hazır, nazır olsun, evliyadan biyik bir zat yatıyormuş... Softalar bir zamandan beri sabahlara kadar derinden derine tekbir ve ilahi sesleri iştiyorlar, karanlık taşlıklarda yeşil nurların parlayıp söndüğünü görüyorlarmış... Veliullah bir haftadan beri her gece Örfi Dede'nin rüyasına giriyor, ‘kemiklerimi napak ayaklara çiğnetmeyin. Kasabayı başınıza yıkar, yuvalarını tarumar ederim’ diye bar bar bağıryormuş.” (YG/80)

Harap medresenin yıkımı esnasında yıkıcılardan biri karşısında bir “pir-i fani” görür ve bayılır. Bu olay, Şahin Hoca'nın gözünden şöyle anlatılır:

“Beş on kuruş hatırı için bir veliullah türbesini yıkmayı göze alan bu adam, tam kazmasını indireceği vakit karşısında nurani yüzlü, yeşil sarıklı pir-i faniyi görmüş, bir elinde yeşil bayrak, bir elinde bir kocaman asa tutan bu ihtiyar; ameleye beddua etmiş ve sopasını başına indirerek bayılmış.” (YG/85-86)

Yıkım esnasında amelenin görüp bayıldığı “pir-i fani” ye dair anlatılanlar dair halk arasında farklı şekillere bürünerek yayılır:

“Hamal kılıklı bir adam iki genç kur'a neferini anlatıyordu: -Geçenlerde bir gece, sırtımda bir sandıkla medresenin önünden geçiyordum. Çok karanlıktı. Bastığım yeri göremiyordum. Birdenbire ayağım taşa çarptı. Yüzüstü yuvarlanıyordum. Sırtımdaki sandığın altında yamyassı olacaktım. Birdenbire beyaz sakallı bir adam beni kolları arasına aldı. Yalanım varsa güneşe kör bakayım.” (YG/88)

Yeşil Gece romanında Sarıova halkı için manevi bir güç olan ‘Kelami Baba’nın halkın rüyalarına girdiği söylenmektedir. Şahin Hoca bu rüyaları “masal” olarak nitelendirir:

“Babanın, yangın gecesi, Örfi Dede'yi rüyasında ziyaret ettiğine dair de bir rivayet çıkmıştı. Ayağında demir çarıkla, elinde bir asa, sırtında kocaman bir torba varmış. Türbedeki evliya eşkıyaları ile halifelerin hediyelerini herhalde bu torbaya doldurmuş olacaktı. Baba; Örfi Dede'ye veda ederken: “Yandım, artık duramıyorum... Bu kasabayı çeşit çeşit belalar ve musibetlerden koruması için Allah'a yalvarmaya yüzüm kalmadı! ”diye bar bar bağırmış.” (YG/162)

Kızılılık Dalları’nda evliya şöyle geçmektedir:

“Büyük hanım: Pamuk dede diye bir evliya varmış. Sandukasının içinde pamukların arasında yatarmış. Bu kız, lâteşbih ona benziyor, derdi.” (KD/159)

3.2.1.2.Türbeden Dilek Dileme

Müslüman Türk topluluklarında ve daha da genel olarak Türk dünyasında çeşitli unsurları ve yönleri ile türbe, adak ve ziyaret dindarlığı toplum kültürü ve “yaşanan din”in çok önemli bir veçhesini oluşturmakta; veli, eren, evliya, ermiş, abit, zahit, âlim, sofu, seyit, gazi, mübarek, pir, dede, baba, abdal, şehit gibi adlarla anılan kimselerin yattıkları yerler olarak bilinen yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan kutsal mekânlar, sahip oldukları manevi güç ve meziyetler sayesinde çok önemli birer çekim merkezi olarak kalmaya ve türlü dilek ve amaçlar ve belli usullerle ziyaretlere konu olmaya devam etmektedirler (Günay,2003:7).

Halkın inancına bağlı bir gelenek olan “türbe ziyareti” ve “türbeden dilek dileme” toplumumuzda yüzyıllardır var olan bir adettir. Türbeler çevresindeki geleneksel uygulamalar; kısmetin açılmasını istemek, çocuk dilemek, yeni evlenen gençlerin evliliklerinin huzur içinde geçmesini istemek, iş bulmak, ev-araba sahibi olmak, hastalıklarına çare aramak gibi isteklerdir.

Yeşil Gece’de dine ait her olguya sıkı sıkıya bağlı olan Sarıova halkının manevi gücü olduğuna inandığı Kelami Baba türbesine de aşırı bir bağlılık içinde olduğu belirtilir. Öyle ki Şahin öğretmen türbede çıkan yangını “tüyler ürperten bir olay” diyerek anlatmaya başlar ve türbenin Sarıova halkı için ne demek olduğunu şöyle anlatır:

“...Sabaha doğru yangın toplarıyla uykusundan uyanan ahali ,’Kelami Baba’ türbesinin yanmakta olduğunu dehşetle görüyordu. Bu türbe, mezarlık yolu üstünde, kasabanın hemen her tarafından görülen yüksek bir tepede idi. Kelami Baba’nın Sarıovalılar gözünde öyle bir ehemmiyeti vardı ki bulunduğu tarafa yataklarının ayak ucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan isterler, her başı sıkılan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ya da mahkemelere verilecek arzuhallar evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Davalarını kazananlar, hapisneden çıkanlar, bir kazadan sağ kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona koşarlardı... Hâsılı, “Kelami Baba türbesi hükümet üstünde bir hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun, koca bulamayan kızlardan, şifasız dertlere uğrayan hastalardan, kiracısız kalan evlere, müşterisi az dükkânlara kadar her işle uğraşırdı... Sonra, kasabayı düşman şerrinden, zelzele, yangın, su baskını gibi bütün afetlerden koruyan da o idi...” (YG/159)

Kızılılık Dalları’nda evliyalardan yardım istendiği şöyle görülmektedir:

“Hastalık, iki haftadan ziyade sürdü. Çocuk, bazen iyileşir gibi oluyor; sükûn ile uyumaya, uyandığı zaman küçülmüş ve sararmış yüzüyle etrafındakilere gülücükler yapmaya başlıyor; seviniyorlar, evliyalara mumlar gönderiyorlar.” (KD/125)

Değirmen romanında da sokağın tam ortasında yer alan bir evliya türbesinden şöyle bahsedilmektedir:

“...ve hele bir Evliya vardı ki, yeşil teneke kaplı sandukası, bez parçaları ile dolu parmaklığı ve feneriyle Sarıpınar sokaklarından birinin ta ortasında yanar ve gelip geçen insanlara arabaları etrafında bir yarım daire çevirmeye mecbur ederdi.” (DĞR/45)

Yeşil Gece romanında halkın türbeye verdiği değeri Kelami Baba türbesi içinde yer alan eşyalardan görmek mümkündür:

“Sonra türbede Osmanlı halifeleri tarafından hediye edilmiş bazı kıymetli eşyalar da vardı. Kanuni Sultan Süleyman tarafından sanduka içinde gönderilmiş bir sırma ipek örtü, İkinci Selim’in Mısır’dan getirdiği çok sanatlı bir fener, yine başka padişahlar tarafından Kelami Baba’ya hediye edilmiş sedefli rahleler, halılar, gayet güzel yazılmış ve yıldızlanmış kitaplar, hatta beş on parça mücevherler...” (YG/161)

3.2.1.3.Enbiya Kıssalarına Telmih

Kıssa, “İnsanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve kavimleri ile yahut geçmiş toplumlarla ilgili Kur'an-ı Kerim'de anlatılan olaylar” (Demir,2003:73) şeklinde tarif edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in 1328 ayetinde üçü (Zü'l-karneyn, Lokman, Uzeyr) ihtilafli olmak üzere yirmi sekiz peygamberin kıssası anlatılmıştır. Türk kültüründe İslâm dininin kabulü ile “din-anlatı” etkileşimi hızlanmış ve peygamber kıssaları insanı bilinçlendirme ve olgunlaştırma amacıyla sürekli anlatılagelmiştir. Türk-İslam edebiyatının- divanlar başta olmak üzere, mesnevi, tarih, şehrengiz, hikâye, menakıb, münşeat gibi- hemen her türlü mahsulünde peygamber kıssalarından izler, mazmunlar, remizler, iktibaslar, telmih, imaj ve motifler bulmak mümkündür (Karataş,2013:123).

Yeşil Gece romanında türbedeki bazı eşyaların peygamberlere ait olduğu belirtilir. Bu şekilde “peygamber kıssalarına” telmih yapılmıştır:

“Kelami Baba” türbesi bir nevi enbiya tarihi müzesiydi. Orada kocaman bir kemik vardı ki, Yunus Peygamber’i yutan balığa, bir sopa vardı ki Hazret-i Musa’ya ait olduğu söylenirdi. Yine orada Hazret-i Nuh’un gemisinden kopmuş bir tahta parçasıyla Eyüp Peygamber’in fukaralığı zamanında üstüne yattığı kerevet görülüyordu”. (YG/161)

Ayrıca, enbiyaya ait olduğu söylenen bu eşyalardan Sarıova halkının medet beklediği de şöyle ifade edilmiştir:

“Miskinlik, uyuz gibi hastalıklara tutulanlar bu kerevetin üstüne bir kere yattıkları gibi, Allah’ın izniyle bir hafta içinde tertemiz olurdu.” (YG/161)

Eserlerde yapılan diğer telmihler de şunlardır:

“Allah’ı öldürmek için gökyüzüne ok atan Nemrud’a benzemişti.” (YG/34)

“Ben Hazret-i Süleyman gibi kurda, kuşa emir mi ederim ki, arılara bu yumurcakilara dokunmayın diye tembih edeyim.” (KD/32)

“Neyi soruyorsunuz? Zelzeleyi mi?.. Nuh Tufanından bir müddet sonra kasabamızın başından hakikaten böyle bir felaket geçmiştir...” (DĞR/72)

“Bu esnada tuhaf bir kaza olmuş, Züleyha’nın bileziğinden fırlamış bir tel, Yusuf’un ipek gömleğine takılarak hafifçe yırtmıştı. Şimdi, hikâyedeki Yusuf, Züleyha’dan farkımız kalmadı... Size tecavüz ettim; gömleğinizi yırttım. Evde kim bilir beni ne kadar ayıplayacaklar...” (EH/119)

“Züleyha yine Enbiya tarihindeki Yusuf kıssasını hatırladı: Kardeşleri tarafından aldatılarak kuyuda bırakılan Yusuf’un babasına götürülen gömleği, Mısır’da esirken Züleyha tarafından yırtılan gömlek...” (EH/159)

3.2.2.İnanç Gelenekleri

3.2.2.1.Cerre Çıkmak

Cer ve cerre çıkmak İslam Ansiklopedisi’nde şöyle tarif edilmektedir: Eskiden medrese talebelerinin üç aylarda dini hizmetlerde bulunmak ve halkı aydınlatmak için kasaba ve köylere gitmelerini ifade eden bir tabir. Müderrisler ve yetişmiş medrese talebeleri üç aylarda ve özellikle ramazan ayında şehir, kasaba ve köylere giderek camilerde vaaz verir, Kur’an okur ve diğer din hizmetleriyle halkı irşad ederler, soruları cevaplandırır ve çocukların yetişmesine yardımcı olurlardı. Buna karşılık halk da kendilerine bu

şekilde faydalı olanlara maddi yardımlarda bulunur, genellikle fakir öğrenciler bir yıl zarfında halkın verdiği “cer akçesi” ve “zekât akçesi” ile geçinmek durumundaydılar.” (İpşirli,1993:388,389).

Osmanlı klasik döneminden beri medreselerde uygulanıp Cumhuriyet devrinde kaldırılan “cerre çıkmak” geleneğinden Yeşil Gece romanında birçok yerde bahsedilmiştir:

“Fakir, darümuallimine girmeden evvel medrese tahsili gördüm. Ramazan aylarında cerre çıkardım.” (YG/12)

“Üç aylar geçince softalar heybelerini omuzlarlar, köylerde cerre çıkarlardı. Şahin de bugünleri sabırsızlıkla beklerdi. Sesi güzel değildi. Mukabele okuyamazdı. Fakat buna mukabil çok tatlı vaaz ederdi. Halâvetli bir natıkası vardı. Kasabadaki Fettah Efendi’den öğrendiği Peygamberler ve İslam tarihi fıkralarını açık bir Türkçe ile tatlı tatlı anlatır, köylüleri hoşnut ederdi. Bayram gelince köylülerde onu boş döndürmezler, kesesine üç beş mecidiye, heybesine buğday, tarhana, mısır koyarlardı.” (YG/30)

3.2.2.2.Çile Doldurmak

“Kırk” anlamındaki Farsça çihl kelimesinden gelen çile, nefsanî arzulardan kurtularak ruh tenizliğine ermek için girişilen sıkı perhiz ve mahrumiyet dönemi anlamına gelen bir tasavvuf terimidir (Eraydın,1993:315).

Yeşil Gece romanında Şahin Efendi’nin Somuncuoğlu medresesinde bir hücrede çile doldurduğundan bahsedilmektedir:

“Talebeliği zamanında altı yıl bu hücrede çile doldurmuştu. Onu Anadolu’dan getiren akrabası da odaya sokarken, “Sağ ayağınla gir oğul, nur-i hidayete burada kavuşacaksın” demişti. (YG/18)

3.2.2.3.Devir Hatmi ve Kırk Lokması

Türk İslam kültüründe, ölen bir kişinin ölümünün üzerinden kırk gün geçince “Kuran okutmak” ve hayır yapmak adına “lokma tatlısı” dağıtmak âdeti Yeşil Gece romanında şöyle geçmektedir:

“Hanımefendi, kıymetli paşası toprağa düştüğü gece devir hatmi okutmak için konağına hafızlar çağırtmıştı.” (YG/26)

“Cenaze, kasabanın mezarlığına gömüldü. Gece, büyük camide devir hatimleri okundu. Hocalar, küçük hafızın kırk lokmasında tekrar birleşmek üzere evlerine dağıldılar.” (YG/113)

3.2.2.4.Yağmur Duası

Pertev Naili Boratav yağmur duasını “Mevsimi gelip de düşmesi geciken yağmurları sağlamak ve böylece kuraklığı, kıtlığı önlemek için girişilen işlemler” şeklinde açıklamaktadır. Yağmur dualarının ana çizgileri arasında küçük çocukların katılımıyla ilahiler okunmasını da sayan Boratav, yağmur duası esnasında en çok yapılan işlemlerin dua ve ilahilerle, taş okuma öğeleri olduğunu söyler (Boratav,2015:158,159).

Yeşil Gece romanında Şahin Hoca’nın mektebinin gözden düşürülmesi için rakip mekteplerin uygulamaları arasında “yağmur duası” na çıkıldığı şöyle anlatılır:

“Emin Dede, her gün talebesinden kaybediyordu. Rakip mekteplere gün doğmuştu. Ahalinin gözüne girmek için türlü türlü nümayişler yapıyorlar, kimisinde mevlitler okunuyor, kimisi tantanalı alaylar yaparak talebesini yağmur duasına çıkarıyordu.” (YG/130)

3.2.2.5.Adakta Bulunmak

Adak (nezir) “dinen mükellef olmadığı halde, kişinin farz veya vâcib türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah’a söz vermesi” şeklinde tarif edilmiştir. Adak genellikle herhangi bir hususta Allah’ın yardımını temin gayesiyle başvurulmuş dini bir davranış olarak şu veya bu şekilde hemen hemen dinlerde görülmektedir (Özel,1998:338).

Yeşil Gece’de attan düşüp yaralanan kasabalı birinin adak adaması şöyle anlatılır:

“Buzcuzade amana düştü, servetler adadı.” (YG/139)

3.2.2.6.Sağ Ayakla Girme

Hiz. Muhammed’in sünnetleri arasında yer alan “bir yere girerken sağ ayakla girme” tavsiyesi romanda Şahin Hoca’yı medreseye götüren bir akrabası tarafından dile getirilmiştir. Bu “sünnet” romanda da dile getirildiği gibi “uğur ve hayır getiren bir uygulama” olarak kabul edilmektedir.

Bu uygulama Yeşil Gece’de şöyle geçmektedir:

“Onu Anadolu’dan getiren akrabası da odaya sokarken ‘Sağ ayağınla gir oğul, nur-i hidayete kavuşacaksın’demişti.” (YG/18)

3.2.2.7.İstihareye Yatmak

Sözlükte "hayırlı olanı isteme" anlamına gelen istihare: terim olarak "bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı kılınan nafil bir namaz ve dua ile talep etme" manasında kullanılır (Öğüt,2001:333). Bir girişimin, bir işin nasıl sonuçlanacağını anlamak için bilinçli olarak rüyaya yatmaya "istihareye yatmak" denir. Belli bir saatten sonra istihareye yatmak için kılınan iki rekât namaz, edilen duadan sonra uykuya yatılır (Gürçay,2017:49). Peygamber'in hadislerinde tavsiye ettiği istihare, uygulamada istihareye yatmak olarak görülmektedir.

İstihareye yatmak Yeşil Gece'de şöyle geçmektedir:

"Bakayım ben de bir istihareye yatayım. Belki sana yardım ederim, dedi." (YG/176)

3.2.2.8.Taşlama Cezası

Halk arasında "taşlayarak öldürme" olarak bilinen ve Yahudilik ile İslam dinlerinde zina suçuna verilen bir ceza türü olan recm cezası, Acımak romanında detayına girilmeden verilmiştir.

Romanda Mürşit Efendi'yi dinsiz gören mutaassıp bir kasabanın halkı onu taşlamıştır:

"Şark vilâyetlerinde gezmediğim, görmediğim yer kalmadı. Birkaç defa azledildim. Bir defa iftiraya uğradım, ihtilasla itham edilerek mahkemeye verildim. Bir defa mutaassıp kazada dinsiz diye beni öldürüyorlardı. Bir kere Van vilayetinde milliyetperver diye Ermenilerin suikastine uğradım. Bir kere bir memlekette bir memlekete giderken eşkıya tarafından soyuldum. Bir kere uçuruma yuvarlandım, hayvanım öldü. Ben mucize olarak hayatımı kurtardım." (A/97)

3.2.3.İslamiyet İnancı İle İlgili Diğer İnanışlar

Eserlerde İslamiyet inancı ile ilgili pek çok inanış mevcuttur. Bunlar şöyle tespit edilmiştir:

"Fakat o, bilâkis çocukları ve hizmetçileri kalfadan uzaklaştırıyor, ihtiyar kadının onlara Allahtan, Peygamberden bahsettiğini işittikçe kıyametleri koparıyordu. Nadide Hanım, bu titizliği şöyle izah ediyordu: ... Cenaze yıkayıcı suratlı Nogay'ın her lâkırdısı ölüm üstüne. Yok, insan, öldüğü zaman mezarda kafasını tak diye tabut kapağına vurup: 'Eyvah, ben ölmüşüm!' diye bağırmış... Yok, imam talkın verirken, mezar zangır zangır titirmiş. Yok, Münkir, Nekir ateşten kerpetenle adamın dilini koparmış... Kuzum Allahaşkına, din, diyanet denilen şey, hep bu mu? İnşallah hepsi yalandır ya, başımıza böyle bir şey geleceği varsa geldiği zaman görürüz... şimdiden neye yüreğimizi oynatıyor?.. Hem gece yavrucuklar uykularında boylarınca sıçramaya başladılar... Ürkecekler, Allah esirgesin illet sahibi olacaklar..." (KD/96,97)

“Ne diyelim, ölenle ölünmez. Ölen kurtulur. Biz kendimize bakalım. Allah gani gani rahmet eylesin... Yarın bizlere ahrette şefaati dokunur, inşallah, dedi ve kendisine düşen insanlık vazifesini bitirmiş oldu.” (KD/88)

“Nevnihal Kalfaya göre, ölüm bir imtiyaz, paşalık, vezirlik kabilinden bir rütbe idi. En ehemmiyetsiz bir insan öldü mü, ahrete gider, Allaha yaklaşır, peygamberlerle görüşür, meleklerle kapı yoldaşlığı eder, dünyada kalanlara ne isterse yaptırmak kudretini kazanırdı.” (KD/94)

“...sonra bir zaman İsmail’den bahsederler; nihayet söz ahret ve keramet masallarına dökülürdü.” (KD/100)

“Büyük hanımla Karamusallı sütnine yeni çocukların, eskiler gibi, cehennemden, zebaniden ürkmediklerini gördükleri için onların yerine doktor, hastahane, karakol ve polis koymuşlardı.” (KD/137)

“Lala, sel gibi gözyaşı döküyor, Gülsüm, hıçkırıktan boğuluyordu. Tahir Ağa, kızı tekrar tekrar öperek: ‘Gülsüm, bana hakkını helâl et... Gayrı bizim görüşmemiz ahrete kaldı!’ diyordu.” (KD/206)

“Evvelâ onu tatlılıkla kandırmaya başladılar. Allah’tan, peygamberden, ahretten, cehennemden bahsettiler... Allah’tan, doğruluktan, cennet ve cehennemden bahsediyorlar. Eğer derdi para ise para gösteriyorlar, en nihayet ahrette zebanilerin çekeceklerine mahsuben bir küçük avans veriyorlar...” (A/24)

“İhtiyar adam mutasarrıfın yanında mütemadiyen mırıl mırıl evrad okuyor, veliullahın mübarek kemiklerini çiğnetmemek için şerbet-i şahadeti içmeye aht ve Peyman eden medreselilere karşı hakikaten silah çekmek mukadderse bu anda ruhunu kabzetmesini Allah’tan niyaz ediyordu.” (YG/85)

“Enkazı başımıza indirin... Biz şehit olmak isteriz” (YG/81)

“Bu cevap, medreselileri büsbütün azdırdı. Müderris Zühtü Efendi, binanın balkonundan heybetli sesiyle müessir bir hutbe iradetti.” (YG/73)

“Ne edelim Gülsüm... Cenab-ı Mevla kör kurdundan bile geçmemiş... Elbette, bizim rızkımızı da gönderir...” (KD/19)

“Amma bende Allah korkusu var; küçükken elime geldi diye bir türlü atamıyordum. Ne yaparsın emanetullah.” (KD/19)

“Bir yandan hayran hayran “Hey Yarabbi! Ne insanlar yaratırsın!” diye hanımefendiye kompliman yapıyor...” (KD/20)

“Yorganlı kulaklarına inanamıyor, bu nimetlerin böyle üst üste nereden geldiklerini keşfetmek ister gibi, ikide bir gökyüzüne bakıyordu. Demek ki Haydarpaşa’ya kadar bilet parasının çıkışmaması, trenin gecikmesi, bu akşam karşıdaki tarlada gecelemeleri Allah’ın bir hikmeti imiş!” (KD/21)

“Öyle şaşkın şaşkın yatmak olmaz... Aklını başına al... Sen, artık ailenin reisi oldun... Allah bu çoluk çocuğu senden sorar...” (KD/23)

“Kim ki mektebe gider de okumak öğrenmezse, Peygamber Efendimiz “fınnari fınnari” buyurmuş, yani Arapça demek ki, cehennem ateşinde yanar...” (KD/39)

“Aradan sekiz, on sene geçtiği halde bu hemşehri, Hicaz’dan dönmüyor, fakat nedense onun o mübarek topraklarda ölmüş olma ihtimalini kimse aklından geçirmiyordu.” (KD/52)

“Bir kandil gecesi Gülsüm, aşırılmış birkaç kandil çöreği ile akide şekerlerini bohçaya yerleştirirken tepeden inme bir baskına uğradı. Haramilerin, katillerin tövbe istiğfar ettikleri böyle mübarek bir gecede bu tuz, ekmek düşmanının velinimetinin evinde yaptığı hırsızlık besbelli gayretullaha dokunmuştu.” (KD/58)

“Ağa Efendi, dedi, hanımefendiye selam ederim, ellerinden öperim. Tarafımdan kendisine arzet ki, Cenab-ı Hak nasıl mekândan münezzehse, bu çocuk da iz’an ve irfandan öyle münezzehdir...” (KD/46)

“O zaman on sekiz yaşında bir genç olan Karamusallı sütnine yahut eski adıyla Makruhi Hanım, Karamusallı Süleyman’ın yanaklarını görünce, mintarafıllah yüreğinde Müslümanlığa karşı bir muhabbet uyanmış, hak dini kabul ederek nefere varmıştı.” (KD/77)

“Fakat Allah Van’da nasıl hidayetini erıştirdiyse, burada da yardımını eksik etmemiş, kadıncağız saye-i Resulullahta tek başına bir alay düşmanla uğraşmış beş seneden az bir zaman içinde her birini bir tarafa dağıtarak tek başına eve hâkim olmuştu.” (KD/78)

“Sakın dolaplara, kutulara el sürme, günah olur... Ne ki ortada bulursan onu al...” (KD/56)

“Karamusallı sütnine, abdestsiz yere basmayan, yüzünde Müslümanlık nuru akan bir kadındı.” (KD/78)

“Yapamam sütnine... yapamam... Allahtan korkarım. O da can...” (KD/81)

“Sayıklamaya başladığı zaman, çilli, yumuşak elleriyle onun başını okşuyor, alına gül sirkesi sürüyordu. Gariplere yardım ecirli bir şeydir.” (KD/90)

“Fakat ihtiyar dadı, her şeyin bir haddi hududu olduğunu bildiği için pek azıtmıyor, konağın bir köşesinde, namazıyla, niyazıyla meşgul olup gidiyordu.” (KD/92)

“Konakta kimsenin farkında bile olmadığı bu ölüm, Nevnihal Kalfa için adeta günün meselesi olmuştu. Geceleri kıza abdest aldırıp yanında namaza durduruyor, günlükler ödağaçları yakarak okuyordu.” (KD/94)

“Kalfanın odasında dedikodudan sonra ibadet faslı başlardı: Yan yana uzun bir namaz ve dua...” (KD/100)

“Pekâlâ... Pekâlâ... Evde, ölmüşlere bir Fatihacık okuyan, Allah ismini anan bir ben vardım... Artık ölünüze, dirinize karışmam... Tevekkeli bet bereket gitti, diye odasına kapanmıştı. O, artık görünüşte hiçbir şeye karışmıyordu.” (KD/96,97)

“Gülsüm, o gece kalfanın odasında o kadar dua etti ve ağladı ki, ferahlığı belki bir hafta sürdü.” (KD/97)

“Hâsılı iki gözüm Allah, Nevnihal Kalfaya bir fenalık edene hemencecik sillesini indirir. Amma, bu sillenin asıl şiddetli tarafı başkalarına iniyormuş, o Allahın, sorulması değil, akla bile getirilmesi caiz olmayan bir hikmetidir. Nevnihal Kalfa, bu cezalara razı değil amma, iki gözüm Allah, kimsenin onu çekiştirmesine razı olmuyor.” (KD/93)

“İki gözüm Allahım, o tencereden bu tencereye, bu tencereden o tencereye döküyor, derdi.” (KD/93)

“Gülsüm, masaj esnasında, kalfanın gevsemeye, keyfinden türlü sesler çıkarmaya başladığını görünce, şu neviden bir sual sorardı: -Koyunlar olmasaymış kurban bayramında erkek çocukları kesecekmişiz ha kalfa? E, onlara yazık değil mi?

...

-Bunu o Ermeni dudusu mu söyledi? Sen onun Müslümanlığına bakma... Onun öyle şeylere akli ermez.” (KD/99)

“Ermeni dudusu Karamusallı sütnineydi. Kalfa, Allah’ın Müslüman doğanlarla sonradan hak dinine girenler arasında bir fark olmadığını bilir, fakat sütnineyi düşürmek için daha kuvvetli silahı olmadığından, çaresiz, bunu kullanırdı.” (KD/99)

“Ya hele o Ermeni dudusu için gökyüzünde hazırlanan belalar... Kadın gömüldüğü gece Ermeni papazları “Bu bizdendir!” diye onu Müslüman mezarından çıkarıp gâvur mezarına götürecek ve bir kıyamettir başlayacaktı.” (KD/101)

“Ne etsin? Onun elinde ne var ki? Kaçayım, kaçayım derken Azrail ondan evvel İsmail’e erişti.” (KD/102)

“Şu fukara köylü kızı kadar olamadık. Mevlüt bir yana dursun ölülerimize bir Fatiha okuyamıyoruz, diye dedikodu yapıyordu.” (KD/107)

“Bu dünyanın kötülerıyla peygamberler bile başa çıkmaktan âciz kalmış. Melek gibi bir ihtiyar kadın ne yapsın?” (KD/117)

“Gülsüm, kızım... Havalar serin., bir hafta dursa bir şey olmaz... Bak mis gibi... Sen şunları yiyiver, sevaptır. Ziyankârlığın günah olduğunu, dünyada yere dökülen ekmek kırıklarını toplayıp yemek kadar sevap bir şey olmadığını bilen Gülsüm, hiç şikâyet etmeden bunları mideye göçürdü.” (KD/123)

“Gene meselâ, Gülsüm serserisi zaman oluyor ki gömleğini yıkayıp ıslak ıslak arkasına giydiği halde bir kere öksürüp aksırmıyor. Hâsılı, bu Allahın işleri anlaşılmaz bir şeyler vesselam!” (KD/126)

“Peki, başüstüne, hanımefendiciğim, dedi, siz hiç merak etmeyin... Hastaya bakmak sevap bir iştir. Gülsüm’ün vaktiyle köyünde «sevap» diye bellediği şeylerden hatırında yalnız bu kalmıştı.” (KD/190)

“O merhumenin ruhu da şad olur. Velhâsıl, öksüze bakmanın sevabı hac sevabından da büyüktür, zekât sevabından da...” (KD/195)

“Demek kadıncağıza bir Allah emri olursa Murat’ı damatlığa kabul edeceksin... Biz de şimdilik senden, başka bir şey istemiyoruz. Bakalım Allah ne gösterir, dedi ve kesti.” (KD/196)

“...hani Cenab-ı Hak kitabında Hazret-i Muhammed’in son peygamber olduğunu yazmasaydı ben bu adama peygamber derdim.” (AG/8)

“Dünya böyle adamların yüzü suyu hürmetine durur...” (AG/8)

“Hacılığı da vardı. Vaktiyle Ada’da mutasarrıflık etmiş bir paşa Surre Emmini olmuş, onu maiyetinde Hicaz’a götürmüştü.” (AG/9)

“Kırık Fenerli Türbesi’nin başında bir dakika atını durdurup “Fatiha” okuduğu bir evliya’yı bile kapalı bir surette tenkit etti.” (AG/10)

“Dininden sana bana ne ki Doktor Bey... O Allah ile kendi arasında bir iş... Benim atı da dereye sokup abdest aldırayım, beline köteği vurup secdeye yatırayım, yemini, suyunu kesip oruç tutturayım... İnsan olmadıktan sonra ibadet etmiş neye yarar ki? Beş altı yıl evvel burada İhya Efendi diye bir doktor vardı... Toprağı kadar yaşasın, gâvur muydu çıfit mıydı ben de bilmem ama nice Müslümanlardan iyi idi... Başı darda kalana medet ederdi... Hâşâ sümme hâşâ ben Cenab-ı Hakk’ın yerinde olsam bu İhya Efendi’nin kabrine her gece nur indirirdim.” (AG/11)

“Tövbe de Hacı Çavuş, dedim, günaha giriyorsun.” (AG/11)

“Fakat ciddiyetini hiç bozmadan garip bir günah nazariyesi anlatmaya başladı. Günah aklının ermediği işe girişmek, ibadullahı zarara sokmaktır bey... Sen işini bilmeden doktorluk edersen günah olur. Ahmet’in Mehmet’in, Yorgi’nin Mişon’un koyununu, kuzusunu çalarken ben, jandarma İsmail, yerimde rahat oturursam günah olur... Koyun çobanlığı etmesini bilmeyen adam mutasarrıflık, kadılık etmeye kalkarsa günah olur.” (AG/11)

“Günah dilden çıkmaz Doktor Bey... Günah elden çıkar.” (AG/11)

“İzmir’e gönderdi, ameliyatla gözlerimi açtırdı. Bu dünyayı onun sayesinde görüyorum” diye ellerini açıp dua ediyordu.” (AG/15)

“Efendi oğullarım Allah peygamber rızası için bana da bir parça et verin...” (AG/13)

“Ah bu yeni peygambere (M...S) Adası semasından risalet fermanı inmeden evvel Paris’te ne uslu bir ibadet ve itikâf müddeti geçirdiğini bilerseniz...” (AG/21)

“Rica ederim Madam, diyordu, bu kadar zalim olmayınız...” Ölülerini hayırla yad ediniz”...Bosfor Prensi çoktan öldü...” (AG/21)

“Beni piyade mülazımlarından bir arkadaşıyla beraber Kudüs’e gönderdiler. Mübarek belde karşıdan görüldüğü vakit arkadaşım:-Gel seninle şurada bir Nasuh tövbesi edelim, dedim.

Kudüs dünya hırslarının sükûn bulduğu bir yerdir. Bu peygamberler memleketinin havasında bir nevi kutsiyet vardır. Nice avareler burada uslanmışlardır. Allah bize de inşallah hidayet nasip eder. Peygamberlerin o muhteşem sükûn-ı ruhundan belki bir hisse alırız. Artık haşarılığa tövbe edelim, bundan sonra akli başında efendi olalım.” (AG/58)

“Namuslu bir zevcin her emrine baş eğmeyi Allah emrediyor, ağır başlı, ciddi insanlar istiyor...” (AG/192)

“Ah yarabbi, dedi, bu çiftlikteki fazilet beni öldürecek... Bunlar ne melek gibi insanlar... Muhterem eniştem çiftlikteki işçilerini enbiya ve evliya haline getirmeye azmetmiş... Sana bir şey söyleyeyim mi Halim Ağa... Kırk elli sene sağ kalırsam ve kalben istememekle beraber bu adaya yolum düşerse çiftlikte ne göreceğim biliyor musun? Deniz tarafından bu ahırların bulunduğu yere kadar bir sıra evliya türbesi. Hepsinin tepesinde kandiller yanıyor, bez parçaları bağlı parmaklıklarına gece sabaha kadar kandil kandil nurlar iniyor... Ağustos böcekleri tempo tutarken melekler ilahiler okuyor...”

-Küçük hanım... Günah günah şeyler söyleme...

-Ne yapalım Halim Ağa... Bu tekyeden bir türlü feyz alamıyoruz... Ağzımızdan çıkan her söz mutlaka ya ayıp yahut da günah oluyor... Hemen Cenab-ı Allah yakın zamanda bu mübarek toprakları biz gibi günahkârlardan halas etsin... Her ne ise...” (AG/200)

“Halim Ağa belki ben ölürüm... Arkamdan acırsın... İçine dert olur...

Tövbe de ölüm kim sen kim? Ben başımdan korkarım.” (AG/202)

“Bir papaz tavrıyla parmağımı havaya kaldırdım:

-Göreceksin ki Cenab-ı Hak bu hayırlı fiilinden dolayı sana bir parlak mükâfat gönderecek Jülide... Sözüme nişan koy, dedim.” (AG/240)

“Şükran Teyze’ne ‘eniştem bana teslim... Ona çocukluk ettirmem’ diye beni himaye altına aldın... Beni kaza ve belalardan koruyacağını vaat eden hıfz ve sıyanet müekkilesi...” (AG/253)

“O aynı mahzun tebessümle odayı gösterdi : -İlahi yahut mevlit okumasını bilseydim ne iyi olacaktı.” (AG/268)

“Benim enbiyalar, evliyalar gibi ulvi, mukaddes enişteciğim sevap ve hayır işlemeyi ne kadar sever...” (AG/292)

“Bu mucize hep benim peygamber eniştemin mübarek nefesindeki kerametın eseridir.” (AG/292)

“Hurafelerle, İsrailiyat ile mümkün mertebe mücadele edeceğim.” (YG/60)

“Tecdit-i iman et habis... Kâfir oldun...” (YG/35)

“Tekbirler alarak, ilahiler okuyarak fırka merkezine gittiler.” (YG/73)

“Ancak evliya kuvvetinden korkarım.” (YG/81)

“Yıkıcılar kazmalarını küreklerini fırlatıyorlar, bağırarak, tövbe istiğfar ederek etrafa kaçıyorlardı.” (YG/.85)

“Küçük hafız bir cennet kuşuydu.” (YG/111)

“Gayretullaha dokunacak diye ağlamaya korkuyorum...” (YG/116)

“İki elim yanıma gelecek. Vebal altında kalmaktan korkarım.” (YG/193)

“Ya gazi, ya şehit, diye gülüyordu.” (YG/201)

“İnşallah iki sene sonra hafız şerbetini içersiniz.” (YG/117)

“...Hicaz! a gitmiş, Beytullah’a yüz sürerek tövbe ve istiğfar etmişti.” (YG/121)

“Mevlit okumak, yahut şeriat mahkemelerinde, işlerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı.” (YG/25)

“Ben düşünme düşünme kaza ve kader meselesinde şu neticeye varıyorum evladım...” (DK/333)

“Yastığınızın altında tesbihle uyuduğunuz zaman ne oluyor? -Peygamberi rüyamda görüyorum. Uzun siyah cübbesiyle, siyah sakalıyla üzerime eğiliyor, mis kokulu dudaklarıyla beni öpüyor...” (EH/205)

“Ramazan geceleri sofada cemaatle namaz kılınır; Kur'anlar, ilâhiler okunurdu. Dadım Kâmiyab Kalfa ile beraber bu kapının dibindeki merdiven aralığından ben de namaza durur, ellerimi açıp dua ederdim.” (D/9)

“Karşısında ihtiyar bir kadın vardı ki -dört beş yaşındaki torununu dizinde uyutmuş-yavaş sesle ezbere Kur'an okuyordu.” (A/37)

“Sonra ailesi... Denize bakan bir pencerenin yanında, yayvan bir kerevetin üstünde, başında yeşil başörtüsüyle daima dikiş diken, En'am okuyan büyük annesi...” (A/38)

“Hatta Allah bilir, bu saate kadar bunları söylemek de aklıma gelmezdi.” (A/127)

“Vak'ayı, hemşiresi Mesadet Hanım'la benim bilhassa son senelerde abdestsiz yere basmayan, başını seccadeden kaldırmayan kaynanam da biliyormuş...” (A/146)

“Yalnız şu farkla ki, yüzünü duvara çevirmiş, ihtiyar kadın, biraz daha gözlerini açmasa âdeta onun ağladığını işitecek... ve çıldıracak... Lahavle velâ kuvvete!...” (KD/200)

“Bu dünyayı onun sayesinde görüyorum, diye ellerini açıp dua ediyordu.” (AG/15)

“Üzülme Şükran... Ne yapalım... Kader, dedim.” (AG/115)

“Tövbe tövbe yarabbi... Tövbe tövbe yarabbi... Benim sevgilim olur mu? Senin ağzında böyle ayıp şeyler ne geziyor küçük hanım...” (AG/199)

“Geçen günkü usluluğunu Cenab-ı Hakkın mükâfatsız bırakmayacağını söylemiştim... Aklında mı?” (AG/249)

“...son muharebenin bir nevi Hilal-Salip muharebesi olduğunu anladığını tekrar etti.” (YG/107)

“Onun orasını ancak Cenab-ı Allah bilir.” (DK/239)

“Ne çare kaderde bu da varmış...” (DK/275)

“Bazı vakalar karşısında, kaza ve kader demekten başka çare bulunmuyor.” (EH/13)

“Dedelerimizin dediği gibi, kader kısmet...” (EH/238)

“Hûda bilir, günlerce kendimden haberim olmadı.” (DĞR/106)

“Küçükken çok dindar bir çocuktum. İstanbul’un büyük camilerine gider, muhteşem mihraplar karşısında gönlüm huşu çırpıntıları, gözlerim vecd yaşlarıyla dolu, dua ederdim. Şimdi önümde bu küçük memuriyet masası beni aynı vecd ve huşu ile sarsıyor, gözlerimi yaşla dolduruyor. Camide kendimi Allah’ın muhteşem gözü karşısında hissederdim.” (A/62)

“Fakat eskaza bir hovardalık edeyim dedin mi, vay efendim vay... Min-tarafı’r-rahman dört bir yana telefon gibi yayılır...” (A/83)

“Onun için gönlü daha rahattı. Artık ölmekten bile korkmuyordu. İsteddiği bir iman selameti idi.” (A/106)

“Ali Rıza Bey, o gün ikinci defa olarak gözlerini gökyüzüne kaldırdı. Bu ne tesadüftü ya Rabbi!” (YD/29)

“Bir evladım vardı; Allah elimden aldı derim, bağırma taş basarım... Maalesef bence yapılacak bir şey yok...” (YD/65)

“Er geç böyle olacağını sen de her halde tahmin ederdin... Ne yapalım, alnımızın yazısı...” (YD/113)

“Şu halde “Tevekkeltü alâllah” deyip sabahı beklemekten başka çare yoktu.” (DĞR/10)

“Deli Kâzım yerinden fırlayarak: -Hakikaten sizi Allah gönderdi dedi.” (DĞR/64)

“Hûda bilir komisyondaki şu ihtilâf manzarası beni ağrılarımın çok ziyade mustarip ediyor, dedi.” (DĞR/65)

“Zaten ayağını sürüyen bir ihtiyar için bir düşme, bir şok, hattâ kuvvetli bir heyecan neticesinde ölmek de mümkün... Doğruyu yalnız Allah bilir.” (DĞR/ 65)

“Başımız sıkıldıkça cankurtaran simidi gibi sarılacağız. Ne çare, kader!...” (DĞR/72)

“Zaten yıkılacağı kadar yıkılmış... Hem ben, mütevekkil adamım. Kaza nerede olsa adamı gelip bulur.” (DĞR/79)

“Fakat Tanrı nasip etmezse kul ne yapar?” (DĞR/92)

“Nasıl dayandınız? -Allah ne verir de kul götürmez.” (DĞR/102)

“Çocuklarım mı? Benim çocuğum yok ki... Allah vermedi.” (DĞR/104)

“Gözleri seçen okuyamaz, okuyabileceğin gözleri seçmez. Demek ki, Allah alın yazılarımız gibi şu yazının da okunmamasını murat buyurmuş. Takdir-i ilâhîye karşı tedbir para eder mi?” (DĞR/128)

Bulgar kızı işte o iki üç yaşındaki kız çocuğuydu. Anası Çerkez Murat’la evlenirken güya Müslüman olmuştu. Çarşafı geziyor, namaz kılıyor ve Naciye diye çağırdığı kızına namaz sureleri belletiyordu.” (DĞR/24)

“Hakikaten de iki dakika geçmeden Deli Kâzım; kollarını, bacaklarını sallayarak gülmeye ve deli dolu söylenmeye başladı: -Eh ufak bir zelzele oldu ya... Dinleyin siz şimdi rivayetleri... “Efendim, ne olacak? Ahlâk bozuldu, kadınlar açıldı... Mekteplerde ilâhi yerine marş okutuluyor... Allah bu zelzele âfetiyle şehri cezalandırıyor” İyi ama bu nasıl adalet, ortada suçlular varsa Allah onları cezalandırsın... Bütün şehirden ne ister!.. Kurunun yanında yaşı yakmak yakışır mı Tanrı adaletine...” (DĞR/48)

“Mümkün olsa dervişler gibi sakal bırakarak ve sırtıma bir melâmet hırkası geçirerek derslerime gelecektim.” (GE/46)

“Kaç göç yok... Karılar neredeyse edep yerleri açık dolaşıyor bahçelerde... Her gece kızılbaşların mumsöndü ayinleri gibi bir şey...” (GE/64)

“Bir şey sormaya hacet bırakmadan muallim, hepsini söylüyordu. O da mumsöndü ayininden bahsediyordu. Bu “mumsöndü” sözü kasabanın parolası olmuştu. Muallimin anlattığına göre, ahaliden bazıları geceleri çiftliği gözetlemeye gidiyorlardı. Bunlar, karanlıkta yolun kenarındaki ağaçlara çıkarak iç bahçenin rezaletlerini seyrediyorlardı. Kendisi de bunu yapmıştı. “Kızılbaş mumsöndüleri”nde hiç olmazsa mumları söndürürlerdi; ne olsa Müslümandılar, Müslümanlıkta “kabahat de mahfî, ibadet de mahfî” idi.” (GE/65)

3.2.4.Hıristiyanlık İnancına Ait İnanışlar

“Deminden geçtiğimiz gâvur köyünde bir balıkçı karısı onun resmini Hristos’un yanına asmış...” (AG/8)

“Öyle bir adam ki, Madam İrma, eğer Fransa’nızda yaşamış olsa öldükten sonra “kanonize” ederler, evliya mertebesine çıkarıp resmi önünde mum yakarlardı...(M...S) Adası onu bir peygamber gibi tanır ve sever.” (AG/19)

“Uslanmaya azmetmiş her insan için bu harap ve sessiz manastır ile aşağıda okunan meşum cenaze ilahilerinden daha mükemmel bir muhit, daha sükûn verici bir inziva ve itikâf köşesi olamazdı.” (AG/58)

“Jülide gülerek: -Ne güzel, diyordu, ben müsamereyi kitab-ı mukaddesteki melekler gibi havaların üstünden, alaim-i sema renklerinin içinden seyredeceğim.” (AG/305)

3.2.5.Doğaüstü Kudretlerle (Cin, Peri) İlgili İnanışlar

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Bu varlıkları bütün çeşitleriyle adlandırmak için genellikle “cin” kelimesi kullanılır. Türkçede cin kelimesi yerine “ecinni” sözü de

kullanılıyor. “Peri” sözü, birçok hallerde “cin” ile eşanlama gelir, ama bu varlığa daha çok masalarda rastlanır (Boratav,2016:86).

İncelenen romanlarda doğüstü kudretler şöyle tespit edilmiştir:

“Nadide Hanım, zamanla beraber, değişmesini bilen insanlardandı. Artık büyüye itikadı kalmamıştı, yalnız büyüye mi? Kızları, damatları cine, periye, cennete, cehenneme olan itikatlarını bie sarsmışlardı. Sonra, çocuk bakımı, hıfzısıhha meselelerinde de yeni usulleri zar zor kabul etmişti.” (KD/79)

“Karamusallı sütünün artık inanılmasına imkân kalmamış keramet ve peri hikâyelerine gelince, bunlar yalan bile olsa, tatlı tatlı dinlenmez mi?” (KD/80)

“Müftü Efendi: -Bizi periler mi aldattı nedir? Galiba çalgıcıyı bulamayacağız diye kaba kaba gülüyordu.” (AG/179)

“Çiftlikten sekiz on dakika uzakta dere kenarında bir değirmen harabesi vardı ki etrafını ceviz ağaçları kuşatmıştı. Bir masal bu cevizleri çocukların elinden kurtarırdı: “Değirmenin önündeki sazlıkta bir hayalet dolaşır, akşam vakitlerinde oradan geçen yolcuları bataklığa çekermiş.” (D/23)

“Sazlıktaki hayaletten artık eskisi kadar korkmuyordum: bilâkis onu tatlı bir hüznün ve merhametle seviyordum.” (D/24)

“Bu mezbele içinde senelerce nasıl oturdun Kaymakam?.. Cin çarpmasından korkmadın mı? “Fakat çarpar azizim çarpar. Mezbelede oturmaktan korkmayı, vakti, saati gelince, cin mutlaka çarpar!” (DĞR/132)

“Değirmenin önündeki sazlıkta bir hayalet dolaşır, akşam vakitlerinde oradan geçen yolcuları bataklığa çekermiş.” (D/23)

3.2.6.Tabiat Bilgisi-Tabiat Yasalarını Etkileme

3.2.6.1.Güneş Tutulması İle İlgili İnanış

İnsanlar, var oldukları ilk günden itibaren yeryüzüyle ilgilendikleri kadar gökyüzüyle de ilgilenmişlerdir. Gökyüzü ile ilgili olaylar, nesneler ve kabuller çevresinde çok zengin inanışlar oluşturmuşlardır. Bunlardan biri de ay ve güneş tutulması esnasında oluşturulan inanışlardır. Anadolu’nun birçok yerinde ay ve güneş tutulmasının deprem ya da benzeri bir felakete yol açacağı ya da bir uğursuzluk getireceği düşünülmüştür. Bu durum karşısında hava açılsın diye kurşun sıkma, teneke ve davul çalma, dua okuma, hatim indirme gibi uygulamalar yapılmıştır (Şenesen,2017:64,85).

Reşat Nuri bu inanıştan Kızılıçık Dalları’nda şöyle bahseder:

Yahut: ‘Güneş tutulacak, minarelerde sahan kapakları çalınacak diyorlar, Bülent’i arka odaya götürsek mi acaba?’ diye lüzumsuz meraklarla büyük hanımı kızdırırdı bile... (KD/154)

3.2.6.2.Niyet Tutma

Pertev Naili Boratav niyet ile ilgil şunları söylemektedir: “geleceği öğrenmek amacıyla birtakım işlemlere başvurduktan sonra beliren olayları yorumlama yöntemi vardır; bunların tümünün birden niyet deyimi ile gösterildiği olur halk geleneğinde. Niyetli yorumların, geleceği haber vermede daha gelişmiş bir basamak sayılırlar.” (Boratav,2016:115).

Akşam Güneşi romanında Jülide’nin suya taş atarak niyet tutmasından bahsedilmektedir:

“Akşamüstü beni zorla deniz kenarına indirmişti. Kumluktan topladığı çakıl taşlarını durgun suların üstünde sektirmekle eğleniyordu. Gülerek: Niyet tutuyorum enişte, dedi, bu taş suyun üstünde kaç defa sekerse o kadar sene burada kalacağım...” (AG/353)

3.2.7.Diğer İnanışlar

Eserlerde halkın uğursuzluk, huzursuzluk, sağlık, uğur getirme, ölüm vb. olgularla ilgili çeşitli inanışlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu inanışlar şu şekildedir:

“İhtiyar hanımefendinin bir eski tecrübesi vardı: Sevinmek ona hiç yaramazdı. Ne zaman biraz fazla güldüğünü fark etse hemen durur:

-Çocuklar, göreceksiniz, yine bir şey çıkacak, üzüleceğim... derdi.” (KD/7)

“...Allah onun bir gece evvel yüzünün güldüğünü görmüş: ‘Sen misin sevinen? Al sana bakalım!’ diye bu aksiliği çıkarmıştı.” (KD/7)

“Hanımefendinin: ‘Sütnine bir şey isterse de, yiyemezse sütü zehirlenir!’ diye bir nazariyesi vardı.” (KD/66)

“Şimşek nasıl mutlaka uzak bir yerde bir fırtına olduğuna alametse, onun fikrinde, kulak kızarması da konakta birinin kendini çektiğine alametti.” (KD/92)

“Bereket versin ki, Allahın dünyada en titiz bir dikkatle takip ettiği yolsuzluk: çekştirme, aleyhte bulunmadır. Hiçbir şey onu dedikoduculuk kadar kızdırmaz.” (KD/92)

“Hâsılı, feleğin çarkı durmadan Nevnihal Kalfa hesabına işler, açık yahut kapalı havalar, kıtlıklar, bolluklar, yangınlar, zelzeleler, muharebeler onun öçlerini almak için birer vesileden, bahaneden başka bir şey değildir.” (KD/93)

“...bu Nevnihal Kalfa gibi insanlar da mütemadiyen Allah’ı pis beddualarla rahatsız ede ede ona dediklerini yaptırırlardı. Nitekim evinde betbereketin kaçmasına, başının türlü türlü belalara uğramasına sebep onun şom ağzı idi.” (KD/94)

“Gülsüm’ün duaları, namazları, sadakaları, hiçbir şeyi İsmail’in dargınlığını gideremiyor, çocuk; rüyada ablasına görünmemekte inat ediyordu. Kalfa, ona başının altına konmak üzere okunmuş, zembere batırılmış ekmekler verdi. Yatarken okunacak dualar ezberletti. Fakat ne yapsan nafi!..” (KD/102)

“Dursun Ağa, bazı da Nevnihal Kalfa tertibi Gülsüm’e rüya ilaçları veriyordu:-Kız, şu patateslerin kabuğunu koparmadan soyarsan yahut bulaşık suyundan bir kaşık içersen kardeşini görürsün...” (KD/102)

“Hastalık, iki haftadan ziyade sürdü. Çocuk, bazen iyileşir gibi oluyor; sükûn ile uyumaya, uyandığı zaman küçülmüş ve sararmış yüzüyle etrafındakilere gülücükler yapmaya başlıyor; seviniyorlar, evliyalara mumlar gönderiyorlar.” (KD/125)

“Yoksa kardeşinden ayırdıkları için ah etmişti de, yavrucuk onu mu çekiyordu? Sonra, bu, ne anlaşılmaz işti yarabbi?” (KD/126)

“Kuzum, sütüne... Yukarıda galiba Nevnihal’in ötesi, berisi olacak... Şunları topla da bir fukaraya veriver... Evde böyle uğursuz şeyler istemem, demişti.” (KD/156)

“İhtiyar kadın, uyurken, hatta uyanık olarak gözlerinin kapadıkça, bu dünyadan öteki dünyaya gidiyor, ölenleri görüyor, görmediği zaman, mütemadiyen içine doğmalarla gayıptan haber alıyor, hâsılı, ömrü buradan ziyade, orada geçiyordu.” (KD/101)

“Cemaatin bir kısmı isyan etti: Ne zelzelesi? Müdür bey rüya mı görüyordu. Zelzeleyi yerin altındaki koca öküz değil, Arap Ziver’in zilli maşası yapıyordu.” (DĞR/5)

“Hatta vapurda kimsenin haberi yoktu... Tabii kaptan müstesna... Denizciler vapurda ölüyü uğur saymazlar da...” (EH/214)

3.3.Halk Adet ve Gelenekleri

Sedat Veyis Örnek âdeti “Bir toplumun yapmaya ve uymaya alışageldiği ve toplum tarafından yapılması gerekli görülen davranış kalıbı”,gelenegi ise “bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, boş inanç, yaşantı biçimi, daha geniş anlamıyla maddi olmayan kültürdür”şeklinde açıklamaktadır (Örnek,2016:178).

Reşat Nuri Güntekin, yaşadığı toplumun adet ve geleneklerini eserlerinde başarıyla yansıtmış bir yazardır. İncelenen eserlerde tespit edilen adet ve gelenekler şunlardır:

3.3.1.Boş Kâğıdı Yazmak

“Boş kâğıdı” evliliğin sona ermesi yani boşanma durumunda erkeğin kadına verdiği ya da gönderdiği bir tür belgedir. Başka şehre giden erkekler, gittikleri yerlerden dönme ihtimalleri olmadığı için eşlerini talâk-ı baîn ile boşadıklarını bazen vekiller aracılığıyla, bazen de mektup ile eşlerine bildirmektedir (Kıvrım,2011:379).

Romanlarda dönemin şartlarında boşanmalarda uygulanan “boş kâğıdı göndermek” şöyle geçmektedir:

“Burada yerleştikten sonra bir aralık karısını bırakmayı düşünmüştü. Fakat şimdi bunu yapıp yapmadığını, kadının boş kâğıdını gönderip göndermediğini hatırlamıyordu.” (KD/47)

“Daireden çıktıktan sonra bir kahveye oturdum. Karımdan boş kâğıdını yazdım. Sonra akşam ezanına doğru evime gittim. Cebimdeki kâğıt güya beni bütün elemeler ve felâketlerden kurtaran bir büyü mü muska imiş gibi gönlüm rahattı. Hemen hemen neşeliydim. Karıma, kaynanama acı bir söz bile söylemeye niyetim yoktu. Kâğıdı kapıdan teslim edip gidecektim.” (A/148)

3.3.2.Çocuklara Ölüm Haberi Verme Âdeti

Reşat Nuri, anne ya da babaları ölen çocuklarla ilgili önemli bir adetten bahseder. Buna göre küçük çocuklara ebeveynlerinin ölüm haberi verilirken annelerinin Bursa’ya; babalarının ise Mekke’ye hacı olmaya gittiği söylenmektedir:

“Hasta, gece sabaha karşı ölmüş, gündüz ikindiden sonra Yakacık mezarlığına gömülmüştü. Konakta âdetti. Ölüm haberleri çocuklardan saklanır, ölen anaların Bursa’ya, babaların ise Mekke’de hacı olmağa gittiği söylenirdi. Murat’ın çocukları için bu masala hacet kalmadı. Çünkü o kargaşalıkta kimse onlarla meşgul olmadığı için, her şeyi görmüşler, bahçede tabut yapılırken etrafında dolaşmışlar, kaynayan kazanın altına çalı çırpı atmışlar, belki hattâ bir yere saklanarak annelerinin yıkandığını seyretmişlerdi.” (KD/203)

“Bu söz, beni pek mütehayyir etmişti. Öksüz çocukları “Annen Mekke’ye gitti!” diye aldattıklarını biliyordum. Bu yalan, bir merhamet vazifesiydi.” (D/136)

3.3.3.Evlere Evlatlık Alma

AnaBritanica Ansiklopedisi “evlatlık” sözcüğünü “bir kimsenin küçük yaşta evlat hakkı tanıdığı ya da hukuksal hiçbir hak tanımadan yetiştirmek ve hizmetinden yararlanmak amacıyla evine aldığı kız ya da erkek çocuk” olarak tanımlamaktadır. Bu evlatlık kavramının çeşitli biçimlerde kullanılabildiğini göstermesi açısından iyi bir tanımlamadır. Evlatlık sözcüğü kimi zaman evlat edinilen çocuk anlamında, kimi zaman üvey evlat anlamında kullanılmaktadır. Çoğunlukla ise hizmetinden yararlanmak üzere eve alınan kız çocuğudur (Özbay,1999:1). Evlatlıklar, bulundukları evlerde genelde ev işleri, çocuk bakımı gibi işleri yapmıştır.

Reşat Nuri Güntekin son dönem Osmanlı toplumunda savaşların etkisiyle veya diğer sebeplerle öksüz ve yetim kalan kız çocuklarının “evlatlık” olarak özellikle varlıklı ailelerin yanında kalmasını, bu evlatlıkların zorlu yaşam mücadelelerini eserlerinde işlemiştir. Özellikle Kızılıcak Dalları romanında ismi yer yer “evlatlık, emanetullah, ahretlik ve evin kızı” şeklini alan ve esasında bir sosyal tabakanın temsilcisi olan Gülsüm’ün hayatı anlatılmaktadır:

“Gülsüm sen bizde kal, dedi; ben senin vefakârlığını çok beğendim. Seni kendime evlat edeyim, bağrıma basayım... Bizim üç aylık bir bebeğimiz var... Sütünesi gidince dadısı olursun... Çeyizlerini elimle hazırlarım; seni elimle gelin ederim... Bana dua edersen, olmaz mı?” (KD/19)

“Büyük hanım, evlatlığa tatlı tatlı nasihatler vermişti.” (KD/34)

“Bir daha evin içine ahretlik ayağı sokmamak için ettiği yemine neye sadık kalmamıştı?” (KD/37)

“Bir kaza çıkmasından korktuğu için, emanetullahı değneksiz eliyle havaya kaldırarak...” (KD/61)

“Dikkat edin çocuklar... Ben, ahretlik işinde artık yekta oldum...” (KD/74)

“Vaktin erken olmasına rağmen, lala, emanetullahı karakolda uyumuş buldu.” (KD/141)

“Evlatlıkların şerrinden genç aşçı, genç uşak kullanmak kabil değildi.” (KD/143)

“Evlatlık, o ağır vücudunun bütün ağırlığı ile Nadide Hanımın incecik bileklerine yaslanır...” (KD/163)

“Gülsüm kaçmağa hazırlanıyormuş. Benim ahretliğe söylemiş: ‘Ne olursa olsun kardeşime gideceğim. Dünyada durmam..’ demiş, dedi.” (KD/75)

“Nadide Hanım, ahretlik parçasını kıskanmaya tenezzül edecek kadın mı?” (KD/165)

“Bahusus Gülsüm, hizmetçi de değil, teyzesinin manevi evladı idi.” (KD/191)

“...onlar, hanım, evlatlık bir türlü birbirlerinden ayrılamayarak karanlıkta ağlaşıyorlardı.” (KD/216)

“Şükrü Bey, Fikret ve Semiha’ya bakmak için evlatlık olarak Rumelili bir muhacir kızı almış... Bu çocuğun ismi Leman’mış.” (DK/324)

“Nazariye güzel! Fakat ne çare ki, tatbiki mümkün olmamış ve kız evlâtlık olarak alındığı bir evde on dört yaşını bitirmeden bir kazaya uğramış..” (DĞR/25)

3.3.4.Hayvanlara İsim Verme

İnsanın kendi türünden sonra en yakınında yer alan hayvanlar, kültürlerin oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Başlangıçta yabani hayvanlardan korunmak için onlarla mücadele eden insan, sonraki dönemlerde hayvanlardan çeşitli bakımlardan yararlanma düşüncesi içerisinde olmuştur. Hayvanlarla hayt paylaşma öğrenildikten sonra, onları birbirinden ayırmak için çeşitli işaretleme yollarına gidilmiştir. Bunun sonucunda bazı insan ve bitki adlandırmalarında daha önceden işaretlenmiş olan hayvanların adlarından da yararlanılmıştır (Uçar,2013:2).

Romanlarda hayvanlara isim verme şöyle geçmektedir:

“Jülide evde giyinirken kırsığına bir isim bulmuştu: Aslıhan.” (AG/251)

“O sene Bozyaka’da en iyi dostları Kerem ve Kuzgun’du. Bu mazlum çehreli eşekle altın sarısı gözlü ihtiyar bağ köpeğini anlaşılmas bir ruh alakasıyla seviyordu.” (DK/111)

3.3.5.Vasilik (Vasi Olma) Geleneği

Vasi, vesayet kelimesinden gelmektedir. Türk Dil Kurumu tarafından ”Bir yetimin veya akılca zayıf, hasta birinin malını yöneten kimse; ölen bir kimsenin vasiyetini yerine getirmekle yükümlü olan kimse.” (TDK, GS, ET:20.05.2018) şeklinde tanımlanmıştır. Osmanlı döneminde yetim rüşd yaşına gelinceye kadar yetimin yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim vb. masrafları kendi mallarından karşılanmakta, rüşdüne erdiğinde ise kalan malları kendisine teslim edilmekteydi. Ancak, bu zaman zarfında malların değer kaybı ve erimesi söz konusu olduğundan bunun önüne geçmek için

yetimlere ait malların âtil olarak durmak yerine işletilmesi yönüne gidilmiştir (Özcan,2016:107).Vasi olan kişiler yetimlerin sorumluluğunu üzerine almış olmaktadır.

Reşat Nuri, Akşam Güneşi romanında vasilik müessesesinden bahsederken vasi olmanın halkın nazarında ne kadar önemli olduğunu da ortaya koymuştur. Öyle ki çiftlikte yetiştirilen bir yetim kızın düğününde vasisine “sen onun babasısn” denilerek gelinin kemerini bağlaması istenir.

Romandaki diğer ifadeler de vasi olmanın önemini ortaya koymaktadır:

“Nazmi şimdiye kadar senin vasin idim. Artık bu vazifem bitiyor. İradene sahip oluyorsun.” (AG/44)

“Yavaşça bu eli tutup hürmetle öptüm, tekrar kâğıtları karıştırmaması için avucumun içinde alıkoyarak:-Vasiliğin bitmiyor amca, dedim...” (AG/45)

“Fakat herhalde biz hissemize düşen akrabalık ve vasilik vazifesini yapmaya çalışırız.” (AG/159)

“Vasilik vazifesi eniştemi fazla yorup üzüyordu.” (AG/176)

“Bu gece enişteliğimin, vasiliğimin icap ettirdiği ciddiyet ve vakar ile söz söylemeye, bu gece vakitleri rutubetli odalarda en zehirli kitaplarla kendini öldüren bu çılgın çocuğa nasihat vermeye kuvvetim yoktu.” (AG/228)

“Ayşe’nin düğün günü... Çiftlikte bütün işler durdu. Ayşe öksüzlüğünü anlamasın diye hepimiz son derece çalıştık... Misafirlerimle bahçede oturuyordum. Gülizar Kalfa uzaktan işaretle beni çağırdı:-Ayşe’yi giydirdik dedi, babası sensin... Kemerini sen bağlayacaksın...” (AG/356)

3.3.6.Hayır Yapma (Sosyal Sorumluluk)

Sözlükte “iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak” gibi anlamlara gelen hayır kelimesi bazı âyetlerde “sâlih amel”, “hasene”, “mârûf” gibi kavramlara yakın anlamlarda olmak üzere her türlü iyi tutum ve davranışın ahlâkî değerini belirtmek için kullanılır. Kur’an-ı Kerim ve hadislerle diğer İslami kaynaklarda hayır kelimesinin, başta mali fedakârlıklar olmak üzere her türlü yardım severliği ifade eden bir anlamda kullanılması ve müslümanların bu tür faaliyetlere teşvik edilmesi, erken dönemlerden itibaren müslümanlar arasında güçlü bir dayanışma ruhu geliştirdiği gibi çeşitli kişi ve kuruluşlarca başta vakıf müessesesi olmak üzere dârüşşifa, dârüleytam, dârülaceze, dârüşşafaka, imaret, sebil, köprü, cami, mektep ve medrese gibi kamuya hizmet veren birçok hayır eserinin meydana getirilmesini sağlamıştır (Çağrı,1998:43).

İncelenen romanlarda çeşitli hayır faaliyetleri şöyle tespit edilmiştir:

“Yerli zenginlerden bir kısmının yardımıyla binayı büyüttü, tamir ettirdi, bahçesini genişletti. Eşraftan biri vefat eden anası için türbe şeklinde bir mükellef mezar yaptıracaktı. Zehra Hanım günlerce gitti, geldi. Bu türbe projesini mektep bahçesinde bir projeye tahvil ettirdi. Ne yaptı, ne söyledi bilemiyorum. Fakat haddizatında çok iyi ve rakik bir adam olan bu zengin, bir gün daireme geldi, aşağı yukarı şu sözleri söyledi: “Çok düşündüm. Merhume validem mezarına sarfedeceğim para ile mektepte bir kış teneffüshenesi yaptıracam. Türbe ancak zaman zaman yalağından su içmeye gelecek birkaç kuşa yarayacak. Fakat bu teneffüshanede karda, kışta yüzlerce çocuk barınacak. Yavrucakların burada sıcak sıcak, rahat rahat eğlenmeleri merhumeyi mezarında daha memnun eder. Teneffüshanenin içine merhumeye ait bir de kitabe vaz’ına müsaade buyurulursa vesile-i rahmet olur.” Bu sözler tabii Zehra Hanım’ındı. Onları bu saf adamın zihnine çivi gibi mıhlamıştı. Şimdi hak verdiniz ya... Keşke böyle birçok muallimimiz olsa da bizi hiçe saysalar...” (A/11)

Akşam Güneşi romanında fakir öğrencilere ayni ve nakdi yardım yapıldığından bahsedilmektedir:

“Her yerde onun izine, eserine tesadüf ediyorduk. Burada tamir ettirdiği bir minimini mescit, ötede fakir talebeleri için her hafta para ve yiyecek gönderdiği bir küçük köy mektebi...” (AG/15)

Yeşil Gece’de medrese talebelerinin üç aylarda köylerde Kur’an okumak, vaaz ve nasihatle bulunmak suretiyle gördükleri hizmetlere karşılık, halktan para, yiyecek, giyecek gibi nafaka toplamaları ve topladıkları bu şeylerle ertesi seneye kadar geçimlerini sağlamaları şöyle anlatılmaktadır:

“Üç aylar geçince softalar heybelerini omuzlarlar, köylerde cerre çıkarlardı... Bayram gelince köylüler de onu boş döndürmezler, kesesine üç beş mecidiye, heybesine buğday, tarhana, mısır koyarlardı.” (YG/30)

3.3.7.Gemi Karşılama Havaî Fişek Atılması

Romanda dönemin şartlarında yapılan bir vapur yolculuğu anlatılmaktadır. Vapurlar kıyıya gece gelince yapılan uygulamalar şöyle anlatılmaktadır:

“Fakat daha biz bahçeden çıkmadan liman fenerinin önünde bir havaî fişek atıldı. Şükran karanlığın içinde kandil kandil dökülen bu ışıklar karşısında heyecandan tıkanıyordu. O vakit gece gelen vapurlar kasabaya havaî fişekle haber verilirdi. Biraz sonra fener burnundan geminin ışıkları göründü. Fakat bu defa da başka dert çıktı. Gece yarısından sonra liman muamelesi tatil edilir, yolcular ancak sabahleyin karaya çıkabilirdi.” (AG/160)

3.3.8.Kuma Âdeti

Kuma sözlükte “aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak” (TDK, GS, ET:20.05.2018) şeklinde tanımlanmaktadır. Çok eşlilik diye de tanımlanan bu durum günümüzde de sürmektedir. Romanda bir arapla evlenen Necla’nın geldiği evde biri ölmüş üç kumasının olduğu anlatılır:

“Mermer merdivenlere dizilmiş sinema uşakları yerine, bir entarili kayınbaba ile iki ortak ve bir alay çocuk karşıladı. Üçüncü ortak dokuz ay evvel ölmüştü. Necla bu kadının yerine geldiği için ondan kalan iki çocuğa analık etmek vazifesi tabii artık ona düşüyordu. İki ortak ve yarım düzineden fazla çocuk arasındaki bu hayat çekilir şey değildi.” (YD/137,138)

3.3.9.Yetim Gözetme Âdeti

Toplumun himayeye en muhtaç kesimini yetimler oluşturur. Savaşlar, doğal afetler vb. sebeplerle ailelerini kaybeden kimsesiz, öksüz ve yetim çocukların görüp gözetilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması (Özcan,2006:103) İslam dininin prensipleri doğrultusunda toplumumuzda her dönem bir kazanç vesilesi olarak görülmüştür.

Akşam Güneşi’nde öksüz kalan iki kardeşten bahsedilmektedir. Halkın yardımları ile yaşamaya çalışan bu küçük kardeşlere çiftliğin sahipleri acımış ve onları evlat edinmişlerdir. Kız çocuk çiftlikte yetiştirilmiş, erkek çocuk Darüşşafaka’ya gönderilmiştir:

“Mesele anlaşılmıştı. Çiftliğin yeni sahipleri gelince zavallı çocuklar artık istenmeyeceklerinin, ekmek bulamayacaklarını düşünmüşler, yolculuğa hazırlanmışlardı... Karımın gözünde bir damla merhamet yaşı gördüm: -Bu yolcuları yollarından çevirsek iyi olur mu Şükran? Evimizin bir köşesinde yaşarlar. Çocuklarımız yetişinceye kadar onlara evlat gibi bakarız. Şükran’ın o dakikadaki sevincini hiç unutmayacağım. Küçük yetimleri ellerinden tutarak eve götürürken öyle bir hali vardı ki insan onu senelerden beri kaybolmuş çocuklarını bulan bir anne zannederdi... Balıkçının yetimleri bana hayatın yeni bir sırrını öğretiler: Acımak ve sevmek... İnsan olsun hayvan olsun bütün sefillere, düşkünlere, bütün ıstırap çekenlere acımak, onları sevmek, ellerinden tutmak...” (AG/145,147)

3.3.10.Tereke

Tereke (miras) “ölen bir kimseden kalan eşya” anlamına gelmektedir. Damga romanında ölen zengin bir kişinin terekesi şöyle anlatılmaktadır:

“Bir aralık yakınlarda ölmüş bir zengin adamdan bahsediyordu. Ev sahibinin karısı dedi ki: -Dün onun terekesinde bulundum. Birçok kıymetli eşya yok fiyatına satıldı. Beş liraya iki antika aldım ki, bugün en aşağı yirmi beş otuz lira eder. Antika meraklısı olan bir ihtiyar hanımefendi mutlaka bunları görmek istedi.” (D/176)

Miras paylaşımında belli birtakım kurallar vardır. Dudaktan Kalbe romanında miras paylaşımı şöyle geçmektedir:

“Salahaddin Efendi inadında sebat etmiş, iki sene sonra ölürken bile kızını görmek istememişti. Servetini dört oğlu arasında taksim ediyor, Meleğe, Tilkilik’te küçük bir ev ile Kemeraltı’nda bir kunduracı dükkânından başka mal bırakmıyordu.” (DK/26)

3.3.11.Sütannelik-Süt Kardeşlik

Sütannelik-sütannelik çok eski toplumlara kadar uzanan bir kurumdur. Osmanlı yaşamında, saraylarda ve zengin konaklarında bir bebek doğduğunda, anneye destek olacak bir sütnine (daye, taye, taya) bulmak eski bir gelenektir (C.Karadoğan,2012:221). Özellikle varlıklı ailelerin çocuklarına sütnane tuttukları ve sütnaneye ayrı bir değer attetikleri bilinmektedir. Sütnannenin kendi çocuğu ile emzirdiği çocuk sütkardeş olmakta ve zamanla aralarında bir süt akrabalığı tesis olmaktadır.

İncelenen romanlarda sütannelik ve sütkardeşlik ile ilgili şunlar tespit edilmiştir:

“Bizim üç aylık bir bebeğimiz var... Sütninesi gidince dadısı olrsun...” (KD/19)

“Onun şimdi yeni bir vazifesi vardı. Sütnine yamaklığı... Bülent’in sütninesi, ansızın hastalanmış, evine gitmeye mecbur olmuştu. Alelacele bulunan yeni sütnine, Florina muhacirlerinden Nefise isminde bir kadındı.” (KD/64)

“Senelerden beri, hizmetçinin, sütninenin türlü çeşidi ile uğraşa uğraşa insan sarrafı kesilmiş olan büyük hanım...” (KD/64)

“Hanımefendinin “Sütnine bir şey isterse de, yiyemezse sütü zehirlenir!” diye bir nazariyesi vardı.” (KD/66)

“Ali Rıza Bey gürültüsüz, patırtısız evden çıkabilmek için bir yalan uydurdu:-Birkaç gece Pendik’teki sütkardeşime misafir gideceğim... Yine gelirim, dedi.” (YD/153)

“Ben merhum paşanın süt biraderi Cafer Beyin oğlu Murat’ım... Elinizi öpmeye geldim” (KD/173)

3.3.12.İç güveyisi

İç güveyisi, karısının ailesinin evinde oturan damat için kullanılan bir tabirdir. Osmanlı döneminde konaklarda yaşayan varlıklı aileler kızlarına uygun gördükleri damatları

konağa almakta ve hep birlikte yaşamaktadır. Bu gelenek romanlarda şöyle geçmektedir:

“Genç kızı isteyenler ya boğazı tokluğuna konağa iç güveysi girmek isteyen fakir delikanlılar yahut mevki ve para sahibi, fakat yaşını, başını almış çocuklu dullardı.” (KD/146)

“Muzaffer ağabeyim, bir göz açıklığı etmiş, Büyükada'da zengin bir aileye içgüveysi olmuştu.” (D/45)

3.3.13.El Öpme Âdeti

Yaşlı veya saygı gösterilmesi gereken kimselerin elini öpmek, kültürümüzde her dönem önemli görülmüştür. Büyüklere saygının bir ifadesi olan el öpmek romanlarda şöyle geçmektedir:

“Jülide’yi yanımızda duran Müftü Efendi’ye takdim etmek lazım geldi. Müftü Efendi mütemadiyen öpülmeye alışan elini uzattı. Fakat Jülide küçük bir tereddüitten sonra bu eli sıktı.” (AG/184)

“Şükran’ı çağırarak ihtiyarın elini öptürdüm: Zevcem Şükran kızınız.” (AG/136)

“O benim elimi öptü, ben de onun saçlarına hafif bir buse koydum.” (AG/162)

“Gel kaçma... Elimi öp bakayım, diye üstüne doğru yürüdüm.” (DK/165)

“...Lamia, olmayacak bir şeyi ister gibi korkak bir rica ile: -Elinizi öpeyim mi amca? dedi.” (DK/174)

3.3.14.Uğurlama Adetleri

Kültürümüzde herhangi bir sebeple evden ayrılan kişilerin ardından su dökme âdeti vardır. “Su gibi kolay gidip gel” anlamında bir dilek olan bu uygulama romanlarda şöyle görülmektedir:

“Yolcunun arkasından kova ile su dökmezler mi sizin köyde, su gibi selametle gidip gelsin için inşallah?” (EH/237)

“Nalân Kalfa’nın Hâmit Bey’in arkasından kova ile sokağa döktüğü sulara basarak arabaya koşuyor: “Allah aşkına kendine iyi bak, beni habersiz bırakma, çıldırırım!” diye yalvarıyordu.” (DĞR/92)

Uğurlama ile ilgili diğer bir adet mendil sallamadır. Mendil sallamak, uzaktan selamlamak veya uğurlamak anlamına gelmektedir ve romanlarda şöyle geçmektedir:

“Jülide kapının önünde bize mendil sallayan Şükran’a bağırdı: Merak etme abla... Eniştem bana teslim... Ona çocukluk ettirmem, sağ salim geri getiririm.” (AG/251)

“Kenan pervane dalgalarının içinde batıp çıkan sandalda hala mendil sallıyordu.” (DK/58)

3.3.15.Başlık Parası

En kısa tanımıyla başlık, evlenecek erkeğin ya da ailesinin kız tarafına, çoğu kez kızın babasına verdiği nakit para ve eşyadır. Başlığa, “bedel”, “kalın”, “ağırlık” da denmektedir. Başlığın temelinde hem ekonomik hem de, hem de saygınlık etmeni yatmaktadır (Örnek,2016:277).

Yeşil Gece romanında softaların yaptığı bir eğlencede erkeğin kendisinden kaçan kız rolündeki diğer kişiye söylediklerinde başlık parası dile getirilir:

“Erkek rolünü yapan softa, iri bir adamdı!.. “Hatun, ben seni bedava almadım. Kemerdeki horozgözü gibi kırmızı altınları bir bir adamın avucuna saydım.” (YG/25)

3.3.16.Becayış Yapma

Becayış, karşılıklı yer değiştirme anlamına gelmektedir. Halk arasında uygulanan bu adet, Yeşil Gece romanında tayin edildiği yeri beğenmeyen bir öğretmenin Şahin Efendi ile becayiş yapması şeklinde anlatılır:

“Arkadaşlarımdan biri “Sarıova” sancağına tayin edilmiş. Gitmek istemiyor, bana becayiş teklif etti.” (YG/13)

3.3.17.Misafir Ağırılama

Reşat Nuri, romanda misafir ağırılama ile ilgili karşılama ifadelerine ve ikramlara yer vermiştir:

“Gülsüm, ilk zamanlarda çok utanmıştı. Misafirlere kahve götürdüğü zaman, birdenbire sustuklarını, tuhaf tuhaf birbirlerinin yüzüne bakarak gülüşüklerini gördüğü vakit, pancar gibi kızarıyordu.” (KD/64)

“Nasıl ev sahibisin a Vedat Bey... Beş dakikacık... Sana taze çay pişirdim... Bir bardak da hanıma ikram etmeyelim mi?” (DK/267)

“Misafir var kalfa... Haydi, ışık göster... Mutfağa gidiyoruz... Bu misafir teklifsizdir... Ne kaldıysa ver, kusura bakmaz, diye söyleniyor, yüksek sesle gülüyordum.” (DK/358)

“Bilakis azizim... Ben de misafir kalırsın. Seninle güzel bir gece geçiririz....Hazır mehtap da var...” (DK/385)

“Misafirler şerefine bayram çocukları gibi giydirip süsledikleri üç küçük çocukla onları karşılamaya geliyorlardı.” (EH/70)

3.3.18.Nasihat Verme

Reşat Nuri, Kızılıcak Dalları romanında lala Tahir Efendi'nin ağzından mektebe, eğitime verilen önemi anlatır. Lala, oldukça güngörmüş bir insandır ve hadislerden örnekler vererek Gülsüm'e okuyup adam olmanın gerekliliğini uzun bir nasihatle şöyle anlatmıştır:

“Otuz seneden beri konağın mektebe başlatılan çocukları ilk dersi ondan alırlardı: - Haymana beygirleri gibi gezmekten bir şey çıkmaz. Okuyup adam olmalı. Hanya'yı, Konya'yı öğrenmeli. İş sizin bildiğiniz gibi değildir. Siz yıldızlan kibrit başı gibi görürsünüz. Her biri börek sinisi kadar büyüktür de bana, size öyle görünür. Eliniz kalem tutmazsa sonra kazma kürek tutar ha!.. Kafanıza ilim koymazsanız sonra tabla koyarsınız ha....Kim ki mektebe gider de okumak öğrenmezse, Peygamber Efendimiz ‘finnari finnari’ buyurmuş, yâni Arapça demek ki, cehennem ateşinde yanar... Bir şişe görürsün... Üstünde ‘ilâç’ yazar... Benim gibi (elif) i (mertek) sanan takımındansen şurup sanır içersin, zehirlenir ölürsün... Bir zengin çocuğu varmış, ‘okumak yazmak neyime gerek? Babamın konağında oturur, kalan paraları yer keyfederim’ demiş... Lâkin kazın ayağı öyle değil... Babası gözlerini yumunca bu çocuğun ne diye ağladığını size okuyuvereyim. Lala, birkaç namaz süresiyle beraber senelerden beri ezberinde tutmağa muvaffak olduğu aşağıdaki üç mısrağı heyecanla okurdu:

‘Peder gitti, konak yandı, birader hali de malûm
Elimde bir yazım yok her kime bir arzuhal etsem
Benim yazım benim alnımdaki şu kara yazımdır.’

Demek elinde bir yazısı olsaymış hiç olmazsa bir baba ahabına bir arzuhal yazıp halini anlatacak, biraz bir şey isteyecekmiş... v.s... v.s...” (KD/39)

3.3.19.Sır Verme

Sır verme, sır paylaşma toplumumuzda yaygın olan bir davranıştır. Kızılıcak Dalları romanında Karamusallı sütnine Gülsüm'e bir sır vereceğini söyler ama önce kimseye söylememesi için yemin etmesini ister:

“Kızım, bak, ben Müslüman bir kadını, senin ananım, sana bir iyilik edeceğim, bir sır söyleyeceğim, amma, kimseye söylemeyeceğine yemin etmelisin... Hanımefendi, bunu sana söylediğimi duyarsa beni evden kovar, sonra bana yazık olur, derse kız onu ele vermemek için ne mümkünse yapardı.” (KD/86)

3.3.20.Kandil Gecesi Kutlaması

Kandil günleri kültürümüzde birlik, beraberliğin sembolü olarak görülmüştür. Geleneklere bağlı ailelerde, kandil çöreği yeme, “ kandiliniz kutlu olsun” diyerek el öpme görenekleri sürmektedir. Eskiden bu günleri kutlamaya hazırlanma işlemleri ve kandil gecesi şenlikleri çocuk toplulukları için bir bayram anlamı taşırdı (Boratav,2016:239).

Akşam Güneşi romanında bir kandil gecesinde çocuklara verilen hediyelerden bahseden Reşat Nuri, dönemin kandil kutlama kültürünü de ortaya koymuştur:

“İki gece sonra kandildi. Çiftlikte bir adet vardı. Kandil geceleriyle bayram günlerinde civardaki hemen bütün çocuklar bir araya toplanırlar, benimle Şükran’ın ellerini öpmeye gelirlerdi. O akşam zevcem akik yüzükler, renkli camdan bilezikler hediye etti, ben süslü kâğıtların içinde şeker dağıttım. Küçükler gittikten sonra odama çıkıyordum. Yukarı sofada Jülide’ye tesadüf ettim. Muhteriz bir tavır ile yanıma yaklaştı, gayet yavaş bir sesle:
-Müsaade eder misiniz ben de elinizi öpeyim, dedi. Teşekkür ettikten sonra şen bir rikkatle:
-Jülide Hanım’ın elimi öpeceğini tahmin etseydim akik yüzüklerle şekerlerden ona da saklardım, dedim, o gülümseyerek yüzüme baktı...” (AG/222)

3.3.21.Çöpçatanlık Yapma

Çöpçatan “evlenmelerde aracılık eden kimse” olarak bilinmektedir. Kızılıcak Dalları romanında Nadide Hanım’ın uzak akrabası Murat Bey’in Seniye’ye talip olması üzerine Karamusallı sütninenin nasıl çöpçatanlık yaptığı anlatılmaktadır:

“Büyük hanımla Karamusallı sütnine o gece çoluk çocuğu yatırdıktan sonra, uzun bir müzakereye giriştiler: Murat Bey, Allanın emriyle, Seniye’yi istiyordu; sütnineyi teyzesinin ağzını aramaya ve kendisine bir cevap getirmeğe memur etmişti. Büyük hanım, evvelâ fena halde meraklandı, Murat’a beddualar etmeye hanımı altetmeye karar vermiş görünüyor, demir gibi lâkırdılar söylüyordu: -Bunca yıldır ekmeğinizi yedim. Benden size fenalık gelir mi? Seniye Hanımın bir anası da ben sayılırım. Hem sen benim ne kadar müslüman bir kadın olduğumu bilmez misin? Bu işin zerre kadar ayıbı, günahı olsa ben araya girer miyim? Murat Bey koskoca bir mutasarrıf... Yakında inşallah vali olacakmış... Zenginliğine zengin, güzelliğine güzel... İnsan Allaktan belâsını mı ister? Amma belki yaşı biraz geçkin dersin... Bizim kızımız da bebek mi ya?.. Kız, nerede ise, otuzuna girecek... Söz aramızda senelerden beri kapımızı çalıp: ‘Burada da kız var mı?’ diye soran olmuyor... Olsa da ipsiz, sapsız birtakım herifler... Hem erkekler tam Murat Bey yaşına geldikleri zaman erkek olurlar... Öyle sıpsıska, incecik oğlanlara ben erkek mi derim? Bak, sana söyleyeyim hanımefendiciğim, kızcağızın kısmetine mâni olursan vebal altında kalırsın... Seniye Hanımı Murat Beye verirsek çocukları biz alıp bağrımıza basarız. Onlar da kendi evlâtlarımız sayılır. O merhumenin ruhu da şad olur. Velhâsıl, öksüze bakmanın sevabı hac sevabından da büyüktür, zekât sevabından da...” (KD/195)

3.3.22.Vasiyetname

Kişinin ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyleri yazdığı belge anlamına gelen vasiyetname yazma geleneği Türk edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Akşam Güneşi romanında mektup şeklinde yazılan bir vasiyetnameden bahsedilmektedir:

“Mektubum ancak ben öldüğüm takdirde elinize geçeceği için bir vasiyetname hükmündedir.” (AG/158)

3.3.23.Namus Lekesi Temizleme

Ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda erkekler kendi davranışlarından ve de kadın akrabalarının davranışlarından sorumludur. Bu toplumlarda kadın namus kavramının taşıyıcısı, erkek ise sorumlusudur. Kadın namuslu olmak erkek ise onun namusunu korumak durumundadır. Namusa leke gelirse temizlenmesi gerekir (Oktay Yılmaz,2003:71).

Romanda evinden kaçıp sevdiği adamla evlenen kızın bu davranışı bir namus lekesi olarak görülür ve ağabeylerinde birisi bu lekenin kanla temizlenmesi gerektiğini söyler:

“Melek, Nail ile beraber kaçmış, hatta bir köy imamının evinde nikâhları bile kıyılmıştı Salahattin Efendi’nin büyük oğlu Saip, Nail’i tevkif ettirmeyi, en küçük oğlu Hilmi bu namus lekesini kanla temizlemeyi teklif ediyordu.” (DK/25)

3.3.24.Çatki Çatmak

Çatki, başın çevresine çember gibi bağlanan bağ; çatki çatmak deyimini ise “başına çatki örtmek” anlamına gelmektedir. Çatki çatmak deyimini ile üzüntülü durumlarda genellikle kadınların başlarının ağrımalarını engellemeye çalıştığı da ifade edilir.

Halk arasında yaygın olarak görülen bu davranış şekli romanlarda şöyle geçmektedir:

“Konak perişan bir haldeydi. Büyük ablam hasta yatıyordu. Kalfalar başlarına çatkılar çatmışlardı, vakayı bana da anlattılar...” (D/41)

“Kaynanamın odasına girdim. Hakikaten yatağına girmiş başına bir çatkı çatmıştı.”
(D/149)

3.3.25.Hediye Verme

İncelenen eserlerde hediye verme şöyle geçmektedir.

“Kız, o gün akşama kadar sessiz sadasız yerinde oturdu; azat vakti dışarı çıkarken kitabını kafasının biçimini İsmail’e benzettiği beş altı yaşında bir fakir çocuğa hediye etti.” (KD/46)

“Nüfuzunda istifade edebileceği şahıslardan hiçbirini ihmal etmez, bağbozumunda İstanbul’daki hamilerine denk denk üzüm, incir, gönderir...” (DK/30)

“Ara sıra bu hanımın kızlarına ufak tefek hediyeler verdiğini de haber alıyorum...”
(A/143)

“Abdülvehhap Bey çok kere Leyla’yı gezmeye götürüyor ve akşamları elinde küçük büyük bir paketle geri getiriyordu.” (YD/127)

“Evin içinde bir isyan vaveylasıdır koptu. Ali Rıza Bey için en doğru hareket bu adamın nişan yüzüğüyle birkaç hediyesini - haber getiren adama verip - göndermekten ibaretti.”
(YD/129)

“İki haftaya kalmadan sana yepyeni bir fayton getirteceğim İstanbul’dan... Bu, senin için diploma hediyesi yerine geçer.” (GE/31)

“Gülsüm lalaya bir şey söyledi: Bu paraları İsmail için biriktirmişti. Lalanın onlarla kardeşine leblebi şekeri, elma, mintan, pabuç alıp Edirne’ye göndermesini istiyordu.”
(KD/51)

3.3.26.Peştemaliye Almak

Peştemallık, uygulamada hava parası olarak da adlandırılmaktadır. Peştemallık, bir işletme devralınırken katlanılan maliyet ile söz konusu işletmenin rayiç bedelle hesaplanan net varlıklarının değeri arasındaki olumlu farktır.

(<https://muhasabefinans.wordpress.com/tag/pestemaliye/>)

Yeşil Gece’de peştemaliye almak şöyle geçmektedir:

“Peki, Molla, peki, senin elinde İstanbul gibi yer olduktan sonra elini öpenle becayış ettirir, hatta istersen üç, beş lira peştemaliye de.” (YG/13)

3.3.27.Çarşafa Girme

Tesettür Osmanlı’da Müslüman kız çocuklarının çocukluktan genç kızlığa adım atışlarında itibaren zorunlu olarak uyguladıkları kıyafet düzeneğidir. Osmanlı’da tesettür dendiğinde dışarıda giyilen “çar- şaf”, “ferâce” ve “peçe” anlaşılmaktadır. Osmanlı’da Müslüman kız çocukları on-on üç yaşları içerisinde örtünmeye ve sokakta çarşaf giymeye başlarlar. Çarşaf, başta İstanbul’da olmak üzere Anadolu ve Rumeli’de giyilmiş, üç parçadan oluşan bir kadın dış giyimidir. Yüzü örten peçe, baş ile beraber gövdenin üst kısmını örten pelerin ve gövdenin belden ayaklara kadar olan kısmını örten eteklik, çarşafı oluşturur (Ceyhan,2005:266).

Romanlarda çarşafa girme ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:

“Bu hanıma artık bir de çarşaf yapıvermeli. Mükellefiyet sinnine de yaklaşmış.” (AG/185)

“Ben zaten geçen sene çarşafa girdim efendim, dedi, bu sabah yengemle İzmir’e indik de...” (DK/85)

“Zehra, ablasının çarşafa girdiği günü hatırlıyordu. Bin zahmetle eflâtun bir ipek çarşaf bir çift rugan iskarpin tedarik edilmişti.” (A/43)

“Artık çarşafa sokacağız, dediler. Yiyeceğimden, tütünümden kestim. Potinimin altı patladı.” (A/145)

“Nihayet çocuğumun çarşafı yapıldı. Fakat ne maskara kıyafet Ya Rabbi!” (A/145)

3.3.28.Bahşiş Vermek

Sözlükte “Yapılan bir hizmete ödenen ücretten ayrı olarak fazladan verilen para, kahve parası” şeklinde tanımlanan bahşiş her dönemde yaygın olarak uygulanan bir davranıştır.

Romanlarda bahşiş vermek şöyle geçmektedir:

“Biliyorum arkadaş. Ancak İstanbul’da mühim işlerim var da... Sen bunları muhafaza ediver. Bahşîşi ne ise veririz, dedi.” (YG/15)

“Hâlbuki hareket günü, Yusuf bahşîş vermek bahanesiyle hastanenin bütün hizmetçilerini, aşçılarını etrafına topladı.” (EH/19)

3.3.29.Bayramda Şeker Dağıtma

Bayramlarda şeker dağıtma âdeti romanda şöyle geçmektedir:

“Bayram şekerinizi ayırdıktı... Alık hizmetçi yanlışlıkla bekçiye vermiş...” (DK/49)

3.3.30.Hamama Gitmek

Osmanlı döneminde yıkanma eyleminin yanı sıra sosyalleşme mekânları da olan hamamların çoğunun gündüz vakitleri kadınlara ayrıldığı bilinmektedir. Günümüzde de yaygın bir davranış olan hamama gitmek romanda şöyle geçer:

“Aksi kocakarının hamama gideceği tutmuş...” (DK/199)

3.3.31.Bayram Ziyareti Yapma

Kültürümüzde önemli bir yeri olan bayramda büyükleri ziyaret etme ve ellerini öpme geleneği romanlarda şöyle geçmektedir:

“Muzaffer ağabeyimle ben bayramdan bayrama Kısıklı'daki köşkünde elini öpmeye giderdik.” (D/96)

3.3.32.Hafız Cemiyeti

Günümüzde de devam eden bir gelenek olan “hafızlık merasimi” Kuran-ı Kerim’i ezberleyip “hafız” ünvanını alan talebeler için hocaları tarafından yapılan bir tür kutlamadır. Ailenin maddi düzeyine göre yapılan bu törende talebeye bir miktar Kuran-ı Kerim okutulur ve gelen misafirlere çeşitli ikramlar yapılır. Hafız olan çocuğun ailesi için büyük bir iftihar vesilesi olan bu tören, Yeşil Gece romanında bir mahalle imamının büyük oğlu Remzi’nin hafız cemiyeti olarak anlatılır:

“Şahin Efendi’yi bir gece bir hafız cemiyetine davet etmişlerdi. Hıfzı dinlenecek bahtiyar çocuk, fakir ve yaşlı bir mahalle imamının büyük oğluydu. Emir Dede mektebinin eski talebelerindendi. Bir buçuk sene evvel onu mektepten alarak hıfzı çalıştırmaya başlamışlardı... Hafız cemiyeti muazzam bir düğüne benzemişti. Bütün mahalleli, ihtiyar imama yardım etmiş, kimi çocuğa yeni elbiseler yapmış, kimi davetliler için mükellef yemekler hazırlamıştı... İmamın evi küçük olduğu

için hafız cemiyeti yerli zenginlerden birinin evinde yapılacaktı... Başında sırmalı bir sarıkla ortada dolaşan küçük hafız çok solgun görünüyordu.” (YG/109)

3.3.33.Yas Tutma (Bayrağın Yarıya İnmesi)

Günümüzde de yapılan bir uygulama olan acılı ve hüznü durumlar karşısında bayrağın yarıya indirilmesi Eski Hastalık romanında şöyle geçmektedir:

“Galiba doktorcuğu kaybettik Kaptan Bey, dedi.... Parmağıyla vapurun bayrağını gösterdi. Evvela bir şey anlamayan Züleyha, sonradan bu bayrağın yarıya çekilmiş olduğunu gördü.” (EH/209)

3.3.34.Parmağa İplik Bağlama

Halk arasında unutulmaması gereken bir şeyi sürekli hatırd tutmak için yapılan bir davranış olan ‘parmağa ip bağlama’ Eski Hastalık romanında geçmektedir:

“Seyrek sakallı, mavi pardösülü, paytak bir ihtiyar sokakta iki eliyle Yusufun yakasına yapışmış, Mersin’den bir kutu bilmem ne tohumu ısmarlıyor, unutmaması için parmağına iplik bağlamasını istiyordu.” (EH/238)

3.3.35.Kına Yakmak

Anadolu’nun her yerinde yaygın bir adet olan “kına yakmak” romanlarda şöyle geçmektedir:

“Daha olmazsa sabaha kadar ellerinizi bezle sararız... Bizim dışarıda kına koyarlar ya... Farzedelim ki size de kına koyduk...” (EH/166)

“Aziz Paşa, kararmış parmaklarımızı görünce: -Ne o... Kına mı koydunuz ellerinize? dedi.” (GE/36)

3.3.36.Ziyafet Verme

Romanlarda kutlama amaçlı ziyafet yemekleri verildiğinden şöyle bahsedilmektedir:

“Birkaç gün evvel Hacı Selim Paşa isminde bir yerli zengin belediye reisi seçilmişti. Bu münasebetle belediye dairesinde büyük bir ziyafet veriliyordu.” (AG/53)

Bu gece isim gecesi. Bu vesile ile gemi arkadaşları ve yolcular için bir ziyafet veriyor...” (AG/162)

3.3.37.Sıra Dayaağı

Mekteplerde öğrencilere uygulanan bir fiziksel ceza olan sıra dayaağı Damga romanında tüm ayrıntısıyla şöyle anlatılmıştır:

“Hoca Efendi bazen çocuklara sıra dayaağı çekerti. Meselâ bir gün mektep çocuklarından sekiz onunun erik çalmak için bir bahçeye girdiğini haber verirlerdi. Yahut öğle ezanında teknil çocuklar sapanla taş atarken mahallede bir cam kırarlardı. Çocukların terbiyasini vermek tabii hocaya ait bir işti. Adamcağız, mücrimi bulamadığı zaman teknil mektep talebesini sıra dayaağına çekerti. Böylece kabahatli her kim ise cezadan kurtulmamış olurdu, bu adaleti biz o vakit pek tabii bulurduk. Bir gün,, Hoca Efendi'nin namazda bulunduğu bir sırada birkaç çocuk nasılsa mektebe girmiş bir kediyi kovalamışlar; rahleleri, mürekkep hokkalarını devirmişlerdi. Namazdan döndüğü vakit bütün mektebi ayakta gören Hoca Efendi fena halde kızdı, hemen kapıyı çevirdi.(Sıra dayaağının bir ismi de kapıyı çevirmektir. Çünkü kapı açık kalırsa çocuklar kaçırları.) O gün sıra dayaağını birinci defa olarak görüyordum. Sınıfın içinde bir vaveyladır koptu. Kimisi: “Vallahi benim kabahatim yok!” diye ağlıyor, kimisi “anneciğim, Allahcığım!” diye haykırıyordu. Hoca Efendi çocukları birer birer falakaya yıktırmaya, çıplak ayaklarına üçer beşer sopa atmaya başlamıştı. Bu mektepte bir anane daha vardı. Ağlaya bağıra falakadan kalkan çocuk, kendinden sonra dayak yiyecek olanın ayaklarını tutardı. Bu vazifeden ziyade bir hak, bir imtiyazdı. Çocuk bir başkasının dayak yemesine vasıta olmakla kendi acısını bir dereceye kadar unutmış olurdu.” (D/14,15)

Kızılılık Dalları'nda da sıra dayaağının gerekliliğinden bahsedilmektedir:

“Mektepte her gün beş altı nöbet de dayak olurdu. Bu, lâzımdı. Tokmak vurmadan kazık çakmak nasıl imkânsızsa, sopa vurmadan çocukların kafasına ilim ve edep sokmak da öyle imkânsızdı. Son zamanlarda Maarif, dayaağı yasak ettiğı için hoca, çocuklardan birini falakaya yatıracağı zaman pencereleri, kapıları kapatıyor, halvet yapıyordu.” (KD/41)

3.3.38.Yerel Kurallar

Değirmen romanında kasabada yaşayan ve aslen Bulgar olan bir kız çocuğunun annesinin ölümü üzerine yaşananlar dönemin Müslümanlık anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Annesi ile birlikte Müslüman olan bu kız çocuğı –Naciye- öksüz kaldıktan sonra Bulgaristan'daki akrabaları tarafından kendi yanlarına çağrılır. Fakat kasaba halkı artık Müslüman olan bu kız çocuğunu Bulgaristan'a göndermeye razı olmazlar.

Reşat Nuri 'nin eleştirel bir gözle ele aldığı gibi kasaba halkı öksüz kalan bu kız çocuğunu Müslüman olduğı için göndermez ama kız yetiştiğı zaman onun eğlence meclislerinde oynamasına göz yumar. Gerekçe olarak da Naciye'nin bir Bulgar kızı olması ve Müslüman olmadığının anlaşılmasını öne sürer. Bu durum yazarın anlatımıyla şöyle ortaya konmuştur:

“Derken günün birinde, Kızanlıktaki dayılarından, hükümete bir mektup gelmiş. Bunlar yeğenlerinin kendilerine gönderilmesini istiyorlarmış; yeğenlerinin (yani bir Müslüman kızının) kendilerine (yani Bulgaristan’a) gönderilmesini... Yağma mı var? Bu haber duyulunca kasabada bir fırtınadır kopmuş: Sarıpınar kazası parmak kadar çocuğa bakmaktan âciz mi? Her Müslüman yılda bir yumurta ile yarım somun verse kasabada bir değil, on Naciye geçinir.” (DĞR/25)

“Zaten onun asıl mahareti her türlü taşkınlıktan çekinerek kendine tahammül ettirmeyi bilmesinde, kına gecelerinde oynamayı hemen hemen bir resmî meslek yapmış olmasındadır. Gerçi Naciye’nin zaman zaman erkek meclislerinde de oynadığı oluyor. Fakat oynatanlar sen, ben değil! Hem zaten bu kızın bir Müslüman kızı olmadığı da artık anlaşılmıştır. Murat serserisi Necmiye’yi köy kütüğüne kendi kızı diye kaydettirivermiştir amma, o, karısının ilk kocasından olma bir Bulgar çocuğudur... Böyle olunca bir Bulgar kızının erkek meclislerinde oynamasından Sarıpınar’a ne?” (DĞR/26-27)

3.4.Hayatın Muhtelif Safhalarına Bağlı Merasimler

3.4.1.Âmin Alayı (Bed’-i Besmele Cemiyeti)

Âmin Alayı, Osmanlılar döneminde okula yeni başlayan çocuklar için düzenlenen törendir. İlk defa ne zaman ve nasıl başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Halk arasında âmin alayı olarak adlandırılan bu törene “bed’-i besmele cemiyeti” de denilmekteydi. Âmin alayı genellikle kandil, pazartesi veya Perşembe günleri düzenlenirdi. Âdete uygun olarak okula başlayacak çocuğun ailesi bir gün önceden mektebin hocasına haber gönderirdi. Hoca da merasim günü çocukları sıraya dizer, öndekiler yüksek sesle ve koro halinde ilâhiler okuyarak, arkadakiler de beyit aralarında “âmin!” diye bağırarak neşe içinde çocuğun evine gelirlerdi. Çocuğun ailesi tanınmış ise komşu okulların hocaları ile öğrencileri de törene davet edilirdi. İstanbul’da oturan ailelerin okula başlayacak çocuğu törenden önce Eyüp Sultan’a götürerek birlikte dua etmeleri âdetti.

Mektepten hareket eden âmin alayı eve doğru yaklaşırken çocuk kapıda bekletilir, âmin alayı eve gelince hoca dua eder, arkasından herkes “âmin!” derdi. Daha sonra çocuk, önceden süslenerek hazırlanmış bir arabaya veya “midilli” adı verilen ata bindirilir ve ilahiler söylenerek çıkılırdı. Kafilenin önünde iki kişi atlastan yastık üzerinde cüz kesesi ile elifbayı, arkasındaki, çocuğun mektepte oturacağı minderle okurken üzerine cüzünü koyacağı rahleyi taşır; onun arkasında çocuğun oturduğu araba veya midilli, sonra ikişerli sıra halinde mektebin hocası, ilâhiciler ve âminciler yürürlerdi. Çocuğun ailesi ile davetliler ve halk kafilenin arkasında giderlerdi. Şehrin sokaklarında bu şekilde bir müddet dolaşarak çocuk mektebe getirilirdi. Yine usulüne uygun olarak hocasından ilk dersini aldıktan sonra onun ve davetlilerin ellerini öper, talebelerden birisi “aşr-ı şerif” okur ve hocanın yaptığı dua ile tören biterdi. Âmin alayı, bazan sokaklarda bir müddet

dolaştıktan sonra çocuğun evine gelir ve ilk ders orada verilmek suretiyle tören tamamlanmış olurdu. Tören sonunda çocuğun ailesince hazırlanmış yemekler yenilir, hocaya, kalfaya, ilâhi okuyan ve âmin alayına katılan bütün çocuklara hediyeler ve harçlıklar dağıtılırdı. Okula başlayan çocuk eğer bir tarikat şeyhinin çocuğu ise o zaman âmin alayına tarikatın sancağı ile dervişleri de katılır, ilâhiler arasında kudümler, halîleler, mazharlar çalınır, zikirler çekilir ve tarikat âyini yapılırdı (Öcal,1991:63).

Reşat Nuri Güntekin, “Âmin Alayı”nı Damga romanında bir çocuğun gözünden vermiştir. Bu sayede bu törenin çocuklar için ne ifade ettiğini de ortaya koymuştur:

“Bir gün, mektep âmin alayına gidecekti. Hoca Efendi avluda çocukları sıraya dizerken dadım geldi. Beni kolumdan tuttu: “Sen gidemezsin. Paşababan duyarsa ikimizi de öldürür” dedi. Bir şey söylemeden taburdan çıktım, dadımla beraber bir köşeye çekildim. Biraz sonra alay yola düzüldü; arkadaşlarım el ele tutuşarak ilâhi okumaya, hep bir ağızdan “âmin” diye bağırmaya başladılar. Artık kendimi zapt edemiyor, başımı dadımın çarşafına saklayarak ağlıyordum. Halim, Kâmiyab Kalfa’ya çok dokunmuş olacak ki her şeyi göze aldı, beni sokak aralarından dolaştırarak alaya yetiştirdi. Çocuklarla beraber “âmin” diye bağırırken kendimi birkaç yaş büyümüş zannediyordum. Uzaktan bizi takip eden zavallı dadım, mendiliyle gözlerini siliyordu. Mektebe döndüğümüz zaman lokma yedik. Sakallı bir efendi, büyük bir kırmızı keseden avuç avuç çil kuruslar çıkararak dağıtmaya başladı. Sıram gelince ben de elimi uzatmıştım. Hoca para dağıtan efendinin elini tuttu; telâşlı bir tavırla: “Halis Paşa Hazretlerinin mahdumlarıdır.” dedi. Sakallı adam, çenemi okşadı: “Maşallah küçük bey... Neler okuyorsunuz bakalım?” dedi. Bana para uzatmaktan utanmış gibi geçti. Zavallı elim açık kalmıştı. Hâlbuki ben, o kadar “âmin” diye bağırılmış, bu parayı hak etmişim. Arkadaşlarımla yanında küçük düşürdüğüm için Hoca Efendi’ye kızıyordum.” (D/14)

Romanda bir paşa ailesi çocuklarının mektebe başlarken sıradan halka karışmadan yaptığı Âmin Alayı da şöyle geçmektedir:

“Ne çare ki onlarla arkadaş olmak değil sokağa çıkmak bile bize yasaktı. Mektebe başladığım gün çok sevinmişim. Arabamızın etrafında sıra sıra dizilen çocuklar ilâhi okuyor, «âmin» diye bağırıyorlardı. Basımdaki elmas başlık, göğsümdeki sırma cüz kesesi bana ağır geliyordu. Onların arasına karışacağım saati sabırsızlıkla bekliyordum. Fakat ümidim boşa çıkmıştı. Bizim mektebe başlamamız bir merasimden, sedefli bir rahlenin başında yaldızlı bir cüzden ‘Elifbe’ okuyup el öpmekten ibaret kalmıştı.” (D/11-12)

Okula başlama ile ilgili diğer bir detay da şöyle verilmiştir:

“Kardeşim Muzaffer’le okula başladığımız gün başımızda elmas başlıklarımız, göğsümüzde sırmalı cüz keselerimizle bu kapının önünde el öpmüştük.” (D/9)

3.4.2.Sünnet Düğünü

Çocukları “sünnet etmenin” İslam’dan önce de Araplarda ve başka toplumlarda da var olduğunu, Hz. Muhammed’in var olan bu töreyi devam ettirdiğini söyleyen Boratav’a göre kimi bilginler sünnet uygulamasında bir “bereket töresi” anlamı bulurlar; sünnet törenleri sırasında bereket sağlama amacıyla girildiği kanısını veren birtakım işlemlerin bulunması da bu görüşü destekler niteliktedir (Boratav,2016:182) .

Romanlarda sünnet törenleri şöyle geçmektedir:

“Huriye Hanımın zengin bir koyun tüccarı olan büyük kardeşi torunlarını sünnet ettiriyordu... İhtiyar tüccar, düğünün parlak olması için hiçbir fedakârlıktan çekinmemiş, bütün Kütahya’yı davet etmişti. İki günden beri evinin önündeki meydanlıkta kazanlar kaynıyor, çifte çifte davullar dönüyordu... Birkaç sokak aşırı olan düğün evinden arasına davul gümbürtüleri, boru sesleri geliyordu.” (DK/215)

“Kıza bu haberi eğlenceli bir yerde vermeli ki, acısını pek duymasın... Nasıl ki erkek çocukları da bunun için çalgı çalarak, hep bir ağızdan ‘Maşallah, maşallah, oldu da bitti maşallah’ diye bağışmak, el, ayak vurarak sünnet etmek adet olmuştu...” (KD/86)

“Başka bir müdür de oğluna yaptığı sünnet düğününde Kenan’ın keman çalmamasına münfail olmuş...” (DK/47)

“Yusuf, hatta Cumhuriyet şenliği gecesi çiftlikte fakir işçi çocukları için bir sünnet düğünü yapmış ve çiftlikte büyük memurlar ve eşraftan epeyce bir kalabalık toplanmıştı.” (EH/226)

“O da Halil Hilmi Efendi gibi Kandilli’de bir sünnet düğününde gecelemiş, sabaha karşı kantocu Blanc ile karşı karşıya çiftetelli oynamıştı.” (DĞR/38)

“Başka bir müdür de oğluna yaptığı sünnet düğününde Kenan’ın keman çalmamasına muhalif olmuş...” (DK/47)

“Huriye Hanım’ın zengi bir koyun tüccarı olan büyük kardeşi, torunlarını sünnet ettiriyordu... Birkaç sokak aşırı olan düğün evinden ara sıra davul gümbürtüleri, boru sesleri geliyordu.” (DK/215)

3.4.3.İsim Günü (Doğum Günü)

İlk olarak bir Mısır firavunu tarafından başlatılan doğum günü kutlamaları çok farklı şekillere bürünerek günümüze kadar gelmiştir (MEB,2012:23). İnsanlar bu güne özel

bir değer vermekte ve çeşitli şekillerde kutlamaktadır. Doğum günü kutlaması Akşam Güneşi romanında geçmektedir:

“Geminin baş kaptanı... Eski bir bahriye miralayı... Bu gece isim gecesi. Bu vesile ile gemi arkadaşları ve yolcular için bir ziyafet veriyor... Arkadaşları hediyeler verdiler... Benim verecek bir şeyim yoktu. Vergimi piyano ile ödemem lazım geldi. Çünkü bu kadar kalabalık içinde geminin doktoruyla benden başka piyano çalan yok...” (AG/162)

“Bilmeden eğlencenizi bozdum; cemiyetinizi dağıttım, dedim, bir kır balosu mu tertip ettiniz?.. Jülide bana bir parça izahat vermek lüzumunu hissetti, bir mazeret arar gibi:

Bugün benim isim günüm efendim... Avrupa’da her sene bugün bir küçük eğlence yapmayı adet etmiştik de...” (AG/184)

3.4.4.Askerlik

Romanda erkekler için hayatlarının önemli bir dönüm noktası olan askerlik, bir hatıra şeklinde anlatılmıştır. Gülsüm’ün amcası Yorganlı’nın ifadelerinde dönemin askerlik terimleri ve mekânları görölmektedir:

“Beş kere askere gitmiş, iki defa yaralanmış. Çekmecesinin içinde bir de madalyası vardı. Rumeli’de, Arabistan’da gezmediği yer kalmamış gibiydi. Hikâyesini anlatırken Binbaşı Feridun Beyin arasına sorduğu suallere gayet düzgün cevaplar veriyordu. Redifliğini, müstahfızlığını bitirip bir daha askere çağrılmayacağına kanaat getirdiği zaman bir karar vermişti: Üç beş sene büyük bir şehirde çalışıp beş on para yapmadan köye dönmemek...” (KD/17)

3.4.5.Bayramlar

Bayram bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir. Dinlik bayramlarla, milli bayramlar bütün bir milletin ortaklama katıldıkları gösterilerdir (Boratav,2016:233). Bayramlar, bir toplumun ortak duygu ve sevinçlerini yansıtan önemli günlerdir. Bayramlar halk arasında sosyal dayanışmayı ve birlikteliği de geliştirmektedir.

İncelenen romanlarda bayramlar ile ilgili fazla bilgiye rastlanmamıştır. Eserlerde tespit edilen bilgiler şunlardır:

“Nitekim hıdırellezde, kurban bayramında kesilen kuzulara, koyunlara da ağlardı. Fakat neyapalım, kaderleri böyle!” (KD/71)

“Büyük hanım kurban bayramlarında da aşağı yukarı aynı şeyi yapardı. Kurbanlık koyunların konak bahçesine misafir edildikleri bir iki gün içinde onları evlat gibi sevmeye başlar,

kesilecekleri sabah eliyle yüzlerini siler, kuru üzümlelerini yedirir, hatta gözlerini öper, aşçıbaşı belinde çarşaf gibi bir peştemalla onları almaya geldiği zaman gözlerini kapayarak bucak bucak kaçardı.” (KD/85)

“Hani bir zamanlar bayramlarda minimini erkek çocuklarına kordonlu, nişanlı paşa elbiseleri giydirirlerdi.” (AG/279)

“Ramazanlar, bayramlar olur, kızlarına bir yeni elbise, bir çift potin almayı akıl etmezdi.” (A/105)

3.4.6.Çeşitli Şenlik ve Törenler

Romanlarda dönemin çeşitli şenlik ve törenleri şöyle geçmektedir:

“Araba Üsküdar çarşısından geçerken bir köşe başında durmuştu. Birdenbire biraz ilerimizde bir mızika başladı. Ahali caddeden kaçıyor, yaya kaldırımları insanlarla doluyordu. Başımı uzattım. Önde mızika olduğu halde bir süvari taburu geliyordu. Gözlerim kararmaya, kulaklarım uğuldamaya başlamıştı. Vücudumu arabanın arkasına bırakarak gözlerimi yan kapadım. Boruların, trampetlerin sesi, nal ve kılıç şakırtıları bütün vücudumu derinden sarsıyor, kalbimi ağrıttak derecede çarpıtırıyordu.” (AG/124)

“Fakat başka bir mani var çocuğum... Bu gece Fransızların Ondört Temmuz Şenliği... Her sene bu gece Fransız Konsoloshanesi’nde bir müsamere verilir. Kasabadaki büyük memurlar ile yüksek ecnebi aileleri davet edilir... Peki niçin bana daha evvel haber vermediniz?.. Fakat bilirsin ki böyle müsamerelere Müslüman kızları iştirak edemez. Bahusus bu geceki hemen hemen resmi bir davet...” (AG/299)

“(M...S)’de bir temmuz şenliği akşamı... Sabahtan beri eğlenen kasabaya guruba doğru yorgun bir sükûnet çökmüştü.” (AG/15)

“Bu gece sade rıhtımın gazinoları, meyhaneleri, kahveleri değil bütün dükkânları donanıyor, renkli şenlik fenerleri karanlık, sakın denizin kenarını eski bir çevre kenarı gibi ışıktan oyalarla işliyordu. Yemek vakti olduğu için rıhtım henüz تنها idi.” (AG/16)

“Bir Rumen mızıkası, gazinolardan birinde enginden esmeye başlayan serin rüzgârla, sulanmış yolların kokusuyla, kâğıt fenerlerle beneklenmiş karanlıkla çok imtizaç eden hafif, mahzun havalar çalıyordu. Sade kasabada değil köylerde de bu gece şenlik vardı.” (AG/16)

“Yusuf, hatta Cumhuriyet şenliği gecesi çiftlikte fakir işçi çocukları için bir sünnet düğünü yapmış ve çiftlikte büyük memurlar ve eşraftan epeyce bir kalabalık toplanmıştı.” (EH/226)

“Şimdiye kadar ne hiçbir On Temmuz şenliğinde, ne başka bir bayramda hükümete böyle bir kalabalık akını olmamıştı.” (DĞR/44)

“Çocukluğumun en eski hatırası bir ağustos şenliği gecesidir. Bu hatıra, görülmüş bir şeyden ziyade vaktiyle dinlenmiş bir masalın hayalde bıraktığı izlere benzer: Bu dünyada başka bir âlemde ucu bucağı olmayan bir bahçe... Ağaçlarında renkli fenerler yanıyor,.. Bembeyaz, ince ince yollar... Uğultulu bir mahşer kalabalığı... Yer yer çarkıfelekler yıldızlanıyor, havaî fişekler uçuyor... Bu ağustos şenliği gecesini ailemizde benden başka da hatırlayanlar vardır. Paşa babam o gece vezir olmuş... Rahmetli büyük ablamı o gece gelin etmişler.” (D/7)

“Efendim neden bunların sesi çıkmıyor... İhtifallerde rezil oluyoruz... Nedir o Mimar Kasım mektebi efendim... Ağzımın suyu akıyor... Geçen sen Fatih ihtifalinde Ayasofya caminin önünde duruyordu... Hüdayı lemyezel hakkı için Mimar Kasım mektebinin Çemberlitaş önünde okuduğu marşı biz Ayasofya’dan işittik... Allah gözden esirgesin pek kıymetli bir muallimleri var... Çocuklar orkestrayı bastırıyor... Gerçi siz de mukteditirsiniz ama her nedense yavaş okutuyorsunuz... Ama bizim prensipe mugayirdir... Himmet edin.” (DK/47)

3.5.Giyim Kuşam, Süslenme

Giyim kuşam, bütün olarak bir kültür ürünüdür ve doğrudan doğruya insanla ilgili olduğundan, insanın yaşam biçimini belirten bir göstergedir. Giyim, giyenin sosyal durumunu, yaşını ya da dönemini, kişiliğini, ekonomik durumunu ve toplumdaki yerini belirlediği gibi, bireysel, toplumsal ya da ulusal özelliklerini de gösteren bir olgudur. Süslenme de insanın en temel eğilimlerinden biridir. Beğeni kazanmak, güzel görünmek, toplumsal statüyü göstermek veya toplum içinde saygınlığı arttırmak için süslenilir (Aydın,2009:5,7).

Başarılı bir gözlemci olan Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında giyim, kuşam ve süslenme unsurları kahramanlarının sosyo-ekonomik durumunu, toplumsal statüsünü ve en önemlisi dönemin şartlarını göstermesi bakımından önemlidir.

3.5.1.Bayan Giyimi

“...Nevnihal Kalfanın bile omzunda yeşil yün atkısı, elinde şemsiyesiyle uzaktan ağır ağır geldiği görülüyordu.” (KD/77)

“Öyle et Gülsüm, dedi, atlas pabuçların eskimesin...” (KD/9)

“Gülsüm’ün bahçede torunları ile boğuştuğunu görünce ihtiyar kadının aklı çıkacak gibi oldu ve başörtüsüz, terliksiz dışarı fırladı.” (KD/37)

“Her defasında, artık ölünceye kadar konakta kalmaya karar verdiğini söylediği için odalar verilir, entariler, pamuklu hırkalar biçilirdi.” (KD/78)

“Nevnihal Kalfa, büyük bir merasime gidecek gibi, giyinip kuşandı, başörtüsünün altına yeşil gaz boyamasından bir krep bağladı.” (KD/107)

“Kıza sarı soluk bezinden dekolte bir kanto elbisesi giydirmişler, ayaklarına Seniye Hanımın atılmış bir lâme pabucunu takmışlardı.” (KD/115)

“Gülsüm, Nevnihal’in kefeninden gömlek, yaşmağından başörtüleri yapmış da paralamış bile...” (KD/157)

“Gülsüm’ün iç çamaşırları, çorapları da yatağı kadar pisti.” (KD/159)

“İğne, ipliği yalnız bu leş kokulu çamaşırların yakasına bir fisto, beline bir kurdele, paçasına hanımlardan aşırılmış bir dantelâ parçası dikmek için kullanır olmuştu.” (KD/160)

“Geceleri, Gülsüm’ün tavan arasında akşam tuvaletini yaptıktan sonra, elinde şamdanla, merdivenden inmesi görülecek şeydi: Arkasında küçük hanımlardan birinin dantelli dekolte gömleği, hava soğuksa üstünde büyük hanımın pamuklu zıbını, ayağında Karamusallı sütnenin makasından çıkmış zıpka biçiminde bir basma don...” (KD/161)

“Biri, yeldirmesiyle başörtüsünü; öteki, çoraplarını getirdi. Nadide Hanım, hem acele acele hazırlanıyor...” (KD/173)

“Ertesi gün, Nadide Hanım, yeni mor maşlahını giydi...” (KD/177)

“Nadide Hanım, bir gün, genç kadını arkasında mavi ipekten ağır bir tuvaletle kapının önünde buldu.” (KD/180)

“Büyük hanım, kulislerden birinde sırmalara, boncuklara batmış mavi bir elbise farketti.” (KD/215)

“Gülsüm, yüzünün boyalarını yıkamış, ahaliden kimsenin kendisini tanımaması için bir siyah mantoya bürünmüştü...” (KD/216)

“Hizmetçi, siyah feraceli, ağbani başörtülü bir dışarlık kadını idi.” (KD/170)

“Yer yer bez parçalarıyla tutturulmuş elbiseleri üstünden dökülüyor.” (AG/144)

“Ayşe bana doğru koşarken başörtüsünün kenarından kurtulan ince saç örgülerini düzelterek güldü.” (AG/152)

“Ayşe kıpkırmızı oldu, biraz evvel düzelttiği başörtüyü tekrar bozarak yüzüne yaşmak yaptı, bu onun âdetiydi.” (AG/153)

“Potinlerinin ucuyla yoldaki taşları sektirerek ağır ağır giyinmeye giderken arkasından gülümsüyorum.” (AG/258)

“İstiyordum ki kızım herkesin çocuğundan daha güzel, daha şık ve kibar giyinsin. Onun tuvaletleriyle kendim meşgul oluyordum. (M...S)’in yegâne kibar ecnebi terzisi olan madam Sebastiyani’yi saatlerce modeller üstünde terletiyordum.” (AG/299)

“Yoldan kimse geçmediği için arkasında kısa kollu kısa etekli mavi ev elbisesiyle sokağa çıkan Jülide her zamandan daha çocuk görünüyordu.” (AG/323)

“Jülide (M...S) kadınlarının pek makbul tuttıkları yeşil kreplerden birini sarmıştı, krebin oyalı kenarları gözlerinin üstüne düşüyor...” (AG/426)

“Başları yamalı peştemallarla sarılı, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar...” (YG/52)

“Bir köşe başında karşısına eski siyah çarşafli bir kadın çıktı. Yüzünde kalın bir peçe vardı.” (YG/128)

“Bir gün Şahin Efendi, odasının önünde yine siyah peçeli bir kadın buldu...” (YG/145)

“Yüzündeki peçe İstanbul hanımlarınıninki gibi ince idi.” (YG/146)

“Kenan kısa beyaz yeldirmeli bir güzel kızla beraber eşeğin yularını tutuyordu.” (DK/20)

“Dikenli yollarda, genç kızların kırmızı, beyaz, mavi yeldirmelerini artık gizleyemeyen ağaçlıklarda vefa yeminleri...” (DK/39)

“Nimet Hanım’ın yanında kısa etekli, açık yakalı on dört on beş yaşlarında ufak tefek sarışın bir kız çocuğu vardı.” (DK/69)

“Komşu bağlardan birinin kapısında lacivert çarşafli bir hanım gördü.” (DK/85)

“Lamia büyük, siyah bir pelerine sarılmış olduğu halde çardağın bir köşesinde duruyordu.” (DK/143)

“Pencereden başını uzatan Lamia gron çarşafli, şişman bir hanım gördü.” (DK/169)

“İpek çarşaf güzel ama altında kara mutfak donu yoksa ben bir şeye bilmiyorum...” (DK/189)

“Mebrure yüzünde mavi yemenisiyle yatağında uyuyor.” (DK/197)

“Mebrure’ye hediyeler getiriyor, süslü gömlekler dikiyordu.” (DK/225)

“Çitlembiklerin arasından gözüme bir pembe yeldirme ilişti.” (DK/324)

“Başını bir beyaz yemeni ile sımsıkı çatmıştı.” (DK/270)

“Boynundaki eşarbi, süratin rüzgârına karşı iki eliyle zor zaptediyor.” (EH/6)

“...dolaptan çıkardığı dantel bir kolereti gömleğinin üstünden geçirdi...” (EH/11)

“...arkamızdaki masada oturan siyah başörtülü, mavi kadife pelerinli bir kadının, ”anne, ne zaman dans oynayacaklar?” diye sızlanan topaç gibi bir oğlan çocuğuna...” (EH/57)

“Mantolu, tayyörlü, şapkalı yenilerin arasına karışmış siyah çarşafli analar, kaynanalar, hatta büyük anneler...” (EH/57)

“Başında kocaman bir kurdela vardı. Çoraplarından biri potininin üstüne düşmüştü.” (EH/84)

“Yatarken karyolasının başına astığı bir ipek atkının ucu yüzüne sürünüyordu...”
(EH/140)

“Yusuf, küçük bir manifaturacı dükkânından taraktan başka bir iki ufak tefek eşya aldıktan sonra bir elbise askısına asılmış kırmızı bir kadın mayosunu indirtti...”
(EH/170)

“...en kuvvetli makyaj olarak dudaklarına ruj sürdü ve geceliğinin çıplak omuzlarına bir şal attı.” (EH/121)

“Hayriye Hanım, Leyla ile Necla'nın tuvaletleri için evin en zaruri masarifini kırpmaya başladı.” (YD/57)

“Sırmalı cepkeninden sonra tül bluzunu da çıkarmaya razı olan Bulgar kızı ayakta, çıplak omuzlarından biri ev sahibi Ömer Beyin göğsüne dayanmış...” (DĞR/5)

“Ya meleğin kılık kıyafeti! Tepesinde kıtık haline gelmiş, tarak işlemez saçlar, ayaklarında yaz, kış kalın yünden kenarları düşük, köylü çorapları; entarisinin üstünde kendisinin delik deşik bir eski abası...” (DĞR/18)

“Şık çarşafı, elmas yüzükleri, hattâ biraz hazır parası vardır ve marifetlerinin hepsi bundan ibaret değildir...” (DĞR/26)

“Bu masanın önünde birçok çarşafli (hemşire hanımlar), meramlarını burnunun altından iğnelemiş peçelerinin altından anlatan birçok köylü ablalar geçmemiş değildi.”
(DĞR/21)

“Fakat Bulgar kızının, ince eldivenleri arasında belirmiş bir mendil ile gözlerini silmesinden istifade ederek o gün buna da cesaret etti.” (DĞR/21)

“O zamanlar, üzerinde ne bu külüstür ebe kadın mantosu, ne bu çatkı, ne bu eldivenler ve daha kim bilir neler elbette yoktu.” (DĞR/20)

“Ayrılacağımız zaman tekrar boynuma sarıldı, sonra ıslak kukuletasını başıma geçirdi.”
(D/75)

“Mutlaka yine kapalı bir dışarlık çarşafına bürünmüştü.” (D/82)

“Yamalı bir çarşaf giymiş ihtiyar bir kadın iki yemek sahanıyla bir hilâli gömlek satıyordu.” (D/109)

“Beyazıt meydanından geçerken: -Vah vah. Bu gece Beyoğlu'na gideceğimizi bilseydim, yeni çarşaflarımdan birini rügan iskarpinlerimi giyerdim.” (D/163)

Ayağından iskarpinlerini, arkasından mavi bluzunu attı. Kirli bir kombinezonla kaldı.”
(D/169)

“Çorabının yamalı tabanları eskiliğinden parlıyordu.” (D/170)

“Ahali vagonlara giriyordu. Vedia, siyah eldivenli küçük elini bana uzattı...” (D/185)

“Sonra ailesi... Denize bakan bir pencerenin yanında, yayvan bir kerevetin üstünde, başında yeşil başörtüsüyle daima dikiş diken, En’am okuyan büyük annesi...” (A/38)

“Zehra, ablasının çarşafa girdiği günü hatırlıyordu. Bin zahmetle eflâtun bir ipek çarşaf bir çift rugan iskarpin tedarik edilmişti.” (A/43)

“Bu vaziyette çıplak dirseği (çünkü kadınlar içinde dekolte elbise giyen yalnız oydu) göğsüme dayanıyordu.” (GE/76)

“İstanbul’un pek kibar ve alafranga ailelerinde moda olmağa başladığı üzere, çarşaf yerine şık bir ipek manto giymişti.” (GE/62)

Ayrıca Bknz:

AG/102, AG/163, AG/218, AG/401, YG/151, YG/147, DK/19, DK/22, DK/85, DK/130, DK/145, DK/174, DK/179, DK/198, DK/227, EH/57, EH/74, EH/140, EH/142, EH/145, EH/149, EH/150, EH/155, EH/156, EH/183, EH/193, YD/18, D/13, D/62, D/63, D/140, D/162, D/184, D/158, A/50, A/52, A/101, GE/30, GE/122, EH/204, EH/207, EH/209, EH/210, EH/211, EH/230, EH/237, AG/226, AG/234, AG/295, AG/306

3.5.2.Erkek Giyimi

“Hava, çok sıcak olduğu için mutasarrıf, sadakor elbiseler giymişti.” (KD/172)

“Nihayet, sarıklı bir adam, pencereden kırık ağızlı bir toprak testi uzattı; kızın sesi kesildi.” (KD/8)

“Yalnız, istasyonun taşlarına değdikçe bir at nalı şakırtısı çıkaran büyük ve ağır iki asker kundurası vardı ki...” (KD/9)

“Hala, paşanın eski redingotlarını giymesi ve boğazındaki arıza sebebiyle başını daima havaya kaldırarak konuşması...” (KD/30)

“Lala bu saatte tüylü pazen entarisini, eski arakiyesini giymiş, kuşağını bağlamış, bir kerevetin üstüne serili yatağına uzanmış bulunurdu.” (KD/48)

“Zabit, gecelik entarisinin üstüne bir pardesü almış, bir elinde şamdan, ayağında terliklerle pat, pat!, tavan arası merdivenlerini çıkıyor.” (KD/68)

“Evet, kız, ilkinden bir parça acı duyar, lakin çocuk olduğu için, biraz sonra kavuklunun tuhafliklarına, mantın feraceli, bürümcek yaşmaklı zennelere dalıp kederini unuttur.” (KD/86)

“Yakası kapalı haki ceketı, tozlu dolakları, iri dolgunca vücuduyla bende evvela bir çiftlik kâhyası tesiri uyandırdı. Beyaz güneşliğı yüzünün yarıdan ziyadesini kapatmıştı.” (AG/7)

“İmam lataları biçimindeki siyah sof ceketinin ensesinden yakalayacak, eski bir koyun pöstekisi gibi kapıdan dışarı fırlatacaktım.” (AG/14)

“Beyaz gömleğinin sıvalı kolları, kayış kemeri ve boynundaki kırmızı mendiliyle bir fantezi sinema kovboyuna benzeyen delikanlının bu hareketi dehşetli sükse yapıyor.” (EH/7)

“...merdivenin alt başında duran kasketli ve uzun beyaz bıyıklı bir adam Züleyha’yı elinden tuttu...” (EH/20)

“Yaz sıcağına rağmen, arkasında solmuş bir pardesü, boynunda kirli bir kaşkol, ayaklarında lastikler vardı.” (EH/21)

“Kaçanlara makabil, caddelerde korkunç kalpaklı Kuva-yi Milliye zabitleri dolaşmaya başlamıştı.” (EH/30)

“Babası, kamçısının ucuyla parlak çizmelerine vurarak mağazanın içinde dolaşırken, kendisi şöyle dirseğini tezgâha dayayacak, Ermeni satıcıları mum gibi karşısına dikecekti.” (EH/31)

“Fakat Haydarpaşa istasyonunda trenden büyük astragan kalpaklı, parlak çizmeli miralay yerine soluk elbiseli...” (EH/31)

“Arkasında sadakor bir elbise, başında bir panama şapka vardı.” (EH/40,46)

“...kendisi direksiyona geçerek yanına külot pantolonlu, uzun kır bıyıklı bir adam almıştı.” (EH/41)

“Yelken bezinden bol bir yazlık elbise, terden sıırıslıklam mavi frenk gömleğinin ucu bir düğmesi daima açık bulunan pantolonundan dışarı fırlardı.” (EH/46)

“Hele ortalığın sııcaktan kavrulduğı bazı sayılı günlerde jaketatay ve silindir şapka giyerek kokartlar, nişanlar takarak...” (EH/47)

“Belediye reisi, uzun ve biçimli vücuduna çok iyi giden yeni frakı...” (EH/55)

“Biraz evvel teşrifatçılık yapan birkaç smokinli genç, şimdi kavalye namzedi olarak ortaya sürölüyor...” (EH/58)

“Fakat buna rağmen genç kız onu, ayağında golf pantolonu, elinde kamçı ile bakkal dükkânlarının ve...” (EH/66)

“Bu esnada tuhaf bir kaza da olmuştu, Züleyha’nın bileziğinden fırlamış bir tel, Yusuf’un ipek gömleğine takılarak hafifçe yırtmıştı.” (EH/119)

“Sürekli bir el hareketiyle Yusuf’un beyaz kravatını iki ucundan çekti, bozdu.” (EH/123)

“Alelacele çizmelerini çekmiş, gocuğunu ve tüfeğini yüklenmiş olan Ömer Çavuş da işi “Bey”e haber vermeye geliyordu.” (EH/174)

“Her sene yaz devam ettiği müddetçe külot pantolonlarının kemerinden ip kangalları ve büyük tabancalar sarkan koloniyal şapkalı birtakım adamlar...” (EH/184)

“...iskarpinlerinin topuğu ile dağınık kâğıtlara vura vura sözüne devam ediyordu...” (YD/7)

“Yerinde doğrulmuş, fantezi ipek çoraplarını, yeni gömleğini gururla göstererek gülüyordu...” (YD/8)

“Fakat kocasının entariyi verip fanila ile kaldığını görünce üşümesinden korktu...” (YD/62)

“Güzel ve zeki başı siyah güveylik elbisesinin üstünde balmumu gibi renksizdi.” (YD/73)

“Artık davet akşamları o da oyuna çıkacak bir aktör gibi köşede hazırlık yapıyordu. Kunduralarını boyuyor, pantolonunun paçasından sarkan iplikleri makasla kesiyor, gömleğinin yırtıklarını büyük bir dikkatle kravatının altına sokuyor, saçını sakalını fırçalıyordu.” (YD/83)

“Onun fikrinde keşköllü sokak dilencileri bu yüz­süz ve vicdansız adamdan bin kat iyi idi.” (YD/130)

“Üstelik yaz, kış kulaklarına kadar geçirmeden yatmadığı gecelik yün takkesi yerine başında sargı bezlerinden bir de acayip Yeniçeri kavuğu farkedince kendini tutamayarak “aman” diye bağırdı.” (DĞR/8)

“En bunaltıcı yaz gecelerinde bile, pencereleri kapamadan, başına takkesini geçirmeden, pazen entarisinin beline yün kuşağını sarmadan yatağa girmez, bunlardan birini ihmal ederse günlerce öksürüp aksırırdı.” (DĞR/15)

“...üstelik Bolatin de köylülerin şalvar ve poturlarına burnunu sürerek havlamaya başlayınca...” (DĞR/33)

“Bu yara, Ömer Beyin ziyafetine giderken giydiği yeni reye pantolonunun diz kapağında idi. Ötekilerin yaması kendindendi.” (DĞR/53)

“...ellerinde yiyecek çıkınları ile işlerinden dönen babalarını karşılamaya nalınlı çocuklar koşuyordu.” (DĞR/55)

“...Halil Hilmi Efendi - Keyfi yerinde olsaydı - ayaklarında dolaklar, omuzlarında mataralar ile odasına giren heyet azasını şöyle karşılardı...” (DĞR/72)

“Her akşam, Lodya Ben’in Feth-i Konstantaniyye piyesi başlamadan evvel bonjuru ve rugan iskarpinleriyle sahneye çıkıyor...” (DĞR/88)

“Allah selâmet versin Nalân Kalfa, gömlek sayısınca da don koymuştu.” (DĞR/110)

“Artık, pek seyrek evinden çıkıyor arkasında kısalmış bir patiska entari, ayaklarında şıpşıp terlikler akşama kadar odadan odaya dolaşıyor...” (DĞR/111)

“Tarabya’da danslı ziyafetler veriliyor, Babîâli koridorlarında ve gazete idarehanelerinde spor elbiseli, kalın gözlüklü ve kunduralı bir takım adamlar dolaşıyordu.” (DĞR/117)

“Fakat Mutasarrıf tozdan ağarmaya başlayan rugan iskarpinleriyle valinin her adımında onlardan en aşağı iki misli fazla yol yapan arşın arşın bacaklarına yetişemiyor...” (DĞR/124)

“Beyaz takkesinin kenarlarından çıkan seyrek uzun kır saçları; sert kıllı karışık sakalı...” (D/10)

“Onu şal hırkasıyla köşedeki sedirde eski kitapları karıştırıyor... Farisî beyitler okuyor görürdüm.” (D/11)

“Kulaklarına kadar geçmiş büyük kırmızı fesli, uzun redingotlu, kıranta bir adam...” (D/29)

“Ortalıkta kimse kalmadığı zaman muşambamı giydim...” (D/34)

“Kalın bir paltoya bürünmüş ihtiyar bir hâkim kesik kesik öksürüyor...” (D/74)

“Nihayet abani sarıklı, kır sakallı bir ihtiyar tellâli gözüme kestirdim...” (D/109)

“Ceketini çıkarmış frenk gömleğinin kollarını sıvamıştı.” (D/112)

“Abani sarıklı bir adam, omuzlarından tutuyor : -Haydi kalk. Annen öldü be çocuğum...” (D/135)

“Zavallı İbrahim fazla olarak kendi muşambasını da çıkarıp örttü.” (D/142)

“Erkek kırk yaşlarında kadar saltalı, şalvarlı bir dışarlıklı idi. Dikkatle yüzüme baktı, hiddetle...” (D/157)

“Mavi gömlekli bir delikanlı çarşafının pelerini çekti.” (D/160)

“Dede ceketini çıkarıp omzuna atmış, kırmızı gömleğinin kollarını dirseklerine kadar sıvamıştı.” (D/180)

“Efendim, muallim hanım nalınla mektebe gelme diyor... Benim yeni potinlerim var ama ayağımı sıkıyor...” Onun da derdi anlaşılmıştı. Zavallının da giyecek potini yoktu... Yahut da anası bin zahmetle aldığı potini her gün giyip çabucak eskitmesine müsaade etmiyordu..” (A/16)

“Yalnız insan, sıkıya gelirse kuru ekmek de yiyebilir, temiz memur redingotunu yamalı bir gömlek üzerine de giyebilir.” (A/121)

“Birisi polis çağırmaktan bahsetti. Necip Bey kravatını düzelterek...” (A/148)

“Yamalı, çamurlu elbiseler üstündeki bu baş cidden ibretle görülecek şeydir.” (A/155)

“...akşam serinliğine karşı pardösüsünün yakasını kaldırmış, yüzünün bir kısmını saklamıştı.” (A/155)

“Battaniye kısa olduğu için ölünün yırtık çoraplı ayakları dışarıda kalmıştı.” (A/159)

“Sırma yakalı bir odacı: -Gir! dedi.” (GE/12)

“Fakat bu yünlü eteklik ancak kara kışta giyilebilir; daha yazın ortasındayız...” (GE/128)

“...kocasının, benim için hazırlanmış en güzel ipek pijamasını, altında yine benim için hazırlanmış, yanyana konmuş rugan terliklerinin burunlarını görüyor gibiydim.” (GE/144)

“Kocası gündüzleri birdenbire açılmış yeni kaderinin yolunda bütün ateşleri ve ihtiraslarıyla çırpınacak, fakat akşamları, ayağında terlikleri, sırtında pijaması, mavi abajurlu bir lâmbanın rüya gibi ışığı altında...” (GE/123)

Ayrıca Bknz:

YG/62, YG/89, YG/104, YG/134, YG/154, YG/245, YG/55, EH/84, YD/62, YD/137, DĞR/8, DĞR/98, DĞR/100, D/45, D/58, D/78, D/97, D/129, D/182, GE/12, AG/233, AG/281,

3.5.3.Çocuk Giyimi

“Büyük, yedi yaşlarında, mavi başörtülü, sarı entarili, ablak bir kızdı...” (KD/8)

“Nihayet arkasına Seniye’nin eskimiş çamaşırlarından bir gömlek, kısalmış bir kırmızı entari giydirdi.” (KD/27)

“Lala, paraların Gülsüm’ün arkasındaki yeşil yün hırkanın delik cebinden dökülmekte olduğunu gördü.” (KD/50)

“İlle de ille, diye arka üstü yere yatarak tepinmeye, potinlerinin topukları ile tahtaları dövme başlarlar.” (KD/57)

“Çocukların küçülmüş don, gömlekleri, eski pelerinleri, hatta oyuncakları haydi bir dereceye kadar izah edilebilsin...” (KD/58)

“Biraz evvel yukarı kattaki yatak odalarına çıkan çocuklar, dadının elinden kurtulmuş, beyaz gecelik entarileri, çıplak ayaklarıyla aşağı inmişler...” (KD/59)

“Gülsüm, bir defa daha etrafına bakıp hiç kimseden medet olmadığını görünce yukarı çıktı; ağlaya ağlaya entarisini, çoraplarını, potinlerini giydi.” (KD/138)

“Çocukların biri beş, biri yedi yaşlarında idi. Arkalarında hazırıcı mağazalarından alınmış pahalı elbiseler vardı.” (KD/170)

“Hoca Efendi'nin beni püskülsüz, çorapsız arkadaşlarımdan ayırt etmesi gücüne gidiyordu.” (D/13)

“Hiç unutmam; o gün, arkamda siyah benekli fes rengi kadifeden yeni bir elbise vardı. Arkadaşlarım ağlaya bağıra sıralarını savarken bir köşede acele acele potinlerimi çözmeğe uğraşıyordum.” (D/16)

“Soğuk günlerde annesinin göğsü işlemeli eski hırkasıyla mektebe geldiği için ben; ona “Kız Ömer” diye takılırdım.” (D/17)

5.4.Takı ve Süslenme

“Amma kırk yılda bir pek ehemmiyetli bir işim düşerse o başka... Mesela yumurcıklar yine firketelerimi çalmışlar...” (KD/53)

“Bu tuvalet, bazen baş süsleriyle de zenginleşirdi. Meselâ, Dürdane Hanımın mektebe başladığı günden kalma, zamanla rengi beyazdan kanarya sarısına dönmüş, bir papaziye hotozu takar yahut da ertesi güne bir ondülâsyon hazırlığı olmak üzere saçlarını lüle lüle kâğıt parçalarına sarıp bez parçalarıyla bağlardı.” (KD/161)

“Ellerinde üç beş parça ev eşyasıyla kadının kalay gibi bir iki kıymetsiz küpe ve yüzüğünden başka bir şeyleri yoktu.” (YG/235)

“...yaz sıcağında briyantinden cıvık cıvık, alaviyerj kıvrıkcık saçları, altın dişleri vardı.” (EH/53)

“Yüzünü, kirpiklerinin bütün boyalarını yıkadıktan sonra, aynasının karşısına oturdu; oynamaya hazırlandığı sahne için en kuvvetli makyaj olarak dudakların ruj sürdü ve geceliğinin çıplak omuzlarına bir şal attı.” (EH/121)

“Şık bir hanım sabahı bekleyememiş, ay ışığında manikür yaptırıyor, demezler mi?”
(EH/168)

“...soğuktan çatlamış eller vazelinli ılık suda yumuşatılıyor, nezleden kızarmış gözler, şişmiş burunlar türlü boyalar ve kremlerle tamir ediliyor, mütemadiyen sucuk, pastırma yemekten kokan ağızları temizlemek için sensenler çiğneniyor, kolonyalı sularla gargaralar yapılıyordu.”
(YD/106)

“Aziz Paşa, kararmış parmaklarımızı görünce: — Ne o... Kına mı koydunuz ellerinize? dedi.” (GE/36)

“...yanımda oturan altın dişli hanımefendinin önünde de şarap şişesi ve bir dolu bardak...” (GE/74)

“Para kazanmak için gözlerine biraz sürme, yüzüne bir parça boya sürmek, sokak başında zengin namus müşterisini beklemek kâfidir sanıyordu.” (D/159)

“Necmiye’nin siyah saç örgülerinin birinden sarkan bir kordelayı düzelterek...”
(AG/136)

“Kadınlar inci, elmas, altın namına ne varsa boyunlarına, başlarına, kulaklarına takarlar.” (AG/305)

“Kızım o cam bilezik ne güzel şey... Nereden buldun?” (AG/420)

“...Lamia’nın parmaklarından birini zorluyor, kırmızı taşlı bir altın yüzük takmaya çalışıyordu... Yedigâr bir yüzük...” (DK/172)

“Bugün sana bir çift elmas küpe almaya gitti...” (DK/173)

“Entarisinin kolu baştan başa yırtılmış, saçlarına takılan küpesi kulağını kanatmıştı.”
(DK/210)

“Cavidan hazırlanmış, hatta çantasıyla şemsiyesini bile almıştı.” (DK/283)

“Sofanın bir köşesinde kendine mahsûs bir yeri vardı. Orada saatlerce maşa ile saçlarını kıvırmak, gözlerini, dudaklarını boyamak, başına, boynuna kurdele parçalarından fiyonglar takmakla eğlenirdi.” (A/42)

“Nişanlım alay müftüsünün kızındaki yüzüğü beğenmiş öyle mi? Hemen bulup buluşturup bir roza yüzük alıyorum...” (A/107)

“Gülsüm’ün, konağın neresine sakladığı bir türlü keşfedilemeyen bir tuvalet kutusu vardı: Zaman zaman ortadan kaybolur, sonra kaşlarında rastıklar, gözlerinde sürmeler, dudaklarında karmenler, maskara bir çehre ile ortaya çıkardı.” (KD/161)

3.6.Halk Eğlence ve Oyunları

Oyun ve eğlence kültür hayatımızda önemli bir yer teşkil etmektedir. Pertev Naili Boratav, “Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin herhangi bir üretim çabasını ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemler” olarak tanımladığı oyunları: sadece çocuklara özgü oyunlar, talih, kumar, büyüklük ve törelik oyunlar, beceri ve güç oyunları, zekâ oyunları ve katışimli oyunlar olarak kümeler (Boratav,2016:267,270).

İncelediğimiz eserlerde geleneksel Türk tiyatrosuna ait gösteriler, halk dansları; son dönem Osmanlı toplumunda Batılı anlayışın etkisiyle ortaya içkili, danslı eğlenceler, balolar ve Cumhuriyetin ilanından sonra daha da yaygınlaşan tiyatro, sinema gösterileri, şenlikler, sportif faaliyetler vb. çeşitli eğlenceler tespit edilmiştir. Ayrıca halkın kullandığı birçok müzik aleti de romanlarda geçmektedir. Bunun yanında çocuklara özgü oyun ve oyuncaklar da eserlerde göze çarpmaktadır. İnsanların neşeli vakit geçirmelerini sağlayan oyun ve eğlenceler romanlarda şöyle geçmektedir:

3.6.1.Büyüklerle Özgü Oyun ve Eğlenceler

3.6.1.1.Şans ve Kumar Oyunları

“Londra’ya giden bir hariciye memuru ve iki Belçikalı maden mühendisiyle briç oynuyordum.” (AG/77)

“Sabahlara kadar musiki ile işretle, kumarla, kadınla geçirdiği geceler kaale alınmaya değer miydi?” (DK/102)

“Binbaşı ile Vedat yine tavlaya başlamışlardı.” (DK/254)

“Dansediliyor, briç oynanıyor, Züleyha, evvelki istihfaflarını unutarak, neşe ile bu salonu idare ediyordu.” (EH/132)

“Şimdi vakit geç... Yarın olsun da sizinle tavla oynarız, dedi.” (EH/186)

“Büyük annesine, annesine göre ben sefahatten, kadın ve kumar eğlencelerinden dönen bir adamdım.” (A/141)

“Bazıları mütemadiyen tavla, iskambil oynuyorlar, arada bir durarak ağza alınmayacak küfürlerle birbirlerine sataşıyorlar...” (YD/47)

“Yerliler onun İstanbul’da kumar oynamaya ve hovardalık etmeye gittiğini söylerlerdi.” (GE/25)

“Aziz Paşa ile Doktor tavla oynarlarken, Adnan bana kitaplarını getirdi, günlerimizi kararlaştırdık...” (GE/29)

“Azacak dersem, çapkınlık filân değil... Delicesine kumar oynayacak ve biraz daha içeri girecek...” (GE/57)

“Ben, yanlarından ayrılırken çıplak, kırmızı başlı eski şehbender: -Yahu, Paşa... Bir kadril oynasak ne dersin? diyordu.” (GE/78)

“Mesele pokere aittir. Anlayamadığım tâbirlerle uzun uzadıya bir şeyler söylüyorlar. Şehbender’in de Paşa gibi kumarbaz olduğu anlaşılmaktadır.” (GE/81)

“Otelin bir odasında birkaç kişi poker oynuyorlardı. Yüksek tabakadan oldukları belliydi.” (GE/106)

“Haydi, şimdi gel bakalım tavlaya... Bakalım ne zaman öğreteceğim şunu sana...” (GE/129)

3.6.1.2.Kanto

Kanto, İstanbul’da Tuluat tiyatrolarının tamamlayıcısı olarak ortaya çıkan, kelime kökeni İtalyanca “cantere”den gelen, kısaca perde aralarında söylenen şarkılar olarak adlandırılan ve İstanbul’a özgü, özgün bir türdür. Kanto tuluat tiyatrolarında, oyundan önce, genellikle kadın sanatçıların şarkı söyleyip dans ederek yaptığı gösteri ve bu gösteri sırasında söylenen coşkulu şarkılar olarak ortaya çıkmıştır (Ünal,2017:247,259).

İncelenen eserlerde Kanto’ya dair Kızılıcak Dalları’nda birçok ayrıntı mevcuttur:

Kanto, ilk olarak Gülsüm ve çocukların ev halkına sundukları bir eğlence olarak geçmektedir. Gülsüm, dönemin ünlü kantocularından Peruz Hanım rolüne girmiştir. Kantocuların kılık kıyafet ve makyaj ayrıntılarının yer aldığı bu bölümde sahnede söylenen bir kanto metni de yer almaktadır:

“İkinci perde kanto idi. Birinci perdede Kel Hasan rolüne çıkan Gülsüm, bu defa Peruz Hanım olmuştu. Kıza sarı soluk bezinden dekolte bir kanto elbisesi giydirmişler, ayaklarına Seniye Hanımın atılmış bir lâme pabucunu takmışlardı. İlk perdedeki bıyıklardan kalma mürekkep lekeleri Gülsüm’ün yüzünden çıkmamıştı. Bunun üstüne düzgünler, allıklar sürmüşler, yanaklarına, çenesine, alınına, burnuna ladenden mercimek büyüklüğünde benler kondurmuşlardı. Artık olan olmuş, Gülsüm işi büsbütün rezalete dökmüştü. Defler, dümbelekler, zilli maşalar arasında komşu kızın udu çalıyor, Gülsüm:

Armut dalda, kız şanoda sallanır.
Ben sana yandım yâr, yâr!

Ben seni sevdim yâr, yâr!
diye, işaretler yaparak, kanto söylüyordu. Çocuklar bu defa da içerden:
-Ulan, göbek atsana, gerdanını titretsene, diye bağıyorlar. İki partilik bir alafranga şan yapıyormuş gibi ud başka havadan çalıyor, Gülsüm, başka havadan okuyor, dışarda yine kıyamet kopuyordu.” (KD/115)

“Sol taraftakiler ise: ‘Dramlar, düetolar... Şark Greta Garbo’su meşhur Primadonna Mücellâ Suzan Hanım tarafından kantolar...’ diye bağırişıyorlardı.” (KD/211)

Eserlerde kanto terim olarak şöyle geçmektedir:

“Öteki usta bize türküler, kantolar çalardı... Siz neye çalmıyorsunuz?” (DK/49)

“Makbule’nin en büyük zevki gramofon çalarak kantolar, köçek havaları oynamaktı.” (DK/191)

“Bir eli ile omuzlarımı, kollarımı çimdikliyor, öteki ile kantocu kızlar gibi işaretler yapıyor, parmaklarını şıkırdatıyordu.” (D/170)

“O da Halil Hilmi Efendi gibi Kandilli’de bir sünnet düğününde gecelermiş, sabaha karşı kantocu Blanc ile karşı karşıya çiftetelli oynamıştı.” (DĞR/38)

“...vücutlarının görünecek yerlerini kolonya ile silerler, ayna karşısında kantocu kızlar gibi boyanırlardı.” (YD/79)

3.6.1.3.Diğer Eğlenceler

“Programın son bir numarası da, eğlenceli bir eşya piyangosu idi. Saçsız bir adam tarak, yalancılığıyla meşhur bir avukata tahtadan yapılmış bir martin tüfeği, yüzü yanık bir kadına el aynası gibi şeyler çıkartılıyordu. Fikri Bey, bu arada bana da kendi mamulâtından bir Fikri losyonu hediye etti.” (EH/61)

“Zaten doktor da artık korku kalmadı, diye yemin ediyor. Haydi, siz de bir arabaya binip sinemaya gidin, diyordu.” (KD/127)

“Artık kendi arzusuyla tiyatrodan, şenlikten, bayramdan vazgeçiyor...” (KD/154)

“Aşağı inen bir merdivenin başında ışık görünüyor, oynak bir raks havası çalan bir piyanonun sesine kahkahalar, el şakırtıları, tabak, bardak gürültüleri karışıyordu.” (AG/161)

“Merdivenin üstünden eğilip baktım. Burası vapurun salonuydu. Kenara çekilmiş masalarda içki içiliyor, yemek yeniyor, ortada dans ediliyordu.” (AG/161)

“Adi günlerde size öyle gelir ki bunlar hayata küsmüş bezgin insanlardır. Fakat düğünlerde, bayramlarda, şenliklerde çocuk gibi bütün ruhlarıyla eğlendiklerini görür ve müsterih olursunuz...” (AG/18)

“Vakit geçirmek için Alemdağı yollarında at ile uzun uzun dolaşıyor ve avcılık ediyor, köşkün bahçesinde suluboya resim yapıyor, sonra mütemadiyen resim yapıyordum.” (AG/53)

“Tabii herkes sevindi. Efrat terfi şerefine küçük bir şenlik yaptı. Kışlanın, belediyenin önünde mızıka çaldı. Zabitler sabaha kadar eğlendi.” (AG/61)

“Bilmeden eğlencenizi bozdum; cemiyetinizi dağıttım, dedim, bir kır balosu mu tertip ettiniz?” (AG/183)

“Jülide bana bir parça izahat vermek lüzumunu hissetti, bir mazeret arar gibi:

Bugün benim isim günüm efendim... Avrupa’da her sene bugün bir küçük eğlence yapmayı adet etmiştik de...” (AG/184)

“Bu gülünç kır balosuna itiraz etmeyişim Jülide’ye cesaret vermişti.” (AG/186)

“Sahildeki Rum balıkçı kızlarını çiftliğe dadandırmıştı. Hele ben uzakça bir yere gittiğim vakit derhal sakızların altında kır baloları tertip ediyor, bahçe panayır yerine dönüyordu.” (AG/188)

“Şimdi büsbütün olmadı... Derdini anladım küçük hanım... Bugün Pazar... Freskosilo köyünde sonbahar panayırının üçüncü haftası... Sen yine oraya gidip gâvur karıları içinde gazinoya oturacaksın... Çalgı dinleyeceksin... Halim Ağa bir kere aldanır küçük hanım...” (AG/201)

“Ben bilakis senin eğleneceğini tahmin etmiştim. Mesela bu kalabalık rıhtımda, çalgıların, kâğıt fenerlerin arasında dolaşmak fena mı?” (AG/298)

“Bir gece Jülide’yi Beyoğlu’nda bir konsere götürmüştüm. Locamıza henüz girmiştik ki kızım birdenbire beni dürttü...” (AG/343)

“O gece şerefime tertiplenen fener alayında kimi gördüm bilir misin?” (YG/179)

“Hükümet Caddesi’nde ramazan, kandil, donanma gecelerine mahsus bir aydınlık ve kalabalık vardı.” (YG/171)

“O akşam, tamamıyla kendi hallerine bırakılan çömezler, pilavdan sonra bir de eğlenti tertip etmişlerdi. Nedim Hoca ismindeki bir de softa-ki şimdi şeriat mahkemelerinde yalancı şahitlikle geçindiğini iştiriyordu-başka birkaç arkadaşıyla beraber orta oyununa benzer bir oyun tertip etmişti.” (YG/24)

“Kibar su şehirlerinin, meşhur at koşularının, bilhassa sergi ve tiyatroların mevsimini kaçırmamaya gayret ederdi.” (DK/11)

“Bu mevsimde buralarda adettir... Geceleri böyle bağdan bağa misafir kabileleri gelip gider... Fakat niçin böyle sessiz gidiyorlar... Bunlar ekseriya türkü filan söylerler, gürültü ederler...” (DK/18)

“Güzel ud çaldığı için ara sıra ziyafetlere, işret âlemlerine davet ediyorlardı.” (DK/25)

“Bozyaka asıl bu son günlerde neşelenirdi. Her tarafta ahenk, kakhaha ve türkünden başka bir şey duyulmazdı. Sabahlara kadar bağlarda çalgılar çalınır, hora tepilir; yollarda önlerinde meşalelerle kabileler dolaşırdı.” (DK/39)

“Bağlarda sabahlara kadar ayrılık eğlenceleri yapılıyor, çırılar yakılıp çalgılar çalınıyordu.” (DK/99)

“Sabahlara kadar musiki ile işretle, kumarla, kadınla geçirdiği geceler kaale alınmaya değer miydi?” (DK/102)

“...beyaz, pembe, mor yeldirmeler, çocuk haykırışmaları, kakhahalar, türküler bağları şenlendirmeye başlıyordu.” (DK/11)

“Çalgı, ahenk, kakhaha, gürültü hala devam ediyordu.” (DK/131)

“O gece İkiçeşmelik kahvesine çıkmıştım.” (DK/166)

“Sürgünler gelince tiyatro yahut cambaz kumpanyası gelmiş sanıyorlar...” (DK/241)

“Aklıma bir azizlik geldi... Hemen biraz boya ile bir parça mukavva buldum... Çabucak üç karikatür çizdim... Biraz ressamlığım vardır... Salonun bir köşesine bir de perde uydurduğum gibi her şey tamam oldu... O gece orada olanları gülmekten kırıp geçirdim... Öyle Kınalı Kavak, Yalova Sefası filan oynatmıyordum... Keman ve piyano ile alafranga bir opera...” (DK/244)

“...haftada bir iki defa da bazı yeni arkadaşlarıyla beraber ava gidiyordu.” (DK/264)

“Münir Bey’den şimdi bir tezkere aldım. Bugün Buca’da at yarışı varmış...” (DK/320)

“İster misin yine at koşusu filan diye havalanayım...” (DK/322)

“Bu senen Bozyaka’da her vakitkinden daha coşkun ve neşeli bir hayat var. Bağlar, bahçeler renk renk kadın yeldirmeleriyle dolu, akşamüstleri yollar kalabalık birer mesire halini alıyor. Geceleri Kırkçamlar’da mehtap âlemleri yapılıyor, her akşam bir yerde toplanan gençler, sabahlara kadar çalıp çıkıyorlar...” (DK/325)

“Bir gün olmayacak insanlarla delicesine kumar oynuyor, bir başka gün en adi kadınların peşine takılıyor, zaman zaman barlara, çalgılı meyhanelere dadanıyordum...” (DK/363)

“Böyle uygunsuz yerlerde tanıdığım üç beş sefih ile barlardan birindeydik... Mütemadiyen içiyor, gülüyor, alay ediyorduk... Bir aralık çalgı susmuştu. Birdenbire aklımdan delice bir şey geçti. Sallanarak yerimden kalktım, çalgıcılardan birinin kemanını alarak çalmaya başladım. Sarhoşlar birbirine giriyor, “bravo”sesleri, el şakırtılarına, bardak tabak gürültülerine karışıyor, yarı çıplak kadınlar haykırarak etrafımı alıyorlardı.” (DK/364)

“Seninle bir iki bira içer vakit geçiririz... Ne dersin?” (DK/372)

“Beni orada görmeye alışan laubali tavrılı bir Ermeni hizmetçi gülerek yanıma yaklaştı: “Affedersiniz beyefendi... Bir ricam var” diyerek söze başladı. Dadılarla sekizer onar yaşındaki çocuklar eğlence için bir güzellik müsabakası tertip etmişler... Müsabakaya girecek bebekleri bahçede kalan son çiçeklerle sslemişler...” (DK/394)

“Bu delikanlı, geçen sonbaharda Büyükdere yolunda yapılmış bir amatör müsabakasında-kapıdaki aynı ootomobille-ikincilik kazanmış bir sporcudur...” (EH/6)

“Genç bir kadının her yerde dansettiği, plajda köpük köpüğe boğuşup şakalaştığı ve...” (EH/8)

“...sefarethanelede, zırhlılarda, aylara, balolara çağırıyorlar...” (EH/27)

“Bazı yaz akşamları Bebek bahçesinde, güzel bir müzik dinlerken yahut da mehtap gecelerinde Kolejli arkadaşlarından bazılarıyla Boğaz’da sandal gezintisi yaparken, bu zavallı adamı birdenbire hatırlayıvererek, hüzne kapıldığı ve hatta ağladığı olurdu.” (EH/27)

“Akşamları rıhtımlar çeşit çeşit niformalılarla dolup taşıyor, renkli bayraklarla süslü gazinolarda ecnebi zabıt ve askerlerinin Rum ve Ermeni kızlarıyla kucak kucağa dansettikleri görülüyordu.” (EH/29)

“Evinde sık sık danslı çaylar, hatta balolar veriyor, hali vakti yerinde dostlarını da buna teşvik ederek...” (EH/34)

“Suvarelerin tertibine, büfelerin tanzimine nezaret eder, yalnız tuvaletler ve dansların değil tavır ve hareketlerin de kritiğini yapar...” (EH/35)

“teden beri at gezintilerini en lüks bir eğlence gibi görür bazı akşamüstleri Bebek’te, Büyükdere yolunda ecnebi amazonlara tesadüf ettikçe hasedinden erirdi.” (EH/37)

“Onun İstanbul’da yaptığını, kendisi Anadolu’da yapıyor, fırka ve belediye bahçelerinde sık sık gardenpartiler ve danslı kır gezintileri tertip ediyordu.” (EH/37)

“Siz, güzel bir yerde gezmeye gittiğiniz zaman, erkekleriniz sarhoş olup dövüşmeden, kadınlarınız çalı ırpı yakıp duman dumana yemek pişirmeden elencenin ve manzaraların tadını çıkaramazsınız?, derdi.” (EH/25)

“Yol üzerinde otokarlar, motosikletler homurdanıyor, parlak izmeli amazonlar; çıplak göğüslü çıplak uzun bacaklı sportmenler, erkeklik yaşına yeni girmiş kadın tenli etdiyanlar, alüminyum tabaklar, konserve kutuları, çeşit çeşit şişeler ve termoslarla baldıranlar üzerinde bir kır sofrası hazırlıyor...” (EH/43)

“Kendi gibi birkaç zengin çiftçi ile otomobilleri sıralar, yollarda tabanca ata ata Mersin barında para yemeye gidermiş.” (EH/47)

Sandalla onları gezeceğiz, balık tutacağız...” (EH/67)

“Evet, ağaçların ortasında... Kamp hayatı geçiririz.” (EH/69)

“...yeni adete göre muayyen günlerde nişanlısıyla yalnız kaldıkça, ona at gezintileri teklif ediyordu.” (EH/116)

“Buna mukabil Yusuf’a yakınlık gösteriyor, akşamüstleri sandalla denizde dolaşırken...” (EH/129)

“Sonra daha başkaları da onları gece yemeklerine, denizde motör eğlencelerine zorladılar.” (EH/130)

“Dansediliyor, briç oynanıyor, Züleyha, evvelki istihfaflarını unutarak, neşe ile bu salonu idare ediyordu.” (EH/132)

“Yine böyle sakin bir yaz gecesi imiş... Dolmabahçe açığında demirlemiş bir ecnebi zırhlısında balo mu, yoksa ziyafet mi veriliyormuş, neymiş, hâsılı parlak bir şenlik yapıyormuş... Askerden terhis edilmiş Karadeniz köylüleri kıyafetindeki bu zabitler güvertede sessiz sedasız bu şenliği seyrediyorlarmış... Züleyha kendisinin de Fındıklı’daki bir mektep arkadaşını ziyarete gittiği bir akşam Dolmabahçe meydanında böyle bir şenlik seyrettiğini hatırlıyordu. İhtimal ki de aynı gece idi. Elektriklerin zırlı etrafında meydan getirdiği geniş ışık havuzunda muşların, istimbotların, sandalların kaynaştığı görülüyordu. Bir aralık sarayın iskelesinden kalkan bir çatana, zırhlıya doğrulmadan evvel, yavaş yavaş rıhtım kenarından geçmiş, Züleyha bu çatadaki parlak üniformalar, sırmalı yaver kordonları arasında Şehzade Ömer Faruk’u tanıır gibi olmuştu. Etrafındaki buğulu aydınlık halesi içinde bir yıldız takımına benzeyen bu zırhlı; muşlar, istimbotlar, motörlerle oraya akın eden fraklı erkekler, büyük üniformalı zabitler, büründükleri kapların, mantoların göğsü açıldıkça dekolte göğüslerinin mücevherleri parlayan kadınlar ve bir renkli efsane kitabından çıkmış zannedilen sarışın prens, küçük kolejliye bir vakit ideal hayatın bir sembolü gibi görünmüştü. Şimdi de hala o günün tesirinden tamamıyla kendisini kurtaramamış olmasına rağmen, zihni ve kalbi, Kızkulesi önündeki karanlık kömür vapuruyla onun içindeki köylü kıyafetinde zabitler tarafına geçiyor, Rodos’lu kaptanın kelimelerinden çıkan hayalin arkasında onlarla beraber İstanbul’dan uzaklaşıyordu.” (EH/146)

“...bir musiki cümlesinin zevkine kaptırarak yaptıkları birkaç dakikalık bir vals, yahut tangoda mümkündü.” (EH/155)

“Akşamları bizim Gölyüzü’nü deniz basınca Ülfet abla mayosunu giyip plaj safası yapar.” (EH/170)

“Belediye burada bir küçük park meydana getirmiş... Beş on günden beri bu parkın bir tarafında sinema gösteriyormuş...” (EH/180)

“Yalnız bir iki gece Sakızlı’nın çalgısı durmuş ve tayfalar erkenden yatmışlardı.” (EH/218)

“Programın veda numarası olarak size bir plaj eğlencesi ikram etmek isterdim... Şimdi bu güzel koyda bir deniz banyosu yaparsınız.” (EH/221)

“Fazla olarak da şimdi bir av merakı çıkmıştı.” (EH/229)

“Delikanlılar sabaha kadar çalıp oynayacaklar, rakı içeceklerdi.” (DK/142)

“Be Vâsıf Efendi... Hidrellezde hep beraber çıkacağız... Şimdi ettik üç arkadaş... Buluruz bir tane daha... Toplarız aramızda birkaç lira... Doldururuz bir kuzucuk... Bir de helva... Bindik mi bir kayığa haydi Kâğıthane... Ben alırım benim udu da... Birazcık da rakı aldık mı gel keyfim gel... Yaparız bir âlem “baba”nın canı için...” (D/77)

“Kalabalıktan ayrıldık; تنها sokaklardan geçerek, “Ahırkapı” feneri civarına indik. Vâsıf Efendi, surların önünde kır kahvelerinden birine oturmak istedi. Birtakım fakir Hıristiyan aileleri yemekleri ile beraber burada bahar eğlencesi yapmaya gelmişlerdi. Çocuklar koşuyor, kızlar kale duvarlarının dibinde çiçek topluyordu. Altımızdaki kahvede genç bir tulumbacı, zurna taksimiyle gazel okuyordu. Zurnacı bağrıyanık bir adamdı. Delikanlının okuyuşu da epeyce düzgündü. Bu musiki Vâsıf Efendiye tesir etti...” (D/85)

“Bu köşebaşını tanıyordum, on dört, on beş sene evvel yine böyle bir gece eniştem, Muzaffer’le beni Beyoğlu’nda tiyatroya götürmüştü.” (D/127)

“Naçar, Beyoğlu’nun barlarında, tiyatrolarında arkadaşşıma mihmandarlık etmeye başladım. Fâzıl Bey : -Bugün çok yorulduk, dedi, Tepebaşı bahçesine gidip bir iki bira içsek nasıl olur, hem de çalgı dinleriz.” (D/177)

“Fazla olarak, meyhanenin önünde bir de laterna çalınıyordu. Hidayet Dede bir yandan bize zorla rakı içirmeye çalışıyor, bir yandan “hani meze?... Biraz ekmek zeytin... diye bağırıyordu. Zavallı Fâzıl Bey!... Panayır dönüşünde her rastgeldiği meyhanenin önünde duran, çalgı çaldırıp rakı içen Rum palikaryalarına benzemiştik.” (D/179)

“Ortalık kararırken çalgılı gazino bahçelerinden birine girdim; bira istedim Gece, çalgı ve içkinin verdiği teheyyüç içinde çılgın bir hülya kâşanesi kurmağa başlamıştım...” (D/186)

“Bir akşam gece yansına doğru Adana tüccarlarından sarıklı sakallı bir hacı efendinin odasına gizlice iki hanım getirir; ertesi gece Konya eşrafından üç beş kişi için çalgılı, kadınlı bir içki âlemi tertip ederdi.” (D/165)

“Biraz sonra kafalar tütsülenince musikî faslı başlayacak, bu meclisi şenlendiren muhterem rüfeka sahan kapakları çalarak, yumrukla kapı tahtalarına, tekme ile evin zangır zangır döşemelerine vurarak bağıra bağıra şarkıya başlayacaklar...” (A/66)

“İlkbahardı. Cuma, Pazar günleri evlerinin önünden kadın erkek alay alay insan geçiyor; karşı ağaçlıklarda danslı kır ziyafetleri oluyordu. Kızlar gramafon sesini işittikçe kuduruyorlar, evin içi birbirine giriyordu.” (YD/59)

“Haftada iki gece dostlara danslı çay veriliyor, en aşağı iki üç gece de başkalarının davetine gidiliyordu.” (YD/78)

“Gramofon bütün gece çalar, çılgın kahkahalar, çığlık çığlığa boğuşmalar içinde durmadan dans edilir, temelinden sarsılıyor gibi olan evin harap tavanlarından tozlar yağardı...” (YD/78)

“Ekseriya oturduğu yerde sönen mumun önünde uyuyup kalan Ali Rıza Bey, ilk sabah ışıkları içinde gözlerini açtığı vakit, evi hala bu gürültüler içinde sarsılıyor bulurdu.” (YD/79)

“Fakat onun yatağa girecek derecede hasta olduğunu kimse görüp anlamıyor, karısıyla bir rahat yemek yemesine bile meydan vermeden önlerine katıp yine gece eğlencelerine sürüklüyorlardı.” (YD/80)

“Eskiden kızlarının yabancı erkeklerin kucağında dans ettiğini, onlarla ağız ağıza konuşup güldüğünü, تنها yerlerde kol kola gezdiğini gördükçe hırsından kendi kendini yedi.” (YD/93)

“...fakat bereket versin çok ehemmiyetli bir işle meşgul, davet edildikleri bir suareye elbise yetiştirdikleri için, bu merak pek uzun sürmüyordu.” (YD/109)

“O, yanağının birini kadife mantosunun yakasına yapıştırmış, gözleri kapalı, gramofondan öğrendiği bir valsi tekrar ederek rüya içinde gibi dönerken Ali Rıza Bey'in gayriihtiyari gözleri yaşarmıştı.” (YD/127)

“Yeni bir çiftetelliye başlamış olan keman, ud, darbuka durdu; yalnız, yerde, çalgıcıların ayakları dibinde iki büküm oturan Arap Ziver hiç bir şeyin farkında olmadı, yanındakilerin biri kollarını tutuncaya kadar iki yana sallanarak zilli maşasını vurmaya devam etti. Eğlentinin en kızıştığı zamandı. Sırmalı cepkeninden sonra tül bluzunu da çıkarmaya razı olan Bulgar kızı ayakta, çıplak omuzlarından biri ev sahibi Ömer Beyin göğsüne dayanmış, dudaklarının kırmızısını bozmamak için onun elinden bir bağa hoşaf kaşığı ile konyak içiyor, parmaklarında düzelttiği zilleri hafif hafif titreterek tekrar oynamaya hazırlanıyordu.” (DĞR/5)

“Kaymakam'ın Ömer Beyin evinde, Bulgar kızının da bulunacağı bir saz âlemine gitmeye razı olması hakikaten meseleydi.” (DĞR/23)

“Meslek hayatında bunca yıl “Çıplak kadın oynatıyorlar,” diye dehşetle dinlediği hikâyeler bundan başka bir şey miydi?” (DĞR/24)

“...daha sonra da eski rüştiye muallim-i evveli Hayrullah Efendiye uzun uzadıya horoz, köpek ve çakal taklitleri yaptırarak tehlikeyi büsbütün savuşturdular.” (DĞR/97)

“Bu adetâ mahallinde bir keşif olacak... İster misin rakı içtiğimizi, kadın oynattığımızı, sonra zelzele olunca hep birde kaçtığımızı...” (DĞR/99)

“Tarabya'da danslı ziyafetler veriliyor, Babiâli koridorlarında ve gazete idarehanelerinde spor elbiseli, kalın gözlüklü ve kunduralı birtakım adamlar dolaşıyordu.” (DĞR/117)

“Cuma akşamı üç beş ahbap arasında yine bir saz âlemi yapılmış, bir takım uygunsuz kadınlar getirtilerek oynatılmış ve sonunda bir kıskançlık kavgası çıkaran cemaat, birbirine girmiş ve tabancalar atılmıştı. Çarşı kahvelerindeki rivayet, bundan epeyce farklı idi. Kavga Ömer Beyin misafirleri arasında değil, bu misafirlerle çiftlikte oynatılan kadınları zorla alıp götürmek isteyen deveciler arasında olmuştu.” (DĞR/120)

“Nasıl eğleniyoruz ha? Kolları boynumda, nefesinin kirli sıcaklığı yüzümde, bana köylerde nasıl kadın oynattıklarını uzun uzun anlattı...” (GE/18)

“Çalgı, oyun iyiden iyiye kızışmıştı. Oynayanların taban sarsıntıları masa üstündeki lâmbanın ışığını da oynatmaya başladı.” (GE/20)

“Hem de bizim kasabamızdaki gece âlemlerimize benzeyen çalgılı çağanaklı bir aşk şiirine: “Çal sevdiceğim, çal güzelim, çal meleğim çal...” (GE/44)

“Benim vaktiyle Batum'da da biraz memuriyetim olmuştur. Oradaki av partileri hatırıma geldi ve içim öyle bir yandı ki, anlatılamaz. Yani seninle ava çıkıyoruz...” (GE/52)

“Küçükken, donanma geceleri sokakta patlayan arayıcı fişeklerinden birdenbire ürkek ve dakikalarca geçmeyen titremelerle yanındakileri güldürürdüm.” (GE/54)

“Bu, âdeta Tepebaşı Tiyatrosu'na gelen Avrupa operetlerindeki sahneleri hatırlatan bir geçit resmiydi.” (GE/ 62)

“Güvertede gerçekten, çalgısı eksik bir operet oynanıyordu.” (GE/62)

“Gramofon, çalmakta devam ediyordu. Bir aralık süvari zabitanın karısıyla dans ettiğini gördüm.” (GE/78)

“Seniha'nın dersi bana vals öğretmekti.” (GE/97)

“İniyoruz, salonda kalabalık var; kadınlar var; çalgı var.” (GE/114)

“Sonra, geçtiğim yerlerde içip eğlenmek için uğradığım çalgılı gazinolarla barlardan sonra bazı adresleri öğrenerek yaptığım bazı iş konuşmaları...” (GE/118)

“Büyükler ziyafetlerde, baloda, at koşularında kombine edilir.” (GE/123)

“Benim eğlenmekten, ahlâksızlık etmekten başka işi gücü yok görünen ve yerine göre içine kadınlar da karışan bandlarla deniz eğlencelerine, kır eğlencelerine, salon eğlencelerine, gittiğimi öğrendikçe şaşalıyor.” (GE/123)

“Kendimizi onlara benzetmek gülünç, muhakkak ki, çok gülünç. Fakat biz de İhtilâl-i Kebir'in mahkûmları gibi bir azgınlık ve kudurganlık içinde eğleniyorduk. Adeta “vur patlasın” âlemleri...” (GE/138)

“Hidayet Dede bir yandan bize zorla rakı içirmeye çalışıyor, bir yandan “hani meze?.. Biraz ekmek zeytin... diye bağıırıyordu.” (D/179)

“Ortalık kararırken çalgılı gazino bahçelerinden birine girdim; bira istedim Gece, çalgı ve içkinin verdiği teheyyüç içinde çılgın bir hülya kâşanesi kurmağa başlamıştım...” (D/186)

“Basık tavanlı, dokuma perdeli bir odaya bir rakı sofrası hazırlanmıştı.” (A/64)

“Sonra vakt-i kerahat geliyor. Birkaç kadeh rakı içiyorum.” (A/98)

“...dudaklarının kırmızısını bozmamak için onun elinden bir bağa hoşaf kaşığı ile konyak içiyor...” (DĞR/5)

“Bu adetâ mahallinde bir keşif olacak... İster misin rakı içtiğimizi, kadın oynattığımızı, sonra zelzele olunca hep birde kaçtığımızı...” (DĞR/99)

“Süleyman ikide bir geliyor, bakkalda rakı, şarap ne bulursa arabaya doldurup götürüyor, Allah versin eğleniyorlar... Sonra, onlar iyi, biz fena.” (GE/64)

Eski Hastalık romanında bir hokkabazlık gösterisi anlatılmaktadır:

“Bir keresinde pösteği parçasından bir sakal takarak meşhur Yeğenim monoloğunu okudu. Dinleyenlerden bir kısmı yeni traş edilmiş sakal ve bıyıklarıyla monoloğdaki aşçıbaşı vaziyetinde bulunmasına rağmen bolbol güldüler. İkinci defasında Fikret Bey, bir iki hokkabazlık numarası yaptı; bir altın saati kazasız, belasız kendi cebinden belediye muhasebecisinin cebine geçirdi. Bir şapkanın altına koyduğu yumurtadan aynı muvaffakiyetle küçük bir piliç çıkaracağına da şüphe yoktu. Fakat aksi hayvan, masadaki gizli kapağın altında durmayarak köşeye kaçmış ve Fikri Bey el hünerine ve manevra kabiliyetine rağmen, bir türlü onu yakalayamamıştı. Bereket versin bahçenin iç taraflarındaki bir ağaç dalının, üstündeki iri bir adamı çekemeyerek birdenbire kırılması, seyircilerin dikkatini başka tarafa çevirdi ve hokkabazı mahcubiyetten kurtardı.” (EH/61)

Eski Hastalık romanında Anadolu’da bir parkta halkın izlediği yazlık sinema gösterisi şöyle anlatılır:

“Sinema yalnız sessiz değil, çalgısız da... Sesi, arasına birbirine mülahazalarını söyleyen seyircilerin sesi; çalgısı, ikide bir de annelerinin kucağında viyaklayan küçük çocukların feryadı idi... Bütün şaşaasıyla parlayan ay, beyaz perde üzerindeki zayıf projeksiyon ışığıyla cenk ediyor, bu perdenin yalnız bir büyük ağacın gölgesine isabet eden kısmında bir parça bir şeyler belli oluyordu. Yusuf hiç olmazsa mehtaba karşı bir tente kurmayı akıl etmemiş olmalarına şaşıtı... Film arası koştukça yahut eskilikten silinmiş bazı kısımları fark edilmez bir gölge halini aldıkça bu adam onlara dönerek latifeler yapıyordu: Hacı Bey sinema zarlarını okka ile getirtiveriyor... Okkası yirmi kuruştan... Hurda fiyatına... Kopuklarını kendi yapıştırıveriyor... Benim gibi onun da aklı böyle ince işlere ermediğinden yapıştırmalar bazen tersine türsüne oluveriyor. Gayrı kusuruna bakmayın... ‘Allah kabul etsin’ deyip geçiverin... Hacı Bey yamandır... Bize para ile rüya gösteriyor... Hani eskiden cahillere davul tozuyla minare gölgesinden ilaç yapıp paralarını alıverenler varmış... Ha ha ha ha... Yamandır bizim Hacı Bey... Rüya Satıcılığı kolay değil.” (EH/183)

3.6.2.Halk Dansları

“Kenan hiç değişmeyen köçek havalarını bir makine hissizliği ile çalarken kendi kendine düşünürdü...” (DK/50)

“Rakı içen gençler çamlığın aşağıdaki sel çukuruna yakın daha kuytu bir köşesine çekilmişlerdi. Orada çalgı çalıyor, zeybek oynuyorlar, kıyametleri koparıyorlardı.” (DK/126)

“...fakat gece yarısına doğru Topal Hafız’ın eşiği ud ve kemanla yeni bir çiftetelli oynamağa başlayınca kahkahalar coştı...” (DK/143)

“...ihtiyar malmüdürü ile bir kolcubaşı karşı karşıya ikitelli oynuyorlar...” (DK/143)

“Makbule’nin en büyük zevki gramofon çalarak kantolar, köçek havaları oynamaktı. Bazen Mahmure de ona uyuyor, aynı havayı tekrar tekrar çalarak karşı karşıya oynuyorlardı.” (DK/191)

“İçeri odalardan birinde birkaç sarhoş gayda ile hora tepiyorlardı.” (D/128)

Bir Aksaraylı Uzun İhsan vardı. Aman ne göbek kıvırdı. Sabaha kadar eğlenecektik ama iki Trabzonlu takacı sululuk etti.” (D/169)

“Yeni bir çiftetelliye başlamış olan keman, ud, darbuka durdu...” (DĞR/5)

“Zaten onun asıl mahareti her türlü taşkınlıktan çekinerek kendine tahammül ettirmeyi bilmesinde, kına gecelerinde oynamayı hemen hemen bir resmî meslek yapmış olmasındadır.” (DĞR/26)

“O da Halil Hilmi Efendi gibi Kandilli’de bir sünnet düğününde gecelermiş, sabaha karşı kantocu Blanc ile karşı karşıya çiftetelli oynamıştı.” (DĞR/38)

“Arasına koşmaca oynamak için, piste saldıran ve babaları tarafından kovalanarak yerlerine getirilen iki minimini kız çocuğu nihayet, ince çalgıya uyararak, kenarda karşı karşıya oynamaya başlamışlardı...” (EH/57)

3.6.3.Spor

“Söyledim ya bir yaramazlık düşündüm... Ondan vazgeçmek için başka bir şey icat etmek lazımdı. Ayşe ile beraber çamaşırlıktan iki tokaç çaldık... Kenarlarını bıçak ile yontarak raket haline getirdik... Tenis oynuyoruz...” (AG/243)

“Bu delikanlı, geçen sonbaharda Büyükdere yolunda yapılmış bir amatör müsabakasında-kapıdaki aynı ootomobille-ikincilik kazanmış bir sporcudur...” (EH/6)

“Vapurun baş ambarının üzerinde iki kişi güreşiyordu... Pehlivan maçı var, dedi, sizin Halil, bacağına bakmadan Sakızlı ateşçi ile güreşiyor...” (EH/190)

3.6.4.Çocuk Özgü Oyun ve Eğlenceler

Romanlarda dönemin çocuk oyunları, oyuncakları ve eğlencelerine dair bilgiler şöyle tespit edilmiştir:

“Şimdilik vazifesi evdeki dört çocukla oynamaktan ibaretti. Onları peşine takarak tarlalarda koşuyor, evin etrafında kovalamaca, üzüm kütüklerinin arasında saklambaç oynuyordu.” (KD/27)

“Çocukların türlü yaramazlıklarından başka akla gelmez hainlikleri de vardı. Bugün, kızarıp kızarmadıklarını anlamak için bir tarla karpuzu çivi ile delerler; yarın, kayık yüzdürmek için bir teneke gazı çamaşır teknesine dökerler; öbür gün:”Bakalım onlar da ördekler gibi yüzecekler mi?” diye bir alay tavuğu denize atıp boğarlardı.” (KD/31)

“Ancak çocukların başına gökten taş düşse büyük hanım ondan biliyordu. Piçler, birbirlerini suya atarlar: Kabahat Tahir Ağa’da... Cam kırarlar: “Lala gözün kör müydü?” Bahçenin bir köşesinde kuru otları tutuştururlar.” (KD/31)

“Usluluk nasihatı verenlere zevklenmek için burunlarını kısıp dillerini çıkardıkları zaman ağızlarından şekerden simsiyah olmuş sıçan dişi gibi sivri ve kırıklı dişler görünüyordu.” (KD/33)

“Bir gün bahçede salıncağa ben bineceğim, sen bineceksin yüzünden çocuklar arasında büyük bir kavga çıkmıştı. Lala gürültüyü bastırmak için evde ne kadar çamaşır ipi varsa toplayarak dört ayrı salıncak kurmaktan başka çare bulamadı.” (KD/35)

“Onun konakta belli başlı hiçbir vazifesi yoktu. Gündüzleri bütün işi oyundan, eğlenceden ibaret gibiydi. Çocuklar at, araba oyunu oynadığı zaman o daima at olur, arabaları çeker, yemiş istedikleri zaman ağaçlara çıkar, entarisinin her eteğini bir dala takıp yırtar. Kumaş parasını kendi vermedikten, dikişini kendi dikmedikten sonra yırtmazsa kabahat. Çocuklara havuz kazıyorum diye, kürek saplarını kırar, baltaların ağzını taşa çarpıp körletir; havuzu doldurmak için kova kova su çekerken tulumbayı bozar. O arada çamaşır astırmağa, bakkala göndermeye, yahut yukarıda başka bir işe çağırırlar. Çocuklar, hep bir ağızdan ‘Gülsüm bizi oynatıyor, göndermeyiz.’ diye bağışmaya kalkarlar.” (KD/118)

“Gülsüm, küçüklüğünde iğne, iplikle oynamayı çok severdi. Bir zamanlar boş vakitlerinin en büyük eğlencesi öteden, beriden topladığı kırpıntı bezlerle bebek elbiseleri dikmekti.” (KD/160)

“En şenlikli seyir yerlerinde bin türlü huysuzluk çıkardığı halde Gülsüm’ün iki koltuğun üstüne bir yatak çarşafı atarak kurduğu çadırın içinde, onunla baş başa, saatlerce sessiz sedasız oynuyordu.” (KD/164)

“Çocuklar, incir ağacının dibinde kendileri gibi toza, toprağa bulanmış bir iri sokak köpeğiyle oynuyorlardı.” (KD/177)

“Kız, o nasıl çocuk eğlendiriş öyle... Dilenci oyunundan başka oyun bulamadın mı? Çocuğu kendin gibi dilenci mi edeceksin?” (KD/155)

“Bir gün, odada dominolarla oynuyorlardı. Kapı çalındı.” (KD/130)

“Mamafih müezzinlikte de gözüm yok değil... Minareye çıkmaya çok hevesim var. “Günde beş nöbet bir mahallenin en yüksek yerine çıkıp bağırarak ne güzel şey... Sonra insan başka eğlenceler de icat edebilir... Mesela sokaktan geçen dalgın bir adamın başına bir avuç leblebi yağdırıyorsun yahut sapan taşıyla kuş vuruyorsun... Ah ne güzel...” (AG/40)

“Bahçenin ta öbür ucunda kimsenin bizi görmeyeceği, işitmeyeceği yerde bir salıncak kurmuştuk. Beraber salıncak sallanıyor, oyun oynuyorduk. Hatta bu minimini kıza bir parça dans öğretiyordum.” (AG/73)

“Şükran yerdeki bez bebeği almıştı: -Sen bebek oynuyor musun Ayşe?

Çocuğun yanık renksiz yüzü gülümsedi: Ben çocuk muyum hanım teyze... Bu bebeği ben küçükken anam dikti. Saçlarını kendi saçından kesti.” (AG/146)

“Fırsat buldukça sarığını başından çıkararak -kırık bir kolu sarar gibi- koluna sarar, arkadaşlarıyla kırlarda kuş, derede balık avlamaya giderdi.” (YG/20)

“Koşmaca ve kaydırak oynamak, çamurlara, tozlara yuvarlanmak size yakışır mı?” (YG/103)

“Bebeklerimi kırar, dolaplarımı karıştırır...” (DK/96)

“Makbule ile bahçede saatlerce kartopu oynuyor, Mebrure’yi omuzlarına bindirerek sofada at koşturuyor...” (DK/253)

“Bir ağaç kümesi yanından geçerken kulağıma bir çocuk kahkası, Fikret’in sesi geldi: Lamia Abla, topu bana at...” (DK/324)

“İkindiye doğru kızım dadısının önünde kırmızı boyalı mini mini arabanın içinde bebeklerini taşıyarak bahçeye geliyor...” (DK/392)

“Boyunun yetişemediği bir dal parçasını koparıp arabasına taktığım, mini mini teneke kovaşına kum doldurduğum vakit korka korka bana bakıp gülüyor, hafifçe saçlarını okşuyorum.” (DK/393)

“Mebrure, uzak bir köşede kumların üstüne oturmuş, o gün araba yerine getirdiği bir küçük beşik içinde bebeklerini sallıyordu.” (DK/393)

“Genç kadın, kocasının bu icatlarını evcilik oyunu oynamaya hazırlanan bir çocuğun hevesiyle gözden geçirdikten sonra, tekrar yukarı çıktı.” (EH/22)

“Yahut büyük çocuklar oynuyorlar... Adı nedir bilmiyorum, hani bir oyun vardır... Çocukların biri ellerini ötekinin açık avuçları üzerine koyar...” (EH/168)

“...bir zamandan beri adet edindiği çocuk jestlerinden biriyle sağ elinin parmaklarını birbirine koydu:-Bozun, diye boynunu büktü.” (EH/187)

“Mahpeyker Kalfa’nın oğlu Murat ile bahçedeki çardağın üstüne ökse kurar, kapının önünde çelik çomak oynardık. Mahallede tek tük arkadaşlar bile edinmeğe başlamıştım.” (D/12)

“Meselâ bir gün mektep çocuklarından sekiz onunun erik çalmak için bir bahçeye girdiğini haber verirlerdi. Yahut öğle azadında tekmiç çocuklar sapanla taş atarken mahallede bir cam kırarlardı.” (D/14)

“Muzaffer ağabeyim, benim yalınayak, başı kabak ekinlerin içinde yuvarlandığımı, döğene bindiğimi, ağaçlara tırmandığımı, köylü çocuklarıyla boğuştuğumu gördükçe kızar...” (D/22)

“Eskiden ökse kurduğum, kuş beklediğim gölgelerde şimdi saatlerce uzanıp yatıyor; kitap okuyor; müphem tahayüllere dalıyordum.” (D/26)

“Bahçeden geçerken ağaçlıklardan birinde onu mektepten getirdiği bir siyah talebe önlüğüyle ip atlarken gördüm.” (GE/41)

“Samanlıkta çocuklarla oynarken üç kişinin kendisini nasıl çağırıp kandırdığını anlattı.” (A/23)

“Tahir Ağanın atılmış oyuncakları tamir etmek, boyamak, yaldızlamak, yepyeni şekillere sokmak hususundaki mahareti bir Eyüp oyuncakçısına parmak ısırtacak dereceyi bulmuştu. Gerçi lastik topların tıkanmış delikleri, teneke arabaların tamir edilmiş zemberekleri yeniler kadar dayanmıyor, düdükler eskisi kadar ötmüyordu amma, zaten öyle de olsa yumurcuklar yine kıracak değil mi?..” (KD/56)

“Zaman zaman çocuğa kendi parasıyla düdükler, kaynana zırlıtları, fırıldaklar almaya kalkıyordu.” (KD/155)

“Oyun oynamayı sevmezdi. Oyuncakları ayna, tarak, kordele parçaları, sürme, boya gibi şeylerdi.” (A/42)

“Daha hiçbir şeye akli ermeyen küçük kızım sularla oynuyor, kumlardan bahçeler yaparak üstüne çiçekler dikeyordu.” (A/154)

“...çocukların düdük sesleri, davul, trampet patırtıları içinde, belki, farkında olmadan, ölüyor.” (YD/44)

“O, kardeşiyle meşgul olmamı fırsat biliyor, odanın bir köşesinde, bahçenin bir bucağında kendisim unutturacak tahtadan kayıklar yapıyor, fotoğraflar boyuyordu.” (GE/43)

3.6.5.Müzik Aletleri

Romanlarda dönemin müzik anlayışı, çalınan müzik aletleri şöyle geçmektedir:

“Güzel bağlama çalıyor.” (EH/39)

“Genç kadın, bir müddet sonra bunun, vapurun baş tarafında çalınan tambura cinsinden bir halk çalgısı olduğunu anlamıştı.” (EH/39)

“Öteden beri çığırtma ve bağlama nevinden çalgılar Züleyha’ya Ankara dağlarını sesi gibi bir şey gelirdi.” (EH/39)

“Durgun bir ağustos gecesi Şükran’la köşkün önündeki تنها yolda dolaşıyorduk, uzak bir köşkten bir piyano sesi geliyordu.” (AG/71)

“Keman “Sensir”e gittiğim sene Paris’i kudurtan çılgın bir raks havası çalıyordu. Hiçbir şey maziye musiki parçaları kadar kuvvetle canlandırmıyor.” (AG/179)

“...ona yıldızlı yaz gecelerinde durgun sular üstünde ağır ağır giden sandallarda kitara ile çalınan eski romansların melûl halâvetini veriyordu.” (AG/181)

“On dört temmuz gecesi... Rıhtım kahvelerinde orkestradan gayda ve laternaya kadar çeşitli çalgılar çalıyordu.” (AG/295)

“Şaşkın şaşkın etrafıma bakındım. Biraz evvel çalgı sesleriyle, türküler ve kahkahalarla dolan bahçede bir ölüm sükûtu ve sessizliği vardı. Meşaleler sönmüştü.” (AG/363)

“Tasavvur et ki meyhane ve kahve gramofonları bile onu çalıyor...” (DK/14)

“Güzel ud çaldığı için ara sıra ziyafetlere, işret âlemlerine davet ediyorlardı.” (DK/25)

“...keman, laterna ve gramofonu tefrik edemeyen aile babaları: Ders başlayalı iki ay oluyor...” (DK/49)

“...piyanodan gramofona kadar her çalgı aylarca bu musikiyi çalmıştı.” (DK/55)

“...Kenan’ın haberi olmadan Karantina’daki konaktan bir oda takımıyla piyanoyu getirtmişti.” (DK/64)

“Boruların, trampetlerin sesi, nal ve kılıç şakırtıları bütün vücudumu derinden sarsıyor, kalbimi ağrıtabilecek derecede çarptırıyordu.” (AG/124)

“Züleyha bazen gece yarısına doğru latarnalar, kitara sesleriyle uykudan uyanır ve deniz kıyısında ışıkların yeniden yanmış olduğunu görürdü.” (EH/29)

“...şiir zevklerinin terbiyesi için Türk çocuklarının götürüldükleri kilisede orgla çalınan dualardan birini için için tekrar ederdi.” (EH/29)

“İçeri odalardan birinde birkaç sarhoş gayda ile hora tepiyorlardı.” (D/128)

“Güzel ud vardı, keman vardı. Bir de krenete midir nedir işte o zırlıtı...” (D/169)

“Altımızdaki kahvede genç bir tulumbacı, zurna taksimiyle gazel okuyordu.” (D/85)

“Çalgı hafif, mahzun bir Rumen havası çalıyordu.” (D/186)

“Rıhtımımızın önünden bayraklarla donanmış bir tenezzüh vapuru geçiyordu. İçinde gezmeye götürülen bir mektep vardı. Mızıka çalıyor, çocuklar şarkı söylüyordu.” (A/154)

“Yeni bir çiftetelliye başlamış olan keman, ud, darbuka durdu... Yanındakilerin biri kollarını tutuncaya kadar iki yana sallanarak zilli maşasını vurmaya devam etti.” (DĞR/5)

“... İki çökmüş kerevetin yamalı dokumaları üstünde tütün tablaları, bir ud, iki tef...” (GE/18)

“Gramofon, arada sırada alafranga plâklar çalıyordu.” (GE/78)

Ayrıca Bknz:

DK/67, DK/80, DK/182, DK/189, DK/191, DK/227, DK/328, AG/165, AG/212, DK/14, DK/93, DK/330, DK/18, DK/47, AG/178, D/168, A/42, YD/59, GE/65, GE/147, DK/21, KD/112

3.7.Halk Zanaatları ve Gündelik Eşyalar

3.7.1.Meslekler

Reşat Nuri başarılı bir gözlemcidir. Yaşadığı dönemin ekonomik hayatından doğan meslekleri de eserlerinde işlemiştir. Romanda boyacılık, aşçılık, sütçülük, tütüncülük gibi sosyal hayatın renkliliğini gösteren birçok meslek yer almaktadır. Ayrıca çeşitli devlet memurlukları da romanlarda sıkça geçmektedir. Dönemin şartlarını ve sosyal hayatın zenginliğini gösteren bu meslekler şunlardır:

“İstasyon memuru merak edilecek bir şey olmadığını söylemişti.” (KD/5)

“Memur, biraz evvel uzun bir telgraf şeridi okumuş, sonra dışarı çıkarak Lala Tahir Ağa ile konuşmuştu.” (KD/5)

“Köylü makasçılardan birine: Efendi, Göztepe’ye hangi yoldan gitsek ki? ... diye sormuştu.” (KD/8)

“Külhanbeyi bir hamal:-Ağam, yükünü Göztepe’ye kadar ben taşıyayım; kaç kuruş veririsin? Diye alay ediyor, bir boyacı çocuk onun iple çıplak ayağına sarılmış yırtık pabuçlarına fırçasıyla dokunarak: -Boyıyayım mı ağa?.. Ayna gibi yapayım, diyordu.” (KD/9)

“Arabacı Gülsüm’le İsmail’i arabasına aldı.” (KD/16)

“Gülsüm, en küçük torunu Bülent için ne bulunmaz bir dadı olabilirdi.” (KD/17)

“Eski zabitlerden biri Balya madenlerinde ona gayet güzel bir iş bulmuş.” (KD/17)

“Nihayet on dördüne basmadan bir sütçü çırağı ile kaçtı.” (KD/19)

“Fazla olarak ufak tefek borçlar da yapmış, aylık cüzdanını sarraf eline düşürmüştü.” (KD/25)

“Ufak tefek ayak işlerine de bakmakla beraber konakta esas vazifesi çocuk lalalığı idi.” (KD/30)

“Çiftçinin, işçinin fukaralığı, hamalın, arabacının çektiği eziyet hep “cehaletlikler”inden, hep “ellerinde iki satır yazı olmamasından” ileri geliyordu.” (KD/38)

“Mektebin taşlığında bir küçük bevvap odası vardı.” (KD/41)

“Tahir Ağa’nın bu halini bilen kalfalar ona birçok defalar ders vermeyi teklif etmişler...” (KD/43)

“Caminin müezzini olan baş kalfa ise “Allah şu kızın gözlerini şaşı edeceğine büsbütün kör edeymiş, iyi bir kör hafız olurdu bari!” diyordu.” (KD/45)

“...sonra sokağa çıkar, köşe başını döner, kasabın önündeki iskemlede biraz oturur, nihayet konağa dönerdi.” (KD753)

“Lala, ben yine sigara almayı unutmuştum... Tütüncüye kadar zahmet ediver.” (KD/53)

“...ihtiyar adam, mumlarla bakkaldan dönerken kapıda damatlardan birine tesadüf eder...” (KD/53)

“On dakika sonra hanımlardan biri aktardan ibrişim yahut çocuk için eczaneden emzik memesi ister.” (KD/53)

“Tahir Ağanın atılmış oyuncakları tamir etmek, boyamak, yaldızlamak, yepyeni şekillere sokmak hususundaki mahareti bir Eyüp oyuncakçısına parmak ısırtacak dereceyi bulmuştu.” (KD/56)

“Komşu bahçede Frenk armudu, nar, fındık ve incir ağaçları vardı. Bunların mevsimi geldiği vakit aşçı ile hizmetçi, Gülsüm’ü bir duvar kovuğundan içeri sokarlar...” (KD/58)

“Onları yukarı çıkarmaya uğraşan ihtiyar kalfa ile bir boğuşma oldu. Binbaşı aynı hâkim sesle...” (KD/59)

“Mamafih Gülsüm’ün geceleri lalaya gitmeye zaten vakti kalmamıştı. Onun şimdi yeni bir vazifesi vardı: Sütnine yamaklığı...” (KD/64)

“Gülsüm, vasıtaların en hakirine, ümitlerin en zayıfına bile bir kıymet verdiği için aşçıya zerzevat ayıklıyor, orta hizmetçisine yamaklık ediyordu.” (KD/73)

“Şimdi bir yatı mektebinde bulaşıkçılık ediyor...” (KD/76)

“İşte Hüsniye... Bir bohçacı karının iğfaline kapıldı, daha iyi bir kapıya gidiyorum diye, bir umumhaneye düştü, şimdi kim bilir ne halde?” (KD/76)

“Anne, hani bahçeye bir fotoğrafçı getirdikti de, çocukların resmini çıkarttıktı.” (KD/83)

“Kız, hatta bir defa orta hizmetçisi Eleni hakkında işittiği bir dedikoduyu kalfaya adapte etti...” (KD/100)

“Aşçı Dursun Ağa, keyifli bir adamdı.” (KD/102)

“Maamafih, bu tiyatronun asıl yük ve mesuliyeti şimdilik Gülsüm’ün üstünde idi. Dekor eşyasını aşağıdan o tedarik edip getiriyor, perdeleri o kuruyor, rejisör, dekorcu, aksesuar memuru işlerini hep o görüyordu.” (KD/111)

“Konağın karşısındaki belediye ebesinin güzel ud çalan bir gelinlik kızı vardı.” (KD/112)

“Yalnız, günde kırk elli defa ikinci, üçüncü kattan inerek kapıyı açar; yirmi otuz defa da bakkala, aktara gider.” (KD/118)

“O kokulu süprüntücülerden, hamallardan tut da ihtiyar satıcı Yahudilere kadar sokaktan bir erkek geçti mi kendilerini pencerelerden atmağa kalkıyorlardı.” (KD/143)

“Hattâ bazan ortada fol yok, yumurta yokken: Hanmefendi, ya bu gece sütçü gelmezse ne yaparız?” (KD/154)

“Kız, çocuğa bekçi gibi: ‘Yangın var!’ diye bağırmayı sen mi öğrettin?” (KD/155)

“Sokaktan bir erkek geçtiği zaman, yarı beline kadar pencerelerden sarkıyor, seyir yerine gidilecek olsa peşine sıra sıra neferler takıyor, alışveriş için kapıya gelen zibidi sokak satıcılarına sırnaşıyordu.” (KD/157)

“Bu kızın temizliği kundura boyacılarının temizliğine benziyor, derdi, onlar kunduradaki pisliğin üstünü nasıl boya ile, cila ile kapatırlarsa, bu da öyle yapıyor.” (KD/160)

“Samatya’dan «Şehbaz» diye bir Ermeni çıkıkçı bulup getirinceye kadar çocuğa yerdeki vaziyetini değiştirtmediler.” (KD/168)

“Birçok seneler kaymakamlık etmiş, sonra mutasarrıf olmuş.” (KD/175)

“Taşhan’ın önüne geldikleri zaman şoför, otomobili yavaşlatarak...” (KD/210)

“Feridun Bey, şimdi Ankara’daki şirketlerden birinde muhasebeci idi.” (KD/211)

“Feridun Bey, kaynanasıyla karısını ihtiyaten bir kenara götürmüş, bir yemişçi arabasının arkasına siper etmişti.” (KD/212)

“Hiç merak etme halacığım... Vallahi bugün yine belediye mühendisleri muayene ettiler, dedi.” (KD/213)

“Perdecinin perdeyi oynata oynata açısında bile bir fevkalâdelik vardı.” (KD/215)

“Şu adamı gördün mü Doktor Bey, dedi...” (AG/8)

“Çavuş, pek fakir olan lûgat dağarcığı içinde onu tamamıyla anlatacak kelime bulamıyor...” (AG/8)

“On beş gün evvel belediye doktorluğu vazifesiyle (M...S)’e gelmişim. İlk defa devre çıkıyordum.” (AG/8)

“Mutasarrıftan köyleri iyi bilen bir arkadaş istediğim zaman bu ihtiyar jandarma çavuşunu vermiş...” (AG/8)

“Mektep müdürü ihtiyar, sakın bir adamdı.” (AG/12)

“Kontratçı bir zamandan beri mektebe fena et veriyormuş.” (AG/12)

“Sen herhalde Kerim Bey’in uşağı olacaksın...” (AG/14)

“Birden biraz ilderde terasanın renkli kâğıt fenerlerini yakmakla meşgul garsonları seyreden Madam İrma Ziya yanımıza geldi.” (AG/16)

“O İstanbul’dan Sensir’de ikmal-i tahsile gelmiş genç bir erkân-ı harp yüzbaşısıydı...” (AG/20)

“Adayı teftişe gelmiş genç bir erkân-ı harp miralayıyla bir topçu binbaşısı şöyle konuşuyorlardı.” (AG/23)

“Vaktiyle Galatasaray’da ihtiyar bir muallimimiz vardı.” (AG/32)

“Hatta ben bir muharrir olmayı da düşünmüştüm amca.” (AG/42)

“Bir hariciye memuru olan kocasıyla beraber memleket memleket geziyordu.” (AG/54)

“Köşkte yalnız Şükran ile Gülizar Kalfa, bir de ihtiyar bir uşak kalmıştı.” (AG/54)

“Fakat bugün yorgun bir tevekkül ile başını eğdi: Bir hastaneye hastabakıcı yazılıyım.” (AG/56)

“Fırka merkezindeki vazifem Babîali kâtipliğine benziyordu. Hatta ondan bile daha hafif, cansız bir kırtasiye işi...” (AG/57)

“Beni piyade mülazımlarından bir arkadaşla beraber Kudüs’e gönderdiler.” (AG/57)

“Kocası civardaki çocuklara kilise ilahileri öğretmekle geçinen bir musiki muallimi idi.” (AG/58)

“Nihayet bir zavallı muhasebeci karısına tesadüf ettim...” (AG/60)

“Bu İbrahim temiz, civanmert bir süvari yüzbaşısıydı.” (AG/62)

“Sonra o yaşlı bir hariciye memuruyla evlenerek Kongo’ya gitmişti.” (AG/62)

“Karşımıza birdenbire ihtiyar bir çoban çıktı.” (AG/88)

“...yaralı vücudumu saatlerce kollarında taşımış İbrahim diye bir arkadaşım var ki şimdi de bana kâtiplik ediyor.” (AG/97)

“Hizmetçi benim geldiğimi Nazan’a söylemeye gitti.” (AG/116)

“Parlak üniformalı, nişanlı, kılıçlı bir zabıt olmak...” (AG/119)

“Ataşemiliterlik askerle diplomatı cazibelerinden hiçbir şey kaybettirmeden birleştiriyordu.” (AG/119)

“Fakat ben onlarla çiftçilik etmek istemiyorum.” (AG/125)

“İri yapılı bir jandarma çavuşu bu ihtiyarı kollarından tutuyordu. Merdivenin yanında duran bir kamarotla bir şeyler konuştular.” (AG/135)

“Ben merhum pederinizin pek aziz arkadaşım, dedi, kendisi mutasarrıfken ben ceza reisi idim.” (AG/135)

“Kâhya Halim Ağa hürmetkâr bir tavır ile beş on adım arkamızdan yürüyordu.” (AG/143)

“Muhammed isminde bir balıkçı olan babaları vaktiyle bir Rum kızını sevip almış...” (AG/145)

“Burhan Bey yakında terfî edeceğini umuyor... Hatta galiba bir küçük şebenderlik vaat etmişler...” (AG/176)

“Kayıkta Bayıdır müftüsü ile askerlik şubesinden bir mülazım, tebdil-i havadan dönen bir nefer, bir iki de Rum balıkçı vardı.” (AG/177)

“Daha fenası ağaçların arasında birkaç da erkek rençber vardı ki sırta sırta bu sahneyi seyrediyorlardı.” (AG/181)

“Çoluk çocuğunu sefalet içinde yaşatacak... Sonra balıkçılık kaba bir iş...” (AG/190)

“Babasıyla üç erkek kardeşi denizci imişler...” (YG/26)

“Mardikyan isminde bir kuyumcunun dükkânına girmiş.” (YG/203)

“Antikacı Alber Efendi'den aldım.” (YG/204)

“Aşçılık fennini bir sanat haline getirdim.” (DK/9)

“Görüyorsunuz ki ben de şair, heykeltıraş filan gibi hayat yaratan bir sanatkâрім...” (DK/10)

“Bir Çerkez dadımız vardı.” (DK/80)

“Beybabam ara sıra jandarmalarla teftişe çıkardı...” (DK/98)

“...o sene Erzurum'dan gelmesi memul olan mülazım Nazım'dan bahsetmek istedi.” (DK/147)

“Civar bağlardan birinde yazı geçirmeye gelmiş bir askeri doktor evvela beyin hummasından şüphelendi.” (DK/152)

“Tütün kolcusu kıyafetinde, orta boylu, şişman, çiçekbozuğu yüzlü bir serseri imiş.” (DK/167)

“Namık Bey elli yaşlarında zengin bir kereste tüccarıydı.” (DK/172)

“Kondüktörler telaşlı düdükler öttürerek koşuyorlar, vagon kapılarını kapatıyorlardı.” (DK/174)

“...vagonların önünde sucular, simitçiler ve portakalcılar dolaşıyordu...” (DK/177)

“Lamia yüzbaşının yanında iri yapılı, uzun bıyıklı kıranta bir binbaşı gördü.” (DK/177)

“Orta yaşlı, sarhoş bir vergi memurunun karısıydı.” (DK/181)

“Kuzum, o çapkın tabur kâtibi neye sık sık kapımızın önünden geçiyor.” (DK/187)

“Beni geçenlerde bir telgraf memuru için istediklerini söylemiştiniz...” (DK/210)

“Huriye Hanımın zengin bir koyun tüccarı olan büyük kardeşi, torunlarını sünnet ettiriyordu.” (DK/215)

“Bir mahkeme mübaşiri oda kapısını açtı...” (DK/221)

“Benim Hakkı Efendi isminde bir arkadaşım vardır... Vaktiyle taburumuzun imamıydı...” (DK/221)

“Mesela Kütahya'da fazla kalırsam, sonra iş bulamazsam belki karagözcülük ederim...” (DK/244)

“Parmağıyla bu gölgeyi bahçivana göstererek...” (DK/315)

“Geçen sene karısı bir deveci ile kaçmış...” (DK/319)

“Katiboğlu caddesinde birkaç defa arabacıya dokundum...” (DK/348)

“Damat Bey maruf bir diplomat...” (DK/355)

“Beyaz önlüklü dadıların gezmeye getirdiği küçük çocuklarla kuru yaprakların arasına düşmüş yiyecek...” (DK/392)

“Ehibbadan bir jandarma yüzbaşısı onu eliyle biradere teslim edecek...” (DK/168)

“Bir hastabakıcı, pencerenin yanında gazete okuyan Baş Şvesteri işaretle koridora çağırdı...” (EH/5)

“..bir kır bakkalının önünde duruyorlar; ekmek, peynir, yumurta alıyorlar.” (EH/8)

“...kapıdan bırakılan çiçekleri getirmeye gelen hastabakıcı kızıdan, bir de sabahları üç beş dakika yanına uğrayarak yarasını değiştiren başdoktordan başka insan yüzü görmüyordu.” (EH/10)

“Yusuf bir çocuk müvezziden yeni İstanbul gazetelerini alır...” (EH/14)

“Bu adam geminin kaptanı idi.” (EH/20)

“Senelerden beri Belediye hekimlikleriyle Anadolu’da geziyor...” (EH/22)

“Nihayet çocuk, parlak bir surette mühendislik tahsilini bitirdi...” (EH/22)

“Sancak direğinin fenerini yakmaya gelen seyrek, kara sakallı, çıplak ayaklı bir tayfa, Züleyha’nın şezlonguna çarpmıştı.” (EH/23)

“Garsonumuz Halil dedi, ben de metrdotel...” (EH/24)

“Maamafih, birkaç ay bir meyhanede çıraklık etmiş.” (EH/24)

“Şevket Bey, o zaman büyük bir hariciye memuru idi.” (EH/26)

“Ben Silifke Belediye Reisiyim...” (EH/41)

“Onu bu taşlıkta bir iki kere de Yusuf Bey yoklamış ve belediye parkı bahçıvanına yaptırdığı buketlerden hediyeler getirmişti.” (EH/47)

“Meşrutiyet meclislerinden birinde birkaç sene mebusluk etmiş yerli bir avukat da...” (EH/51)

“İki kere belediyeye gittim. Beni belediye reisinin masasına oturtular. Sarık ve sakalını yeni atmış bir aza...” (EH/51)

“...yarım saat evvel, onu bana âlim, fadıl, hoşsohbet ve daha bilmem ne diye takdim eden, belediye başkâtibi idi.” (EH/52)

“Birkaç sene yol müteahhitliği, fotoğrafçılık, jimnastik hocalığı yaptıktan ve halkın rağbetsizliği yüzünden açılmalarıyla kapanmaları bir olmuş, bir asri gazino ile beraber

sinema ve bir kırtasiye dükkânından sonra İçel Buketi isminde bonmarşe gibi bir şey işletiyormuş.” (EH/54)

“Manifaturacı, kadınlar âlemindeki bu süksesini kendi de bilir...” (EH/54)

“Mersin’den cazbantçıları getiren otomobil, Kızkalesi önünde bozulmuş...” (EH/55)

“Kokartlı teşrifatçılar, bunu reisten aldıkları direktif dâhilinde gayet nazikâne kelimelerle ihtar ettikleri vakit...” (EH/56)

“Ana, sözüm ona terzidir. Evinin atelye şekline soktuğu bir odasında çalışır ve sokağa karşı penceresinin camlarına astığı modellere göre son moda kadın elbiseleri diker...” (EH/59)

“...yakasının kokartlarıyla kapının yanında sebilcilik yapıyor, dışardan kovalar, tenekeler, ibriklerle getirttiği suları ahaliye dağıtıyordu.” (EH/60)

“Ağabeyim Sivas’ta operatördür, biliyorsunuz...” (EH/65)

“İhtimal muharebelerden birinde babasına gönderilmek üzere ayak üstü bir sokak fotoğrafçısına çıkartılmıştı.” (EH/83)

“Silifke’de iken onun sık sık evlerine uğramasını arasıra belediye çavuşuyla çiçek demetleri ve üzüm sepetleri göndermesini...” (EH/92)

“Sağ kalan ağabeyi bağcılık yapıyordu.” (EH/142)

“Büyük Muharebede deniz zabiti idi.” (EH/145)

“Bilir misiniz, ben babanızın çamaşırcıbaşısı idim...” (EH/158)

“Mühendis resmi memuriyeti bırakmış, Ayvalık’ta ufak bir fabrika edinerek sabunculuğa başlamıştı.” (EH/163)

“Kapıyı çalan, kâhya Ömer Çavuştu, yanında çok koştuğu için konuşurken tıkanan ve öksüren bir çoban vardı.” (EH/174)

“Küçük Halil kaptan köprüsünün altında sakallı bir tayfa ile konuşuyordu.” (EH/206)

“Yusuf, muvakkithanedeki ihtiyarlardan birini karısına “Sabık müftü efendi...” diye takdim etmişti.” (EH/213)

“Cadde kalabalıklaşıyor, yanlarından arabalar geçiyor, yüklü hamallar “Destur” diye bağırarak...” (EH/244)

“Yusuf, oralarda bulduğu bir boyacı çocuğa Züleyha’nın iskarpinlerini boyatıyor...” (EH/245)

“Yusuf, vagonli memurlarına tembihlerini bitirmeden çan çalıyordu.” (EH/246)

“Paşa babam o gece vezir olmuş...” (D/7)

“Çiftlikte ben akran üç beş rençber çocuğu vardı.” (D/22)

“Hünkâr yaverliğinden artık Kâmiyab Kalfa bile bahsetmiyordu...” (D/37)

“Yok yok Polis bekleyelim... Nerdeyse gelir...” (D/67)

“Müddeiumumî mahkûmiyetimi istedi.” (D/74)

“Mümeyyiz, kalemin bütün işlerini bana yükletirdi.” (D/80)

“Gardiyanlardan biri yanıma geldi.” (D/82)

“Altımızdaki kahvede genç bir tulumbacı, zurna taksimiyle gazel okuyordu.” (D/85)

“Bizde bir jandarma yüzbaşısı vardı: İffet Efendi...” (D/108)

“Şimdilik bir muhbirlik açık... Pek öyle fazla para vermiyoruz ama ne yapalım. Maamafih, isterseniz, size müdür-i mesullüğü de verelim... Beş on kuruş fazla alırsınız.” (D/113)

“Vagon arkadaşlarımdan bir ihtiyar nakliye binbaşısı...” (D/139)

“İbrahim, şirketin sevk memuruydu.” (D/141)

“Ben bazen işleri çabuk bitirmek için pazarlıksız iş görürken, o müdahale eder; hamallar, gümrük memurlarıyla çekişmeye başladılar.” (D/142)

“Zevci müteakit bir miralaymış. Beylerbeyi'nde oturuyorlarmış. Bir ay evvel kızı ile beraber İzmir hastanesindeki yaralı oğlunu görmeğe gitmiş. Oğlu, topçu subayı imiş.” (D/145)

“Orada hizmetçilerimiz vardı. Yemeğimizi pişirirler, çamaşırlarımızı yıkarlardı...” (DK/9)

“Bir bohçacı karının iğfaline kapıldı, daha iyi bir kapıya gidiyorum diye, bir umumhaneye düştü, şimdi kim bilir ne halde?” (KD/76)

“Trende birkaç bekçiden başka kimse kalmamış...” (D/145)

“Muharebeye kadar Anadolukavağı'nda topçu zabiti idi.” (D/149)

“Damadı sarhoş ve ahlâksız bir reji kâtibiymiş.” (A/37)

“Sivas vilâyetine maiyet memuru oldum... Yarın hareket ediyorum.” (A/59)

“Sabahleyin müdür Vali Paşa ile dalaşmış.” (A/65)

“Ceza reisinin karısının yaptığı rezaletleri sana anlatmıştım... Meveddet de bir iki söz sarf etmiş...” (A/113)

“Sadece Havyar Hanı'nda bir komisyoncunun yanında çalışıyorum...” (YD/8)

“Ali Rıza Bey Babıâli yetiştirmelerinden bir mülkiye memuruydu.” (YD/11)

“Muzaffer iki büyük şirkette meclis-i idare azası ve “Altın Yaprak Anonim Şirketi”nin umumi müdürü idi.” (YD/15)

“İhtiyar bir odacı, Ali Rıza Bey'in yanına geldi.” (YD/16)

“Leman şirketin daktilosu idi.” (YD/16)

“Leman, düzgün bir tahsil görmemişti; fakat okuyup yazıyordu. Fazla olarak biraz da daktilografi öğrenmişti.” (YD/17)

“Elinde bir şapka ve baston ile bekleyen bir hademeye...” (YD/77)

“Malmüdürü Cevdet Efendi birdenbire ayağa kalkarak: -Zelzele oluyor arkadaşlar, dedi.” (DĞR/5)

“Üstelik kasaba fakir ve kendisi formaliteye çok bağlı bir memur olduğu için para isteyenleri daima fena bir çehre ile karşılaması...” (DĞR/6)

“Bu ses, karyolanın biraz ilerisindeki bir hasır üstünde oturduğu yerde uyuyakalmış bir adam, kendi jandarması Hurşit’i uyandırdı.” (DĞR/8)

“Yaraları Hükümet Doktoru ile Ezacı Ohannes Efendi tarafından sarılmıştı.” (DĞR/9)

“Yine Hurşit’in hikâyesine göre, “Beylerin kendi telâşeleri” de çok olduğu halde Belediye Reisi, “Evkaf Müdürü, Malmüdürü, Mühendis” vesaire “bir, iki, üç”saat başında beklemişler, sabaha doğru evlerine çekilmişlerdi.” (DĞR/9)

“Kaymakamı bekleyenler Hurşit’e çay kaynattırmışlar, hattâ köşedeki bakkalı açtırarak öteberi getirip yemişlerdi.” (DĞR/11)

“Fakat Mutasarrıf, ona hususî bir mektupla Nadya’nın, Dâhiliye Nezaret-i Celilesi emri ile “Sarıpınar” da ikamete memur olduğunu hatırlatarak...” (DĞR/20)

“Şimdiye kadar Mutasarrıf hattâ Vali idi.” (DĞR/21)

“Eski at hırsız birkaç sene at alıp satarak namusu ile yaşamaya savaştı, nihayet kolcular bir yerde sıkıştırıp alnına kurşunu veriştirdikleri gibi...” (DĞR/24)

“Bunlardan biri Jandarma Kumandanı İштиpli Niyazi Efendi idi.” (DĞR/27)

“Tahrirat Kâtibi bir aydan beri izinli olduğu için ortada hükümet yok demekti.” (DĞR/29)

“Fakat imamlar, muhtarlar “Halekallahül bakar fi suret-ilbeşer” mahlûklardı.” (DĞR/31)

“Beğendiniz mi sizin o başkâtibin yediği herzeyi? dedi.” (DĞR/36)

“Bu sefer de İstanbul’daki bir İttihatçı gazetesinin fahrî Sarıpınar muhabirliğini almış olması onun kasabadaki kredisini arttırmıştı.” (DĞR/37)

“Hüseyin Rüsuhi, matbaada mütercimler masası üzerinde serili yatağında henüz uyanmış olan musahhih ve gece sekreteri Ali Ferdi ile uzun bir kavgaya tutuştu.” (DĞR/39)

“Bir de Aşağı Mahallede bir kasabın anasının öldüğü muhakkak olarak söyleniyordu.” (DĞR/45)

“O günkü ziyaretlerin en ehemmiyetlisi Müderris Hacı Fikri Efendi’ninki oldu.” (DĞR/45)

“Hoca, her manasıyla büyük adamdı. Soyunda birçok meşhur ulema, müderrisler, kazaskerler, bir şeyhülislâm ve hele bir Evliya vardı ki, yeşil teneke kaplı sandukası, bez parçaları ile dolu parmaklığı ve feneriyle Sarıpınar sokaklarından birinin ta ortasında yanar ve gelip geçen insanlara arabaları etrafında bir yarım daire çevirmeye mecbur ederdi.” (DĞR/45)

“Kendisi vaktiyle Yıldız Sarayı’nda Abdülhamit şehzadelerinin hocası idi.” (DĞR/45)

“Zelzeleden sonra, şehir zabıtası hiç bir intizamsızlığa meydan vermemişti.” (DĞR/56)

“Hokkabazın yumurtasında olduğu gibi sözlerde de meseleler iç içedir.” (DĞR/58)

“...Halil Hilmi Efendi, karşı dağlarda kızarmaya başlayan güneşe bakarak dehşete düşüyor, bastonu ile arabacının omuzunu dürterek...” (DĞR/55)

“Hele boynuna kocaman bir fotoğraf makinesi takmış, sarı kıvrıkcık saçlı, mavi gözlü bir maiyet memurunun kaymakam vekili olarak gönderildiğini öğrendiği dakikada...” (DĞR/73)

“Âza arasında kekeme reisten başka iki doktor, iki cerrah, üç idareci, bir düzineden fazla sıhhiye memuru, hastane hademesi vesaire vardı. Hattâ Sarıpınar’da evli ve bir kızı ve torunları olan bir tabur imamı bile kendini heyete sokturmanın yolunu bulmuştu.” (DĞR/84)

“Tiyatronun açtığı yardım kampanyasında, açık göz bir Rum garson, elinde sakladığı bir ufak tabakla galeride dolaşır...” (DĞR/88)

“Dâhiliye Nazırı kendisine gazetecilerin bu şikâyetini anlatan Müsteşara...” (DĞR/89)

“Gecenin bu saatinde kapıyı çalan telgrafçı idi. Vilâyetin bir şifresini getiriyordu.” (DĞR/ 91)

“Mutasarrıfın geleceğini öğrendiği zaman ilk işi, Hurşit’e bir hamal çağırarak Hükümet Konağı’ndaki ufak tefek eşyasını evine taşımak oldu.” (DĞR/95)

“...daha sonra da eski rüştiye muallim-i evveli Hayrullah Efendiye uzun uzadıya horoz, köpek ve çakal taklitleri yaptırarak tehlikeyi büsbütün savuşturdular.” (DĞR/97)

“...ve hafifçe kamburlaşmış omuzları ile eski lalalarından birine benzeyen bu adama karşı zaten bir sıcaklık duyuyordu.” (DĞR/102)

“Hamit Beye hiç bir eksiği ve arzusu olmadığını bir kere daha temin ettirdikten sonra - sürahideki ısınmış olması lâzım gelen suyu hizmetçiye değiştirterek - dışarı çıktı.” (DĞR/105)

“...tarladan karpuz çalarken yakalanıp işinden çıkarılmış kır bekçisi...” (DĞR/112)
“...İstanbul bekçilerinin yangını haber veren sesiyle avazı çıktığı kadar : “Üzülmen ulaaan!” diye bağarmamak için kendini zor zaptediyordu.” (DĞR/115)
“Sırma yakalı bir odacı: -Gir! dedi.” (GE/12)
“Uşak, alçak sesle birşeyler anlatmaya uğraşıyordu.” (GE/26)
“Kıymetli bir erkân-ı harp miralayıydı.” (GE/50)
“Kurye olarak Viyana'ya gidiyordum.” (GE/112)
“Bunu imtihanlarda da yaparak mümeyyizleri güldürdüğünü söylerdi.” (GE/115)
“Sefih ve serseri bir müteahhidin karısıydı.” (GE/140)

Ayrıca Bknz:

KD/131, AG/8, AG/308, AG/29, AG/39, AG/61, AG/78, AG/195, YG/37, DK/74, DK/167, DK/237, DK/239, DK/243, DK/290, DK/167, EH/5, EH/19, EH/219, D/18, D/27, D/67, D/92, D/93, D/94, D/121, D/145, D/163, D/166, A/78, A/117, A/157, YD/8, YD/51, YD/63, DĞR/6, DĞR/19, DĞR/69, GE/19, GE/21, GE/24, GE/26, GE/63, GE/107, GE/108, GE/143, DK/200, DK/381.

3.7.2.Gündelik Eşyalar

Halkın yaşamını kolaylaştıran gündelik eşyaların uzunca bir geçmişi vardır. Başlangıçtan günümüze insanlar ihtiyaçlarını karşılarken kolaylaştırıcı birçok teknik kullanılmış ve halk eşyaları ortaya çıkmıştır.

Reşat Nuri, eserlerinde halk yaşantısı ile bütünleşmiş halk eşyalarını kullanım alanlarına ve zamana uygun olarak kullanmış ve o dönemin sosyal yaşantısı hakkında okuyucuya ipuçları sunmuştur. Özellikle Kızılıcak Dalları romanında Lala Tahir Ağa'nın sandığında biriktirdiği eşyalar bir dönemin yaşantısını göz önüne sermektedir:

“Sırtında pelerin şeklinde omuzlarına atılmış bir pembe yorgan, elinde bir bakraç, koltuğunun altında küçük bir yeşil çekmece vardı.” (KD/7)

“Ölüm, düğün, yangın, göç gibi fevkaalede bir sebep olmadıkça odasından çıkmayan Nevnihal Kalfanın bile omzunda yeşil yün atkısı, elinde şemsiyesiyle uzaktan ağır ağır geldiği görülüyordu.” (KD/7)

“Nihayet, sarıklı bir adam, pencereden kırık ağızlı bir toprak testi uzattı; kızın sesi kesildi.” (KD/8)

“Köylü, küçük yeşil çekmeceyi iki kulbuna bağladığı bir iple cüz kesesi gibi boynuna astı, pembe yorganı bir iki silkeledikten sonra yine omuzlarına atarak...” (KD/9)

“...reddedileceğinden emin bir tavırla korka koprka tütün kesesini uzatıyordu.” (KD/13)

“Kendi de tarasdaki tahta kanapeye geçerek iki kızını iki yanına, kardeşiyle damadını karşısına aldı.” (KD/14)

“Keşki ekmekle yoğurt yemeseydik, diye hayıflanıyordu, fakat buna rağmen büyük bir gayretle sahanlara dalıp çıkıyordu.” (KD/14)

bir gün de kahve değirmeninin kolunu olanca kuvvetiyle suratına çarparak üst dudağını yarmış, bir dişini kırmıştı.” (KD/130)

“Gülsüm bu ağır ağbani kundağı, altın (maşallah)lı melek yüzlü bebeği o paçavralar içinde kaybolmuş koca kafalı, sıska yüzlü bebeği, kirli kuklaya tercih etmiyor...” (KD/26)

“Nevnihal Kalfa gözlüğünü taktı, kızı önüne çömelterek saçlarını aralıya aralıya bit muayenesine başladı.” (KD/27)

“Tütün kutusunun arkasına yaptığı hesaplara dalmış büyük hanım, bir zamandan beri başında hissetmekte olduğu karışıklığın...” (KD/28)

“Beyler, ellerinde yemiş mendili ile sokaktan gelirken evin asıl çocuklarından evvel, o koşuyordu.” (KD/34)

“Bir gün bahçede salıncağa ben bineceğim, sen bineceksin yüzünden çocuklar arasında büyük bir kavga çıkmıştı.” (KD/35)

“Lala bu saatte tüylü pazen entarisini, eski arakiyesini giymiş, kuşağını bağlamış, bir kerevetin üstüne serili yatağına uzanmış bulunurdu.” (KD/48)

“Gülsüm, o günden sonra eline ne geçerse Tahir Ağa’ya getirmeye başladı: Para, yemiş, atılmış basma parçaları, çocukların oyuncakları, eski çoraplar. Bunların arasında hatta yırtık elif cüzleri, resim defterleri bile vardı.” (KD/51)

“Lalanın odasında kilitli bir yük, yükün içinde teneke kaplı bir yeşil sandık vardı.” (KD/52)

“Tahir Ağa, oda kapısını kilitledikten sonra evvela yükün, sonra sandığın kilidini açar, paketdeki paraları bir tahta kalem kutusuna, yemişleri kese kâğıtlarına, öteki eşyanın işe yararlarını da manifatura gözüne dağıtırdı. Yırtık çorap, kırık oyuncak gibi döküntü eşyaya gelince, onlar da süprüntü tenekesine gitmek üzere bir sepete boşaltılırdı.” (KD/52)

“Hacının sandığında neler yoktu: Kutu kutu sigarlar, kibritler, mum paketleri, sabunlar, defterler, makaralar, çeşit çeşit iğneler, kalemler, mürekkep şişeleri, büyük kese kâğıtlarının içinde şekerler, çiy ve dövülmüş kahve, zeytinler, kutu sardalyeleri, hatta lamba şişeleri... En üstte de bir küçük terazi ile kasa vazifesi gören bir teneke kutu...” (KD/52)

“yahut: “zahmet olacak amma, aktardan zımpara kâğıdı ile çocuklara çıkartma alıver” dediler mi, Tahir Ağa evvela odasına uğrar...” (KD/53)

“... sonra sokağa çıkar, köşe başını döner, kasabın önündeki iskemlede biraz oturur, nihayet konağa dönerdi.” (KD/53)

“On dakika sonra hanımlardan biri aktardan ibrişim yahut çocuk için eczaneden emzik memesi ister.” (KD/53)

“Bir de zincir markalı beyaz makine makarası alıver e mi?..” (KD/54)

“İlk zamanlarda sermayesi pek mahduttu: Kibrit, sigara, kahve şekeri, toplu ve dikiş iğnesi, mektup zarfı ve kâğıt gibi konakta en çok aranan bazı şeyler... Bunları aldığı fiyatta satıyor ve bütün karı boş yere çarşıya taban tepmemiş olmaktan ibaret kalıyordu. Fakat bu iş biraz sonra kendiliğinden gayet meşru ve mütevazı bir temettü bırakmaya başladı. Mesela, kibrit, kurşunkalemi düzüne ile; zarf, kâğıt, mum deste ile; şeker, kahve, sabun okka ile alındığı vakit daha ucuza mal oluyor, bunlar bakkal ve aktardaki perakende piyasası üzerinden satılınca tabiatıyla lalaya az çok bir kar bırakıyordu.” (KD/54)

“Mesela bir yerde gayet ucuz erik pestili yahut kâğıt yelpaze bulursa alır; sonra el altından çocukları kışkırtarak konakta yaz ortasında bir pestil yahut karakışta bir kâğıt yelpaze modası lanse ederdi.” (KD/55)

“Konaktaki anarşinin bir neticesi de ziyankârlıktı: Çocuklar bugün alınan bir yepyeni oyuncağı yarın kırarlar, ya bulunamayacak bir köşeye atarlar ve yenisini isterlerdi. Her sabah, bir yığın yanmamış kibrit, firketeler, iğneler, kurşunkalemler, hatta dikiş yüksükleri süpürgelerin önünde süprüntü tenekelerine gider, açık pencerelerden mektup kâğıtları uçar, hanımlar bahçede birbirine fındık, Arabistan fıstığı atarak şakalaşırlardı. Büyük hanımın her gün söyleye söyleye dilinde tüy bitmesine rağmen, hizmetçiler, sabun kalıplarını muslukta bırakıyor, sıçana çektiriyorlardı.” (KD/55)

“Onları kuruttuktan sonra bir ustura ile traş ederek mümkün olduğu kadar kübik şekillere sokar, sonra, yeni sabun kalıplarının arasına karıştırırdı.” (KD/55)

“Kız, yerlerde sigara, kibrit, iğne bulursan cebine at, bana getir... İğneleri bir kâğıda sapla ki, bir yerine batmasın. Sakın dolaplara, kutulara el sürme, günah olur... Ne ki ortada bulursan onu al...” (KD/56)

“...mamafih zaman zaman bir kurdela parçasını, bir küçük dikiş makasını, İsmail’e pek yakışacağını tahmin ettiği bir yün kuşağı kendine de ayırdığı da oluyordu.” (KD/56)

“Çocuklar bazen çarşıdan çakı, tığ iğnesi, fişek, maytap gibi kazlı şeyler alıyorlar, bazen de büyükannelelerinin çekmecesinde gördükleri saat zinciri, anahtar, tesbih, dikiş makinesi aletleri gibi kıymetli veya lüzumlu şeylere musallat oluyordı.” (KD/57)

“Evvela mendil, çorap gibi eşyanın eskilerinden işe başlamıştı... Çocukların küçülmüş don, gömlekleri, eski pelerinleri, hatta oyuncakları haydi bir dereceye kadar izah edilebilir; fakat Seniye’nin saç maşası ile Dürdane Hanım’ın gelinliğinden kalma limon çiçeklerini ve iki sırmalı paşa apuletini İsmail’in ne işe kullanabileceğini anlamak mümkün değildi. Şimdilik sandığı olmadığı için bu eşyayı bir eski peştemala dolduruyor ve tavan arasındaki hırdavat dolaplarından birine saklıyordu.” (KD/58)

“Gülsüm peştamal bohçayla beraber alt kattaki sofaya indirdiler. Çalınmış eşya ortaya döküldü. Binbaşı, elindeki basonla bu yığını destikçe hanımlar: -A, işte benim korsa lastiklerim... İşte benim atlas terliklerim... Taşlı tarağım,” hay gözü kör olasıca!” diye bağrışıyorlar, sütnine içeri odadan “Aman, Allah rızası için bakıverin... Benim sarı yazma yemeni de orada mı?” diye yalvarıyordu.” (KD/59)

“Peki, bu gömlekler, çoraplar, mendiller nereden geldi? Bunları hangi büyük hanım verdi bakayım?” (KD/60)

“Gülsüm, kendine verilen ehemmiyetten memnun:” Peki hanımefendiciğim. Siz hiç merak etmeyin” diye beşiğin yanında bir büyük şilteye diz çökmüş... ninni söylüyordu.” (KD/65)

“Bodrumların birinde, bir pösteki üstünde İsmail yatıyor...” (KD/67)

“Dürdane Hanım”Gülsüm, sen şu şamdanları adamakıllı bir ov bakalım... Eğer iyi parlattırsan senin işinin bir çaresine bakarız” diyor.” (KD/73)

“Kalfadan torba dikmek için bir arşın Amerikan bezi istemiş.” (KD/74)

“Bunun içindir ki, Karamusallı sütnine günün birinde koltuğunda bohçasıyla çıkıp gelince...” (KD/80)

“İş görüyorum diye, otu ota, suyu suya katıyor; sigara iskemlelerini, oturakları deviriyor, bir yığın bardak, çanak kırıyordu.” (KD/88)

“Gülsüm, çılgık çılgığa merdivenlerden kaçıyor, Dursun yetiştikçe elindeki süzgeçli kepçeyi kızın bacaklarına, kaba etlerine yapıştırıyordu.” (KD/104)

“Bir dolap köşesinde elime yeşil bir gaz boyamasına sarılmış bir deste mektup geçti.” (A/146)

“Her sabah konakta ne kadar yatak çarşafı, eski pencere perdesi, keçe, kilim varsa toplanıyor, perdeler kuruluyor, komşudan seyirci çocuklar, aşağıdan büyükler davet ediliyor, düdükler, dümbelekler, zilli maşalarla tiyatro oynanıyordu.” (KD/110)

“Lala, gizli ticarethanesindeki sofuluk eşyaları şubisini kapamış, taş basması ilâhi ve mevlût kitaplarını, hacımisklerini, cam tesbihleri likide etmişti. Şimdi ikide birde Mahmutpaşaya inerek tiyatro levazımı düzüyor, minimini çingiraklar, teneke kılıçlar, tahta tüfekler, şakşaklar, karnaval yüzükleri alıyordu.” (KD/111)

“Konakta kimse kendi eşyasını vermeğe razı olmadığı, için yatak çarşaflarını, masa örtülerini, iskemleleri, çanak çömleği sahiplerine göstermeden aşırarak lâzımdı.” (KD/111)

“Geceleri çocuğun salıncağı yanında bir erkân minderinin üstünde geçiriyordu.” (KD/127)

“Kömürlüğe atılmış kırık su küplerini, merdiven altlarını, sıvası dökülmüş bağdadileri, hattâ bahçe duvarlarındaki kovukları baştan başa tarar. Çalınan yağlan, şekerleri bulup çıkarırdı.” (KD/133)

“Tam bu aralarda Feriha Hanımın tuvalet masasından elli, altmış lira kıymetinde bir pantantif çalındı.” (KD/135)

“Nevnihal Kalfa, bahçede ağaçların altında unuttuğu seccadesini aramaya çıkmıştı.” (KD/149)

“Kız, ancak hanımefendi uykuda yahut bahçede olduğu zaman aşağıya iniyor, onun sesini işittiği vakit, terliklerini eline alarak, bir sıçan sessizliğiyle yukarı kaçıyordu.” (KD/152)

“Nevnihal Kalfanın sandığına anahtar uydurmuş, kadıncağızın cenazesi için hazırladığı ne kadar eşya varsa çalmıştı.” (KD/155)

“Gülsüm’ün, konağın neresine sakladığı bir türlü keşfedilemeyen bir tuvalet kutusu vardı.” (KD/161)

“Ezkaza onun leğenine giren bir çamaşır, eskisinden on kat pis çıkar, fazla olarak da elvan elvan boyanmış, alı karasına karışmış bulunurdu.” (KD/162)

“Fakat, çadırdaki derhal bir yaygaradır kopuyor, Bülent: “Git., git... istemem seni!” diye haminnesinin başına makaralar, maşalar fırlatıyordu.” (KD/164)

“Yaşı ilerledikçe çocukta bazı fena huylar peyda olmağa başlamıştı. Meselâ, değnekle kahve fincanlarını kırmaya, mürekkeple minder örtülerini boyamaya yahut Şakir Beyin kıymetli kanaryasını kafesten çıkarmaya kalkardı.” (KD/166)

“Hasta, kapının yanındaki odada, baş yastıklarıyla beslenmiş bir salıncaklı sandalyede, dalgın, yatıyordu.” (KD/178)

“Kız, kolunda hanımefendinin verdiği bir bohça içinde iki kat çamaşır, bir elbise, elinde gazete kâğıdına sarılmış bir çift mercan terlikle yola çıktığı zaman düğüne gidiyor gibi sevinç içindeydi.” (KD/191)

“O, arabacının yanında duran bir küçük bavulu alırken, Gülsüm, çocukları kucağına alarak arabadan indiriyordu.” (KD/201)

“Yol devam ettiği müddetçe lala, burada keyif çatacak, her istediği zaman vapurun mutfağında onun çay ibriği kaynayacaktı.” (KD/206)

“Aşağı taşlıkta lalanın oda kapısı açık kalmıştı. Karanlıkta onun boş kerevetine, sönmüş kırık mangalına bakarken elinde olmaksızın gözleri yaşardı.” (KD/209)

“Bülent: ‘Haminne.. Sana yemişçinin iskemlesini isteyeyim mi?’ diyor...” (KD/212)

“Birdenbire ayaklarımın dibine samanları fırlatan bir küçük meşin top düştü.” (AG/238)

“İstersen benim kaminoto da yerde; kahve pişirir içersin.” (YG/155)

“...elindeki sigara ağızlığıyla hafif hafif alnına kaşlarını ortasına vuruyordu” (YG/177)

“Başlarına peşkirler, hamam havluları atmış çarşafsız kadınlar...” (YG/209)

“Necip, bu defa da bir başka nargile yakalamıştı.” (YG/239)

“Polisler, kasaturalarını çekerek derhal bir kordon yaptılar.” (YG/90)

“...kibrit yakarak etrafı araştırıyordu.” (YG/152)

“Gülerek bir topluğneyle yakasına ilişti.” (DK/14)

“Annesi ona altın kaplamalı küçük bir saat, sedef saplı bir çakı vermişti.” (DK/29)

“Kenan elinde bir eski kadife nişan mahfazasıyla girdi.” (DK/33)

“Leyla kendini tutamıyor, mendilini yüzüne kapayarak ağlıyordu.” (DK/43)

“...Keremin ağır ağır çevirdiği bostan dolabının iniltisini işitiyordu.” (DK/110)

“Bu efsanenin bir köşesinde bir de keman resmi vardı.” (DK/113)

“Beyaz karyolanın kenarına yan yana oturdular.” (DK/115)

“...duvardaki resimlere bakıyor, piyanonun üstündeki biblolarla ellerini “Kınalı Yapıncak hamakta uyuyan küçükleri alıyor...” (DK/124)

“Her şey yerli yerinde imiş. Yalnız konsolun alt gözü aralıkmış...” (DK/166)

“Meftune Hanım çarşafını açarak köşe minderine yerleşti...” (DK/169)

“...bunlar da öyle gitmeyecek, sandığın bir köşesinde kalacaktı.” (DK/185)

“Bunlar boyanmış gaz sandığı ayol...” (DK/188)

“Ay bunlar nasıl tencere bunlar... Vallahi lazımlık sandım...” (DK/188)

“Efendinin hırkasına süpürgeleri sarmışlar...” (DK/188)

“...ara sıra ayağının ucu ile küçüklerden birinin beşiğini sallıyordu.” (DK/188)

“Zavallı kocakarıcığım eline kendinden ağır bir asma saat vermişler...” (DK/189)

“Havlusunu hiddetle sofranın üstüne atarak dışarı çıktı.” (DK/195)

“Heyecanını göstermemek için çamaşır sepetinin üstüne eğilerek...” (DK/249)

“Mardıyan Dudu kocaman bir hasır yelpaze ile taşlıkta mangal yakıyordu.” (DK/265)

“Piyanonun üstündeki küçük vazolardan biriyle oynuyordum.” (DK/354)

“Duvardaki asma saat beşi çaldı.” (DK/376)

“Tenha köşelerden birinde bir kanepeye oturup yolunu bekliyordum...” (DK/392)

“Şvester Magda, bir ayna getirerek onun saçlarını düzeltmesine yardım etti...” (EH/11)

“Züleyha, kocasının etrafına bakanlar aldırış etmeden kendisiyle meşgul olduğunu, yattığı salıncaklı o sandalyeyi ağır ağır sallayarak neşe ve sükûnetle konuştuğunu gördükçe...” (EH/19)

“...karşiki kaptan köprüsünün altında arkalıksız bir kahve iskemlesine oturmuş başını parmaklığa asılı bir cankurtaran simidine yaslanmış şehri seyrediyordu.” (EH/22)

“...şimdi Balkan muharebesinden kalma bir resmini boynundaki madalyonun içinde taşıyor...” (EH/30)

“...tekrar cüzdanını açıp içindeki paraları, kâğıtları karıştırıyordu.” (EH/41)

“... alüminyum tabaklar, konserve kutuları, çeşit çeşit şişeler ve termoslarla baldıranlar üzerinde bir kır sofrası hazırlıyor...” (EH/43)

“Alt katta uzun bir taşlık, taşlığın nihayetinde camlı kanatları daima açık duran sokak kapısının yanında bir palmiye saksısı ve bir salıncaklı sandalye vardı.” (EH/46)

“Adamcağız, ceketinin torba gibi geniş ceplerinden çıkardığı tertemiz şırıngalarını, ispirto şişelerini, hastalarını fenni tabirlerle medih ve izah ettiği son icat ampulleri tekrar ceplerine doldurur ve ertesi gün aynı saatte yine gelmek üzere çıkıp giderdi.” (EH/47)

“Elektrik feneri, alaturka ve alafranga gramfon plaklarından, kadın çorabı, iskarpın ve şapkasına kadar her şeyin en nuvotesi onda imiş.” (EH/53)

“...yakasının kokartlarıyla kapının yanında sebilcilik yapıyor, dışardan kovalar, tenekeler, ibriklerle getirttiği suları ahaliye dağıtıyordu.” (EH/60)

“Bir keresinde pösteki parçasından bir sakal takarak meşhur Yeğenim monoloğunu okudu.” (EH/61)

“...ona babasının daha başka resimlerini göstermek için yazıhanenin gözünden bir albüm çıkardı.” (EH/83)

“Sayfaların birinde iki üç yaşlarında bulanık bir çocuk fotoğrafı çıkmıştı.” (EH/83)

“Albümden çıkan ikinci resim, elinde bir bisikletle bir yol kenarında duran geniş hasır şapkalı bir genç kızın fotoğrafı idi.” (EH/89)

“Gelir gelmez pencereleri açıyor, keçeleri, kilimleri, yorganları, döşekleri havalandırıyor; kirli çamaşır torbalarımızı ortaya döküyor...” (EH/98)

“Bir aralık, Züleyha’nın bahçede aşı çakısıyla oynarken hafifçe kesilen parmağı için ...” (EH/135)

“...kır kahvelerindeki arkalıksız hasır iskemlelere benzeyen bir iskemleye ilişti.” (EH/144)

“...çağırdığı tayfaya boş yahut kirli meze tabaklarını kaldırtarak sofrada temizlik yapmaya kalkıyordu.” (EH/144)

“Ne güzel bir beşik icat etmişsiniz... Evet, sahi, bir bayram salınacağı gibi...” (EH/149)

“Sevdiği bir arkadaşın matarasına su doldururken vurulduğu bir kuyu başı...” (EH/151)

“Yusuf belindeki kayış kemeri çıkararak bir ucunu Züleyha’nın ellerine vermişti.” (EH/152)

“Sofranın üstünde ağzına çam kozalağı tıkanmış bir testi duruyordu.” (EH/164)

“Yusuf, bir şey söylemeden giyinip, daima odasında yatağının başı ucunda duran bir tabancayı cebine koymuş ve duvarda asılı kırbacını alarak dışarı çıkmıştı.” (EH/174)

“Yusuf, hiç olmazsa mehtaba karşı bir tente kurmayı akıl etmemiş olmalarına şaşı...” (EH/183)

“Doktor, Züleyha’nın güç bela arayıp bulduğu tesbihi, gözlüğünü takarak tetkik etti... Çok iyi cinsten bir amber, dedi.” (EH/186-187)

“...tesbih koleksiyonculuğu zamanından beri saatinin kösteğine takılı küçük bir pertavsızı, maroken kılıfından çıkarıp Züleyha’ya uzattı ve...” (EH/187)

“Bir yerim söküldüğü zaman gözlüğümle iğne ipliğimi, geceleri bir rahatsızlık hissederek uyandıkça mumla kibrit kutumu ve ilaçlarımı hatırlamak benim için müşküldür.” (EH/188)

“Vapur dururken tayfaların denize attıkları balık oltalarından ne çıkacağını bir çocuk merak ve sevinciyle bekliyordu.” (EH/189)

“...camide rahle üzerinde Kur’an okurken uyuyup kalanlar vaziyetinde başını ona dayıyor...” (EH/192)

“Gemiciler artık çıplak geziyorlar ve mütemadiyen kovalarla güverteleri yıkıyorlardı.” (EH/202)

“Açık kapısının önündeki salıncakta iki vantilatörün durmadan gürültü yapmasına rağmen...” (EH/203)

“Geceleri vapurun bordasındaki demirlerden birine çamaşır ipi, ipin ucuna büyük bir kumanya sepeti bağlıyor...” (EH/203)

“Müftü, sığağa rağmen semaverle çay pişirmişti.” (EH/213)

“Yusuf, o gün karaya çıkarken fotoğraf makinesini de boynuna asmıştı.” (EH/222)

“Kayanın dibinde gazoz şişelerine benzeyen bir şişe vardı.” (EH/223)

“Bunları söylerken elindeki bir zarfı sigara iskemlesinin üzerine bırakmıştı.” (EH/231)

“O elinde bir külçe anahtarla tozlu ve karışık odalarda dolaşiyor...” (EH/235)

“Zaten yüküm yok ki... Valizlerimi çocuk trene bindiriverir...” (EH/245)

“Burada da odadaki gibi camlı daire yazıhanesi, döner makam iskemlesi, kâğıt makasları, cetveller, maroken koltuklar ve maroken kanepeler vardı.” (EH/83)

“...yan yana iki etajerin rafları üstünde birtakım Fransızca kitaplar ve mecmualar sıralanıyordu.” (EH/85)

“...tabii bir uyku hareketi yapar gibi karyolada bir yandan bir yana dönmesini...” (EH/5)

“Yusuf, karısını bir hasır şezlonga oturtturarak, hasta bacağını başka bir iskemlenin şiltesi üzerine koydu...” (EH/22)

“Züleyha’nın kamarasını süsleyen eşya gibi, salondaki Acem halısı, onun ortasındaki kübik masa, biraz evvel güvertede gözüne ilişen hasır koltuk takımı ve radyo da onlardandı.” (EH/22)

“Akşamüstü vapurun sandalıyla karaya çadır, yatak, hatta masa ve iskemleler taşıtılarak bir tepeciğin üstünde mükellef bir kamp kurdular.” (EH/161)

“Züleyha, teessürünü gizlemeye, neşeli bir çehre almaya çalışarak ayak ucundaki ranzaya oturdu.” (EH/204)

“Yastıkların üstünden kollarını uzatıyor...” (EH/205)

“...yanındaki hasır koltuğun üstünde duran mantosuna sarınarak dışarı çıktı.” (EH/206)

“Müdür bir yük gibi yanındaki iskemleye çöktürmüştü.” (D/31)

“Evvelâ köşedeki koltukta sessiz, hareketsiz oturuyordu.” (D/51)

“Kuvvetli bir soba maşasıyla gözleri kıldım.” (D/69)

“Karanlıkta bulabildiğim parayı, bazı eshamı, makinesi bozuk bir eski altın saati cebime koydum.” (D/69)

“Dolapta Nezih’in oyuncakları vardı da..” (D/93)

“Elimdeki çantayı masanın üstüne attım, lâkaydane...” (D/122)

“Hastayı battaniyelere, hırkalara sararak üstüne yatırdık.” (D/142)

“Fâzıl Bey, bastonunun ucuyla onu dürtüp uyandırdı...” (D/178)

“Vapurdan köprüye çıkarken gözlüğümü düşürüp kıldım.” (D/183)

“Zehra, elinde küçük valiziyle onu takip ediyordu.” (A/51)

“Merhum pederinizin bir tahta sandık derununda birkaç parça eşyası var... Bu sandık nasılsa arkadaşlarının birinin evinde unutulup kalmış.” (A/54)

“...minderin üstündeki battaniyeyi çekerek omuzlarına attı.” (YD/62)

“Elinde bir şapka ve baston ile bekleyen bir hademeye...” (YD/77)

“İri camlı siyah gözlükleriyle çökük avurtlarının karanlığı arasında parlayan sarı elmacık kemikleri...” (DĞR/6)

“Ne yazık ki bu gecesinde de, baş köşedeki koltuğunda her zamanki gibi akıllı uslu oturuyor görünmekle beraber...” (DĞR/7)

“Halil Hilmi Efendi, böyle sıkı zamanlarda daima yaptığı gibi mendiliyle, burnunu, dudaklarını silerek vakit kazanmaya...” (DĞR/7)

“Bu, büyük bir hamur tahtası üstüne kurulmuş bir yer sofrası idi.” (DĞR/7)

“...sol kolu önündekilerden birinin omuzuna sarıldı, sağ eli merdiven başındaki trabzan babasını yakaladı ve kopardı...” (DĞR/8)

“Kaymakam, gözlerini açtığı zaman kendini Hükümet Konağının arka bahçesinde portatif bir asker karyolasında yatıyor gördü” (DĞR/8)

“Halil Hilmi Efendi, sakalının kırağıdan ıslanmış olduğunu hissederek elini battaniyesinin altından çıkarmak istedi.” (DĞR/8)

“Bu ses, karyolanın biraz ilerisindeki bir hasır üstünde oturduğu yerde uyuyakalmış bir adam, kendi jandarması Hurşit’i uyandırdı.” (DĞR/8)

“Kuyunun yanındaki masanın üstü ekmek kırıkları ile dolu idi.” (DĞR/11)

“Jandarma, öteden beriden çalı, çırpı toplayarak ibriği kaynatmaya uğraşırken, Halil Hilmi Efendi tekrar yalvardı...” (DĞR/11)

“Hurşit, birkaç günde bir (iki yıl önce İstanbul’dan gönderilmiş bir yangıncı miğferi numunesini başına geçirerek) uzun bir sıırıkla bu parçaları yere indirir...” (DĞR/14)

“Akşamları deponun bir tarafını dolduran donanma fenerleri, bayraklar, henüz imha mazbataları yapılmamış kırık eşya karşısında...” (DĞR/19)

“Ancak bu bakışların okları Bulgar kızının etrafını tarıyor; duvardaki Asya haritasını, “Ah minel aşk” levhasını delik deşik ediyor...” (DĞR/21)

“Kaymakamın ısrarı üzerine Niyazi Efendi yan cebinin düğmesini çözdü, meşin kaplı bir defter çıkararak telgrafın suretini okudu...” (DĞR/29)

“Bir tanesi hattâ yanındaki testinin devrildiğini anlattı.” (DĞR/33)

“Hemen onun arkası sıra da, bir elinde çantası, öbür elinde bastonu ile, eczacı Ohannes kapıdan giriyordu.” (DĞR/34)

“...adamcağız kalın soğukbezi cibinliğinin içinde karaya vurmuş bir iri balık gibi çarpınıp çırpınıyor...” (DĞR/60)

“Onun için, Malmüdürü ince kolları ve bacakları ile yüzü daha kızarmış olarak tespihini kuvvetle şakırdattı.” (DĞR/61)

“Bu ihtiyar, on, on iki gün evvel gaz sandıklarından kerevet yaparken keserle elini yaralamış...” (DĞR/63)

“Celse tatil edilmiştir, dedi ve istidallardan bir kısmını çantasına koyarak kendini dışarı attı.” (DĞR/68)

“...Halil Hilmi Efendi - Keyfi yerinde olsaydı - ayaklarında dolaklar, omuzlarında mataralar ile odasına giren heyet azasını şöyle karşılardı...” (DĞR/72)

“Hele boynuna kocaman bir fotoğraf makinesi takmış, sarı kıvrıcık saçlı, mavi gözlü bir maiyet memurunun kaymakam vekili olarak gönderildiğini öğrendiği dakikada...” (DĞR/73)

“Muhasebe odasındaki muvakkat makamı resmînin sefaletini, köşedeki asker battaniyesi ile örtülü karyolayı, Hurşit’in duvarlardaki çivilere astığı havlu, entari, frenkgömleği vesaire gibi salkım saçak ve laubali eşyayı mazur göstermek...” (DĞR/74)

“En doğrusu bizim çadırlardan birisini kurdurmaktı ama.” (DĞR/80)

“Çekiç ve keser gürültülerine rağmen orada başı daha dinç olacaktı.” (DĞR/83)

“Ondan geri kalmak istemeyen öteki eşraf ve Belediye Reisi namzetleri de misafirlerin bulunduğu Meşrutiyet ve Gündoğdu otellerine cibinlik, yatak takımları, yemek tepsileri göndermekte kusur etmiyorlardı.” (DĞR/85)

“...ve üç gün evvel entarisinin kuşağı ile kendini asmaya kalkmıştı; bereket versin karyolasının cibinlik demirine.” (DĞR/90)

“Arabada olduğu gibi Reşit Beyin güveylik karyolasındaki ipekler ve sırmalar arasında yeni deliksiz ve rüyasız bir hamal uykusu uyuyan mutasarrıf ...” (DĞR/98)

“Emrederseniz size Taşdeleninizden takdim edeyim. Acaba şu şişe olmasın.” (DĞR/110)

“Hâmit Bey, gittikçe karışan bavulundan güçlkle bir gömlek bulup çıkardı.” (DĞR/110)

“Artık, pek seyrek evinden çıkıyor arkasında kısalmış bir patiska entari, ayaklarında şıpşıp terlikler akşama kadar odadan odaya dolaşiyor...” (DĞR/111)

“Nalân kalfanın Mekke fincanıyla getirdiği sabah kahvesinden onun üç günde bir kendi eliyle hazırladığı ihtikana kadar, hattâ kimbilir belki o günün birinde olmaz bir yerine rastlayarak ölümüne sebep olacak bardak, çanak bombardımanı korkusuna kadar.” (DĞR/113)

“İstersen şu hasırın üstüne uzan, daha rahat edersin.” (DĞR/129)

“... ve formalitelerin tamamlanmasını beklemeden, peşinde taşıdığı kazmalı, kürekli birçok adamlarla icraata geçiyordu.” (DĞR/140)

“Paşa, ağanın uzattığı peşkirle ellerini kurulayarak...” (GE/27)

“Birkaçı oturdukları salıncaklı sandalyelerde hazım ağırlığıyla uyuşup kalmışlardır.” (GE/81)

“Diploman; mektepten ayrılacağın gün arkadaşlarla beraber çıkmış resmin...” (GE/128)

“... bir gece ziyafetinden bir avizeyi kaldıramadığımız kadar kaldıramazdınız.” (GE/136)

Eserlerde dönemde kullanılan silahlardan ve çeşitli askeri eşyadan da şöyle söz edilmektedir:

“Enise Teyzen bu gözde kırık av tabancamla revolverimden başka bir şey olmadığını hatırlamış...” (DK/166)

“...küçük bir mantar tabancasını gruba çevirerek...” (EH/7)

“Fakat dolakları, tabancaları, fişeklikleriyle bir şekavet veya isyan bölgesinden döner gibi bir hali vardı.” (DĞR/27)

Ayrıca Bknz:

AG/99, AG/122, AG/124, AG/181, AG/217, AG/228, AG/229, AG/290, AG/331, AG/365, AG/368, AG/419, AG/422, YG/224, YG/226, DK/31, DK/42, DK/82, DK/119, DK/122, DK/179, DK/188, DK/207, DK/267, DK/368, DK/379, EH/188, EH/208, EH/210, EH/221, EH/222, EH/223, EH/227, EH/228, EH/232, EH/233.

3.8.Halk Mimarisi

Halk mimarisi, binlerce yıllık birikim ve deneyim sonucunda meydana gelmiştir. Halk mimarisi; yaratıldığı çağın ve çevrenin sunduğu teknik, malzeme ve bilgi birikimi ile halkın ihtiyaçlarına göre şekillenip biçimlenen; yaratıcısı olan toplumun yaşam tarzını, toplumsal ilişkilerini, üretim ve tüketim biçimlerini, inanış ve geleneklerini en yalın biçimde ortaya koyan kültürel bir olgudur (Davulcu,2009:688). Halk mimarisinin

temelini ev oluşturmaktadır. İbadet yerleri, ortak aşevleri, hamamlar... vb. gibi halkın ortak kullandığı yapılar da halk mimarisinde yerini almıştır.

Reşat Nuri, eserlerinde halkın yaşantısını ortaya koymuştur. Onun romanlarında konak, köşk, medrese, taş mektep vb. dönemin mimari unsurlarını en canlı halleri ve ayrıntısıyla görmektedir. İncelenen eserlerde tespit edilen ve oldukça zengin olan mimari unsurlar şöyle kümelenmiştir:

3.8.1.Konutlar ve Hayata Yardımcı Yapılar

“Gülsüm’e bu köşkte de - konakta olduğu gibi - bir çatı arası bulunmuştu.” (KD/152)

“Köşk, Pendik evlerinin bittiği yerde, deniz kenarında idi.” (KD/10)

“...bazı akşamüstleri annesiyle beraber Topaltı’na yahut Kadife Kalesi’ne çıkardı.” DK/35

“Erenköy'deki köşkümüzü bu kadarcık hatırlıyorum.” (D/7)

“Gedikpaşa taraflarında küçük bir pansiyona yerleştim...” (D/48)

“Kız, kendini hamama sokmaya çalışan Nevnihal Kalfa’ya bir tekme savurarak sokağa fırladı...” (KD/26)

“Büyük kızı Dürdane, kocası Şakir Beyle beraber istasyonun büfesinde oturuyor; Saniye, dayının kolunda karşiki tarlada geziyordu.” (KD/7)

“Çınarlarla dolu bir cami avlusundaki bu taş mahalle mektebi, Tahir Ağa için bir dünya cennetiydi.” (KD/40)

“Pancurlar yağmura karşı kapalı... Kütüphanemin kırık kepengi çarpıyor...” (AG/31)

“Ta nihayetle etrafı tuğladan alçak bir duvarla çevrilmiş büyük bir havuz vardı.” (AG/138)

“Biraz ilerde serviler arasında hafif bir meyil ile inen bir sathıta eski Hristiyan mezarlarının taşları ağarıyordu.” (AG/139)

“Ev sahibimle beraber ahıra indik, süt sağdık.” (AG/35)

“Hayır, kendilerini şurada kameriyede bekleyeceğim.” (AG/116)

“Peştemalcılarbaşı’ndan geçiyorduk efendim... Onlar Güneşli Mağazası’ndan çıkıyorlardı...” (DK/86)

“Kendisi kalabalık bir akraba ve dost grubu ile Suadiye taraflarında bir çalgılı gazino bahçesinde uslu uslu oturmaktadır.” (EH/ 7)

“Genç bir kadının her yerde dansettiği, plajda köpük köpüğe boğuşup şakalaştığı ve ... (EH/8)

“Doktor, Yusuf Bey’i öteki paviyona götürmüş...” (EH/14)

“Maamafih, birkaç ay bir meyhanede çıraklık etmiş.” (EH/24)

“Mahallede açılmış bir kulübe kısmen kendi kesesinden bir dans muallimi temin etmiş, fakir fukaraya fisebilillah fokstrot ve tango dersleri verdirmişti.” (EH/35)

“Karısını... dolaştırdıktan sonra şehre indi, deniz kenarındaki bir gazinoya oturttu.” (EH/169)

“Aşçı dükkânı ile meyhane arası bir küçük lokantanın sokağa çıkarılmış masasında...” (EH/179)

“...pıhtılanmış bulaşık suyu dereleri, bakkal, kasap ve aşçı dükkânları, havayı ağır bir koku ile dolduruyordu.” (EH/202)

“...ve kapalı dükkân kepenkleri arasından geçerek muvakkithane gibi bir yere soktu.” (EH/211)

“Girit’li onları... bir çardağa misafir etti.” (EH/222)

“Jandarma kışlasının zaten barınılmaz hale geldikten sonra camı, çerçevesi sökülerek, hattâ yıkıldığı iddia edilen merdiven kolları ve basamakları yakılarak muhacirlere verildiğini komisyon azasının hepsi hatırlıyor.” (DĞR/67)

“Belediye hududunun sonunda bir dere, bir de taş köprü vardı.” (DĞR/92)

“Bunlardan birazı yaralarını “Çinili Medrese” avlusunda sardırarak yerlerine gitmişlerdir.” (DĞR/13)

“Hurşit’in köşe başındaki aşçıdan getirttiği yemeği yedikten sonra kahveye çıkıyor, Ohannes’in eczanesinde saatlerce oturuyordu.” (DĞR/19)

3.8.2.Konutlarda ve Hayata Yardımcı Yapılarda Bölümler

“Büyük hanım yangın çıktı zannederek bayılır gibi oldu. Harem merdivenini geçemeyen aşçı, ter ter tepiniyordu.” (KD/104)

“Yukarı kattaki harem sofası tiyatro salonu haline gelmişti.” (KD/110)

“Gülsümde cevap hazırdır: “Demin kileri temizlettiler.” Ah, bu kızın yalanı... Kiler daha yarım saat evvel temizlenmiştir.” (KD/120)

“Bir kere Gebze’den Feridun Beye gelmiş bir misafir bir gece sarhoşlukla ayakyoluna saatini düşürmüştü. Saat, künkün içinde görünüyor, fakat el uzanmıyordu.” (KD/122)

“Böylece hastanın odası yavaş yavaş tenhalaştı ve çocuk, beş ay hemen tamamıyla Gülsüm’ün eline bırakıldı. Kız, tavan arasındaki yorganını aşağı indirmişti.” (KD/127)

“Sonra, merdivene koşup tırazanın üstünden sarkarak mutasarrıfın, aşağı taşlığı yıkayan Gülsümle konuşmasını dinledi.” (KD/173)

“Misafir odasının yanında bir kiler vardı. Hanımlar, sıra ile boş bir su küpünün üstüne çıkarak duvarla tavan arasındaki delikten bütün sahneyi seyretmişlerdi.” (KD/177)

“Erkekler, selâmlık odasında Murat Beyi -sünnet çocuğu gibi- avuturlarken hanımlar da Gülsümü’n etrafına toplandılar.” (KD/203)

“Zabit,gecelik entarisinin üstüne bir padesü almış, bir elinde şamdan, ayağında terliklerle pat, pat!, tavan arası merdivenlerini çıkıyor.” (KD/68)

“Köşkün alt kapısına gelmişlerdi. Büyük hanım, misafirleri, merdivenin taş basamağına oturttu...” (KD/14)

“Çocuklar nasıl yukarı kat merdivenin camekânına üşüşmüşlerse, hizmetçiler de aşağıdan çıkan merdivenin kapısında toplanmışlardı. ...” (KD/62)

“Binanın asıl cephesi bu taraftaydı. Etrafı tahta parmaklıklarla ve asmalarla çevrilmiş bir terasaya açılan geniş kemerli bir kapı önünde büyük bir meydan... Sonra küçük bir sakız korusu kâh hafif, kâh dik meyilli bir satıh üzerinde denize kadar uzayıp gidiyordu.” (AG/140)

“Kale burçlarına benzeyen çıkıntılı bir nokta vardı ki tehlikeli bir yer olduğu için babam etrafına tel çekirmiş, çocukların öte tarafa geçmesini menetmişti.” (AG/140)

“Sofanın camlı kapısı önünde durdum.” (AG/426)

“Cümle kapısının ta karşısındaki duvarın dibinde durdu...” (YG/44)

“Bir gün çitlembiklerin altındaki kuyu başında onları yalnız bırakmak için...” (DK/85)

“Lamia çitin üstünden kendi bağlarına atlamıştı.” (DK/94)

“Çardakların oymalı kafeslerinden asma yaprakları, üzüm salkımları sarkıyor...” (DK/113)

“Kenan köşkün renkli camlarını, pancurlarını... açarken çocuk gibi seviniyor...” (DK/118)

“Misafir taşlığı girmişti.” (DK/169)

“Bu oda taş binanın bir kanadını hemen baştan başa kaplıyordu. Sonradan yapılan tamirlere ve değişikliklere rağmen, tavanlarını kararmış bağ kirişlerinde, kalın duvarlar içinde mazgal deliklerine benzeyen demir kepenkli dar pencerlerinde, açılıp kapandıkça rezeleri paslı bir demir gıcirtısı çıkaran ve kol demirleri şangırdayan kapılarında, bir küçük silah müzesi şekline sokulmuş ocağında bir eski derebeyi sığınağının bütün hususiyetleri saklı kalmıştı.” (EH/82)

“Merdivenden hafif bir ayak sesi geliyordu. Sofaya çıktım.” (D/62)

“Asıl fenası, panik yandaki karanlık oda kapılarının budak deliklerinden sofayı seyreden kadınlara da sirayet etmişti.” (DĞR/5)

Ayrıca Bknz:

AG/251, DK/145, DK/169, DK/79, DK/99, DK/192, DK/215, DK/216, DK/322, DK/365, A/26

3.8.3.Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Döşeme

“Havadan yağıyor gibi olan onluklar, kuruşlar, çeyrekler, döşeme tahtalarına çarptıktan sonra zıplıyor, ayrı ayrı mahrekler etrafında dönerek odanın dört bir tarafına dağılıyor, yer yer tahta aralıklarına kaçıyordu.” (KD/50)

“Merdiven kapısının önünde yere çömelmiş, muşambanın soğuğu böbreklerine işliyor, ayağının biri üşüdükçe kaldırıp avuçlarının içine alarak ördek gibi tek ayaküstünde duruyordu.” (KD/62)

“...büyük hanım: “Gözün kör olsun, bunak!” diye gülüyor, çocuklar: Hürya, lala işiyor!” diye avaz avaz bağırarak tepiniyorlar; merdiven camlarını kırıyorlardı.” (KD/63)

“Arasıra ayaklarının altında tahtalar gıcırdadıkça duruyor, etrafı dinliyordu.” (KD/209)

“Şahin Efendi duvarları, pencere aralıklarını eski gazete kâğıtlarıyla kaplamıştı.” (YG/68)

“Fakat içindeki şişelerin devrildiğini, yerdeki cilalı muşambanın çizilmeye başladığını görünce ceketini çıkardı ve iki tarafından kucaklayıp kaldırdı.” (EH/17)

“Yusuf, bu asil ve haşin odayı, duvarlara güçlkle tutturulmuş kartonpiyerler ve kontraplaklarla meşhur tablo kopyaları ve bir yığın modern eşya ile yeni bir şekle sokmaya çalışmıştı.” (EH/82)

“Rüzgâr giren bir pencere aralığını kâğıtla tıkadı.” (YD/62)

3.8.4.Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma

“Nadide Hanım, tarasının çardağına asılı fenerin aydınlığında onları şimdi daha iyi görüyordu.” (KD/15)

“Zabit, gecelik entarisinin üstüne bir pardesü almış, bir elinde şamdan, ayağında terliklerle pat, pat!, tavan arası merdivenlerini çıkıyor.” (KD/68)

“Tavan arasına ışık çıkartmak yasak olduğu için, Gülsüm, karanlıkta adım adım yukarı çıkarken, merdiven kapısına dayanıyor...” (KD/98)

“Gülsüm, akşamdan akşama, sözüm ona, lâmbaları doldurur lâmba şişelerini temizler, fakat besbelli şişeleri kuru bezle silmeye üşenip su ile yıkadığı için ikide birde şişe çatlar. Lâmbaları doldururken döküp saçtığı gazları da ancak Allah bilir.” (KD/120)

“Gülsüm, gittikçe soluklaşan gece kandilini üfler ve yine bir işe yaramadan avarelikle, serserilikle geçecek bir yeni güne başlar.” (KD/121)

“Lala eline muşamba bir fener, sütnine, ne olur, ne olmaz, bir Kur'an aldı, uzun bir sefere gidiyormuş gibi ciddiyetle köşkten çıktılar.” (KD/185)

“Hava, serince olduğu için, Nadide Hanım, omuzlarında ince bir yün atkısı ile sofada, pencerenin yanında bir koltuğa oturmuş, lâmbayı kısmıştı.” (KD/186)

“Sokak kapısı kapanınca taşlık büsbütün kararmıştı.. Feridun Bey, bu karanlığın sahnenin fecaatini arttırdığını görerek: -Lâmbayı yaksanıza... Neye öyle duruyorsunuz? diye bağırmağa başladı.” (KD/202)

“Tavan arasındaki yatağının kenarına oturarak karanlıkta birkaç saat dalgın dalgın düşündükten sonra mumu yaktı ve toplanmaya başladı.” (KD/208)

“En önde yürüyen akraba, bir eliyle büyük hanımın bileğini tutuyor, ötekiindeki cep feneriyle yolu aydınlatıyordu.” (KD/213)

“Binanın taş cephesini baştan başa donatan fenerler sayesinde yüzünü görebildik.” (AG/19)

“Sonra oradaki bütün lambaları, şamdanları yaktım.” (AG/134)

“Üzerine tutulan mumların ışıkları içinde pırıl pırıl yanan üniformasıyla ölen bu genç, güzel erkân-ı harbe herkes acıyacaktı.” (AG/214)

“Dışarıdan belli olmasın diye odada çift kollu bir şamdandan başka ışık bırakmadı.” (AG/304)

“Dışardan görülmek tehlikesine karşı şamdandaki mumları üfledim.” (AG/309)

“Sokaklarda türbe kandillerin söndüreceğim. Belediye onların yerine fener yaktırmak mecburiyetinde kalacak.” (YG/14)

“...kibrit yakarak etrafı araştırıyordu.” (YG/152)

“Hoca önde, Şahin Efendi elinde lambasıyla arkada karşı odaya girdiler.” (YG/157)

“...elinde mum ile beyazlı bir insan hayaleti belirdi.” (DK/19)

“Mahmure elinde bir mumla içeri girdi.” (DK/198)

“Ellerinde lambalarla, su bardaklarıyla hep birden koşuştular...” (DK/262)

“Misafir var kalfa... Haydi, ışık göster... Mutfığa gidiyoruz...” (DK/358)

“...bir kere bir sokak fenerinin altında bir sedye içinde gözlerini açıp kapıyor...” (EH/6)

“Züleyha, başucundaki ampulü söndürmüştü.” (EH/25)

“Züleyha, onun karşı güvertede, bir asma lambanın ışığı altında kaptanla beraber rakı içtiğini yattığı yerden görüyor...” (EH/25)

“Fikri Bey, vaktiyle açıp kapadığı sinemadan kalma bir motörle elektrik yapacağını vadedmişti. Fakat uzun zaman, rutubetli bir bodrumda kalan makine, küflendiği ve tamir kabul etmeyecek surette bozulduğu için, son dakikada elektrik ışığını lükse çevirmeye mecburiyet hâsıl olmuştu.” (EH/55)

“Fakat saat birden sonra, lüks lambaları türlü harıltılar, hırıltılarla isyan etmeye, ahaliyi korkutmaya başladılar.” (EH/619)

“Neferimiz, elindeki karpit lambasıyla kaldırımın üstündeki çukurları aydınlatarak...” (EH/62)

“...yatağının karşısına asılı mavi gece kandilini rüyasından çıkan bir çocuğun...” (EH/139)

“...iki tayfa çadırın etrafındaki kuru çam püllerini açıyor, masanın üstüne lüks lambaları takıyorlardı.” (EH/161)

“...alaca karanlıkta küçük bir kasabanın henüz sönmemiş sahil fenerini gördü.” (EH/206)

“Nihayet şamdanımı yaktı.” (D/929)

“Gemi fenerleri sönük türbe kandilleri hissini veriyordu.” (D/127)

“Abani sarıklı adamın fenerin donuk ziyası altında müstehziyane gülümsediğini gördüm.” (D/137)

“Tavandaki lüküsün mavimsi ışığına karşı, kucağında yatan çehre...” (DĞR/24)

Ayrıca Bknz:

KD/161, AG/218, AG/417, AG/269, AG/371, YG/69, YG/152, YG/200, YG/220, DK/29, DK/61, DK/198, DK/358, DK/79, DK/80, DK/88, DK/119, DK/133, DK/262, DK/354, DK/395, EH/143, EH/145, EH/166, D/64, D/170, YD/29, YD/105, DĞR/12, DĞR/55, DĞR/68, GE/87.

3.8.5.Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Isınma

“Yorganlı, ayakta, yavaş yavaş sönen bir çalı ateşinin ışığında lala ile konuşuyordu.” (KD/12)

“Geçen kışlar köyde daha mı rahattı sanki? Yok amca! Bizde odun bol... Akşam oldu mu ocağı...” (KD/48)

“Fakat, aksi gibi o akşam Seniye Hanım, fena halde sancılandı; geç vakte kadar Gülsüm’e ateş yaktırdılar, tuğla ısıttırdılar.” (KD/109)

“Çocuk, bir gün mangaldan kaşık dolusu kıvılcımlı kül alarak kızın gözlerine serpmiş...” (KD/130)

“İstersen benim kaminoto da yerde; kahve pişirir içersin.” (YG/155)

“Hava akşama doğru serinlediği için sobası yanıyordu.” (EH/231)

“Kaynanam mangaldaki ateşleri eşeleyerek mahzun mahzun düşünüyordu...” (A/118)

“Jandarma, öteden beriden çalı, çırpı toplayarak ibriği kaynatmaya uğraşırken, Halil Hilmi Efendi tekrar yalvardı...” (DĞR/11)

“Ateşi son bir kere parlatmak için yine odun tedarikine çıkan Hurşit, portatifin ayaklarından birine bağlı bir ip parçasını karanlıkta değnek sanarak birdenbire çekmişti.” (DĞR/11)

“Ürkek gençler, kalorifer demirlerine ilişmiş dalgın ihtiyarlar...” (GE/12)

Ayrıca Bknz:

AG/34, DK/265, D/144, D/145, D/151, YD/62, DĞR/55.

3.9.Halk Mutfağı

İnsanların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan unsurların başında gelen “yeme ve içme” halk kültürünün önemli dallarından birini oluşturmuştur. Yiyecek ve içecek türleri geçmişten günümüze sürekli artmış ve bu ihtiyaçların karşılanması halk mutfak kültürünün doğmasını sağlamıştır.

Reşat Nuri eserlerinde halkın yeme-içme kültürünü anlatırken dönemin şartlarını da ortaya koymuştur. Eserlerde geçen alkollü içecekler ve tütün mamülleri de bu bölümde ele alınmıştır. Romanlarda tespit edilen halk mutfağı unsurları şunlardır:

3.9.1.Yiyecek Türleri

“Öyle zamanlar olurdu ki, lokma yemek yediremezler, hindiye cevizi yutturur gibi zorla ağzını açarak süt, yumurta dökerlerdi.” (KD/6)

“Ekmeğimiz, yoğurdumuz vardı. Gülsüm’e Sapanca’da elma da alıverdimdi... Allah’a şükür karnımız doyurduk.” (KD/13)

“Keşki ekmekle yoğurt yemeseydik, diye hayıflanıyordu, fakat buna rağmen büyük bir gayretle sahanlara dalıp çıkıyordu.” (KD//14)

“Hâlbuki bir oturuşta yarım somunla iki baş soğanın belini bükmesine, geceleri başını yastığa kor komaz horlamasına göre, içinde öyle derin bir hicran filan da kalmamıştı.” (KD/28)

“O vakit ki vazifesi sabahtan akşama kadar tablasıyla sokak sokak dolaşmak, kışın tahin helvası, yazın taze mısır satmaktı.” (KD/30)

“Bu kadar hırçınlığa mukabil karınlarını bahçenin ham yemişleri, sokak satıcılarının mısırları, leblebileri, Arabistan fıstıklarıyla doldurduklarından vücutları kargaya dönüyor; yüzleri inceleşiyor, burunları sivriliyor, zayıflıktan alınlarını kıl basıyordu.” (KD/33)

“-Kız pilavı ne ile pişirirler? diye sordu. Cevap gayet kolaydı. Gülsüm (yağ) diye cevap verecek, mesele bitmiş olacaktı... Fakat o: -Pirinç, diye cevap verdi. -Daha, daha? -Su... tuz... fıstık... üzüm. -Ulan muhannet... Sen, ömründe pilav da mı yemedin?.. -Acap kuskus pilavı mı?.. Acap bulgur pilavı mı ki?..” (KD/45)

“Hem pek olmazsa eline biraz yemiş, üç beş şeker sıkıştırıp gönlünü alıvermek güç değil ya...” (KD/49)

“Mesela bir yerde gayet ucuz erik pestili yahut kâğıt yelpaze bulursa alır; sonra el altından çocukları kışkırtarak konakta yaz ortasında bir pestil yahut karakışta bir kâğıt yelpaze modası lanse ederdi.” (KD/55)

“Komşu bahçede Frenk armudu, nar, fındık ve incir ağaçları vardı.” (KD/58)

“Bir kandil gecesı Gülsüm, aşırılmış birkaç kandil çöreğı ile akide şekerlerini bohçaya yerleştirirken tepeden inme bir baskına uğradı.” (KD/58)

“Böyle olduğı halde Gülsüm, daima artık, bayat ve kokmuş yemek yerdı. Bunun sebebi şu idi: Konakta çok kere lüzumundan fazla yemek pişer, tel dolaplarda daima bir, hattâ iki günlük bir alay artık yemek bulunurdu. Bunları dökmek günah olacağı için sahan sahan, tabak tabak Gülsüm’ün önüne sürerlerdi...” (KD/123)

“Gülsüm, yiyecek cihetinden hakikaten hemşerilerinin en talihlisi çıkmıştı. Bir eli yağda, bir eli balda idi. Sütler kesilir, ona verirler, kaymaklar mantarlaşır ona verirler. Çocuklara yemiş gelir, biraz geçkin olanları ile hamlan ona ayrılır. Hattâ bir defa içine karınca düşmüş bir küçük kavanoz gül reçelini ona vermişler; kız, afiyet olsun, günlerce parmak parmak yemişti.” (KD/124)

“Fakat merdivenden inerken bir kere daha geri koştu. Bir boş konyak şişesine musluktan su doldurdu. Çocukların kahvaltılarından kalmış simit parçalarını bir kâğıda sararak göğsüne soktu.” (KD/138)

“Beş dakika sonra ellerinde zorla taşıdığı bir büyük tepsi ile geldi; çörek, buzlu meyve, şampanya eline ne geçtiyse bize getirmişti.” (AG/305)

“...bir kır bakkalının önünde duruyorlar; ekmek, peynir, yumurta alıyorlar.” (EH/8)

“...ona ucu yapraklı iki turunç hediye etmiş ve nihayet, Panama şapkasının kurdelaşı arasında bulmaya muvaffak olduğu kartı uzatmıştı.” (EH/41)

“Bir defasında bir muz ağacı önünde durarak ona, bu topraklarda yetiştirilecek muzlar hakkında kısa bir konferans vermişti.” (EH/42)

“...civar bahçelerden bir mendil frenk armudu ile bir salkım keçiboynuzu bulup getirmişti.” (EH/42)

“Bana ikram ettikleri mor mürekkep rengine bir kara dut dondurması ile bir yağlı çöreğın son kırıntısını zorla bitirinceye kadar havadan, sudan bahsettiler.” (EH/53)

“...masanın üstündeki bir açık paketten bir sigara ile birkaç tane leblebi ve badem aldı.” (EH/144)

“...eline bir bıçak almış, bir yumurtanın sarısını beyaz peynirle, tereyağıyla karıştıırarak yavaş yavaş, iki ince ekmek diliminin üstüne sürmüştü.” (EH/147)

“İkramcı Yusuf, yine Altınova’daki bahçelerden Züleyha için yemişler, üzümle alarak bir sepete doldurmuştu.” (EH/178)

“...bir bardak su ile bir limon şekeri külahının arasında Züleyha’nın amber teşbihi duruyordu.” (EH/204)

“Toplarız aramızda birkaç lira... Doldururuz bir kuzucuk... Bir de helva...” (D/76)

“Bisküviler, sandviçler getirip zorla ağızına sokmaya çalışıyorlardı.” (YD/83)

“Yalnız karısı ara sıra çorba getiriyor...” (YD/104)

“Jandarma, buna mukabil az sabrederse ona sıcak bir çay vereceğini va’detti.” (DĞR/11)

“Kaymakama çaydan sonra biraz da peynir, ekmek teklif eden Hurşit onun cevap vermeyerek tekrar gözlerini kapadığını gördü ve çekildi.” (DĞR/16)

“Kumandan, Hurşit’in bu sefer de kendisi için demlediği çayı içmek için ve masada kalan simit kırıkları ile zeytin, peyniri yemek üzere masa başına oturmuştu.” (DĞR/31)

“Belediye Reisinin evinden gelen tavuklu hasta çorbasını içerken gözleri yanmaktadır.” (DĞR/49)

“Halil Hilmi Efendi, çınarlar, söğütler, cevizler ve asma çardakları altında kahvaltılar, yemişler yedi; hesapsız kahveler içti...” (DĞR/54)

“Hâmit Bey, arabada yalnız sarsılmakla kalmamış, rüzgâr ve sıcaklığın türlü cilvelerine de uğramıştı. Nalân kalfanın eliyle sepete yerleştirdiği Fosfatin tenceresi devrildiği için öğle yemeğinde çaresiz Nikolaki Beyin köfteleriyle karnını doyurmuştur. Sonra, uğradığı iki nahiyede birçok abur cubur yemeğe mecbur edilmiştir.” (DĞR/93)

“O zaman bu akıllı uslu insanların şimdi rica ve niyazlarla birbirlerine ikram ettikleri tavuk butları ve hamur tatlılarını nasıl fitil fitil birbirlerinin burunlarından getireceklerini Halil Hilmi Efendi tecrübeleri ile biliyordu.” (DĞR/96)

“Nalan kalfanın Mekke fincanıyla getirdiği sabah kahvesinden onun üç günde bir kendi eliyle hazırladığı ihtikana kadar...” (DĞR/113)

3.9.2.İçecek Türleri

“Hele sen bana bir çay getir de sonra konuşuruz.” (KD/48)

“Tahir Ağa ihlamur, çay, papatya, karanfil, hâsılı eline ne kadar kokulu oy geçirirse bu ibriğe tıkar, geceleri yatmadan bardak bardak onu içerdi.” (KD/48)

“Bir defa yalnız çocuklar için değil, hizmetçiler ve büyükler arasında bir loğusa şerbeti salgını hüküm sürmeye başlamıştı. Bütün cezvelerde, ibriklerde karanfil kokulu kırmızı şerbetler kaynıyor, çocukların elbiseleri, elleri vıcık vıcık tatlılara batıyordu.” (KD/55)

“Konakta elhamdülillah her şey boldu. Yalnız aşçının, hizmetçilerin döküp saçtığı ve çaldığı ile bir ev daha geçinirdi.” (KD/123)

“Kepçe benim elimde olaydı: ”Yahu şu demirhindi şerbetinden biz de bir yol tadalım! ” demeyecek miydin?” (EH/87)

“Züleyha, kaptanın kamarasından getirtmek istediği konyağı, kocasının kendi eliyle hazırlamaya teşebbüs ettiği limonatayı da güçlkle reddettikten sonra...” (EH/144)

“Müftü, sığağa rağmen semaverle çay pişirmişti.” (EH/213)

“Kebap kestaneden iskarpine varıncaya kadar ne isterse alırsınız...” (D/79)

“Hâmit Bey, kışın bile cibinliksiz yatmazdı. İçeceği suyu büyük fedakârlıklarla İstanbul’dan getirtirdi. Nitekim buraya da iki binlik Taşdelen’le getirmişti. Fakat biri arabada kırılmıştı. Bilmiyordu ki öteki gidinceye kadar yetecek miydi?” (DĞR/102)

“Bir muhasebe kâtibi bu kadar ziyaretçiye kahve dayanmayacağını akıl ederek Hurşit’e iki kova dolusu koruk şerbeti yaptırmamış olsaydı Kaymakam o gün mutlaka iflâs ederdi.” (DĞR/45)

“Ev sahibimle beraber ahıra indik, süt sağdık.” (AG/35)

Ayrıca Bknz:

KD/213, A/19, DĞR/51, GE/28, AG/80, YG/134, AG/267.

3.9.3. Alkollü İçecek ve Tütün Mamülleri

“...bir camekânın ardında zengin inhisar içkileri vardır. Bunların en iyilerinden iki şişe şarap aldıktan sonra...” (EH/8)

“Müsaade edersen, ben kaptanla birkaç kadeh rakı çekeceğim...” (EH/24)

“Nargilem hanımı rahatsız ediyorsa ileri gidivereyim.” (EH/183)

“...dudaklarının kırmızısını bozmamak için onun elinden bir bağa hoşaf kaşığı ile konyak içiyor, parmaklarında düzelttiği zilleri hafif hafif titreterek tekrar oynamaya hazırlanıyordu.” (DĞR/5)

“...dudaklarının kırmızısını bozmamak için onun elinden bir bağa hoşaf kaşığı ile konyak içiyor...” (DĞR/5)

Ayrıca Bknz:

AG/178, YD/8, DK/89, DK/142, EH/141, YG/164, AG/217, D/43, D/167, D/168, D/179, D/182, A/23, A/45, DĞR/17, GE/66, GE/100, GE/144.

3.10. Halk Bilgisi

3.10.1. Halk Hekimliği

Pertev Naili Boratav halk hekimliği ile ilgili şunları söyler: “Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz. Bu açıdan “hastalık” deyimini de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun

da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir. Halk geleneğinde sağaltma işlemlerinin bir bölümünün sadece büyüklük nitelikte (yatırlar, ocaklar, üfürük, afsun, vb.); diğer bölümünün büyüklük ve akıllık nitelikte (manevi araçlara maddi reçete ekleme) şeklinde olduğunu söyleyen Boratav, bir bölüm sağaltma yöntemlerinin ise bütünüyle gerçekçi ve akılcı nitelikte (ev ilaçları, kocakarı ilaçları) olduğunu ifade eder (Boratav,2016:139-145).

Reşat Nuri, eserlerinde halk hekimliğinin uygulandığı pek çok örneği ortaya koymuştur:

“Sütninenin söyledikleri tâ eskiden beri tecrübe edilmiş şeylerdi Sonra bunlardan birçoğu akla da uyuyordu. Meselâ, pilâv, börek gibi hazmı güç hamur işleri yendiği gece sütnine odasının ortasına bir yatak yaptırır, yatağın üstünde çocuklara taklak attırırdı. Bu, hem bir eğlenceydi, hem de mide kepçe ile karıştırılmış gibi olur, hamurlar bir ayak evvel erirdi.” (KD/80)

“Beyin kendine gelememesini, “lokman ruhu” koklattıkça “az ayılır gibi” olduktan sonra tekrar gözlerini kapayıp dalmasını evvelâ beğenemiyormuş.” (DĞR/10)

“Üstelik bir sene evvel piyasaya çıkardığı “Gazozlu Ohannes müşhili” adlı bir ilâcı Arif Beyin kabul etmemesi, eczacıyı can evinden yaralamıştı.” (DĞR/10)

“Bunlar cahil insanlar, İş olsun diye doktora şöyle bir uğrarlar, sonra kim bilir kocakarı ilâcı diye ne pisliklerle kendilerini bu hale getirirler.” (DĞR/63)

“Kekeme reis, tabur imamını ve daha birkaç kişiyi yanma alarak, kaplıcasının romatizmaya ve erkeklik kuvvetine iyi tesirleriyle meşhur olan uzakça, bir dağ köyünü teftişe gitmiş ve iki gün kalmıştı.” (DĞR/85)

“...arasıra taraçaya çıkararak hasta karısının yaptığı gibi, kızgın çinkolar üzerine arka üstü yatıyordu.” (DĞR/111)

3.10.1.1.Üfürükçülük

Anadolu’da halk hekimliğinde hastalıkların tedavisi amacıyla uygulama yapan hoca, şeyh, okuyucu-üfürükçü, ocaklı, izinli, orumçu gibi kişilere rastlanmaktadır. Genellikle erkek olan okuyucu-üfürükçü denilen kişiler halk arasındaki tedavilerini yalnız sihirsels esaslara göre yapmakta ve bilgilerini yazılı eski kitaplardan elde etmektedirler (Acıpayamlı,1969:4).

Yeşil Gece’de Şahin Efendi’nin kendisine ve fikirlerine ‘tabii bir müttefik’ olarak kabul ettiği Sariova’daki ‘üç beş fen adamın’dan biri olan Doktor Kani Bey, kendisinden istenen bir raporu vermeyince hakkında şunlar söylenmektedir:

“...Sonra ahalinin bir kısmı vardır ki daha üfürükçü ve doktor arasında mütereddittir, hali vakti yerinde ise hastasına doktorla beraber bir de üfürükçü getirir... Birinden fayda gelmezse birinden gelir gibilerinden... Bu Kani Bey ise kendinde hem üfürükçülüğün hem de doktorluğun haysiyetini cemetmiş bir adamdır. Cahil ahali ilacından hayır gelmezse ruhaniyetinden, ruhaniyet para etmezse ilacından hayır geleceğine kanidir... Onun için ona verilecek paraya günah değildir... Kalender tavırları da yalandır.” (YG/137)

3.10.2.Halk Ekonomisi

Halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümü halk ekonomisini oluşturur. Halk ekonomisi halk mimarisinden inançlara kadar tüm yaşamı etkisi altına alır, çünkü kültürel yapının doğrudan belirleyicisidir (Artun, 2011: 234). Halk ekonomisi, halkın ekonomik faaliyetlerini konu almaktadır ve en temel aracı paradır. Uzun bir birikimin ürünü olan ve hayatın başat gücü olan ekonomi ile kişilerin yaşamları şekillenmektedir. İncelediğimiz romanlarda dönemin ekonomik şartları, kullanılan paralar, paraların değerleri ile ilgili örnekler, çeşitli alışverişler şöyle tespit edilmiştir:

“İkide bir de Tahir Ağayı merdiven kapısına çağırıp:” “Kuzum lala... hanımefendi iki kuruşluk üzerlikle, beş kuruşluk salep istiyor”, yahut... (KD/53)

“...karısına ve kayınbabasına anlatmak için iki beyaz mecidiye telgraf parası vermişti.” (DĞR/87)

Halil Hilmi Efendi, henüz sağ olduğunu karısına ve kayınbabasına anlatmak için iki beyaz mecidiye telgraf parası vermişti.” (DĞR/87)

“Konağa toptan erzak geleceği zaman kilerde ne kalmışsa mahalledeki fukaraya dağıttırır, aylık alacağı gün kesesinde üç beş mecidiye artmışsa evdeki hizmetçilere, halayıklara taksim etmeden sokağa çıkmazdı.” (KD/22)

“Fazla olarak ufak tefek borçlar da yapmış, aylık cüzdanını sarraf eline düşürmüştü.” (KD/25)

“Balya’da beş on lira para kazanmıştık... onları da yedik, el elde baş başta...” (KD/18)

“Benim fikrim Göztepe’deki hemşireden beş on kuruş borç alıp yine Balya’ya gitmek...” (KD/18)

“Lala Tahir Ağa, otuz sene evvel Saraçhanebaşı’nda bir helvacı dükkânında çalışırdı. O vakit ki vazifesi sabahtan akşama kadar tablasıyla sokak sokak dolaşmak, kışın tahin helvası, yazın taze mısır satmaktı.” (KD/30)

“Kız, ana yok, baba yok. Halin benden besbeter... Aklın varsa biraz okursun, hiç değilse mevlutlara aşır, ilahi okur, beş on para alırsın.” (KD/43)

“Aman hemşehri... sen bilirsın... bize beş on kuruş...” (KD/47)

“Hacının sandığı hakikatte Tahir Ağanın gizli bakkal ve manifatura dükkânından başka bir şey değildi. Lala sekiz on seneden beri konakta gizli, fakat gayet namuskarane bir ticaret yapıyordu.” (KD/52)

“Meselâ, kibrit, kurşunkalemi düzüne ile; zarf, kâğıt, mum deste ile; şeker, kahve, sabun okka ile alındığı vakit daha ucuza mal oluyor, bunlar bakkal ve aktardaki perakende piyasası üzerinden satılınca tabiatıyla lalaya az çok bir kâr bırakıyordu. Fiyatlar çarşı fiyatını geçmedikçe bu ticaretin vicdana, namusa dokunur bir yeri olamayacağı aşikârdı.” (KD/54)

“Kız, tez elden biriktirdiği otuz, kırk kuruşla lalaya Saraçhanebaşı’ndan lokma aldırdı.” (KD/95)

“Kuzum lala... hanımefendi iki kuruşluk üzerlikle, beş kuruşluk salep istiyor”, yahut: “zahmet olacak amma, aktardan zımpara kâğıdı ile çocuklara çıkartma alıver” dediler...” (KD/53)

“Annesi, ölmeden evvel, bu evde çamaşıra, tahtaya giderdi.” (A/23)

“Ben Haydarpaşa’yı senden iyi bilirim... İlle paramız buraya kadar yetti...” (KD/9)

“Aldığım altmış iki lira aylıkla geçinemiyordum.” (YD/5)

“Ali Rıza Bey, yeni arkadaşlarından ucuz alışveriş usulleri hakkında bazı faydalı şeyler öğrendi. Kömürü, eti yağ ve zerzevatı nereden nasıl almalı? Yalnız öğrendiği usullerin hepsini tatbika imkân yoktu.” (YD/48)

“O zamandan beri kalabalıkça zamanlarda ve hele köylülerin toplu olarak Çarşamba pazarına indikleri gün, Hurşit makam kapısının siperine bir sandalye atarak elindeki değneklerle karşıdan halka, geçecekleri yolları işaret ediyor...” (DĞR/15)

“Su testisinin su yolunda kırılmasından sonra kaza merkezinde bekâr çamaşırı yıkamakla yaşayan anası da birkaç yıl sonra gözlerini kapayınca Naciye büsbütün sokakta kalmış...” (DĞR/25)

“Erkek çocuklarla beraber bahçelerden yemiş ve zerzevat çalarak sokaklarda satıyor, düğün evlerinde oynuyor, nerede yatıp nerede kalktığı belli olmuyormuş.” (DĞR/25)

“Biraz sonra epeyce ışıyan meydanın karşı köşesinde, bir köylü kafilesi görünmüştü. Bunlar dağ köyleri ahalisindendi. Çarşamba pazarında satılacak mahsulleri ve hayvanları ile beraber geceden

- hattâ bir kısmı bir gün evvelden - yola çıkarak sabaha doğru Pınarbaşı'nda toplanırlar, bir kervan halinde kasabaya girmek için ortalığın aydınlanmasını beklerdi.” (DĞR/32)

“Yardımcılardan bir kısmı, yerli ahabpların kılavuzluğu ile çarşı pazar dolaşarak kışlık zahire düzer, meşhur Sarıpmar yerli bezlerinin en iyi ve ucuzlarını seçmeye çalışırken...” (DĞR/85)

“Köylere yağ sipariş etmiş bir cerrah ile yerli zenginlerden birinin kızını istemiş ve henüz cevap alamamış bir genç memura göre...” (DĞR/87)

“...İnsan akıl edip de iki teneke su getirmeli imiş. Kırkar paradan dünya kadar para kazanacaktım, diye hayıflanıyordu.” (EH/60)

“Yusuf’un orada tatbik edilecek yeni sulama ve ziraat usullerine açılacak kanal ve arklara yetiştirilecek muz bahçelerine, üzüm bağlarına, pirinç tarlalarına ait projeleri Züleyha’yı alakadar edecek şeyler değildi.” (EH/71)

“Rol sırası Enise Hanıma gelmişti: Bilmem amma, ben sizin yerinizde olsam, burada yerleşirim, dedi... Sonra, bizim buralarda geçim ucuzdur... Et, zerzevat, odun, kömür...” (EH/102)

“Paranın menşei hakkında bir şüphe uyanmasın diye, aynı zamanda müfredatlı bir hesap veriliyordu:-Bu hani simit al diye verdiğiniz yüzlük hanımefendiciğim... Bu kuruşu Feridun Bey verdi... Bu yirmiliği de Seniye Hanımın odasını süpürürken buldum da, ‘Al senin olsun!’ dedi. İsterseniz sorun.” (KD/105)

“Allah çarpsın biriktirdim... Küçük hanım, hani siz, yemeni al diye on beş kuruş verdiniz ya... İşte onu da koydum... Beyefendi de bir defa beş kuruş verdi...” (KD/155)

3.10.3.Yardım Kampanyası

Değirmen romanında zelzeleden zarar gören Sarıpınar halkı için bir yardım kampanyası düzenlendiği anlatılır. Bu kampanya İstanbul gazeteleri tarafından halka duyurulur. Bir müddet sonra kampanyaya Avrupa ve Asya ülkeleri tarafından da yardımlar gönderilir:

“Bir sabah Nidayı Hak'ın baş sayfasında İstanbuldaki bazı zengin Cava ve Sümatra müslümanlarının ‘Sarıpınardaki felâketzede kardeşlerin tehvini ıztırabı için’ büyücek bir iane verdiklerine dair bir haber çıkmıştı. Ertesi gün Alman ve Avusturya sefirleri Dolmabahçe sarayına ve Babı âliye giderek Almanya İmparatoru İkinci Vilhelm ile Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Fransova Jozefin ‘Sarıpmar ahaliî İslâmiyesinin uğradığı ağır felâketten duydukları samimî teessürü arz ve Tanrının memaliki Osmaniye’yi bundan sonra bu gibi felâketlerden korunması temennisinde bulunduklarını beyana’ memur olduklarını söylediler. Sefirler harap evlerin ve hele çökmüş cami ve minarelerin tamirine yardım için para da getiriyorlardı. Haftalardan beri nutuklar, makaleler, dualar ve davullarla bütün memlekette toplanabilmiş ianenin yekûnunu bir, iki defa geçmiş olmasına göre, göz kamaştırıcı bir para. Fakat bir Sancağı şerif, başta iki büyük boğazı ile bir memleket ve bir ordu satın almak hevesile sürülen bir pey olmasına göre, hiçin hiçi... Bunu çok geçmeden Londra ve Parisin gözyaşları ve paralan takip etti. , Avrupa ile beraber gülmeyi ve ağlamayı âdet etmiş münevverler de yeni bir

heyecanla bir hamle daha yapınca iane paraları gazete sütunlarına sığmamıya, oluklardan taşan bir bereket yağmuru halini almıya başladı.” (DĞR/117-118)

“Zelzele haberi bütün vilâyette derin bir teessür uyandırmıştır. Bir sıhhî imdat heyeti yola çıkarılmak üzeredir.” (DĞR/49)

“Telgraf havalesiyle biraz para gönderirsek akşama kadar mutlaka dişe dokunacak bir şeyler gönderir.” (DĞR/40)

3.11.Günlük Yaşam

Pertev Naili Boratav 100 Soruda Türk Folklorü eserinin 95. sorusunda şunları söylemektedir: “Bu kitabın bölümlenme şeması şöyle olmak gerekirdi: I) Töre ve Tören, II) Halk Sanatları III) Halk Kuruluşları, IV) Günlük Yaşam, V) Sonuçlar.” Oluşturulan bu şemadan I ve V. bölümlerin eserinde gerçekleştirdiğini belirten Boratav: “Günlük yaşam, deyimiyle gösterdiğimiz inceleme alanı, üretim, tüketim, yığma, saklama araç ve gereçleri, gelenekleri, töreleri kapsar. Bu çok geniş alanda araştırmalar ve yayınlar henüz yetersizdir, hem sayı hem de nitelik bakımından.” demektedir (Boratav,2016:290).

İncelenen on romanda günlük yaşama dair birçok ayrıntı tespit edilmiştir. Reşat Nuri Güntekin dönemin şartlarını, halkın yaşayışından izleri bize başarılı tasvirleri ile sunmaktadır. Halkın günlük yaşamına dair pek çok detay romanlarda şöyle geçmektedir:

3.11.1. Gündelik Yaşamdan Kesitler

“Sonra bizim buralarda geçim ucuzdur... Et, zerzevat, odun, kömür...” (EH/102)

“Mutfağın yıkık bacasına yuva kurmaya çalışan kırlangıçları seyrediyordum.” (DK/366)

“Yatsı ezanı henüz okunduğu halde bütün ışıklar sönmüştü.” (AG/78)

“Talih yardım ederse belki muhtar da olurum... Kocası dışarıda olan komşu hanımlarına mektup yazarım...” (AG/113)

“Diploman; mektepten ayrılacağın gün arkadaşlarla beraber çıkmış resmin...” (GE/128)

“Gazetelerde böyle yüzlerce kıskançlık vakalarına tesadüf ediliyordu.” (EH/63)

“O sene yaz, son derece sıcak ve sıkıntılı geçiyordu. Yerli bir hizmetçi, bahçedeki nefere mütemadiyen kuyudan su çektirerek taşlığa döküyordu.” (EH/46)

“Yaşlandıkça deliliği, yaramazlığı artan Makbule nar koparmak için ağaca çıkmıştı.” (DK/237)

“İkisi de susmuşlardı. Vedat Bey, bir kâğıt parçasından kayık yapmakla meşgul görünüyordu.” (DK/262)

“Fakat birdenbire onun yere yuvarlandığını gördüm. Yüzü ölü benzi gibi sararmıştı. Tam beş dakika limonlarla, kolonyalarla uğraştık.” (DK/166)

“Lamia’nın eniştesi ile yengesi ellerinde sepetlerle üzüm topluyorlardı. Enise Hanım beni görünce başörtüsünü düzeltti...” (DK/349)

“Kızın geleceği günün sabahı Halil Hilmi Efendi, karbonatla dişlerini ovdu; pantolonunun pürüzlenmiş parçalarını makasla düzeltti, sonra çarşıya çıkarak fesini kalıplattı; sakalını düzelttirdi.” (DĞR/20)

“Akşamdı. Aralık kapıların önünde mangallar yanıyor, ellerinde yiyecek çıkınları ile işlerinden dönen babalarını karşılamaya nalınlı çocuklar koşuyordu.” (DĞR/ 55)

“Efendim, pek ehemmiyetli değil amma... Öteden beri bazı başıboş keçiler açık bulundukları kapılardan ötekinin, berikinin bahçesine girerek zararlar yapıyorlarmış. Birçok defa zatiâlinize şikâyet edildiği halde... Yahut: -Yolsuz makulesi birkaç delikanlının akşam üstleri kız rüştiyesi önünde dolaşarak kızlara ve genç muallimlere sarkıntılık ettiği defaatla makamınıza haber verilmiş olmasına rağmen, vesaire... Vesaire...” (DĞR/115)

“Buraya iki saat uzaktaki Yörük köyünde İstanbul suları ayarında bir su vardır. Uzakça olduğu için rağbet eden yok.” (DĞR/102)

“Mutfakta bir hırsızlık mı sezildi? Gülsüm, yine paçaları sıvar. Aşçının çaldığı erzakı neralere saklayabileceği herkesten ziyade ona malûmdur. Kömürlüğe atılmış kırık su küplerini, merdiven altlarını, sıvası dökülmüş bağdadileri, hattâ bahçe duvarlarındaki kovukları baştan başa tarar. Çalınan yağlan, şekerleri bulup çıkarırdı.” (KD/133)

“Konakta Gülsüme el çabukluğu talimi yaptıranlar sade laladan ibaret değildi. Bu sonbaharda on beşine basan Seniye, kardeşlerinden gizli sigara içiyordu. Bazı tütünsüz kaldığı zaman gizlice Gülsümü çağırır: -Haydi Gülsüm... Annemin paketinden bana usulcacık biraz tütün çal getir... Amma farketirirsen seni öldürürüm ha, derdi.” (KD/57)

“Komşu bahçede frenk armudu, nar, fındık ve incir ağaçları vardı. Bunların mevsimi geldiği vakit aşçı ile hizmetçi, Gülsüm’ü bir duvar kovuğundan içeri sokarlar, kız, kendini göstermeden ağaçlara tırmanır, etek dolusu yemiş çalardı.” (KD/58)

“...harap sokaklarda, fakir çarşı ve pazar yerlerinde dolaştırıyor, çardaklı, havuzlu yalı kahvelerinde, oturtuyordu.” (EH/137)

“...halkın çok tuttuğu güzel sesli bir hafız, durmadan gazel söylüyordu.” (EH/55)

“Bu arada denize giren, birbirlerine açık ve laubali el, dil şakaları yapan kadın ve erkekleri hoş görmemesi, Züleyha’nın her zamanki mağrur ve ...” (EH/131)

“O gün yemek yemediğini, aç olduğunu söyledi. Ev sahibimle beraber ahıra indik, süt sağdık.” (AG/35)

“Mademki kardeşinden ayrılmak istemiyorsun... amcanla gidersin... Allah birbirinizden ayırmasın. Yarın sabah çocukların eskilerinden sana da kardeşine de elbise, çamaşır, veririz... güle güle gidersiniz.” (KD/20)

“Balıkyağını Gülsüm’ün hatırı için içiyor, tırnaklarını onun hatırı için kestiriyor, yüzünü ve ayaklarını onun hatırı için yıkattırıyordu.” (KD/164)

“Fakat çocuk, şimdi Gülsümünden - eskici Yahudiden korktuğu kadar - korkuyor, onun kendisine geldiğini gördükçe: -Git... defol... sen benim bir yerimi kırarsın, diye çılgılığı basıyordu.” (KD/169)

“Lala, onun ne demek istediğini anlayarak cevap verirdi:-Yok... Edirne, Kâbe tarafındadır... Buralar gibi soğuk değildir. Korkma, İsmail üşümez. Onun rahatı senden, benden iyidir. Geçen kışlar köyde daha mı rahattı sanki?” (KD/48)

“Evet, cezanın her türlü yasaktı. Adamcağızın elinde bir tek vasıta vardı: Çocukları yalanla kandırmak. Meselâ, onlar uzak bir yere gitmek için tutturdıkları vakit, o gün biraz sonra güneş tutulacağını, ortalığın zifiri karanlık kesileceğini temin etmek... Tarladaki bostan kuyusu civarında dolaşmalarına mâni olmak için oralarda evliya yattığını, hattâ geçen gece evliyayı gözü ile gördüğüne yemin etmek... Deniz kıyısında bir yolsuzluk icad ederlerse ‘şimd mızık geçecek’ diye sokak tarafına, sokakta başa çıkamazsa ‘zırhlılar yahut yarış kayıkları geçecek’ diye deniz kenarına götürmek... Ne çare ki fazla kullanılan ilâçlar gibi zamanla bunun da tesiri azalmıştı. Adamcağız, şimdi: ‘Sofraya oturdular... haydi yemeğe gelin’, yahut ‘Haydi haminneniz para verdi, iskeleye gezmeye gidiyoruz’ diye en tabii hakikatleri haber verdiği zaman çocuklar arsız arsız: ‘Yalan... sen yine atıyorsun lala’ diye bağırıyorlardı.” (KD/33)

“Gazete’de Kilyos’ta bir çocuğun boğulduğunu okurlar: “Sakin acap İsmail olmaya? Oncacık çocuk ne bilir? Belki Edirne’den kaçıp denize girmiştir.” (KD/28)

“Gazeteler, ilk gün bazı yüksek insanlık ve ahlak kaygılarıyla onların adlarını yazmamış sade “vilayetlerden birinin yüksek bir ailesine mensup genç bir kadın ”ve “memleket haricindeki tanınmış tüccarlarımızdan birinin sportmen oğlu ”gibi işaretlerle iktifa etmişlerdi. Fakat kaza yerinden alınmış fotoğrafların zenginliği ve rekabet korkusu bu insaniyetin yirmi dört saatten fazla dayanmasına mani olmuş ve ikinci sabah gazetelerde pafta pafta resimlerle beraber onların hakiki isimleri de ortaya konmuştu.” (EH/9)

“Niyetim, havalar iyi giderse, geceleri açıkta bir deniz kürü yapmak...” (EH/21)

“Bu manzaranın bir eşini de, Büyük Muharebede bir vesika fırını önünde gördüğümü hatırlarım.” (EH/60)

“Fazla olarak Yusuf da teminat veriyor, hastanenin bahçesinde muhtelif pozlarda resimler alarak Züleyha’ya gönderiyordu.” (EH/ 100)

“Daldan dala gerilmiş tellerde sallanan ampulleri, bir köşede benzin motörünü, minimini bir havuzun kenarında kahve, gazoz, nargile içen erkekleri, mehtaptan korkuyormuş gibi ağaç altlarına çekilmiş çarşafli kadın gruplarını hakikaten çok hoş buluyor, bunların arasında

dolaşırken bir büyük bahçe tablosunun boyadan insanları arasına karışmak vehim ve zevkini duyuyordu.” (EH/182)

“Eskiden beri tiyatro ve sinema etiketine aykırı bulduğu ve Anadolu’da en ayıpladığı şey oyun esnasında öteberi yiyip içmek olduğu halde, maşasını şakırdatarak sandalyeler arasında dolaşan sigaralı garsonu çağırdı, kendine gazoz ve Yusuf’a kahve ısmarladı.” (EH/182)

“Allahaismarladık Babaefendi, dedi. Yalnız size bir şey soracağım... Bana merak oldu da... Sizin ne güzel beyaz dişleriniz var... Takma mı onlar?” (EH/217)

“Dışarda yemek çingırağı çalıyordu.” (EH/246)

“Büyük hanım, lalayı bakkaldan şeker almaya gönderir... Adamcağız, şekeri getirdi mi?” Aman Tahir Ağa... mum bitmiş... haydi bana iki tanecik de mum getiriver” der; ihtiyar adam, mumlarla bakkaldan dönerken kapıda damatlardan birine tesadüf eder: “Lala, ben yine sigara almayı unutmuştum... Tütüncüye kadar zahmet ediver.” (KD/53)

“Ayol lala, bu nasıl sabun?, diyecek olursa: “Canım, çuval dibinde kırıklanmış işte, çuvalı da besbelli çamurlu bir yere koymuşlar, ıslanmış işte!” derdi.” (KD/56)

“Büyük hanım: ‘Kız, yine nerede kaldın?’ diye üstüne yürüdüğü zaman bir ayak ütsünde kırk yalan: ‘Vallahi Hanımefendiciğim bakkal kalabalıktı, bekle, işim var, dedi.’ yahut: Mal gelmişti de tenekeleri açıyordu da...” (KD/118)

“Kız, hatta bir defa orta hizmetçisi Eleni hakkında işittiği bir dedikoduyu kalfaya adapte etti:-Kalfacığım, sen güya pencerenin önünden geçen neferlere pencereden fındık fıstık atıyormuşsun; onlar da sana bakıp bakıp bıyık büküyorlarmış, dedi.” (KD/100)

“Bir öğle vakti Süleyman'ın arabasıyla Gemlik'in içinden geçerken, davullu bir bekçinin: ‘Hükümet seferberlik ilân etti!’ diye bağırıldığını kulağımla işitinceye kadar... Seferberlik!” (GE/99)

“Kış Şükran ile beraber Çamlıca’da geçirecektim. İlkbahara doğru ben (M...S)’e giderken o da köşkü kiraya verecek dadısıyla beraber İstanbul’a inecekti. Zavallı çocuk dağ başında kendi kendine yaşayamazdı ki...” (AG/122)

Romanlarda günlük hayatın bir parçası olan yazlık mekânlara gitme yani hava tebdili şöyle geçmektedir:

“Fakat yazları hava tebdiline gidildiği, yumurcıklardan her biri bir ayaklı canavar kesildiği zaman lala, onları nasıl zaptedecek?” (KD/31)

“O, hava tebdili aylarında Pendik yahut Çamlıca’da çektiği sıkıntıların acısını bu mektep bahçesinde çıkarırdı.” (KD/40)

“Nihayet, Kısıklıda hava tebdiline gittikleri bir yaz, genç bir mektepli yakaladı.” (KD/147)

“Nadide Hanım, bu Çamlıca’dan da oldum, bittim nefret ederdi. Bu sene Çamlıca’ya hava tebdiline gelmesine Feridun Beyle Naciye sebep olmuştu...” (KD/152)

“Yine Pendikte hava tebdiline gittikleri bir yazdı... Kışa doğru Saraçhanebaşına dönüldüğü zaman Gülsüm ne yapsa beğenirsiniz?” (KD/156)

“Köşk, Pendik evlerinin bittiği yerde, deniz kenarında idi. Saniye’nin uzun bir hastalığı sebebiyle iki seneden beri yaz aylarını burada geçiriyorlardı.” (KD/10)

“Eskiden beri her yaz üç ay Çamlıca’da hava tebdiline gelirlerdi.” (A/75)

3.11.1.1.Ev İşleri (Dikiş, Temizlik vb.)

“Ona kirli çoraplarını yıkatır, söküklerini diktirirdi. Hatta uzun kış gecelerinde kendine bir yün çorap ördürmeyi de düşünmüştü.” (KD/49)

“Eski dokuma şiltesi kirden, pasaktan muşamba gibi olmuştu. Onu bir yıkayıp temizlemek şöyle dursun, eline bir iğne alıp sökülen yerlerini dikmeye, deliklerini yamamaya bile üşeniyordu.” (KD/159)

“Bir gün Nadide Hanım, köşkün sofasında dikiş dikiyordu.” (KD/171)

“Kız, biraz sonra elinde ıslak tahta beziyle yukarı çıkınca Nadide Hanım, onu kolundan yakaladı...” (KD/173)

“Çok zengin olduğu halde, evinin bütün işini kendi görürmüş. Bir gün hizmetçi ile beraber tahta silerken merdivenden düşerek belkemiği kırılmış; dünyanın masrafını etmişler, kurtaramamışlar...” (KD/176)

“Nadide Hanım önde, Karamusallı sütnine arkada evin bahçesine girdikleri zaman, hizmetçiye mutfağın önünde bir ocak yakmış, çamaşır yıkıyor buldular.” (KD/177)

“Dürdane Hanım “Gülsüm, sen şu şamdanları adamakıllı bir ov bakalım... Eğer iyi parlatırsan senin işinin bir çaresine bakarız” diyor. Seniye Hanım, aynı vaatle mendilleri yıkıyor, Nevnihal Kalfa, yorganları kaplatıyordu. Gülsüm, vasıtaların en hakirine, ümitlerin en zayıfına bile bir kıymet verdiği için aşçıya zerzevat ayıklıyor, orta hizmetçisine yamaklık ediyordu.” (KD/73)

“Gelir gelmez pencereleri açıyor, keçeleri, kilimleri, yorganları, döşekleri havalandırıyor; kirli çamaşır torbalarımızı ortaya döküyor; hizmetçi ile bulaşık yıkamaya, yemek pişirmeye, reçel kaynatmaya kalkıyor.” (EH/98)

“Mutfağımızı, kilerimizi tanzim ettikten, rafları makasla oyulmuş gazete ve uçurtma kâğıtlarıyla donattıktan sonra çiftliğe döneceğini söylediği zaman adeta canım sıkılıyor.” (EH/99)

“Sofada ertesi gün yıkanacak çamaşır hakkında hizmetçiye yüksek sesle emirler verirken içeride muhaverenin birdenbire durduğuna dikkat ediyor...” (EH/102)

“...fakat sivil ceketin yaka deliği açık olmadığı için bir toplu iğne ucu ile teyel tirelerini sökmeye uğraştı.” (EH/74)

“İhtiyar adam bir akşam, karısına yalvararak elbiselerini ütletti.” (YD/76)

“Kuşakla karnına bağlı bir tuğla parçası ile iki büküm yemek pişiriyor, çocuk bezi yıkıyor.” (DĞR/ 18)

“Onu kapıda Gülsüm karşıladı. Her zaman hanımefendiyi sevinçle karşılayan kızda bugün garip bir donukluk vardı. Ağır bir tavırla büyük hanımın eteğini öptü, sonra bir paçavra ile onun arabadan iç kapıya gelinceye kadar çamura batmış potinlerini temizledi.” (KD/198)

3.11.1.2.El İşleri

“O bir mendil kenarı işlemekle meşguldü. Ben iskambil kâğıtlarıyla bir pasyans açıyordum.” (AG/126)

“Şükran masanın önünde, abajurlu bir lambanın ışığında bir el işiyle meşguldü.” (AG/214)

“Şükran’ın elinden örgüsü düşmüştü. Nazmi, dedi.” (AG/215)

“Bir aralık onların toplandıkları odaya uğradım. Necmiye lambanın yanında Ayşe’ye yeni bir dantel öğretiyor.” (AG/267)

“Karşımda otururken eline bir örgü alıyor, başını o her zamanki suçlu tavrıyla bir parça yanına bırakıyor, gözlerini iğnesinin ucundan ayırmıyor.” (AG/409)

“Bilhassa ev kadınlığının özeniyor. Bazen onu göğsünde bir prostela ile iş başında buluyorum.” (AG/409)

“Şimdi yatalak olduğu söylenen ev sahibinin karısı onları, ihtimal, kolunda gergefle rüştüye mektebine giderken işlemişti.” (GE/20)

3.11.2. Konaklarda Gündelik Hayat

Edebî eserlerde mekân unsuru, başta roman olmak üzere, metni oluşturmada çok önemli bir yere sahiptir. Yazarlar, mekânı kurgunun sadece herhangi bir ögesi olarak değil, aynı zamanda belli bir fonksiyonu -hadiselerin meydana geldiği muhiti ortaya koymak, kahramanı iç dünyasıyla ve içinde bulunduğu ruhî durumla vermek, olayların geçtiği zamandaki sosyal, tarihî ve sosyokültürel durumu yansıtmak, kurgunun muhteviyatıyla irtibatlı olarak belli bir sembolizasyon oluşturmak, diğer unsurlarla bütünlük teşkil edecek şekilde bir uyum yaratmak sağlayacak şekilde kullanırlar. Osmanlı İmparatorluğu'nda belli bir sınıfın yaşadığı ev olan “konak” ve onun türevleri diyebileceğimiz “köşk” ile “yalı”, kendisine mahsus özellikleri, yaşantı tarzı ve içinde yaşayan insanlarla ilişkisi açısından edebiyata yansıyan yönüyle dikkat çeken bir mahiyet arz eder (Dere,2014:178).

İncelediğimiz eserlerden Kızılıçık Dallar romanında çökmüş bir medeniyetin sonlarında hala ayakta duran bir konak yaşamı tüm detaylarıyla anlatılmıştır. Dönemin kültürel hayatını da yansıtan bu detaylar, bir devrin ve farklı statüdeki kişilerin hayata bakışını ve oluşturulan yaşam şeklini gösteren önemli detaylardır. Bu şekilde İstanbul'un o dönemdeki gündelik yaşantısına dair ipuçları bulmak da mümkündür. Özellikle Lala Tahir Ağa'nın gizli dolabında sakladığı çeşit çeşit eşyalar, konağın zengin ve renkli dünyasını yansıtır.

3.11.2.1.Konak Halkı

Osmanlı dönemindeki konakların en belirgin özelliği kalabalık olmasıdır. Bu kalabalık, aile bireylerinin yanında uzak-yakın akraba ve konağın hizmetli kadrosundan oluşmaktadır. Kızılıçık Dallar romanında bu kalabalık şöyle anlatılmaktadır:

“Saraçhanebaşı'ndaki konak bir imarethaneye benziyordu. Bir sürü halayık ve hizmetçiden başka takım takım fakir akrabalar, paşayı yiyim yeri etmiş hacıdan, hocadan bir alay tufeyli...” (KD/22)

“Mamafih, eski düğün evi manzarasını kaybetmiş olmakla beraber konak, yine kalabalık, idare yine güçlü: Kızlar, oğullar, damatlar, gelinler, torunlar, sütineler, evlâtlıklar, hizmetçiler, iş takibi yahut hava tebdili için dışarıdan gelmiş misafirler... Hâsılı, imaret, eski şeklinden çok farklı olmakla beraber, yine işlemekte devam ediyor ve bütün bu değirmen, Nadide Hanımın başında dönüyordu.” (KD/25)

“Mamafih Tahir Ağa, kıştan ziyade yazlardan şikâyet eder, baharda yemiş ağaçları çiçek açarken adamcağızı korkudan sıtmalar tutardı. Bunun sebebine gelince: Pek fena havalarda çocukları masalla, yalan dolanla bir dereceye kadar avutmak mümkündü. Fakat yazları hava tebdiline gidildiği, yumurcıklardan her biri bir ayaklı canavar kesildiği zaman lala, onları nasıl zaptedecek?” (KD/31)

“Karamusallı sütnine, konağın eski emektarlarındandı. Kuyruklu yıldız gibi birkaç senede bir doğar, üç beş ay ortada dolaştıktan sonra kaybolup giderdi.” (KD/77)

“Onun şimdi yeni bir vazifesi vardı: Sütnine yamaklığı... Bülent’in sütninesi, ansızın hastalanmış, evine gitmeye mecbur olmuştu. Alelacele bulunana yeni sütnine Florina muhacirlerinden Nefise isminde bir kadındı. Şahsına bakarsan, çam yarması gibi iriyarı, alı alına moru moruna, dinç ablak bir insan... Onu muayeneye gelen aile hekimi : “Maşallah, inek gibi sütü var!” demişti. Fakat ne çare ki, sütninenin ineğe benzeyen yalnız sütü değildi. Gayet tembel, izansız, ahmak bir kadındı.” (KD/64)

“Nevnihal Kalfa, konakla yaşıt bir ihtiyar Çerkezdi. Merhum Şekip Paşadan ferah ferah on yaş büyüktü. Paşayı o büyüttmüş, o evlendirmişti. Kalfa, büyük hanımla hiç geçinemezdi. Kırk sene evvel Nadide Hanım, konağa geldiği zaman, Nevnihal Kalfa ona karşı bir kaynana tavrı takınmak istemiş, bu yüzden araları fena halde açılmıştı. O gün bugündür iki kadın mütemediyen birbirinin kuyularını kazıyorlar ve bu ihtilâf eskimiş hastalıklar gibi ölümden başka bir şeyle geçmeyeceğe benziyordu. ...İhtiyar Çerkez, senelerce top ağzında gibi bir vaziyette oturmuş, ‘Ha bugün sokağa atılıyorum, ha yarın!’ diye yürek çarpıntısı geçirmişti. Kalfayı bu tehlikeden ancak paşanın ölümü kurtarmıştı. Paşanın cenazesıyla beraber, onun emektar dadısını da, bohçası kolunda, sokağa selametlemek ele güne karşı pek ayıp düşerdi. Sonra aile kavgalarında ölüm -ortada paylaşılamayacak bir miras olmadığı zaman- daima kısa veya uzun bir mütareke faslı açtığı için, zevce ile dadı, ömürlerinde bir defa ağlaşarak öpüşmüşler, velev ki üstünkörü, barış görüş olmuşlardı. Nevnihal Kalfanın konakta artık topla yıkılmaz bir mevkii vardı. Ölünceye kadar kimse ona ilişemezdi.” (KD/90,91)

“Beni annemin Kâmiyap kalfa ismindeki ihtiyar Çerkes dadısı büyüttmüştü. Onu ana bildim ve öyle sevdim.” (D/11)

“Nadide Hanım, Nevnihal Kalfayı, kendisini mütemediyen paiasına çekiştirir ve evini, barkını yıkmak istemiş olmakla itham ederdi. Bu da pek yanlış değildi. Bilhassa Nadide Hanımın uzun hastalığı zamanında Kalfa, meydana boş bularak paşayı avucu içine almış, hatta bir rivayete göre karısının üstüne evlenmeye yahut odalık almaya teşvik etmişti.” (KD/91)

“Nadide Hanım, ahretlik parçasını kıskanmaya tenezzül edecek kadın mı? Vallahi vaktiyle velinimetini kocası, üstüne bir ortak yahut odalık alsa zorla ayırmayı adilik sayardı.” (KD/165)

“Halayıkların uşaklar için pek bir güçlük yoktur. Onlar küçük insanlardı; gel dersin gelirler, git dersin giderlerdi. Ellerinden gelecek tek şey bohçalarını bağlarken biraz ağlayıp sızlanmaktan ibarettir. Hanımefendi kadınlardan yalnız emektar Nevnihal Kalfa’yı, erkeklerden de çocukların lalası Tahir Ağayı alıkoyarak ötekileri kapı dışarı etmişti.” (KD/24)

“Nadide Hanımın evlâtlık cihetinden olduğu gibi, aşçı ve orta hizmetçisi cihetinden de başı dertteydi. Bunlardan en iyisini taş çatlasa konakta iki aydan fazla tutmazdı. Nedense erkek aşçıların kimi hırsız, kimi müsrif, kimi âsi çıkıyordu. Kadınlara, onlardan daha beterd. İhtiyarları

pis ve pasaklı, tazeleri aşifteydi. Kimi hırsızlık eder, kimi hiç yoktan dedikodular çıkararak konak halkını birbirine düşürürdü. Hâsılı, Paşa öldü öleli konaktan bir tabur hizmetçi ve aşçı geçmişti. Bunlardan bir tanesinin bile adam çıkmamış olmasına rağmen, hanımefendi, her yeni hizmetçiye büyük bir ümit ve hüsnüniyetle karşılardı...” (KD/131)

3.11.2.2.Konak İşleri

Reşat Nuri, Kızılıçık Dalları’nda Gülsüm’e konakta yaptırılan işleri anlattığı bölümde kalabalık bir konakta gündelik işlerin neler olduğuna dair ipuçları vermiştir. Su taşımak, lamba doldurmak, ateş yakmak gibi dönemin şartlarını gösteren işlerin yanında mutfak ve ev temizliğini gösteren birçok iş romanda şöyle tespit edilmiştir:

“Sütüne, Bülent’le meşgul bulunduğu için o da tabii sütüne hizmetine bakıverir. Her gün çamaşırcı gelmesine imkân olmadığı için çocuğun bezlerini yıkar. Yine umumi çamaşır günleri haricinde mendil, çorap kabilinden bazı küçük şeyleri çalkayıverir. Konağın eski bir ananesi olmak üzere çocuklardan her birinin bir oturağı vardır. Onların büyük adam nâlinları ile ayak yolu mermerleri üzerinde dolaşmaları tehlikeli olduğu için, on ikişer yaşlarına gelinceye kadar bu oturaklar kullanılır. Oturakların muhafazasından ve temizliğinden Gülsüm mesuldür. Küçük hanımlar, çok titiz ve temiz ev kadınlarıdır. Odalarını kendi elleriyle temizlemeğe ve süslemeğe meraklıdırlar. Gülsüm, her sabah onlara da bir parça yardım eder. Yardım da ne? Karyoları çekmek, yatakları altüst etmek, yorganları pencereye asmak, keçeleri, küçük halıları bahçeye indirip silmek, sobayı temizlemek, yaş odunları alev alıncaya kadar üfleymek... Bu işleri yaparken aklı; fikri başka yerde olduğu için seksen türlü kaza yapar. Bir gün karyola somyesini masaya çarparak sigara tablasını, bir gün örümcek alırken tavan süpürgesinin ucu ile merhum paşanın resmini düşürüp kırmıştır. Terkoslar kesildiği zaman yukarı kattaki musluklara su çıkarmak da onun vazifesidir. Gayet hoyrat olduğu için tenekeleri merdiven basamaklarına çarparak diplerini deler, sonra da pis tabanları ile dökülmüş sulara basarak ortalığı çamurlar. Konağa çok misafir geldiği için orta hizmetçisi hepsine yetişemez, bir kısmına da Gülsüm, kahve pişirir ve taşır... Büyük hanım, yabancıların yanında yerin dibine girer; kaşını, gözünü oynatarak: ‘Kız, o ne kıyafet? Daha demin üstün başın tertemizdi.’ der. Gülsüm’de cevap hazırır: ‘Demin kileri temizlettiler.’ Ah, bu kızın yalanı... Gülsüm, akşamdan akşama, sözüm ona, lâmbaları doldurur lâmba şişelerini temizler, fakat besbelli şişeleri kuru bezle silmeye üşenip su ile yıkadığı için ikide birde şişe çatlar. Lâmbaları doldururken döküp saçtığı gazları da ancak Allah bilir... Bak Bülent’in süt saati geldi, emzik hâlâ pisliğiyle duruyor. Bülent, geceleri geç uyur. Onu yorgan içinde uyutmağa alıştırmışlardır. İyice dalmadan evvel salıncağa yahut yatağa aldılar mı gece yarısı evin içi ayağa kalkıyor. Her gece evvelâ yarım saat, bir saat onun yorganını, sonra salıncağını sallamak da Gülsüm’e aittir. Bir işe yaramıyor, bari buna yarasın. Gülsümüne bazen yattıktan sonra da işler çıkar amma bu, öyle her gece değil, arasındadır. Ev hali bu... Gece yarısından sonra bazen hanımlardan birinin sancısı tutar yahut çocuklardan biri ansızın hastalanır. Ateş yakıp tuğla ısıtmak yahut ihtikan suyu hazırlamak için Gülsümü uyandırmak lâzımdır.” (KD/121)

“Konakta büyükleri tiksindirecek ne kadar iş çıkarsa ona devredilirdi. Çocukların oturakları gibi sıçan kapanlarının idare ve muhafazası da ona verilmişti. Çocuk bezlerinden başka hastalar tarafından kullanılan ve kirletilen eşya da çamaşırcıya gitmeden evvel onun elinden geçerd. Konakta bir alay kedi vardı. Gülsüm’ün bir faal mürebbiye gayretiyle her birine bahçede ayrı ayrı yerler göstermiş olmasına rağmen her gün kanape altlarında, kapı arkalarında bir iki vukuat kaydedilirdi. Bunları temizlemek vazifesi de tabii kıza aittir.” (KD/122)

3.11.3.Günlük Yaşamda Kadın

Osmanlı döneminde kadının sosyal hayattaki konumu sınırlıdır. Osmanlı kadınının toplumsal hayattaki yeri konusundaki değişimler Tanzimat'ın ilanı ile başlamıştır. Bu dönemde azınlık olan kadınların Müslüman kadınlara göre daha serbest oldukları bilinmektedir.

Son dönem Osmanlı toplumundan Cumhuriyet dönemine geçişte kadınların mevcut konumu, yaşanan değişimler ve sosyal hayatta kadının yeri Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında dikkat çeken ifadelerle dile getirilmiştir:

“Kasabada bir Müslüman kadının bir gazinoya ayak atması tasavvura sığar şey değildi.”
(AG/295)

“Fakat başka bir mani var çocuğum... Bu gece Fransızların Ondört Temmuz Şenliği... Her sene bu gece Fransız Konsoloshanesi'nde bir müsamere verilir. Kasabadaki büyük memurlar ile yüksek ecnebi aileleri davet edilir... Peki niçin bana daha evvel haber vermediniz?.. Fakat bilirsin ki böyle müsamerelere Müslüman kızları iştirak edemez. Bahusus bu geceki hemen hemen resmi bir davet...” (AG/299)

Damga'da Müslüman kadınların otelde kalamayacağına dair şöyle bir konuşma geçmektedir:

“Haydi, sizinle beraber gidelim, dedim. Ürkmesini, tereddüt etmesini bekliyordum. O, hiç fütursuz sordu : -Yeriniz var mı? -Beyoğlu'nda bir oteldeyim. -Şuradan bir arabaya bineriz. -Müslüman kadın alıyorlar mı? -Yabancı yer değil... -Peki, öyleyse ama Allah aşkına basarlar filân ederlerse... Bir belâdan kurtulup bir belâya çatmayalım.” (D/163)

Yaprak Dökümü'nde Ali Rıza Bey'in Fikret için düşündükleri dönemin şartlarında genç kızlara verilen rolü göstermesi açısından dikkat çekicidir:

“Ali Rıza Bey, Fikret'i de hemen oğlu kadar ihtimamla yetiştirmeye çalışmıştı. Yalnız o, kızdı; kardeşi gibi hayata atılacak değildi. Pratik bilgilere ihtiyacı pek olmayacaktı. Bunun için Ali Rıza Bey ona, daha ziyade süs ve fantezi mahiyetinde şeyler öğretmişti.”
(YD/41)

Eski Hastalık romanında kadınlara yönelik geleneksel bir anlayış şöyle dile getirilmiştir:

“Enise Hanım, meseleyi Yusuf'un tek başına Silifke'deki eve döndüğü bir gece yarısı öğrendi ve hayatında ilk defa bir büyük baygınlık geçirdi. Elleriyle saçlarını çekitiriyor,” Ne yaptın Ali Osman'ın kızını?” diye ağlayarak oğlunun boğazına sarılmak istiyordu. Yusuf, sert bir sesle

ona:” Sus... O, benim bileceğim şey. Kadınlar öyle her şeye karışmaz” diye çıkıştı. İhtiyar kadın, bu sesi ve kelimeleri vaktiyle onun babasından da işitmişti. Kendisinin de ikide birde tekrar ettiği gibi, o ailenin erkek çocuğunu parmak kadar da olsa, evin efendisi, amiri sayan bir köylü kadından başka bir şey değildi.” (EH/135)

Eski Hastalık romanında kızlarının dans etmelerine izin vermeyen bir baba vardır:

“Fakat o gittikten sonra, kırmızı yüzlü adam masasında oturan kızlarına çıkıştı: -Mantolarınızı sırtınıza giyin bakalım... Dansa kalkacak olursanız, ayağınızı kırarım.” (EH/57)

Dudaktan Kalbe romanında, tek başına yolculuk yapan bir bayanın (Lamia) hemcinsi tarafından hayretle karşılandığı görülmektedir:

“A... Ne güzel... Biz deoraya gidiyoruz... Yalnız mı gidiyorsunuz?.. Evet... (Hayretle) Bir başınıza mı?” (DK/176)

Reşat Nuri, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kadınların sosyal hayattaki konumunun nasıl değiştiğini şöyle göstermektedir:

“Birisinin düğünü için belediyede komite ve bu komitede azalık! Dünyada bundan gülünç bir vaziyet olmamakla beraber bu iş beni birkaç gün için canlandırır gibi oldu... Beni belediye reisinin masasına oturtular. Sarık ve sakalını yeni atmış bir aza: -Belediye heyeti arasında bir hanım... ne inkılap, ne inkılap! diye dua eder gibi ellerini yüzüne sürdü. Meşrutiyet meclislerinden birinde birkaç sene mebusluk etmiş yerli bir avukat da: -İnşallah siz hanımları resen de iş başında göreceğiz, diye şaka etti, bizim cinsten dünyaya hayır gelmeyeceği artık sabit olmuştur.” (EH/51)

“Ders, iş, spor ve eğlence ile dopdolu bir hayatı vardı. Gündüzleri Koleyde meşguldü. Akşam üstleri mektep arkadaşlarıyla beraber, havasına göre, bahçe ve salon toplantılarında yahut mahalledeki yetişkin Rum ve Ermeni kızlarıyla beraber denizde yahut deniz kıyısında geçirdi.” (EH/27)

“İhtiyar adam bunu zaman zaman karısının: ‘Çocuklarımla nesi var? Bu zamanda hani dans etmeyen, sosyeteğe gitmeyen kız?’ gibi müphem şikâyetlerde bulunmasından anlıyordu.” (YD/117)

Eski Hastalık romanında Müslüman kadınların ecnebi erkeklerle evlenmesi alışılmamış bir durum olarak anlatılmaktadır:

“Amma siz de insaf edin... Bir Fransız kızından doğacak çocuklara ben nasıl torunum derim? Züleyha gülüyordu:

-Amma şimdi ecnebi ile evlenen Müslüman hanımlar da var, dedi.” (EH/ 91)

Romanlarda kadın erkek mahremiyeti de geçmektedir: Dudaktan Kalbe romanında Hüseyin Kenan’ın keman dersi vermek için gittiği evlerde ev sahipleri tarafından “namahrem” olarak görülüp buna göre davranılması şöyle geçer:

“Azıcık arkanızı döner misiniz? Sofadan misafirler geçecek...” (DK/49)

“Mediha saçlarını kapa... Ayşe Hanım, ben mutfığa iniyorum, sen Mediha’nın yanında bulunuver...” (DK/49)

“Sevişmeyi, evlenmeyi düşünmeden bir genç kızla arkadaşlık edebilmek! Bu, benim için yepyeni bir şey, umulmaz bir şanstı.” (GE/38)

“Delilik etmeyin çocuklar... Murat bizim en yakın akrabamız, dedi, sizi de hattâ çağırtacaktım amma kocalarınızdan izin almadan doğru olmaz...” (KD/177)

“Mantolu, tayyörlü, şapkalı yenilerin arasına karışmış siyah çarşafli analar, kaynanalar, hatta büyük anneler, bu çocuk oyununu seyredelerken yüzlerinde yaşmak vazifesi yapan ellerini indiriyorlar, ağızlarını, burunlarını, namahreme gösterdiklerini unutacak kadar kendilerinden geçiyorlardı.” (EH/57)

Acımak romanında dönemin şartlarına uygun olarak eve gelen erkek misafire ikram yapılırken evdeki kadının kapıyı vurup ev sahibi eşini çağırmasından bahsedilmektedir:

“Hiç sesi işitilmeyen bir kadın, ikide bir kapıya vurarak, ev sahibini çağırıyor, sahanlar, tabaklar veriyordu. Çok halûk bir insan olarak tanıdığım Tahir Efendi bu biçare kadına mütemadiyen hakaret ediyor, ağır sözler söylüyordu.” (A/67)

3.12.Ulaşım-Haberleşme

3.12.1.Ulaşım Araçları

Ulaşım sosyo-kültürel yaşamı ve yapıyı dönüştüren bir sektör olarak değerlendirilebilir. Özellikle kültür değişimleri ile folklor derlemeleri incelendiğinde, bu gerçeklik açıkça görülmektedir. Ulaşım, tarihin ilk dönemlerinden beri kültürü oluşturmaya,

değiştirmeye ve dönüştürmeye devam etmektedir. Örneğin İpek Yolu ve Baharat Yolu kültürleri ve medeniyetleri buluşturmuştur. Ticaret ile birlikte ulaşım, kentleri, dolayısıyla kentsel kültürü var eden ve geliştiren temel dinamiklerdendir. Keza, bugünkü kültür bilimi kabullerine göre, yaşamı oluşturan hukuk, ticaret, ekonomi gibi, ulaşım da kültürel bir alandır ve kültür bilimi araştırmaları kapsamında incelenmelidir (Özdemir,2011:41,42).

Reşat Nuri'nin, eserlerinde kahramanlarının yaşantısına, değişen toplumsal şartlara uygun ulaşım araçları görülmektedir. At arabası, öküz arabası gibi hayvanlar kullanılarak yapılan ulaşım ve taşıma araçlarının yanında çeşitli motorlu araçlar, deniz ulaşımını sağlayan gemi, kayık gibi araçlar eserlerde görülmektedir. Dönemin yaşantısını ortaya koyan ulaşım araçları şöyle tespit edilmiştir:

“Adapazarı postası o gün iki buçuk sat rötar yapmıştı.” (KD/5)

“Bizim trenlerin vaktinde gelip gittiği görülmüş şey mi?” (KD/5)

“Bize göre bir landon arabasına rastlayamadık küçük hanım, dedi.” (KD/16)

“Taşhan’ın önüne geldikleri zaman şoför, otomobili yavaşlatarak...” (KD/210)

“İki ay evvel bir gece sarhoş olduğu halde kayıkla Karşıyaka’ya giderken denize düşüp boğuldu.” (DK/168)

“Biraz sonra tren Uşak’ta duracak, yolcular geceyi geçirmek için otellere dağılacaklardı.” (DK/178)

“Kapının önünde yük arabaları durdukça kafese üşüşüyorlar, birbirlerini itip kakarak adeta haykırıyorlardı.” (DK/188)

“Rıza Bey’in ricası üzerine genç bir jandarma neferi köşe başına kadar giderek bir araba çevirdi.” (DK/222)

“Arkamdaki iskeleye bir Şirket vapuru yanaşıyordu.” (DK/289)

“Vapur vaktim geldi efendim... Müsaadenizle gideyim, dedi.” (DK/376)

“Kendisini Alemdağ-Çamlıca yolunda, açık bir spor otomobili içinde görüyor.” (EH/6)

“Aynı hızla Dudullu köyünden geçilirken birdenbire karşısına çıkan bir su arabasıyla çarpışılıyor...” (EH/6)

“...bir kere bir denizde motor gibi bir şeyin içinde uyanıp sakallı bir adamın elinden su içiyor...” (EH/6)

“Züleyha’nın motörde yatarken, Tophane iskelesine çıkarılırken, imdat otomobiline bindirilir ve hastaneye sokulurken alınmış muhtelif resimleri vardı.” (EH/ 9)

“Adana’dan gelecek olan Toros ekspresi beklenirdi.” (EH/14)

“Taşucu” Akdeniz kıyılarında işleyen küçük bir yük vapuru idi.” (EH/18)

“...birkaç gün evvel tamirden çıkmış olan bu küçük şileple yapılacaktı.” (EH/18)

“Yusuf, karısını sandaldan vapura yine kucakta çıkarmak istemişti.” (EH/20)

“Bir gün, bohçasını koltuğuna alıp bir balıkçı kayığına atladığı gibi Ayvalık’ta almış soluğu...” (EH/24)

“Bu gece, Yusuf’un bu mavna azmanı külüstür geminin tahta bacaklı kaptanıyla yaptığı süfli eğlenti ona batmıyor...” (EH/26)

“Otomobil, Fransızlardan kalma bir eski makine idi.” (EH/41)

“Mersin’den Silifke’ye araba ile gidilip geline devirlerde burada gecelerdik, demiş ve saatte yirmi kilometreye yol demeyen kırmızı otomobiline derin bir muhabbetle bakmıştı.” (EH/ 42)

“Yol üzerinde otokarlar, motosikletler homurdanıyor...” (EH/43)

“Adana’daki tayyare vakasını anlatsana Yusuf, dedi.” (EH/88)

“Otomobil bir zamandan beri tamirde olduğu için, şehre çiftliğin arabasıyla inilecekti. Yusuf, bahçede kapının önünde atların koşulmasına nezaretle meşguldü.” (EH/113)

“...bir yelken gemisinden tek farkı gibi görünen dumanını tüttürerek yeniden yola düşüyordu.” (EH/137)

“Bazen rastladıkları herhangi bir vasıta, otomobil, talika hatta yaylı ile daha içlerlere, denizden birçok saat uzaktaki...” (EH/137)

“Taşucu’na benzeyen küçük bir kömür vapuruna geçmişti.” (EH/145)

“İstimbotlar, muşlar durmadan gidip gelerek zırhlıya davetlileri taşımakta...” (EH/145)

“...eteklerinden çıkan yelken sesleri arasında bir kotra seyahati ihtisasları duyuyordu.” (EH/161)

“Köprünün üzerine “Kamyon ve otomobil geçemez” diye bir levha asılmıştı.” (EH/173)

“Daha üç dört dakika evvel karşıdan bizim en aşağı iki ağırlığımızda bir kaptı kaçtı geldi...” (EH/174)

“...istese engindeki bir yelken gemisine kadar bu vaziyette yürümek, elleriyle onun kenarlarına tutunarak içindeki insanlarla...” (EH/176)

“Gündelik trenle giderim. Yusuf, gülümseyerek sordu: Yataksız mı? Buna imkân yok...” (EH/235)

“Onları Yenice’ye götürecek olan otomotrisin kalkmasına daha iki saat vardı.” (EH/240)

“Ertesi sabah Mahmut Efendi beni bir arabaya bindirerek mektebe götürdü.” (D/25)

“Kâmiyab Kalfa’yı defnettığımız gündü. Vapurla Eyüpsultan'dan dönüyordum.” (D/39)

“Fesi yeni kalıplattık, binelim şu tramvaya, dedik.” (D/78)

“Ara sıra yanı başımdan geçip giden otomobiller kaldırımlarda tek tük insan hayaletleri meydana çıkarıyordu.” (D/127)

“Paşababama saraydan hediye edilen kupa araba içinde, bu köşeyi döndüğümüzü hatırladım.” (D/127)

“Akşamdan evvel oraya varsak iş kolaydı. Fakat odun ateşi ile giden lokomotif, ikide bir soluyarak duruyordu.” (D/139)

“Fakat şimendifer memurları buna da imkân olmadığını söylediler.” (D/139)

“Bir sabah öküz arabası ile Uşak İstasyonu’na indik.” (D/152)

“Yürürken yahut katır sırtında da bir şeyin farkında olamayacakları aşikârdı.” (DĞR/33)

“Bir başkası da eşekten düşmüştü.” (DĞR/33)

“...ve vücutça ona benzeyen başka bir adam da Boğaz vapuru güvertesinde sinirli adımlarla dolaşiyor...” (DĞR/38)

“Nihayet akşam... Pazar bozulmuş... Eşek ve katır kabileleri çoktan dağın yolunu tutmuş...” (DĞR/49)

“Dönüşte araba bozuk kır yollarında ağırlaştıkça Halil Hilmi Efendi, karşı dağlarda kızarmaya başlayan güneşe bakarak dehşete düşüyor...” (DĞR/55)

“Yatacaksınız” diyorum, kırık dingilli arabalarda saatlerce o biçare vücudu sarsıyorsunuz...” (DĞR/64)

Ayrıca Bknz:

AG/123, AG/135, AG/177, AG/275, AG/416, AG/36, AG/77, AG/137, AG/142, AG/312, AG/317, AG/319, AG/414, DK/57, DK/175, DK/290, DK/385, DK/118, DK/384, EH/27, EH/89, EH/200, D/40, D/90, D/44, D/56, D/132, D/135, A/144, A/99, YD/33, YD/140, GE/13.

3.12.2.Haberleşme

İnsan hayatında önemli bir yer tutan haberleşme çeşitli iletişim vasıtalarıyla sağlanmaktadır. Reşat Nuri'nin romanlarında dönemin şartları gereği ağırlıklı olarak telgraf ve mektupla yapılan uzun mesafeli haberleşme örneklerinin yanında telefonla yapılan iletişim de görülmektedir:

“Fakat Gülsüm’ün hanımefendiye geldiğini söylediği gizli bir mektup biraz midesini bulandırdı, sonra sütনেরin bunu kıza bir sır olarak saklamasındaki hikmeti de şüpheli buldu.” (KD/88)

“Hangi zaman olursa olsun “Şükran gel!” diye bir telgraf çekersen hemen geleceğine söz verir misin?” (AG/127)

“Anneye bu sabah bir mektup geldi... Okuduktan sonra ağladı, sonra odasına kapanıp yattı.” (AG/154)

“Bunun için ara sıra onunla mektup teati ediyoruz.” (AG/206)

“Ertesi gün Şahin Efendi’yi bir resmi tezkere ile maarif müdürlüğüne çağırıyorlardı.” (YG/122)

“Âlem-i İslama beyannameler yollamalıyız...” (YG/165)

“Arasıra hastanenin telefonu çalıyor...” (EH/10)

“Gerçi mahkemeden boşanma ilamımızı almadan, araya böyle bir vakanın karışmasını istemezdi.” (EH/11)

“Zaman zaman büyüklere gönderilecek tebrik mektuplarını ve milli bayramlarda söylenecek nutukları yazacak bir gazeteci başkâtip kendisinin de işine geliyordu.” (DĞR/37)

“Daha fenası bu yanlış haber Isparta’daki ailesine de aksetmiş ve Halil Hilmi Efendi, henüz sağ olduğunu karısına ve kayınbabasına anlatmak için iki beyaz mecidiye telgraf parası vermişti.” (DĞR/87)

“Sarıpınar kazasında kaç ev yıkıldığını, kaç kişi yaralandığını ben mi kovalayayım bunca iş arasında? Verin bir tebliği, bitsin gitsin.” (DĞR/89)

“Yazdığını mutlaka göreyim. Mamafih ben çıkacağım, arkamdan telefon edersin.” (DĞR/119)

“Fakat iki gün sonra ondan bir telefon aldım.” (GE/143)

Ayrıca Bknz:

AG/79, AG/156, AG/290, AG/312, AG/319, AG/411, AG/35, AG/69, AG/95, AG/26,
DK/27, DK/51, DK/100, DK/114, DK/118, DK/350, DK/12, DK/25, DK/292, DK/295,
DK/25, DK/110, EH/10, EH/23, EH/31, EH/235, D/100, D/112, D/132, D/172, D/187,
A/30, A/122, DĚR/25, DĚR/28, DĚR/50, GE/89.

SONUÇ

Edebiyatımızın usta kalemlerinden Reşat Nuri romanlarıyla döneminin toplumsal yaşamına ayna tutmuştur. Onun eserlerinde halk kültürümüzün zenginliğini ve renkliliğini bulmak mümkündür.

Yazarın evlatlık bir kız çocuğunun hayatını anlattığı Kızılıcak Dalları romanı halk kültürü unsurlarının en yoğun olduğu eseridir. Romanda son dönem Osmanlı toplumunda varlığını sürdüren bir konak yaşamı anlatılmakta ve halkın gündelik yaşamına dair pek çok adet, gelenek, inanç ve inanın yanında kanto ve tuluat tiyatrolarının renkli sahneleri de bulunmaktadır. Akşam Güneşi romanında hastalığı dolayısıyla askerliğini bırakmak zorunda kalan Nazmi'nin hayatı anlatılmaktadır. Bu romanda hayatın geçiş dönemlerinden evlenme ile ilgili gelenekler, vasilik uygulaması ve azınlıklarla ilişkiler göze çarpmaktadır. Halk inanç ve inanışlarının yoğun bir şekilde anlatıldığı Yeşil Gece romanında yenilikçi bir öğretmen olan Ali Şahin Hoca'nın Sarıova kasabasında softalara karşı verdiği mücadele anlatılmaktadır. Dini unsurlara eleştirel bir üslupla yaklaşılın bu romanda hayatın geçiş dönemlerinden ölüm ile ilgili pek çok uygulama göze çarpmaktadır. Ayrıca ruhsal kişiliklerle ilgili inanışlar da yoğun bir şekilde anlatılmaktadır. Bir aşk macerasının anlatıldığı Dudaktan Kalbe romanında türkü, masal gibi sözlü edebiyat ürünlerinin yanında halkın günlük yaşamına dair izler göze çarpmaktadır. Eski Hastalık romanında evliliğe bakışı farklı olan iki gencin hikâyesi anlatılmaktadır. Asri bir hayat isteyen Züleyha, Yusuf sayesinde Anadolu'yu yakından tanıma fırsatı bulur. Anadolu insanının sıcaklığının anlatıldığı bu romanda halk eğlenceleri ve denizcilik terimleri göze çarpmaktadır. Toplumsal bir eleştiri yapılan Damga romanı bir masalda anlatılan fedakârlık teması üzerine kuruludur. Romanda diğer kültürel unsurlar yanında bir mahalle mektebinde yapılan Âmin Alayı ve mektep hayatına dair ayrıntılar göze çarpmaktadır. Başarılı bir öğretmen olan Zehra ile babası Mürşit Efendi'nin hayatının anlatıldığı Acımak romanında Anadolu'nun çeşitli kasabaları ve dönemin memuriyet hayatına dair ayrıntılar yer almaktadır. Aile kurumunun anlatıldığı Yaprak Dökümü romanında dönemin giyim-kuşam ve eğlence hayatına dair izler bulunmaktadır. Bir Anadolu kasabasında geçen Değirmen romanında devlet kurumlarındaki aksaklıklar anlatılmaktadır. Kasaba yaşamının anlatıldığı romanda yazarın ironik anlatımı göze çarpar. Gizli El romanında toplumsal bir eleştiri

yapılmaktadır. Romanda mütareke yıllarında toplumsal yaşamdaki bazı aksaklıklar anlatılmaktadır.

Reşat Nuri, eserlerinde sözlü edebiyat ürünlerinden faydalanmıştır. Bu ürünler masal, tekerleme, mani, türkü, ninni, bilmece, halk hikâyesi, menkıbe, ilahi başlıkları altında değerlendirilmiştir. Masal, Kızılılık Dalları'nda masal bütünlüğü içinde geçmektedir.

Dudaktan Kalbe ve Damga romanlarında anlatılan masalların, masal unsurlarını taşımadığı tespit edilmiştir. İçeriği ve anlatımı ile halk hikâyesi kapsamına giren bu metinleri yazarın masal olarak nitelediği görülmüştür. Diğer romanlarda masal terim olarak geçmekte; peri padişahı, şehzade, çoban gibi masal unsurları ise eserlerde benzetme unsuru ya da kavram olarak geçmektedir. Tekerleme, Kızılılık Dalları romanında bir masalın başında geçmekte; Değirmen romanında ise bir oyun tekerlemesi ve bağımsız bir söz olarak geçmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaşan mani söyleme geleneğinin kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Mani söyleme geleneği Akşam Güneşi romanında geçmektedir. Romanda maniyi bir meczup söylemekte ve mani söylerken dinleyenler dilek tutmaktadır. Romanlarda türküyü metin olarak Dudaktan Kalbe romanında rastlanmıştır. Bu türkünün romanın kurgusuna göre üretildiği anlaşılmaktadır. Diğer romanlarda türkü metnine rastlanmamıştır. Eserlerde ninni ve bilmece terim olarak geçmektedir; doğrudan bir ninni ya da bilmece metnine yer verilmemiştir. Halk hikâyesi Kızılılık Dalları romanında bir benzetme ifadesi olarak geçmektedir. Dini tasavvufi halk edebiyatı ürünlerinden menkıbe ve ilahi türleri Yeşil gece romanında geçmektedir. Yeşil Gece'de geçen menkıbede “Kerbela Olayı” anlatılmaktadır. Ayrıca ölümden sonraki yaşamı anlatan bir ilahi metni de romanda yer almaktadır.

Yazar, Geleneksel Türk Tiyatrosu ürünlerinden ortaoyunu, tuluat ve kanto türlerini hem gözlem yeteneği hem de başarılı tasvirleriyle Kızılılık Dalları romanında ayrıntılı olarak anlatmıştır. Romanda bir ortaoyunundan bahsedilmekte ve halkın ortaoyununu izlerken nasıl eğlendiği anlatılmaktadır. Bu ortaoyunu gösterisinde davul, zurna, pişekar, kavuklu, yenedünya, çırpın oynamak, zenne, zampara basmak gibi ortaoyunu unsurlarından bahsedilmektedir. Ayrıca konakta çocukların düzenlediği eğlencelerde dönemin ünlü tuluat tiyatrosu “Kel Hasan Kumpanyası” canlandırılmaktadır. Tuluat tiyatrolarında, oyundan önce kadın sanatçıların şarkılı dans gösterisi olan kanto da

Kızılcık Dalları romanında detaylarıyla anlatılmaktadır. Dönemin ünlü kanto sanatçısı Peruz Hanım'ın canlandırıldığı bu gösteride bir kanto şarkısının metnine de yer verilmiştir. Romanda anlatılan bu gösteri sanatlarıyla dönemin eğlence anlayışı yansıtılmış ve okuyucu tuluat tiyatrosunu yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Diğer gösteri sanatlarından Karagöz ve Meddah romanlarda terim olarak geçmektedir. Dudaktan Kalbe romanında Karagöz oyunlarından ikisinin -Kınalı Kavak, Yalova Sefası- ismi de geçmektedir.

Reşat Nuri eserlerinde kalıplaşmış ifadelerden sıkça faydalanmıştır. Yazar, deyim, atasözü, alkış ve kargış, küfür, argo, kalıp söz, hitap ve seslenme, selamlaşma, vedalaşma, yemin vb. kalıplaşmış dil birimleriyle anlatımına zenginlik katmıştır. Romanlarda pek çok deyim geçmektedir. Eserlerinde deyimleri yoğun olarak kullanan yazar atasözlerini fazla kullanmamıştır. Kalıp sözler, bir toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerini, gelenek ve göreneklerini yansıtan sözler olarak değerlendirilir. Reşat Nuri, eserlerinde kalıp sözleri oldukça fazla kullanmıştır. Kalıp sözler, toplumumuza hâkim olan düşünce ve davranış biçimlerini yansıtanlar (evin direği, el kapısı, gâvur evladı), duygusal tepkileri yansıtan ifadeler (Allah aşkına, neme lazım, zehiy gaflet) ve genel bir davranış ve düşünce bildiren ifadeler (Yattığı yerde köpek bağlasalar yatmazdı, Söz ölüm getirmez, Ölüsem toprak beni kabul etmez) başlıkları altında değerlendirilmiştir. Diğer sözvarlığı ürünü olan alkış ve kargışlar, küfür ve argolar ile hakaret ifadeleri, hitaplar, selamlaşma, vedalaşma, yemin ifadeleri eserlerde yoğunlukla kullanılmıştır.

Türkçenin geniş sözvarlığı imkânlarını başarıyla kullanan Reşat Nuri'nin eserlerinde halk edebiyatı unsurlarının çokça kullanıldığı görülmektedir.

Hayatın geçiş dönemleri olarak kabul edilen doğum, evlenme, ölüm aşamalarına dair toplumumuzda birçok adet, gelenek, inanç, inanış mevcuttur. Bunlardan doğum aşamasına dair eserlerde herhangi bir adet ve geleneğe rastlanmamıştır. Evlenme öncesi, evlenme aşaması ve evlenme sonrası başlıklarında incelediğimiz 'evlenme' dönemine dair tespitlerimizin çoğu Eski Hastalık, Akşam Güneşi, Yaprak Dökümü romanlarında geçmektedir. Romanlarda tespit edilen bu unsurların bazıları (görücülük, nişan, çeyiz) detayına girilmeden kavram olarak geçmektedir. Eski Hastalık romanında "alaturka, sazlı" olarak tarif edilen asri bir düğünden söz edilmektedir. Romanlarda balayı da

kavram olarak geçmektedir. Ayrıca Eski Hastalık ve Akşam Güneşi romanlarında kızların erken yaşta evlendirilmesini eleştiren söylemler bulunmaktadır. Bunun yanında Eski Hastalık ve Dudaktan Kalbe romanlarında boşanmaya dair bilgiler de tespit edilmiştir.

Hayatın geçiş dönemlerinden ‘ölüm’ aşamasına dair pek çok gelenek ve inanış Yeşil Gece romanında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Romanda ölüm aşaması ile ilgili tabut süslemesinden cenazede helallik almaya, başsağlığı dilemeden devir hatmi gibi uygulamalara ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Kızılıcak Dalları romanında ölünün ardından küçük bir camide okutulan mevlit töreni tüm ayrıntılarıyla karşımıza çıkmaktadır.

Halk kültürünün en önemli unsurlarından halk inanç ve inanışları Reşat Nuri’nin eserlerinde yoğun bir şekilde yer almaktadır. Romanlarda geçen halk inanç ve inanışları, ruhsal kişiliklerle ilgili inanışlar, inanç gelenekleri, Hristiyanlık inancına ait inanışlar batıl inançlar, doğaüstü kudretlerle (cin, peri) ilgili inanışlar, tabiat bilgisi-tabiat yasalarını etkileme başlıkları altında toplanmıştır. Ruhsal kişiliklerle ilgili inanışlar ve inanç gelenekleri, Yeşil Gece romanında yer almaktadır. Romanda Sarıova kasabasının Kelami Baba türbesine olan bağlılığı, türbeden dilek dileme adetleri detaylı bir şekilde ve eleştirel bir üslupla anlatılmıştır. Cerre çıkmak, istihareye yatmak, adakta bulunmak gibi inanç esaslı uygulamalar inanç gelenekleri başlığında ele alınmıştır. Bunların yanında eserlerde İslamiyet ve Hristiyanlık inançlarına dair pek çok inanışa yer verilmiştir. Romanlarda “sütnine bir şey isterse de, yiyemezse sütü zehirlenir” gibi çeşitli batıl inançlar tespit edilmiştir. Romanlarda doğaüstü kudretlerle (cin, peri) ilgili inanışlara az da olsa yer verilmiş, detayına girilmemiştir. Tabiat bilgisi-tabiat yasalarını etkileme başlıkları altında Kızılıcak Dalları romanında geçen güneş tutulması ile ilgili inanış ve Akşam Güneşi romanında geçen niyet tutma ile ilgili inanış alınmıştır. Yazar toplumumuza hâkim olan inanç ve inanış zenginliğini ortaya koymuştur.

Adet ve gelenekler halkın yaşama biçimini gösterir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Halk adet ve gelenekleri başlığı altında incelenen unsurlara romanların tümünde rastlanmıştır. Boş kâğıdı yazmak, boşanma durumunda erkeğin kadına verdiği bir tür belgedir ve Acımak, Kızılıcak Dalları romanlarında bu uygulamaya yer verilmiştir. Kültürümüzde

öksüz ve yetimlere sahip çıkmaya önem verilmiştir. Osmanlı toplumunda savaşlarda sayıları daha da artan yetim çocuklara çeşitli şekillerde sahip çıkılmıştır. Bu çocuklar evlere evlatlık olarak alınmış ve “evlatlık alma” zamanla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bu uygulama Kızılılık Dallar, Akşam Güneş, Dudaktan Kalbe ve Değirmen romanlarında saptanmıştır. Hayvanlara isim verme geleneğinin Akşam Güneş ve Dudaktan Kalbe; sütannelik uygulamasının Kızılılık Dallar romanlarında öne çıktığı tespit edilmiştir. Anne ya da babası ölen çocuklara ölüm haberinin ‘baban Mekke’ye gitti; annen Bursa’ya gitti’ şeklinde verildiğine dair gelenek Damga ve Kızılılık Dallar’nda tespit edilmiştir. Başlık parası, peştemaliye almak gibi adetler Yeşil Gece romanında kavram olarak geçmektedir. Halk arasında yapılacak bir işin unutulmaması için parmağı iplik bağlama âdeti vardır ve bu Eski Hastalık romanında saptanmıştır. Kültürümüzün bir parçası olan kına yakma eserlerde kavram olarak geçmektedir. Büyüklere saygının bir göstergesi olan el öpme Akşam Güneş ve Dudaktan Kalbe romanlarında görülmüştür. Yeşil Gece, romanında misafire verilen değer; Eski Hastalık, Değirmen romanlarında evden uğurlanan kişinin ardından su dökme adetleri tespit edilmiştir.

Yazarın romanlarının halk adet ve gelenekleri bakımından oldukça zengin olduğu görülmüştür.

Hayatın muhtelif safhalarına bağlı merasimler başlığı altında çeşitli kutlama, şenlik ve törenlere yer verilmiştir. Osmanlı toplumunda okula başlayan çocuklara için düzenlenen Âmin Alayı töreni Damga romanında detaylı bir şekilde yer almaktadır. Eski Hastalık romanında bir Cumhuriyet gecesi şenliğinde fakir işçi çocukları için düzenlenen sünnet düğününden bahsedilmektedir. Akşam Güneş romanında isim günü yani doğum günü eğlencesinden söz edilmektedir. Bunların dışında askerlik dönemi, ramazan ve kurban bayramları detayına girilmeden Kızılılık Dallar, Damga ve Acımak romanlarında geçmektedir.

Kültürün önemli bir parçası olan giyim-kuşam ve süslenme unsurları halk yaşamıyla doğrudan ilgilidir. Eserlerde giyim-kuşam bayan giyimi, erkek giyimi ve çocuk giyimi başlıkları altında toplanmıştır. Bayanlara ait giyim eşyası çarşaf, yeldirme, ferace, başörtüsü, yaşmak, peçe, eldiven, entari, şal, hırka, atkı, iskarpin, potin, yemeni vb. kıyafetlerin yanında Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde geçen Eski Hastalık

romanında manto, tayyör, şapka olarak tespit edilmiştir. Erkeklerle ait giyim eşyası entari, sarık, kuşak, ceket, redingot, palto, çizme, pantolon, kravat, gömlek, yelek, kasket, şapka, fes, kemer, dolak, frak, smokin, şalvar, potur, gecelik, takke, iskarpın, terlik, mintan, kalpak, muşamba, potin vb. şekilde tespit edilmiştir. Çocuklara ait giyim eşyası entari, hırka, gömlek, pelerin, gömlek, don, potin, çorap, fes vb. kıyafetler tespit edilmiştir. Takı ve süs eşyası başlığında çeşitli makyaj malzemelerinin yanında küpe, yüzük, mücevher, bilezik, çanta, şemsiye vb. takılardan bahsedilmektedir.

Halk kültüründe önemli bir yer teşkil eden oyun ve eğlence, büyüklere özgü eğlenceler, halk dansları, spor, çocuklara özgü eğlence ve müzik aletleri başlıkları altında toplanmıştır. Romanlarda geleneksel Türk tiyatrosuna ait gösteriler, halk dansları, içkili danslı eğlenceler, balolar, tiyatro, sinema gösterileri, çeşitli şenlikler tespit edilmiştir.

Büyüklere özgü eğlence kapsamında değerlendirilen şans ve kumar oyunları romanlarda briç, iskambil, tavlâ, iskambil falı, dama, tavlâ, kadril, poker vb. şekilde tespit edilmiştir. Bunun yanında sinema, tiyatro ve gazinoya gitmek, dans etmek, avcılık yapmak, resim yapmak, balo ve panayır eğlencelerine gitmek gibi unsurlar tespit edilmiştir. Ayrıca fener alayı, ramazan, kandil, donanma geceleri eğlencelerinden bahsedilmiştir. Dudaktan Kalbe romanında ‘eşek oynatmak’ adı verilen bir oyunda hayvan oynatıldığı tespit edilmiştir. Yine aynı romanda bir yılanın da oynatıldığından bahsedilmektedir. Dudaktan Kalbe romanında çalgılı meyhanе eğlencelerine, mesire eğlencelerine, çocuklar için düzenlenen bir güzellik yarışmasına ve at koşusuna da yer verilmiştir. Eski Hastalık romanında amatör bir araba yarışması, plaj eğlencesi, Boğaz’da yapılan sandal gezileri, Boğaz’da bir zırhlıda düzenlenen ve şehzade Ömer Faruk’un da katıldığı bir balo, balık tutmak, kamp yapmak, at gezintileri, çay düzenlemek, motor gezisi, suvare vb. eğlencelerden bahsedilmektedir. Damga romanında Kâğıthane’de yapılacak bir rakı eğlencesi, Ahırkapı’da Hristiyan ailelerin düzenlediği bir bahar eğlencesi vb. eğlencelerden bahsedilmektedir. Yaprak Dökümü romanında danslı çaylardan, suarelerden, partilerden bahsedilmektedir. Değirmen romanında Sarıpınar kasabası eşrafından Ömer Bey’in evinde düzenlediği bir eğlencede Bulgar kızı Naciye’nin dans ettiği anlatılmaktadır. Devlet memurlarının da bulunduğu bu sazlı, içkili eğlence dönemin şartlarında ‘çıplak kadın oynatılması’ yönüyle dikkat çekici bulunmaktadır. Gizli El romanında motorbot ile yapılan bir deniz eğlencesi, kadınlarında da katıldığı danslı, içkili eğlenceler, av partileri, İstanbul’un bombalandığı

anlarda Istranca ormanlarında kadın erkek karışık düzenlenen ve bomba seslerinden korkan kadınların alaya alındığı bir gece eğlencesinden bahsedilmektedir. Eski Hastalık romanında bir hokkabazlık gösterisi ve bir belediye parkında düzenlenen yazlık sinema gösterisi de tespit edilmiştir. Halk dansları başlığı altında tespit edilen oyun ve eğlenceler köçek havaları, zeybek, çiftetelli, ikitelli, kaşık oyunu, bahariye çiftetellisi, göbek kıvrırmak ve hora tepmektir. Spor başlığında Akşam Güneşi romanında tenis, Eski Hastalık romanında araba yarışı yapan bir sporcu ve güreş sporundan bahsedildiği görülmüştür. Çocuklara özgü oyun ve eğlence Kızılıcak Dalları romanında kovalamaca, saklambaç, salıncağa binme, at, araba oyunları, bezlerle bebek elbiseleri dikme, dilenci oyunu vb. şekilde tespit edilmiştir. Akşam Güneşi romanında domino oyunu, sapan taşıyla kuş vurma, bebeklerle oynama; Yeşil Gece romanında kırlarda kuş, dereye balık avlama koşmaca ve kaydırak oynama; Dudaktan Kalbe romanında kaydırığa binme, saklambaç oynama, esir almaca, köşe kapmaca, körebe, top oynama, kartopu oynama, at koşturma, beşik ve bebekle oynama şeklinde tespit edilmiştir. Eski Hastalık romanında evcilik oyunu; Damga romanında ökse kurmak, erik çalmak, döğene binmek; Gizli El romanında ip atlamak, tahtadan kayıklar yapma, fotoğraf boyama, kuş kaldırmak şeklinde tespit edilmiştir. Halk eğlencesinin bir parçası olan müzik aletleri Eski Hastalık romanında bağlama, tambura, çığırta; Akşam Güneşi romanında azınlıkların çaldığı kitara, gayda, laterna, trampet, Dudaktan Kalbe romanında ney, ud, kaval; Damga romanında zurna; Değirmen romanında ud, darbuka, zilli maşa; Gizli El romanında tef vb. şeklinde tespit edilmiştir. Bunların yanında romanlarda org, keman, piyano, gayda, gramafon gibi müzik aletlerine de yer verilmiştir.

Reşat Nuri Güntekin eserlerinde halk yaşamının bir parçası olan eğlence ve oyunlara geniş yer vererek dönemin zihniyetini ortaya koymuştur.

Halk zanaatları ve gündelik eşyalar başlığında bir kısmı bugün olmayan çeşitli meslekler ile yaşamın vazgeçilmez parçaları olan eşyalar incelenmiştir. Eserlerde çeşitli devlet memurluklarının yanında dönemin şartlarında var olan bazı meslekler de tespit edilmiştir. Kızılıcak Dalları romanında hamal, boyacı, arabacı, dadı, zabıt, sütçü çırağı, sarraf, çocuk lalalığı, bevvap, kalfa, baş kalfa, kasap, tütüncü, bakkal, aktar, Eyüp oyuncakçısı, aşçı, hizmetçi, sütnine, sütnine yamaklığı, bulaşıkçılık, bohçacılık, fotoğrafçılık, orta hizmetçiliği, balıkçılık, belediye ebesi, sütçü, bekçi, sokak satıcısı, kundura boyacısı, çıkıkçı, şoför, yemişçi gibi toplumun çeşitli tabakalarını yansıtan

meslek grupları tespit edilmiştir. Akşam Güneşi romanında doktor, kontratçı, uşak, gümrük kolcusu, garson, kaptan, itfaiye kumandanı, tulumacı, hokkabaz, hastabakıcı, kunduracı, serrac, çoban, çiftçi, kamarot, rençber, hamal kâhyası, sakız tüccarı vb. meslek grupları tespit edilmiştir. Eski Hastalık romanında anlatılan deniz yolculuğundan dolayı denizcilik ile ilgili mesleklerin yanında müvezzi, metrdotel, manifaturacı, cazbant, teşrifatçı, terzi, sebilci, çamaşıcıbaşı vb. mesleklere de yer verilmiştir. Yeşil Gece romanında mezat, sucu, şerbetçi, yemişçi, dülgercilik, duvarcılık, sıvacılık, nakkaşlık, bakkal, kuyumcu, antikacı, fenerci, eczacı, lokantacı, çamaşırcılık, tahtacılık gibi meslekler tespit edilmiştir. Dudaktan Kalbe romanında ressam, çalgıcı, yemiş tüccarı, udi, bağcı, tütün kolcusu, kereste tüccarı, simitçi, portakalcı, koyun tüccarı, karagözcülük, bahçıvan, deveci vb. meslek grupları tespit edilmiştir.

Halkın yaşam biçimini gösteren gündelik eşyalar da romanlarda sıklıkla kullanılmıştır ve en fazla Kızılılık Dalları romanında tespit edilmiştir. Bu eşyalar dönemin yaşantısına ayna olacak niteliktedir. Romanda bakraç, toprak testi, tütün kesesi, tahta kanape, sahan, kahve değirmeni, kundak, kerevet, ibrik, sandıktahta kalem kutusuna, yemişleri kese kâğıtlarına, süprüntü tenekesi, kibrit, mum paketi, defter, makara, iğne, kalem, mürekkep şişeleri, büyük kese kâğıtları, lamba şişeleri, teneke kutu vb. pek çok eşya tespit edilmiştir. Diğer romanlarda da çokça geçen ve insan yaşamını kolaylaştıran gündelik eşyalar yazarın kültür birikimini göstermesi açısından da önemlidir.

Mimari unsurlar uzun birikimler sonucunda oluşmuştur ve ait olduğu toplumun yaşam tarzını gösterir. Halk yaşamında önemli yeri olan mimari unsurlar, konutlar ve hayata yardımcı yapılar, yapılarda bölümler, döşeme, aydınlanma ve ısınma başlıkları altında toplanmıştır. Eserlerde köşk, hamam, taş mektep, muvakkithane, taş köprü gibi yapıların yanında harem merdiveni, harem sofası, kiler, selamlık odası, tavan arası, ayak yolu, terasa, cümle kapısı, çardak, taşlık, köşkün alt kapısı, kameriye gibi konut ve yapı bölümleri tespit edilmiştir. Eserlerde dönemin şartlarını yansıtan aydınlanma araçları fener, şamdan, lamba, kandil, muşamba fener, mum, kibrit, lüks lambası vb. olarak tespit edilmiştir. Romanlarda ısınma araçları ise yine dönemin şartlarını yansıtan çalı ateşi, mangal, kaminoto, soba, kalorifer vb. olarak tespit edilmiştir.

Mutfak kültürü toplumların gelenek, görenek ve yaşam tarzını yansıtmaları bakımından önemlidir. Halk mutfağı, yiyecek, içecek türleri ile alkollü içecek ve tütün mamulleri başlıklarında incelenmiştir. Yazar romanlarında süt, yumurta, ekmek, yoğurt, tahin helvası, mısır, leblebi, Arabistan fıstığı, yemiş, pilav, kuskus pilavı, bulgur pilavı, erik pestili, kâğıt yelpaze, Frenk armudu, nar, fındık, kandil çöreğı, kaymak, gül reçeli, simit, çörek, buzlu meyve, peynir, yumurta, turunç, keçibonuzu, yağlı çörek, badem, tereyağı, üzüm, limon şekeri, bisküvi, sandviç, çorba, zeytin, tavuklu çorba, ceviz, köfte, hamur tatlısı vb. yiyecek türlerine yer vermiştir. Bunun yanında çay, kahve, lohusa şerbeti, karanfil kokulu kırmızı şerbetler, limonata, koruk şerbeti, demirhindi şerbeti gibi içecek türleri tespit edilmiştir. Ayrıca şarap, rakı konyak, nargile ve sigara gibi alkol ve tütün ürünlerine de eserlerde yer verilmiştir.

Halk bilgisi başlığında halk hekimliğı, üfürükçülük ve halk ekonomisi unsurları ele alınmıştır. Halk hekimliğı uygulamalarına Değirmen romanında rastlanmıştır. Romanda erkeklik kuvvetine ve romatizmaya iyi gelen bir kaplıca, vücudu ısıtmak için kızgın çinko üzerine yatmak, bayılan kişiyi ayıltmak için lokman ruhu koklatma ve kocakarı ilaçlarından bahsedilmektedir. Bunun yanında Kızılılık Dalları romanında karın ağrısını geçirmek için kızgın tuğlaya oturmak ve hamurlu yiyeceklerin hazmını kolaylaştırmak için takla atmak uygulamaları tespit edilmiştir. Halk hekimliğı uygulamaları içinde yer alan üfürükçülük Yeşil Gece romanında tespit edilmiştir. Romanda ‘cahil halkın ilacından hayır gelmezse ruhaniyetinden, ruhaniyeti para etmezse ilacından hayır geleceğine inandıkları’ ve üfürükçülük ile doktorluğu bir arada yürüten bir doktordan medet beklediğı anlatılmaktadır. Bunun yanında şifa dileğı için türbe ziyareti yapıldığı da romanda geçmektedir.

Halk ekonomisi tüm yaşamı etkileyen bir unsurdur. Temel ögesi para olan ekonomiye göre toplumların, bireylerin yaşamı şekillenmektedir. Romanlarda dönemin şartlarını gösteren para birimleri, çeşitli alışverişler tespit edilmiştir. Eserlerde para birimi olarak kuruş, meci diye, lira ifadeleri kullanılmıştır. Değirmen romanında köylülerin ürünlerini satmak için hayvanlarıyla pazara gittiğı; bir Bulgar kızının para kazanmak için düğün evlerinde oyun oynadığı anlatılmıştır. Kızılılık Dalları romanında kadınların para kazanmak için çamaşır ve tahta temizliğine gitmesinden ve yine kadınların mevlitlerde ilahi okuyarak para kazanmasından bahsedilmektedir. Eski Hastalık romanında bir

Anadolu kasabasında et, zerzevat, odun, kömürün ucuz olduğundan bahsedilmekte ve geçimin kolay olduğu anlatılmaktadır. Acımak romanında çeşitli Anadolu kasabalarında su sıkıntısı nedeniyle ölen çocuklardan bahsedilerek köylerdeki şartların yetersizliği anlatılmaktadır. Bu köylerde su sıkıntısının yanında çeşitli imar sıkıntıları da bulunmaktadır.

Halk bilgisi başlığı altında Değirmen romanında yer alan ve çağrısı ülke dışına da ulaşan bir yardım kampanyası da incelenmiştir. Romanda kasabanın ileri gelenleri ve bazı devlet memurlar düzenledikleri bir eğlencede alkolün etkisi ile zelzele olduğunu sanmış ve bu şaya büyüyerek payitahta kadar ulaşmıştır. Gazetelerin olayı duyurması ile bir yardım kampanyası başlatılmış ve bu kampanyaya ülke dışından da destek gelmiştir. Yıkık dökük binaları ile imar sıkıntısı yaşayan Sarıpınar kasabasına şehzadenin gelecek olması yetkilileri harekete geçirmiş ve eski binalar biraz daha yıkılarak kasabaya zelzele süsü verilmiştir. Bu şekilde toplanan yardımlar ile kasabanın imar edilmesi amaçlanmıştır.

Günlük yaşam, üretim, tüketim, yığma, saklama araç ve gereçleri, gelenekleri, töreleri kapsamaktadır. Bu başlık altında romanlarda halkın günlük yaşamını gösteren pek çok ayrıntı tespit edilmiştir. Kızılıcak Dallar romanında bir bakkalın kalabalıklığı, mal gelmesi ve tenekelerin açılmasından bahsedilmektedir. Romanda yazları hava tebdili için Çamlıca ya da Pendik sahiline gidildiği de anlatılmaktadır. Eski Hastalık romanında bir Anadolu kasabası harap sokakları, fakir çarşı ve pazar yerleri, çardaklı, havuzlu yalı kahveleri ile anlatılmaktadır. Dudaktan Kalbe romanında nar koparmak için ağaca çıkıldığı, sepetlerle üzüm toplandığı, havuz başlarında eğlenceler yapıldığı anlatılmaktadır. Değirmen romanında bir Anadolu kasabasında akşam saatlerinde kapıların önünde mangalların yandığı ve babaların ellerinden çıkınlarla işten döndükleri ve çocukların ayaklarındaki nalınlarla babalarını karşıladıkları anlatılmaktadır. Diğer romanlarda da benzer şekilde günlük hayat yansımaları bulunmaktadır.

Günlük yaşamın bir parçası olan ev işleri (dikiş, temizlik) romanlarda sıkça geçmektedir. Kızılıcak Dallar romanında sökükle dikmekten çorap örmeye, tahta silmekten çamaşır yıkamaya, yorgan kaplamaktan şamdanları ovmaya kadar pek çok ev

işi anlatılmaktadır. Eski Hastalık romanında keçe, kilim, yorgan, döşek havalandırmak bulaşık yıkamak, yemek pişirmek, reçel kaynatmak gibi pek çok ev işi anlatılmaktadır. Romanlarda mendil kenarı ve gergef işleme, tentene (dantel) ve örgü örme gibi el işleri de tespit edilmiştir.

Günlük hayat başlığı altında konak hayatı da incelenmiştir. Konak, Osmanlı döneminde belli bir zümrenin yaşadığı bir mekândır ve edebi eserlerde konak unsurunun önemli bir yeri vardır. Kızılıcak Dalları romanında çökmüş bir medeniyetin sonlarında hala ayakta kalan bir konak yaşamı detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Konaklarda ev sahiplerinin kızları, damatları gelinleri, torunlarının dışında evlatlıklar, hizmetçiler, halayıklar, sütineler, kalfalar, dadılar, aşçılar, sürekli gelip giden misafirler ve akrabalarından oluşan kalabalık bir grup yaşamaktadır. Konaklar büyük yapılar oldukları için yapılması gereken ev işleri de fazladır.

Romanda konaklarda umumi çamaşır temizlik günlerinin olduğu anlatılmıştır. Bunun yanında ayakyolu ve oturak temizlemek, karyola çekmek, yatakları altüst etmek, yorganları pencereye asmak, keçeleri, halıları bahçeye indirip silkelemek, soba temizlemek, tavan süpürgesi ile örümcek ağı temizlemek, musluklara su çıkarmak, kahve pişirmek, kiler temizlemek, odun yakmak, lambalara gaz doldurmak, lamba şişelerini temizlemek, sıçan kapanlarını muhafaza etmek vb. pek çok işin konaklarda yapıldığı tespit edilmiştir. Dönemin kültürel hayatını da yansıtan bu detaylar, bir devrin ve farklı statüdeki kişilerin hayata bakışını ve oluşturulan yaşam şeklini gösteren zengin detaylardır. Bu şekilde İstanbul'un o dönemdeki gündelik yaşantısına dair ipuçları bulmak mümkündür.

Günlük yaşam başlığı altında romanlarda kadının dönemin şartlarındaki konumu ele alınmıştır. Osmanlı döneminde kadının sosyal hayatta sınırlı bir yerinin olması, Tanzimat'ın ilanıyla başlayan değişimler ve Cumhuriyet dönemine geçişle kadının konumun değişmesi Reşat Nuri'nin romanlarında yer almaktadır. Akşam Güneşi romanında azınlık kadınlarının çeşitli eğlencelere katıldığı fakat Müslüman kadınların bu eğlencelere katılamadığı anlatılmaktadır. Damga romanında Müslüman kadınların otelde kalamadıklarından bahsedilir. Yaprak Dökümü romanında kızların artık rahatça

dans ettikleri ve sosyeteye katıldıkları yani daha serbest oldukları ifade edilmiştir. Eski Hastalık romanında Yusuf annesine ‘kadınlar öyle her şeye karışmaz’ ifadesiyle geleneksel bir anlayışı dile getirmektedir. Romanda Cumhuriyet’in ilanı ile kadınların konumundaki değişimler de dile getirilmektedir. Belediye heyeti içinde bir kadının yer alması bir inkılâp olarak değerlendirilmiş; artık Müslüman kadınların ecnebi erkeklerle evlendiğinden bahsedilmiştir. Amerikan kolejini bitiren Züleyha’nın bakış açısında feminist bir yaklaşım olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında haremlik-selamlık uygulamasının devam ettiği, kadınların yabancı erkeklerin yanına çıkmadığı, çıkarken kocalarından izin aldıkları Kızılçık Dalları romanında yer almıştır.

Reşat Nuri, döneme hâkim olan kadın anlayışını romanlarında farklı farklı karelerle okuyucuya sunmuştur.

Ulaşım ve haberleşme araçları sosyo-kültürel yapıyı etkileyen, dönüştüren ve geliştiren önemli unsurlardır. Yazar, eserlerinde toplumsal yaşam şartlarını yansıtan ulaşım ve haberleşme araçlarına yer vermiştir. Eserlerde başta tren olmak üzere, çeşitli yük arabaları, otomobil, su arabası, imdat otomobili, otokar, motosiklet, çiftlik arabası, talika, yaylı, kamyon, kaptıkaçtı, otomotrisin, dingilli araba, kupa araba, tramvay vb. pek çok kara taşıtına yer verilmiştir. Ayrıca vapur, sandal, şilep, vapur, kayık, motör, istimbot, muş, zırhlı, kotra vb. pek çok deniz taşıtına yer verilmiş; Eski Hastalık romanında tayyareden de bahsedilmiştir. Romanlarda haberleşme aracı olarak mektup, telefon, telgraf, tezkere, beyanname, tebliğ, ilam gibi ifadeler yer almaktadır.

Edebi eserlerin kültür aktarımında önemli bir görev üstlendiği bilinmektedir. İncelenen on romanda toplumumuza ait zengin bir kültürel birikim vardır ve bu birikim gelecek kuşaklara bu romanlar sayesinde taşınmaktadır. Reşat Nuri Güntekin romanlarında halkın kültürünü ustalıkla işlemiş ve halk kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında bir köprü olmuştur. Bu çalışmamızda yazarın bu özelliğini eserleriyle ortaya koymuş bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aksan, Doğan (1996), *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (1998), *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- And, Metin (1985), *Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Artun, Erman (2011), *Türk Halkbilimi*, Karahan Kitabevi, Adana.
- Boratav, Pertev Naili (1969), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (2016), *100 Soruda Türk Folkloru*, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili (2017), *Folklor ve Edebiyat I-II*, BilgeSu Yayınları, Ankara.
- Demir, Şehmus (2003), *Mitoloji, Kur 'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2014), *Akşam Güneşi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2013), *Yeşil Gece*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2014), *Dudaktan Kalbe*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2014), *Eski Hastalık*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2014), *Damga*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2014), *Acımak*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2017), *Yaprak Dökümü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2006), *Gizli El*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (2010), *Değirmen*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri (22.baskı), *Kızılıcak Dalları*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Güzel, Abdurrahman (2006), *Dinî-Tasavvûfî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Jung, Carl Gustav (2017), *Dört Arketip*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (1988), *Kültür ve Dil*, İstanbul: Dergâh Yayınları (5. Baskı), İstanbul.
- Kanter, M.Fatih (2006), *Ölümünün 50.Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Karadağ, Nurhan (1978), *Köy Seyirlik Oyunları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Naci, Fethi (2011) *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Necatigil, Behçet (1985),*Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*,12. basım, Varlık Yayınları, İstanbul.

Naskali, Emine Gürsoy(vd.), (2011)*Veda*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Önertoy, Olcay (1983) *Reşat Nuri Güntekin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis (2016)*Türk Halkbilimi II*, BilgeSu Yayınları, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis (2017) *Anadolu Folklorunda Ölüm*, BilgeSu Yayınları, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis (2014) *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, BilgeSu Yayınları, Ankara.

Yücel, Mustafa (2003),*Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı –Seçmeler-Reşat Nuri Güntekin*, Berikan Yayınları, Ankara.

Yücebaş, Hilmi (1957)*Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*, Yeni Matbaa, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Acıpayamlı, Orhan (1969) “*Türkiye Folkloründe Halk Hekimliği ve Özellikleri*” 1969, DTCT Dergisi, XXVI:1-9.

Aktaş Elif, Yılmaz İsa (2017),“*Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Kullandıkları Hitapların Toplumdilbilim Açısından İncelenmesi*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], 59, Erzurum, 577-594.

Altunel, İbrahim (1995), “*Gevrekli (Seydişehir/ Konya) Kasabası Düğünlerinde, Gelin Güvey Motifi Üzerine Bazı Tespitler*”, 3. Milletler Arası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 9-11 Ekim 1995.

Ceyhan, Nesime (2005),“*II. Meşrûtiyet Devri Türk hikâyesinde kadın etrafında gelişen modernleşme tartışmaları*”, DÎVÂN İlmî Araştırmalar, Sayı 19, s. 265-284.

C.Karadoğan, Umut (2012), “*Osmanlı Hanedanının Aile Yapısı ve Güncel Yaşamı*”, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar, Cilt:1 Sayı 1,s.213-225.

Dere, Mustafa (2014), “*Türk Romanında İmparatorluğun Çöküşünün Bir Sembolü Olarak Konak Ve I. Cihan Harbinin Bu Çöküşe Etkileri*” Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1,Sayı 2, Sonbahar.

Düzgün, Dilaver (2014), “*Türkiye’de Geleneksel Tiyatro Çalışmaları*” Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 52, Haziran, s. 143-158.

Davulcu, Mahmut (2009), “*Sakarya Yöresi Kırsal Yerleşmelerinde Konut Mimarisi Ve Ustalık Geleneği Üzerine Bir İnceleme*” Mayıs, Cilt:17,No:2 Kastamonu Eğitim Dergisi 687-706.

Gökdayı, Hürriyet (2008), “*Türkçede Kalıp Sözler*”, Bilig, Kış, Sayı 44,s.89-110.

Gürçay, Serdar (2017), “*İstanbul’un İnanç ve İnanışlarına Panoramik Bir Yaklaşım*” Aydın İnsan ve Toplum Dergisi Yıl 3, Sayı 1, Haziran, s.49.

Günay, Ünver (2003), “*Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri*”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:1, Sayı 15, s.7.

Harmancı, Meriç (2012), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım*”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 23, s.1-17.

Karahan, Leyla (2009), “*Türkçede Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği*” Dil Araştırmaları, Sayı 4, s.17-24.

Karataş, Ahmet (2013), “*Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiya Türü*”, Diyanet İlmî Dergi, Ankara, Cilt:49,Sayı 3,s.116-123.

Öğüt, E.Gülin (2001), “*Türk Düğün Geleneğinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi*”, Milli Folklor Dergisi, Yıl:12, Sayı 46, s.92.

Özcan, Tahsin (2006), “*Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 14, s.103-121.

Özdemir Nebi, (2011) “*Kentlerin Gezgin İmgeleri Veya Kent İmgeleri Giydirilen Otobüsler*”, Millî Folklor, Yıl:23, Sayı 89, s.41.

Sezen, Lütfi (2005), “*Türkiye’de Evlenme Biçimleri*”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 27 Erzurum, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı.

Şenesen, İsmail (2017), “*Adana Halk Kültüründe Gökyüzü İle İlgili Halk İnanışları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme*” Cilt:5 Sayı 9, Ocak, s.64-92.

Tatlılıoğlu Durmuş (2000), “*Türkmen İrımları (Halk İnançları)*” Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, Cilt: 4, Sayı 1, s.151-166.

Uçar, İlhan (2013), “*Türkiye Türkçesinde Hayvan Adlarından Türetilmiş Bitki Adları*”
Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 2/1,s.1-19.

Yazıcıoğlu, Ramazan (2005), “*Bilgi Değeri Açısından Cefr ve Ebced - Harfler ve Rakamlar Metafiziği-*”, Milet Ve Nihal: İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı 1, Ocak, s.75-114.

Yıldız, Alim (Ed.). (2010), *Çeşitli Yöleriyle Kerbela (Edebiyat)*, II. Cilt, Sivas.

Yüksel, Ayşegül (1995), “*Modern Türk Tiyatrosunda Arayış Ve Gelişmeler*”, Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Cilt 12, Sayı12, Ocak, s.123-130.

Ansiklopedik Kaynak

Aybakan, Bilal (2013), “*Vekalet*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt:43, s.1-6.

Boynukalın, Ertuğrul (2013), “*Yemin*”, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt:43, s:417-420.

Çağrııcı, Mustafa (1998), “*Hayır*”, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt:17, s.43-46.

Eraydın, Selçuk (1993) “*Çile*” ,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:8, s.315-316.

İpşirli, Mehmet (1993) “*Cer*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:7, s.388-389.

Özel, Ahmet (1998) “*Adak*” ,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:1, s.337-340.

Öğüt, Salim (2001), “*İstihare*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:3, s:333-334.

Öcal, Mustafa (1991), “*Âmin Alayı*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:3,s:63.

Türkmen, Fikret (1998), “*Hikâye*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:17, s.488-489.

Sakaoğlu, Saim (1997), “*Halk Edebiyatı*”, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt:15,s.348.

Tezler

Erol, Çiğdem (2007), “*Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Web Kaynakları

Aydın Suavi (2009) “*Halk Bilimi El Sanatları Geleneği Giyim Kuşam Ve Süsleme*”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara <https://www.kulturportali.gov.tr/> (Erişim Tarihi:02.02.2018).

Cebecioğlu, Ethem (2004), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2018)

Güngör, Şeyma(t.y),*Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere [Kerbela Olayı Ve Hadikatü's-Süeda]* www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GÜNGÖR-Şeyma-TARİHÎ-OLAYDAN-MENKİBEYE-MENKİBEDEN-ŞAHESERE-KERBELA-OLAYI-VE-HADİKATÜ'S-SÜEDA.pdf (Erişim:12.04.2018)

Kıvrım, İsmail (2011), “*17. yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntâb Örneği; Talâk, Muhâla ‘a ve Tefrîk)*” Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 10 (1):371 – 400, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/223454> (Erişim Tarihi: 04.04.2018).

MEB,Bahçecilik,GelinArabasıDüzenleme,ANKARA,2011.http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Gelin (ET:01.07.2018).

Millî Eğitim Bakanlığı (2006) Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, İlköğretim Halk Kültürü (6. Sınıf) Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu, file:///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/halkkulturuprogramivekilavuzu.pdf (ET:01.06.2018).

MEB,(2012)Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri, *Çocuk ve Gençlik Organizasyonları*,
http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%87ocuk%20Ve%20Gen%C3%A7lik%20Organizasyonlar%C4%B1.pdf(ET:08.03.2018).

Oktay Yılmaz, Berrin(2003), “Geleneklerin Ardındaki Ölüm: Töre Cinayetleri”, Kadın Araştırmaları Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/iukad/issue/736/7958>, (Erişim Tarihi:29.05.2018).

Özbay, Ferhunde(1999), “*Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle Mi, Evlat Mı?*”Boğaziçi Üniversitesi Yay,
https://www.researchgate.net/publication/256643819_Turkiye%27de_Evlatlik_Kurumu_Kole_mi_Evlat_mi (Erişim Tarihi: 29.04.20018)

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları (2014). Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması,
https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/aile/79_turkiye_bosanma_nedenleri_arastirmasi_2014.pdf(Erişim Tarihi:10.04.2018).

Ünal, Gülnihal(2017), “Batı-Dışı Modernlik Kavramı Bağlamında Kanto”, Online Journal Of Music Sciences, 2 (3), 247-269 (Erişim Tarihi:10.04.2018).

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük (www.tdk.gov.tr)

Türk Dil Kurumu Büyük Sözlük (www.tdk.gov.tr)

Türk Dil Kurumu Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (www.tdk.gov.tr)

Türk Dil Kurumu Bilim Sanat Terimleri Sözlüğü (www.tdk.gov.tr)

<https://muhasibefinans.wordpress.com/tag/pestemaliye/>(Erişim Tarihi:17.10.2017)

ÖZGEÇMİŞ

Gülşen AKMERCAN, 1975 yılında Malatya’da doğmuştur. İlkokulu Malatya ili Akçadağ ilçesi Esenbey köyü Şeyhuşığı İlkokulunda tamamlamıştır. Ortaokulu Bahçelievler Dr. Refik Saydam Ortaokulu’nda tamamlamış, 1994 yılında İstanbul Pertevniyal Lisesinden mezun olmuştur.

1998-1999 yılında başladığı Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü 2002 yılında bitirmiştir.

2003 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde yüksek lisansa başlamıştır.